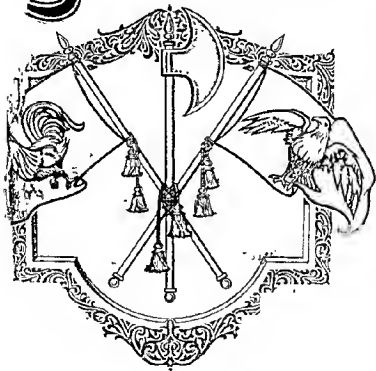

ગુજરાત

સાહિત્ય સંસદ તરફથી

૧૦ કનૈયાલાલ બાલુકભાઈ જુનશી, બી. એ એચ એલ. બી. એડવોકેટ.

સંવાદન કોલેજમાં, ૩૦ ૮. દેવાવ. ૩૦. ૧૦. ૧૯૭૩ ૧૧. ૧.

દેશીય :- ગુજરાત સાહિત્ય, દેશીય ૩૦૮, ૩૧૮, ૫૦૮, ૧. ૧

દુનીયા તેલ

દીસો તેમજ પુંડરો અને કુમળાં ખાળકો
મારે મનને કાક અને શદત આપનાર.
શુદ્ધ વનસ્પતિની મેળવણીવાળું દુનીયા તેરું
છે. ખરી પડાણ વાળને અટકાવી વારાહિ-ચુડા
છાર-ખાતે છે તેથી સીએનું તે માનીતું મા
પડું છે. શ્રીજી દેર સોપસો વાપરી વાળને
અને મનની ખરાબી કરતાં પહેલાં દુનીયા
તેલની સીકા ખાટી વાપરી એવાને
ભવામણ કનવામાં આવે છે.

અડાવામલ સેન્ટો -
મુદ્રાસ-
સ્થાપ સેન્ટ કંપની
સુરત-વેપાનુલકાદર
સુભાકારી.

ઈ. સી. પાટણવાળા
બાણપાલા સેન,
પોસ્ટ મોકલી,
સુબધ.

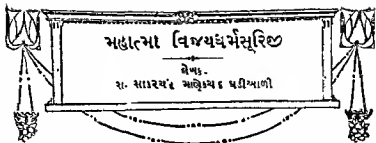
અભાદ ઇમાળી સાલ્વેન સેન્ટો સ્થાપી મલો

સરે
સરોજી દાસી. બનાવનાર મધ્ય મેસનર.
સેન્ટ-સુરત બીરોડી, મુખ્ય મ. ય.

ड. आनंदजी मूडजी पांढी तरफयी भेट.

SHASTHA VISHAPADA JAIN ACHARYA
SHRI VIRAJA DHARMA SERT

આ ચાચંથી વિજયધરનો જન્મ મહાત્માવાડમાં આવેલો મહુવા મામમાં શામવજાના કુટુંબમાં સં. ૧૯૨૪ માં થયો હતો. તેઓ જાને વીણા મીમાંથી વણિક હતા અને તેમનું અસવ નામ મુળ્યદ હતું.

સૌ બાલકોનો બાલ્યકાળ બેંગ્લોર-કુ.માં અને રમનમાં જીવીને થાય છે. પરંતુ મુળ્યદની બેંગ્લોર-કુ. અને રમનમાં કેંક વિશેષતા હતી. અને તે વિશેષતા એ કે દસ વર્ષની ઉંમરે સુધી પિતાએ સુવખ મેસાડી અણાવવાની અને કેટલીય કરવા છતાં મુળ્યદે અધરજાન ન કર્યું તે નજર કર્યું. તેમજ, વેપારપદમાં પણ વિવિધ ચર્ચાઓ નહીં અને સુનો જ લાગે.

વૈરાગ્ય એ મુક્ત્યાગમે-સંસારભાગનો મુખ્ય હેતુ છે. પણ વૈરાગ્ય વૈરાગ્યમાં ફરક છે. કેટલે થાય છે જ્ઞાનગમિત વૈરાગ્ય તો કેટલે થાય છે દુઃખ ગમિત વૈરાગ્ય-મુખ્યદની મુક્ત્યાગમા જે વૈરાગ્ય હતો તે દુઃખગમિત વૈરાગ્ય હતો. જુનારમાં બધું હારી બેઠા, પિતા અને વહીવ-બાઈ તરફથી તિરસ્કાર થયો. બધું થતાં જીવાનો સ્વાર્થ સમજવો, એટલે જ એક પાર કરનાર મહાત્માની શોધ કરવા માગ્યા. જાવનગરમાં એક મહાત્મા ચોળીધર મહાત્માથી જિજ્ઞાસુ મહાત્મા પાસે પહોંચ્યા

અને મોક્ષમીત વર્ણની ઉંમરે સ. ૧૯૪૩ના જોરે વહી પના દિવસે જાવનગરમાં દીક્ષા મહાત્મા કરી હવે મુળ્યદ મહાત્મા તેઓ સુનિર્ધારિત થયા.

શાસ્ત્રીના મુક્તિમીત અપૂર્વ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. “મુક્તિમીત-મુક્તિમીત પાયાનું પાસ અને છે. મોટું કંઈય નથી, “ આ જાવનની સાવતાનું જે કોઈને જાવન ઉઠાવેલું જોય, તો તે મુનિશ્રી ધર્મચિન્તન છે. તેઓ કુનીઆના અદિનીય ગિદાનોઆના એક અને પ્રસિદ્ધ આચાર્ય બન્યા. જે માત્ર મુક્તિમીત. તેમની બાલ્યાવસ્થાના અકુપરિ ચિત્-સદ્ગુણી જાવનગરના શ્રી કુંજરજી આજીજી, મહાત્મા મહાત્માની કર્મચાલની નોંધ લખના પોતાના ‘જેન ધર્મ’ પ્રકાશના અધિષ્ઠાતા માસના અકમા એક સ્થળે લખે છે

એક દિવસ તેમના વેપાર અધિકારી મુળ્યદ પ્રસન્ન થઈને મહાત્માને આશિષ આપી હતી કે ‘ન ભેદ. અવગણ કર, તું જેન ધર્મનો મોટો મોટા વહીવ’ આ આશિષ અસરકારક હતી છે

વહી મુક્તિમીતના આ જા છે કે એક જાવનના સુનિર્ધારિત, પોતાની વિદ્યાથી કુનીઆન મુખ્ય કરી, રાખમહાત્માને પ્રતિ-ભેદથી હારી જેવા જેવમાં કુનીઆના મહાત્મા ગિદાનો દ્વારા નામદાર કરીનેરજાના હ.થે

‘શસ્ત્રપિશારદ જેનાવાર્ત’નું મદાન પદ મેળવવા બાબતેની યદ્ય શકયા.

સિંહાધિમાનનું કર્તવ્ય દેશદેસાંતરેએ વિચરી જનતાને ઉપદેશ આપવો અને સાહિત્ય-મેધા કરેલી, જે જે ગ્રંથિય નીતિનું કોઈ નથી અને દોષ પશુ ન રહે. આવાયે વિજય-ધર્મચરિત્રે પોતાનાં આ જે કર્મ-અને સંપત્તિ રીતે અદા: કર્યો છે. એ તેમના જીવનનું અપકાંડન કરનાર કોઈપણ સદસ્ય જેલ શકશે. સં. ૧૬૪૮ ની સંજ્ઞાથી તેમણે સંપત્તિ પ્રથમ કર્તવ્યનું પાતન કર્યું. આરંભનું દર્શન સંજ્ઞાના ધર્મ પ્રમાણે દુમેશો પમે આતીતેજ મુસાફરી કરવાની હોવા છતાં અને બિશ્વા મદિ ચોક્કસ નિયમે પાળવાના હોવા છતાં તે મદાન કરેલાં સામે મળે પશુ તેમણે મુજરાત, કાઠિયાવાડ, મારવાડ, મેવાડ, માલવા, ઉત્તર દ્વીપસ્થાન, મગધ, બંગાલ અને દક્ષિણ-પ્રાંતિકા ધીમેધે શ્રમશામ તમામ દેશોમાં મુસાફરી કરી, સુકયા છે. તેમણે પિદાર તપસતાં એક કહેવું અનુચિત નહીં. બેખાસ કે જેઓમાં અનેક આચાર્યો અને સાધુઓ-હોવા છતાં બાજેજ કોઈ અવગણ કે સાધુ હશે કેમણે સંપત્તિનાં પ્રથમ કર્તવ્યનું-દેશાંતરમાં અમુલ્ય કરવાનાં કર્તવ્યમાં, આચાર્ય વિજય-ધર્મચરિત્રની પ્રકાશની હરી રહે. તેમણે દેશો-તરમાં, લખણ માનવ નથી કહ્યું. પરંતુ તે તે દેશોની પ્રજાઓ ઉપર મદાન ઉપકારિ પશુ ફેર્યો છે. બંગાલ અને મલખમાં વિચરી હજારો અનુચિતે માંસાદર ઊભાવી મુદાદલી બનાવ્યા. કામી અને નની આસપાસના પ્રાંતમાં જેનમાં અને લોકોના જે ચેર-સમજવું હતી, તે ૧૨ કરોડી પ્રજાને પાઠ શીખવેલ. જ્યાં આત્યાંધિકાર દેવાઓ દત્તે, ત્યાં કોઈને કાલે પાઠ્યાણાઓ અને આગ્રહીયા પોતાની, જ્યાં કુરિવાળે પર કરી

રજા હતા ત્યાં ને કુરિવાળે-દૂર કરાવ્યા. જ્યાં ઉચ્ચજનનિયં બાલકો જન્મથી જીવનમાં બીતા હતા, ત્યાં બાલ્યામયે અને એમાં આગળો પોતાની તેમને અનુચ્ચ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. મતકળ કે જ્યાં જ્યાં ને જે આગળોની આવરજતાઓ જણાઈ, ત્યાં ત્યાં નેની પૂર્વ કરવા તરફ તેમણે ધ્યાન આપ્યું અને તે તે કાર્યો ઉપર દારા કરાવ્યાં.

આ ઉપરાંત પોતાની મુનાફરીમાં પ્રાચીન શોધખોળનું પશુ કામ રચ્ય કરતા અને સિળે પાસે કરાવતાં કોઈપણ ગામમાં ગયા, તો તે ગામ કેટલું જુદું છે, ત્યાં કોઈ પ્રાચીન ખડે પીગેર છે કે કેમ, કે પ્રાચીન બંદર છે કે કેમ, કોઈ જુના શિક્ષા-લેખો વિગેર છે કે કેમ, એ બી તપાસ કરાવતા, અને જે કે અદ્ય કર્યાં કાયક જણાવું તે મહણ ફરી લેવાં તેમની આ શોધખોળ-શક્તિ જ એ પવિત્રુમ છે કે મહુમ આ-આર્થીના સંમુદાયમાં અગરે પ્રચલન પાંચથી ૭ દર્શન શિક્ષાલેખો તેમજાન દરતિવિખિત પ્રાચીન પ્રસ્તુતો, હજારો જુની પ્રશસ્તિઓ અને એવો બીજો કલિકલિકા-પત્રોની વારમાં મુદ્રા મયા છે. તેમણે એકાં દેશાં શિક્ષાલેખો પેરી પાંચસો પાંચસો શિક્ષાલેખોના વિભાગે પાડી તેને એલિહાસિક વિવેચન સાથે બહાર પાડ્યાનું કહ્યું હતું. જેમાંને એક સાગ કર્યાવે પશુ ચક્ર ચક્ર બંધ છે.

સાહિત્ય દેખા

જેમાં સાહિત્યમયારનું સૌથી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ માન જે ફેરને મટવું હોય તો તે વિજય-ધર્મચરિત્રને બરે છે. આચાર્યથી કાસીજમાં સૌથી પ્રદેશ ૧૫-૧૭ વર્ષ પર મુદ્રાવિજય પાઠ્યાણાની સાથે મંદોવિદ્ય મંદમાળા ચક્ર કરી જેમાં અતાર મુદ્રામાં લગભગ એમો જેટલા મંદો પ્રશસ્તિ થઈ સુકયા છે.

લીધે તેમના એક એક અંધની ખર્ચે તથા તથા
આશુત્થા નીકળી મુકી છે.
તેમની વિદ્યા અને સહાયકોનાની પ્રસિદ્ધિ-
or એ પરિણામ છે કે સરિશ્વરે, કલકત્તાની
એશીઆટીક સોસાયટી એક બેંગલે

દત્તા. સરિશ્વરે પનાવેલા અને : પ્રસિદ્ધિ
કરેલા પ્રસિદ્ધ અથો આટલા છે : પ્રસિદ્ધિ
“જેન તરુદિશ્વર” “જેનશિશ્વર”
દર્શન” “પુરુષારથશિશ્વર” “અર્થશિશ્વર”
દર્શન” “શુદ્ધશિશ્વર” “શિશ્વર”
દર્શન” “આત્મા

Telephone & Address
“PALACE” BOMBAY
308
307A
307B

TAJ MAHAL HOTEL,

BOMBAY, 14 September 1922

સિદ્ધિ : હે મુનિશ્વર ગિરજા :

મુખ્યત્વે ગુજરાત સર્વ જોશીવાદિકા નામ સૌજન્ય
ગુજન મુજા તે, જાત : મુખ્યત્વે મુજા નમ્યતે । શ્રી ૧ વિનય
ધર્મ : જાતિ જાત હિં । મેંવધર્મ પ્રમાણકોત્તર : મત્તુરુષવધર્મશિશ્વર
નિર્વાણ પ્રવિદ્ધ : મુજાત જ્ઞાનધર્મશિશ્વરનાં નિં દુઃખ મનિવર્તિ
મરિ મમ જાનુજી રાજાત્તર સતિયન દિવ્યત્તર અવિ દુઃખ શોક
દત્તાત્તર નિશ્ચતે । તે ૧૦ દત્તાત્તર ૧૦ નિં નેત્રને પૂજતીગતે
નિં નુ પ્રિયતમો ૧ મુજા । દત્ત ન શ્રીમત્તર ત્તર સર્વજોશ : પ્રતાર
દત્તમુજા : તેમ જ્ઞાન ન મદવિદ્ પ્રમાણે દત્તને વિનાજી ગતિ
મ્યતિ । પ્રાર્થના ન કિજાતે : તેવ મદ્ મદ્ અતિમદિવ્યતે પ્રમુખતે
મનિવર્તત્તર જ્ઞાનમત્તર, મત્તર મર્વ મદ્ નિશ્ચતવિદિત । તેમ ન
તેવે ૧ મુજાતનાં મર્વમાથો ૧ મુજા ।

મનદીવ :

Shri 1

આચાર્યશ્રી કાજધર્મ પાયા તે સંજોષી દેવ પ્રસિદ્ધ ડૉ. સીદ્ધિગાન લેવાએ
સરસ્વતીમાં લખેલો પત્ર

સોનાપરીના એસોસીએટ મેજસ્ટ્ર તેમ
પ્રેસીની એશીઆટીક સોસાયટીએ અને
જર્મન આર્થિકશ્રેષ્ઠ સોસાયટીએ પોનપોના ૧
ફોનાપરીઓના ઓનરરી મેજસ્ટ્ર બનાવ્યા

માંજ ખ્યાલિ નથી મેળવી પરંતુ ડૉ. જર્મની,
પ્રેસી, કાન્સ, અમેરીકા અને નવા ખીન દેશો-
ના વિદ્વાનોમાં અદિનીય ખ્યાલિ મેળવી હતી.
ખડકે પ્રેસીગાન વિદ્વાન ડૉક્ટર એલ. પી.

આચાર્ય
વિજયધર્મસરિશ્વર
એ પોતાની
વિદ્યાથી આ
દેશના વિદ્વાનો-

પાશ્ચાત્ય
દેશોમાં
પ્રસિદ્ધ

રેસીડેન્સી અને મુખ્યમંત્રી દ્વંધ વિદ્યાન સીધાન લેવીના કચન પ્રમાણે કહીએ તો આચાર્ય વિજયવર્ધનસૂરિજીને આ દેશના વિદ્વાનો જેટલો યોગ્યતા યાચ્યા છે, તેના કરતાં પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો વધારે યોગ્યતા યાચ્યા છે. અને તેનું જ એ પરિણામ છે.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોમાંના એક ને નહીં. પરંતુ સંખ્યાગંધ વિદ્વાનો, આચાર્ય વિજયવર્ધનસૂરિજીએ તેમના અભ્યાસમાં કરેલી સદાચતા બદલ અત્યંત કૃતજ્ઞતા બિંદુ ધારી છે. તેઓમાંના કેટલાકોએ તો પાત પોતાની ભાષામાં આચાર્યશ્રીનાં જીવનચરિત્રો લખીને પણ પ્રકટ કર્યાં છે જેમ કાસ્ટર બેનોની શ્રીશ્રીએ ઇંગ્લીશમાં આ-ચાર્ય અને ડૉ. પ્રેમીતેએ ફ્રેન્ચ ભાષામાં લખ્યાં છે.

આચાર્યશ્રી વિજયવર્ધનસૂરિ

આ ઉપરાંત કાસ્ટર એસ. પી. રેસીડેન્સીએ આ પ્રેમીતે લખેલું જીવનચરિત્ર તો પ્રસિદ્ધ જ છે. તે શીશુના જર્નલ વિદ્યાન ડૉ. હર્ષદ, આજના કર્વળા શીખીકામાં મળનારી પદાર્થ-વિદ્યાનીઓની કોમેન્ટમાં "વિજયવર્ધનસૂરિ અને તેમના મતો" એ વિષય ઉપર ખાસ એક

નિબંધ લાંચનાર છે.

તેઓ જ્યાં જ્યાં વિચરતા ત્યાં ત્યાં જ્ઞાનપ્રચારનાં સાધનોનો ખાસ ઉપયોગ આપતા કાશીની ઉપરુણ પાસના ઉપરાંત પાલીતાણાનું મહાવિજય શુક્રકુળ, મુખ્યમંત્રી વીરભદ્રપ્રસાદ મહાળા, મડુવાનું શ્રીમદ્દિગ્માધામ, મું. શ્રીમદ્દીની જેન મોડીંગ એ આદર્શભૂત સંસ્થાઓ તેમનાજ ઉપદેશનું પરિણામ છે. આવી રીતે મારવાડ, મેવાડ વીરેરમા નાની સ્થાપન કરાવી

જાતી અનેક પાઠશાળાઓ એ તે જુદી-

જાતી જ્ઞાનપ્રચારને માટે જેમ તેમજ પાઠશાળાઓ, માધ્યમ અને મોડીંગો સ્થાપન કરાવ્યાં છે. તેવીજ રીતે ટેકાણે ટેકાણે

જાતી કાશ્યપાજી આચાર્યશ્રીના જન્મજી મીઠા

અરોરર જન્મરોજી સુનતાલાએ આ પ્રેમીતે લખેલું એક મોટું જીવનચરિત્ર કિશોરવૃત્તિ-કમીરી પ્રેસ નરેશ્વીરજીએ બદાર પડ્યું છે

લાયબેરીઓ પણ સ્થાપન કરાવી છે. તેમની જ્ઞાનાભિરમિતા અને ઉદારતાનું એ જ્ઞાત લોકો ઉદાહરણ છે કે પોતાનાં ખાનગી પુસ્તકોને એક મિથાળ લાંબાર જેમાં હજારો હસ્ત-લિખિત પુસ્તકો અને હજારો છાપેલ તમામ જાતનાં પુસ્તકોનો સમાવેશ થઈ જાય છે, તે જગતના લાભને માટે જમ્બીક લાયબેરી તરીકે પુસ્તકો મુકવાની વ્યવસ્થા કરી ગયા છે.

દેશકાળ સમજવાની શક્તિ

જેન ધર્મનું મહાન સૂત્ર "દ્રવ્ય-લેવ-કાળ-ભાવને ઝોળખો." એ જતાવે છે કે ધર્મનાં વ્યાખ્યાનો આપો, અનેક મંથો લખો, આગમોના પારશમી કહેવડાવો, પરંતુ દેશકાળ ઝોળખવાની શક્તિ નથી, તે તે જ્ઞાન અને વ્યાખ્યાન ધુળ ઉપર લીંપણુ બરાબર છે. મહાત્મા વિજયધર્મસૂરિએ પોતાના જ્ઞાનનો પ્રકાશ જગત ઉપર નાંખ્યો, તેમણે જગતના વિદ્વાનોને આંછ નાંખ્યા, અને તેઓ જેન-શુક છતાં, જયત તેમને પોતાના શુક માનવું એ એમના સમય ઝોળખાવાના શુભોજ આભારી છે. ભાવનગરની પ્રજાની એક વિરાડ સલામાં એક જેન શુદ્ધત્વ આચાર્ય મહારાજશ્રીને ઉપકાર માનતાં ત્યાં એમ પોલ્યા કે— 'અમારા શુક' ત્યાં તલકાળ સલાએ તેમને અટકાવ્યા અને પોતાની કરીને કહ્યું:— "અમારા શુક" નહીં પરંતુ 'આપણા શુક' કહો." તેમના આ શુભનું જ એ પરિણામ હતું કે જે વખતે જેન સાધુએ ઉપાસવના ખુલ્લામાં ખાટ ઉપર બેસીનેજ વ્યાખ્યાન નાંચવામાં પોતાનું મહત્ત્વ અને ગૌરવ સમજી રહ્યા હતા, એટલુંજ નહીં પરંતુ જાહેર વ્યાખ્યાન આપવામાં મહાન પાપ અને ધર્મનો નાશ સમજતા હતા, તે વખતે આ બહાદુર નરે બહાર પડી જાહેર વ્યાખ્યાનો આપવાની પહેલ કરી અને પોતાના ઉપર થતા અસર આણેલા સહન

હતા. આજે નેજ પાપ સમજનારા અને ધર્મનો નાશ સમજનારા સાધુઓ, આચાર્યો, આદિ સ્વયં જાહેર વ્યાખ્યાનો આપી રહ્યા છે. તેમની એ ઉદારપ્રતિએ તેમની સમજસૂક્ષ્મતાએ એટલાથીજ તેમને ન અટકાવ્યા. મહાવીરના સિદ્ધાંતની ઉદારભાવનો અનિવાર્ય કરવા તેમણે વધારે ને વધારે ગ્રેસણું કરી. અને તેથીજ તેઓ સમાજની કે સાધુઓની લગાડે પણ દરફાર ક્ષણે શીવાય જમહુશુર લીરિપદપસરિ અને મહાન આચાર્ય દેવમંડાવર્ધની મારફત રાજપદપદ્મમાં અદિસાની ભાવના ભાષ્ટત કરાવવાનો પણ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. તેઓ ત્યાં ત્યાં જતા પ્રાપ્ત ત્યાં હોના રાજને એકમીની રૂઝરોને કે રાજમાધિકારિઓને અવશ્ય મળતા, અને તેમને ધર્મોપદેશ આપતા.

આ ઉપરાંત અન્યથા, તેમના એજાંડા ને કસેકટરોએ પણ આચાર્યશ્રીના ઉપદેશનો લાભ મેળવ્યો હતો.

તેઓથી આમ હરેએક રાજદરબારમાં જવા લાગ્યા હતા અને તેમને ઉચિત આપતા હતા, કેમકે તેમનું માનવું હતું કે "એક લાખ મનુષ્યોને ઉપદેશ આપવામાં જે લાભ મેળવ્યો છે, તે એક રાજ અથવા તોડનાં પિકારીને આપવામાં સમાવેશો છે" અને એવા લાભની ખાતર પોતાને ગમે ત્યાં પણ જવું પડે તો તેમાં ધર્મની કે પોતાની માન-હાનિ નહીં, પરંતુ ગૌરવજ રહેતું સમજતા અને એ મારે એમણે અનેક રાજોમાંની જીવહિંસા અટકાવી છે ને તેવાંજ અનિષ્ટો ટાળ્યાં છે. આચાર્યશ્રીના પ્રસે આપેલા કોઈ પણ ધર્મ કે સમાજનો મનુષ્ય સંતુષ્ટ થવા વિના ગયો નથી. તેમની ઉપદેશપદ્ધતિ પણ સમજ-સૂચકાંગી પરિપૂર્ણ રહેતી. સ્વધર્મની દરવા સાથે પરધર્મસંહિબધતા પણ તેમનામાં

ભારે હતી તેમનો ખાસ નિકાત દોષ કે
 “અધર્મનું” ખંડન કરવા કરતાં સદર્શન-
 પ્રતિપાદન કરવું, એજ વધારે શ્રેષ્ઠ છે.”
 “અસહનના નિરસ્કાર કરતાં સત્યનુ સ્વાચ્છ-
 સ્થનો સતાર વધારે શ્રેષ્ઠ છે.” “દુર્બલને
 નિદ્રા કરતાં સજ્જનનું સ્વરૂપ પ્રકાશનુ એ
 ઉત્તમ છે.” તેમનો ઉપદેશ આજ સિદ્ધાનેને
 આજારે આપતો. અને તેથી ગમે તેવો
 વિરોધી પણ સતોષ પામીને જતો. એક
 ગીચનનું ખંડન કરવામાં આનંદ માનનાર-
 એમી વિજયધર્મચરિત્રના આ સિદ્ધાંત ઉપર
 ખાન આપવું જોઈએ છે. હા, કોઈ વિના
 કારણે તેમના ધર્મ કે સિદ્ધાંતો ઉપર આરોપો
 કરવું તો તેનો સુરિપૂર્વક જવાબ આપવામાં
 તેઓ કદી પાછા ન હતા.

આધ્યર્મનીનાં ઉપરના તમામ કાવો જ્ઞેના
 તેમનું મનોબળ, તેમની નીડરતા, તેમનો

શાસનપ્રેમ અને તેમની કાર્યદક્ષતા-એ બધું
 જ્ઞેના એમ કહેવું લગારે ખોટું નથી કે
 મહાત્મા વિજયધર્મચરિત્ર, એક સામાન્ય
 આચાર્ય કે સામાન્ય વ્યક્તિ નહીં, પરંતુ
 આ વીસમી સદીમાં જૈન સમજમાં નવનુમ-
 નો પ્રવર્તીત્વાર એક મહાન પ્રવર્તક નર હતો.
 જેણે જૈન આચાર્યોને, જૈન સાધુઓને અને
 જૈન સમાજને પેલાના જીવન
 ઉપરથી અનેક પાઠો શીખવ્યા, જેણે જૈન
 શાસન શીખવ્યું, જેણે જૈન અને હિંદુઓના
 વૈષ્ણવચરને બન્નું તેરવું દીવું કરી વાળ્યું,
 અને જેણે જૈન ધર્મ એ ભૈદ ધર્મની
 સાખા નહીં, પરંતુ પ્રાચીન અને પવિત્ર સ્વ-
 તત્ત્વ ધર્મ છે, એવી જાણ વિદ્યાનોના હૃદય-
 પોષક સુરભીશરે ફાલરાધી. એ મહાન નરને
 વીસમી સદીના નરપુત્ર પ્રવર્તક કહેવામાં
 જોઈ અણુમતુ નથી.

શબ્દચિત્ર

સેખર

રા. પુનુરાજ હ. મુકુન્દ.

હું તો જુગારી છું.

સંસારમાં મારે મારે રમાય નથી, આરામ નથી સંસારમાં તો સાંધા ભાગી છે.
 તો આજે તારાજ દાર પર મારા ભાગ્યની પરીક્ષા કરીશ

• ફળને નિરસ્કારતો, અદ્વૈતી મરાઠી કરતો હું ફરીથી તારા દાર પર એકવાર આ
 ખર્ચે જીતતો. પાસો નાખીશ

કદાચ અવિષ્ણની કોઈ બન્ધ પડીએ તું મારે મનસુ કરી એકાદ અમુનિદુ પાડીશ.
 અથવા મખરગિની નિશબ્દ શાંતિમાં મને શાંત કરી એકાદ ઉજ્જ્વલ નિશાસ મુખીશ.

અનંતાળની કોઈ પુલિન પડે તને કદાચ લામસે કે એક રોક લાચાર ભિક્ષુકે મારાજ
 દાર પર મારેજ ખાતર જીવનસર્વસ્વનું અપિદાન કર્યું હતું.

એ અવિષ્ણની એક પળને મારે આજે હું જીવનસર્વસ્વને દાર તારા દાર પર નાંખીશ. *

* સર્વ દમ સેખરને સ્વાધીન

વહાલમનું હેત

લેખક:

રા. રોહસરિમ

(સા.સ.)

આ તમાનાં પુર હો ! ઉછળે, સાહેલડી !
વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે;

હેવાનાં નીર હો ! ઉછળે, સાહેલડી !

વહાલમની વેણ મારે કણે રમે, કુવન

રતની ઉજળવલ સોજતી ખેલે આ રાસ;

તારા-પુષ્પો મુખ ખરે,

એમાં એમાં છે પ્રિયનાં હો ! હાસ; રે સાહેલડી !

વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે.

ચાંદલીઓ નિજ કર ઘડી ખેલે કુમુદિની સાથ;

પ્રેમનીની એ ડાલતી,

એવું ડાલતે પ્રિયના હો ! હાથ; રે સાહેલડી !

વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે.

નરણાં ખળ ખળ દોઢાં, ગાળે મીઠે સુર;

ચમકે તારા નીરમા,

એમાં ચમકે હો ! નાથનેલુતુર; રે સાહેલડી !

વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે.

ઉંચા ઉંચા કુંગરા, ઉંચાં તેથી આભ;

ઉંચા શોભે તારલા,

એથી ઉંચાં છે વહાલમનાં વહાલ; રે સાહેલડી !

વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે.

વહાલા ફેરી વાંસળી સુણું ચારે પાસ;

પ્રીતમ વહેલા વ્યાવળે,

મારા સુના છે પિયુ પીયુ વાસ, રે સાહેલડી !

વહાલમનું હેત મારે હેયે રમે.

સેખિડા
સૌ. બહેન લીલાવતી

૧

સૌ. કરુણા માંધી

ર. માયજીનાં સીનામનની અને મહાભારતના રોપડીની કથા બરતબંડના બમે છેડે ત્યાં આર્થશુદ્ધિમાં અગાધ હશે! કૌરી અને સાવિત્રીના વળથી કન્યાઓ માલવવંશમાંથીજ એમને ઓળખે છે. મુખ અને કુખમાં પતિની સંધેના જર્મસહચારનું સુખ જાગાઓના કર્ણમાં મંત્રરૂપેજ મુકવામાં આવે છે. સૌ. કરુણાનું જીવન એવાજ સહધર્મચારની સાતીરૂપે આજણી સમજ છે.

સૌ. કરુણાજી જ્ઞાનને આડંબર કે વારપડુના નથી. વિદ્યા મેળવવા એમણે કદીમે ઉદ્દેશ્ય કર્યો નથી. મહામાજીના પત્નીપતિને મર્વ એમના મુખ પર કદીમે નથી દેખાવેલ. માંધીજીના જવતાક સામજીના સંપ્રત્યક્ષે એ સારાં કરુણાજી રચ્યા છે. પતિનુંજ સન્નેત્રીમાં એમની પતિપ્રતિજ્ઞા જણી નથી. એમના રિજ્ઞ અને કૌરવમાં એમણે અર્થો દીક્ષા કદીમે માગ્યાં નથી. માંધીજીની પ્રાણમાનસ એમનાથી નહીં સમજી શકાય! એવ ત્યાં માત્ર અમલ પદાથી

એ એમને અનુસર્યાં છે. દરીઆકની ઉઠી વસાવેથી એમણે એમને કમાવ્યા નથી.

વચર વિદ્યાએ જાણુજીનું જીવનકાલ એમણે સમજી લીધું છે અને જાણુજી અન્ધાર કેદમાં છે ત્યારે એ સરખ બાવે એમના કલ્પમાં જેટલું વજુ છે એટલું હરી રચ્યા છે.

સૌ કરુણાજી અત્યારે મુખીમાં કે એણે બિદાને આપ્યા નથી. જાણુજીથી દંડ ચણેલી કેટલીક માનવનાએને નિવાત્તપિ આપવા સરુઆતમાં એમને થયું મનમિત્ર કટ સહન કરતું પડ્યું હતું. દક્ષિણ આશીકાના મહાનુ કુદમા સર્વેસર આપવા એમણે પાશું વાળીને જોડ્યું તથી દીકમા અન્ધારે આવડી મહાનુ ભડનમાં પતિ અને પુત્રને જેતમાં વગાવવા એમણે અપાઝ પીરજ રાખી છે.

સૌ કરુણાજી એટલે સરખ મોહવતાની મુક્તિ. જાણુજીની સન્ધસ્તાપમ જેવા મુદ્દતમાં જામો બાર એમણે આનિ દેવેથીકનાથી ઉઘાડ્યો છે. મુદનસારના તલના મેલર કારો કરતા એમણે જમને મજુકારો નથી. એમની

સાદાજી માટે તો કહેવાતું જ શું હોય ! સાદાં મીઠીસાં ગાંધીની પદ્ધતીની તો - સમીપે પશુ અંદાજ કરી શકે. બાપુજીની સાથે કચ્છરના તરફ પશુ ભોકાએ હમેશાં પૂજ્યભાવજ્ઞ દાખવ્યો છે, તે એમની આવડત ને યાન ઉપર શીદા ચઢાને કે એમની કાર્યશક્તિ ઉપર મોહિત થઈને નહીં પણ સ્વામીની 'જાણ સમી' વસતી પદ્ધતીની અવિચલ અદા અને આત્મસમર્પણને કીધે.

એક જ શુભની સંજ્ઞાતીએ જીવન કેટલું મહાનું થઈ શકે !

૨

શ્રીમતી સરોજિની નાયક

હિંદુસ્થાનનાં શિશિત વર્ગમાં શ્રીમતી સરોજિનીનું નામ ન સાંભળ્યું હોય એવાં બહુ થોડાં જ મનુષ્યો હશે. પૂજ્ય ગાંધીજીએ એમને 'શુભશ્રમ'નું ઉપનામ આપ્યું છે. એમણે સ્વદેસે ધારણ કરેલા ઇતિહાસમાં તો એ મોક્ષની વાંસળી બન્યાં છે. મીરાંબાઈ ચપ્લાનું એ સુકમાં નથી. એમના કંઠમાંથી નીકળતી અરખસિત વાક્યોના પર જનતા મુગ્ધ છે. હીંદમાં કોઈપણ હીંદી સ્ત્રીએ એમના જેવું જ્ઞાન નથી મેળવ્યું.

એમના મદનો સુયોગ સર્પદા મહાત્માના પ્રતિગમાં એમને આણે છે. એમણે-યુગમાં એ એમનાં મિત્ર દર્શાવે. જન્મશુભમાં એ એમનાંએ પરમ મિત્ર દર્શાવે. અને દણ્ડે દશે. ગાંધીયુગમાં ગાંધીજીનાંએ એ થઈ શક્યાં છે. સર્વ યુગના નરજન-ગળમાં એમનું જ્ઞાન એ હમેશાં સાચી રક્ષક છે. અને જંગી સમા મંદુર સ્વાસ્થી રક્ષકાર્થમાં પોતાનો હીલો આપી રહ્યાં છે.

કસાપીના કસાપના મિત્ર વિચિત્ર રંગ સમા એ આકર્ષક છે. નૃત્ય સમયે અતીવ

મનોહર લાગતા કસાપીની કલાની જેમ તેઓ મોહ પમાડે છે. એમનો વિનોદ પ્રસંગા-નુસાર નૃત્યનું સ્વરૂપો પ્રવૃત્ત કરી શકે છે. એમનાં એક જ અંગે કાલનમાં એમણે કવિત્વ અથવા સંગીત ધણે પ્રયત્ન કર્યો છે.

શ્રીમતી સરોજિની સ્ત્રીકવિ છે અને કવિતાં શારી કરી શકે છે. અંગ્રેજી ભાષા પરના એમના કાણુથી એ સર્વને મહિત કરી નાખે છે. દેશીવા કરતાં એમણે કંટાળ-રુખની લાલસા નથી રાખી. એમના પતન-થી એમનું જ્ઞાન ક્યાં છે એ એ જાણે છે એવું તરત સમજી શકાય.

મુંદરતાની પૂળ એ ઉત્કંઠાપૂર્વક કરે છે અને એમણે શોખ પશુ એમને છે. જુગતવાદના હીમાવતી છતાં aristocracy એમનામાં પુરેપુરી છે. માનવોના સામાન્ય રિક્તશથી એ પર નથી. મોટા શરીરના અવ-ધનો મોટા મેજ તેમ મોટા દરજ્જાના માનવો-ના સદૃશ્ય કે દુર્ગંધ પશુ મોટા દોષ થકે કે નહીં !

સિદ્ધાચાર (manners) ની કલર પતી હોય ત્યાં એ સિદ્ધાચાર સરસ સાચે છે. Grace પરખાય ત્યાં એ graceful બહુ રહે છે. પશુ અંધા આગળ બ્યારસીની માફક એનો ઉપયોગ એ નકામે કરતાં નથી.

એ વ્યવહારક્ષા છે; કાર્પનિપુણ છે; આનુષંગિક ઉપયોગ શણે શણે કરે છે. ભોક્-આગમાં કહીએ તો પદ્ધતિમાં પણ છે.

દૂરના દેશમાં પાગતા પંટના રણકાર જેવા કંઠના રણકારે અને સાચે સાચે વદતા અન્દમવાદે યજુર્ગે એમણે પેલા ક્યાં દશે, પણ દવે એનો રણકો પ્રયત્ન જેટલો થીડો નથી.

માફક ઉગે છે ને શુકાય છે. સૌ. સરલાયેનનાં બાળકો એમનાં માતાના ચમ અને પિતાની કાળજીના સુંદર બદલાવ છે.

સૌ. સરલાયેન એમના મુદરાબળનાં રાણી છે. એમની સુચ્ચવચ્ચ કરવાની અને જાળવવાની શક્તિ, મિત્રો પ્રતિની મનના, અપરિચિત જનો સાથેની માયાળુતા એ કાળજીએ આકર્ષે એવાં છે. એમનાં મીઠાં ચમી વરસાવતાં નવનો એમને ખાતે સહેજે માન ઉત્પન્ન કરે છે. વ્યવસ્થાની રચનાર, શાન્તિભાવક અને સુવાસ પ્રચરણનાર બીજાઓનો આદર્શ એમણે ધણે આંશે સિદ્ધ કર્યો છે. કિયર તાના સમુદાય એમનું ઇશન ધણે દિશાસૂચક બની શકે એવું છે.

૪

શ્રીમતી અતીયા બેગમ

ગાંધી રાજિમાં પોલીસના ચમકાર કેટલા આશ્ચર્યકાર લાગે છે! એનાં શબ્દોનો ચમકારો વિશ્વભર ઉપજાવે છે પણ એ રજનીના અંધકારને ગાંધીજી બતાવે છે.

શ્રીમતી અતીયા બેગમ ક્રિએટિવ જનની રિજીસ્ટ્રારનાર. એનાં નવનોમાં ચમકાર, એની વાણીમાં ચમકાર, એનાં થડી પડી બદલાતા ભાવોમાંએ ચમકાર. એ ચમકારમાંએ શબ્દોનો મોહકતા તો છે.

શ્રીમતી અતીયા બેગમ વાચનજનો વિસ્તાર બહુ સુંદર રીતે કરે છે. જનો એમના વચનાશ્રુતનો પ્રયત્ન વિસ્મયપૂર્વક નીકળે છે. એ પ્રયત્નમાં દૂર દૂરની ધણી વસ્તુઓ લગાઈ આવે છે.

એમના મગજના અંધકારમાંએ થડી અવલંબીએ એકી કરે છે અને પ્રસંગોપાત એનું પ્રદર્શન બહુ આડંબરપૂર્ણ કરે છે. સંગીતની મજા એમના

પ્રિય વિષયમાં કરે છે. સાહિત્યમાં એમની પ્રવાળતાનો પાર નહીં હોય. શીલસૂરીમાં તો એમને અદિતીયજ મળ્યાં હશે.

બહેર કાળોવાં (બપોરે એ બપોરે લેતાં હતાં ત્યારે) એ પોતાને આધારરૂપજ માનતાં હશે.

એકજ મુખેથી અનેક જાતનાં સૂતો એ પડી શકે છે. એમનો શાહાનો શાખ એમના સાદાઈના ડાળથી ટંકાતો નથી. પ્રસંગે પ્રસંગે દેશી, વિદેશી, ફરદેશી એમ ધણું ફરફાળી એ બહુરૂપી રૂપાય છે. એમના વિચારોનો એમ યતાં કોઈકજ બચતું હશે.

જગતમાં નાના માણસોના કાળોથી હમેશાં મોટા માણસો ધણ પામે છે, અને પામશે. સમુદાયની મર્યાદાના કે વાનાવરણમાંની જંગલીસાથી આપણે મનુષ્યો એમાં કોઈ રીતે ઉત્તરતાં નથી, દરેક મન પ્રમાણનો.

એમને નામે એમનાં કાળો અને શબ્દોને માનદારીય પ્રુબ ફૂંકી દશે. રજવાડામાં કે રાજ્યવંશમાં એ સુશામાં હોત તો એમને અત્યંત સરસ કોચ એમને લાં મળત. એમની હદર એમાં વધારે થાત અને બહુ આજી આવન એમાં શક નથી. એમણે માન એકજ બુલ કરી. સીપા માણસની સીપી લડતમાં જોડાવાની.

જૂનાં કે રિખવથી કામ સાધવાની આવડત એમનામાં છે. મુખ પરના ભાવો બદલાવામાં એમની કુશળતા મુખી નથી રહેતી. એમને ખાતે એમાં એમણે એ બહુ હોંઘિયાર છે એમ તો કહેવાય.

એમનામાં રચિત છે. એમનાથી કે ધણુ કશી વિશ્વ જાણીને નથી એમનું એમની કાચે જાણીયાપ કરતાં આપણું જાણું

બોલવાનું બહુજ થોડું આવે. સર્વ વિવેચના નિષ્પાત્ત દોવાનો એમનો ઘનો છે પોતાના કરતા બીજાની બુદ્ધિમાં બહુ અદા નથી હોતી. એમના રેણુઓ એમને ઝોલ અડાળો છે.

Ibsen નાં 'new women' પણ તેઓ પુરેપુરાં નહીં ઝો.

૫

સૌ. પિતૃયા
ગૌરી કાનુભા

દેશકાર્યમાં
પીલા કેટલાએ
ઓપુર્યો. અ-
સારે સુરે
કાર્ય કરી રહ્યા
છે. એમને
તક મળી નોંધાન
તો એ જ્યા
હોત લાથી
કાનુએ આગ
ળ ન વધી
શક્યાં દેશ.
જનવમાં કર
માઠ જતા
સુધી પુર્યો
સમી તેમની
સુધામ જમને
જાણી ન હોત.

કેટલી સરિતાઓના જળ તક મા વધી જવક
કેટલી રતીઓના છુલ અમના મુદની
વાનકરી દીવાનો વચ્ચે સમભવ થયા છે
તેમને જો માત્ર તકર મળી દેત.

સૌ. નંદુને આને એવાજ પ્રકરના
ઉદ્દરજ તરીકે આજણી સમજા છે એક
કાને અમદાવાદની પરરજી મુદિલીની ઉપચ

કીમતી અરેશિની ન વડુ

એમનામાં માર્યક થતી દરો. વ્યવહારમાં
એમની કુશળતા ઠીકે એ મત નહીં હોય.
આજ દેશકાર્યમાં પડી પોતાની વ્યવસ્થા-
શક્તિનો લાભ અમદાવાદના મીમાંસાને
વ્યવસ્થિત કરવામાં આવી રહ્યા છે. કાર્ય
સરુ કર્યો પડી એને પાર ઉતારવાની એમના-
માં ચીડત બહુ છે. એ આરજણમાં નથી.

એમની શક્તિ
ઝો મર્પાદિત દરો
એ ખરુ વજુ
આરજ કર્યો
પડી એ બગેજ
યાત્રી જવ છે.
કેટલાંક
શરોમાં વરની
દોષ થઇ રહના
કેટલીક મેનો
જોયો અવિરેક
કે અવિનય એમ
નામ નથી જે
બહુ કરી નાખ્યુ
છે એવુ પારીને
એ પુજાઈ મર્પા
નથી.

એમની કાર્ય-
વલરતા, એમની
સેવકતાવલુતા
અને ધૈર્યશીલતા
સમોદ અસર કરે

અવ છે. અજના કાર્યશીલ એમને પોતાની
જાવ પારી છે

૬

કીમતી અતસુયા એન

દીકુમ્બાનના રાજકીય પ્રકરણમાં પડેલાં
સર્વ જમો, કાલમા મનુરોના માનારવૃષ

શ્રીમતી અલીયા બે.મ

મનાતાં અગત્યના બેભાષા નામના જાનોજ
અચાત દોષ યકે. જોમની એક દુષ્ટ રૂપ
રેખા અચાને નહીં ગણાય.

શ્રીમતી અગત્યના બેભાષા એક શ્રીમંત
કુટુંબની પુત્રી છે. દેખાવમાં સ્વચ્છતા
અને શ્રીમંતામ્ના સર્વ ગુણોથી સુજ્ઞ છે.

એમના જીવનની ચર્યાચરમાં એમને સ્ત્રીજીવનની પરાધીનતા બહુ માની હતી એમની ઉમર અને રસ ન પ્રાપ્તિને સુસ્મરણુ તોએ પીંચરવાળું પરીજીવન બહુ નહીં રમ્યું. દેવ. હાપ તો એમને મેવાની મુશ્કેલી રહીશી છે.

એક વખત ડાકટરીનો અભ્યાસ કરવા એ યુરોપની યાત્રાએ ગયા હતાં. પણ એ યુરો ન ફરી શક્યાં. પણ ત્યાંની એ વર્ષના નિવાસથી ત્યાંની સ્ત્રીઓની કાવચિત્તિથી કેટલુંક અમર એમના ઉપર થયું.

અનન્યતા મેનમાં હજી સજીવ કરતા જીવ-ચર્યાસજીવ ઓછી છે. પણ એમનાં મિત્રો એમને, એની એક પાસ નથી રેતા. મેષપતુઅસમાં થયાં કારોંધી રમથી એ આગેઈ છે. પણ કારોંધમાં એ રમ ભેગનો પ્રયત્ન કરે છે, પણ એમનો ઉત્ક્રમિરમાથી નથી મીવડનો. એ આંછ શકતાં હશે, મિચર નહીં થઈ શકતાં હશે.

સ્ત્રીજીવનના રવામાવિક આપે એમનામાં હશે, પણ એનું બાળ દર્શન રૂપિતજ

થઈ હતી એમની પાસે સાધન છે અને તેથી ગમ્મિત છે. એમનમાં સ્ત્રીના યુગ્મો કમ્પા પુષ્પના યુગ્મો નધારે છે મિત્ર તરીકે કદાચ એ વચારે કમળા થઈ શકતા હશે પણ સ્ત્રીએ ની સાથે એ આગેજ મિત્ર થઈ શકે છે ઓછાનમ રસ ભે છે તેએ એમના કારોં પુરોજ.

પદાભાજના પ્રથમ સ્ત્રી અનુપાસીની પદસીએ એમને પ્રાંતજ અને કેક રિચરના એ બે અર્થો છે એમની 'દી'મત વાગે બે મત હોઈ ન શકે. ૧૨૬

યુગરાની સ્ત્રીવર્તમાથી રાજકીય વેગમાં યુગવતાર સૌથી પ્રથમ ગ્રેડ એજ દર્શા. તે પડેલા સ્ત્રીઓના એ દિશાના પ્રવલો તે નવરાજનો મહુપરોત કે પ્રકારમાં આવવાના સાધનપર દર્શા. પણ એમને એટલું કમું છે તેવાનોએ ઉપકાર માનવો જરૂર પડે છે. યુગરાતની પ્રાંતિએ એ સાધન ખરેખર એમની મત્તવાકાશાએ કોગસા તો યુગરાત કેટલી રસ ત સ્ત્રીઓ ઉત્પત્ત કરી શકે

રસખિંદુઓ

લેખક -

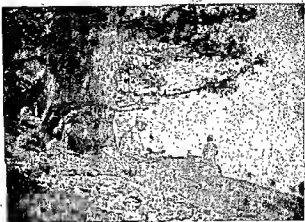
રા. મુદરલાલ નાથલાલ જોશી

અનુભવ આલેખાનો નથી, અને આલેખન સાધનાઓ સમજવવાની નથી આથીજ અંતરની વેદનાઓ આલેખ્ય મિત્રાથ તારા સાથુ હુ દર દર ભેષ કરે છું -

હા તારા સાથુ હુ દર દર ભેષ કરે છું.

સવા, ગેતન અને મુખને તો એક સખ્દ ખજાણી હુ સરાવવી શકું, અને પાકે તો વિષના વખળને એક કુકળી રસ કરે

રૂકન, મિત્ર ! તારા આલેખનીજ જરૂર છે

જિંદુ નદીના કોણ તરે લેખનકર્તા કરી રહેલા માંધીનું વિરલ દ્રશ્ય

ગુજરાતી સાહિત્યમાં મહાત્મા ગાંધીનું સ્થાન

લેખક

સા. હીરાલાલ મેગનલાલ દેસાઈ

ગુજરાતી સાહિત્યના કવિદાસમાં શુદ્ધ, સાદી અને સંગોષ્ઠ ગણ્યેલીના એક મહાત્મ પ્રજ્ઞેતા તરીકે મહાત્મા ગાંધીનું નામ સુવર્ણરે કાલરાશ રહેશે, એમ કહેવામાં લેણ પછુ અતિશયોકિત નથી. નવજીવનના તંત્રીપદેથી-સ્વતંત્રતાનો સિદ્ધાન્ત કરી, ભારતનું વર્ષની રંગે રંગમાં નવીન ચૈતન્યભર્યા પ્રકટાવનર-આ વિરલ પ્રજ્ઞે ગુજરાતી ભાષામાં વીર રસનો અદ્યક્ષિત પ્રવાહ ફેલાવ્યો છે, તે વાત દરે નિઃસંશય છે. સામાન્ય રીતે, વિદ્વાન અને સદાચર વર્ગમાં એમ મનાતું કે ગુજરાતી ભાષા કવિપિ પછુ હાંદી, બંગાળી કે ઉચ્ચ ભાષાની પ્રેરનાની સ્પર્ધા કરી શકશે નહીં; જે પ્રકારની ભેષ, ઉત્સાહ અને વીરરનો હાંદી ભાષામાં આવે, ભોવ થઈ શકે છે, તે ગુજરાતી ભાષામાં લાક્ષ્ય બદ્ધા અશક્ય છે. વિદ્વાન અને સદાચર વર્ગની આવી અમ-સુક્ષ્મ માન્યતા 'હોવાથી; તેઓ સૌદર્ય અને સુંદર, કોઠિલાનાં ફુલન અને અપરનાં સુંબડ, સુખેન્દના ઉદયન અને કમર કેતણીનાં વિરચન-આદિ વિષયો ઉપર આડ-ચરી ભાષામાં કાળો 'કરી' વા ચર્ચા લખી મેનપોતાને કૃતકૃત્ય માનતા પરંતુ, એ સરને મહાત્મા ગાંધીએ નમુનેદાર પાઠ પઢાવ્યો છે કે વાચકનો વીર

ગ્રંથ, અને નર્મદનુ ઉછળીનું ભેમ છરવનારી ગુજરાતી ભાષા વાર્ષિકીન, ઇન્ડોસ ૧ નિરતેજ નથી. મહાત્મા ગાંધીના પારસખંડી સરના સ્પર્શથી ગુજરાતી ભાષાને આજે આપણે સાદી અને સરલ હોવા ઉપરાંત એજાન્સી અનુભવી રહ્યા છીએ.

આમ છે છતાં આપણે જાણીએ છીએ કે મહાત્મા ગાંધીએ નવચરન કે ગુજરાતી ભાષાનો કે સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ કરવા સારુ કાદયું ન હતું. વળી સાદારેની નામાર્ચિએ પણ મહાત્મા ગાંધીનું નામ ચટપુ ન હતું. ઇંગ્લેન્ડ આફ્રીકા દલા, ત્યારે કેટલાક ગુજરાતી પુસ્તકાની સમાવેશના મીચાપ, તેમજ સાહિત્યને ભગતુ એક પુસ્તક કે લેખ લખ્યો નથી છતાં પણ, જે નિર્વિવાદ છે કે એમણે ગુજરાતી ભાષાને ઝીલેલુ ગિરા બનાવવાના મહાકવિ પ્રેમનંદના ભાગિરથ પ્રવાસને આકાશરી ગીતે મળ્યા સમર્થન આપ્યું છે. આમ હોવાથી આપણે આ લેખમા મંમતી સાદી અને સરલ છતાં એજાન્સી હોવી ઉપર એક વિદ્યમદર્શક ફેરવણ.

ગદ્ય શૈલી

/ મહાત્માજીની ગદ્યશૈલીમા આજ કદી મોહનનું સમુદગર્જન નથી, તેમ ખર્ક કે ભેનસનનો પ્રયત્ન આડગર પણ નથી. તેમજ કાષ્ઠપલુ સ્થાને મહાત્માજીએ નરસિંહની ભકિતસર્સદાના સમીનથી જમાલદ નથી કરી, કે નથી રવસા. શ્રી ગોવર્ધનરાજી જનરવમાલ્યાલેખન રતિ પોરી, છતાં પણ ભાષાની પ્રચલિત શૈલીમાં એકાએક અજકારિ પરિવર્તન કર્યું છે એ સિદ્ધ છે એમની ખાશમાં સરળતા એ પ્રથમ પગથીઆ સમાન છે. રત. નવવાતમની સાદી ભાષાજ જેટલાં ભેમ અને આકર્ષક હતાન્તેથી વિશેષમણા

મહાત્માજીની ભાષામા છે.. સ્પષ્ટ અને સક્ષિપ્ત વાક્યોમાં અર્થ શી રીતે જનમમુદાપ આમણી મુકવો એ વિચવના મહાત્મા ગાંધી એક પક્ષા ઉન્નાદ છે 'નવચરન'મા પ્રતિદ્ય મએવા અસંખ્ય લેખોમા અર્થની ગભીરતા સાદાના સાદી પણ ભેમદાર ભાષામા તેમજ આણી છે. એવ સાન્ક પન નમી ભાષાના નિર્વેક રપરાયો નથી. આખા વાક્યમાથી એક પણ શબ્દ દૂર કરો અથવા આખા લેખમાથી એક પણ વાક્ય દૂર કરો, તો છતાં વાક્યથી શા લેખની કુળ પ્રમાણે નાશ થઇ જાય છે. કુકમા, ફેક શબ્દ શા વાક્ય વાતમા છીવાય એમના વખાણમા આવતાજ નથી.

આડબરનો ૧૯૧૧

સોની વિશેષ સજ્જતા તો ભાષાના આડગર દૂર કરવામાજ મમાણી છે. મહાત્માજીએ ભાષાના ખેલા આડગર નો વજમદાર કરી દૂર કરી દે. એક વખત એવો હતો કે જ્યાં સુધી ભાષામા ભારે ભારે જડગારોડ સરજન શબ્દો વપરાય નહીં, અને બાણમદના શાંખા મદન શબ્દો નો સમુદ લેખમા થાય નહીં, ત્યાં 'સુધી લેખની સજ્જતા થઇ મદાય નહીં. પરંતુ મહાત્મા ગાંધીએ એ માન્યતાને દૂર કરી બતાવી છે. ભાષાની રૂચિમતા અને ખેલા સજ્જારને જાણે જનુમ લાકડી પડે દૂર કરી નાખી છે. 'નવચરન'ના અનેક લેખોમા એમની કવચથી લખાયાજ દુશ વાક્યો નો વેદના સુમેની સમિતિ આપે કે વેદના સુમેમા જેટલી ઉચી શીવસુરી અને જેટલું ઉઘામા ઉડુ સ્વ છે તેટલોજ મહાત્માના બનિ દુશ, મુદાસર, સું'ર અને સ્વેદ વાક્યોમા સ્વચાલ્ય નો ઉદ્ગમનિ વસેતો છે. અમુક વાક્યો અને કદો તો દેશના મરજી નચકારના કિમતી

મીઠા રાખના લાપામાં ચાલુ થઈ ગયા છે. જેમકે,—સુતરને તાંતણે રચાત્ય; ખાદી વાપરેજ છુટો; જેન ભોગ્યેજ છુટો; દીક દીક અનુભવી રહોછું; હોં દોરે બેઠી છે; ભોજ ભોયો અને હેનુ વણસાયો છે; બેઠા બળવો; જોળા પરી માંગી રહો છે; દોષ જેવું દેખાયું; પારાવાર ધડકો પહોંચેવો; રાકાવજ નહીં; ખડતલ; સાજુત દોષ જાવડાં; હસાદિ.

૨૫. પ્રો. મહિલાલ અને મહાત્માજી

૨૫. પ્રો. મહિલાલ દિવેદીની અધર્શલી અનુકરણીય શૈલી મહાત્મા છે. પણ તે શૈલી અને મહાત્મા માંથીની શૈલીમાં શ્રેષ્ઠ તફાવત તે આપણે બે સપ્તેમાં જોઈશું. મહાત્માજીની ભાષામાં મહિલાલનો સંસ્કૃતભાષ પ્રભાવ નથી. જેટલે અંશે મહિલાલની ભાષા ઉચ્ચ કાદિની (classical) મહાત્મા તેટલે અંશે મહાત્માજીની ભાષા મહાત્મા છે. મહિલાલની શૈલી અસંસ્કૃત હોવાથી વિકાસ વર્તેનદ લાપકની બે. જ્યારે મહાત્માજીની ભાષા સર્વ સામાન્ય પ્રવ્રત ને લાપકની છે. મહિલાલના લેખો પચાઈ સમજવા લાપાના થોડા પૂર્વાભાસની જરૂર છે, જ્યારે મહાત્માજીના લેખો કોટલી તો સાદી અને સ્વળી શૈલીના છે કે હરકોઈ માણસ સમજી શકે છે. મહિલાલ જ્યારે ભાષાને શાસ્ત્રમારવા આભરણોની શૈલમાં પ્રવ્રત થયા, ત્યારે મહાત્માજીએ આખરેજ અને અત્તંકાને દૂર કરી તર સતને હૃદયભેદક સાદા મળેમાં કહેવા નવ્યા.

કવિ તરીકે

મહાત્મા માંથીને કવિ તરીકે લખવા એ કદાચ મૂટના મણકો પરંતુ મહાત્મા માંથીજના અસંખ્ય લેખોમાં એવો જાણો અભાસી હશે જેને એ એણે મહાત્મા વાંચ્યા

પછી તત્તુષતા, ડોલન અને વાણીની મેદિનીએ સાક્ષાત્કાર ન થયો હશે ? જેટલે અંશે એક સુંદરમાં સુંદર કાવ્ય ચિત્ત આકર્ષી લે છે, અને વાંચી રહ્યા પછી પણ મધુર સંગીતની માફક સ્મરણમાં રચ્યા કરે છે, તેટલેજ અંશે મહાત્માજીના લેખો, આજે બધે જ્યાં જતાં, સ્મરણ આગળ ખડા થાય છે. ભાવ પ્રધાન ઉત્તમ કાવ્ય આપતેને આપતેને નવો આનંદ આપે છે, તેમ મહાત્માજીના લેખો પુનઃ પુનઃ વાચવાથી અપૂર્વ આનંદ આપે છે, અપૂર્વ શૌર્ય અને પ્રેરણાકન રજાવે છે.

અવગત મહાત્મા માંથીને એક સામાન્ય દક્ષના કવિ તરીકે કું આગળાવવા માંગતો નથી, પણ એટલું તો સિદ્ધ છે કે તેમની વાણીમાં બાણસદ-રસદાન-રવીન્દ્રનાથ" શૈલી અને કવિ નાનાલાલની અ મીઠાસ છે. બાણસદે "કાશ્મીરી અચમ્પ પદમાં લખી છે જતાં એ કાશ્મીર એક મહાકાવ્ય મનાય છે. રસદાન છંદો સાદિતમાં એક સુંદર કવિતામય મણ લેખક તરીકે મુકસિદ્ધ છે. આપણા સુવર્ણ કવિ નાનાલાલ પણ અચમ્પ પદમાં હૃદય જાગ્રત્ત અક્ત કરે છે. એથી પણ અદિ ભારતવર્ષના અણુમોલ રવિબાણુ પ્રીતાંજલિ-કેસરનુન-ગીત્રા-આદિ કાવ્યો જે કાવ્યોએ સમસ્ત જગતને માહત્કાર પીવાડતી રસલીન કરી મુક્યું છે, તે કાવ્ય પણ એજ મહાત્મા કવિતામય ગદ્ય લખાત્યાં છે.

મહાત્મા માંથીને કવિ તરીકે આગળાવવા આપણે "કાવ્ય" ની લુટી લુટી વ્યાખ્યાએ તપસીશું. પદ્યકર્ષકે કહે છે: "કવિતા એ હૃદયની ખગલ લાગણીનો અવિનિશ્ચય પ્રવ્રત છે." નરહરનાથ પ્રસિદ્ધ થયેલા મહાત્માજીના

લેખો વાંચ્યા પછી કોણ એમ કહેવાની હોંનત
ધરતી કે એ લેખોમાં હૃદયની સાચામાં સાચી
લામણીઓનો પ્રખલ પ્રવાહ નથી? સત્યની
"હીં" પ્રત્યક્ષોમાંથી જેથી કાઢવા સિદ્ધાંતો
અવશ્ય પાણીના રેશાની માફક હોડતા તેમના
લેખમાં જણાય છે.

"કાવ્ય—એક અમર જાણુ છે" એમ
પ્રાર્થના કહે છે. "તાડર," "દુશર,"
"ઉત્તર-દક્ષિણ" "મરમના પા" "વાઘવરાજની
મુંજવણ" અને અમરજાતના કેટલાકે
સમય એમનો એકગર-એકવા લેખોમાં
કેટલું જોયું, કેટલો ઉત્કાહ અને કેટલી
મીઠાસ વર્ણનાં છે તે પુનઃ પુનઃ વાચનાથીજ
મથળાય છે. ત્યાં જ્યારે મી. મોરેયુ અને
જોર્જ મર્ફીનેકે પરામિતમાં ડિઝિમનાક કરી
જણાવ્યું કે "શ્રીમદ પ્રભુ હજુ જોડાને
તેની ખાતર છે, અને તેના કામ જાણ્યા
સાબુત છે.—શ્રીમદ પ્રભુ ડુનીઆની ભેટી
નિશ્ચય પ્રભુ છે. તેના હેતુમાં કમલ જેવાનું
સાહમ કરનાર ખતા ખાતે," ત્યારે આ
લીપણુ કમ્પોને તેથી પણ વિશેષ લીપણુ
વાળીમાં આંધાન કરતું એ સામાન્ય વ્યક્તિની
મળ મહારની વાત હતી પણ મી. મોરેયુ
અને મર્ફીનેકેને જાન ન હતું કે તેમજ આંધાનને
ગીથી લેનાર મખત જગતનો એક જવજત
આકાશન હતો. આ સર્વ લેખોમાં મજબબલુ,
અપૂર્વ કૌરવ, અને સાથે વાળીનું માર્કુર્વ અને
ઉદાતપણું અનુભવીએ છીએ કાશીદેવની
આખ્યાનુસાર અવશ્ય આ લેખોને કવિતામય
કવી સ્વરૂપે છીએ.

મેયુ પાનોન્ક કહે છે. "એક નવું
આખ્યાન જેમાં સત્યનો ઉદાત્ત ઉડા "શ્રવિ
વસ્ત્રો હોય તે કવિતા છે." મહાત્મા ગાંધીજી-
ના જીવન ચરિત્રથી જાત, સૌ કોઈ નિર્વિચાર
રંગીકારે છે કે મહાત્મા ગાંધી તે એક સામાન્ય

દેવબદ્ધ નથી પણ નસનો એક સાદાન
અવતાર છે તેમની નુનના પ્રાતમજુદ-ધ્યુ-
શક્તિ સાથે થઈ રહી છે એવા પ્રવચની
વાળું સનાતન સત્ય અને અવિરત પેમથી
ઉત્કારથી હોય એમના નવજી હીં ને મેયુ
આનોન્કની વ્યાખ્યા મુકેલ પણ મહાત્મા
ગાંધીને કવિ અથવા તેમના લેખોને કવિતામય
કહેવામાં શું ખોટું સમજે?

પ્રેમાનંદ અને મહાત્મા ગાંધી

યુગરાત્રીના કવિચક્રવર્તી પ્રેમાનંદ
માથે મહાત્મા ગાંધીને સરખાવવા કુ અત્રે
હોંનત કરીશ. જેમ પ્રાચીન ઇળના યુગરોને
એક અને અદ્વિતીય પ્રેમાનંદ પ્રમ.પો—તેમ
અર્વાચીન કાળના યુગરોને વિશ્વમા એકજ
એવો વિરોધ મોહનદાસ ગાંધી અર્ધો. પ્રેમાનંદ
ને સુધારમય મલ્લમુદ્ધિનો સૂર્ય-ગાંધી તે
સાત મસખ મલ્લમુદ્ધિનો સૂર્ય યુગરાત્રીની
નાલવાવર્યાનો નુપુત તે પ્રેમાનંદ—પ્રાગવચ્ચા-
નો પચોતો પુત્ર ને ગાંધી, આનંદ કાવ્ય,
મુગાર, નુદરીઓના સ્થૂપ સ્વરૂપના હમનીય
વળુનો, અને મલ્લમુદ્ધિના પગાકમ મી પ્રેજ-
વેરા નિરૂપના નાદે એક-વિષયો ઉપર
સત્રીનો અવકાશના તે પ્રેમાનંદ—કપરિ
જીવનના નાદ નિરૂપન કુ ખતા પ્રત્યે
અર્થિક મતાના નીચાથી મરેજનન મોડી
પ્રબળી અમાનુષી મોહજીન, અપ્પાલમ જિવાના
મૂલ ઉપરથી મતુપ પ્રાણીનું અલ પતન,
અને કાવ્ય-તે મોહાની પ્રાપ્તિ ખરે આતમ-
ઓમથી કંઈક ધ્વજા—આદિ વિષયો ઉપર
મીનો નાનાર ને મોહનદાસ ગાંધી પ્રેમાનંદ
પોનાનું હૃદય પથમાં ખાલી કર્યું ગાંધીએ
મથમા કાવ્યનું જતાએ ઉપવમા સમાન
માધુર્યનો જરો છે.

કુદરત અને મહાત્મા ગાંધી

મહાત્મા ગાંધીના લેખમાં કુદરતના
કર્મનો જાગર જોરામાં આનના નથી

આપણે કરવું રસના યુક્તમાં વધુ જઈ ચીન-રાત્રી બાપાની મવશેનીને એક નવો આદર્શ બનાવી મુકે છે. અને દીપ્ત આંધ્ર ઉડે અને ધી સરુ થાય છે. સરળતા, સમોદતા છે કે ત્રાહિ ત્રાહિ. મહાભારત ગોંધીના હેતુના અમેય જળ (purity) એ તેમની જેમનામાં આ ન હરવનો કરવુંસર આપણે સિદ્ધિ નાં મુખ્ય સરૂણા છે. કાવ્યમાં રમ સામગીએ છીએ, જનાં એ લેખેઆ અભિ પ્રજ્ઞા સ્વાતી કળામાં "તાક્યુ તીર મારનારે માનદગ" કહેવાય છે, તેમ મલખાં વિષય કરવું રસ નથી. અમળના ઉતારવાની કળામાં ને ગોંધીજી. વિધાપના કરવું હાલના મળના રાત્રી કહેવાય છે. રસની જાણ નથી, કારણકે મહાભારત દલે નિશ્ચિત થયું છે. વર્ણનેમાં કથપના- રીતમાં, અભિવાજ- ના કથપરશ્નને ભર કે નર્મદા- આશય સેતા હોય પાર્શ્વકર- નથી; માત્ર સાચી પક્ષનામે આપણે બીજી કથપનાના વાનો જેમી રીતે રંગ પુષ્પો વિના સરકારની દમન રહે છે એટલે નિર્ણિ સાથે છે. રસઘાતી એના યોગ બળ્યા છે, આદર્શ કરવું રસ તેઓ પલ કાણ- ની પ્રસારી નથી બર કરણે છે, મળતી. એમ કે બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

મીન-રાત્રી બાપાની મવશેનીને એક નવો આદર્શ બનાવી મુકે છે. અને દીપ્ત આંધ્ર ઉડે અને ધી સરુ થાય છે. સરળતા, સમોદતા છે કે ત્રાહિ ત્રાહિ. મહાભારત ગોંધીના હેતુના અમેય જળ (purity) એ તેમની જેમનામાં આ ન હરવનો કરવુંસર આપણે સિદ્ધિ નાં મુખ્ય સરૂણા છે. કાવ્યમાં રમ સામગીએ છીએ, જનાં એ લેખેઆ અભિ પ્રજ્ઞા સ્વાતી કળામાં "તાક્યુ તીર મારનારે માનદગ" કહેવાય છે, તેમ મલખાં વિષય કરવું રસ નથી. અમળના ઉતારવાની કળામાં ને ગોંધીજી. વિધાપના કરવું હાલના મળના રાત્રી કહેવાય છે. રસની જાણ નથી, કારણકે મહાભારત દલે નિશ્ચિત થયું છે. રસઘાતી એના યોગ બળ્યા છે, આદર્શ કરવું રસ તેઓ પલ કાણ- ની પ્રસારી નથી બર કરણે છે, મળતી. એમ કે બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

મીન-રાત્રી બાપાની મવશેનીને એક નવો આદર્શ બનાવી મુકે છે. અને દીપ્ત આંધ્ર ઉડે અને ધી સરુ થાય છે. સરળતા, સમોદતા છે કે ત્રાહિ ત્રાહિ. મહાભારત ગોંધીના હેતુના અમેય જળ (purity) એ તેમની જેમનામાં આ ન હરવનો કરવુંસર આપણે સિદ્ધિ નાં મુખ્ય સરૂણા છે. કાવ્યમાં રમ સામગીએ છીએ, જનાં એ લેખેઆ અભિ પ્રજ્ઞા સ્વાતી કળામાં "તાક્યુ તીર મારનારે માનદગ" કહેવાય છે, તેમ મલખાં વિષય કરવું રસ નથી. અમળના ઉતારવાની કળામાં ને ગોંધીજી. વિધાપના કરવું હાલના મળના રાત્રી કહેવાય છે. રસની જાણ નથી, કારણકે મહાભારત દલે નિશ્ચિત થયું છે. રસઘાતી એના યોગ બળ્યા છે, આદર્શ કરવું રસ તેઓ પલ કાણ- ની પ્રસારી નથી બર કરણે છે, મળતી. એમ કે બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

પ્રત્યેક એક બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

પ્રત્યેક એક બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

પ્રત્યેક એક બારતવર્ણનું નવચેતન તે મહાભારતને અઠ- કીચુ કે મહા- કારી છે. આણુ રાજાનુ જીવન થુળી કારણ તે મહાભારતનુ વર્ત- રામદેવ સ્થિત, માનવવકાર તરીકે- પશુ મહાનુભાવની ઉ જીવન છે. ઉન્કટ પ્રામણીયો 'નવજીવન' અને ઉમરાવું છે. 'મગ છંડીઆ'

ઉદ્દેશ્ય ને અડી વર્ગ મહાભારત ગોંધીએ

એ વિષય છે. વળી હોંદુસ્થાનમાં કર્તૃત્વ-
પત્રકાર—ને તે પશુ રાષ્ટ્રમતને અનુસાર—
એટલે અસિધારામત પાળનાર અથવા સૌ-
કર્ત્તવ્યની તરવાર નીચે ઝૂમનાર. જાણી
આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે મહાત્માજીએ યની
અમલ સેવા ગળાવી, અને એ સેવા સાથે
'નવજીવન' દ્વારા ગુજરાતી ભાષાની રચના
પ્રધાન વાણી બનાવી.

પત્રકાર તરીકે પડેલ યાજ્ઞ રહીને
નનામા લેખ કે નાકા કરવાની પદ્ધતિ તેમણે
દૂર કરી. હવેનાં પુસ્તકો નામે જે જે પશુ લીધા
કર્યા હોય તેની જ તરફેણમાં તેઓ લતા. વળી
પત્રકારો કેટલીક હજાર રીતિ-તેજી કે માધી-
પ્રાન (vituperation) દૂર કરી તેમની
ભાષામાં જરાએ એર વસ્તુ નથી. હવેનાં
પુસ્તકો કહેતા, અજો એવા લખો કે જેમાંથી
પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય—એર નહીં, ગમે તેવું ભય-
કર સત્ત્વ પ્રસારવું હોય, ગમે તેવી હજારને
બેઠી નાંખનારી સખત લીધા કરવાની હોય,
સામાની ગમે તેવી તુચ્છ, હજારી અને અધિ-
નયમથી રીકાતો જવાબ આપવાનો હોય,
જતાંએ મહાત્મા માંધી એવા ભાષાનો
આશય મેલતા કે તેમની ભાષામાં વ્યક્તિયત
દેખતો જોડાએ જણાવતો નહીં.
વીર રહ્યો પ્રેમભય વાળી જ તેમની હજાર-
માંથી નીકળતી. ફરિયાદકર્મિજ તેમની ભાષામાં
સમર્થ હજાર તરવરી આવતાં, જતાંએ,
એ હજારો અંગત રાગદેવથી રહિત લતા.
તેઓ હવેનાં કહેતાં કે ગમે પત્રકાર તરીકે
નિર્મલ્લભના (Invective) નો ઉપયોગ કરવો
ગોળ નથી થાયતો. કેનીકપના દેવધાર
ચમેજા તંત્રી મી. હોનીંગેનને Invective
પ્રિય હતું, જ્યારે મહાત્માજી વિરોધ દ્યોતના.

પ્રિ નર્મદાશંકરે જ્યારે “હાંડીઓ”
નામનું માનિત કાવ્ય, અમલ ૨૬. ૧૯૦૭-

રામે જ્યારે “ગુજરાતી” પત્ર કાવ્ય ત્યારે
ગુજરાતની આત્મમર્થા એમ મનાતું કે
વર્તમાનપત્રને ગોળ શેલી આ જે પુરોએ
ચાલુ કરી. પરંતુ, ખરી આદર્શ શેલી પ્રચલિત
કરવાનું માન તો મહાત્મા માંધીને મટિલ
અવશેષ રહ્યું હતું. નર્મદનું ઉલ્લખનું એમ
અને ૨૪. ૧૯૦૭ના પત્રનો મૂલકાળનો
સ્વદેશાનુરાગ, એ વસ્તુનું અદ્ભૂત સદ્ગીર્ણન-
ને સમ્પ્રદાયકાર મહાત્માજીએ કરાવ્યો છે.

‘નવજીવન’ અને ‘યંગ હન્ડીયા’ના
લેખો પાઠતાં આપણને એક મહારથી રજા-
મણમાં સત્ત્વને મટિ કેમ જણે ભયંકર બુદ્ધિ
કરી રહ્યો એવો ભાસ થાય છે. રામે રાવણ
સામે બુદ્ધિ હતું—અર્જુને કુરુકુળ સામે જંગ
જમાવે—હજુએ તે જમાનાની નિર્દયતા
અને મોહભળ સામે બંડ ઉઠાવ્યું—ગોતમે
માપનાં પડેલો તોડી દ્યા અને અધિકારનો
પ્રચાર કરવા એમ ધારણું. હવે, તેમજ
મહાત્મા માંધીએ ખીરીય, સરકારના રાવણ
સત્ત્વ સામે બુદ્ધિ આરંભ્યું એટલું જ નહીં—
પશુ સમસ્ત જગતને પામાત્મ જડવાદ
(Materialism) નાશિતલતા અને પશુબળ
(Militarism) ના મેશતા લોડખાંથી મુક્ત
કરવા અજવાર ધારણું કર્યું છે. સરનારાયણ
ચંદ્રવરકર એવા સખત વિરોધી પશુ કહ્યે
છે કે “He is more a Prophet-India's
Spiritual Barometer—her Soul-
Force”. ‘નવજીવન’ અને ‘યંગ હન્ડીયા’
માં મહાત્મા માંધીએ મી રીને એ બુદ્ધિ
જમાવ્યું તે ફક્તમાં જોડ્યું.

ગુદનીતિ

મહાત્માની ગુદનીતિ ખુબી છે. છુપી
રીતે યજુ ઉપર પ્રદાર કરાવે કરવા તત્પર
નથી થતા. યજુપાના દોષપાત્ર માન્યને મળા
આદ સમય તેઓ માટે છે. ગુદની પ્રખર,

મન, સમાનતા અને અંધુત્વના અક્રમ પાયા ઉપર તેઓ ઉઠાવે છે. તેમના સૈન્યના કીર્ણાઈ સત્ય અને પ્રેમ એ બેજ છે. આરમ્ બીરાઉની માફક શત્રુ ભાથે ભણંદર પુદ રે છે, છતાં એક અંધ તરિકે તેના મા ઉપર પ્રેમ રૂપી મુખમ લગાવે છે. તેમણે મજા શબ્દોમા વાણાવ્યું હતું કે જનરણ કાવરના ચીરને કે પશુ ઇન્ન થાય તો હું ખાસ સખા ભાઈ તરીકે તેની મુશૂકા કરું. શત્રુ ઉપર છત મેળવવા તેમણે એકજ સજ્જ અકાંધેન જિતે કાંઈમ્ છે. તેમની સત્યપૂર્ણ વાણી એ વમિરના બ્રહ્મદંડ સદમી જોરાવર છે.

દ્વિમંત્રિના ઉચ્ચત મુખ ઉપરથી છુટતા નવાના પ્રમળી પ્રવાહની માફક લખાએવા અસખ્ય તેમના લેખોમાં ઉપર મુજબનું એકજ મુદ્દ જોવામાં આવે છે. તેમના સંખ્યા નૂંચે મુજબની એકજ મુદ્દ તરતી દેખાય છે કે—

"Is It the boast of Councils
and of kings

Oh God, to triumph over
million's pains "

Guardians of good, ye Nations
of the West,

Shall mind still worship brute
force defied? "

એટલે કે—

"કોઈ મુખ્ય શાણીના તિમિરમય દુઃખના પ્રસંગનું અદ્દહાસ કરવામાજ શુ આજ કાલની ધારાસભાઓ અને રાષ્ટ્ર-સંઘનું પ્રેમ સમાવતુ છે ? પશુબાની આત્મના કરવામા ક્યા સુધી હજી પશિમની પ્રબ્ધ રસાયણી રહેશે ? "

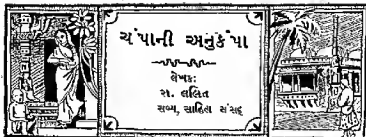
સાહિત્યમાં સ્થાન

આપણે આ લેખમાં જોઈ મળ્યા કે મહા-ત્મા માધીની કર્મમાનવજગતની કાળીદાંથી

ગુજરાતી ભાષાની મધ્યમૈત્રીના એક નવો મજુર શરુ થાય છે. સરળતા, સચ્ચેદતા અને અભેદ બળ (parity) એ તેમની ભાષાનાં મુખ્ય લક્ષણો છે. કાવ્યમાં રસ ઉતારવાની કળામાં "તાક્યુ તીર મારનરો તે પ્રિમાન હજ" કહેવાય છે, તેમ મલમાં તીર રત ઉતારવાની કળામાં ને માધીન. ગુજરાતી સાહિત્યના આધુનિક કાળમાં મહા-ત્મા માધીનું સ્થાન હવે નિશ્ચિત થયું છે. જેટલે જરૂરને વિરોધી સાક્ષરોમા, મણિવાજ-પ્રોવર્ધનગમ-નવરસમ-દશ કર કે નર્મદા-શકુને અથવા દેવી સાક્ષરોમા, આનંદશકર-નરસિંહરાવ-સાનાવાજ કે જોવામાજને આપણે માદ રાખીશું નેટવજ અરો—પણકે વિરોધ બંગા આપણે મહાત્મા માધીને માદ રાખીશું

ઉપસંહાર

ગુજરાતી રઘૈયીના આ અમર કીર્તિ રથ અને, જો ઉન્માદમરન દીઠ સરકારે પડ-હેજ ન કપો હોત—તો હજીએ વિશેષ જરૂરત, વિશેષ જોમ અને જલાદાર, વિશેષ પ્રેમ અને અમરદાર લેખોનો પ્રમાદ નજરની ભાષાને મળ્યો હોત. પરંતુ, પ્રકૃતિનો નિયમ સર્વોપરિ છે. અને તેથી આજે—સ્વરાજ્યના મોહનમંજના જનપમા ધેનાનુર અનેકા દીંદની પ્રતિચી દૂર, મહારાષ્ટ્રના કારાશ્રુદના એક સાંત અડુવા અકમા—એમના સ્થૂળ દેહને જાત કરવામા આજો છે. છતાં, એ સર્વન કારાવાસની સ્થૂળ ટીવાયો મેદો—દૂર દૂર દ'વરના જગતમા એમનાં અંતરનો પ્રાનિ, માત્ર બાતરર્ષનો પરવચતાની લોહ શુષકા નોડવા માટે નહીં,—પશુ સમસ્ત જગતમા સ્વ અને શાન્તિના સામાન્ય માટે પોકારી રહ્યો છો શુ એ અમર આત્માના અંતર અણજને ઇવરના જગતમા સ્થાન નહીં મળે ?

૧

સુખી ! ને આપણે પરમગણે ને સુહાસ ચંપો :
 સુખ પડવણું તુમ સમ નીરખી કરું કાં અનંપો ?
 દીસે શું કુલનો સરદાર તોમે એક ચંપો ?
 કુલોથી તું પ્રકુલિત પ્રાણ ! ત્યાં કેપણે અચંપો !
 લીકુડે પાંદડે જલદાર ઘેરે સ્ત્રોત ચંપો !
 પ્રણયનો પ્રેમ તુમ સમ ગ્રીવવે દીસને સુખંપો !

૨

સુકોમલ સૂર્ય સમ ઉન્નવ્ય સુવર્ણ અગ્રણ ચંપો :
 દગ્ધરતો નેગી તુમ પ્રવનત્તમસંમ પરમાર્થ ચંપો !
 વિદ્યાખ્યા ચંદ્રેખ્યા ચાતુરી ગ્રીવતો શું ચંપો ?
 સુલભાનતી આપણી ઉન્નવવા શું એ સંપો ?
 વિરાદન વદાનની પ્રતસિદ્ધિ ન્દાઇ રહો શું ચંપો ?
 લલિત તારા સખો એ એ ! શું મેમેશમ કંપો ?

સ્વપ્રવધૂ

અનુવાદક

રા. કિશોરીલાલ શર્મા

વિવરણ

રા. સુશીલ

[પ્રખ્યાત ફ્રેન્ચ નવલકથાકાર થીએરીમ મેટિયેરની ફેટલી નવલકથાએ કાપામિસ વખત અને હેરિયા મનુષ્યોના વિરોધ છતાં આજે છત્રી સહી છે એટલું જ નહીં પણ અમલ જેવી પ્રવૃત્તિઓ પણ તેની મુજબ પ્રસાસા કરી છે એવિયેરના પુરવઠા સમયથી એક અમલ લેખક કહે છે કે એની વર્તણૂકોએ વિનાયને કાપે છતાં જતા ફ્રેન્ચ સુદરીઓ આ વિરમ વાતમાં સાથે વખત એથે પ્રેમમાં પડી હતી, સારકરી તેને ત્યાં હતી પડતી અને પરાયેરી તેને વખાવવા હતુંકે પડી એવા અપ્રતિમ લેખકની એક દુરલભ વાત વાચક સંપત્તિ અહીં રજુ કરીએ છીએ.]

મેં પ્યાર કર્યો હૈ દા, મેં પ્યાર કર્યો છે એ વાતો એટલી અપૂર્વ અને ભવાનક છે કે આ છાસક વડે થવા કલ્પિત જ એના રમરભૂની ખ્યાલ હુ ખસેડી શકુ છુ...એ વાતજ એટલી અદ્ભુત છે કે મારા છવરના બનાવ નજીક હુ પોતાજ લેખી ન શકું...વળુ વર્ષ સુધી હુ દિલ્લે પાદરીનુ છવન મુઝારતા ને રાત રાતના એક સસારખ્યા, પંનન છર પોંડ છવન, પણ રીકે હતુ કે ને રસખાજ હતા

મારુ ખરુ છવન પપટાતુ ને છુ આ અને સરાખનો માખીન છુવાન પોંડે જની જતો. તે દિસસોના મરખાના કલક રમરસો મને રસા છે—એવા રમરન કે જે કદી જુસાન નથી

હા, મનુષ્ય સી નહીં અનુષ્યો હોય તેવો ખ્યાલ મને છે અને ને એવા ભવાનક અને અમાતુર કે સાથ કે મારું દીલ નાસ કેમ ન પામ્યું તેજ હુ નથી સમજી શકતો. આક! ને બૂનપૂર્વ રાવિઓ!

પણ તે વિષય મેં જરા વિચાર્યોજ નહોતો. મારું હૃદય તદન સ્વચ્છ-પવિત્ર હતું. મારી પદ માને પણ હું વર્ષોથી બેજ વાર દેખતો ને મારે બીજાં સગાં ના હતાંજ નહીં.

તે અનુરંધનીય' વત લેતાં મને રજ પણ દગદગો ન હતો; હિમ્મતું તે મારે સાનંદ હું અધીરો. ચંદ્ર નીંહા હતો. અરે, વિવાહિત પતિ પણ સમની વધારે અધીરતાથી રાહ નહીં લેતો હોય. સ્વપ્નામાં પણ હું પ્રવચન કરતો. મને લાગતું કે પૃથ્વીમાં પાદરી થવા કરતાં વધારે ઉચ્ચ કેમ નહતું. આહ ! હવેપણ કે રાજપરક પણ મેં ને મારે ભરજાયું હોત. પાદરીપદ ! મારા આત્મીયો મિત્રો પણ ઉચ્ચ કેમ નહતું.

હિંમત મવાંગા મહામત મ આવી પાંખોમાં હું દરમાં ઉડતો હોઉં કે મને પાંખો આવી હોય તેમ હું ને દિવસે દિવસ મથો. તે વખતે હું અવગતિ આનંદમાં ઝૂંબ્યા હતો... મેં રાત્રિ પણ પ્રાચીના-શીજ માણી હતી. મને દર્શીમાદ મંદર હતો. મારા પદ ધર્મશુર મારી નગરે દેવપદે હતા, ને દેવળના દરવાજા સમક્ષ સ્વર્ગ ખુલ્યું હોય એમ મને લાગતું.

તમને એ કિવા ના ખ. નર છે. ન ખરૂં હું નહીં કહું પણ તે ધર્મવાદયમાં કેટલું નાચ છે. ને આંખો સાથે કંઈ નથી મળે.

તે મૂર્ખ છે ?... કિવા ચતી હતી ત્યારે મેં અનાવાસે હૈયું લેધું ને અરેખાન તો દૂર, સળીઆની વાહની પણ મેં પાર ને છતાં અંધી ચાપ એટલી નજીક નજીકની અસાધિક રૂપ અને રંગવૈભવથી રાજતી મેં તે યુવતીને લેધ.

આંખનું પણ ખુબી નય કે 'કામ આંધળાને અવાનક દષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય તેવું'

અદેશ ૧૫ અને ૨ ની નવમી સજ્જી મેં તે કુત્તરને લેઈ.

મને થયું જરા વાર પડેલા બનિ મમર્થ
વાગતા ધર્મગુરુ અદૃષ્ટ થતા હોય,
એમ લામ્બુ; દેવળમા ચોગમ અધારુ થયું
જાણ્યું; સુવર્ણની દીરીઓમાં જળની દીપક
જ્યોત પ્રકાશે દેખતા તારાઓ જેવી શીકડી
થઈ ગઈ. ને આ જાખા અધકારમા પેલી;
સાવરણની પ્રતિમા જેવી સુવર્ણનો કિલ્લ
મર્તિ પેડે પ્રકાશી રહી હતી

મે મારી આખો નીચે રાખી દીધી.
ને મનમાં નિશ્ચય થયું મોઠું કે શરીર
હવે જ ન જોડું
પણુ પેલી કિલ્લામાંથી
મારું ખાત હોય
મથું હવે, શૂર સામે
થોડીવાર જોયા પછી
આંખ મીચ્યા છતા
પણુ પ્રકાશ લાગે
છે તેમ તે તે મારા
પાશોને મેળે પ્રા-
પ્તી હતી આહ!
તે કેટલી બધી મુશ્કે
હતી!

કાનિની કમળના
કેચિવકારની પીછી
તેનો ખ્યાલ નહી
આપી મોકે દેહ-
એને જોટી ઉઘી
કપીએ છીએ તેટલી
તે ઉઘી હતી.
તેનો કમગલાય
આખની સમરો
પાસેથી સંવર્ણ

મારામાં નીચે વહી જતો. ખરેખર તે કાલ
મુકટપાળી સામ્રાટી હેય તેવી જ જણાતી
હતી. એક નજરે મનુષ્યનું નમીત્ત પડ્યાને
એવા મજબૂત મમકારા તેની આખોઆ મમ

“એ જ મનો મલિન કરેલો-એને
નજર કરેલો રાજમલ છે”

જા. ને ને નિર્મળ અને પ્રમથની આખોઆથી
શર જેજ નીકળના કિરણો મારાવ હલ્લ
વરક આવતા તે હું જોતો કેણુ બળે તે
કિરણોને પ્રભાવ રાખતી હતો કે રાખતાનહો,

હું એટલું જ બાણું છું કે તે અસહ્ય આપતાં ને જે મારા હૃદયમાં પ્રવેશ કરનાં. સ્વપ્નાન, કે હૃદય કે બેઠું; એ સ્ત્રી મનુષ્ય તો નહોતીજ.

વખતો વખત સર્વગતિથી તે મધુનું હૃદય હૃદય ને તેનું પથ કંપ પાડી ફરકેલું. તેણે પ્રકાશના રંગનો પ્રભો એકરો દેખા દેખા એની બાંધમાંથી. પ્રજ્વાલની અંશુલિ જેવા નેના ક્રમણ દાઢ આપણ કરતા.

પ્રકાશને પળ ક્યાં વિના હું તેને એક દેખો. મને જાણું કે મારી આજ સદા બંધ રહેલાં ક્રમકારી શદ્ધા પ્રજ્વાલ ત્યાં; મારા અદ્ય ક્ષણમાં કાંઈ અદ્યમાં ક્યાંયે યાત્રા વળ્યામાં; મારું આપું હવેન જરૂરના મધુ; અસ હૃદયમાં નાના વિમાનવરોના પ્રભા પામ્યા; મારા જ્યાં શરીરમાં અદ્ય વેદના યદ્ ઉઠી; દરેક થકી અને એક સાથે શબ્દ અને શ્રુત જેવી જણાઈ.....પળ પેલી કિવા નો આપણ દલી; જે જમતના દારે મારી નાંખી ઉર્મિઓ જાગ પામતી હતી ત્યાંથી મો કિવા અને દૂર તજ જતી હતી. મારું મન જ્યાં ના કરેવા ક્યાંયે પારે મારા દેહ દા કહી દેના, ને તેથી મારા આત્મા અજાતની ઉઠેના, યતો કોઈ અદ્ય ક્યાંયે મારાપર અમલ મારાવતી રહી.....

આમજ પળનારે પ્રજ્વાલો નિરરકાર ક્યાંવાની દર પ્રતિભાથી આપણા અનેક ક્યાંવાનીમાંથી એક પળ તેણે નિરરકાર કરી શકતી નથી; આમજ એકમાત્ર અજાત અવા અવાજના અને નકુમાર સ્ત્રીઓમાંથી દર ક્યાંવાની એક પળ અને મળતું મળું હતી ત્યાંથી નથી એકમાત્ર અવા પ્રેરણાનો ઉત્કાંઠા એક હતી શરૂ ?-એકમાત્ર અવા પ્રેરણા એકમાત્રને જુગ જેવી મી રીતે હતી ક્યાંયે જે એકમાત્ર ક્યાંવાની-ક્યાંવાની તમારા પર અમલ મારા જે. અને

જ્યાં અજાત પળ એકમાત્ર રીતકાર ને સ્ત્રી દેખ છે કે તેની ક્યાંયે અજાતી ક્યાંવાની તો મદા મારે ક્યાંયે જાય છે.

એમ એમ પેલી કિવા આમજ આપતી અર્ધ તેમ તેમ પેલી પ્રજ્વાલના મુખમાંથી અજાત અવા; પ્રજ્વાલ ક્યાંવાની બાંધને પડે કિવા; અને નિરરકાર મો જણાયા. પ્રતિભાને હૃદયમાંથી એક પ્રજ્વાલ વેગથી 'મારે પાડી નથી મધુ' કહેવા મેં મળત કરી; પળ તે મધુ નિરરકાર હતું. મારા દેહ દાડવાન નહીં. અજાતમાંથી પળ મારાથી ના ન કહેવાઈ. હા, હું જમતેના દેના અને યતો એકમાત્ર અવા પર હવેન હતી ક્યાંયે દેવા અને નો પળ ક્યાંયે, ક્યાંવાનીમાં, નેન જાગના એકમાત્ર તેનું મને મધુ..... જે અજાત પેદના હું 'મારી રહો દેના તે તેને સમજાઈ દેવા એમ જાણું ને મારી તરફ ક્યાંયે જાય અને આજાતની એક નાંખર તેણે રહી.

અજાત ને કહેતી દેવા 'તું' મારો અવા હવે અને ક્યાંયે કરતાં હું તને વધારે મુખી કરીશ, ને કિરકનામિ અવા તારી પ્રજ્વાલ ક્યાંયે કરશે. પ્રજ્વાલ જેવો પાડીનો પ્રભો તે પડેનાં છે તે રહી કે કારણ કે ક્યાંયે ક્યાંયે નાંખત અને હવેન છું. તું આપ ને આપણે સાથે પ્રેરણા અવા જાણું. હૃદય તરી ક્યાંવાની અદ્ય તો મુ આપણે? આપણી હવેની તે એક પ્રેરણાની અર્ધતામાં અર્ધમાં મો વધી રહેશે. પેલા મળત જાય દેવા કે. હું. અજાત દાડવાનાં તને ના પ્રજ્વાલ ને ત્યાં અજાત દેવા પ્રજ્વાલ નીને પ્રજ્વાલની અજાતમાં, અજાત દેવા પર તને હું પાડીશ. હું તને આપું છું; નેની તારા હૃદય પામી ને તને વેદ ક્યાંયે છું. પ્રજ્વાલ? પ્રજ્વાલ સાથે પ્રજ્વાલને નેમનાં પ્રજ્વાલ પ્રજ્વાલ પ્રેરણા અને ક્યાંયે કરે છે; જે એક પ્રજ્વાલની પ્રજ્વાલ પ્રજ્વાલનાં પ્રજ્વાલ નેના નાંખત પ્રજ્વાલ પ્રજ્વાલ છે."

ચુકરી એક-સીંગી-સુગમ, સુવર્ણથી મોટી એક-દાબડી અને આપી મથો ને ઇસારતથી તે સંતાડવા સમયનું. તરત મેં તે જુવાની દીખી ને મોટી-કોઠડીમાં આવીનેજ ઉપાડી. અંદર ગાન એક નાનકડી સ્ત્રી હતી:—

“કહેરીમોન્ડી-કેન્નીનીના મહેલમાં.”

જગતથી હું એટલો દૂર અને અજાણજાણ હતો કે સુવિખ્યાત કહેરીમોન્ડીનું નામ પણ મારે કાને નહોતું પહોંચ્યું; ને કોન્નીનીનો મહેલ ક્યાં હતો તેની પણ મને ખબર ન હતી. મેં અનેક કથનાઓ કરી પણ ને કોણ ઉમરાવની પત્ની હતી કે દુષ્ટ વેશ્યાઓમાંની એક હતી તેની મને ખરવા ન હતી; માત્ર ફરી વાર મેને હું મળવા માગતો હતો. આ એક જાણતી પ્રીતિનાં મૂળ ધોડીવારમાં એટલાં ઉંડાં મથાં હતાં કે મેને દૂર કરતાં એ દવે અસમ્ભવ હતું. આ સ્ત્રીએ મને પોતાકે કદી લીધે હતો, તેની એક નજર મને પલટાવવાને સક્તી; હું મારે મારે નદી પણ તેનેજ મારે જીવતો હતો.

મેં થણી ઘેરજાઓ પણ કરી નાંખી. જે જગાએ તેનો દાપ અડશે હતો ત્યાં, મારા દાપ પર મેં અનેકવાર શુભેચ્છા દીધાં; કષાઠા સુધી તેનું નામ મેં સ્થાપ્યું; કહેરીમોન્ડી, કહેરીમોન્ડી...અત્ય અત્યંત પેત જાણે સજીવ દેવ તેમ ને મારી આમળા બડી પત્ની. પત્ની મેં તેના સમ્મત સલામતે—

“કમનસીબ પુરુષ ! તે આ શું કર્યું ?”.....

મારી દુઃખી રિખાનું અને જાન મર્યું; જે નિર્જીવ ને અપંગ જીવન મેં તે દિવસેજ ફરીપ્રાપ્ત કર્યું તેના વિગારથી અને કમઝમાં અજાણ. પાછી મર્યું ! નદી કદી આવતું, નદી પાવન અને પુષ્પાવનો રજાસર જાગ્યો. સર્વથા દૂર જવાનું. મારા અંજો બધા ફરી રેવાની અપારી મીનતામાં

જામ્યા કરવાનું, સદા મર્યું જેવાં મરુખો સાથે વાસે કરવાનું. મરેલાં મરુખોની પ્રવીણ કરવાની, ને જે મળ્યાં જગ્યામાં આખરે મારું દૃન થશે તે જીવન પહેલે જવાનો ! એ !

ધુણવતી રેવાની નદી પેઠે જીવંતી મારા સરીરમાં ઉઠાળી ઉઠી; મારી નસોમાં લોહી ખળભળી ઉઠ્યું, મારું ધોવન પ્રકટ થયું ને કળમમાં પ્રપ્રણવા પામ્યું...હું કહેરીમોન્ડીને ફરી કેમ લેખ્યું ? અમારા મઠમાંથી જવાનું મને કે બહાનું નહતું; મારે કેટલી પીછાન નહતી; ને પણ તે સહેરમાં બીજે ક્યાંક પાછી તરિકે તીમણુંક ચાપ ત્યાં સુધીજ મારે રહેવાનું હતું.

મેં જાણીતા સગાઓ ઉમેડરા માંડ્યા; પણ તીસરણીના સાપન વિના તીમે જવાપ એમ હતુંજ નહીં; અને તીમે જાડું તેપણ બહાર તે સહેર જઈ શકું અને ત્યારે તે અપારમાં તે સહેરની ગલીઓમાંથી હું ક્યાંકે રખડી જઈ. સામાન્ય લોકને નદી જેવાં લાપતાં આ વિધિ, જગતથી અજાણજાણ, પ્રથમ વાર પ્રવેશ પ્રેમનો અતુલ્ય કનાર નિર્વિન પાછીને મુંઝવવા બસ હતું.

“આવ !” મેં મારા મથામાં કર્યું “અને લે હું પાછી ન દોત મો હું રાજ તેને મળત, મેને આવડ, રાજ તેની સાથે થશે પણ હતું. ને આ કાળો જગ્યાને જદને અખખત ને રેમખાં વસો, મુખર્મી સાંચી-એ, અમોર અને જુવાન-જવા જુવાન શોકાઓ પેઠે પીડાતો મુગટ પડેરત. મારા જાડ કાળો નાંખવાને જરૂર તેને સુખમર્મી સુંજ્યાંએમાં મારી મરતન ઉપર પાડત... પણ પેલી મર્મરેલી આમળો કો ક્યાં અને ક્યાંક મર્મરેલીએ જીવત પ્રીતિના

જગન્માયાની ઝંખના

લેખક

રા. ખટ્ટ લાલભાઈ ઉમરવાડીઆ,
સભ્ય, સાર્વજનિક સંસ્થા.

વિશાળ અને ચતુર અને તત્તામાં પુષ્કો
અને જગન્માયાની નજરેથી
કાચીઆંબા પુગાવા લાગતી આ કથા છે.

ત્યારે, પ્રાણુના એવન રડવાં નહોતા,
પાણી સહીઆ ને જગતરે એ જગત નહોતા.
સુમધ ને સૌદર્ભની પ્રકાશતા જગતે નહોતી
ને વિશાળતા અર્ધને સરળતા નહોતા,
ત્યારે વિશ્વવિધાની જગન્માયાની પુગાકાક હતો ..

એકવાર મહાકાવ્યના સર્વવ્યાપી તિથિર
કોણેક કરતાં હતો, ત્યારે અધકારના એક
અનેવ ખસ ઉપર આવી તે ઉભી રહી
...નેની આકૃતિમાં પોવનની અનિવાર્ય મહા
કાવ્યનો ધણી રહેતો. વેગ અને એવણુના
અસલ્ય અમરતા હતા, તેના એ પગ વળ
વાપસી જગતી રહતા અને અમાજ બાકુવતની
અથા હતી; તેની આખમા ચિત્રાન્ત્રી ઉત્તર-
તા અને અસલ્ય એકાતના દાવામિની
પીડા હતી, તેના પ્રતેક રોવાયમા, પ્રજાણી
મહામજિના હરેકની અસલ્ય વેદના થતી હતી.

સર્વભક્ષી અધકારમા નજરે માડતી તે
ઉભી રહી ને તેની આખમાથી અધકારને દહાડ
એવી મીનમારીઆ જગત પામી... પ્રજાજના
અદ્ભુત મહાપુત્ર આતમુર્તે ત્યારેથી થયું.

(૨)

વિશ્વમાયાની એવણુમાથી વિશ્વમહા
સરળતા હતી... નિઃશબ્દ અને મુદ્દ અધકારમા

નરુન અને પ્રજોનુ સગીત પ્રથમ વાર ચરુ
થયુ હતુ મહારાત્રિને પુષ્ટ ભેટી પ્રકાશનો
પ્રવાહ નવા સરળતાના વિષને એકવાર એકવાર
વકી રહી હતો, પ્રજાજના પુષ્કો પુષ્કો સૌદર્ભની
કુપેમે કુટતી હતી, ગધિવેળા સ્થાપમાથી
વાયુ અને પરિમજની સહીઆ જગત પામતી
હતી, વિશાળ અને ચતુર અને તત્તા નવનવીન
રમેથી રમેતી હતો જગન્માયાની લીલા-
કપાની પ્રથમ પાખડી પ્રકટી હતી...

નરુનપણ સજનને એવી વિશ્વવિધાની
ઉભી રહી. તેણે પાદપૂજન કરતુ નવજન્મ
વિશ્વમહા કૃતાર્થ થયુ વકી રથુ હતું, પણ
ચોડીકવારે તેની આખમા અસલ્યોના પુષ્ક-
વાર પ્રકટ થવા ને તેના હૃદયમા ઉઘાડોની
વરતીઆ જગત પામી. સરળતા સજન
રત્નમા મધ ઉણુ રડ્યું. વિશ્વજનનીની
લીલાઆથી કેક અદ્ભુત જગતરુ હતુ...

ચોડીકવારે વિશ્વના વિશાળ મોગાનમા
પ્રાણુના એવન કુકાવા. આજક કાવતી આખ
ઉતરે તેવતાના પ્રણીયટિ જગત પામી ને
વેદોએ ચાએવી અસલ્યો સરળતાની મહાનીવા
સ્થાપ મહામાયાની અધર્મ તીજા નીરખી
વિશ્વ એવી પાડયુ. મહાકે એ વિશ્વમેહિનીનું
સ્તુતિગીત આન્યુ ને પરાજાથી આનરની
રમેમેશ ઉડવા માડી

સ્વરચિત સૃષ્ટિ જોતી તે ઉઘી હતી; પણ તેનું હૃદય નો આસા, ઇચ્છા અને ઉત્સાહથી ઉજળું હતું. તે જોઈ શકે સૂચન નિરાશ થઈ ગિમસતું હી રહ્યું— મહામાયાની આંખમાં અસંતોષ જન્મ્યો હતો-જગજગતનીની કોપણુ દૃષ્ટ્યે અતુલ :હી હતી-તેની પ્રવંક શક્તિના આંધ હજી સમ્યા કે સંતોષાયા નહોતા—તેની જગત વિભૂતિ પ્રવૃત્તિના આખેડે ધુમી રહી હતી...

પ્રજળતા દેવાના ધનકારા ચમાવ્યા તેણે છેલ્લો પલ ખાક્યો. દેવાના હીરને પોતીકા પ્રાણુની પ્રકૃષ્ણતામાં ધુધી તેણે ઉરાડ્યું ને હાસ્ય નયને એ જોતી તે ઉઘી રહી. તન નભામંડળમાં તેજના ચમકારા થતા મંડાયા; દિશાઓએ અજબ ગીતનાધુરી પ્રગટાવી ને ખાં વિશ્વમંડળે આનંદની લહેરોમાં અપૂર્વ નૃત્ય આદ્યું— અંતરીક્ષમાં સૂચનવદનમ મનુષ્ય સરળપો હતો...સૌંદર્યરસન મનુષ્યને જોઈ જગદાતી અને મંદી પડી...વિશ્વજનેત ના શેઠ અંતે પુરાતા હતા...

—મહામાયા ॥ ક્ષીણાયમિતું રમ્ય પ્રકરણ ભારથી રાકે થયું.

(૩)

અનસ્ત પ્રકાશના મંડળમાં, જ્યાં આશા અને તૃપ્તિ રામી જાય છે ને નાદ-સદરી ન અધિરત પલે જાય છે જ્યાં પ્રાણુની પ્રકૃષ્ણતા અને વનસ્પતિ સરેર પચરી ને છે છે ને વિશ્વમંડળને વિશ્વવલ્લ મદનગોદિ ને પદનામાં જાન ભુલી રહે છે ત્યાં વિશ્વરિધાનાં ભેડી હતી. નવજન્મે મનુષ્ય પોતાના સુકુન્દર પ્રાણુની સૌરણથી તેનું પાદપૂજન કરતો બેઠો હતો. નેને જોઈતી, યોગિવદિ નવદસમાધિ અનુભવની વિશ્વમાતા નિશા પડી.....

—કેંક વખતે મનુષ્ય અગિનાં ડોલે. થઈ ગયો—માતાના હૃદયમાં વિશ્વજનનાં અપ્પો દયાતાં

હતાં. મનુષ્યની આંખ ભીંજાય; તેનું મોં કદમાયું; તેના ચીર્ણવાન સરીખમાં કંપારી થઈ આંખો; આંખા વિશ્વમંડળે પણ કલ્પાંત ફરી મુક્યું.

મનુષ્યે ઉઘી નજર કરી તારે નીચે, સૂર્ય, નક્ષત્રો અને મહાવાસુઓના પચપાદથી ચણે નીચે માનવ જગત રમાતું તેણે દોહું. વિહલ અને વ્યાકુલ થઈ સ્વપ્નપદ માતા તરફ તેણે ક્યારેં દૃષ્ટિ કરી.....પણ તેના સ્વપ્નમાં તો દૂરનાં જગતમાં જઈ વચ્ચે વચ્ચે અકથ્ય આદેશહતો.....માતાની સ્વપ્ન વાસના તૃપ્ત કરવા, તેના પગ મુગી, વિશ્વકલ્યાણક મનુષ્ય દૂરનાં જગતમાં જતા રહ્યો.....

—તે જાગી તારે નક્ત પ્રકાશ પડે દૂરની જગ્યાએ પથરાતી હતી. પામે ઉમેશા દેવમય તરફ તેણે નજર કરી.

“તે ક્યાં છે? મારો પુત્ર!” અંધીર મહામાયાએ અંકને પુછ્યું.

તેણે દૂર રમાયલાં જગત તરફ જોયું. વિશ્વમોહિનીની આંખોમાં શોક અને મિત્ર તરફ વરી ઉઘાં...તે જુમિનાં પ્રકાશ અને આનંદનાં સીખાળેને લારથી સરળપાં.....

તે જોઈ ઉઘી: “પણ એ તો સ્વપ્ન.....”

“આનાં એ પણ તરુજ સરળપું છે ને?” પેતાએ ઉત્તર આપ્યો.

નીચું મોં ઢાળી તે ખેરી હતી. તેની સ્વપ્નચીજાની સોનાગાથા લારથી આરંભાઈ...

આરો પુત્રો અને દિશાઓ પાસે પુત્રના વર્તમાન સંભળતી, ને ॥ અવનતિની પાતી જાળતી. તેનાં ચીતકા કંપની, સ્વરચિત ઈશ્વરની પુરી ચમત્કાર રાહ જોતા, વિશ્વરિધાની મોહમાયા ઉઘે નયને પુત્રનું પુનરાગમન સંખની ભેડી રોય છે.....

...સ્વર્ગની ગિમસ શા પાં સંખ્યાના અળી કેમ પડ્યા નેની આ કરણ કથા છે

નથી જોઈતી; તેને જોઈતી અમીઠછિ નથી જોઈતી; તેને તો પ્રેરણાથી તેજસ્વી સમગ્રેદ જ્ઞેષ્ઠમે છે. અને ત્યારે તેને લવાની ન થયે કે તેની લવાની તલવાર આથી ન રહે ત્યારે તે ઊઠી, ડહવન-રણમાં ઝંપલાવે છે-નિરાસા-માં ને નિષ્કલતામાં,

સ્વીપુરના પરંપર વાવદારમાં આ હાંધિમિદ્દ હમેશાં વીરરાય છે. પરાપૂર્વથી પુરુષ એ દેવીભક્ત છે; અને સરેકાની પ્રગતિ જેમ થતી જાય છે તેમ આ હાંધિમિદ્દમાં મજાણત ધર્મો જાય છે. સ્ત્રીઓ તેમના સંતાનોની કુલજ માતા થાય, તેમનો હાથ કે નીરસ સંસાર અમારે, સમાજસેવાનાં મત છે, એ બધી આસા પુરુષો રાખે છે ખરા; પણ ખરેખરી માનતા તો સદાય પ્રેરણા મઠે તેઓ કરે છે. આ એક હડપનાચિહ્નથી લેખાની સમજાવના નથી; પણ અનેક હડપના કમગમ, અનુભવ ને નિરીક્ષણથી નીપજેલું કલ્પ છે.

પણા પુરુષો હાથ ને મ'પાથી લાગે છે; જતાં તેમનાં નીરસ દેખાતાં અંતર સ્ત્રીની પ્રેરણા માટે જાણે અનુભવે તરશે છે. કેટલાક સરજા અને પ્રતાપી દેખાય છે-જતાં તેમનાં કુર્બી હરણના મદમાં એવાં ગામિણી દેખાય છે કે જે સ્ત્રીની પ્રેરણા વિના પુરુષતાં નથી. કેટલાક લાવ્યશાળી બંને નિર્ગત ને દીપ્તહૃદયી હોય, પણ તેમના આત્માની અગત્યતા સિદ્ધ થાય છે કદજુકે કોઈક સ્ત્રીની અદ્ભુત પ્રેરણા તેમના અંતરને ઉત્તેજ રહેલી દેખાય છે.

મેં માણ્યે એવા એવા છે કે જેણે દીપ્તમયી, ખંતયી, નિમિત્તમયી જીવન બેઠું છે, મદના કે દાગે એવા છે, અનેક નાના ગોરાં કર્નનો આપણે છે. પણ

પણાને તેમનું જીવન લુપ્ત લાગે છે; દીપ્ત નિમિત્તન લાગે છે; વિજય નીરસ લાગે છે. તેઓ આરે તરફ માતાનો લાવ્ય સ્ત્રીની ભક્તિ, એનું દેવ, પુત્રીના પ્રેમ કે મિત્રની પ્રેમ સા જીવે છે; પણ તેમાં પ્રેરકતા દેખાતાં નથી. લોકો તેમનાં મુખની અદેખાઈ કરે છે;—તેઓ પોતે પોતાનું અમલ્ય કુઃખ અંતરમાં જ સમાવે છે. તેમનાં હૃદયમાં લીલા-લહેર નથી; પણ વેરાની નિર્બળતા છે તેમને માત્ર લાવ્ય કે ભક્તિ, દેવ કે પ્રેમનાથી સંતોષ થતાં નથી. તેમને પ્રેરણા જોઈએ છે. અને તેને અભાવે તે નિઃશ્વાસ નાંખી, કર્નના પરાવધુતાના અનંત સાગરમાં કુખી મરવા પ્રવલ કરે છે. એક સમય સ્ત્રીની પ્રેરણાથી તેમનું જીવન કુલ્લું, હાથું બનતાં તેના વિના એ યમવત નિર્જીવ થઈ રહે છે.

તમે બધાં-નેહની કોઈક સંબંધમાં-કેળ-વાપસા પુરુષોના સમાગમમાં આપ્યાં દરો અને એ જરા મહેનદ તમ તેમનાં આંતર-જીવન જોશો તો દેખાતી કે છુપાયેલી આ અભિજ્ઞાના એવા વિના રહેશે નહીં. જેમ જેમ શુદ્ધરત્ની સ્ત્રીમાં ઉત્સાહ પ્રસરી જાય છે, જેમ જેમ શુદ્ધરત્ની માનવતા ખીલે છે, તેમ તેમ આ પ્રેરણાની અભિજ્ઞાના મને વક્તી ને વધતી જતી દેખાય છે, અને અત્યારે પણ ખરા પુરુષોની આ અભિજ્ઞાના અસંગૃહ રહેલી જોઈ છું ત્યારે મને આત્મ-નીવ ખેદ થાય છે.

હું પણ ઉમતા મુરંજા જોઈ છું; નવા જમાનાની રમ્યતા, રસિકતા તેમને શમેશમ હરી હોય છે; સમયક્રમમાં પત્નીપરાવધુતાનાં મત તેમજ લીલાં હોય છે. તે ઉમરાતા અભિજ્ઞાનાથી પત્નીને અંતરના મદ નિરા-નમર ખસાડી, મને સમર્પિત સુલેખ અર્પે છે. પણ મને એ મને દેવીમાંની દેવી પ્રેરણા

મેળવવાની આશા ને પુરે છે; સસાર સોદા-
ખણે મટી મામાન-ય યાવ છે, જુનનીમાં
રૂપના નહ યાવ છે, અને જીવન—પુરુષ
ને ઉત્પાદ રહેતો નથી. આશા એક નહીં,
પણ અનેક રાખતા મેં લેવા છે.

તેજ પ્રખળે દરેકની મેળખાણમાં એવી
કોઈએક સ્ત્રી જાણે કે એના તરફ વિચાર,
પતિ, સાધનો, દેખીતો કારણ વગર વગે,
જેનું પાત્ર આતિથ્ય સીકારવા અનેક મિત્રો
મે આકર્ષે જાય; જેની પ્રેરકતાના પ્રભાવથી
અનેક સમાજ સુધરે, અનેક પુરુષો અજી-
માથી કાઢી આદરે.

શામ બધુંએ પ્રેરકની માતા, રસ-
બીના કંપની કોઠીની રજપુત ગીરામના,
નવનરે ઉત્પાદ ને શકિત પ્રેરતી કોઈ બીએ-
દીસ સખી સખી, દેરીમાં પણ જીવન
પ્રકાશનાર કોઈ દેવવતી સખે પુરો-આ
આદર્શ મૂર્તિએને પોતાના મંસારમાં મેળ-
વવાને કોઈ પુરુષ તપસનો નથી? આવી
સ્ત્રી કયા પુરુષની કાવચગણા રખી નથી
રહેતી? જીવનમાં-માનક પાત્રી, ભગિની.
પુત્રી કે મિત્ર સ્વરૂપે આવી સ્ત્રી મને ન મને
એ નસીબની વાત, પણ આ સદાશય મેળ-
વવા વગરના તો દરેક સસારી પુરુષો માટે
છે; આવી પ્રેરણામૂર્તિ પ્રાપ્ત કરતી એજ
પુરુષોના જીવનનું એવ દોષ છે. ઘણા આ
નિર્મલના રજુ કરતે નહીં, ઘણા પવનથી
કોઈ મૂર્તિને સોને મટી જેમ તેમ સતેજ
માને છે, કેટલાક વગરના આરતી આવડે
માર્ગે ચડે છે.

હવે નાનામાં પ્રિયતમની પ્રેરકતાનું
એક અદ્ભુત અનુચિત 'વનતોલક'માં

આપ્યું છે ને દરેક સ્ત્રીમાં પીની પ્રેરકતા
માટે થોડા ફરકાર સાથે ગાંધી સદાય
એજ છે

"કલ્યાણ જાણી કૃપાકટક્ષ,
નિર્મલના વિવાસરોમવ,
દિનજય કોમળ હૃદય,
સ્વર્ગગીત શુભનો આત્મ.
અનંત વિશ્વનો સાર,
મધુર પ્રેમ, પ્રજ્વળા,
પ્રિયતમે! તમારા નવનમાં,
મે ને સદૃ દીકું છે."

પણ આદરેથી કામ સતેજ પામે!
કેમથી પ્રેરવા કરતી જોઈએ હવે આગળ
કહે છે—

"તેમના આદેશ ઉકેલવા,
ને નવનના નરેશ સમજવા,
ને જીવનની સીમાઅસીમ છે."

આ આદેશ ઉકેલાવવાની શક્તિ, આ
સરેશ સમજવાની કલા ને પ્રેરકતા, તેજ
જીવનની સીમાઅસીમતા, તેજ દરેક પુરુષની
વાચના, તેજ દરેક સ્ત્રીની દેહ-પદની
મહત્તા અને જો સુજ્ઞાનમાં ઉકળતા
ઉત્પાદને મૂર્તિમાત્ર કળી નેને રંગદાસમાં
અમર રચના અપારનું દોષ તો તમારું એજ
પગમ સાધન છે.

અત્યુનિત સ્ત્રીએ આ માધન વાપરતો
નહો કે વાપરતા સીમરો નહીં ત્યાં સુધી
અત્યુનિત સંસ્કારોને કીટી રહેવા પુરુષ-
હૃદયના સજ થી થવાનો—નેના પર સામાન્ય
જોશવચનો તેમનો અધિકાર રહેવાનો નથી."

* પ્રજાની દીકું સ્ત્રીમાં મારે લેવેલા પતિ

કમલકુમારી અથવા કવિતું હૃદય

અનુવાદક:

સા. ચંદ્રશંકર ગોરીશંકર બદ.

મુખ્ય, આદિત્ય સંસદ.

૧૯૦૮-૧૯૦૯

‘નહીં-નહીં—એ મારો ખ્યાલ રજા કે સારંગીના ચૂરને પણ મંદ ને શુભ
લુટો છે—માનવી સૃષ્ટિની બનાવી દે!’
વૌત્તમ થટ્ટા નો નયીન—”

શમિતો સમય હતો. લીલાળ મનહર
ત્યોત્તના સારી પૂર્ણાને સ્નાન કરાવી રહી
હતી. એ વખતે યાદવકુલબૂદ્ધ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર
એ પ્રભાણે વિચાર કરી રહ્યા હતા.

“કમીરની મંદ લક્ષ્મીએ સાથે દીડા
તરતું આં કમલ! ક્યાં છે હૃદિને મુગ્ધ કરી
નાર? જોયી વધુ મનોહર ચીજ? કેવી કુંવર
અને કોમલ તેની પાંખડીઓ છે! તેણે રૂપ
કેમું મનોહારી છે! કેવો અનુપમ અને નવના-
બિરામ તેનો રંગ છે! સૌન્દર્યના ઉદ્યાનમાં
સાંઘ સંસારની રૂપવતી કમિનીઓ પણ
આ નિર્જીવ પ્રુષ્ઠ પાસે તુચ્છ છે. એ કદી
સારી પૂર્ણાનું સૌન્દર્ય એકજ સ્થાન પર એકજ
કરવામાં આવે તો પણ આ એકજાં પુષ્પમાં
સમાઈ રહેલી મોહિની તેમાં નહીં જાયી
શકે. જેમ પુષ્પોમાં આ કમલ છે તેમ મનુષ્યો-
માં પણ કોમ્પી રહે. અને સોનો મુગ્ધ
બનાવી દે તેવી એક આદિત્યીય બાણા શું
હૃદયન કહે! જે સંસારના શીવજી અધઃપરને
ગમગમવાની દે તેવો પ્રકાશ દે કે અવર દીવ-

આ પ્રભાણે વિચાર કરી થી કૃષ્ણચંદ્ર
કેટલીક ક્ષણો મૌન રહ્યા. પછી પોતાની
સાંવરી આંખો છંદી કરી તેમણે કહ્યું:—“હે
નિર્જીવ કમલનાં પુષ્પ! તું એક સજીવ સૂંદરી-
માં બદલાઈ જા!”

જાણના તરંગો સરોવર તલ સાથે જઈ
અથગવા લાગ્યા. શમિત વધુ મુંઝવે થઈ.
મંદ પોતાનાં સંસ્મરણોને અધિક પ્રકાશિત
કર્તા. સરોવરનું વારિ રત્નકલ્પિતમાંની
આલાઓ ઘણાનું ચમકવા માંડ્યું: સુષુપ્તિમાં
પોષાં ભુગભુષો જાગી ઊઠી ઉત્કલાસે ગાંઠાંતર
થઈ જાન કરવા લાગ્યાં. અનિત અવાજ ન
થાવ તેવે કુસુમપગલે વિચરવા લાગ્યો. કમલ-
નાં પુષ્પે જલમાં કુપાઈ મારી અને બીજાજ
પલે એક અત્યંત હાવવપવતી ઘણના
પોતાનાં કોમલ વસ્ત્રો નીચોવતી બહાર
નીકળી.

શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર હૃદય પ્રસન્નતાને લીધે
જલજા લાગ્યું. તેમણે કમલની પુત્રીને ભેદ
અને કંપને આવાળે કહ્યું:—“પ્રથમ તું

ସେ ଅବନି ଶାବରଦେବୀ ଯେତେବେଳେ ଯେତେବେଳେ ମିଳିବେ ସେହି ମିଳିବେ ମିଳିବେ

કમલનું નિજીય પુત્ર દત્તી. હવે તું કમલની સજીવ પુત્રી થઈ. કેમ આ અવતાર ગમ્યો ને?”

કમલકુમારીએ શિર નમાવી બોલવા માંડ્યું. તેના સુગંધી ઉજ્જવાસથી વાતાવરણમાં અનેરી સુરભિ ઊઠાઈ ગઈ—
“મહારાજ ! હું આપની ઇચ્છા મુજબ ઉત્પન્ન થઈ તો અને આ અવતાર કેમ ના ગમે? આપ કહેશે તેમ કરીશ. કૃપા કરી કહો કે મરે નિવાસ કયાં કરવો ?”

જરા વિચાર કરી શી કૃષ્ણદે ઉત્તર આપ્યો—“પુત્રપાટિકામાં.”

“મહારાજ ! ત્યાં તો મસ્તીખેર અનિશ કુમળાં પુષ્પોને અપ્પડ લગાવે છે.”

“તો શું મગનચુંબી ઉમા પર્વતનાં શૃંગે તું પસંદ કરે છે ?”

“ઓ ! ત્યાં તો વરદ હોય છે. હંડીને લીધે ખરું હૃદય કંપવા મટે.”

“હીક, તો તારે માટે મહાસાગરને તળીએ પરવાળાનો મહેલ બનાવું તો ?”

“ના...ના...એ તો બહુજ ઉંડું !”

શી કૃષ્ણદે પ્રજ્ઞ—“તને તારે શાખવી ક્યાં ? શું હિમાલયની શુદ્ધાંગેમાં ?”

કમલકુમારી ઘરઘરવા લાગી અને કંપને બચાવે કહ્યું “ત્યાં તો અંધારું. અને બીક લાગે.”

“કમલનાં જીભ પુષ્પો પાસે જલ ઉપર ?”

“ત્યાં જમરો રંજડે.”

“નિર્જન વનોમાં ?”

“ત્યાં લપાનક-એકાંત. મારી નારીજામાં વહેવું રક્ત ફરી ભય.”

શી કૃષ્ણદેવું ચિત્ત આ સાંભળી ઉદાસ થયું. પોતાના કપાળ પર તેમણે હાથ ફેરવ્યો અને અનંતકાળથી સારી સજિને તાલાવેલી લગાડનાર પોતાની ખંસરી કહાડી અને તે બળાવવા લાગ્યા—

નિયાએ પોતાનો શ્યામ ગળ્યો જગત પરથી જેગી લીધો. શિતિજમાંથી ઉદ્ભવતી ઉપાએ ચારે તરફ ચેતન ફેંકવા માંડ્યું. સરોવરનું જલ, તાડનાં વૃક્ષો, વૃક્ષોમાં રહેનારાં વિદ્યો ભગી ઉડ્યાં. બળે પ્રપતિએ નહું જ જવન મારણ કર્યું.

શીકણે કહ્યું “આ રહો દિવિ.”

સરોવરનાં નિર્મલ જલ પર લાંબી ઝાયા દિષ્ટિએ પડી. વાયુમાં કોઈ અનેરી મસ્તી જમાવતું માન શું જ રહ્યું. સરોવરીઆના તટ પાસેનાં નીકવણીં ખાસ પર પગરવ થયો. અને થોડે દૂર હાથમાં વીણા લઈ આવતો એક નવધુવક દષ્ટિમયીદામાં ઉભરાયો. શી કૃષ્ણદે તેને જોઈ ફરીવાર કહ્યું—“આ દિવિ.”

કવિ નજીક આગ્યો. તેણે પોતાની સમીપ એક નવોજ બાતુ પ્રકાશતો દીધો—કમલ-કુમારી પર નજર પડતાંજ તેના હાથમાંથી વીણા પડી ગઈ. પગ બ્રહ્મિ સાથે ચોંટી ગયા; કેમ બળે બેડી પહેરાવી ના હોય. કમલ-કુમારીનાં અદ્ભુત લાવરે દિવિને હિમ્મત બનાવી દીધી.

શી કૃષ્ણે પ્રજ્ઞ “દિવિ ! શું કરો છો ?”

કવિ ચમક્યો. તેણે વીણા લઈ લીધી અને શિર નમાવી ઉત્તર આપ્યો—“હું પ્રેમ કરું છું, પ્રેમનાં મીતો બનાવું છું અને પ્રજ્ઞામય સંજીત ગાઉં છું...મારાં જીવનની એકર એક ક્ષણ મેં પ્રજ્ઞાને સમર્પિત કરી છે.”

આમ કહેતાં કહેતાં કવિ ફરીથી તપસ્વના નયનોએ કમલકુમારીને નીરખી રહ્યો અને ઝીંઝો નિઃશ્વાસ નાખ્યો.

શ્રી કૃષ્ણ બેઠાં હતા તે ઉભા થયા અને બોલ્યા: "સુદરી અને તારા માટે સ્થાન મળી ગયું."

"ક્યાં?" તેને નમતાંથી પુછ્યું.

કલિનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું

"આ કલિના હૃદયમાં જગત્ત્રિવાળ કરે."

કવિ સિર નમારી ઉભો રહ્યો. વીજાળા તારો દેવી અંકાર થી જલવા લાગ્યા કમલકુમારી પુત્રી સંસારનાં કાશ્વો કરી આગળ વધી અને કલિના હૃદયમાં ઉતરવાનું શરુ કરે તે પહેલાં એકાદ અમારને ઉભો રહી જાવર્ધ તેનું મુખમુખ મ્હેત થઈ ગયું શ્રી કૃષ્ણને આશ્ચર્ય થયું

"શુ ત્યાં પછી તું કરે છે?"

* સુચિત

કમલકુમારી પુત્રીની આખમ વારિ ઉભરાયા. તે અદ્ભુત કંઠે બોલી—

"મહારાજ, આપે મારા માટે શું આ સ્થાન પસંદ કર્યું? ત્યાં તો મગનનુબી પર્વતોનાં દિગ્મયી જ્વાલેયા શૂંબો, લપાનક તર મોવાળા સમુદ્રની અનાવરણી ઉડાઈ, અન્ય વનો, અને દિશાવધની અપારી યુદ્ધાઓ વીગેરે સર્વ છે. ત્યાં તું કેમ રહે?"

શ્રી કૃષ્ણે ઉત્તર આપ્યો— "ન કર, સુદરી ન કર, કરવાનું કેં કારણ નથી, તું પુત્રી છે તારા આસન નો આ કલિનું હૃદયજ. જો ત્યાં દિગ્મ દોષ તો તું જાતુ થઈ તેને પોતાળાઈ દે. જો ત્યાં સમુદ્રની ઉડાઈ દોષ તો તે ઉડા આગાદને મોટી અને રત્નો બની તેને અમરારા દે, જો ત્યાં વનોનું એકાદ દોષ તો તેને ખુર મગીતોના આરબ કરી કાઢી નાખ, જો ત્યાં અપાર દોષ તો તું દીપક બની જા. એ અપાર આપો આપ અદૃશ્ય થશે."

કમલકુમારી કરે ઇન્કારે કવિ શાંતી નહો . તે આજ સુધી ત્યાંજ રહે છે. *

ગોપાળરાવ હરિ દેશમુખ

("રમરણસુકુર," લેખાંક ૧ ટા.)

લેખક :

... નરસિંહરાવ ગોપાળનાથ,
બી. એ., સી. એસ.

ગો પાળરાવ હરિ દેશમુખ ગોપાળનાથની સાથે આર્થનાસમાજમાં એકાગ્રતા હતા, છતાં ધૂટા હતા. આર્થનાસમાજમાં બ્યાખ્યાનો પણ આપતા, અને ઘેર મૂર્તિપૂજા પણ કરતા હતા. આ જીવનમાં રણછોડલાલ છારાલાલની સાથે ગોપાળરાવની સમાનતા હતી; છતાં ૧૨૧ મેટ્રીક એ હતા કે રણછોડલાલ મૂર્તિપૂજા ઉપર હલ્લખી ત્રદા રાખતા હતા, ત્યારે ગોપાળરાવને મૂર્તિપૂજા ઉપર અથવા કશા પણ ઉપર ત્રદા હતી કે કેમ તે અગમ્ય હતું. નડિયાદમાં પોતાના સરકારી કામને સંબંધે ગોપાળરાવ મહીનામાં એકવાર જતા હતા; હેવા એક પ્રસંગે નડિયાદમાં પોતાને જીતારે ગોપાળરાવ પૂજા કરવા ગેહા હતા, તે વખતે ઘી વેચનારો આવ્યો; ઘી તોળવા માંડ્યું; આવી તુપેલીની ધડી બાંધવા માટે સ્થામાં કાટલાં વેચનારે મૂક્યાં તેમાં અમુક વચનના કાટમાંની બોલ્ય પડી; વેચ-

નારો બામ તેમ કાંદો પધરો ગોધવા માટે શંકા મારવા લાગ્યો; તરત ગોપાળરાવે પૂજના દેવામાંથી સાલિશામ બપાડીને ધડીનાં કાટલાં બેસા મૂક્યાં! ગોપાળરાવને મન મૂર્તિ અને પથરા સર્વ સરખાં જ હતાં. હેમને મન આપો વિચારન એક રમજ આપનાર રમજૂ જ હોય એમ હેમની મનની જાતિસ્થિતિ લાગતી હતી. મનુજસમૂહનાં વિચાર, વર્તન, પ્રવાસ, સંજ્ઞિતા, નિષ્ક્રિયાતા, સુખ, દુઃખ, સર્વ બંધારો હેમના પશ્વતે ચર્ચને ચાલ્યા જતાં પ્રવાહ રૂપ હોઈ એ પ્રવાહથી પોતે અસ્પૃશ્ય હોય, છતાં એ સર્વ તમાશામાં રમજ સાથે સમજાવતું પણ મિથલ પોતે કરતા હોય એમ હેમના હોડના વાંક પળેલા એક જુલુમાં રમી રહેતું સ્મિત બતાવી દેતું હતું. ગણપતરામે 'લાલછને લટકાવ્યા' તેથી હાલતાર થયો; ગોપાળરાવે સાલિશામને ત્રાજવામાં તટકાવ્યા છતાં કાંધે

પણ ચર્ચા કરી નહિ. જેના બનવા બદલે પ્રકાશમાં બન્યો હતો. અને આ બનવા બાબતમાં, ધરના પુણ્યમાં, બન્યો હતો. એ એક કારણ હતું પણ; પરંતુ મોટું કારણ બીજું હતું. મહાવનરામ કોઈ પણ કારણે ધરકોણે રહેવા નહોતા. જેનું આપણે તોરું મુખમાં—એ વર્ણના સીધા માણસ મહાવનરામ હતા. ત્યારે ગોપાળરાવ પણ કિત્તે કિત્તે વિચારના માણસેએ અનુભવ કર્યો હતો. અને મળેને પ્રમત્ત રહે તેવી જગત જની પદ્ધતિ એવાના હતા.

ગોપાળરાવના નામથી આ જગતના ધણી સોડા અભિવ્યક્ત થઈ, ખરે કાંઈક દેખવું આગળાણ કરવાની જરૂર છે. એ રક્ષણી દત્ત જના મુન્દરાની હતા. કોણુમાં આરંભાણમાં જીવન માળી ઉત્તરકોણમાં અમદાવાદની રમોશ કોલોરોડના જઈ તરિકે ગોપાળરાવે કાંતી અને મોહાવિવના મધાવન રાખતી કારણે કોતરી હતી. કોણુમાં કુંભમિસનઆવામ જિયે. રાખેને દેખેને મોહાવો હતો. તે સમયમાં કોણુના બેકોમાં એ ધણી અગ્રિય થવા હતા. કુંભમદારના હા મોટા કરવાને માટે, પુરાવા કાઠું રાખી રહેલી હતો. ગોપાળરાવે જાણી ન ખાતી એમ દેખા ઉપર મોહાવનને આરોપ હતો. આ વાત સાચી હતી કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. ખરા નાવધી અસત્ય હોવા સોડા ધણીવાર મોટા આરોપે મૂકે છે એ વાત અનુભવિક છે.

એ તેમ હો, પણ મુન્દરાતમા તે ગોપાળરાવે મોહાવિવ સાચી સજાવન કરી હતી. એ મુન્દરાની જ જની મધાવન કુંભમદારની કાળા પણ અનુભવ એવી મરજતથી મોખના હતા. ધાર્ષ્ણિકવિરમ અગ્રામન રાખને ઉમેરત ગોપાળરાવની મુન્દ

અવારે પ્રત્યક્ષ દેખું. ધાણી વાવડી કાંઈક વાળી ખેરણી તે તીચે આવી રેખાઓ. જંતુ કાળા, કાંઈક જામી જની અમરો, વિચાર તથા વળીને રાખત રાખી સ્વેચ્છાથી રમકાણી કાંઈક પ્રમત્ત કરતી મુખમત, આ કાર્ય તરૂંપ આરા તરત આમળ આ મેખાવડે, મોવામળ તરત અમળ ના દોષ તેમ, પોતે જાણે રાખત ના વારો ઉચ્ચારના દોષ તેમ, અમળ તો મહિરના ખંડમાં મોતી ખુશીએ જોડે વાતો કરના દોષ તેમ, વિચારમળ, વળીની કાંઈક કાંઈક મોતી રાખીમાં મળા પડેલી માળા, રાખે જતા ગોપાળરાવને નેહાની વિચારની મોહવ, નેહાની રમવાની કાળી જાણ, કે નેહાની આમ કરી વળીની અપેક્ષા. દેખના કાંઈકાંઈ અમળ આ કુંભ-કુંભકાળી સામગ્રી મોટલી અપૂર હતી કે મળે તે વખત આખાન, વમર તેવારીએ, અગ્રાવી મો “મુનિગળ મરો પડે, પડે ઉપનિગી, પડે કાંઈકાંઈ આખે, પડે મુવનો સમળ, પડે કુંભકાળ પુરાળ, વમ,” કુંભકાંઈ થયો. મળે તેમ અગ્રાવે જતા ગોપાળરાવ મોનામોને કાંઈક નેહા આપના તેમ આકર્ષણ પણ નેહા કરના. ધાર્ષ્ણિક માળામાંની મધ ધાર્ષ્ણિક ઉપસના મધાવનને વાચકોને સમજાવ છે તે પ્રમાણે ગોપાળરાવ જીવન ઉપાડે, અને રાત રૂંદની કીડા મતિથી મધ ધાર્ષ્ણિક, કાંઈક પાક વાચનાર કાંઈકાંઈ પો, મધાવની જતા કું આવારે દેખે સાંકળું. ઉપર, કાંઈક, ઉપામની, એ કાર્ય વસ્તુઓ તરત, અખિલ જગત તરત, સરિમળ ઉપેક્ષાથી દષ્ટિ નાંખનાર તરત જાણે અનુરૂપ ના આકૃતિ વાળી અને વર્તન હતાં.

ઉપસનાદિક વિધિ તરત આ પ્રકારની ઉપેક્ષાદિક જતાં ગોપાળરાવને કાંઈક સરસ

સ્વભાષ, સામાન્ય જન તરફ આગ્રહાચર સમજાવવાળું 'વર્તન, યોગે શુદ્ધિ દેખેને જન-મુક્તિદાયકમાં અત્યંત પ્રિય બનાવનારા હતા. સ્થવારમાં રોજ એક શુદ્ધરવારીઆ ટૂંક ઉપર ખેરીને અમદાવાદ શહેરની બહાર આવેલાં મહાદેવની ધર્મશાળા યોગે સ્થાપનામાં જઈ સાધુ, ખાખી, વેરામીઆ એકે અનેક પ્રકારની 'વાતો કરતા ખેરેલા ગોપાળરાવ; પાછા ધૈર અપાંતે ટૂંકની નિંદે માલનારા છાંદે નોકર શાકી જન્ય એટલે પોતાની પાછળ ટૂંક ઉપર હેને ખેસાડીને ધૈર બાકનાર ગોપાળરાવ; પછા ફાટતે નદીમાં સ્નાન કરવા મથેલા હોય ત્યારે આલ્મશિ, બૈરાં, જીરારં, અથાં સાથે સમાન ભાવે વાતો મપાડા મારતા ગોપાળરાવ; અને સર્મોલ્લેખ કોટમાં ન્યાયાસન ઉપર બેઠેલા, 'હકમનાણુ' લખવાને હાથમાં લીધેલી કલમ જળરક્તસીથી પકડી રાખનારા, "અરે સાહેબ આ શા લુલ્લમ કહેા છા?" એમ બોલી ચોમાટ વડે કોટને શેર બજાર બનાવી દેનારા વખીસો તરફ શાન્ત અગ્રુખ્ય કૃતિથી રિખત કરીને રિથર નખને એક રહેતા ગોપાળરાવ; આ બધા ગોપાળરાવ અનેક જાતાં એક, અને એક જાતાં અનેક હતા.

જોઈ દિવસ મહારા પિતા 'રાવસાહેબ'ને
 જોઈએ પાટલ ઉપર જોઈ દતા,--'રાવસાહેબ'-
 ની સાથે હેમતું મકાન બદલાઈની પૂર્વે
 આવેલા મેદાનમાં લાલ મિઠાઈ રૂલ છે અને
 પૂર્વે તાઈ રૂલ દર્શી તે મકાનની રહાએ
 'હતું', 'રાવસાહેબ'ની. બેઠક જોઈલા ઉપર કે
 બદાર પાટલ ઉપર બહુમા રહેતી. મહારા
 પિતાએ પીપાતું પાણી મળ્યું. ગોઠર ગાઠર
 તેા મરમાં દૂર દરે, તરત જ શવસાહેબે
 રૂને જતી એક પાઈને બૂમ પાડી, "બીજીજી!
 જરા અંદર જઈને પીપાતું પાણી લેતા
 બંદીતે લાવો ને." આ વીજીજી હેમની નહીં

‘નિત્ય’ સ્થાન વળતની ‘બહેનપણી’ હતી; શ્રદ્ધાળીનાં દરજ્જા કરીને આપતી હતી. વીજળી પાણી લાવી, ખત્તાદિ ચર્ચ મધું. વીજળી આમ જોઈને મદાર પિતાને નવાઈ લાગી કે આ આપણા પરિચિત પ્રેરિત જોવિન્દક પંડ્યાની સ્ત્રી આદિ આમ પરિચિત કેવી! સારો એ કે ‘‘શવસાહેબ’’ મિત્રમાં વિવિધ, વિસ્તીર્ણ અને વ્યાપક હતું. આ રીતના હેમના સાદા જીવનમાં મેળવેલા બધા સંપુલપના પરિચયથી જોપણદાવ માનવ લક્ષણોદિના સુદૃઢ અને જીંડા અભ્યાસી થયા હતા; અને એ અભ્યાસ હેમજો આસ લક્ષ્મી તરીકે સ્થાપીને નહેતો કર્યો; એ તો હેમના જીવનમાં આશ્રિતવાસ જેવી જ, ક્ષણથી અચેરિત, કિયા હતી.

શ્રેષ્ઠ દલપતભાઈ લાગુલાઈના આજીવન ઉપકાર તથા ગોપાળરાવ હતા તેથી કોઈક અંશે, અને કોઈક અંશે પૈતાના અભોક્ષ્ય સ્વભાવને પરિણામે, એ શ્રીનાં ઉપકાર-વચનો ગોપાળરાવ સ્મિત સાથે સ્વીકારી રહેતા. "આ વળી શવસાહેબે નહું તો કોઈ કહ્યું છે- સત્ત્વમેવજયતે કશકશકશક !!" એ કહી માર્થનામન્દિરના શિખર ઉપરના પવનને અગ્રિત કરેલા શબ્દોને ઉદ્દેશી પવનના પવનને થતા ફરવાની ગલ-ઠરીને પ્રાર્થનાસમાપ્ત નો ઉપદ્રવ સ્વપતભાઈ કરતા અને જાનથી સ્મિતથી, શાન્તિથી ગોપાળરાવને સાંભળી રહેવા પશોવનારું મિત્ર કોણ દોરશે ? પ્રાર્થક સમાજ તરફ ગોપાળરાવનું દેહનું મગતવ પાં જોણુંનું હવું કે હોમને આ વચનથી રનાવ સૂતકે લાગે. એ મૂર્તિ પૂજતા હતા છતાં મૂર્તિપૂજક નહોતા, પ્રાર્થનાસમાપ્ત આવે અલકામાંના છતાં એ સંસ્થાના પ ઉપલક્ષિત ન લાગત-હેવી એ-૨."

સ્થિતિ હતી.

स्थिति दर्शक.

એકંદર વિન વ્યાખ્યાનીથી જીવનની
તે પ્રમોદને મેનારા વિપણ રંગમુખરાવ
તા. એ દેખની રંગ ન્દાવ એકાદ અનેક
પ્રસંગોમાં-બધે અંશે ન્દાવ પ્રસંગોમાં-
મગદ સર્જને રમજ નર ઉત્પન્ન કરતી હતી.
કાલકાલ જગત મોપાળરાવને મળવા આવ્યા,
તેા ઘરમાં ખુરશી ના જડી એટલે એક
પદાર્થ ઉપર જગતને મેસાડવા-અને તે જાણે
દેખના હાલને જમારે રપર્થ ના કરે દેલી
રુનિથી, મારા પિતા એકવાર દેખને યેર
તથા તેા પોને એકવા એકવા, જમમજ
કાપીને આતા હતા, તે એકવા જ આપે
મયા આરા પિતાએ મેલે તાલકાથી લઈને
આપું, તેા તે આને પશુ આવન-ક રિવાજ
“રાવ સાહેબ”ના હાલને ના મળે એ જામ
હજારો નાંખવા માટે મરી તથા મીડુ જે
કામીઓમાં દેનાં મરી કારેલી કામી ઉપર
મિત્રી મોરોથી લેખાં “મીડુ” એમ નામ
હતું, અને મીડાની કામી ઉપર “મરી”
આરા પિતા કહે-“રાવ સાહેબ” આમ
કેમ ?” તેા આવ રમજથી કિમત કરીને
રાવ સાહેબ રૂપ રમ્યા આરા પિતાએ એક
વાર મરીપનરામ સહુરમ, મોપાળરાવ સ
હુરમ, વગેરે મિત્રોને દમાર કામી
મામ નિહાલમાં જીવિલાની કામગીરી
આપી; જા પિવા એકે ખરી વગેરે સામગ્રી
ખરી જ. ‘રાવ સાહેબ’ ને આ અનિષ્ઠને
બદલો વાજવાની કામી આવી. સામગ્રીની
નહીને રેતે પાર પેનાના ખેતરમાં દમને
અપાને કાલિયાની કામગીરી મોપાળરાવને વધારી
પરંતુ વ્યવસ્થા વગેરે માટે પોને તાલ મળે
જમ આપેલા જ નહિ. પરિણામ એ થયું કે
પચારીક માણને વચ્ચે જે આર રિવલાની
ખરી દેખેલા કારભારી લાગેલા તે દમ સ
જાણના પેદના રિવાજ ખૂબીમાં કામો સ તાર્ક
મર્ક તે અખર પશુ ના પડી, અપાને પોથી

દેખ તેા અને કામ પડી અપારુ મર્ક
અપુ ને રાવજમારે પડેના કાલ નહિ
નેથી અખર પશુ ના પડી & પાનાળામાં રૂ
કે, ને મુ આપી નિ.

આ બધી વાતો ‘રાવ સાહેબ’ ને પેનાના
કામ આંખમાં રિવાજના મળની આમત મિત્રિ-
શુભ ઉપરથી તાંત્રીના પાંચે જગત મુર
અખરકે તેમ હતી પરંતુ ખરી વ્યાખ્યા-
રાત્રીના કાંચ વખતે મોપાળરાવની સેવા
અપાર હતી અમમવાદમાં કોવેજ સ્થાપના
માં-એ આગમકામાં લીનચાન કરનાર
મંડળમાં જ મ પિતા. મોપાળરાવ, મરીપન-
રામ, મેલીકાલ સાપચાર, પાપાદિ શુદ્ધતા
હતા અને ના મ કામો થયું કે કામ
તાજા એમ કામરામ અધ્યામ દનેા પરંતુ
એ કારતિમાં મોપાળરાવે એક પ્રસંગે જામ
રેના રેક દેખના રેપ, માનુષ, કાળ કાવારિ
કુળોને અનંદ મીકાર આપે એમ એ
કમિતી રેર રે. હામ રિપમાં અકા મકા-
વની હતી એ વાજિયા રોને રેર કમિતી
મર્ક, મેર રિપા પાપ મામ્યા ? (મેર દતા
લલાપિપાને) મોપાળરાવે અનેક રૂપે રોકે
મમમાના એકના ન તા થવા ખડી મે
એકે એપારની, નાત્રાવની, હુરમની
વગેરે અનેક અનેક ચાના કરવા માડી. વચમાં
વચમાં આક્રે વધારવાને આમદ કરના
અવા, રોક પીમળતા મયા, પામના પમીસ
પચીસના પચામ, એમ કરને કરને તથા ચાર
કવાક આપાદેલ કાપી ખડી પારસેની કે હેરી
આરે રકમ જરાતી મોપાળરાવની ધીરજ
અને કુશિલુ જ એ હજ સર્ક

મોપાળરાવે કુશરાવમાં થાવે વખત
નેકડી કરી, તળ અમમવાદમાં જ તે સમયમાં
અમમવાદના નમરજીવન, સમાજજીવન,
કામકામો મેનાનું અમમવાદજીવન હતું.

એ જળને ધેરનાર, વધારનાર, મંડળમાં અમર્યાદ ગોપાળરાવનું હતું. “રૂબરૂ” ના સંબંધને લેકો આધુનિક, નવીન, પ્રજ્વલિત સમજતા હશે; પરંતુ “રૂબરૂ” કારીગરીને કહેજન” એ ગરીબ નામથી ગોપાળરાવના સમયમાં જે પ્રમાણ ચાલ્યો હતો તે આજની પ્રવૃત્તિના મૂળ ખીજ તરીકે જ મળ્યું પડશે. એ વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાનો ઉત્સાહભેર અંધારતાં હતાં, તેમાં અમર્યાદને એક દક્ષણી વ્યાખ્યાનકાર હોય; અને હેને અમર્યાદ લાવવામાં સાધનશૂન્ય આપણા ‘રાવ સાહેબ’ જ હતા.

‘રાવ સાહેબ’ ની સાદાર્થ દંભજનિત નહોતી; અંતરની હતી. પરંતુ કોઈ પણ ખૂણે ભોળાપણનો દોષ હેમના સ્વભાવમાં પ્રવેશ પાળ્યો નહોતો. જગત્ તરફ રમજની દષ્ટિ નાંખનારી ગૂંદ હસતી આંખો અને હોઠો એક ખૂણે વીંટા વળી અંદર પ્રગટ અપ્રગટ રમત, એ મુખ્ય મુદ્દાઓથી અંકિત હેમની મુજરેખા નેતારને નજીબ એમ હતું કે રાવ સાહેબ “પ્લેએલી છુટી” એમ ‘સંજો નં’ને અપાય એ નમૂનાના, જમાના આપેલા, લગતને છોલેલા, નમતથી ના છતાવલા, અલૌકિક પુરુષ હતા. આ લણણના પ્રમાણ તરીકે એક બીના નોંધવા જેવી છે. તે માટે એક ઉપપાતને રંગજીમિ ઉપર પ્રવેશ કરાવવો પડશે: પોતાની અધરબની પ્રજ્વલિત લરકર નેડે રહી સિપાહી લોકોને ધીરધાર કરી અનેક પ્રસંગોના લાભ મળતાં પાનવાન બનેલા, બહેચર લરકરી એમ નામથી જોળખાતા બહેચરદાસ અંબાઈદાસ એ સમયમાં રેડિયાવર્ગના મહામંડળમાં નવીન જોવા મળતો હતો. જાતે કડવા કણ્ઠથી દુર્ગમ એ નાતમાં બાલકોની હત્યાને દુષ્ટ રિવાજ બંધ કરાવનારા કાવો સરકાર કેને

ધમ્મવવામાં બહેચરદાસનો અમલ લાગ્યો હતો. કાવકો મુંબાઈ સરકારની. ધારાસભામાં એઓ નીમાણા ત્વરે *What my friend, Mr. Rogers says is right, but I, beg to differ from him* એમ વચનો વડે પોતાનો સ્વતંત્ર મત દર્શાવી સહે છેવા એ હતા. જાતે માતાના ભક્ત હતા; હતાં જે અગમ્ય સંજોગક બળે બેળાનાથને પ્રાર્થનાસમાજની સંસ્થા સ્થાપવામાં તથા ચલાવવામાં મદદ કરનારું શિવ શિવ મતેનું મંડળ,—મૂર્તિપૂજક, અદૈતવાદી, ઉશ્ચિર વિરોધદા અમલોને રમજનો વિષય મજૂનારા તરસ્ય વૃત્તિધારી, કલ્યાદિ મિત્રોનું મંડળ—દક ચલકારિતા આપતું ભેગું આવ્યું હતું, તે જળના આકર્ષણથી બહેચરદાસ પણ આ મંડળમાં બળેલા હતા. પ્રાર્થનામંદિરમાં ઉપરેલ એઓ કરતા હેતું સ્વરૂપ, તાત્પર્ય, રોલી, હટા, સર્વ—“પ્રાર્થના, બાઈ, પ્રાર્થના જે છે, તે બાઈ! પ્રાર્થના!” એ રીસનાં વચનો— દરમ્યાં જીજાળી જીજાળીને શોતા વર્ષ તરફ આમતેમ જોઈને જોલાતાં વચનો—માં સમાઈ જતાં હતાં.

આ બહેચરદાસને ગોપાળરાવ નેડે કાંઈક માલ નેતી—આભાસ મેત્રી-નું બંધન ઉત્પલ થતું હતું. એક વખત ગોપાળરાવની કોરેમો બહેચરદાસને પોતાના નાટીલાઓ સાથે કલક ને અંજો વાદી તરીકે જિજા રહેવાનો પ્રસંગ આજો. બહેચરદાસે તેા નહી જાણ્યું કે ‘રાવ સાહેબ’ આશ. મિત્ર એટલે રહેને છતાં ડરો જ. “રાવ સાહેબ” પ્લેએલી છુટીએ છુટો જ ચેલ રમ્યો. બહેચરદાસ દારે છેવે પ્રસંગ હતો. અપખસ પોતે લેવો નહોતો. તેથી એ કામની સુણાવણીને વિષે ગોપાળરાવે જોળાનાથને, મહીપતરામને, વગેરે કેલાક મિત્રોને મિટીએ લખી લખ્યું કે આજ

કડવા કબ્જાની નાસનો એક બહુ જ રસ પડે
હેવો કેસ ચાલનાર છે તે જોયા આવળો.
આ જળમા કાંજી કાંજી મધકળા ને કાંજી
બચ્ચા ને આજ મ્હને પાદ નથી. પણ જે
સપડાયા, હેમને ગોપાળરાવે કેસનો નિવેડો
કરવા માટે લવાદ બનાવી દીધા, અને હસવ
અ તે બહેચરદાસ પિરુદ પચ્ચેનો થયો આ
જખનથી બહેચરદાસ ગોપાળરાવની વચ્ચે
પૂર્ણ દેવરૂતિ રાખવા લાગ્યા. બહુ વર્ષ પછી
ગોપાળરાવ નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયાના કલા
ત્કારે હેમનું રમરક દેડ કરવાનું કામ હેમના
એક કાલે ચિરસ્નેહાર અને હેમને પ્રતાપે
આમળ વધેલા લાસરા કર ઉમિયાઈ કરે
માથે લીધું હતું લાખક કર, મ્હારા પિતા,
અને હુ મુખાર્થા બહેચરદાસની એકિમયા
મળવા મવા, મ્હારા પિતાએ તો લાખક કરે
ને પ્રથમથી જ વાપી હતી કે રાવસાહેબ
માટેના દુની વાત બહેચરદાસ આમળ ના
કાદળી. છતાં લાખક કરે વાત થત કરી
આપણા 'રાવસાહેબ' માટે દેડ કરવાનો
વિચાર છે—તેમાં આપ—" આટલું બેલવા
ના બોલ્યા કે બહેચરદાસ પુરકી બેલ્યા
"શુ ? તમે હેને માટે દેડ ? હેણે અમદાવાદ
માટે શુ ? કહ્યું ? હેણે તો બધાને મહિ
મહિ લદાવી માપોડિ !"—લાખક કર તો
ચૂપ જ થઈ ગયા, અને કમલાના મૂળ વાપી
અડધા બહાર કાઢ્યા કામળિયા પાળા બેચી
દીધા.

આ કેવળ એક દષ્ટિ અને તે કેવળ
સ્વાર્થદષ્ટિ જ રહી હતી. બાકી અમદાવાદ
અહેરનો મન લ્યો તો, લાદાર્થ, ચરીમો ઉપર
શુદ્ધ પ્રેમભાવ, નિરર્થિમાન રતિ, લોહિત-
સાધના ઇલાદિ સાચા ગુણો માટે 'રાવ

સાહેબ' ને બહુધા સર્વાનુમતે ઇનામ મળે એમ
હતુ અશિમાન એ રી વચ્ચે છે, તે જ હેમને
કલ્પનામાં આવતું નહિ હોય એમ મ્હને તો
વાણે. અર્ધજિમ નિર્ધિમાનપણું હેમના
જીવનમા યોતપોત હતુ. એ ખતું કે મરીયો-
નું દિત સાધવામાં રવહરને કરતા પરહરને
વધારે કાર્ય કરાય એન 'રાવસાહેબ' ને
દાણે બનતુ હતુ રાવસાહેબે અમદાવાદ
છોડ્યુ ત્કાર પછી હમારે ઘેર તેમજ હેમના
બીજા મિત્રોને બેર હરદાસ માટે દીધ, કેહ
ફિજીયી આવેલા મરીમ બાહાજી મરિ
દીગરીનું લમ કરાવવા માટેની દીધ, ઇલાદિ
દીધા આવતી બી મર્મ. અવખત, દરેક
દીધમા હેનું નામ રાવસાહેબનું અને નામ
રહામે આકોડો પણ મરી કમનો દોષ,
માત્ર એ આકોડો લખવામાં જ, પેલાને
મળવાનું ને તો મિત્રોએ બેચી રમ્મોનો
કરવાનો થાય તે જ. આ યુક્તિથી બધા
મિત્રો બેમિવા થઈ ગયા હતા, અને 'રાવ-
સાહેબ' ના નામ રહામે આકોડો છે જ નહિ
એમ માનીને માલતા હતા. આ હેમની
રિતિથી મિત્રો મીઠાતા નહિ, રમૂજ જ મેળ-
વતા હતા. એ વિવશજી બજિતવા બીજા
સ્નેહાલ્પાદક યુક્તિ આમળ આ વાત અલ્પ-
બળ બની ગતી હતી. અત્યારે રમરણ પડ્યા
એ સમર્થ મૂર્તિ, સાદાર્થના અવતારરૂપ,
લીટજી ભુદિના તેજથી તેજસ્વી, સદા
આનંદભરી, કે રાઈ રવીએ, તે ઉપર મન,
રનેહ, આદર, ઇલાદિ બાવોની ર ગચ્છાયા
પડતા એ સજીવ થઈ હૃદયને અપૂર્વ ઉદ્ધવાસ
આપે એ અત્યારે અમદાવાદને નગરજીવનમાં
જીવન રાખનારી એક પણ હેવી સમર્થ,
વિવશજી, મૂર્તિ કેહ બતાવશો ?

લેખક :

રા. ખુશાલ તલકસી શાહ,

સુરત, સાહિત્ય ઇન્સ્ટી.

નાટકનાં મુખ્ય પાત્રો

બાબુ કિશોરમલ જે. પી.	મુંબઈનો કરોડપતિ ભારતવાદી.
કુમાર હીમતસિંહ	રત્નપુત્રનાના એક રાજાનો ભાત્રાત.
દેવીસિંહ	દીલ્લહાનો રાજકુમાર, હીમતસિંહનો મિત્ર.
બાબુ જગમંદરલાલ	કિશોરમલનો જુનો દોસ્ત અને ભાગીજી.
તારાદેવી	કિશોરમલની દીકરી, હીમતસિંહની પત્ની.

આગલા ભાગનો ટુંક સાર

ખીતાબ મેલવવાનાં ફાંદામાં નિપજ નવજો કિશોરમલ પેતાનો એક તારાદેવી પાસે મળેલા દોષ છે, ત્યાં જગમંદરલાલ આવે છે. બાબુજી હીમતસિંહને મળવા આવેલા દેવીસિંહને કિશોરમલ મળે છે, ત્યારે બનેલા દેલ્હાક પ્રસંગે બાબુ આવે છે, કે લાસલેવીને તેના પતિ તરફથી. સુખ નથી; હીમતસિંહ સ્વસ્થ તરફ પણ તેલદારી જણાવે છે, ને તેની દોસ્ત બનતી તરફ. લાસલે દેવીની દાનબ બતાવે છે. સારંગ પેતાની "બાલ" પંચ ઉતારવાની આશામાં બહુ સહન કરીને જગમંદરની ચેતવણી અવગણે છે. ખાનગીમાં દેવીસિંહ એકે વાત કરતાં પરીભ્રમ નામે સુદરી પ્રથમ પેલાનો પ્રેમ, ને તેને લીધે થયેલા જમડો હીમતસિંહ નહુવે છે, કિશોરમલ આવીને તેને કે ઉશ્મ... કરવા નિષ્ફળ આવેલ છે. દરજવાલ હીમતસિંહના- લેલ્લેદારે મળવા આવ્યાના સમાચાર આવતાં બાબુજીની પદ્ધતિ ઉપર ચર્ચા થાય છે, અને હીમતસિંહની "રવાબિમાન"ની લક્ષણ ઉર્તા-તેમજુ' દેવ' કાપેદેસર વાળે પતાવવાની ધમકી આપી કિશોરમલ નમ છે, ત્યાર પછી લેલ્લેદારે તરફથી એક શાહુરી આવે છે, તેને તારાદેવી પેતાની ફરજ માનીને પુરેપુરું દેવ' સુખી આવે છે. બેથી હીમતસિંહ તેના તરફ દેવ બતાવે છે. કિશોરમલ આ વાત જણાવે તારાદેવી ઉપર સુસ્તો થાય છે. પવિત્રની બહાર ફરવા નમ છે. કંઠાની નબેલો કિશોરમલ ઉછેદાઈને હીમતસિંહના ફરથી મુશ્કેલ સંજોગમાં અવરજી કરે છે, તેની સસ્તોના પેડાથી કાચેલી શાહુરી લીલામ ફરવાને શાહુરીના ઉપરીને હુકમ કરીને તેને લગ્નના મોકલેને મળીજાની નેલીસ આવે છે.

(૬મું આખળ શબ્દો)

[ચિનાયક એક પોલીસ અમલદાર સાથે પ્રવેશ કરે છે.]

ચિનાયક

આપની ભાંડેર ખજાર 'સિલ્ક વર્નિશન' અને 'એક્સવોર્કિંગ'માં આક વધારાનો વજર કાઢી અપાઇ ચુકી છે. પિપરની નાચો અપે છે.] બુઓ, બાણુ સાહેબ અને આ આનનદાસુર બરભોરજી બેળનજી બેળમાનીઆને નામદાર પોલીસ કમીશનર સાહેબે મોકલાવ્યા છે

ફિરોઝમલ

બહુ સાહે! આવો આનનદાસુર ખાવાજી, ખીરાજી. [ચિનાયકને] મે, બીચ સેન અને આદીલખાને કરેલી ફરમાયતો તો અમલ થાય છે તેની લગાડ કરો. [ચિનાયક બચે છે] [ધોડીવાર ચુપડીકા]

બેળમાનીઆ

આપને આજ અમારા લોકો તરફ અણુ-ભાવ થયો હશે. પણ ભરેર ખાતી રાખજો, બાણુજી...

ફિરોઝમલ

[કાણુમા અદહાસ] આપના પર અણુભાવ! એ તે કદી બને? અને તે પણ વળી નિહારણુ! હી! હી! હી!

બેળમાનીઆ

માફ કરો, બાણુજી, પણ અમે તો પરમ દહાડાની રાત્રે ખાર વાપ્યા લગભગ એમજ માનના થયા કે આપને મારે જી. સી એસ. આઈ. ખાસ પ્રકર કમી કોને. [અણુ પર કાચ પઠાડી] કાણુ બાણુ તરફરને છેલ્લી થડીએ કોણુ ભરમાણુ કે એમણે આણુ નામ આ વખે" રદ કરવાનો તાર ક્યો એકમ દાકરો નો એમ કહેનો દેખ" કે આપસાહેબજ નામુકર ગયા, અને નેપણુ માર્ગેર કાસાની અગમ્યા [ચિના સામે મેખાલનેષ નેષ છે.]

ફિરોઝમલ

આપની જુવ યતી હમે. મારે તો વિવેક ખાતર. સચ્ચતા ખાતર, આનાકાંની કરવી પડે તે જુ મર્બર કીકલો છે કે ન સમજો? એનો કલમ મારી રાજસેવામાં-મારી વફાદારી દીવોળનીમાં કે આપ જેવા મિત્રોને કે સકારવાળ મનુ હમે અને તે કહેતાં અચકામો એટલે આજ મન મળવો.

બેળમાનીઆ

[સમજા ઉઠે છે] એ જુ બેલા! આપની વફાદારી પર રાજા પ્રક નામદાર સાહનદા-સાહેબે ફજલ રાજમહેલમા આપની અગ્રેજ સરકાર પર વફાદારીની તારીફ કરી તો પછી અમારા જેવા શી બીસાખમા?

ફિરોઝમલ

ગદેશ દો બરભોરજી શેક! સાહનદાએ કરેલી તારીફ તો મે જણુનામ રીપીઆ એમની રમાસક કિવામ કાગો ભરી ખરીદી હતી, એટલે એમ કાળિયા પાડ નહીં અને એમાં કે માત્ર નહીં કે તો મારી એક નિદાથી શુદ્ધ ભત કરણુથી માનવો. અલ્લોહ છુ કે આજકાલ લોકમા સળમાવેલી અઠાતિથી આપણા દેસાનેજ હાનિ છે અને તેથીજ આ અગ્રેજ સરકારને દરેક કાર્માં તન અને મનની વધાણકિન સલાખ આપુ છુ. નામદાર સાહે-નરાહના કાકાથી કયુક સાહેબ પંથણી ત્યારે નેચની મીંગલનનીઅલ કરવા મળેલા નીલ્લીતર, નાખીઆ અગ્રેજર દોડુમાં મારા શીશન કોઠાએ કાળુસી આપી હતી? મારેનો.

બેળમાનીઆ

આજ બનારે આજ નીખાવસપમે વાન કરે છે ત્યારે મારે પણ જણુનામુ નેલમે કે પ્રક આપના પર તો કાળે બેસમા

શંકા નથી પણ આપના...આપના [સહેજ
અચ્ચકાય છે. અતે મુલ મહ તેની સન્મુખ
બેસે છે.] આપના જમાઈના સ્વરાજ-
સભાના ઉપાધ્યક્ષ, અંગ્રેજ સરકાર અને
અમલદારને ઇચ્છેકે ગણે બાંકનાર માટે.

કિશોરમલ

એમના પર સહને લીધે મારું નિકંદન I
અને એતો એમ બેસે છે. બાકી અંદર-
આને એમનાથી અભવ્યુ નથી કે આ દેશના
કરોડો લોકોને ઉશ્કેરવાથી ઉદ્ધાવતી દુનિ
દેશને પાપમાલ કરશે.

એમમાનીઆ

તેમ હોય પણ કહાય. અમલદાર વર્ગમાં
તેની ખાતી કરાવવી મુશ્કેલ છે. [પાસેની
ટેબલ પર પડેલી પટ્ટીથી રમે છે.]

કિશોરમલ

ત્યારે તમે અમલદારવર્ગ-શું ક્ષેપે છે?

એમમાનીઆ

એ કુમારસાહેબ આ અંધાધુંધીનો,
સુનામરખીનો બોકપક્ષ ત્યાજી, સરકારી પણ
અંગીકાર કરે તો દેહસેવા.....

કિશોરમલ

[મમક છે.] હું શું?

એમમાનીઆ

આપના આશિત-આપના કુટુંબીજનો
માંથી કેઈ સરકારના સ્થાન બનવા મેં
હોમ-પ્રેન્ડનનના વિચારપાત્ર હોમ તો-તે
આપના જમાઈનાર અને ને તેઓ.....

કિશોરમલ

એમને તમારી-અંગ્રેજ અમલદારની
બેવચની બહુ સાથે છે એટલે આમતો
નહીજ સમજે. પરંતુ મેં એક પેરવી રમી
છે તેમાં જો તમે સહાય આપો તો મારું
પાર પડે.

એમમાનીઆ

બતાવો બેઠકી!

કિશોરમલ

એમની રાજપુત્રોની એક મંડળી કલબ
છે. અને તેમાં.....[બંને આસને આસને
મુસ મુસ કરે છે. પડે પડે છે.]

અવેશ ૨ જો.

[તારાદેવીનું આમણુવન. સમજે નાણુક
સુસોબિત રાધરમીયું. દીવાલે પર નાનકડી
ખાંખમાં સ્વચ્છનોતી ઇંચીએ અને તેની
સાથે તારાદેવીએ અને તેના શિશુકોએ આળે-
બેસાં સુદૃઢોદર્શનાં અનેક ચિત્રા. એક છુલ્લુમાં
પત્નીદારીયું કાંસાનું પુતળું અને તેની
બાજુમાં કુખ્ય ભગવાન અને શુદ્ધ ભગવાનની
સંજોગરમરની ચર્તિ. કારમીરથી સાદીનવુડનું
અનુપમ કોતરકામવાળું એક નાણુક મેજ પર
લખવાની નામની સામગ્રી. જમીન પર ઉમદા
મરાની માતીઓ. બારીએ વાદળી રેશમના

ભાપાની પડા. અને રરમાન પાસે ઉત્તમ
કોરીમીનીના ચીની કામના કુંભ.

પડે ઉપડતાં કુમાર અને તારાદેવી
ફરિને આપ્યાં જણાયા છે. સમય સુધારત
પછી તરતનો. દીપક કેઈ જોવામાં નથી
આવતો છતાં આખા આમણુવનમાં આજા
વાદળી રંગને પ્રકાશ છવાઈ રહ્યો છે.]

હિંમતકુમાર

[તારાદેવીનો હાથ પકડી રાખ્યો છે.]

અરે, વહાલી. આ સંખ્યાસમયનું શું સહિ-
સોદર્શી કેવી આનંદજનક સમુદ વહરીઓ!

તારદિવી

[તેના આમુ સ્તિમ્બ યજ્ઞકોને નબને
જોતી, આર્દ સ્વરે, તેના ખખા પર બીજો
ધાય મુઝી.] ત્યારે, ખરેખર, વહાલા મારી
સાથે આવ્યા તેથી અકળાયા તો નથી ને ?

હિંમતકુમાર

તારી સાથે આવવામાં અકળામણ ?
સાચુ કહું ? [તુ બન કરે છે.] તારું
સૌંદર્ય, તારા હૃદયની પુખ્તિઓ અનન્ય છે.
જગતમાં અને તો તારી જોડી દેખાતી
નથી.

તારદિવી

[મલકાં] પ્રકાશલ કરવા લાગ્યા.
[કુમાર તેને દેવનો તપાસો મારે છે.]

હિંમતકુમાર

નારો થેણી આ તો સ્વપ્ન. હાકવું,
હાકવું સ્વપ્ન. મેં તો સ્વપ્નેએ પાડું નહોતું
કે હું એક પારિતલ પુખ્તની આગ પકેરી
રહો છું.

તારદિવી

[હજુ એક મળતમાં] તમને હને અને
અજાગતાં નથી ને ?

હિંમતકુમાર

અજાગતાં, મારી દેવી ? ઉપરો મારે હવે
એ પ્રથમ પુતળો પડશે, રાણીજી. અને તો લાગે છે કે
હું એક વનવાસી વાપરીને ત્યાં જ મહારાણી
શુભ વેશમાં મહેમાન થઈ આવી. અદ્ભુત
મહાવાસનું ઓર્ગેનું સર્વ આગુ ભઈ રાણીજી-
એ મુકદ પરી રૂપ પ્રકરવું અને મુલ
વાપરીને વિરમવ કરી શુદ્ધ કરી જોયી.

તારદિવી

જમરાશય નહીં, શવ વાપરી. તારી
રાણી તને દેવ નહીં દે. પણ પોતે મુખ
રવી માટે પોતાની દેવપાલ જગુરો.

હિંમતકુમાર

પણ હાકપીછોડાની પણ હદ હોય છે.
આટલી વાર મુઝી મુઝ રહી, હુઆ ? તને મુ
નવા લાડી થઈ નવા લાડ કરવાનું મન
થયું ? જો એમ હોય તો તારી રનેક થઈ
છે. અત્યાર લગણું [તારદિવીના મેડિ હાથ
પોતાના બને હાથોથી પકડે છે] હું તારો
વિવહિત પતિ હતો. પણ આજથી તો સાથે
રમણ અને વસ્ત્રલ થવા માંડ્યું છે. વિવરા-
વિવન]

તારદિવી

ના રે, વહાલા, મહા મારા સ્વામીજી
રહો રમણ પર તો મરીકની માયા. પતિને
તો પ્રાણને પણ પુનર્જન્મમાં છોડીએ.

હિંમતકુમાર

અરે, વાહરે. તારી તો કપતિઓના
સુખની અનેરી રીઝમુરી છે તને મુઝા
કેમ કહેવાય ?

તારદિવી

જળી મુઝા, વહાલા. હું પણ મુઝા તો
હું-પણ મારી રીત જુદી ! એ વિષય પર મારા
આવો આપને આખા લાગરો, પણ આજ-
જવના બીજા સસારો પોંડે એ પણ ઉઝા
મન પાલી રહ્યા છે. ન્યારે હું નાની હતી
ત્યારે અને કાંઈ કહેત કે તારા બાપને
તારી માતા પર રનેક નથી તો હું મારી
ચકતજ નહીં-મમજ ચકતજ નહીં. લભે એ
મારા મનમાં તો સૌથી શ્રેષ્ઠ, સૌથી નિઠર,
સૌથી પવિત્ર માંડ છે પતિ સૌવાય અન્ય
પુરુષ પર શ્રેષ્ઠ અને તો કુદરતના કલ્પના
સાથે વાક નુચ્ય જણાય છે

હિંમતકુમાર

શામાશ મારી દેવી ! એ તો અમ રાજ-
પુત્રીના માનને ધાગતા સ્થિતિ મારા મુખ

રાજધિરાજ

‘ગુજરાતનો નાથ’નું અનુસંધાન

લેખક.

રા. દનૈયાલાલ આણેકનાથ મુનશી,

પ્રમુખ, સાહિત્ય સભા

વિત્તકાંડ

રા. રવિસંકર મહારાસ કર રાવળ,

અગ્રણી સાહિત્ય સભા

નોંધ.

એણે ખાતરી ન પાડતી પ્રવૃત્તિ " કે " ગુજરાતનો નાથ " નાથી હવે તેને ના પાડીના કેટલાક પાત્રોની એકબીજા પડશે. એણે એ વાતોથી ન લાચી દેખ તેને માટે નીચે આપેલી એ નવા કૃતિઓ.

જયસિંહદેવ સોલંકી ... અલ્પલીલાસ પાટલનો રાજ્ય અને ગુજરાતનો નાથ.

મીનગદેવી ... રાજ્યમાના

મુજાસ ... મહા અમાલ

ઉટા ... મંત્રી અને ખંભાજનો સત્તાધીશ

દાદાક ... મંત્રી, † કબૂતરગીનો સત્તાધીશ

સોભ ... મંત્રી

ત્રિભુવનપાલ ... રાજ્યનો જાણીતો એ કે લાટનો દંડાધીશ

કાશ્મીરદેવી ... ત્રિભુવનપાલની પત્ની ને મીનગદેવીની જાણીત

કાક ... ત્રિભુવનપાલનો વિગ ને શાહરાજ.

મજરી ... તેની પત્ની

સમજાત ... સોભનો દંડાધીશ

પરશુરામ ... તેનો પુત્ર.

રાખે'માર ... જુનાવડનો રાજ્ય

રાણકેવી ... તેની રાણી.

આગમાં પ્રકરણોનો સાર

સંવત ૧૧૯૯ના ચૈત્રની એક સવાર એક લેન સાકુ ને ઉઠાવો દીકરો આગમત બુધકાન્ધ આગમ હતો છે. આગમત હુર્ગપાલને મળવા જ્યાં રસ્તામાં એક યુવતીના શોદર્શથી મુગ્ધ બને છે. તે કાકને મળીને જ્યસિદ્ધદેવનો સંદેશ તેને આપીને પાછા વળે છે. સંદેશમાં કાકને આજ્ઞા છે કે તેણે બહુ આગમતને સોંપી હુતામદના ઘેરામાં બેસાડુ. સહી લીધાદેવીએ પણ કાકને તેજાથી છે. હરમ્યાન હુતામદથી મણિસદ્ સમુદ્રદેવીનું તેજુ લાવે છે. બહુ સાંભળીને કાક દેવસદ્સુત્રિની વિદાયગીરી લેવા જાય છે, જ્યાં વાર્તાના આરંભમાં આવતા લેન સાકુને તે મળે છે, અને તેની પાછળ એક કુસવર યેજ છે, અને રસ્તે પડે છે, હરમ્યાન આગમતને તેના સસસને જ્યાં તેનો સાથે, પાછો લાઠ છતાંથી કડવાસમર્થો હૃદયવાદી દેવાપાલ, હુજા આવકાર દે છે. એ યુવતીના શોદર્શથી તે મુગ્ધ થયો હતો તેની આજ્ઞા કાકના આગમત બે સૈનિકોને મોકલે છે, જેઓ કુલા આગમ વિધાને પત્નીવારીઓની મરકરી કરે છે. મણિસદ્ મહાસજ તેમને વારસા જ્યાં એક સૈનિક, તેને મારે છે. તેજામાં દેવાપાલ આગમતને સૈનિકોના પગ કાપી નાંખે છે. આગમત આગમ દૂરીવાદ જ્યાં તે દેવાપાલ ઉપર ફેરે બરામ છે, પણ બેઠામાં કાક આગમત પદોથીને ખરી હડીકત કાકાને સૈનિકોને કાઢી કહે છે અને દેવાપાલને ન છોડવા આગમતને મેલે છે. આગમતની છાકવાડીની નિશાચાન્નક થાઈ ભેતો કિર્ત્તિમુદ્દ કાક પોતાના પરિવારને દેવાપાલને સોંપીને પોતાને કામે જવાને વિચાર કરે છે. હરમ્યાન પ્રસન્નપર-પરથી હુંગમેલા આગમતને તેનો સસરો તેજપાલ લીધા કાકા-વાની બાપામાં સ્વાગત દે છે અને પોતાની સાથે દુર્ગપાલને યૌ લઈ જાય છે. રસ્તામાં તેને બેઠા નાલકીની રૂપાળી બેઠાને ભેટ ને તેમથી તે મુગ્ધ થયો હતો. તે વખતે દેવાપાલ પોતાના શુક બ્રહ્માનંદ આગમ લાઠને છતનાસ પદ્મીઓ ઉપરની પોતાના હૃવાની આજ્ઞા કાકને કાકની ગેરહાજરીમાં બળેલા જગદાન્કની રમ માનતો હતો અને બ્રહ્માનંદને સમર્થ છાકીને પાછા "હુવસેન"ના મુળ સ્વરૂપમાં બહાર નીકળવાની માનતા કરતો હતો. શુકને રમ આપી, અને જગદે પડે તે જગમાં ઉતારવાનું વચન આપ્યું. બહાર આવ્યા પછી તેને કાક આપી, કાકે મુજાલુ-વરીની વાદ ક'ઠવાં દેવાપાલ શુરસે થઈને તેને ખાતરા દોરે છે જ્યાં બ્રહ્માનંદ તેને બદલાવે છે. કાક પોતાની અદ્ભુત શીર્ષદિવાળી શાસ્ત્રીવિદી પીળન કરાવે છે. કુલા સમભવવાથી ઉપર કાકના કુદુંબદ્ સહાય કરવાનું દેવાપાલ વચન આપે છે.

(હવે આગમ પંચિક)

પ્રકરણ ૨૦ મું

મિત્રવધૂઆ

કાકે ઉતાવળા મંદર પર જઈ વહાલુ-નો બંદોસ્ત પાપો પ્રમાણે થયો કે નહીં તેની ચોક્કસી કરી. ત્યાંથી આવી, બીજી બદખત પુરી કરી, તે મંજરી પાસે ગયો.

મંજરીએ સંસાર સ્વીકાર્યો હતો જ્યાં, તેણે તે તેવીજ મેહક, સરીરમાં નેણદિમાં,

રહી હતી. તે પહેલાંના જેવી મર્વિદ હતી; પહેલાંથી વધારે વિદ્યાન તેમજ હતી. તેની મોલીની જે જે લોકો તેના સમાગમમાં આવ્યા તેવા પર તે મસારતી.

તેનું પંચીત્ય વિદ્યાનોમાં જ્ઞાન પ્રેરતું-પહેલી વિદ્યાનો બુધાન્ધમાં આવતાં અને

મળીવા જતા-અને મળી, પ્રસન્ન મનથી આદે
બને છે. પરાગત સ્ત્રીકારી, તેને સરસ્વતી
એક સરખાવવાના અણદા મળ્યા. આરે
વિચારી એ યોદ્ધાએ આવતા, ને દુર્વિધાવતી
મેઘાનગીરી સ્ત્રીમરવા જતા. તેનું સુલહી-
પણું વીમરી તેની સ્ત્રીના પૂજક સહ જતા.
ભૂચકઅળા સામાન્ય પુરો, તેના પરિવ્રમ્ભ
આવતાં, તેને દેરી મળતા; કદા તેને
દેવામાનો આવવાર મળી, તેના દર્શન કરી
પૂતાર્ય થતા. આધિક્યવના પોતાના ઘરની
જાળવ વીમરવા કોઈ પ્રમારે તેની એકે
વાતનીન કરતા, અને એકજ અગીલગી
દૃષ્ટિપાત્રની વાચના કરી રહેવા પુરતા એની
એક અણપારેની નજરના ચોભાકનથી એને
રીઝવણુ જવમાર તરવા પડી જતા.

માત્ર એ એના સમાગમમા ન આવતા
તે પુરો અને સ્ત્રીએ આ સંસ્થા, રવસ્થા,
ને રક્ષણવાન મુંદરીની ખાતિ મતજળતા ને
તેના તરફ અસ્પષ્ટ નિરસકારની નજરે જોતા
મજરી આ વાત જાણુતી હતી પણ ને
તેમના તરફ ધજાજ રક્ષ નિરનારથી જોતી
હતી.

પોતાના પતિની અને પોતાની સંમિતિ
તેને એટલી સદા હતી કે ભારે કાંઠે તેને
દેવાપારે અપેવા ધ્યનની વાત હતી ભારે
તેની આખોમાંથી તણખા ખર્ચી.

"શા માટે એની પાસે ભવિષ્ય માંગવા
ગયા?" તેણે હોડ પર હોડ લખી પુછ્યું.
"તમને-અદારથીએના વિશાળજીવને-એ
વાચના કરતાં કરમ નહીં વાગી? એટલા
જવા અંદીરા કેમ થમ ગયા હો?"

કાકે સાકરવાઈ મુંદરીને પુછ્યો એમ
મીઠું હતું.

"ને હું નહીં હોડ ને કે નેમજન
વાય ને?"

"તો મને શું થવાનું હતું? કોની
મજદુર છે હું અને કાકે કે કરી શકે?"

કાકે ફરીથી હરો. "હા. એ તો મને
ખબર છે ભૂચકઅળા એકે એક જુવાન
તારે માટે મરવા તેવાર થશે."

"ના, ભારે સેધિ માત્ર તમારા પરજ
એકી જાતા હશે." મજરીએ હસીને જવાબ
દીધો. "પણ એ દેવાપાવના મીનજનો
કે પાર નથી. એનું સરજ માગતા પહેલા
તો હું મરતું પસંદ કરું."

"માડી કણુ તું નો તેરી ને તેરીજ
રહી. મારા કનખા તોફાનના જાણુકાર વાગી
રહ્યા છે, અને આખર ભાલજા એકવચની
દોષ તો દેવાપાવ. આ અખિએ સોપેણ કે
કાખુ નથી."

"આગ્રહ! એવો ખાપ તેવો દોરેદ. મને
નો એનું તાખ નથી મમતું. પણ તમે
નખી પિતા કરો છો સોમેજર છે, મણિ-
જાડ છે પડી શું? તમે તમારીજ શીકર
કરોતી ને જોવા પદર વર્ષ પર પાટલુ
જાતી આવ્યા હતા તેમ આ વખતે "પણુ
જાતી આવશે."

"સાથે કાકેની લાખ આવુ?"

"મજરીથી વધારે મરમ મને તો જરૂર,
મારા સમ છે." મજરીએ હસીને કહ્યું.
નેજરેક, મુકુમાર, રસીકરી એવ આ
મેદિનીના ગર્વિત અંદો કાકે સામજના. ને
તે બધું જામી મરો તે એક વિપવધાર
એના મુખની અપૂર્વ દેખાએ, એના હાસની
વિષ્ણુજના તરફ દર્શી જોઈ રહ્યો અને
પડી-રોમ જવાળ વાગ્યો તેણે મજરીને
સુખન કર્યું.

જોઈ મજરી માન મુજીકાના બુલેખાં
લખાઈ રહી.

“અટારાજ !” તેણે ધીમેથી, અંતરની અભિલાષા ઉચ્ચારી “વહેલા પાછા આવશેની ?”

“તરત. ગમરાતી નહીં. મને જે થવાનું નથી.”

x x x

ખંતેએ આત્મસહાના આનંદમાં જિતા પીસારી મુખી.

x x x

બીજે દિવસે દુર્ગેપાલ વિદ્યાન ચર્ચો. હર મુખી આગમન, નગરશેઠ, માધવ ને જુલકા વગાવવા ગયા. એક મંદિરની ગારી પરથી મંજરી ફિતિજમાં અંતર્ધ્વાન તા વહાણ પર કોનેલા કાકને લોખ રહી. પારે વહાણ અદૃષ્ટ મધુ ત્યારે તેણે ઉઘાટી આંસુ લુછ્યાંને પીસારી ને જાતી રસો આંખો.

તેની એ મળુ સખીઓ સાથે હતી તેણે । હેતાળ હૃદયની વ્યથા મુઝે મોરે લોહ; પછુ મંજરીને એક શબ્દ કહેવાની ડોહની હીમત માલી નહીં.

તેણે પીસારીને એક સખીને આપ્યો, અને મંદિરમાં દર્શન કરવા જગી. એક વિદ્યાર્થીએ આવી દીધા; કપો, ટુક પુનરી લંબગતો લંગમતો આવી હસી હસી ખાખર મુજબ લાગ્યો. હાસ્યનાં કિરણો ફેંકતી મંજરી પોતાના તેજે અંધારા મંદિરને પણ તેજોમય કરી રહી.

તે મંદિરમાંથી જહાર નીકળી જને બેનાં સહિત નગરશેઠના ઘરની કેલોક ક્ષીઓ આવી. રવાપાક તેના તરફ તિરસ્કારની નજરે લોટો હતો તેની મંજરીને ખાખર હતી; બેનાં ને પછુ તેની સમાગમ પચાક નહોતો. એટલે તેના ડોકના મરોહનો ગર્વ વળ્યો; નેના હાસ્યમાં જરાક અભિમાન આવ્યું.

“કેમ મંજરી લાલી” બેનાંએ કહ્યું.

“સારું. કેમ છે ?”

“મારા દીવર ગયા. કેમ ?”

“હા.”

“મંજરી! આમ આવો એક વાત કહું ?”

“કુ ?” કહી મંજરી જરાક દૂર બેનાં પાસે ગઈ.

“તમારા જેટ સદેશો કહાવ્યો છે.”

મંજરી જરા ટટાર થઈ. તેની મોટી આંખો વધારે મોટી થઈ, તે એક શબ્દ બોલી નહીં.

“કહાવ્યું છે,” પતિપરાયણ બેનાંએ મંજરીનો મીઠાળ લોહ પેદા થયલો; ગુસ્સો દબાવી કહ્યું “કે જે કામ પડે તો એમને કહાવજો.”

એક પત્રવાર મંજરીનાં હોઠ ‘ધુન્યા. તેણે જવાબ વાળ્યો “બેનાં બા! એમને કહેજો કે અટારાજની કોને કોઈના સંસ્કણની જરૂર નથી.”

મંજરીની આંખમાં તરવારની માર જેવી લીકવટ હતી; તેના સંસ્કારી અવાજમાં અપમાનની સારીગમના બધા ધૂર હતા.

બેનાંને આ સખોથી કારી પા લાગ્યો. પતિભક્તિ કરતાં કેળવેલી નમતાને પત્રવાર વીસરી ગઈ, અને અપમાન પામેલી શ્રીના હૃદયમાંજ વસ્યું—જેરી નામના વિપથી પછુ વિપય જેર તેના અંતરમાં વસ્યું.

“હા-હું” ભુલી તમારે મ્માં કોઈની જાટ છે જે એમની સંસ્કણની જરૂર પડે.” કહી બેનાં તાંથી ખસી. ચખ્ખો નિર્દોષ હવા; પછુ તેનાં સ્વેચ્છ વિપ મંજરીએ પારખ્યું. એક ભયંકર દૃષ્ટિ તેણે બેનાં તરફ તાંખી, અને મોરવર્ષ માયું ‘હંચું’ રાખી તાંથી ચાલી ગઈ. તેની આંખમાં કોપનાં આંસુ આપ્યાં.

એક મહિલાની અજંદની પાંતી નાચી મેટ. આ ચિત્રણમાં અજંદની પાંતી નાચી મેટ. આ ચિત્રણમાં અજંદની પાંતી નાચી મેટ.

તેની સખીઓએ કે જાણું નહીં, અને મંદિર છોડી તે બહાર નીકળે. સાંજ બુદ્ધચીતના વાદામાં જતાં પહેલાં તેને ધોરી રસ્તો થોડો ઓળંગવો પડતો હતો. તે જોવી ધોરી રસ્તા પરથી મહા એટલે રસ્તાની બીજી તરફથી થોડા પુરુષો સહિત એક છુપાન સાધુને આવતો જોય. મંજરી તેની બહેનપણીઓને લઈ પાસેની ગલીમાં કપાશખંધ ચાલી ગઈ; પણ તેણે થોડા સાધુનું તેજસ્વી મુખ જોયું ને પોતાની એક સાથીને કહ્યું.

“આ પેસો નવો સાધુ આવ્યો છે તે કે ? થોડો વિદ્વાન લેખાય છે.”

“હા, મેં” પણ સાંજનું છે. હજા મહા પંડિતોને એની આગળ કીસાન નથી.”

દેમશરિની ચંચલ નજર પણ મંજરી પર પડી હતી. કદિ આમલે દિવસે ઓળખાય આવી હતી તે વાદ આવી; કેક બાલપણમાં ખંભાતમાં જે યુવતીની ખેડામાં તે રહ્યો હતો અને જોને કાક ઉપાડી લઈ ગયો હતો તેની વીસરેલી તેજસ્વિતાનું સ્મરણ થયું.

દુર્ગપાલને કેમ ખા જી મળી, અને તેના પાંડિત્ય વીશે લોક વાચકો કું કહેલી હતી તેની તો તેને માહિતી હતી. તેણે પાસે આલતા આવકને પુછ્યું.

“દુર્ગપાલની આ ભાષાં ધણી જાણ— વિસારદ મણુય છે નહીં ?”

“છ હા.” જુવાન સાધુની સર્વજ્ઞતા પર મોહ પામી આવકે કહ્યું.

મકરણ ૨૧ મું

અણગળીની ભાળ

આંખડ, તેજપાત, મધ્યવ ને સોમેશ્વર કાને વિદાય કરી બંદરેથી પાછા ફર્યા. આંખડ

ને હવે કેક હીમત આવી. કાકનો તેને ધાક લાગતો હતો; એટલે એની હાજરીમાં તેને મેન નહોતું પડ્યું. હવે તો જ્યાં સુધી જુનાગઢ પડે નહીં, ને કાક બીજો દંડનાથ કે દુર્ગપાલ આવે નહીં ત્યાં સુધી પોતે જુજુકાળને સ્વતંત્ર માલીક હતો. એટલે તેના આશંકનો ધાર નહોતો. સોમેશ્વર કાકને ઘેર ગયો; અને જાણના બધા ભટકાજ માલકને ત્યાં જમવા જવાના હતા, એટલે પોતાની પાલખીઓ તરફ ગયા. આમલટની પાલખીની આસપાસ થોડાક ખુશામતીઓને થોડાક નવા દુર્ગપાલને નીરખવ ને ઉત્કુક અનેલા થોડા ભેગા મળ્યા હતા. એક સિનિક એ બધાને ધક્કા મારી દૂર ખસેડવા; અને આમલક પાલખીમાં ભેઠો. પણ ઉચકનારા પાલખી ઉપર તે પહેલાં આસપાસના ટેળાને જોઈથી રીખે-રતો એક બંદે માણસ ધસી આવ્યો, ને આમલકની પાસે આવી નીચો વળી વળી નમસ્કાર કરવા લાગ્યો.

આમલકે નેરા બોલકને ઓળખ્યો, ને કાકે આપેલી સાવચેતી વાદ આવી નેરા અલેથી બોલકનો હતો. “મ-મ-મહારાજને ધણી ખ-ખ-ખા ! દ-દુર્ગપાલ મ-મહારાજ ને જ-જ જવા. બ-બાપુ ને નમસ્કાર” તેનું જનું ધડ જોયું શરીર નીચું ધળતાં હાથીનું જનું ખુશાલીમાં કુકું દેવ એને કેક ખ્યાલ આવકે હતો. આસપાસ ઉમેલા લોકો હસવા લાગ્યા.

આમલકને તરત પેટા અણગળી મુંદરી થઈ આવી. હમીર ખરવા સુતો હતો, ને પેટા એટલે આલેલ નહોતો. નેરા વિના તેને બીજું કેળુ શોધી કાકે ?

આમલકે કાકની સાવચેતીની પરવા કરી નહીં. ને નેરા સાધું જોઈ હસ્યો. “કેમ નેરા !”

[પણ મોઢે મુઠો ૫૪ ૧૯૬]

ड. जानंदजी 'दूल्हनी पांगी' बरफजी भेट.

मदार विजयी तुम्हें येनाही
गाळी सुस्तके कमाळ पाशा.

તંત્રીસ્થાનેથી

મી. લોહક કોંગ્રેસની કાર્કિરિને અંત
ગઇ તા. ૧૬ મી એપ્રિલની સામે.
ઇંગ્લંડના વડા પ્રધાન મી. લોહક કોંગ્રેસ
પોતાનું રાજીનામું આપ્યાની ખબર મહાર
પાતાં કુનીઆના ઘણા મોટા ભાગે છુટકારાને
નિશ્ચય મુક્યો એમ કહેવામાં અતિશયેક્ષિત
નથી. આપ્રમાણિક અને કોઈ પણ અન્ય
નૈતિક બંધન વિનાના જે

નિષ્ણ રાજકીયમનના એ અંગે
સર અને પ્રતિનિધિ હતા,
અને જે રાજકીયમ ઉભાં
વર્ગોમાં કુનીઆના જન
સમૂહને તિરસ્કાર અને
વિકારને પાત્ર થઇ ચકુ હતું.
જર્મની કાયેના મહાવિચ્છેદ
અને તેમાં ઇંગ્લંડનો વિજય
થવાથી ઉપરિશ્લેષ થયેલી
વસ્તુસ્થિતિને સામ લઈ
એમની રાજનીતિ ઉભી
થયેલી હતી. અને એ
મહા વિચ્છેદને અંગે કુની-
આમાં ઉપરિશ્લેષ થયેલા
અંગે નાણાંને લગતા, ધર્મને
સમગ્ર રાજ્ય અને સમાજના બધાં ભાગને લગતા
વિષય પ્રત્યેનો નીચાઇ કરવા માટે તેણી રાજ-
નીતિની આવરવડા છે—જો પ્રખ્યાતથી તે
ટકી રહી હતી. પરંતુ જેમ જેમ વખત
જતો ગયો તેમ દેશ દેશની પ્રગતિ સ્પષ્ટ થતી
રાજનેતાઓને વધારે સ્પષ્ટ થતું ગયું કે

“આધુનિક કાળના બીન્ન નેચોલીઅન”
મી. લોહક કોંગ્રેસ

ઇંગ્લંડની રાજ્ય-પુરાનેકોરણ અધિકારી મહા
અને જગતનો ઉદાર કરવાની મોટી ખામેશ
દેખાડના તેના વાદોશ નેતા, પ્રધાન પછે
પોતાનું, ઉદાર પછે ઈંગ્લાન્ડ, અને તે સર્વ
સાથે જીવ અને જીવન, એટલાજ પમાણુ-
માં જગતનું જીવ કરવા પ્રયાસવા હતા.
અરસપરસ વિરોધી સિદ્ધાંતોવાળા આગેવાનો

નું, સત્તા અને રતનામના
વધારા માટે અનેક આ મતો
મહા, પોતાનું જીવન પુરું
કરતા, તારસામ, સાચામાં
રહિયા, સોશીલિસ્ટ આલ-
બી, અલગુદ્ધ હોદ્દા, નક
બોર ઇંગ્લંડ અને લગભગ
આખી કુનીઆને નાશ
પુકે છે.

અને જતા મી. લોહક
કોંગ્રેસના આ મતો-મહા
લગભગ જ વર્ગો જેટલું લાજ
આપુલ્ય બોગમ્યુ. અને કુની-
આના દેશદેશના રાજાઓના
ને દાહજ્યા, અને જગતનું

સમગ્ર સાર્વભૌમિક બોગમ્યુ! આનું કારણ
શુદ્ધ જીવનમાં આ સમયનો ઇતિહાસ વખતારને
આ વિષય વસ્તુવિષયકતા પછાં કારણે
મળી આવશે પરંતુ એટલું તો બેશક કહી
કરું પછે કે આ વિષયોનાં મુખ્ય
કારણ મી. લોહક કોંગ્રેસ અને તેમને

મી. લોહક જ્યોત્ ૧૯૧૩ માં

પ્રખ્યાત વ્યક્તિપ્રભાવ, કોઈ હ. લગભગ દસ વર્ષ સુધી આ અપૂર્વ પુરુષે લગભગ આખા જમત ઉપર જે સામાન્ય બોમબુ છે તે હિતલાસમાં લકાને ખાટે ચિદસ્પરશ્વીય રહેશે. મી. લોહક જ્યોત્ એ દષ્ટિએ આધુનિક કાસના જીવન નેપોલીયન છે. એક વ્યક્તિ કુશળ કાર્યદક્ષ, શ્રમભય અને લોકરક્ષિત અનુસાર વર્તન રાખી, જમતમાં સત્તા, સમૃદ્ધિ અને કેટલીક વાર, અર્થોપરિત્યક કેમ બેળવી શકે છે, તેના એક જ નમુનો છે. આ કાર્ય સંપૂર્ણ સફળતાથી 'કરતુ' કે 'સહેતુ' નથી. મી. લોહક જ્યોત્ એ સંપૂર્ણ સાધી રાક્યા. એજ તેમની, કામ ન કરસાક કરી શકે તેવી 'વાદોશી' કાર્યનિપુણતા અને અસ્વિક્ષ સમર્થતા બતાવે છે. પણ એ અર્થ

પ્રથમ અને અંતે એટલી ઉચ્ચ હિતલાસ કરાને મન સદા રહેશે કે આટલી બધી શુદ્ધિની તેજસ્વિતાની સાથે હૃદયે અનુભવ કરી, જ્યારે સતેજ અને સમર્થ નૈતિક ભાવના ન મુખી.

મુસ્તાફા કમાલ પાશા

ઈંગ્લાંડ માં મી. લોહક જ્યોત્ અને તેના મંત્રિ-મંડળને સ્વાધીનતાની યાત્રાની છેલી વિદાય આપનાર તુર્કોના નામીયો સરદાર મહાત્મા મુસ્તાફા કમાલ પાશા નીવડ્યો એમાં ખલુને ઊંડી અર્થભયતા રહેલી દેખાશે. હવે સુઘાત છે તેમ લગભગ એકસદનના સમયથી ઈંગ્લાંડની રાજ્યનીતિ તુર્કી તરફ ઉપાડી રીતે સફળતાભરી અને અંદરખાનેથી વિરોધી હતી. આ રાજ્યનીતિને તુર્કોના નવીન નેતાએ તેનાંજ યથો વડે ફેરવી વળ કરી છે અને તેમ કરતાં તેના આધુનિક કાળના અગ્રગણ્ય અંગેય નો તેની શ્રેષ્ઠ પદવીથી નામે નાંખ્યો છે. આખા યુરોપના એક જ બળ સાથે તુર્કોના સ્વતંત્રતામાં પોતાને જો સંસ્થાપિત થયું એ તાની સરખી વાત નથી. કમાલ પાશાની ફતેહ સાથે યુરોપમાં-જમતે જમતગળે, લગભગ સૈકા પછી મુસ્તમહાન રાજ્યસત્તા સ્થિત અને ભારત રીતે પુનઃ ઉદય પામે છે. અને એ નવ ઉદયમાં જે અનેક અંબીર સત્તા સમાવતાં છે તેની કલ્પના કેટલું કરી શકો? એક નવી રાષ્ટ્રજનતા અને સંસ્કૃતિને સ્થાપન કરનાર તરીકે કમાલ પાશાને અભિનંદન આપતાં હરેક દીક્ષિતનને આનંદ થવા પિના નહીં રહે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

“ગુજરાતની” જી સાહિત્ય પરિષદ ૧૯૨૦ માં અમદાવાદમાં મળી હતી

તે સમયે એવો દરજ્જો પમાર કરવામાં
આવ્યો હતો કે સાહિત્ય પરિષદની ત્યાગી
મેડલ બાવનગરમાં કરવી. એ જાણકો
આને જોઈ થઈ ગયા, ત્યારે હવે
માનુષ પડે છે કે બાવનગરની સાહિત્ય
સભાએ ૧૪-૧૦-૨૨ ને દિને આ સળંગ
સભા બરીને, સને ૧૯૨૩ ના ઓક્ટોબરમાં
પરિષદની સાલેથી મેડલ આં બરવાને દરજ્જો
કોઈ છે !

આપણું ૧૧૧ મી. જ્યોતિષ પરિહાસમિત્ર
—કેરીકેમર

આપણી કાર્યનિયુજ્જવા અને કર્તવ્ય-
કાર્યોમાં આવી શો. ત્યારે સારો, દરજ્જો
હોઈ શકે ? ત્યારે પ્રજામાં આપણા સાહિત્ય
પ્રયોગના પ્રેમ આવી ત્યારે અર્થસુચક
માપ શું હોઈ શકે ?

મી. જ્યોતિષ પરિહાસમિત્ર
—કેરીકેમર

ગુજરાતની વર્તમાન સ્થિતિ

લેખક:

૨૧. બડા લાલભાઈ ઉમરવાડીઆ,
સભા, સાહિત્ય સંઘ.

ગુજરાત, નવચેતન, હાજરમારક પ્રંથ, રંગમૂમિ, સમાસોચક, હિંદુસ્થાન દીપાલસી
અંક, ગુજરાતીનો દીપાલસી અંક, પુરાતત્વ, મુખ્યમં, બાલજીવન.

૨ સકલમાં વિચરતા અને સાહિત્યકલાનો
સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતની વર્ત-
માન—દીપાલસીની આશપાસ પ્રકટ થયેલાં
માસિકો અને વાર્ષિકોની—સ્થિતિ તરફ
આપણે ઉડતી નજર કરીશું.

(૧) વિચરતા

૨૧. હાજરમારકના અવસાનથી ગુજરાતી
વિચરતાની ઉપર “સીસીસી” બંધ
થયું ને ત્યારથી વિચરતાના આશપાસનાં મો-
હર રચનાં અર્થપૂર્ણ વર્ણનો ગયા.
પણને લાગ્યું કે વિચરતાનું પ્રારંભ—
પુસ્તક ત્યારથી ખીલાયું; કે વિચરતાને આપણી
વિચરતાનાં લાગણ્યો અર્થપૂર્ણ રહેવા

દીવા હતા. પરંતુ સદીની રાખમાંથી પણ
આપણી વિચરતા સજીવન થતી નામ છે એ
આનંદની વાત છે. સદી બંધ થવા પછી
વિચરતા વખતે અને આપણે પ્રવાસ દાય
ધરો અને એજ આપણાં ‘નવચેતન’ શરૂ
થયું. તે પછી ૨૨. રાખે હાજરમારક પ્રંથ
નહાર પાડે અને તેના ચોડા મહીના
પછી સમાસોચકમાં, હાજરમારકની મહુ-
નોષ લખાવે, અને અનેક ચમત્કારોમાં
સાહિત્યકલાની અને ‘નવી તરફ’નાં નાટકોની
નજીવીતા થવા રા. જસિદ વિચરતા સદીને
ટકર આપે એવું કલામંદિર રચનાતું નહેર
કર્ણ. કમતાર આ પ્રવાસની આપણે નોંધ લેશું.

ગુજરાતી ચિત્રકલા એટલે એકલા ચિત્રકારો નહીં પણ તેમની કલા પાછળ રહેલું પત્રના ચાલકનું પ્રેરકબળ. શું 'સદી,' શું 'ગુજરાત' કે શું 'રંગભૂમિ,' એકમાં સ્વતંત્ર હોય કૃતિઓ તો ભુજબુજ થઈ શકે છે. આપણા ચિત્રકારો આકૃતિઓ દોરી શકે છે. હા હીઓ લો કામળા કે ફેનવાસની જગાની સીમાઓ ખાંધી શકે છે એટલુંજ. ચિત્રોમાં રહેલાં જે તત્વો ઉપર વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે, જે તત્વો ઉપર આદર્શો બાંધે છે, જે તત્વો પ્રેરણા પાપ છે, જે તત્વો જાળના કેળવી શકે છે અને જે તત્વો નિનારને અપૂર્વ આનંદ આપી શકે છે તેની ગુજરાતી ચિત્રોમાં ઉણપ છે એમ સ્પષ્ટ થઈ શકે છે. ચિત્રકારોની કલ્પનાશક્તિ એટલી ઉત્તેજિત નથી તે કારણથી કે ગુજરાતી પ્રજાના જીવનમાં સમાસ નથી તે કે કોઈ બીજા કારણથી ગુજરાતી ચિત્રકારોના દુષ્કારબળ નથી થયો એમ આપણે કહી શકીએ. ચિત્રકલા એટલે પ્રજાના જીવન જીવન, પ્રજાની આચારના પદ્ધતિ, ચિત્રકારની જાણના અને ચિત્રકારના આદર્શોના ઉત્ક્રાંતિ. ચિત્રકલા એટલે ચિત્રકારના અને તેની પ્રજાના આત્માનું દરબાજા સંગીત. કાલ્ય એટલે સંસ્કારના ખાલી દગલા નહીં પણ તેથી કેંડ વધારે. ચિત્રો એટલે પાંડિત્યથી લીધેલાં ખાલી આકૃતિ નહીં પણ તેથી કેંડ વધારે. કાલ્યકલા અને ચિત્રકલા ઉપરના તેના સર્જનકારના આદર્શોના પદ્ધતિ ગુજરાતે હોય, તેના મનોપ્રેરક કે જાતના પ્રેરકનું વાતાવરણ સ્વાસ્થ્ય હોય, તેના તે વખતના આદર્શ જીવનના કાલો ચીતરવા હોય. જેમ કવિ તેના પુરાણમાં જગતને opiumland સરેલા કહે છે, તેના કુખી અવસરે મનુષ્યને દુઃખ અને માનવતા છીંકાડે છે તેમ ચિત્રકારને

પણ કે કે સરેલા કહેવાના હોય છે. ગુજરાતી ચિત્રકલામાં આ બધાની ઉણપ છે એટલુંજ નહીં પણ કોઈવાર તો anatomy ના સાદા નિયમો પણ જાળવતા નથી અને પરિણામે કોઈવાર માથાના પ્રમાણમાં સરી નાનું હોય, તો કોઈવાર આંધ વર્તી જવાની આખ, પગીસર્વાની મુદીનું મો, અને ચાલીસ વર્તીની બીના પમ બેગા કરી એક આકૃતિ ઉભી કરવામાં આવે છે. કેટલાક વિખ્યાત વિદેશી ચિત્રકારોએ પણ કરેલા કેટલાક પ્રસંગો mythological છે. દીર્ઘ ગુજરાતનો mythology, traditions, કે પુરાણોના વારસો ધુરંધર કરતાં ઉતરતો કે એકો ગૌરવભર્યો નથી. સરૂત સાહિત્યમાં, આપણી રંગ અને દત્તકલાઓમાં, ચિત્રને અનુગુણ એવા અનેક ભાતિ રમ્ય પ્રસંગો છે અને હજી એક રવિવર્મા કે ધુરંધરના સંતોષકારક અપવાદ છીંકાય એ દિશામાં આપણા ચિત્રકારોની કલ્પના વળી હોય એમ જણાતું નથી ગુજરાતમાં મોદસ, દર્બર કે રોડસ પણ હોય તો કારનારો અનેક કલામંદિરો રચાયાં હોય. અને આપણા કલાકારોની દષ્ટિ ઐતિહાસિક, અદ્યુતરસિત મૂંડ તત્ત્વવાદના કે વિવ્ય વસ્તુ તરફ પણ વળી હોય એમ જણાતું નથી. ૩૨,૦૦૦ પાઈડ ખરીદાવવા મેપોલીઅનની રજાનીવાળા ચિત્રનો વિરામક Jean Meissonier ગુજરાતમાં જ નહોતો હોય તો આજે પાંચ કોરર કે સાત-સાતજુના મુદથી ખાંડી ચિત્રો કે કલાકારના મુદોના બલ્ય ચિત્રો આપણે ત્યા જનમાં હોય, રીફરેન્સ રહેલા ચીતરવાર સર જોન મિલે ગુજરાતી હોય તો કાલીદાસની શકુંતલા કે ભવમુતિની સીતાથી આડી મોર્ફનરામની કુમ્મલ-કુમ્મલ, કમાળીની શોભના, નાનાલાલની જગા કે મુનશીની

મંજરી, પ્રસન્ન કે વિચાર, શુન્નરાત્રી સ્થિતપટે દોરામાં હોત. શુન્નરાત્રી સ્થિતકારની કલ્પના માટે અણુદ ભંડાર પડે છે. પુરાણોના ભવ્ય પ્રસંગો, હીંદનાં અમોઘાં સ્તીપુરુષો, મુગ્ધ જનનાની. ખેતરની નાજનીનો, શુન્નરાત્રી સૌમ્ય ગુણીયો, કારખીસું નંબન-વન, દાર્જિલીંગનું સપાર, રેલોની ઉપા કે આગાનો તાજમહેલ, પાણીપતનાં ભવાનક મુદ્દો; કવિકલ્પનાના રમ્ય પ્રસંગો; જોહર-વંતી ક્ષત્રિયાણી, રણે જતો રાજપૂત, સતેષી મુદ્ગધ, આનંદી ગોવાતણ...હીંદનાં પર્વે પર્વે એવી અનેક રસકલાઓ જન્મી, ઉગી અને આપધી છે.

આ રથે આપણી શુન્નરાત્રી કલાને દોષપાત દેવતાં પહેલાં એક વાત નેંધવી પડે છે. સ્થિતકારની કલ્પના અસરની એક જ વિશામાં વળી તેનું મુખ્ય કારણ, તેમનો સદાયક અને ગ્રેષ્ઠ રથ દાહમદમદન છે. 'સદી' કાર તેણે એક જ કલા પ્રેરી અને પેળી અને તે, - ઉન્મત હલવાના મરત આશકને પ્રસન્ન કરે એવી; અને શુન્નરાત્રના સ્થિતકારની બાથકલાને એજ ભતની તાલીમ મળી અને એજ સંસ્કારમાં તે રહી પાળી. આજ કારણથી શુન્નરાત્રી સ્થિતકલામાં ભવ્ય વિષદેને અભાવ છે અને સંસ્કારી પાતાપરણ સર્જના તે અસમર્થ છે. શુન્નરાત્રી સ્થિતકલાની આ રિયા છે. તેથી શુન્નરાત્રમાં રાત્રી સ્થિતકલા દહ જન્મી નથી એમ કહીએ તો જાગે કાળને અન્યાય કરતા નથી એમ અને માનીએ છીએ. દાવાનાં કેટલાક સ્થિતકારનાં સાચા કલાભક્તોનાં તરો છે પણ તેને પોષવા અને હેરવા સ્થિતકારે પુરતી મહેનત નથી ઉઠાવી અને કલાપ્રિયો તરથી તેને પુરતું ઉત્તેજન નથી મળ્યું. આ બીનાને લીધે દાહમદમદને પરદેથી સ્થિતકલાના નમુના-

ને છુટે હાથે ઉપવાગ કરવા પડતા; એજ કારણથી અમારે પણ વિદેશી જદને દેશી વજાલિધાન પહેરાવવાની પ્રથા ચાલુ રાખવી પડે છે અને "કલા. વિના રહેવા કરતાં પરદેથી કૃતિઓ ઉપરથી આપવી કળા ઉત્પન્ન કરવી એ સલાહજોગ્ય છે" એ સુત્ર સમેક સ્વીકારવાનું અમને પ્રાપ્ત થાય છે.

"સ્થિતકારને પુરતું ઉત્તેજન નથી મળતું તેથી આપણી સ્થિતકલા અધુરી અને હુખ્તી લાગે છે" એમ જોવાર એક સ્થિતકારે કહ્યું હતું. આજ આપણી સ્થિતકલાના વિધાતાઓનાં શક્તિ ને ઉત્સાહનું માપ કાઢી આવે છે. કલાને સાચો રસીધો જેના દોલની આગ કળા સર્જવા માટે પ્રજળતી હોય, જેના રૂવે રૂવે કલા માટે પ્રાણ નોઝાપર કરવા-લી ભાવના હોય તેણે અર્થલાભ માટે ખેરી રહેવું જોઈએ નહીં, તેની ખાંસ 'પોષતી' કલ્પના આર્થિક કુખનાં વાણી. છેડી શકે નહીં તે તેની કલાચેતનામાં એટલી ન્યૂનતા છે એમ સ્વીકારવું પડે.....શુન્નરાત્રી સ્થિત કલાની આ રથ છે.....

શુન્નરાત

પોતાના બધા રીકાકારોમાં સૌથી અમ-તરનો રીકકાર તો ગાયુત્ત પોતેજ થઈ શકે કારણ કે તેના વીએ તેને પોતાને જેટલી માલીલી છે તેટલી દૂરી જેનારા ખીજને નથી દેતી. તે પોતેજ નિપ્પક્ષપાત રીતે પોતાનું નિરીક્ષણ કરે તો વપારે લાભ થાય એ સદન છે આ માન્યતાને અનુસરી અમારા પોતાનાં પ્રવાસ પર નજર કરવાની અને આ તક લઈએ છીએ.

આગળ કહેલી પોતા ઉપરથી એક વાત સમજાવે એવી છે કે 'સદી'નાં સ્થિત કારનાર પીછીની પાછળ દાહમદમદના રસવરસાં લીધેની આનુભવી હતી. "શુન્નરાત્ર"ના

અંકો કોનાં કોનાર બોલી ઉઠે છે. “આ સદી ન હોય” એ વાત અમે કબુલીએ છીએ. ‘યુજરાત’ સદીનું અનુકરણ બની રહે એ પણ કોઈ કબજી નથી. ‘યુજરાત’—માં દીવ બહેલાવે એવાં ચિત્રો નજરે નહીં પડે; પથારી પર પથા પાથા એકાદ ચિત્રને જાણે જીવનમાં ઉતારી લેતા હોય તેમ નીરખી રહીએ એવાં ચિત્રો પણ તેમાં નહીં જોડે; પ્રાચીને ચેન ચડે ને જગત જુની જગત એવાં ચિત્રો પણ યુજરાતમાં નથી. ‘યુજરાત’ રસના આશય—ધર્મ કે સત્ય ન—અમે તેના હાથમાંથી, અમે ત્યાંથી, અમે તે પ્રકારે રસખાતી જુદી જોવા તેજાર હોય એવા રસના આશય—પ્રીતિપાત્ર થઈ નહીં શકે. સુદીનાં ચિત્રો કોનારને એકાદ રસખાત સાબરને, તેમ ‘યુજરાત’ના ચિત્રો જોઈ નહીં થાય. હાજમહમદની એ મસ્તકલાને આપણે સરકારી કલા સાથે એળાઈ શકીએ, આનંદ અને મજાની વતિ પેલનાર કલાને આપણે ઉચ્ચ આદરથી અને ભાવનાઓને પ્રેરનાર કલા જોડે મિશ્રિત કરી શકીએ તો સાચી સ્વતંત્ર ચિત્રકલા જન્મતા વાર નહીં હાથે એમ અમે મનનીએ છીએ એ સાબરમાં અનેક વિધો છે. ભાવનાચીત્ર ને સરકારી ચિત્રકારોનો અભાવ છે. ઉપરાંત અમારો આર ભવવાસ પણ અધુરો છે અને દોષયુક્ત નથી; ચિત્રવિભાગમાં કેટલીક અણતબ મુલો થઈ છે અને થાય છે; છતાં એ યુદ્ધી-બનો દુર કરવાની અમને ઉમેદ છે અને તેમાં સો કલામજોની અમે મદદ છાંડીએ છીએ.

હાજી સમારક અથ

‘યુજરાત’ જાદાર પાત્રુ ને અરસામાં રા. રાવલના મુખીપણા નીચે “યુજરાતી રસ-મરિના દીલોબન પુલરી” હાજમહમદની સમરમુખાના સ્વપાનો પ્રવાસ આરંભ્યો અને

પરિણામે ‘હાજી સમારક અથ’ પ્રકટ થયો. રા. રાવલની સાહસિક પ્રવૃત્તિના પાનેપાને રા. હાજી તરફના તેમના માન અને પ્રીતિ જણાય છે, પણ કવાદરિએ હાજના કે “તેના ખ્યાસમાં ખ્યાસ છે” ‘સદીના સમારક’ ત્ય તે નથીજ એમ સખેદ સ્વીકારવું પડે છે. એકાદ ચિત્રના અપવાદ વિના એમાં એકે એવું ચિત્ર નથી જે ઉચ્ચ કલાના નામનું અધિકારી હોય, કે નથી તેમાં લાલિત્ય, કુમાર કે સંદર્ભ

‘યુજરાતી’ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવામાં રા રાવલનો કોઈ હમીદ હજી નથી થયો એ જાણીતી વાત છે. અને યુજરાતમાં કલા શૈરવ જો એવો એમનો ઉદ્દેશ છે એમ અમે માનીએ છીએ પણ એમની કલા સ પૂર્ણ નથી એમ તો અમારે કહેવું પડે છે. આપણે એમની કલા ઉપર નજર કરીશું.

એક રીઝાકાર લખે છે કે The highest form of the painter's art is conceded to be the elimination of the human figure એમ જરા આગળ વધીને કહેવું કે સર્જનહાર ને ચિત્રકારની કલાની કસોટી સુદી સર્જનમાં થાય છે. તે અનુસાર રા. રાવલના સ્ત્રીના ચિત્રોમાં તેમની કલાના અણુદોષો આવી જાય છે. તે યુજરાતના ભક્ત છે અને તેથી સ્ત્રીપાત્રોમાં યુજરાતજી તેમની જાનીતી છે. તેમની કલામાં વિવિધતા એકી છે અને તેથી તેમની એકની એક યુજરાતજી જુદા જુદા સાહસોમાં પહેરી દેખા દે છે. તેમનામાં કાંઈ જગત આણું છે અને તેથી તેમની યુજરાતજી કેટલીકવાર જુની લગતી, ચેતન અને જીવન વિનાની અને જી હમી તરફ કલા મોડે જોની હોય એવી જણાય છે. તેમની કલામાં કુમાર, માર્દવ ને મીઠાસ નથી તેથી તેમની યુજરાતજીમાં

કોરેતા, કહ્યુતા વધારે છે; તે સંસ્કાર અને સુકુમારતા ઓછી છે અને તેથીજ કોઈપણ તે સાલેલા પાનાથી ઘણા ઉંચા પહેરે છે. એક મિત્રનું વર્ણન કરતાં રસ્કીને કહ્યું હતું કે “તેના વસ્ત્રના folds માં પણ grace અને divinity છે” આપણા મિત્રકારોની સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો એવાં નથી હોતાં અને છતાં શુન્નરાતી સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો તે એવાં માયાભર્યાં હોય છે...!

શ. રાવળની કળામાં બીજા પક્ષ દોષો છે. વસ્ત્રના બાવો આપણા બધા મિત્રકારોનાં મિત્રોમાં કલ્પિતજ દેખા દે છે. દાખલા તરીકે ‘શુન્નરાત’માં કાક મુવસેન પાસે આવે એ પ્રસંગ એટલો પ્રભાવશાળી છે કે બ્રીટીશ શાસ્ત્રમાં રહી હારી થકિલા શુન્નરાતીને પણ માન્યતર ડોસા પેટે કમર કરાવાનું મન થઇ આવે. પરંતુ આ પ્રસંગ માટે શ. રાવળે દોરેલું મિત્ર (‘શુન્નરાત’ ન્વેષ અંક પૃ. ૧૯૦) એટલું અલ્પસત્ત્વ છે કે તે જોઈને ફરીવાર વાચક પોતાના ચીંત્નથી જાણપત્રમાં મુગ્ધાઈ નામ. મિત્રમાં કાકના મોં પર પ્રભાવ નથી; મુવસેનના મોં પર તેજ નથી; દેવાપાત્રના મોં પર મહાઈ નથી. શ. રાવળ જેવા મિત્રકાર પાસેથી આવા પ્રસંગ માટે તો કેંડ વધારે કલાવાન કૃતિઓની શુન્નરાત આજે રાખી શકે.

‘હાજી રમારક અંચ’ શ. રાવળની રીતિ-શાળીઓની કલાનું પરિણામ છે અને તેથી એમની રીતિશાળા (School) ના અણદોષો એમાં દેખા દે છે. અમને તો લાગે છે કે ‘પ્રેમલક્ષ્મી’ માં * પ્રકટ થયેલાં એકાદ બે મિત્રો કરતાં પણ આ આજે અંચ કલા-દષ્ટિએ ઉતરતો છે.

રંગભૂમિ

આ પછી ‘રંગભૂમિ’નો જન્મસંદેશ જાહેર થયો—આમ એક પછી એક શુન્નરાતમાં કલાની ઉર્મિઓ પ્રકટતી નોંધ અનેક કલાકામી લેખિકાએ શુન્નરાતી રસકલાની કાળવરખાઓ જોગરવી રચી વડે દોરવા માંડી. ...અંતે સોમ્ય કુમુદનું દરી સાથે આવતી, તકાકા ભડકા કરતી અલકકિશોરી પેંડે, તૂતન વર્ણની ચંદ મંદ હસતી ઉપા સાથે ‘રંગ-ભૂમિ’ એ દેખા દીધી અને તેજ અરસામાં અલકની સાહેલીઓ જેમ ‘હીંદુસ્તાન’ના દીપાલસવી અંક અને ચોક્કસ વખતે પછી ‘નવચેતવ’ નો દીપાલસવી અંક પ્રકટ થયાં.

‘રંગભૂમિ’ સંબંધે અમારે કેંડ વિસ્તારથી કહેવાની ફરજ પડે છે. ‘રંગભૂમિ’ જોતાં શ. વિભાકરે સ્વ. હાજીનાં અવસાનનોંધમાં લખેલાં શબ્દો યાદ આવે છે,

જેમ સદીનો શુન્નરાત પર ઉપકાર અવામ છે તેમ સદી અનન્યતાં શુન્નરાતનું ઘોંઘાણ પણ અન્ય છે. સદીએ શુન્નરાત કલિલની કુંદર કૃતિ-એવે જેમ ચિત્રોણી બિર કુન્દર કરી જતાથી તેમ એજ ચિત્રોણા દીરાથી કેલાક કચરાની પણ બિદી કીમત અંકારી.

અમે માનીએ છીએ કે જે લેખક આ પરીક્ષણક્રિત મરાવે છે તેનો ‘રંગભૂમિ’ની અનુકલામાં હાથ નથી અને તો આપણને પ્રશ્ન થાય છે કે ‘રંગભૂમિ’ શું ‘સદી’ને પગલે ચાલવાની કોમેડ રાખે છે? અમને લાગે છે કે ‘રંગભૂમિ’ જો આ જાતની કલા પ્રેરણે કે પોષણે તો કેંડ પણ ઉપકાર કરી વિના તે શુન્નરાતનું કલાનું સ્વર્ણન બારે શુનેદવારે બંની રહેશે. ‘સદી’માં ચિત્રોણા દીરા હતા; કાકીબાક હતા પણ ‘રંગભૂમિ’ માં તો

[પદ્ય માટે સ્વરો પદ્ય ૨૦૦]

સ્વમવધુ

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૫૪ થી]

જાતથી અને સદા ખાદે વીખુરો કરી નાખ્યો હતો. ખારે કાચેજ ખારા મતજીવનની કખાર પાં મે ના પથ્થર મુજી દીધો હતો. ખારા કેટલાં નાનકડાં હતાં. 'રે કાચેજ મે બધે કંઈ હતું'

હું જાગી પાને નયો શરી પામેના ચોગાનમાં નસખ્ય સીપુરો. આવન કરતા દના — + ચોગામના જમતમા જીવન, દલન ચલન અને આનંદ ઉગમતા હતા. ખારાથી એ બધું વધુ વાર ભિવાયુ નહીં. મેં ખારી બધે કરી દીધી ને હું પથરીમા પડ્યો. ખારા શરીરમા અસચ્છો અને પિંકારની કાગણીઓ એટલા મેગથી પ્રસરતી હતી કે જ મળી પશુ પોં ખારી આંગળીઓ અને રજાની મે મુ થી નાખ્યાં.

કોણ બોલે કેટલી વાર હું આમ પડ્યો રહ્યો—એવરે કોઇના એક આવેશમાં મે પડ્યું ફરજી ત્યારે પેમા પાદરી મિકને ખારી પિંકાર કરતાં મેં ભેરો. શરમથી મેં ખાર મે કાચ વડે લોંબી રીધુ.

"રેનાસ, રેનાસ" તેણે કહ્યું. "તને કે પિયિચ અનુમત ચરો છે શયતાન તને મેળવવા તપ્પી રહ્યો છે, પણ તેની સામે થા ને તુ જીતીશ—કપરની સુનિયી, અપ વાસથી. અખપનથી તે જતો રહેશે"

તેણે મને કહ્યું કે— ના ખારી ચણ પાખો હતો ને અમારા ધર્મગુરુએ અને તેની જવા આપી હતી, અને ખારે ખારી નહીં પડતી લેવા બીજાજ સવારે જરાકુ હતું. મેં હા કરી અને તે જતો રહ્યો.

બીજા સદારે ને આખો x x અમે શેરીમા પટાવતા દતા ત્યારે મેં દરેક ખારીએ ને દરેક ઝળે કહેરીમોન્ડીને શોધી પણ કશું તો અણકું જ હતું ને શહેર નો નિશચુકત થયું ન હતું. છેવટે અમે શહેરના દરવાજા બહાર ગયા ત્યારે જે શહેર કહેરીમોન્ડીનું વન હતું ને તરફ મેં એક છેદપી નજાર ફેંકી— જ્યાં મહાનો ધુમનમા દસવા દના કોણ બોલે કમ તે નધારી લુટુ દોષ તેમ એકજ મકાન ધુમ્મસને ભેદી બહાર પડ્યું દોષ તેમ મને જણાયું મેં ખારા મિકને તે વિશે પુછ્યું. તેણે કહ્યું.

"એ, એ તો પ્રોન્સ કોન્સીનીએ મજીક કહેરીમોન્ડીને નજાર કર્યો. રાજઅપત છેલ્લાં તે અવર બનાવો બને છે."

તેજ સણે.—ખરેખર કું ખારી કલ્પનામાંજ તે નો કાણુ સણે—પણ તેજ સણે એક સ્વેતર થી સુદામળ આપૂતિને અગાધીમા આવી અમારા તરફ નજર ફેંકી, જાતી રહેલી મેં જોઈ હતી. અંજ તે... તે કહેરીમોન્ડી હતી.

આજ તેને ખવર દરો કું ને ચરો ઉાર થી અતુર અને અચરચ મનથી હું તને— તના જીવનને જોઈ રહ્યો હતો કે અકળ બદુથી ને અવન ખારી નથીપજ જણાયું— અમે તેમા જઈ તેના માલેક ચણ મને નોન— રજુ દોષ તેમ... એટલામાં ખારા મિકે ચોડાને એડી ખારીને જવા ચરમા વળાયુંને લીધે તે શહેરને મેં છોડ્યું—તે શહેર ન્યા હું ફરી કોઈ વાર જવળો ન હોનાં.

જણુ દિવસની યુસાફીના અવન અમે અમારા કોણે આવી પડેઆ. તે પછી ખારો મિક પાછો ચરો

હું એકલો પડ્યો, મને કોઈના આશ્વાસનની પણ હું ન હતી. તેથી ફરીવાર મને કહેરીમોન્ડીના વિચારો આવવા શરૂ થયા અને મનેક ડ્રયનો છતાં પણ તે દૂર ચલા નહીં...

એક સાંજે, મારા દેવળના જમીયામાં હું ફરતો હતો ત્યારે મને લાગ્યું કે પાંદડાં-ઝોની વચ્ચે કોઈ સ્ત્રીની આકૃતિ હતી, તેની આંખો સમુદ્ર જેવા નીલી હતી પણ તે બહુ તો કંપનામયજ હતું. હું પેલી પાસ ગયો ત્યારે ત્યાં કોઈજ ન હતું; માત્ર રતીમાં બાલકના પગ જેવી કોઈની નાની પગલીઓ હતી. વાડીની એવાસ મેંડા ફાટ હતા. એ પગલીઓ કોની હતી તે શોધ કરી છતાં મને આશ્વાસ સુધી કે સમજાવું નહીં.

આમ મંક વર્ષ પુરું થયું. પાટ્ટીને શોધ્યું હું બહુ વર્તન કર્યું હતો પણ મારી અંદર બહુ વેરાન હતું; મારી ઉમિરોઆપવારા સંમો ગયા હતા. પાટ્ટી અવનનો કર્મસ તોપ પણ મેં માપ્યો નથી; મારું હૃદય ખીન્ને ક્યાંક હતું. દમ્બાધિકૃત માણસ કોઈ કવિત બોલ્યા કરે તેમ કહેરીમોન્ડીનું નામ મારા હોઠ પર ઘસી રહેતું. હોરવ ! તું વિચાર કર-એક સ્ત્રીને જોવા બદલ ત્રણે સુધી મારી ઇંગ્લીમાં મેં બૂન લીકાં છે અને સદા મારે મારું છવન દુઃખી થઈ ગયું છે.. પણ મારી નથી ઇંગ્લીની વાત કહું:—

એક રાતે અચાનક મારાં કમાડ બેર-બધ ખખડાં. બારબાર—મારી નોકરીએ કમાડ ઉપાડ્યાં ને તે બાપડી તો એક વૈભવ-સભર યોદ્ધાને એક બીડી મળ. પણ તેને પેલાએ ધીરજ આપીને કશું કે એને માર કાચ હતું. બાદમારા તેને ઉપર તેડી આવડી. તેણે કશું કે તેની શીશ્યી, કોઈ ઉચ્ચ સ્ત્રી, મરણની ઝાંખી પર મેં ને, કોઈ મર્ગચૂરને મળ્યા ચાહે છે. હું તૈયાર થયો. બહાર જેની દાર

ધાળી વરણ રૂપે બહાર આવતી હતી જોવા સત જેવા કાળા બે યોડાઓ ઉભા હતા. અમે બાહુડી મતિથી ઉપજા. રસ્તાનો બક્ષ કરતા હોમએ તેટલી કડપથી અમે આગળ વધતા હતા. મરાજ્ય પામેલા લશ્કર પેઠે અધારમાં ઝાડે નાચતાં હતાં. અમે એક બંગલ પહોંચ્યું. તે એટલું લગાનું અને ચીતમય હતું કે મારી આંખોમાં બહેમની ખીંક પેડી, અમારા યોડાની ખરીઓમાંથી ચીનમાસ ગરતા અને થોડે સુધી સળગતા પડી રહેતા હતા...આથી એવાર પર રપાર થઈ પસાર થનાર બે પ્રેત જેવા અમે જણાતા. x x છેવટે અમે આવી પહોંચ્યા—

તે બદમાં બહુ અસ્વસ્થ હતું; તોડેરા મસાલ લઈ આમતેમ દોડાડો કરતા હતાં ઉપર દાદર પર ગતી જાણુતી મે અદરૂપ થતી. કોઈક રાજગઢ કે કંપનામહેલ જેવું તે સ્થળ લાગતું હતું—પેલી સુવર્ણની કબી આખી જનાર સીધી શલામે મારા યોડાની લગામ પકડી ને હું નીચે ઉતર્યો—મેં તે સીધીને ઝોળખ્યો, એવામાં એક અમગદાર જેવા મારી પાસે આવ્યો. તેની આંખમાં આંસુ હતાં.

“બહુજ મોડું, બહુજ મોડું” થયું, પાટ્ટી સહોદર; પણ તમે તેના આત્માને ખપમાં ન આવ્યા તો તેના કમનસીબ શરીરની દરે રણ કરો.”

તે મને ત્યાં તેડી ચલે ન્યાં તેની મૂત દેહને સુવાડી હતી—તે કહેરીમોન્ડી હશે એમ-મારી હું પણ તેના જેટલુંજ દેવાશ દરખા...તે એવામાં એક સુડી ન્યેાત બજાની હતી ને તેમાંથી અચિર તેજ પડ્યું. પાસે રૂબરૂ ઉપર પુલપાવમાં એક કરાઓજી પોણું મૂલ્યા હતું. તેની એવાર પાંખડી રતી હતી ખીંક બધી સુમથી આંસુઓ પેઠે પુલપાવ

પમે ખગી પડી હતી...યોગમ બધીજ કનુઓ
સુચની હતી કે તરવર મુખ ને બન્ધ જડ-
વપમાં આમતણ કે કહેણ વિના આસી
પહેંચું હતુ. તેની પચારી પર નજર
કરવાની અને દીખત ન થઇ. નીચા વળી
મેં હાથરની સ્તિ કરવા માડી ને હાથરનો
જિપકાર મા-યો કે તેણે આ આ અને મારી
વચ્ચે કબર રચી દીધી હવે મારા હૃદયમા
તેનું નામ કે અપરિત્ર નહીં સુચવે.

—પણ ધીરે ધીરે આ ઇલાક મંદ
પડ્યો ને મારા મગજમા સ્વપ્નને પવન કર-
દ્યો અને લાગ્યું કે તે ખડમા જત્યું કેજ
નહતુ, થત સરીરાની મે અનેકવાર રસા
કરી હતી પણ તેવા અનુભવને બદલે
અતરતી પ્રક્રમે, સ્ત્રી અને પ્રેમની સુમધ
મેં અનુભવા-પેલી શીકી દીધક જ્યેષ્ઠ થત
સરીર પાસે બળતા દીપકને બદલે આનદની
પ્રજ્વાલ જેવી અને જાણુછ. આદા મે
વિચાર્યું, ને કણે કેરેમિન્ડી
સાથર મારાથી વિખુની થઇ એમ મે
અનુભવ્યું તેજ કણે રહી મહેનતે કુ અવી
આવ્યો. મારા હૃદયમાથી એક નિઃશ્વાસ
નીચી પડ્યો, મને લાગ્યું કે મારી પાછળ
કોણના એવોજ નિશ્વાસ અને સબળારો
અનુભવને મે પાછું જોયુ-ના, એ તો માર
પડોજ હતો. પણ મારી આખો પાછી
આવતા કેરેમિન્ડીની પચા ૧૦-ને તરફથી
મદામહેનતે મે અદખો ખાળી રાખી
હતી તે પર મારી નજર પડી. તેના સરીર
પર એક જોણ વચ્ચ હતુ નેમાથી તેનું
સુદર સરીરપ્રાવણ બહાર પ્રગી આવતુ.
આદા હસતી કોક જેવી તે સુદર અને
કેમય સરીરને મત્યુએ પણ કાજ નહીતુ
કર્તુ કોઇ રાજરાણીની કબર માટે ચતુર
ચિત્તીએ મેખરમરનું પુનર્તુ બનાવ્યું હોય
તેવી તે સુદર હતી; તાબા હિમ નીચ દકા

વવી નિદાવસ માત્ર પનદરવા જેટલી ને
સુદર હતી

મારથી વધુતાર ને સદન ન થયુ—સ્નેહ
મડખી હયાએ, કરમાવવા સુવાગની સુમધે
અને મદખત કરી દીધો મે જોરકામ આમ
તેમ કરવા માંડ્યું ને જરા જરા વારે પેલા
વચ્ચ નીચેથી પ્રગટ થવા સુદર સરીર લાખ-
ણને કુ જોઇ રહેતો.

મારા મગજમા વિચિત્ર વિચારો આવ્યા.
પડીમર અને એમ પણ લાગ્યું કે ખરેખાત
તે અત્યુવસ થકજ નથી—માત્ર અને તે મડખાં
જોવાતી તેનો મધિ પાર અને કહી જેવાની
એ જુલિત હોય એકવાર અને લાગ્યું કે તેના
પમ ખરેખાત અદેજ કખો હતો

પણ આ કેરેમિન્ડીજ હતી મે તરત
મનને યુગ્મુ એની થી ખાત્રા મેયો સેવક
હા પણ તે તો પ્રેમ બીજ નોડરીમા પણ
આવ્યો હોય ખરેખાત આવી નિહાળતા એક
સેવકા છે

પણ મારા હૃદયના ધમકારા કહેવા દતા
તેજ છે-ને તેજ છે

હુ ને પચારી પામે મયો, ને આમ
અને સુચાનતાર સરીરને ખાનથી જોઇ રહ્યો
કુ નક કહી હઉં ને પરિપૂર્ણ સાનુસ
જાણતા પડઠાપામા હતુ, ને તેથી પચિત્ર
હતુ તો પણ તેથી હુ ચિદ્ધ થયો હતો
અને તો લાગતુ કે આ તેની અખત્ર સાંતી
એક જગત સ્ત્રીની નિદાજ છે. થત સરીર
પામે રસા કરવા કું આપ્યો હતો એ કું
વિસરી મૃદ. પડીમર અને થયુ કે અર્પ
આગળહિત તે નવ વધતા મડખમા આવેલો
કુ તેનો સુવાગ નિચાહિત છુ.

હુ એકતરત ને દરોનમત હતો
જાણના અને બપથી કપતા કપતા મારી

સ્વમન્યથા શરીર ઉપર હું થોડા વજનો ને ધીરથી તેના કદને એક છેડે જાણે જાણી છું એવા ભયથી, હોય તેમ આસ કંધી ધીરથી મેં ઉપાડ્યો. મારા લગભગમાં મારાં શ્રોતી એટલા વેગથી ઉછળી રહ્યું હતું કે તેનો અવાજ મને સંભળાતો હતો. મારી અમર પર પ્રસ્થેદ ધર્યો—જાણે મેં વચ્ચે નહીં પણ વચનદાર આરક્ષા વિચર્યો ન હોય.

—તેજ કહેરીમોન્ડી, જે પેલી કિયાને દિવસે જાણાઈ હતી તે. તેનામાં મુલ્ય હતાં પણ સમોટ આકર્ષણ હતું. ચિરકાળ સુધી મેં તેને જોયા હતાં; ને જોમ જોમ હું તેને જોતો તેમ તેમ મને લાગતું કે આવા મુદ્દર શરીરમાંથી જીવન જતું રહ્યું હશે એમ હોય નહીં કેમ જાણે તે જમ હોય કે કદાચ દીવાના પ્રકાશને લીધે હોય—એ લાગ્યું કે તેના મૂત દેહમાં ભોલી ફરીવાર પહેલું મધુ હતું અને છતાં અનંતતાની સ્થિતિ શાંતિથી તે સુતી હતી. મેં તેના હાથે સ્પર્શ કર્યો, તે શીતલ હતો, પણ પેલી કિયાને દિવસે તે જેટલો શીતલ હતો તેથી વધારે નહીં.

ફરીવાર થોડા વળી તેના વચન સામું હું જોઈ રહ્યો ને મારી આંખોમાંથી ઉઠી અશુભારા તેના ઉપર પડી રહી જો! ભવંદર અશક્તિ ને નિરાશા! ને મૃતપ્રાણની અમાનુષી વેદના! રાત્રિ વધતી હતી ને મને લાગ્યું કે તે અનંત ચિરદ પળ સુખીપ મેં આપ્યો હતો. મારો સર્વસ્વ રત્ન જે મૃત આંતમાં ભર્યો હતો તે પર એક સુખન શ્રેયાને એટલો શોકમય અનંદ મારાથી હતો ન થયો.

પણ આહ! અદ્યતન અપૂર્વતા! મારા આસમાં ફરતો એક ધીરો આસ ઉભેરો ને કહેરીમોન્ડીના મોંએ મારા સ્પર્શનો ઉપર આપ્યો! તેની આંખો ઉપડી, નેજે ધીરે આસ

મેં જોયો. તેની જાતી પર મુદ્દલા હાથે ઉપાડી નેજે મારા મગામાં બેરબા ને ઉનમલ આનંદમાં તે મોલી:—

“આહ! રાનાહ, તું છે?” વાચના સમી જતા એટલા સ્પષ્ટ જેવા મધુર કંઈથી તે મોલી: “રાનાહ! મે તારી એટલી વાટ જોઈ કે હવે મો હું મૃત્યુ પામી; પણ હવે આપણું હવે થયાં છે ને હું ફરીવાર તને મળીશ! રાનાહ! રાનાહ! વિદાય—હું તને આપું છું—મારે એટલું જ કહેવાનું હતું. તારા સુખન વડે તે જે જીંદગી મને પછી છે તે તને હું પાછી આપું છું; સ્કરર આપણે મળીશું.” તેનું માથું નીચે મધુ પણ તેના હાથ જાણે સદાકાળ એમજ રહેવાના હોય એમ મારે મને વીટાઈ રહ્યા.

મુશવટ કરતો પાન કોરડામાં આપ્યો. પોખા મુશવટની રહી મવળી પાંદડી પંખીની પાંખ પો કહી ઉઠી ને સુમામણથી વિદુરી પડી કહેરીમોન્ડીનો આત્મા વહતી ઉઠી ગઈ.

દીવો પણ જુગાઈ ગયો; ને હું મચ્છિત જેવો તે મુદ્દર મૃતદેહના લગપર પડી ગયો....

ત્યારે હું જાણ્યો ત્યારે મારા કેવળની કોરડીમાં હું મુનો હતો. મારા માથે પણ મોશવટ જેટલી શક્તિ મારામાં ન હતી. મરે ક્યું ને મળ્યું દિવસથી જ મૃતપ્રાણ જેવો હું પડ્યો હતો. આરખ નેજે ક્યું કે તેજ રોષો, અને આનામાં મુદ્દા મરે હતો. મારી વિચાર શક્તિ પાછી આવતાં વેત મેં બધી ઘટના તપાસી. પ્રથમ તો મને થયું કે મેં મેલી વિદ્યાના બળથી હું ઉતરાણો હતો પણ આત્મામાં પળ એ રોહા અને પેશા શોધાએનું એવુંજ વચન કર્યું. અનંત છતાં જામની જામમાં ન હતું કે એવો મદ કે કોઈએ પાકીકમાં કંપાંએ અસ્તિત્વ ધરાવતો હોય.

એક મવાગે પેવો પાદરી મિત્ર આજ્યો. "બજો જીવન સી ન હોય પણ હોજ આગ-
તેની અંખમાં કેં મિલિસાભાવ હતો—તેની
હાજરીમા હુ યુનેકવાર હોઈ જમ
મને લાગ્યુ. થોડીવારે તેણે કહ્યું "પિતી
સુવિખ્યાન ગણિકા કલેરીમોન્ડી મરણુ પામી—
અહરાગીઆની મરેના પરિણામે. આ હમર !
આ કેવો જમનાનો છે! કાંઈ પણ મનુષી
બાપા ન મોમે એના મુત્રામેએ બધા મદે-
માનેને બાધાં પીરરણું હતુ—બજો સખનાલના
હતો હોય, ને એ એકેકનો વૈભવ કોઈ સમ્રા-
તને પણ યારખાવે એવો હતો. આ, કલેરી-
મોન્ડી વાંચો બપાનક ક્યાઓ સમજાય છે.
અને એના બધા ગિપતમેનો હુ બધી કે
જુલમથી નાસ થયો છે. બધા કહે છે કે તે
મૈત્ર હતી, પણ હું નો પાક છું કે ને
સખતાનજ અને કમગેના છવો બધા છે
આ કલેરીમોન્ડીનાં કબર ચલુમણી બધ
કરનાં ભોજમે—બધા નો કહે છે તે બા પહેલી
વાગ મુલ્ય નથી પામી. હમર તોર રણુ
કરો, રાનાક."

આટલું કહી તે ધીર પગલે જતો રહ્યો.

વખન વીતનો ગયો. અને લાગ્યુ કે મારા
જિવની અને મારી યસા અકારણ છે એવાપા
એક રાત્રે અને સ્વપ્નું આમ્મુ. ... મીટી
નિદ્રાની સરખાનવ પણ નથી ચઇ હોય એવામા
અને લાગ્યુ કે આગી પચારી અ મળના પા-
દાઓ ખસી ગયાહતા ને તેમાંથી કોઈ આવજુ
હતું. હાથ રેકરી હું ઈચો થોરા ... તેજ-
તેજ. મેં તરત જાગખી, તે કલેરીમોન્ડી
હતી.

તેનાં દાખમાં કમરો આગળ મુકાય છે
તેની નાની દીતી હતી. તેના શરિર પર ક્યવ
કુ કપડાં એરેડું હતું ... તે એટલી
સ્વેતરંગી હતી કે ને કશું અને તેની દેહમેક
દીવાના તેજમ્મ એક ચઇ જતલ. આ વેપમાં,

બજો જીવન સી ન હોય પણ હોજ આગ-
ળની આરસમિતિ હોય તેની તે લાગતી,
મુન કે જીવંત આરસમિતિ કે જીવંત
સી પ્રેત કે મનુષ્ય, તેનું સૌંદર્ય તો તેજ
હતુ. કશું તેની આખેની મુરાસ કેંક મદ
પડી હતી. અને જતાં તે એટલી બધી મન-
હર હતી કે—કે—તેના આવા પ્રવેસથી કું
જરાકવાર પણ મુંઝારો નહીં.

દાવો દવય ઉપર મુકી તે મારી પચારી-
ને છેડ મેળી. પછી જે મીઠા સ્પર્શ મે
એનાજ કામથી સામગ્રો છે તે સ્વરથી
તેણે કહ્યું—

"મે તને બહુવાર બોલી ક્યો છે. તે
તો પ્રાર્થુ હશે કે હું તને મુલી મધ છું. પણ
ને, હુ દૂર—એટલે દૂરથી આવુ છું કે બધાંથી
કોઈ—કોઈ પણ પાણુ વલ્યુજ નથી—ત્યાં
સ્વર્ગ કે મદ નથી. માત્ર આકાશ અને પદ-
ખાપા છે ત્યાં આરામ પણ નથી ને રસનાઓ.
પણ ત્યાં જડે એમ નથી. ને જતાં, ને, કું
અહીં આવી છું કારણકે પ્રેમ મોતને જીતી
શક છે આહા! મતી પાદપાં કેવા કુખી
મહેરાઓ ને જાવ કર આખો મે એવાં છે!
ને ખાત મરીસને શોધનામા ને તેમાં પ્રવેસ
પામવામા મારા જીવને કેવુ કદ પડ્યુ છે!
ને મારી જગ ઉપરનો પેલો પથરો! આ!
તે કેટલો વજનહાર હતો. ને મારા હાથ પર તે
ઉપાડતા સીરા પડ્યા છે. મારા પ્રેમ! તેને મુખન
હા તે રચતી દે"

તેણે તેની ચીતળ હથેલી ખરા મેં આગળ
ધવી. મે વાર વાર તેને મુખીઓ લાંબી ને ને
અકન હતી અકષ્ય ખુરનાથી હમ્મા કરતી.

હુ મારા નિતની સલાહ ને મારો પાદરી—
ધર્મ વીસગી મંગાં હતો. પહેલાજ આમ તણે,
જરા પણ અચકાવા વિના હુ ની પડ્યો.
ના મે કેમ ન કહ્યું. કલેરીમોન્ડીના મુદર

સરીરની અનારવાદિત મુજરાતથી હું, તદ્દન નખી પડ્યો દત્તે. આહા! હું નથી માનતો કે તે સચતાન હોય. તેના મુદર મોં પર એવું કમળ ન હતું. તે સચતાન હોય તો તેણે પાતાની ભત્તને છુપાવવા આવી બધારે કાત કરા કરી પાપરી નહીં હોય.

તેણે કહ્યું:—

“સનાહક, મારા પ્રેમ, મેં તને જોયો તેના મહા વખત પહેલાંથી હું તને ગાહતી હતી; અને હું તને બધે શેલી વળી હતી. તું મારું સ્વપ્ન દત્તે ને છેવટે પેલા દેવળમાં, તે દુષ્ટ પરીએ મેં તને જોયો, “એમ” મેં મારા મનને કહ્યું. જે ખારથી તને હું ગાહતી આવી હતી; ગાહતી હતી અને ચાલીશ તે બધા પ્રેમ સાથે એક નગર મેં તારા તરફ ફેંકી—તે નગર જે મોઢા હાર્દિનજના આત્માને પતિત કરવા કે કોઈ વેળવવાળા સમારને મારા પગે પાડવાને બચ્ચ હતી—પણ તું એકો જ ન મર્યો ને મારા પ્રેમ કરતાં તે તારા હૃદયના પ્રેમને વહાલો કર્યો આહ! જે હૃદયની મને છો આથે છે—તે હૃદય જેને તેં ચાલ્યા કર્યો છે ને હજી મારા કરતાં વધુ ચાહે છે. આહ! હું જ કમનવીજ છું! મને એકલીતે તો તારું બધું હજી કરી પણ નહીંજ મળ્યાવતું—હું જેને તે એક સુખી વડે તેં જગાડી હતી—હું જલુ પાગેલી કહેરી-ગોન્ડી-હું જે તારે ખાતર કવરના દરવાજા તોડી બહાર આવી છું અને એક તને સુખી કરવાના હેતુથી જાંઘી ધારણ કરી તે જાંઘી તને ખર્ચણ કરવા આવી છું.”

તે બોલતી હતી; ને એકેક શબ્દ સાથે વધુને વધુ પ્રગટ કરે તેવાં તે લાડ કરતી. અને મારું મન કુળી ગયું ને છેવટે તો મુશ્કર કરતાં તારા તરફ મને બધારે ખાર છે.” એવું બધુંજ રમન કહેવાં પણ મને બધું લાગ્યું નહીં.

ત્યારે તેની આંખોનું ધર કરી પાર પ્રકર્યું ને મારા સરીર પર મુંઝવણ રપે તેના કાચ રાખી તે બોલી:

“બરેબર! મારે માટે તારો પ્રેમ હવે જેટલોજ છે! ત્યારે તો તું મારી સાથે, કે ન્યાં બાઉ ત્યાં આવીશ. આ તારો મળો અવશે ભેડી કદાચ, બધા ચોલાઓ કરતાં વં વધારે સુખી ને હૃદયો પાત્ર ચક્ર, તું તે કહેરીગોન્ડીના સ્વીકારેલ પ્રિયતમ વધારે ને કહેરીગોન્ડીએ ચોપની અવગણના કરી હતી. આહ! કેવા સુખી દિવસો! આપણે કેવા સુવર્ણ દિવસો પામશું—આપણે ક્યારે જશું?”

“કાલે.” મેં મારી ઉન્મત્ત ધ્રુવજાઈ કહ્યું.

“કાલે” તેણે કહ્યું. “હા, હું આ વચ્ચે પણ બહારીશ ને મારા સેવકો જે મને ખરેખર માને છે, અને મારે માટે મને તેટલું જલન કરે છે તેમને મળીશ પણ ખરી. અને તારે માટે પણ દ્રવ્ય, વસ્ત્ર, ચોક્કસ બધુંજ તૈયાર રહેશે. શલે આ વખતે. પ્રેમ! માલ, વિશ્વાસ!”

તેણે મારી બમર પર તેણે મેં અનકામું; દીવો ઘેર ગયો; પાડાઓ બધું મળ્યું ને મને સ્વપ્ન વિતાતી નિદ્રા આવી મળી.

સંવારે હું મોઢા બગચો. મારું મન સતતા સ્વપ્નથી વ્યથિત થયું હતું—એવું મેં તે સ્વપ્ન જ માન્યું હતું; અને છતાં કરી વાર હું સુવા મર્યો ત્યારે મારા હૃદયમાં જાણ પેડા દત્તે. મારી નિદ્રાને ખનિજ રાખક પ્રાર્થના કરી હું સુતો.

હું ગાદ નિદ્રામાં હતો ને કરીવાર પેડું સ્વપ્ન ચક્ર થયું. પાડાઓ કરી વાર સુવા અને મારી સાથે કદનમાં શીકી દેવાની નહીં પણ મુસાફરના સુવર્ણ વસ્ત્રોવાળા અશોભિત વેળમાં તે ઉભી રહી.

“મુંદર સુનાર, ઊંઠ, મુસાફરી માટે આમ તેવળી કરે છે? એ તો ધાર્યું હતું કે તુ અજાણ બેઠો હોઈશ. ઊંઠ, સનર ઊંઠ રખત મિથે જાય છે.”

હું પધારીમાથી ઉભો થયો.

“આપ, આ વચ્ચે પહેર ને આપણે જતા રહીએ” કહી તેણે તમા આપ્યા એ ઉના- વરે તે રાજવણી વચ્ચે પહેરો ને મારી આપણે જતા મધ, અત્યુક પાનનાં એ ચાર કપડાઓમાં રહેવા જનકુળીકુ ચકિત થયો. “આપ” તેણે કહ્યું “મારા રોનાર, પહેરો યા-આપણે હજી દૂર જાય છે.”

મારો હાથ જાપી મને તે જવાર તેડી મધ, થોડે દૂર થોડા ચાર થોડા જોડેરી માડી ઉભી હતી. અમે સપાટે મુસાફરી કરતા હતાં તેની પેઠે મારો હાથ હતો, મારા જલા પર તેણે ઘિરે હતું તેણે હવે મારા હવે સાથે જમાયુ હતું.

—તારથી મારા એ જાવ સર થયા મારામાં મેં પુછ્યો જામ જામ—એક નાના કેવળો પાદરી, બીજો વૈજયંતી કેવેરી-મોડીની પ્રિયતમ.

ખરેખર કે કલ્પનામાં, વેનીમ્બા એક રાજાનું નામ છે. કેવેરીમોડીને વૈજયંતી નામ મળ્યો...ને મારો મારા કમરમણી વધારે પ્રમાણમાં પાડો વાળી.

એક દિવસ તે સહેજ માડી પડી. એ મારા હાથમાં મારો પાડ્યો, મેં તેણે તે કામોંથી સોડી ચુરચુ. મેં બોલી “ના, હું” મરીશ તહીં, મારા માણ તારાં છે: હજી મળે જાવ તને મારીય—તારા લોકીયો હું હજી ન જાયું છું.”

“આ મનાવથી મને કમમાં આવ્યું, મેં” મળે જાવ હું અસ્વસ્થ રહ્યો. મારો મિત્ર મેં પળીવાર પહેર આપ્યો એક વાર તેણે કહ્યું —

દરેક સ્ત્રીઓ આધિ દૂર કરવા માટે એમ્બ્રોસીયા વાપરે છે. એમ્બ્રોસીયા સ્ત્રીઓના લાગુ પડતાં તમામ દરો માટે અમૂલ્ય અને આત્માવાળી ફોલ આપનારી દવા છે.

એમ્બ્રોસીયા

એટલે

સોએનું અમૃત.

એમ્બ્રોસીયા

ના આમ કામદા-દરેક સમજવા જેવી છે નજીકપણે શુદ્ધ રાખી જાવને નિષ્કામ લાવે છે કમર તથા પેડનાં હું આવાને જાવ કરે છે કિરોરીમાં, દમ, હાથ, જીભ, જાવ, અપચત, કમજા-આવ, હાથ પગનું ગુરુ, નબળાઈ એવા સ્ત્રીને સૌથી કરનારા દરો માટે સૌથી એટ દવા છે.

કિલ. માન ૧ ના ૨, ૨, બે.

દરેક દવાવાળી પામે મળે છે.

સેલ એન્ટસ

વીરીયસ એન્ડ્રી.

પ્રી.સેલ સ્ત્રી, જુબાઈ, ૨.

“તારા હૃદયમાં પેઠેલા ચપલાનને દૂર કરવાનો એક માર્ગ છે. કલેરીમોન્ડીની કબરની ખતે ખતર છે. આપણે તેને બહાર કાઢીશું એટલે તેમાં બદલાવતા કોડાઓ ને ચૂલ્કાની ધુળથી ફરી વાર હું તારું શુદ્ધ હૃદય મેળવીશ.”

હું મારી બેવડી છાંછીથી કંટાળ્યો હતો. મેં હાંકવી. અને એક રાત્રે બમે તેની કબર પાસે ગયા.

છેલ્લે મારા મિત્રની કાઠાળી એ કહ્યુંને છેલ્લે, જે થેડીસારે તે ઉપર લઈ આવ્યો. મેં કલેરીમોન્ડીને મારી નજર સામે જોઈ. તેના શીશા પોચા મોં પર સોહીતું એક રીંછું હતું.

મારો મિત્ર સહાય બોલી ઉઠ્યો. “કાઠાળી, પિશાચ, ચાલિકા મનુષ્યોનું લોહી પીનાર” પછી તેણે તેના પર ખવિત જળ નાખ્યું ને તે મારી થઈ ગઈ.

“આ તારી પ્રિયતમ, રોનાલ્ડ !” તેણે કહ્યું. મેં નીચું જોયું. મારા અંતરમાં બધું ઊર્જાભર્યું થઈ ગયું હતું. મારી મર્યાદા કાઢી-માં હું પાછો આવ્યો. સ્નેહી રોનાલ્ડ પાછરી

રોનાલ્ડની વિદાય ત્રીપી પણ બીજી રાતે મેં કલેરીમોન્ડીને જોઈ.

“કમનસીબ પુરુષ” તેણે કહ્યું. “તે આ શું કર્યું ? મેલા મૂર્ખ પાછરીને તે બધું શા સારું કર્યું ? હું સંપૂર્ણ સુખી ન હતો ? મેં તારું શું જગાડ્યું હતું કે મારી કબર પણ તેં ઉઠેલી નાંખી ? દવેથી આપણાં શરીરા અને આત્માઓની સંકળ તુડી છૂટી જાય, ફળિયું પણ મારી વાસના વને રજા કરશે.”

પછી તે આકાશમાં શમી ગયો. ફરીવાર મેં તેને જોઈ નહીં. પણ આહ ! તેણે ખરું કર્યું હતું. હજી પણ મને તેની વાસના રહી છે. મારી આત્મચક્ષુ માટે મારે બારે કીમત આપવી પડી. આ ! તેના પ્રેમનું સ્થાન પુરવા માટે મારા હૃદયનો પ્રેમ બસ નહીં જ.

દોસ્ત ! આ મારી જીવનની કથા. તારી આંખને કંઈ પણ ભીનાં ચહેરો તરફ જવા ન હોય. પૃથ્વી રોષધતી બાબી નજરે ન દુનીઆમાં હું ચાલ્યો જા. હું મને એટલો ખવિત, સ્વસ્થ કે શાંત હશે તો પણ તે સમાવન અધીરમિતિ આપવા આ એક શબ્દ સુદર સ્ત્રીની એકજ નજર બસ છે.”

સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોની

નરોત્તમદાસ ભાઉ

ટેકાણું—
કોથ મેમન સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ.

ઝવેરાત
૨. ૧૧૧

બીજા દુકાન—
મુતાર ચાંદી
મુંબઈ.

અમારે ત્યાં પ્રેઝન્ટ આપવા લાયક
સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ
મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે

અને
પહારગામના જોડેરા પર પુરતી દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે.

આંખડ મુગો રહ્યો. તેનું મગજ અવગત
મનુ. તેના કાનમાં ધમ ધમ અવાજ થસ
લીંગેલ.

અમદાવાદમાં આંતર પારખવાનો નેરા-
ખાસ અવવાસ કર્યો હતો. તે મનના
મંડાપરો. હવે તેના વિના આનંદ દુર્ગપાલ
ને છુટકો નહોતો.

“મ-મહારાજ ! શા-વાત ખ-ખને એવી
નથી.” તેણે ધીમેથી કહ્યું.

“નેરા ! કે જુવ હશે ?” મણિમદન
૨૫ તે ૨૫ થાક આપતાં આગમને પાછો
મથપ પેરા થયો.

“ભ-ભને જોઈને ન નાકી કરે.”

આમતને કે રસો સુગનો નહો.
નેરાની પામે તરડીય તૈયાર હતી.

“મ-મહારાજ ! ત-તમે હવે ક-કુર્વેખાલ
ધમા ! મ-મહારાજના ધરની ખ બર આંતર
થેવી જોઈએ.”

આમતને એક સાબાર દટિ નેરા તરફ
નોખી. “તુ અને રાત્રે મળે.”

“ત-ત-જેવી આપા.”

આમતના મગજના એ સ્થિતિઓ તરી
આવી. એક તો અજુબાણીની ભાવ મળી
તેનો હર્ષ—ને બીજો તેને સિદ્ધતા પદમાથી
જુમવની પડશે તે વિચારથી ઉભી થવની
બીજી. બૃગ્ગમ્મ આપતાં પહેલાં તેણે નસ
ચહેરના સ્પીકરો વીશે કે તપાસ કરી નહોતી
જે કે તેને માલીની મળી હતી તે આવ
તેના બાપ ઉદાસે આવી હતી; અને તે જાન-
તો મજરી વાંસે માલીની આવવા ઉપડી
સકે એમ હતું નહીં. મણિમદ કે જાઓ
લીઓ આવી રહે એટલે સ્થિતિમાં નહોતી.
આથી આંખડનેતા મજરીને એક સામાન્ય
સી સમજ રહ્યા હતા. અત્યારે નેરાની વાત

એવી અજુબારી હતી કે તેને માનવાનું ખન
થેવું નહીં.

પણ એ અજુબાણી નદુઝાગીનો તે એવો
કુલામ થઈ રહ્યો હતો, કે અનિચિત દશામાં-
થી છુટવાને તે એક પગે તણપાપડ થઈ
રહ્યો જેવું માનવતું થઈ આવ્યું એટલે
આમતને તેજપાત્રને અને માધવને કહ્યું.

“જરા વાર હોય તો ખરે એક કામ છે.”

“કુ ?”

આમત એક પગ ખચ્યો “જુઓની
કામત મથ એટલે એમને જે મરિ જરા
જઈ આવતું જોઈએ. એના ધરના બધને
કીક લાગશે.”

“જમીને પડી જશે” માધવે કહ્યું.

“પડી તો આવજો શીકે ત્યાં હૈમમદ
હરિ આવવાના છે, પડી છેક સાતે નવડ
તો સારું નહીં કેવાય.”

તેજપાલશેક એમની ખાડી બાપે આ
સિદ્ધાધારના લીમણની તરફ જોઈ રહ્યા તે
તેમના અગ્રેશ મજરીને આપા મરતી કરતા
અવાજે કહ્યું.

“વાત સાચી ! કાકની વડુને પણ છેક
નિરાધારી નહીં લાગે તમરા જેવા સારા
માણુસ રીતઆન નહોતો રાખે તો સખમે માનું !
જાઓ બેવાસક.”

આમત ડોસા તરફ જોઈ રહ્યો. શુ એ
મુદો પાછ મરો ? નમરસીકના મેરા પરથી
કે પરખાવ એમ નહોતું.

“કીક. ત્યારે તુ આ આવ્યો.” કહી
આમત પાપખીસા કરીયા મેરો. “જવડી
આવે. સાચા બૃહસ્પતિનાવાકામ” મારી
આથે કોઈને આવવા ઠી જરૂર નથી. તેણે તેના
રસાજાના મેડેસારને કુકમ કર્યો.

પ્રકરણ ૨૨ મું

તેમાં મંજરી ધારે છે કે આંખડ મહેતા
ધણે ભણે માણસ છે

આંખડમહેતાને ઝારવ ખેવાની ખીક
નહોત તો તે પાતળી ઉચકનારને દોડાવત;
જો ભેટા તેને ગાંડામાં ગણે એમ નહોત
તો તે દોડત; જો તેને પાંખો દોડત તો તે
ઉડત. માધવના ધરથી રાંધ્યા જૂઠરપતિના
ચાડા સુધીમાં રસ્તો તેને અનેક જોતનવો
લાગ્યો.

આટલા ટુંકા વખતમાં મહાધિ પ્રજાપતિ
રાંધેલ તેના મગજમાં આવી રહ્યો હતો;
અને તેથી કાકતું ધર પોતાનું છે એવો
કે ખ્યાલ તેને આવ્યો હતો. એટલે, આજે

અવારે જે ઘર આગળ સેનિટો અને પુણ
મીઝાની ધમધમક હતી ત્યાં અવારે નિર્જન
તા બેઠાં તેને મનુષ્યજનની અર્થતા પર
બેવાર ધણુજ ઉમરા વિચારો રુદ્રી આવ્યા;
અને આ નિસ્તેજ સુના ઘરમાં રહેતી મુંઢી
પર દયા આપી. તે ખીચારીના ખનમાં
શું શું થતું હતું ?

તે ઘરની આગલા ચોકમાં ગયો ત્યારે
ચોડાં માણસો એનરીમાં છુટાંબાપાં નીરોને
લંબાવીને પડ્યા હતા.

એક ખુલ્લામાં લાગવી ધૂળ પર જરીના
ભરેલા મોટા કુકડાવાળું પાટાનું નીલાવ
લાંબપર પડતું હતું; જીજી તરફ દંડાની સાંધણી
આગળમાં વાગેલો હતો. આગળજે
પોતાની નવી સત્તાનો મર્વ ધરેલ કાચથી
જ્યાં એ હતો ત્યાં આ નીલાવ ફરફરી ને આ
દંડા મગસી.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કંપની.

આંખની ઉત્તમ પ્રકારે તપાસ કરી ચરમા ખનાવનારા

સર્વોચ્ચ પેલડના

અને

હું કે ના

ચરમા !!

સેનીટકસ ટોડીક

અને

લેનીકયુલર

ચરમા !!

નકેલો આંખો

ગ્રહરોના નજરો પુરતી અંબાળથી બનાવવામાં આવે છે. તેમજ દરેક ખતનું
રીપર કામ સતોષાત્કર હોય છે, ચરમાને લગતી દરેક વ્યતની નવી
નવાબિલો મારે અપારા રો રૂપમાં પધારના વિનંતિ છે.

પોસ્ટ બોક્સ નં ૨૦૬૫. Telegrams: Bifocals. ૧૬૮, માધ્યમદેવી ટ્રેડ, મુંબઈ.

ને ચોકમાં યહ અ દરના ખડાનાં દાવેવાં
ખારણાં મુઠી આપ્યો અને અચાધને ઉભો
રહ્યો તેનું દેખુ કબજી ઉઠાયુ પરદેશમાં,
૧ જરમામમાં, લોકપ્રિય ને પ્રતાપી વીર-
મિથના ધરમાં, ઘેલે બપોરે, તેની સ્ત્રીને
મળવા વગર કારણે-આવીને તે ઉભો હતો.
કાઠની સ્ત્રીને તેના આશામન કે મદદની
જરૂર! એ કારણ કેલુ હસવા જેવું 'માપવ
ને તેજપાલે મનમાં શું થાયુ હશે? તેને
અહીંઆથી પાછું જવાનું મન થયું.

૧ જુ પાછું જવાય કેમ? ખાવખીચકા શુ
વિચારશે-માપવને તેજપાવ શુ ધારે-માન-
લોક શું મારશે? આમ અભિચિન્તમાં ને
ઉભો રહ્યો.

૨ અંક કોઇ બોમલુ કનુ-તેનો અવજ
એક જળીમથી આવતો હતો જાકાની
ત્રીજી કાણાવાળી જળીમથી નેણે નેવા
પ્રખલ કપો, પજુ બરોજર રાષ્ટ્ર નેવાયુ
નહી. માત્ર આર પાંચ માણસો બોલ્યા
દેખાયા.

૩ જુ આજિમદના હલપમાં પેલા અવાજથી
અજળા પ્રભુકર જાગ્યો-અવિમુખેશ્વરના
મદિર આગળ મળેલી સુદીનીજ રવર!
'એ અમવાન પાર્શ્વનાથ' તેણે ધીમેથી
નિ શ્વાસ મુક્યો.

૪ ને સંસ્કારી અવાજના મીઠાઇ, ને જવા
કે નારાજ દત્તા.

૫ "પુરાણી કાકા! પેલી ચુકંતી પ્રથમ
વાદ છે કે? આ સોમેશ્વર ક્યારેનું માયું
ખાતો હતો. તેને કબળાવો છે. વૃ કુળી
મધ હું."

એક જુલ અવાજ હતો. "શુ માયુ
ખાતો હતો?"

ને અવાજે પુછાયું.

"એ કહે કે તમારા ભરીજી લાકમાં
સત્તા ભોમવજાની મુખી પલ્લની સેવા કરે
છે" પેલી સુંદીનો અવાજ આપ્યો.

"તારે શુ? જયેવ મહારાજ બેઠા
બેઠા એક મડીયા એમને બોલાવી લે. એ તે
કે વલુ જલામના અનુચર છે?" સોમેશ્વરને
અવાજ આપ્યો "રાત્રિપદક નો એવો કાથમાં
શામે-છડી નહીં"

"તું શુ સમજે?" પેલી સ્ત્રીનો અવજ
કુળી આપ્યો. "એમ હોત તો બીજમુખિના
ખડ મૃતરાશ્ટ્રને માઠી સા માક 'માપવ' ?
શી કુખલ ઉઘસેતને શા મટે શાદવાધીય
થવા દેવ ?"

"તેમજ નો મૃતરાશ્ટ્ર રાજ કહ્યું ને
અરાધ અઠોઈકણીતું નિહાન થયું-ને ઉઘસેને
કયુ શાદવાસ્થય થયું" સોમેશ્વર કહેતો
સભળાવો. પેલી સ્ત્રી હમી. કેલુ મધુક
દારર! આજિમદના મોના પાછી આવ્યુ
"કાકા! આ લોકને અદિ કવિ ચામીકિ-
ના રચન મ મળાવો તો!"

મેડીવર પુરાણી ધારો અ ખારતે
મળજવાયા ન તેના કંઈક અવાજે ને બોલ્યો:

"धन्वस्त्वं न त्वया तुल्यं
पश्यामि जगतीनले।

અવત્તાનામને રાજ્યં

दत्तस्त्वं त्वत्तुमिच्छसि ॥"

"સમજ્યો?" પેલી સ્ત્રીનો અવાજ
આપ્યો. "જરને વગર વલે આવેલું રાજ્ય

* ધન્વ છે તને તારા હાથ કુળીઆર્મ કોઈ એ બેધ નહીં કેમકે વલ વગર આવેલું રાજ્ય
ખૂલુ વૃ કોઈવા માટે છે-વ માપવ.

બાદશાહી સેન્ટ

ઓટો દીલ બહાર

(રજીસ્ટર્ડ)

ચંબેલી, મોમરો, લુધ વગેરે ઉત્તમ પ્રકારનાં ફુલોની સુગંધીનું બનાવવામાં આવ્યું છે. કપડાં અથવા રમણાલ ઉપર લગાડતાંની સાથે દીલને પ્રદુસ્તિત કરનારી સુગંધ આસપાસ ફેલાઈ રહે છે. આ કારણે ને લાંબી સાર અવસરે, માંગલિક પ્રસન્ને, મંદિર જતી વખતે શુદ્ધજનો આસપાસની હવા શુદ્ધ સુગંધિત બનાવવા મટે ઓટો દીલ બહાર વાપરે છે. તમે પણ આ બાદશાહી અતર વાપરો.

ફોર્મલ અડધા, અડધાની

બાટલી રૂ. ૨-૦-૦

” એક ફામની

બાટલી રૂ. ૦-૧૨-૦

” અડધા ફામની

બાટલી રૂ. ૧-૮-૦

મહારાજામંથી મંગાવનારાને વી. પી. અર્થ ૦-૫-૦ લુધ પડશે.

તમારા નજીકના દુકાનદારે પાસેથી ખરીદતી વખતે ઓટો દીલ બહાર નામ વાંચીને સીલબંધ બાટલી ખરીદવું, નહીં તો ખર્ચાનું આપી દેશે.

સોલ એજન્ટ:

ધી એંગલો ઈન્ડોચન ટ્રગ એન્ડ કમીકલ હાં.

૧૫૫, લુધા મસજીદ સુબા.

ત્યામ્બુ, માટે જૂલપમાં તે અદિતીય રહ્યો. તેવાનેજ ધન્ય છે. તારા જેવડ લોકીયાને નહીં” તે કહી. તે હારણનું માધુર્ય ફરી પ્રાંતળી આમનદ અધીરો થઇ ગયો.

“પારુ” હરણે સોમેશ્વરે કહ્યું “અમે લોકીયા તો લોકીયા. અમારા નસીબમાં નથી બરત મવાનું ને નથી રાખવું દ મવાનું.”

“કેમ જાણ્યું ?” પેલી સ્ત્રીએ પૂછ્યું. આમનદને અધીરો છુલ પડે થોભી ન શક્યો. તેણે કાંઈ કહું જખડાવ્યું તેના મગજમાં પેલી કુંડલીના સખ્દો રમી રહ્યા હતા.

એટલામાં તેની નજર પેલી સાંઠણીના હાંકનાર પર પડી. તે સમયે ઉપડવાનો પ્રયત્ન કરેલો હતો. વખત છે ને તે કહા નીચાનું અહીંઆથી હાથ જતો હતો. જેમ આંકે હરિને કાળની સ્ફુરણ થઇ હતી તેમ તેનો શ્વેત સાંકળી આંખ મહેતાને ભેટ સ્ફુરણ થઇ, અહીંઆ આવવાનું કારણ જાણ્યું. “વગર બને હજીમાં આવેલું” રાત્રી જવા કે તે અદિતીય” તે ખબડ્યો.

મજીબદે બારણુ જરા ઊંચાડ્યું.

“દો-દો-કોણ આવામાંથી તમે કયાથી” કહી મજીબદે બારણુ ઉપાડી આવકાર આપ્યો.

તથા કાંઈ જ ખડમાં તે કાંઈને જાણે હતો ત્યાં આંખ પેટા દીવડા પર પુરાણી—કાડા ને સોમેશ્વર મેડા હતા. અહા-હા ખડમાં ઉમરા પર સાંકડા પેલી સુંદરી બેસી હતી.

“આમનદ અંતરને ભેટ રહ્યો. તેજ મુખ, તેજ આંખો, તેજ હસો, તેજ રેખાઓ. ક્યામાં ખડમાં અખંડ કુલાલ અપિહારી રેખાના નૃત્યથી કિલ્તા સ્વર્ગ, ઉપામજના, માલક ચાલાવરણુ ભડું હતું. ને મોટા લેખકની નખો તેના પર ક્યાં

હતાં. આરસ સમા શ્વેત કપાળ પર યુગ-વાચની કરચલીઓ હતી.

એ દિવસ મ્યાં જેને માટે પપેપલ પ્રાણુ જખનેર હતો તે રમણી અહીંઆં હતી. તેના રામેશ્વરમાં ખાસ થઇ જવા. તે સ્વાસ્થ્ય ખોજ મેળો-ને આગમ આવી ન શક્યો. તેનાં શુદ્ધ ને સાત બંને જતા રહ્યા.

સોમેશ્વર, જીવાન. સ્વરપવાન લાટનો ચોટ્ટો. કાંઈ કાંઈ કનો, મ જરી પાવંતી હતી. એ ને વચ્ચે તેણે હાથ, તેની બકિત, તેની સેવા જાહેરમાં હતી. અને કાંઈની મેરહાજરીમાં અરક્ષિત પાવંતીની અપમાણની કરવા આવનાર તરફ જે દૃષ્ટિએ નહીં જુએ ને નજરે તે આંખને ભેટ રહ્યો. તે કાંઈને સિધ્ધ હતો; અને ગુરુને પ્રમાદે તે સ્વાસ્થ્ય ને સમયસુચકતા બને સાધી શકતો હતો. તેણે મ જરીના કપાળ પર આવેલી કરચલી—એ ભેટ. સાત, નબળ પેણુ સખત, તે હીમકા પરથી ઊઠી, બારણા આમળ આંખો જાને આંખ ને મ જરી વચ્ચે ઉભો રહ્યો.

“કેમ બરછાં અત્યારે અહીંઆ”

કુળના તારાને જોર આવે તેમ આંખડ ને દીમજ આવી

“સોમેશ્વર! મારે આ જાંડે વાત કરવી છે.” તે ઉમરાની અંદર આંખો ને જેમ જોણતો મયો તેમ તેની હીમત વધતી ગઇ. “આ! ક્યાં કરને. મોઢ બહાર હતું નહીં એટલે કે પહેલેથી કહારી શક્યો નહીં.”

અંકસારી સ્ત્રીની સ્વાભાવિક સખતતાથી મંજરી બેળી “આવો કાઢી બેસો. અત્યારે કે”

આંખ જાળી દીવડે બેઠો. તેને સ્ફુરણ થઇ હતી તેનો તેજ ઉપડુગા કર્યો “આ! કે એક અમણી કરવા આંખો પુ.”

“શી?” મૈત્રવથી ઉચ્ચ બોલ્યાં મંજરી-
એ પુછ્યું. આમલક તેની આંખોની લલકે
ધ્યાનથી જોઈ રહ્યાં.

“લટરાજ તો ચોડા દિવસમાં પાળ-
આવશે. અને હું તો માત્ર તેમનો દાસ છું;
આ ડંકોનીયાન અહીંઆંજ રહેવા દે તો
કેમ? હું નગરશેઠને ત્યાં પણ છલ્લે તો
માત્ર પરણેલ. તમારી રજા દરે તો રોજ
સરારે હું ને માધવ આવી જઈશું ને જહાર
બેસી ચોડા ધણાને મળીશું. બધી શોભા
કાક લટરાજનેજ ત્યાં રીશે. હું તો માત્ર
તેવું છોકરું છું.”

મંજરી ને સોમેશ્વર એક બીજા સાથું
જોયું. બેમાંથી એકને આ ચોળ-ચતો મુદો
સમજશે નહીં. ખરો મુદો તો બેમાંથી એક
સમજે એમ નહોતું.

“લાઈ! મંજરીએ કહ્યું” જ્યાં તમે
રહેતા હો ત્યાંજ એ બધી સાહેબી રીશે.”

“હું અહીંઆથી સાહેબી લઈ જઈશ તો
લોકો કહેશે કે આ પહેલીએ આવીને લાટની
ચોટપ છીનવી લીધી. માત્ર કામ લાટને
રીઝવવાનું છે—તેવું દીઝ દુન્યાવવાનું નથી”
આમલકની હાલે અણધારેથી જુળી દેખાડી.
જેમ જેમ એ વાત કરતો તેમ તેમ તેના
અવાજમાં, ને મોંઢા પર નીચ્છવસપણાના,
ખરી લાગણીના વાવો ઝસરી રહ્યા.

“જહાર કાકલટજ બેસતા હતા ત્યાં
અમે વડી વાર બેસીશું. તમને જરા અકસ્માત
નહીં પડવા દઈએ.” આંખડે વાચના આગળ
ચલાવી.

“આને વખત છેને નહીં મને.”

“ના. મને દે વાંધો નથી. હું તો
આમલક ચોક વાંધેલીજ નથી.”

“ત્યારે તો મારી પાર્થના સ્વીકારી
કૃતાર્થ કરે.”

“હીક. હમણું આવે છે તેમ ચાલવા દે.”
આમલકનું હેતું મમકયું. તેણે પારેજ
નીચાન પાડ્યું.

“ત્યારે, સોમેશ્વર, નીચાનદારને કહી દો
ડંકોનીયાન અહીંઆંજ રહેવા દે. હું બીજા
હુકમ કરી દઈશ. વા! હવે હું રજા લઈશ.
ફરમા કરજો.”

“આંખડામાં જરા પાન તો લો”
મણિભદ્રે કહ્યું.

“હા! માધવ બોરી થતા હશે. હું એને
ત્યાં જમવાનો છું” કહી તે મંજરી સાથું
જોઈ દરેલો.

મંજરી નીચું જોઈ શાક ચુંટતી હતી.
આંખડે પાન લીધું ને નમસ્કાર કરી
રજા લીધી.

“કહો ના કહેર પણ અંબડભાઈ, સવા
લાંખ રપીઆનો માણસ છે “મણિભદ્રે
પ્રમાણપત્ર આપ્યું.

“છોકરો લાગે છે સારો.” મંજરીએ
કહ્યું “એ એ કહે છે તે બધી વાત ખરી
હોય તો તો ખોટા નહીં” સોમેશ્વરે કહ્યું
“ને બીજું એક હીક થશે. મહારાજ પેતા
હેમચંદ્રની અને આની એક ગાંઠ પારતા
હતા. અહીંઆં એક-યરો તો મારી એ
નગર રહેશે.”

[આ વાર્તાનો નવું સાથ આપતા વંકમાં]

નવું સાહિત્ય

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૯૦ થી]

ચીતરામજીનો, કલાની પ્રત્યેક જાતનાને કનડી
 હોયે એવાં ભયંકર ચીતરામજીનો સહુમેળો
 રવો છે એમ આમારે કહેવું પડે છે, દરેક
 માદસની સરખાતમાં નાતી દરતોડે એમ
 થાય એમ છે. અને મુદ્દ અને સાચા
 પ્રયત્નની ઉલ્લેખ સહન કરી લેવાય છે પરંતુ
 ભ્રમક અને ડાકડીમાકયા આજી નાખ-
 વના પ્રવર્તને સત્કારી થાય નહીં. કલા
 એટલે ચળકોટ અને ચમકારા નહીં, કલા
 એટલે આંખને અનુકૂળ લાગે તેવા બીજાઅણુ
 ટાળવાની પસંદગી નહીં, કલા એટલે અપ્રસ્તુત,
 અસંબદ્ધ ચીતરામજી લાખવાં તે નહીં. આ
 છેલ્લા કથનનું દૃષ્ટાંત લઈએ સી. ચીલા-
 વતીની અતિ મુંઝવે અને યુગસતી સાહિત્યમા
 થોડીજ સારી વાતોઓમાંની એક વાતો-અવ-
 સાન, દિલના તે દેહનો-ના રસની વગર વિચારે
 લાખેલાં ચિત્રોને લીધે અતિ બાણી કૃતિ
 થાય છે એ વાતોના એકજ સ્તરે થાય છે
 જના ચિત્રોમાં પાંચ જુદી જુદી ભીંતો
 મોઢવી દેવામાં આવી છે. આજી કારણ એ
 છે કે 'રમણમિ'ના પદ્યખર પોસ્ટકાર્ડ અથવા
 સીનિમાંના ચિત્રોના તેવાર મળેલા બ્લેકઝ, વાષ-
 રમાં આવ્યા છે. પરંતુ એને લીધે કે ની પોસ્ટી
 અસર ઉત્પન્ન થાય તેનું નાટકની રમણમિ-
 માથીજ એક દૃષ્ટાંત લઈએ. "મુધાવદ"ના
 એકવાર જયંતેકર, બીજાવાર મમ્મન પ્રવાડી,
 ત્રીજા વાર ડોડાવાય ચેતથીવાર બાણીએ
 એમ નાટકચાલના નવાં માણસો એક પછી
 એક, એક દિવસેજ જુદા જુદા પ્રવેશમાં
 સુધા ખતીને આવે તો બીજે દરોડેથી તે
 નાટક મંચના અખલતિહાસનું છેવટું
 પ્રકરણ નખામ કરવું પડે એમ નથી લાગતું !

આ ઉપરાંત વિધવાને સંધવા બનાવવી, અને
 રત્ન-પોલના અનેકવાર બહુર ખબરી-પોસ્ટ-
 કાર્ડોમાં છપાઈ ચુકેલા ચિત્રોને છાપવાં
 એ 'રમણમિ' જેવા પત્રને માનવું નથી એમ
 આમારે કહેવું પડે છે.

'રમણમિ' માં કલાના પ્રથમ તત્ત્વ કુમાલ
 અને સર્વવર્તીજ ઉલ્લેખ છે તથા હાર્મોનિયસ અને
 હીહાર માટ જરૂરી, harmonious ar-
 rangement, વસ્તુ ચેત્ત્વ રંગીની પસંદગી,
 ચિત્રો વેરવાની કલા એ સુબળું પદ્ય વધારે
 કાળજીથી થતું જોઈએ એ પત્રનો આ અંક
 લેવા, એક સત્કારી અને સંદર્શવતી ભીંત
 બદલે ચટકાદાર, આખને ખુલ્લે કીધી, અને
 એક સંદર્ભ કીધે તો નાટકી ભીંતો ખ્યાલ
 આવે છે અવજન એમાં ફરતક સારા ચિત્રો.
 છે, પદ્ય તે એટલા ચોક્કસ છે કે બીજી બાજુ
 બાણી ઉપર થઈ જાય અને તેના પરિણામે
 જેનાર કદી ટકે કે નાટકની રમણમિ પર
 દેખા દેતી, સહુમાર અને પરિધાનમાં સફ્ટ
 થયેલી સ્વરૂપવાન નાયિકા ખરેખર તો કાંઈ
 કદરો પુરુષ હોય છે તેન ભ્રમકજવા
 પરિધાનથી સહુમારાયથી, 'રમણમિ'ની ચિત્ર-
 કલા પહેલી દૃષ્ટિએ લાગે તેટલી મુદ્દર,
 રમ્મ કે મોહક નથી અમે તો માનીએ છીએ
 કે આજના કલાવિજ્ઞાન તરફ રા-વિલાકરે
 ખાનગર નથી આપ્યું... 'રમણમિ'ના ભવિષ્યના
 બીતરજા અપ્રતર કલા છુપાઈ છે એવી
 આશાથી "રમણમિને" અમે આવકાર
 આપીએ છીએ.

નવચેતન

રા. ચાવડીનું 'નવચેતન' ચિત્રણાને
 કીડ ઉત્તેજન આપે છે એ આવકારદાયક
 વાત છે. એક વખત મળ્યા હોંદા સોથી
 નીચી રચાએ હતો. આજે રાજકીય અને
 જાણવિજ્ઞ, કલાના અને શિક્ષણના, વિદ્યાના
 અને સાહિત્યના-ખજા સ્ત્રોતમાં તે પ્રથમ છે.

ફક્ત ઉચ્ચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે

ધી નેટીવ હીંદુ હોટલ

શુ બહુના ગોખીત સદ્ગૃહસ્થોને ઘડીબર આનંદ પમાડી મગજને તાજગી બધુવા ખાતર અમેએ બારે બરમે પુરતી સગવડવાળું ધી નેટીવ હીંદુ હોટલ ખોલ્યું છે.

માનીકના ખોતાના ઠીસળના લુદા લુદા નમુનારૂપ રૂબરૂ બીની તાજી મીઠાઈઓ અને ઉચ્ચ તાજાં તેલ વાપરી તરતજ બનાવી વ્યાપવામાં આવતાં ફરમાળો તમને તમારી તંદુરસ્તી જોખમાં નોખનાંસં ખીલ્લે સેંકડો હોટલો લુદાખી દેશે.

મુંબઈનું માનીલું કુલફી હાઉસ

અમરત મુંબઈમાં વિખ્યાત પામેત્રા મારવાડી બનાર ખાતેના અમારા પુરાણા માનીતા કુલફી હાઉસથી કેવું અભંપ્યું છે ? અમારા હરજાન માલકેએ ખાતર ધી નેટીવ હીંદુ હોટલમાં પણ અમેએ બદામ, પીસ્ટાં અને મસાલાની મીઠા મીઠાની લહેજતદાર જોલ કુલફીઓની પણ સવડ રાખી છે.

પણ તારીફની જરૂર નથી. એક વખત પંચારી ખાત્રી કરો.

માલિક :

બુધસેન એચ. દીક્ષીવાળા.

૬૦ હાલખાદેવી રોડ, રાજમુખન.

જાગ્યામાં કવિનાના કવિત્વને જેવા રસિકનાથ છે અને વિજ્ઞાનના અધ્યક્ષ જેવા બોક્ષ પણ છે, ત્યાં આર્ય સંસ્કૃતિના પુરા વારસો છે, અને જરૂર ને પશુવાદના દીઠાપણીઓ પણ છે અને આ બધું હં કારણ કે જંગલનામાં જન્મ છે: જંગલની વેદમંત્રે ધકકલી પ્રભુશરીરની નાડમાં ચેતનનો પ્રવાહ ઉછળી રહ્યો છે. અને એને લીધે સરસ્વતીની સાહેલી જેવી વિચારના પણ ત્યાં છે. અમે માનીએ છીએ કે શા. માંપણી નિર્જીવ અને સાધનો વગરનાં મુજરાતનાં પંચેણુ અનુકરણ (જે 'નવચેતન'માં થળીવાર જોવામાં આવે છે ન) ઉડી રહ્યું જ મળાને કલારસ ગ્રીની મુજરાતી વિચારમાં નીલ ઉત્સાહ પ્રેરના પ્રયત્ન કરે તો વધારે સુખ્ય કરે થક શકે અસખ્ય આવે. અર્થ એ નથી કે જંગલી વિજ્ઞાને 'નવચેતન'માં સ્થાન આપતુ કેવળવાર 'ઉડખન' ઓરેમાં'માં પ્રમદ થક મમેજા વિજ્ઞા—જેવા કે આનસમળ—ગીતાર ૧૫૦ વગર 'નવચેતન'માં પ્રગ્ત થાય છે એ 'અવધાનેય' નથી. અમે ને કમળુ કે જંગલી કવામાંથી આપણી વિચારવામાં અપુરા રહેલાં રમેા પુરના રા માણી મદે નન રહે. આ સત્યમાં અમે એક વાત તરાર શા. માંપણી'માં થવા બેઠીએ છીએ. જંગલનો. જંગલિયમ અવધાનેયના પર્વોને છે અને તેથી નેના સમકારના મુજ થાં નથી. એને લીધે જ નાળા વિચારના આર્ય મરકારો અને હીંદુ આદરીને હજુ પુરા પ્રમાણમાં મર્તમન કરી શકી નથી. અને તેથી ત્યાંની વિચારનામાં અવધાનેય વિચારના અને એકાન્તિવના એકાન્ત પ્રમાણ માં નબરે પડે છે. આજ કારણથી જ આપણી વિચારોની રહેણી પસ રાપી આપને ખુમે એવા રોષ છે. શા. માંપણી આ અને આવી જંગલી રાખાની રીજુવે

ખંભા રાખી ત્યાંની વિચેતનને મુજરાતના નેનરમે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

સમાનોચક

મુજરાતના સ્વચેત પંચે નો આરજાંજ છે જે કે કોપ વાર સાહિત્ય અને સમાનોચના માત્ર એક વાર જાણીતુ થયતુ "સમાનોચક" હવે હવે વિજ્ઞા આપે છે અમારે કહેતુ પડે છે કે એ વિજ્ઞા જન્મત સ્વીપુરમે જેવા નર્મી પણ દરગાદ કે કપર પડ મુજવામાં આવના જાણના ધાયા-પુનવા જેવા અવધા પદરેક વર્ષ પર જોવામાં આવતા હતા તે હાકાના અવકર રેલી રમકડા જેવા વધારે લાગે છે. શા. વિજ્ઞા વિજ્ઞામાં થતો અર્થ જાણી સાહિત્યના જે રોમ્થ વધારી શકે તો પ્રભની તપારે સેવા અન એમને વધારે આધિક લાભ થાય એવો અમારો મન છે. જાકી મુજરાતી પ્રભ પેલા રેલી રમકડાઓથી પ્રભજ થાય એટલી જાતિલ નથી રવી એવ અમે માનીએ છીએ

હીંદુધર્મ દીરિતસવરી અક

આ અકમાં માર-પાય સુદર વિજ્ઞા મકા મવા છે પણ તેમાંના "મપાદન નકાળા," "વતમાંવરદા," "ઉપાવરદિત અપીરી," અને "માનજ મ માનુની"—એટલે લમળમ ખવાજ સરા વિજ્ઞા—સકાળાને એકરેમાં'માં થકા વર્ષ પુરવા છે જે અનલ રીમે ઉદેવ નથી થરો એ એકરનક વન છે. અને એ મુળ વિજ્ઞાતુ સોરર્વ નો અશખ કથાજના કુમી મધુ છે

× × ×

૨૮ હાકમકરે અધુક દિશમાં અને રેશુઓથી આરમેવી અને મુજરાતના

દમ્ય અને મધુર મૃદુસ્વરનાં પેલાલી
ગુજરાતી ચિત્રકલાની આ પર્તિમાન વાર્તા છે.
આપણે પ્રાર્થનું કે તેની આચરણાઓ
વચરવી અને મહોત્સવનું નીરડો. વસ્તુ !
છેવટે ગુજરાતી ચિત્રકલાના સ્મિતોને અને
સચિનપ કહેશું કે :

સંસ્કૃતિ એટલે સહિતક, સંસ્કૃતિ એટલે
કલા અને સાહિત્ય; સંસ્કૃતિ એટલે સચિત ચિત્ર.
ગુજરાતની સંસ્કૃતિ એટલે અમે છ માસિકો અને
ચિત્રો હપરથી પીંછાપાથારોએ દોરેલાં હલ્લર મન-
મિહન ચિત્રો નહીં પણ ચિત્રકલાના આસરે પોતાના
સર્વ સુખની ભરમ મનાવી મારે દેશુ નીચીચીને
મનાવેલા રંગીનું પછી ભલે એક પાલું.*

(૨) સાહિત્ય કલા

કેટલાક એવા કલાકારો હોય છે જેને
છવતાં રહેવા માટે પોતાની આસપાસ ચતા-
કાલ કલ્પનાની માયાની સૃષ્ટિ રચવી પડે છે,
જે સૃષ્ટિના પડમાયા તેની કલામાં અવતરે છે;
કેટલાક એવા કલાકારો છે જેની કલાચેતના
સંસારી દુઃખોના સ્વીચુમારાથીજ જન્મ પામે
છે તેો કેટલાક એવા પણ સાહિત્યકારો હોય
છે જેમની બધી કલા દુઃખની આગાહી માનવી
પણથી નવ છે—જેમની કલા મુખી છવનના
આનંદમાંજ પ્રગુહી શકે છે. પણ કલાકારો-
ની સૃષ્ટિ પ્રાપ્તિ એટલી સહેલી નથી કેમકે સહેલ-
તાણના દરથી ઉત્તેજિત થાય છે; પોતાની
કપર ઉપર મુજો પછી પણ કાંઈ રહેવો પડવો
બકતજન પ્રલો મુખી નથી એવા આશંકાથી
કાંઈ કલાકારના આરભે છે; કાંઈ રવજનના
દેવતા કે તેની પ્રીતિઉભગાની પ્રસંગના
લોભે કલા રચે છે, તેો કાંઈના હલ્લની
લાગણીએ અને વિચારોનો પ્રવાહ એટલે
અપતો હોય છે કે તે મૂર્તિમંત થવા વિના
રહેતો નથી અને કાંઈની કલા પોતાના

ચોક્કસ સમાગમમાં આવનારના ચિત્ર
અને હેતાળ દેવાંની ઉજ્જવલતાથી સુદ્ધિ પામે
છે. કલાકૃતિઓના જન્મનાં આવાં અતેજોને
કારણો છે; પણ જેને યશ—પ્રીતિના સર
આંલખવા નથી; જેને દ્રમ્યતા લોભ વચકરી
શકે તેમ નથી; જેને કપરનાં પ્રલોના
નિવારણી હલ્લુ આપે છે; અને જેને પોતાની
હલ્લની ભરતીએ કલામાં ઉતારવાનું કે
પ્રયોજન જણાવું નથી અથવા તે કલામાં
મૂર્તિમંત થાય વા ન થાય તેની જેને પરવા
નથી કે જેને કાંઈના પણ ઉમળકાસર્વ
વપાણી તમા નથી અને જેને અન્ય
જનની હેતાળ લાગણીએ અર્થવગરની કામે
છે તેની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ કેટલે અર્થે વિકાસ
પામી શકે એ સંદેહભરી વાત છે, તો કે આ
જનના કલાકાર વિરમ પણ આટલુંક અને
સજેક સજિતવાળો હોય છે. કલાકારના આવા
સિત્તિમ પ્રાર છે.

તાજેતરના ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ
પાંચ નવાં નામો નજરે પડે છે તે મહિના
રા. મસરેતુ કંઈ વાર્તાઓથી જાણીતા
થયા છે. તે ઉપર જણાવેલા પ્રકારોમાંથી
કદ જવતના કલાકાર છે એનો નિર્ણય કરવો
અત્યારે હલ્લુ છે. આવારે તેો મિટલુંજ કદી
રહ્ય છે કે જેમની વાર્તાઓમાં ગુજરાતી
છવનનાં તત્વોનાં સારા ચિત્રો રણ થાય છે,
પણ અમને ભય એ રહે છે કે જેમની
ચિત્તાર અને લેખનકળા સર્વેદીવ નહીં
હોવાને લીધે કલાકાર તેમનાં ચિત્રોમાં એક-
વિધતા આવી જાય. આ વાત તરફ રા.
મસરેતુ ખાત આપશે એમ અમે આશા
રાખીએ છીએ. જેમની કલાના એક સ્પર્શ
નમુના તરીકે તેમની “ગુજરાત”માં
પ્રકટ થયેલી “મધુર મરેવો” ની વાર્તા

* ‘ચેતન’ માર્ચ ૧૯૨૨: પ્રો. અદ્વૈતજી અમૃતલાલ શુભેનો લેખ: “ગુજરાત અને સંસ્કૃતિ.”

તમને અને વાચનું જ્ઞાન એ બીજીએ હીએ.

શુભરાતમાં બીજી અને કદાચ વધારે જાણીતુ ચપલુ નામ સૌ. લીલાવતીનું છે. તેમની કથા કષ્ટ બુદ્ધિ અને કથા સન્નેરોમાં વધારે ખીલી શકે છે એવો નિર્ણય બીજા કાલથી થાય એમ નથી જાના જેમાં સ્વર્ગન વિચાર દર્શાવવાની કથા, યોગખીતાઓના જીવનને આપવાની અને તે આરોગ્યવાની કથા અને રમકેદ થવાની કથા સારી રીતે દર્શાવી છે તે 'રેખાચિત્રો,' અથવા 'રમકેદ' આ પ્રકાર થયેલી "અવમાન દીપના અને દેવતા" જેમાં મનુષ્ય જીવનની આશા અને દિશાસના આંતરેથી વાચક ભીંસાય છે તે વાનો કે "દીપ્તિમાન" દીપોત્સવી અથવા પ્રકટ થયેલી "કથનાના આધાર પર રમાયલાં જીવોના વીગતની કથા"—જાતકનાં જળ જોતાં—સૌ લીલાવતીની કથા પાછળ કથા સર્જવાનો હેતુ. પ્રથમ કે કથા જાણનાં નથી અને તેથી અમને ભુલ પ્રકારનો ભય રહે છે. ભાગ્યવાન, પુરાણ દેવમ દિશા મુકો. પડી અમાનક આવી એવો કોઈ મુશ્કેલ પોતાની એક પત્ની જીવને આધીન થઈ, પ્રકટ પત્ની નોખત વચાડે તેવું કે મી. લીલાવતીની કથામાં જાણ્ય છે બીજા અક્ષતજનોને સમજાવવા, અને તેમ કદી તેમની પ્રકટ સા મેળવવા મલોચ્ચાર કે જતા પુત્રીએ જેવા આપણા પછી કથા કારીની કથાથી સૌ વાંચકની કથા ભુગી પડે છે. પરંતુ પુરાણ દેવમદિશા નોખત વચાડનારની થમતતા કષ્ટ પડીએ જનની જામે તે જેમ અનિશ્ચિત દોષ છે તેમ સૌ. લીલાવતીની કથા થયેલ અને વેચવાન પછી અરિચર છે. અમે છપ્પીએ છીએ કે આ સંજમમાં અમારી ચંકા ખેડી ફરે.

ત્રીજું જાણીતું ચપલું નામ રા. મરન-દીપ્તિ છે. "સદી"ના વચાડેને એ નામ

પરિચિત નામથી અને જાના એમ જાણાએ કે 'સદી'ના એમના જેમે કથાં દમજાં દમજાં પ્રકટ થયેલા એમના જેમે વધારે કથામય છે સ્વીચતકને એક જગાએ કથું છે કે કટકાક લોકો મળાયા કે મુશી દમ્બના દોષ તેવું શીકું દમે છે—કે કુરે. અવાળે દસી સજવાની કથા બધા લોકમાં નથી આપણ આજુ શુભરાત રડે છે તે પછી શીકું અને દમે છે તે પછી શીકું આને પરિભ્રામે આજ કટકા સોંથી સાંકળખ જાંદર અથવા પુરેપુરા કાલિયોગ પુનકેને દામ્ય રસના બહારે મનુષ્યમાં આવે છે. રા. મરન-દીપ્તિના જેમેમાં આપણા પોતાના સંસારના ચિત્રો દેશવાનો દુખ પ્રપલ થયે છે અને તે ખરે અમે તેમને અભિન દન આપીએ છીએ.

બીજા કટકાક અવકારદાથી નામે રા. કાલેકર, રા. રામનારાયણ પાકે અને રા. નરદગી પડીખના છે. જુના શુભરાતીએને એક અક્ષેપ છે કે નવા શુભરાતમાં અભ્યામર્જિતો અમાન છે. રા. કાલેકર અને રા. પડીખના જેમે આ અક્ષેપને પોતા પાડે છે એ આનદની બીન છે. અમે પારીએ છીએ કે આ ચુદ્ધ્યોની પ્રજ્વલિ શુભરાતની જ્ઞાનતૃપ્ત જગતમાં સરિ કાળે આપમે

જેમ શુભરાતી ચિત્રકમાં કથાકારની કથવાને વમત તો કથમિનજ એસે છે તેમ આદિત્યકલામાં પચ્ચ કથાકારની કથવા ઉડી સકતી નથી એવું જાણ્ય છે. આને પરિ-ભ્રામે પચાવી કૃતિએને પેટીકી મજાવવાની થાવસા નિકમે દિશે વધતી ભવ છે. આનો એક દાખલો "નવચેનન" ના દીપોત્સવી અકથા મને છે 'મદી'માં રા. ચિત્રોદકાતનો પ્રકટ થઈ થયેલો જેમ 'માનવી' અરિચર

કન્હીયાલાલની તીજેરીઓ અને સ્ટ્રોંગ રુમ્સ

તીજેરીની અંદરના ભાગોમાં કેવી માકેનીકલ કારીગરી કરવામાં આવવી જોઈએ તે તીજેરીના અંદરના ભાગો ખોલીને જોવાથી જ માત્રમ પકડી શકે અને ત્યારે જ તીજેરીની કોમતી કુશળતાની કીમત થઈ શકે છે.

કોમતી ચોપડાઓનો વધીવર
એક હાથ ગાળવા
કન્હીયાલાલ પેટન્ટ
લુક લોકમ
વાપરે.

કન્હીયાલાલ એકમ તો નવીન
પ્રોગ્રેસીવ લક્ષ્યોના પંકજ,
સવનમેન્ડ-રેવેન્યુમેન્ડ કી
પાર્ટમેન્ડ-કારેન્ડ, મ્યુનિસી-
પાલીસીઓ, રેવે, રેન્ડ,
વેન્ડ, અને ગવર્નમેન્ટના
અંગેશાધાર રીતે વપરાય છે.

કારખાનું :—કાનપુર રોડ, એપાર્ટમેન્ટ મોસલી બાજુમાં, ઓરિસા, બુંગલ.

કુટાણ :—લાંચાકાટા પાલિકા, મુંબઈ, રજિસ્ટ્રેશન નં. ૫૪૬૭.

‘નવચેતન’માં ૩૦૪ રા. છતાંસુએ અજરજસ-
પ્રકટ કરાવેલ છે. આરી બીના અનિચેદ-
નનક અને સખત દીકાને પાત્ર દોરી વેઠેછે.
એજ અંકમાં રા. નાનાચાવનું એકવાર પ્રકટ
થઈ ગયું. “ભારત” કાવ્ય પ્રકટ થયું છે
રા. આપણી આ વિષય પર જાન આપણે
એમ અને આશા રાખીએ છીએ.

‘રંગશ્રી’નો આદિત્ય વિભાગ કદા
વિભાગ કરતાં મટીઆતો છે. યુગરાતના
પણા બનાવીના સેખકો તેમાં દેખા દે છે
ખાસ કરી, ૨૦૦૦ વર્ષ પૂર્વની ઉજ્જવિનીતી
નારકસાળાને આપણી નજર આગળ ખરી
કરેનો પ્રે. જુઓ સેખ, સૌ લીલાવતીની
વાતી અને ગ. કૌશિકરામનો સેખ ખન
એવે છે. એજ અંકમાં રા. ચરણક
પંડ્યાનો એક ગદ્ય-સેખ પણ છે જેમાં
સેખક જણાવે છે તેમના પણા મિત્રોએ
તેમના ગદ્ય-સેખોની પ્રશંસા કરી છે અને
આશા રાખીએ છીએ કે ‘રંગશ્રી’માં પ્રકટ
થયેલા આ સેખ તેની જાનગી નથી.

આ વર્ના “યુગરાતી”ના વિષયોમાં
અકમાં જુના જાણી શખેયા નિબધો થયેા
ઐતિહાસિક, સાહિત્યપ્રવાહ વિચારપ્રવાહ અને
બીજા વિષયોથી લેખો દમેશ માફક જાણુએ.
આજ અંકમાં ૨૬. જોવર્ધનરામનથ જોનરાજ
અને સાપ્તા નાટકોનો એક ભાગ પ્રકટ
થયો છે એ સમયથી કેક કહેવાની જમને
૧૯૪૪ પડે છે આ નાટકમાં સરસ્વતીચંદ્ર
અને કુમુદસુદરીની ઉત્તરારસચાના મિત્ર આ-
સેખાયુ છે. ઉંડી સેખકોના અપ્રકટ લેખો
તેના મનુ પાત્રે પ્રકટ કરેલી વખતે
સાચોની વપરાશી જોઈએ એ નિષ્પન્ન આ
પ્રશ્નને લાગુ પડે છે. કારણ કે અમે
માનીએ બાંએ કે આ નાટકમાં પ્રમાણગતી
૧૨. જોઈવારાને રમેલી ગેજના નઘ્ય પાને

છે “સરસ્વતીચંદ્ર” ની સામે યુગરાતની
એકી ફરીવાર એ દલી નવને છે કે યુગ-
ગતી સૌમ કળાની સામાન્યવિકા. જેવી
કુમુદસુદરીના દુર્ભાગની કથારચનાને લીધે
યુગરાતની સહૃદયતાને ભારે આધાન થાય
છે કુમુદના વિષાદાએ આ આશ્લેષ લગજાગ
જાગ્ય ભાગ પછી જેણે અંતે તેનું સમાધાન
પણુ ચોક્કસ જેના પરિણામે એ કથાને
ઉત્તર પાને ‘ચેરી મારી કુસુમ’નો કૃત્રિમ
પ્રસન્ન રવાયા અને રવાજ એ અપૂર્વ જગતને
તેના વિરાનાએ શમારી દીધુ, અને એ ફીક
થડુ કારણ કે તમા સેખકની કથા પણ જાજ-
વાઈ રહી છે આ ત્યનાન પરિણામેજ વાચક-
ની કમ્પના પણ રવન થ રહી, નરસવતી-
ચંદ્ર અને કુસુમ મુખી થયા હશે એવી ખીટી
કમ્પનામાં દુખી કુમુદસુદરીને બીસરવાનો
રામકે યવલ્લ કર્યો અને એ જામરા જેવાં
આશા—ચિત્રથી વાચક આપકાએ પોતાની
કરમાએથી ભાગ્યપૂર્વિ જીવતી રાખી આ
નાટકમાં પોતાના સૌમ્ય પણ શીકા પ્રે પર
પોતાને થયલા અન્યાયને અને વેળા દુખ-
ની મૌલ શોકકથાને વઢતી કુમુદસુદરી
ફરીવાર દેખા છે અને તેની સાથે તથા
કુમુદના ઉત્તરારસચાના આયેખન સાથે વાચક-
ને કમકમા થઈ આવે છે. સામાન્ય વાચકો-
ની વાચણી આવી છે. બીજા જ્ઞાનીએની
મને તે દોષ અને એ સામાન્ય વાચકોને
લીધેજ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ની મહત્તા ટકી રહી
છે એ જુવાનુ જોઈએ નહીં. આ ગદ્યા
વિચારણી રહિએ અમે માનીએ છીએ કે
આ નાટક અપ્રકટ રહ્યા દોષ તેા વધારે
રોગ થયુ હોય.

એ અંકમાં બીજા ૩૦૪ ૩૦૬ લેખો
પણુ જોઈ જવા જેવા છે

‘હીંદુસ્થાન’ના સચારકોને એમના
વાર્ષિક અંક માં અંતે પૂર્વે અમિનંદન

આપીએ છીએ. તેમાં મહિત્વ છે. વિચાર છે, આપણામાં છે, મનનાં નિર્મલ અર્થો છે, રસિક, મનહર વાતોમાં છે અને છતાં ઉદાર છે એવા ધરનવરિત્તો છે. એમાં એકની સંજોગે વિચારો છે અને હાસ્યમયની આપી ધેરી રેખાઓ પણ છે. એમાં અધિરત્ન પણ છે અને સુતરના ઉદોગનો દેવાય. તે આમ વિવિધ રત્નવાનીઓ પીરમરમા ન્હાતી છે. આ આ કર્મો પા. હાથરનો 'નાગીકૃત હંમેશ 'મિષ્ટુડી' સૌ. સરેવિતી મહેનતો 'શ્લોકોની આમર્શિક ધારિ,' રા મુનમી-નો નર્મદા રા. મહેનતો "નસાયા રાના પીચા રંગ" કા. સરિપણા રેસાઈયા 'શાસ્ત્રના સામરમ ગીત' સૌ લીલાચની રા કેવલ મધ્ય રેસાઈ અને રા. પારેખાનના વાતોમાં અને રા. કોશીના "વહોશમ અને નમાસ રાઈ" ના પુરોવાતમ મારગમાં "રુપોની આતીનતા" અને એ ઉમિનાં "નર્મદી ફેનીંગ રુપ" ખાસ ખાત ખેમે છે. રત્ન. કનુવેનનાં મીત્રામળા બાદ કરતા, એમાં આ કર્મો ઉજુષ જોઈએ છે પણ તે હૃદયવાદી કવિતાની, અને આ નાન આ કુમને આભારી છે સુખરાની નાદિલમાં દાહર્મી મુગ મધને મુગ રા, કરિતાનુ પળી વખણું બીજે કવાક ઉડી મુગ હોય એવ નજીવ છે. છેલ્લે અમે ફરીસર 'હીંદુ-આવ ના સંચાવકેને અગ્નિન દન આપીએ બોલ

x x x

સાહિત્યના બે પ્રકાર છે (૧) કલ્પવાન અથવા રસાત્મક મહિત્વ અને (૨) જ્ઞાન-વિષયક મહિત્વ ઉપર કલ્પવેષા પડે અને આકો મુખ્યત્વે પ્રથમ પ્રકારના છે - ૧૧ સમી. ખીમ પકારતુ સાહિત્ય મુજબ પ્રચલિત પ્રકાર થયુ છે, અને તે મારે ખાસ પડે છે, તાજ નહીં. આ વર્ષે એ વિશ્વાસ

મધુતંસેનની શોધમાં

આરે નુ છો ઉત્તરો તારે મારી
વેનારે રીતા વેનારે પણ મન મળી
અને કુ સંક્રમે (કેદ) પાડે
માટે 'સેન'

સ
ક
સ
સ
ઓફ
હ
ની
યા

એ નામ પડ્યું કે જેઓ પોતની મીઠી
મધુરી મુગલથી કંડીયા ને કેક મુરોષ
અને અમેરીકા મધુરી પણ પ્રસિદ્ધિમાં
મુરોષ ન. રવડાની મુગલ કડી હોય
તોજ સામેસની મુગ વધા મીઠાસ હોય.
ન. ૧ રા ૨૧૧ ૧૧૧.

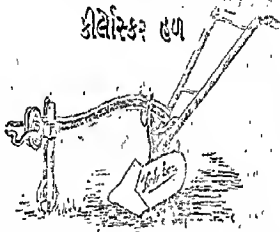
મોહીની ખેજન્સી,

લુખા મનજી-મુખા

એતી તમેને ઘણી ગરુ છે !

કીલોસ્કર હળ

મે બખ-
દથી ગાલે
એવો હળ
ન. ૧૧.

કીલો
૨. ૩૫

આપની જમીન વધારે ઉંડી અને સારી ખેડીને તેમાંથી ખેડવાં કરતાં વધારે વાડ પેદા કરવો હોય તો આ મુધરેલા લોહના હળનો ઉપયોગ કરો. લુના લોંકડી હળ કરતાં કીલોસ્કર હળના ઉપયોગથી વખત, ખર્ચ, અને મહેનત આ ત્રણ બાબતોનો ખચકાત ઘટે. ત્રણ લાખથી વધારે ખેડનો કાલ આ હળનો સંનોપથી ઉપયોગ કરે છે. આપની ખેતી સારી કામદાસર થવી જોઈએ એવું જો તમેને પ્રાપ્ત હોય તો તેના પ્રીકને આ હળનો ઉપયોગ કરો.

જો શીશવ અમારે ત્યાં શેરડી પીઝવાનાં ચીચોડા, કાંચનાં કાંડા, કરવાનાં સંધાં કાસના મુધરેલા લોહના મહેડીયાં, મદદ છોડવાના સંધા અને અનેક જાતનાં પ્રીક તથા મોટા હળ તૈયાર થાય છે. વધારે જુલાસા માટે જાણો: -

કીલોસ્કર હળ, લીમોડ;

કીલોસ્કર વડી (જ. સ્તાન)

पुष्पराज

साहित्य संसद् तरङ्ग्या —

— कनैयासाह माजेकराज भुवशी, भी. जे. को. को. भी. को. को.
 लयावरम हीपुराजार्ज, ३०. ८. देवावर. ३०. १०. १.
 देवावर:—गुलामाज सावर्जण, देवावर मी. देवा, भु. भ. १.

દુનીઆ તેલ

સ્ત્રીઓ તેમજ પુરુષો અને કુમળાં માટે મગજને ઠંડક અને રાદત આપી શકે તેવા સુદ વનસ્પતિની મેળવણીવાળું દુનીઆ તેલ, ખરી પકતાવાળાને અટકાવી બરાબર જાતે જાળવે છે જેથી સ્ત્રીઓનું તે માની પડતું છે, બોર્ન હેર ઓઇલો વાપરી વાળને મગજની બરાબરી કરતાં પહેલાં દુર્ન તેલથી એકજ બાદથી વાપરી તે બગામણ કરવામાં આવે છે.

બહારમાળા બેન્ડ- મહાસે- વચામ બોન્ડ ઠંપની સુરેન્દ્ર-અમલકુલકારી પ્રસાદભાઈ.	ઈ. એસ. પાટણ બાણવામા પો પોસ્ટ માર્ક
---	--

સાચા ટાપ વહલ સાચા રહ્યા, ફર્સ્ટ નંબર
અમરવટ ટાપ વહલ સાચા રહ્યા, ફર્સ્ટ નંબર

શુભ ટાકણા પર

દેવતા આરાધનાએ કે રમેડી સંખ ધી-
ઝાને ભેદ આપવાને

અથવા

ભુખ્યા ભૂરોવાને

પ્રત્યક્ષનાદિ માર્ગે દુષ્ટ કરવા માટે

વિવિધ પ્રકારના

એલ્યુમીનીઅમનાં
વાસણો

જોએ ત્યારે ખીલે ક્યાવ જતા પહેલા
આ એકે અવરજ તપાસ કરવે —

ગુલામઅલી

અબદુલ રસુલ.

સફેદી બીડીંગ, તળાવનાર પામે.

સેન્ટ્રલ રોડ, સુબાહ

તમારી મોટરકાર માટે

તમારી ઘોડાખાડી માટે

તમારી ઓફીસના ફરનીચર માટે

તમારા ઘરના ફરનીચર માટે

વર્નરમોર્સ્ટ

વાપરો

મળવાડે રાજ્ય -

સી.ટી.

મોટરકાર

કંપની

સેમીંગલ રોડ,
ગીરગામ, મુંબાઈ

સુજરાત

(સા માસની આગરે ૩૬૬ પાંચ રૂ.)

પુ. ૨ માર્ગશીર્ષ ૧૯૭૯ની અનુક્રમણિકા માંક ૩
મુખ્ય વિષય

સાંચીનું સોરઠું: (૨૦૧૦) કૌટો-ચિત્ર
પ્રાચીન જાતની લાગ્ય કલાની નમુનો
સ્વપ્ના સંતુ વાતાવરણ:
આંધ્રભટ્ટની સ્વમંદિરો એક રસીકું દરશ
વાઘવૃન્ની આંખમાં આંતુ દુઃખ: (૨૦૧૦) ૨૧ સુશીલ
હાલ પીઆથે તેવા પ્રસંગો ક્રમણ ચિતાર
સહેલગાદા: ૨૧, શિવરામ સહાય
સહેલગાદાની છાંદો આલેખતી રમ્ય ચિત્રમાળા

લેખો

ખોલ્લ સ્થાપત્ય: ૨૧, મહાનત વિશ્વનાથ પાઠક ૨૨૧
રસમય માહિતીથી ભરપૂર મનનીય લેખ
વાર ચિત્ર કૌટો-ચિત્રો સાર્થક

નારાધિરાજ: ૨૧, કોનેષાલાલ માણેકલાલ જુનરી ૧૨૬
દેખાચાર્ણના રાજ્યકોશલ્યનો રસમ પરિચય

મયખાનું આ આંકી પડયું: ૨૧ સીતારામ શર્મા ૨૪૪
મસ્ત લોકપત્ર ઉદ્ગારવારી મજા

નગર તારે સંદેશ શોધકારી: ૨૧, કેશવમસાઈ ઉદાસાલ દેસાઈ ૨૪૫
નવીન વિષયની સરલ શૈલીમાં પીછાન

લીલા: ૨૧, શ્રેમસય ગોડીશંકર ૨૪૬
સાંચ અર્થસૂચક કૌટો-ચિત્રો માથે

હુરોની પશુના સ્તીતસ્તી ચિત્રમેલક વાનો
ચિત્રકાર: ૨૧, સુશીલ

સહેલગાદા: ૨૧, ખડુ લાલભાઈ ઉમરનાટીઆ ૨૫૪
પુરાણના સહવાર લેખો દીક્ષમય રંગ

ચિત્રકાર: ૨૧, શિવરામ સહાય

ઐતિહાસિક ઉદ્ધિમિતુ: ૨૧, કોનેષાલાલ માણેકલાલ જુનરી ૨૬૦
કવિદાસચર્ચાના સાચા આંદોલનું મૂલન

દીવાનો: ૨૧, મનુષ્યાઈ લેવચરામ ત્રિવેદી ૨૬૩
અદ્ભુત રસની છાંદમરી અભિરમ વાનો

ચિત્રકાર: ૨૧, દલિપજી, ચેમડા* ત્રિવેદી

મને નહોં? ૨૧, ખુશાલ તલકરે શાહ ૨૬૭
જેવંદ કિશોરમલમંદ કેકે વ્યક્તિત્વ જગતના ખરે છે.

૧૯૨૪ ઉમિયાસંકર: ૨૧, નરસિંહરાવ ભોળાનાથ ૨૭૧
નિરસ્મરણીય ગુજરાતીના ચારિત્ર્યનું રેખાદર્શન

* ૧૪૨ ૨૧૩ ૫૨ " ૨૧ દલિપજી પ્રાણજનક નિર્મીત છબીનું છે તે મુદ્રાવીને ૧૫૨ મુજબ ૧૫૫૫.

મુ' સાહિત્ય,
તંત્રીરથાનેથી:
સ્વીકાર

રા અંબરીયા અને રા રાકરપ્રસાદ રાવળ ૨૭૭
૨૮૫
૨૬૫

ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમીટેડ મદ્રે ૫ ડી. મુવન્ટમે કચરાદે હાઈડ કલેક્ટરીક પ્રેસમાં ન. ૭૪, લોમજ સ્ટ્રીટ કોલ, મુમ્બાઈ મધ્યે ૭૫૫૫ અને ન. ૫૩, મેડોજ સ્ટ્રીટમાં આવેલી ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમીટેડ તરફથી વિજયરાય કલ્યાણરામે પ્રકટ કર્યું.

વાર્તાઓ તથા નાટકોના સર્વ 'પાત્રો કા' ડિગ્રી છે અને તેમાંના કોઈપણ પાત્ર કે પ્રસંગ છપવતા સ્વીપુરો નથી

લેખાનુમ્મ લીલા ૩ ૮, રસાવર ૩ ૧૦

છટક નકલને રૂપીઓ એક

અમારો પૌપ માસનો ખાસ સ્ત્રી-અંક

મયાં પચાસ વર્ષમાં મુર્જર સ્ત્રીનો વિકાસ (સચિત્ર): ના. નરસિંહરાવ બોળા-
નાથ દિવિરીયા મુજરાનો નાતીમનાથ મજા અર્ધો સદીમાં કેવા
કેવા પરિવર્તનોમાથી પસાર થયો કે તેનો સમર્થ શૈલીમા લખાયેલો
નાદરપ સીતાર સખ્યાનપ આકાંક ફોટો-ચિત્રો અને રહેલ સાથે

એ હું પુરુષ હોત તો સો સંસારિની મહેતા એક નક્કલના અને મનોરજક
પ્રગ્નનો તેવોજ ઉત્તર આપનો મનનીપ લેખ.

મુર્જર સાહિત્યનાં પ્રતાપી સ્ત્રી-પાત્રો (સચિત્ર) રા રજિતલાલ હરિનાથ
૫૪૫૫. સદિવસર્ગનું એક અવનુવ જ અંગ આપણા સાહિત્યમાં
આરબનો ખાસ સમયનોએ પ્રેમ લેખો 'સરંગતીર્થ' 'હાથપિયુટી'
'લગ્ન અને અવસ' મુજરાનો નાથ' આદિ ફૂલિઓના સ્ત્રી-
પાત્રોનું રસમર મહત્વનિર્ગણુ લેખકની કમરની તેમની આત્મા
તમરે પડેલો વિચારો સ હાથને, રા. જેડી અને રા સચ્ચપ

લેખ મોદ્દ આર્ક (સચિત્ર) રેલ. બહેન લીલાવતી રહેલ ખાતર વનકુલન
ની જાનક હિતકાલમા અદિતીય જીવિ પામનાર પીંગાનાનો મુજ-
લકાણુ અર્થન પ્રોત્સાહક આવેલન. ચાર પેરિખમપ ફોટો-ચિત્રો સાથે.

લપરામની ગોપી (સચિત્ર) રા. રાકરપ્રસાદ જયનખાલ રાવળ કલ્યાણતના
એક અમળી પ્રાપરના ગોપીના આદર્શ પીશે રસપદ વિવેચન.
વિચાર રા ગોવંદનખાલ પહેલ.

સૈંદર્ભની શોધ (સચિત્ર): રા. મસ્ત-ફકીરની લાક્ષણિક અને લોકપ્રિય શૈલીને એક વધુ નમુનો, જેમાં તેઓ નવા પ્રદેશમાં સાદસ ખેડવા બહાર પડે છે. પાંચ વિવિધ વિદ્યો સ્થાયે.

સ્ત્રી-સંશોધક મંડળના સમારંભ (સચિત્ર): રા. કૈનયાલાલ માણેકલાલ મુનશી. આ વિશાળ સંસારના નારીકુલમાં અર્થ આપના વૈદ્ય નારી કેવા પ્રકારની હોઈ શકે? એ મહાપ્રશ્નની ચર્ચા કરવા એકત્રિત થયેલા વિદ્વાન સંશોધકોની મીઠવચ્ચેનો રસ પડે ને કક્કા 'પાપ' તેણે અનુપમ ને અર્નકલનક અલેવાસ, -રો. ગોરક્ષકરનાં અર્થસૂચક ચિત્રો સંહિત.

સાંપ્રત સમયની સ્ત્રી ને પુરાણ કાળનો પુરુષ (સચિત્ર): રા. બટુ લાલભાઈ ઉમર-વાડીઆ. મનુષ્યજીવન પર ખેડાં સ્ત્રીના અતુલ પ્રભાવની મીઠી કરાવતું મનોરમ સમ્પર્કિત. ચિત્રકાર: રા. ગોરધનભાઈ પટેલ.

લુઓ લાઇ થાત પ્રિયારી રે: રા. પ્રેક્ષક. આધુનિક કાળની સ્ત્રીઓનો હૃદયપ્રસિદ્ધ ચીતાર આપતું એક સરસ કાવ્ય.

આ શીવાય સંસ્કૃત સાહિત્યના વિશાળાંતરું રસદ્રષ્ટિએ અવસોદન. કેટલાંક જાણીતાં લેખિકાઓની કૃતિઓ, તથા જે દ્વિતીયી તેમજ સામાન્ય રંગીન અનેક ચિત્રો, અને ગદ્ય-અપનાં કેટલાંક તદ્દન નવીન આકર્ષણ પશુ આ ખાસ અંકમાં આપવામાં આવશે. તે ઉપરાંત, રાગધિરાજ, નહું સાહિત્ય, તંત્રીરથાનેથી એ રસમય ચાતુર વિષયો.

નોંધ: સાહિત્ય સંસદ તેમજ "ગુજરાત" ને લખતો પત્રવ્યવહાર "ગુજરાત" કાર્યાલય, નં. ૭૪ હોમરોડ સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ મુંબઈ નં. ૧-ગે શાંતનામે કરવાની ખાસ સુચના કરવામાં આવે છે.

અમારા સુજ્ઞ વાચકોને—

પ્રેમની માત્ર અગવડોને લીધે જે માસથી "ગુજરાત" નો અંક બહાર પાવામાં કે વિતરણ થાય છે તે સદૃશ્ય વાચકો દરજ્જા કરશે એવી આશા છે. નિયમિતતા વધુ અંશે જાળવવાનાં અમારા પ્રયાસો ચાલુ છે—જેમાં વાચકો પોતાની ખીરખથી સદાશર આપીશું તેમ જમ્મીએ હોય.

અવરુચાપ: "ગુજરાત."

જુન ૨૦૧૮

પૃષ્ઠ ૨

માગસીર્વ ૧૯૭૨

અંક ૩

જય થજો જય થજો~

જયા વખા

આય સરકારની પીપલ પ્રભરણા,
પરજી નિજ રકંપર નિરતર પારના,
પ્રમથ કાળા મેસમ અરિહલ વિહારના,
રદમવતાર કાઠીર વિપ્રેં તે
રામ વ્હાર્ગવ વડા,—

રાનુને મારતા, મિત્રને તારતા,
પ્રેમ ને શીર્ષવા મૂવ રવીકસણના,
કર્મદીન જમતને પામ કર્તવ્ય નિષ્ઠાખનો
પાઠ શીખવાડના,
વિષયના અંસ ઘોઝીડે મરુજખ
ફૂળવાદવપતિ—

રુપિતમવ જગતને મોહનો પ્રેમમવ
માને દર્શવતા,
સોડિતનિરત ને સાવચક્ષી સદા,
સાવધાં અવધ આગ્રહ વળી મારના,

રાનુ ૧ મિત્રમા, શુદ્ધ ૬ વિષમા
સવંમદોં અદભુત સમનતા માનતા,
સુવત, અગત રાનુ, સદા સૌમ્ય તે
મદાલ્યા માધી ઉપનામથી લોકમા
વરમ વિખ્યાનિને પામતા

અશ્વમવતાર અધર્મિવર

મોહુલ મદાત નર,—

મેરી આ

સુમદ સવમ સદિત

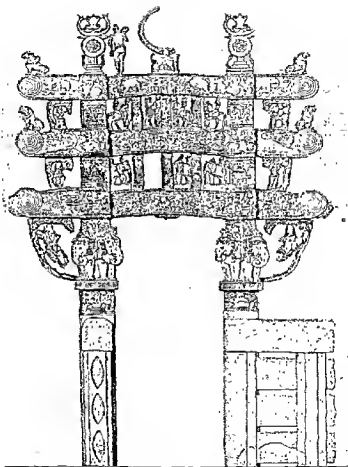
ફૂલખર સઉંત

સૈન્ય જેના અગિત

અર્પરક કુખ્યું કદારં પ્રોદ પ્રનાથી મદા
પદ્મજીસ જયમિહુ તે સિદ્ધરાજેંદની

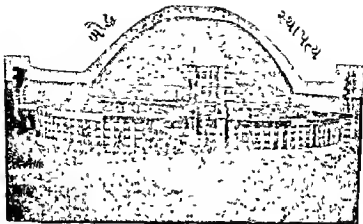
પુનિત

મુજરાતનો.

જાંબ્હ સ્થાપત્ય

સામીના તોરણનો ઉપર ભાગનો દેખાવ

કાંપીના અન્નપ્રસિદ્ધ સ્તુત્ર

ઈ. સ. પૂર્વે ૫૦ થી ૪ સ. ૭૫૦

ભેખડ

રા. ગણનત્વ વિધિનાથ પાઠક

હીં હુરુપાનમાં સ્થાપત્યના લુપ્તતા લુપ્તતા દાખવામાં છે સ. ૫ રૂપ-ની લગભગથી મળી આવે છે. તે પહેલાંના નથી મળે. આ વખતે પહેલાં દીર્ઘ સ્થાપત્ય નહોતું હતા તેમ તો નહીં કહી શકાય, કેમકે સ્થાપત્યકીર્તિ (આર્કિટેક્ચર) નાં પાંચ કાળોના વર્ણનો મળ્યાં હતા કે લગભગ પાંચ મળી પોતે છે પુરાણોમાં આજ વર્ણનો મળે કવિવરોમાં, અને સ્પષ્ટતા કિતવે છે તેની રીતે લખાયેલા છે. નામપ્રજ્ઞ

ચક્રને મુજબની પદી છે તેમાં અગ્રેસ્થા નગરીનું દશરથ રાજાની મહેલનું તેમજ મહાનારાયણ અષ્ટાવરણી સ્થાપી વખતનું સર્જન આપણને દાખના જમાના કરતાં પણ કાંઈ ઉંચી કળપનામિ પર લઈ જાય છે. તેમજ સરજન શિષ્ટ સાક્ષિત્ય લખવામાં એટલે કે સાતમાં આઠમાં સૈકાના બાણ કવિએ વર્ણવેલા સ્થાપત્યના વર્ણનો અસાધારણ છે. તેની સૌર્યકાવ્યનાઓ, દાખના કરનાંએ અંધ મદીઆતી છે કવિ કલિદાસની કૃતિઓમાંથી

* હીં હુરુપાનના સ્થાપત્ય પર કેટલાક પુસ્તક લખ્યાં. જેમાંને ક્રિયા છે એ પુસ્તકમાં આ પહેલું પ્રાપ્ત છે. કીરે કીરે નર્પા પ્રમદ વચા બાહ કુરવકારે બદારે પાત્રા કવિ છે. વાચકો વગુણ લખનાઓ સાચાર સ્વીકારવામાં આવશે.

‘ગણતંત્રે પીરમીડ ભેનારમાં દેશ કાંઈ ચમત્કાર ખરો કરે છે.’

જુ કૈંક ઐતોહિક રસ ગ્રામી ખડી યાવ છે. ૧૪૨૦ ઇ. સ. પૂ. ૩૦૦ માં મળેલાં કાગોમાં ટલીએક તખ્તીઓમાં ગદાનોના નમુનાઓ ફેલા છે તેજ સુદર છે, અને પૂર્ણ છે. યાદશી બાબતો પરથી એમજ કહેવું પડે

એ વખત પૂર્વે સ્થાપત્ય તો દરો. એટલે- ૪ નહીં પણ તખ્તીઓના નમુના અને નિહિત્યમાં આસેખાએકું સ્થાપત્ય એ પૂર્વ- તળમાં ચએકા પ્રવતેનોના પરિપાક જેવુંજ છે.

ત્યારે આ પહેલાંના નમુનાઓ નથી રળતા એનું કારણ એમ મળ્યાવ કે એ બાંધકામે ગણે દાકિ પદાર્થોનાં બનેલાં નહીં હોય. દાખમાં અહીંયામાં જેમ કેટલાંક મકાનો રાહડાનાં બેવામાં આવે છે, તેમ પહેલાં રાહડાનાંજ મકાનો થતાં દશે. દીંદુરયાન એક બહુ ફળદ્રુપ દેશ છે. પહેલાં જંગલો રજાં દતાં, અને પત્થરો મોટી કદવાની કે ઊંટો પદપવાની સંપૂર્ણ કલા કલમ નામ

નહીં આવી હોય, કલમ તેને લાકડાં આડે વાપરવાની બેલર નહીં જણાઈ હોય, એટલે બાંધકામના મુખ્ય પદાર્થ તરીકે લાકડું વપરાયું દશે. છતાં એમ અનુમાન યાવ છે કે પાયામાં પત્થરો વપરાએલા, પણ ઉપરનાં મળતર તો લાકડાંનું ચએકું. એ બધાં લાકડાંનાં થયાંજ દરો એમ માનવાનું બીકું કારણ એમ છે કે ઇ. સ. પૂ. ૩૦૦ માં મળી આવતા રાખખાઓમાં જે કાતરકામ છે તેમાંનું ચલું લાકડાંમાં થતા કાતરકામને મળતું છે, અને તેમની રચનાશૈલી પણ લાકડાંમાં થતી રચના જેવી છે.

ત્યારે આ દશકિ પદાર્થો-પત્થર, ઊંડા- નાં બાંધકામે ન્યારથી વ્યાપકુને જગ્યાં ત્યારથી તે અત્યાર સુધીનાં બાંધકામોનાં, તેમનાં રૂપ, રચના અને હેતુ પરતે આર મોટા વર્ગો પડે છે. એ વર્ગને ‘એબી’

કપી કેળીનું આપકામ છે તે બજાર પડી, પડી બ્યારે આપણે તેને તેના નાના સિખાગે થી સમજાવે સારે થતો. આનંદ થાય છે. આ ચાર કેળીના નામો કાચાલુકમ મજાલો નીચે પ્રમાણે —

- (૧) બૌદ્ધ (૨) હીંદુઓ અને એન
- (૩) મુસલમાની તથા મુસલ, અને
- (૪) યુરોપીય વાચકોને આ ચારેય પદ્ધતિ એ તેના અનુક્રમથી મુસલમાની એરી આ લેખકની ચેતના છે, જેમાંના પદ્ધતિ વિભાગ રહી કરવાનો આ પ્રવાસ છે.

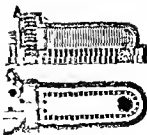
બૌદ્ધ સ્થાપત્યના સમગ્ર જગત રાખકામો પર્મજનને લિખિત થયેલા છે. સમગ્ર મધ્યમ દેશમાં સ્થાપત્યની ઇસ્માન પર્મજનથી પ્રેરણને થયેલી છે. તેમાંથી આપણે જુદા પડી ઇડાપા નથી આ પર્મ-મળ-પ્રેરિત સ્થાપત્ય આપણને ચાર વિવેક રૂપમાં દર્શન આપે છે (૧) મુપ (૨) હોડાઓ ને તેમજો (૩) મોટા ને નિહા (૪) લાંબ કે રથઓ. આ જગાને આપણે સમગ્ર સ્તોષમે, સમજાવે

સ્તુપ

એનો આકાર જમીન પર ટાપનો ઉપી થાયો પડ્યો હોય તે એ જેવો દેખાય, તેવો હોય છે. તે હોડાનો કે પાવતો નક્કર

કર્તોના સ્તુપનો અદરને દેખવ

આકૃતિ ન
કર્તોના સ્તુપનો 'ધ્યાન'

જાયેલો હોય છે. તેને આપણો દેવ, જુદા જગતના સ્થાપત્યને સાચી રાખવાનો, કે પડી જુદા મજાવાને જે રથો કે સ્મરણીય કરો કપી હોય તે જગાની સિધ્ધાંતી તરીકે નામવતો દેવો. જગતમાં જુદાના સરીરનો જામ પળ જામ, દાહુ કે જેવડ પછી રાંઠજ ગણવામાં આવે છે. તે તેને સ્તુપ પર એક વચવેલીના જેવો આકાર કરી તેમાં મુકી દેવામાં આવે છે પછી જેવવાર એ વેદી જેવા જામ પર એક સ્તુપ જેવું પળ કરવામાં આવે છે આપા મુપો મોટામાં મોટા હોયી નાના મહત્તમ મુકી થકાદ તેમાં કરવામાં આવે છે. હોડાનો મોટામાં મોટો સ્તુપ ફનીઆમાં મોટામાં મોટો ગણના ઇજ્જતના પીરામીડથી વીચે નખરે આવે છે. આવે મોટો સ્તુપ અનુરાધાપુરમાં છે. અને સુપમાં જુનો સ્તુપ મોંઘાળમાં સાંચી નામના સ્થળે છે આ સ્તુપ બાંધનારાઓની અત ધેરજા (સંપીરીટ) બરાબર ઇજ્જતના પીરામીડો બાંધનાર જેવાજ જેવવાર છે. પળ તેને આકાર "પીરામીડ"થી જુદો પડે છે. પીરામીડ ત્રિકોણાકાર હોઈ આજુબાજુની સહિથી જુદો પડી તેને જોનારમાં કે કઈક મજાવાર ખરે કરે છે. બ્યારે આ સ્તુપોનું રૂપ, આકારથી મુખને મળવું હોઈ આજુબાજુની

સૃષ્ટિમાં સાદરથ ખડું થઇ ઇશ્વરી સક્રિયતા
ખ્યાલ અખાધિતજ રહે છે. આલુખાલુની

જાણે કે કોઇ દેવી સક્રિયતાએ અદરથી લાવી
મુક્યો હોય તેમ જણાતો કદમાં ધણોજ
મોગ, મનુષ્યકૃત ચિરસ્થાપી સ્તુપ નેનારને
દમ ખનાવી દે તેવો છે. મનુષ્ય તેના કદ
આગળ તણ સમાન દેખાય છે. આવા સ્તુપો
ના હાખલાઓ સાંચી અને બાદત (ઇ. સ.
પૂર્વે ૨૦૦) અમરાવતી અને સારનાથ (૬૬૬
સેક્ર), અને અનુરાધાપુરમાં છે. આવા મોટા
સ્તુપોથી નાના કદના સ્તુપો આગળ વર્ણ
વવામાં આવતા ચિત્રોમાં મુકલામાં આવ્યા
હોય છે.

કોટકા અને તોરણો

કોટકા એ મોટા સ્તુપોની આસપાસની
વાડને કોટકો છે અને તોરણો ચાર દિશાએ
સૂકાએલા દરવાજા છે. પણ આ બંનેમાં
ઉપયોગના હેતુઓ ઉપરાંત ધાર્મિક હેતુ પણ
છે. કોટકામાં તેમજ તોરણમાં જે ગણ્ય આદ્ય
પત્થરા છે તે એ ધર્મમાં શુદ્ધ ધર્મ અને
સમને દેરાણે છે. હિંદુ ધર્મની ત્રિમૂર્તિનું આ
શુદ્ધ ધર્મના અનુકરણ છે, જે તેનું દર્શન
આપણને કોટકા અને તોરણોમાં રાણેલા આદ્ય
ગણ્ય ચરણથી ધાય છે. તોરણોમાં ધર્મ
નકસીદામ છે. તેમાં પણ સાંચીમાં જળવાઈ
રહેલા તોરણોમાંની આપણને જુના સ્થાપત્ય
નો ભાષ મળે છે. ઉપરાંત તેમાં લેકાચરની
ચાચાઓ, જે દેવોનાં ચિત્રો છે.
આવા કોટકાઓ અને તોરણો સાંચી અને
બાદત સ્તુપો આસપાસ ઢળુ ઢલા છે. એમાં
સાંચીના તોરણોએ એક લાગ મુખપૃષ્ઠ પર
આપેા છે. લેખને ગદ્યોએ આપેલું ગ્રિપ સ્તુપની
આખી મોજના બતાવે છે. વચમાં સ્તુપ ને
આલુખાલુ કોટકા અને તોરણ છે.

ચિત્રો

ચિત્રો શુદ્ધ લેકાનાં દેવોનાં કે સમારકાનો
છે. તેમાંની લગભગ બધાંજ કુશરમાં કારી

સાંચીના કોટકાના બારીક નકસીદામનો નમુનો
સૃષ્ટિમાંથી ઉપજતા આપણા ઇશ્વરી ગળ
વાસેના વિચારોમાં આ સ્તુપના દર્શની ખાસ
દે વિશેષ થતો નથી. સપાટ જમિ ઉપર

કોટલાં છે. તેમને સામાન્ય લોકો ગુરૂઓના નામથી જાણે છે. આ ચૈત્રો આકૃતિ 'મ' આ (૫. ૨૨૩) બતાવ્યા પ્રમાણે લખ્યોરસ હોય છે. અને તેના મુખદાર સામેનો છેડો જોળ હોય છે જ્યાં ફરતી જગદ રહે તેવી રીતે નાનો સ્તુપ મુકેલો હોય છે તળીઆની પહોળાઈના ત્રણ વિભાગો હેઠળ પચ્ચો ગાળો જરા પહોળો રાખી બાહુના સાકડા રાખવા- મા આવે છે, અને પછી મધ્ય ને કુટાણને છુટાં પાડવાને વચમાં ત્રણવાઓ રોપેલા હોય છે. તેમ અદીઆ થાભવાઓ રોપેલા હોય છે. આ જોડવણી ધીરની રેવળને બહુ બળતી હોય મુરોપીઓને કીક મળી છે. આ થાભવાઓની દારો પછી મુખદારની જરાજર સામે અધવેલા સ્તુપની પછાડે ફરે છે ચૈત્રમ્ અજવાણુ પહારના અખદારમાંથીજ આવે છે. પણ તે પુરતું હોય છે દારમા હિમા - હીને જ્યારે સ્તુપ તરફ મો રાખી જોડમે છીમે ત્યારે સરખા આકારના થાભવાઓની દારો ફરતા સ્તુપમા મળી જતી જણાઈ આવેલી દૃષ્ટિને પોતાની સાથે લા મેગીને ફિયર કરે છે. ચૈત્ર ઉપરનું આગ્રહાન પણ નળાકાર હોય સ્તુપ પરના આવેલા ત્રાટકમા મદદ કરે છે આવા ચૈત્રોના સારમા સારો લખલો કાઢીની ગુરૂઓનો છે

વિકાસો

વિકાસો એ ચૈત્રની બાહુબાહુ રહેવા- નાં સ્થળો છે. યજ્ઞે કામે ચૈત્ર. એ પવિત્ર પૂજનીય સ્થાન હોવા ઉપરાંત સિદ્ધાંત સેવાના સ્થાન તરીકે પણ વપરાતાં. શાળાઓની દારો પાસે સિદ્ધાંતો દારો બેસી જતી, અને સ્તુપની સામે મો રાખી કે સ્તુપની નજીકમા અખદાર તરફ મો રાખી ગુરૂ બેસતા હશે. આમ શાળા, રહેવાના સ્થળો, અને પવિત્ર-

સ્થાનોએ એક રમણીય સમક બની જઈ દાલની પશ્ચિમની પુનીવસી દીઠો જેવાં એ બની રહેવા.

આવિકારોમાં પસવાટની અવકુળતા માટે દાક્ષ રાખવામા આવ્યા હોય છે કેટલાક વિકાસો તો પર્વતમાંથી ચારે બાજુ ફરેલા અને માળવાળા કે રવામા આવ્યા છે. તેમા નીચેથી ઉપર ના બધીમા શેગળા પ્રમાણે રહેવાનું હતું અને મામથી ફર અને માત્ર પારખાવિકે છાનન મળીનું. ત્યાં સમયે પવિત્ર અને એકજ જગતનું વાતાવરણ બની રહેતું.

જરણાએ અ- જાખળ કરતાં પેટાના કેતરકામનો બીજો નજનો પહેલા હોય, પછીઓનો પાલાદય આન દ્રવ્ય હોય ત્યાં આવા વાતાવરણમાં ગુરુશિષ્યો વાતાવર- ણમાં રહેતા હશે ત્યારે કેટલું આન ક-

મદ લાગતું હશે ! આવા આનંદની કેટ ઝંખી કરવી હોય તો ગુપ્તાઈની નજીકમાંજ આવેલી કાંચાની અને કનેરીની શુદ્ધિએ જોવી.

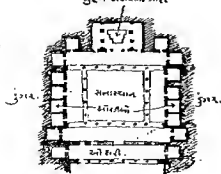
પણ જોઈ સમયના અને હૈંદના સર્વથી સુખી કાલના પરિપાક ૫-૬-૭ માં સૈકની અજંટાની શુદ્ધિએ જોવા જેવી છે. નીચમ દેદાપાદના રાજ્યમાં એ આવેલી છે. એ પૂર્ણ જહોજવાલીના વખતમાં ચમોલી છે. હૈંદનો એ શિષ્ટ સમય, કે બપોરે શિષ્ટ સંસ્કૃત કાળમાં પિતાન તેમજ કાળોનાં પુરતકા લખાયાં એ વખતે પુરાણો પુરાં થઈ ગયાં હતાં કાશિદાસથી નાટ્યકલા પણ શિખરે ચઢેલી. ગાલુ કપિની રસલામતી પણ એજ સમયની. આ બધાનું દર્શન આપણને એ અજંટાની શુદ્ધિઓમાંથી મળે છે. એ શુદ્ધિઓમાં જીતનાં ચિત્રોએ સર્વ હીંદુ તેમજ મુરોષીય પ્રવાસીને આકર્ષ્યાં છે. તેમાં છદછવન, લોકછવન અને ધર્મછવન આવે આજેજ છે. રંગીત તેમજ પ્રજાધાના

રંગનાં એ ચિત્રોમાં રંગની લાભક હજી જોવી તેવીજ છે. હૈંદની ચિત્રશૈલીનો અભ્યાસ તેમાંથી મળે છે. ને તેનો વિકાસ તેના પરથી માંડી શકાય. પણ દીલગીરી છે કે માત્ર કલકત્તાની ચિત્રશાળાએજ એનો વિકાસ કર્યો છે. બાકીની ચિત્રશાળાઓ હૈંદની ચિત્રકલાના વિકાસ મટે નકામીજ દરે છે.

ભાટકે સ્તંભો

આ સમુદાયનો અર્થ સ્પષ્ટજ છે. સુદ્ધ ધર્મ પ્રવર્તવાનાર મહાન અશોકના સમયમાં એ ચમોલા છે. એની કંપના મુક્તવજ સ્તંભ પરથી ચમોલી છે. અશોક રાજ્યને જ્યાં જ્યાં ધર્મોપદેશ કર્યો છે ત્યાં ધર્મોપદેશના ચિહ્ન તરીકે આવા સ્તંભો શેપેલાં છે. તે સ્તંભો પર અશોકના અહિંસા લખેલા હોય છે આ સ્તંભો પાછા સ્તુપની માફક આપણને હજીતના આવાજ સ્તંભોનું સ્મરણ કરાવે છે. પણ હજીતના એ સ્તંભો હજીત-

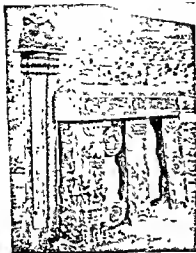
ગુરુને લેખનની ગાદી

ની કલામાં રહેલા મહાન કલ્પ રક્ષણ બતાવી આપે છે, ત્યારે આપણા સ્તંભો કદમાં નાના છે. આ સ્તંભોમાં દીલ્હીનો લોકસ્તંભ જમખસિદ છે. આ લોકસ્તંભ સમુદાયને ઇ. સ. ૪૧૫ માં રેપાલ્યો છે. આ સ્તંભોનું અનુકરણ પછી તો જોનાએ અને બાલજોએ પણ કર્યું છે.

આ ધાર્મિક કાર્યો ઉપરાંત આપણને ફરસાકે જોઈકાલનાં જોનાપરોગી વર્ણકારો પણ મળ્યાં આવે

જોનારાના લેખ સુંદર વિલખનો 'કાન'

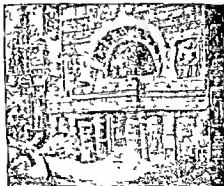

લકતને કોડો

ઉ. એ વખતના ધરોનો ખ્યાલ આવી શકે તેવા કાષ્ઠકાંડોનો આપણને મળી શકતા નથી. પણ સાચી અને સર્વવ્યાપી સુષેલા કોડોઓ અને તોરણોમાં એવી કટલીક તખ્તીઓ છે કે જેમાં ધરો કોરેલા છે. એ ધરોમાં મોંવતગીએ દુકાનો અને ઉપરઉપર એ મળ્યા, વળી રવેશ, જરખા વગેરે પણ છે. આ પરથી એમ ખ્યાલ કરી શકાય કે પહેલાના ધરો લોકમાં પણ સારાજ થતાં હશે.

ઉપરાંત પાણીના ટાંકાં અને કુડો પણ થએલાં જોવામાં આવે છે. કુરતી ત્રિહાર હીંદુઓએ મુગધીજ પસંદ છે. અને એવા ખાટો તેઓએ નદીઓ ઉપર નહાવાપાણીના ઘાટ, જવાસો, કુડો વગેરે કર્યા છે, એટલુંજ નહીં પણ તેઓએ નહેરો પણ કરી છે. પણ આ જવાસો પાકા બાપકામનો પાછપા પરમો-માજ થએલા છતાં જુનામાં જુનું નવાઈ સુધી જ્યાં સેકામ, થએલું ન અતઃ જગાએ મળી આવેલું છે. એવી પણ વધારે નવાઈનું તો એ છે કે હાલ પૂર્વે બીજા અને ત્રીજા મેકામાં આવેલા ગરનાબાઓ દલના નવા રચનાગાઓને મળનારા આવે છે ને તે સુદર પણ છે.

આટલે સુધીના બાંધકામો બોદ છે એ પછી આસ બોદ ધર્મને ખાટો મળાનો થવા નથી. મોદ

આગલાં-પ્રકરણોનો સાર

સંવત ૧૧૬૯ના ચૈત્રની ચૈક સુવારે ચૈક જૈવ સાધુ ને કદાનો કીરો. આગ્રમદ મૃત્યુકંઠ આગળ હતો છે. આગ્રમદ દુર્ગપાલને મળવા જતાં રસ્તામાં ચૈક સુવતીના સૌંદર્યથી મુગ્ધ બને છે. તે કાકને મહીને જયસિંહદેવનો સહેલો તેને આપીને પાછો ગયો છે. સહેલામાં કાકને આજ્ઞા છે કે તેણે બધા આગ્રમદને સૌંપી જુવાનકના પેસમાં જોડાવું. સાણી લીલાદેવિએ પણ કાકને તોડાવ્યા છે. દરમ્યાન જુવાનકથી મણિબદ્ધ 'સાણકદેવીજી' તેજી જાને છે. નાથું સાંભળીને કાક દેવબદ્ધસૂરિની વિદાયગીરી લેવા નય છે, જ્યાં પાર્સીના આરંભમાં આપણા દેવ સાધુને તે જોળવે છે, અને તેની પાછળ ચૈક 'સુપચર' યોજે છે, અને રસ્તે પડે છે. દરમ્યાન આગ્રમદને તેનાં સંસારને ત્યાં તેના સાથે; પાછલે ઘાટ ઝાલાથી કંઠસાબર્યો કુંદયજાલો બનેલો દેવાપાલ, શ્રુષ્ટિ આગ્રમદ દે છે. જે સુવતીના સૌંદર્યથી તે મુગ્ધ થયો હતો તેની આજ્ઞા કાકના આગ્રમદ બે દેવિકાને જોડે છે, એમાં કયા આગ્રમદ, કોણને પનીઆરીઆની મેરઠી પડે છે. મણિબદ્ધ મહાસાજ તેમને વારના જતાં ચૈક દેનિકા 'તેને' મારે છે. તેજામાં દેવાપાલ આવીને દેવિકાનો પગ કાપી નાંખે છે. આગ્રમદ આગળ ફરીઆદ 'જતાં' તે દેવાપાલ વધારે કોંઈ ગણાય છે, પણ એજામાં કાક આવી પહોંચીને ખરી કહીકત કદાવીને દેવિકાને કાઢી મુકે છે અને દેવાપાલને ન છ'ઉડવા આગ્રમદને મેલે છે. આગ્રમદની છાકરવાહીની નિશાનાજનક જાળો લેતો ચિત્તવંચુડ કાક પોતાના પરિવારને દેવાપાલને સૌંપીને રવાને થવાનો નિર્ધાર કરે છે. દરમ્યાન આગ્રમદને તેના સસરો તેજપાલ દુર્ગપાલને ઘેર લઈ નાય છે. તે વખતે દેવાપાલ પોતાના શુક બ્રહ્માનંદ આગ્રમદ મટણીઆ કપરની પોતાના દેવાની આજ્ઞા કાઢેતા કાકની મેરઠાજીરીમાં બળેલા જગાડવાની રત્ન, તથા જકર મટી રોનાપતિ "મુનરોત"ના મુગ્ધ સ્વરૂપમાં બહાર પડેલા વચન તેમની પાસેથી મેળવે છે. પણ તેને કાક મળ્યો. કાકે મુશ્કેલપુત્રીની લાલ કાઢતાં દેવાપાલ કાકનો વધ કરવા હોટે છે, એને બ્રહ્માનંદ મારે છે. શુકરા સખબવાણી છેપટે કાકના કુટુંબદ્વં રજાજી કરવાતું દેવાપાલ વચન બાપે છે. કાકના રવાને થવા પણ મંજરીને દેવાપાલની જી સાથે બેઠાવાથી થાય છે. દરમ્યાન આગ્રમદને ખબર મળે છે કે તેમું મન દરી જવાર સુવતી તે મંજરી પોતેજ છે, તેથી તે કૈંક બહાદુર કાકીને મંજરીના પતની રોજ મુલાકાત લેવાની રત્ન તેની પાસેથી પ્રુત્તિથી મેળવે છે.

(હવે આગળ વાંચો)

મકરણ ૨૩ મું

જેમા હેમચંદ્રસૂરિ ચક્રિત થાય છે

આં બહુના મગજમાં પહેલી વાર માઠીમાં જોડાયેલ નવા પોડનો તોર આગ્યો. તેને લાગ્યું કે તે મોટો માણસ હતો; લાટોમાં સતોથીય હતો; આ બધાં તેના હુકમને તાળે દતાં અને તેમાં મંજરી જેવી મોઢક સી માટે પુષ્કલ થયલા મોઢનો ઉત્સાહ તેની રંગરંગમાં નાચતો હતો;

અને આજે પ્રથમ પ્રયાસમાં ફતેહ મળી હતી, એટલે તેને જીવ તાનમાં હતો. પોતાના પ્રતાપમાં પુરેપુરો વિશ્વાસ તેને પહેલી વખત આગ્યો. તે ઉક કમો નહોતો. એકદમ જઈ તેજપાલ અને માંવને નથી ચોળના કહી દેવી તે તેને કદાપણુકયું લાગ્યું નહીં. તેનો આનંદ બહાર દેખાયો ખરા; પણ તેજપાલ

ને માધવે તેને ત્રી સળાતા નીચાનું
પરિણામ માન્યું.

આખરે માધવે ત્યાં જામણવાર પુત્રી થઈ,
અને ત્રણે જાણી તે-તપાવ નશરમેદને ત્યાં
આવી.

તે ત્રણે મેદને ઘેર આવ્યા તે પહેલા
ચોરી વાર થયાં હેમચંદ્રસુરિ આવ્યા હતા.
રેવાપાવ ધરમા હતો, તેણે આ જુવાન સાંકુ-
ની આગતાસ્વાગતા કરી ચોરા પર બેસાડ્યા.
સુરિની સાથે આવેલા આસપાસ ભેડા.

રેવાપાવ આ નવા માધવે આગળે
દિવસે મળી આવ્યો હતો, અને તે જુગુકમ્મ
કેમ આવ્યા છે તેનો મુદ્દો સમજાવ્યો તેણે
પ્રશ્ન કર્યો હતો. પણ આ બાવક રેવાપા
માધવનું દ્યુતિતત્ત્વ વિચિત્ર હતું વાક્યો તે
એમાં બોલતો કે તેનો મુદ્દો સ્પષ્ટ ન સમજાય,
અને જ્યાં તેણે ધક્કો જ નાંખ્યો સૂચવ્યો છે
એવો. ખ્યાન આવે અને તેની વાતચીતમાં
એની જાતની અસ્પષ્ટ રીતમાં દલીલ સાબત
નામને તેના જાતની અગાધતાને ખ્યાન
સમજ આવે. તેની વાત કરવાની યાત અને
અપરોક્ષ રીતમાં સત્તા ને જુઓ રેવાપા
નદી પહોં દતા ખરા-એમ સામળીવારને તબ
લાગતું.

“રેવાપાવજી! તમારી ખ્યાન સાબતી હું
પ્રસન્ન છું તમારા કુવની ને તમારા પિતાની
કીર્તિને તમે દીપાવી છે. માત્ર બેસનેમ
કાંઈને થાય કે જેવા તમે રણસીરછો તેવા
ધર્મધીર નથી.”

“મારાથી જનનું હું કરું છું”
રેવાપાવે કહ્યું તેને સાધુએ સાથે વાત
કરતા કરાવે આવ્યો. “પણ તારા જીવ
નંદિરે તરફ પડાવાત ખરો નથી?” હેમચં-
દ્રસુરિએ પુછ્યું આ ઉમરેથી તેણે જૈન ને
શીવ સ પ્રણાવ પડ્યો વિરોધ છે એવા આ-

જ્ઞાપનો ધોમેશને ખુબીથી પેલા કરવા માંડ્યા
હતા.

“તમારા જેવા મોહાને પેરાખાવજી દુઃ-
દિન આવતાં વાર લાગે અને રાજસિક ધર્મ
તરફ વળવું પડે થાય. પણ તમે તો લાંબા
આગેજ છો તમારે તો પહેલાં આપણા
ધર્મનું પોષણ કરવું જોઈએ.”

રેવાપાવ આ કાળા મુવકને બોધ કરતા
અધીરાઈથી સાબળી રહ્યા પછી તેણે જવાબ
આપ્યો નદી સુરિએ આગળ થયાનું. “વાર
વારે સરખા સરખા સગ્ને છે. તમે તો
અર્ધિમાધર્મ સંવેવાઈથી રીંધારી થોડો.”

“મને અર્ધિમાધર્મ ક્યવેનો નથી.”

“અરે!” મીઠાગથી હસી સાધુએ કહ્યું.

“તમે ખજાત એક વાર આવો.

તમારો પછી અર્ધિમાધર્મ બદલાશે.”

“વાર નદી ઝોડવાનું ને મન વીકું છે.”

“એમ! શા સારું?”

“વાલું મોઝાગ જરા રણુ છે. તેની
કુદલામાં હું તેને કેમ ઠોડી જડકું જો
વાટની રાજપુતના ખજાત આવતું, તો હું
જ રા આવતું.” નિરાશ બની અવાજે રેવા
પાવે કહ્યું. “જપદેવ મહાપાત્રના રાખાના
આમ ઉલુપ કેમ લાગતી હશે એ મને
સમજાતું નથી.”

“આખરે ન સમજાય એ સ્વાભાવિક છે”
જરા કોમ્પ્લાયી રેવાપાવે કહ્યું. ખીજ પને
નેને ખ્યાન આવ્યો કે સુરિ માત્ર વાત કરેનો
નહોતો પણ તેની પાસે ચાત કહાવતો હતો.
તેણે તરત ચાત ફેરવી. “આપ ક્યા સુધી
રહેશો, તો આ જાણ ને આગડ મહેના
આવ્યા.” કહી ને મોહુ બધ કહી ઉઘો
ખસીને ગેલો.

“અરે પ્રબુજી! શામા કરજો! માધવજી
તે એવું જમાડ્યું કે વખતનું બાનજ ન રહેયું.

સુભ રંડવું થર પાવન થઇ ગયું.” કહી તેજ-
પાત્ર થોડે દેખત પ્રભુભાવ કર્યો. આંખડે પણ
પ્રજ્ઞાભ કર્યો; માથે નમસ્કાર કર્યો. અને
સુરિજીએ બધાને ‘ધર્મશાલ’ આપ્યો. પાટણ-
ની શાળ્યસત્તાના પ્રતિનિધિના આ ત્રેખળ
તરફ એક તિરસ્કારભરી નજર નાંખી
રેવાપાત્ર ત્યાંથી આફરો ગયો.

“સુરિજી મહારાજ ! આજણે હિપર જમ્યું.
જરાક મારે જરા પુછવું છે.” તેજપાત્રે ત્યાં
ગાદિત બેઠા હતા તેને દૂર કરવા કહ્યું.

“ના. શું કરવા! અમે હવે જમ્યું.”
કહી બીજા બધા હાડી, સુરિને પગે લાગી
આજ્ઞા ગયા.

“આંખડા” હેમચંદ્રે કહ્યું. “હવે ભોજા
શું કરવું છે?”

“બીજું શું? જેમ આવે છે તેમ આવશે.”
‘હેમચંદ્રે’ જરાક અભયગીરી આજ્ઞાકટકી
ધામું લેવું.
“એટલે?”

“હરકર તો આ જટરાજના હાથમાં છે,
બીજા કારખાને મડ ને હું કરીશું.”

“પણ તને શા માટે અહીંયાં મોકલા-
વ્યો છે તે તો તને ખબર છે.”

“હા !”

“તારે હવે તારે છાટની સત્તા કાઢના
હાયમાંથી તારા હાયમાં લેવું લેઈએ.
લુએની” હેમચંદ્રે તેજપાત્ર તથા માથે નરક
કરિને કહ્યું. “અહીંયાં કાઢની સત્તા વિશુદ્ધ-
પાત્રે એવી જામવા દીધી છે કે કાઢ ખરેખર
એવું છે મહારાજવું નથી એમ લાગે છે.
તેથી મહારાજ કાઢને બોલાવી લીધે ને
આંખડાને નીચો. હવે તમે જાન પાટણની
સત્તાના પ્રતિનિધિ હો. તમારે આવી શુદ્ધિ
રચવી લેઈએ કે જેથી કો એક હાથે કરેલી
રુદ્ધ પાટી મહારાજના હાથમાં આવે.”

“પણ હવે જો ક્યાં છે?” માથે કહ્યું.

“એ મગો તો ખરો. મહારાજ તો ધારતા
કે એ જોમના શાસનનો અનાદર કરી અહીંયાં,
થી નીકળીને નહીં.”

“હા. તેથી જ મને પણ આજ્ઞાપત્ર
મળ્યું હતું, કે કળાથી કે બળથી કાઢને
અહીંયાંથી રવાના કરવો.” માથે કહ્યું.

“આંખડા મહેતા” તેજપાત્રે કહ્યું
“મારા પર પણ એવું આજ્ઞાપત્ર લાખ્યા હતા.”

“કાક તો મગો” આંખડે કહ્યું “હવે
શું બાકી રહ્યું?”

“એની માત્ર ગેરહાજરીથી શું થયું? !
એની સત્તા ખરખરી તોડી લેઈએ. નહીં
તો એ કાલે-પાછો આવે નો?” સુરિએ પુછ્યું.
તેજપાત્ર કાસાની બાકી આંખ હેમચંદ્રથી
આંખડા ને આંખડાથી હેમચંદ્ર તરફ ફર્યા કરી.
આવી રખતે એક અક્ષર બોલી પોતાનો
અભિપ્રાય વાધાવે એવો કાચો વણીએ તો
નહોતો.

“પણ હવે બાકી શું રહ્યું?” જરાક
અધીરાઈથી આંખડે પુછ્યું.

“પહેલું તો એકે એના માથેસોને દૂર
કરી, તેમના હાથમાં રહેલી સત્તા તમારા
હાથમાં લેવી લેઈએ.”

“પણ હવે કોના હાથમાં સત્તા રહી છે?”

“એમેષર નવા મદનો પીંજેદાર છે.
એના મિત્ર બાબાશેઠ કાઠરી છે. એના ઘરનો
માથુન કડમળ દાહસેનાનો નાથક છે. એ
ત્રણે જવા લેઈએ.” હેમચંદ્રે કહ્યું. તેજપાત્ર
ને માથે આ બાલક લાગના સુરિની માલીની,
ને સુદિન લેઈ રંગ મધ ગયા. માથે
આંખડાના મથાળમાં સોમેષરના નામથી
મંજરીનું રમણ શરૂ થયું. મંજરી નેની
હતી એમ તેને લાગતું હતું; નેનો માન-
મેલોએ વધારવાનો તેણે નિમણ કર્યો હતો.

અને આ તો તેનાં માથુસેને ખરતરક કરવાની, તેની સાહેબી ઈનતરી લેવાની, તેના પતિની પ્રતિજ્ઞા તોડવાની વાતો થતી હતી. એને ઘામું કે આ વાતો તો તેની પોતાની સાહેબી છુટવાની થતી હતી. કાંઈ પોતાનું અપમાન કરતું હોય તેમ એને લાગવા માંડ્યું.

“અને ડંકનીયાન” શાંત સરિની મુન્દરા આમળા ચાલી “પણ કાકને ત્યાં છે. મંગાવી લો !”

આંખડના માથા પર ધા પાડેા. એ ડંકનીયાન તો કાકને ત્યાંજ રહે એવું વચન તે મંજરીને આપી આવેા હતા. શું તે ત્યાંથી મંગાવી લેવાં ! શું મંજરીના ઘરને નિસ્તેજ બનાવવું ! શું જારની સામ્રાસી જેવી મુદ્દીને એક સામાન્ય ઘરની મુલિયાળી બનાવી દેવી ! આંખડના મગજમાં તેના ઘરના ઓરડાનું માફક વાતાવરણ પ્રવરી રહ્યું. તે વાતાવરણમાંથી બે મોરાં લેવડેવી, અડુનપાં નળેા તેના તરફ નિમગ્નતામાં, દપડામાં લેઈ રવાં હતો. ને નળેા ક્ષણ રીને તેને ધુછી રવાં હતો—આંખડ મહેતા ! તમે મને વચન આપ્યા પછી—મારા ઘરને નિમ્નેજ કર્યો ! કાઠમાં મળેલું માલું ક્યાં રચાવ કાઢ લેશો ? આંખડ પ્રજુલેતું, તેનું ઉત્સાહી દરમ આ અર્થનાંજો અરવીકાર કરી સકતું નહો. ત્યાં સુધી ને દત્તેા ત્યાં સુધી ખેતી મગજુર હતી કે તેની—દા—નની મંજરીની સાહેબી સાંભ આંખડી રી રહે !

“આંખડ ! શું વિચારમાં પડ્યા છે ?” સુરિને સાંભ આવજા માંડેા. આંખડ કહ્યું નહોતું. મુલિયાળી પાડેા આંખડેા પણ ને સુરિમાં રહેતા નિષ્વ સાંભ લાગેા.

“આપે લેવડું શું કર્યું ?” જરાક નોમમાં તેને ધુછ્યું.

“કાકને ત્યાંથી ડંકનીયાન મંગાવી લે” જરાક સખતાઈની અસર હેમચંદ્રના અવજાનમાં હતી.

“શા માટે ?” આંખડે ગુરસાથી કુન્દને અવાજે ધુછ્યું.

“મદારાજની વાણી છે તેથી.”

“મદારાજને અને એરી આતા આપી નથી.” તેજપાસ ને માધવ બંને લેઈ રવા. એ બે હેમચંદ્રને અને આંખડને તો એકજ સમજતા હતા.

“એટલે તું ડંકનીયાન કાકને ત્યાં રાખશે ?”

“કાકને.”

“તું શું કરે છે. તો તો કાકજ સલાધીય છે એમ લોકો માનશે.”

“એમાં શું જશે ?” આંખડે ધુછ્યું. “મદારાજનો ગમ છે કે કાક નીમક દરામ છે. એજે તો મદારાજને લાટ અપાવ્યું. ને તને પારખું નથાણું ગણ વગર વાંકે એની સલા લઈ લે ?”

સવાર સુધી આંખડના અભિપ્રાય એટલા જુલ હતા કે મળે જાણા ચિત્રામળ બની ગયા.

“પણ કાક મહેતાએ એજ પ્રમાણે કરવા કર્યું છે.” કમવાચકે અવાજે હેમચંદ્રે કર્યું.

“બુધ્ધિમંદો દુર્વેપાસ હું છું. કાક મહેતા નથી.” આંખડે કર્યું.

હેમચંદ્રે કુન્દને મોટું શીકું ધ્યું. તેજપાસ કાકેજ દુરમત નહોતો અને આંખડનો આ અભિપ્રાય લેખ નેજે પણ ઉમેરું “આંખડ મહેતાની સાત તો સાતી છે. નહોતો તો તમ્હમાં લોકેા જુમાજુમ કરી મુકેા.”

“આંખડ !” સુરિએ રહેવા માંડ્યું. પણ બીજે વિચાર આવતાં નેજે નમરસેરે અને

માધવને કહ્યું, “તમે જરા અને એકલા વાત કરવા દેશો ? આંગણને બાન નથી કે એ શું કરે છે.”

“આખાનું બાન નહોતું તે તો કલ્પનામાં એક સુદીના નવનયુગવર્માથી કરતા આભારનો સ્વીકાર કરી રહો હોય. શેઠ અને માધવ બંને ઉડી જરા દૂર ગયા.

“મંડા ! તું શું બકે છે તેનું જાન છે ?”

“હેમસ્ટરિશ ! દુર્ગપાત્ર હું છું. તમે નથી. તમારે ખાતરી વાતમાં વચ્ચે આવતું નહીં.”

“પણ આઠલા સાક તો હું ખજાતથી અહીંયાં આવ્યો.”

“એ નકોતા બોલાવ્યા” આખડે જવાબ દીધો. “બીંપાએ એકલા છે તે પુછી આપા તેને.”

“હું રાજદ્રોહ કરે છે હો.” સામ્યવાદથી સુરિએ કહ્યું.

“હું તો માત્ર એક ભુના રાજસેવકની આમકે હાંડવા નથી દેતો.”

“ત્યારે એના માણસો પણ રહેવા દેશે ?”

“એમ ચાલતું આવ્યું છે તેમ ચલાવીશ.” આખડે આજ્ઞામન આપ્યું.

“ત્યારે હું હવે અહીંયાથી જતો રહીશ.” સુરિએ છેલ્લી ધમકા બાજી.

“જ્યારે હજી ચાપ ત્યારે ?”

“હીક.” જરા વિરતકારથી હેમસ્ટરિએ કહ્યું. તરત તેના સુદર અવાજે પાછો માર્ગો ભળે કે દોષગત નહીં તેમ તેણે જાણ રાતે ખોટા પાટો પાડી કહ્યું “જાણ, તમે જાણો ! તમારા બાનમાં આને તેમ કરો. અને તો હીક લાગ્યું તે કહ્યું.”

નમરગેઠ અને માધવ આ સામજી પાસે આવ્યા. આખડે લાગ્યું કે તેણે ખોટો વિજય મેળવ્યો. તેણે કહ્યું.

“મહારાજ ! કાંઈ અપારે આપણે મળીશું પણ સાખા ખુદરપતિના વાડામાં.”

સુરિ દરશો. “હા, લોકોને ત્યાજ જવાની દેવ દામ્ય તો બધે ત્યાં મળજો. ચાલો હવે હું જાણ તેજપાત્ર શેઠ ! હું હવે ચોડા દિવસમાં અહીંયાથી વિચરીશ.

“એમ કેમ ? એકદમ.”

“હા જરા આમ આવશે.” ઉડીને સુરિએ તેજપાત્ર મોઢે બોલાવ્યા. શેઠ ગયા.

“આ જીતવો : વચ્ચે ખાતું ન નારતો દોષ તો વધારે સાક” નામર માધવે ઉદ્ધાર કાઢ્યો.

“ત્યારે શું” આખડે જવાબ દીધો. તેની કલ્પનામાં એ લખિત મનોહર હોડી તેને સાનાળી આપતા દેખાવા

“સચર પછી આખડ કાઢીને મળ્યો હતો” સુરિએ પુછ્યું.

“એ કાઢીની બી મ જરીને મળી આવ્યો” શેઠે જવાબ દીધો.

કોઈ બોલ્યું નહીં. સુરિએ તનમાં નિશ્ચય ક્યો કે તે સીને ખજાતુ ભેદ્યો

મકરણ ૨૪ મું

ભુચુકચેતો નવો મઠ

આખડ મહેતાના સુવાળા મુખ પર સતોષ છવાઈ રહ્યો હતો. આખરે ભુચુકચેત આવવાનું કે બોડુ નહેતું તે ખરેખરો દુર્ગપાત્ર બન્યો હતો, અને શ જરી જેવી અપૂર્વ સદરી પણ સાપડી હતી તે એકલો પડ્યો પડ્યો હતો. વિધિને કરવું હોય છે તો શું નથી કરતી.

શું તેનું રૂપ હતું ? શો તેનો મોહક અવાજ હતો ? શી તેની આખની અંજલ

હતી ! ને તેની સાથે તે બેઠ્યો હતો, બેઠો હતો. તે જરા દસી પણ હતી. ને કાલે સવારે તે તેને ઘેર જઈ પોતાની નવી સપાનો દમાખ પણ દેખાડી ચકશે.

સ્વપ્ના સમુદાયમાં જતાપરણુ ચારે તરફ ડાબાં રહ્યું હોય એમ લાગતું હતું. રસ્તે-રસ્તામાં જાણી જાણીને જાણીને હતો એવું પણ લાગતું હતું. 'શું ને આકાશના રંગમાં, સૂર્યની રંગમાં કે અવલુનીય આકર્ષકતા જાણતી હતી. પાકા, વિલાસીની રસિકતાથી તે આંખો મીચી આ બધાનો અનુભવ કરી રહ્યો. એકદમ તેની આંખ આગળ મંજરીનું ઊંચું, સ્વરૂપવાન સરીર ખડું થયું. તેનાં આંખોમાં ઉભરાતા મોઢે તેને આંછ નાંખ્યો. જાણે એકાદ અપર્યાપ્ત હોય તેમ તે માત્ર તેનાં વિકસિત નયનો તરફ જોઈ રહ્યો.

તેની કમળાદિષ્ટિ આગળ સવારે ફોટી હતી તેથી મંજરી કેપાઈ-ગર્ભસરી, પ્રતાપી ને વિદ્યાન. તે તેનાં લેપાથી ચરમાઈ નહોતી, ખંભાઈ નહોતી, તે અંજાઈ નહોતી તેને મન પોતે અનેક પ્રશંસા કરતા સુવકા-માંનો એક હતો.

તેના મોઢેકા દેખામાં હીલ પ્રસૂતિ. હિદા મહેતાના પુત્રની પદવીને આ સુંદરીને હીસાળ નહોતો; આપકથેશના મોજાઈ તેને માન નહોતું; અંજાલની સુવતીઓનાં દેખાના દાર માટે તેને પરવા નહોતી. પાટલની સેનાના મહારથીઓ તેની સેવા કરતા હતાં જુઝુકાના વિદ્યાન શિરોમણિઓ તેની પૂજા કરતા. તેની ને પોતાની વચ્ચે જાણે અતર-પટ હતો. અને આ પારદર્શક પટમાંથી, એક ચૂર્ણ હાથ પેલી તરફ મુઠેલી અંકની એક અદ્ભુત મૂર્તિ જોઈ, મોંમાં પાણી લાવે તેમ પોતે કરી રહ્યો હતો.

તેનો આત્મચતોષ જતો રહ્યો; તેનો હર્ષ નષ્ટ થયો; તેની આસાની અટારીએ છુટી મઠ. અત્યાર સુધી તેની એક મીઠી નન્દરે સુવતીઓ આકર્ષક આવતી; પણ આ સુવતી તો પોતે તેના પગ આગળ જઈ પટ-કાચ તેણે આંખની પલક ફલાવે એવી નહોતી. આંખને પરસેવો પરસેવો ઘસ ગયો.

ચોક્કસ તેનું અભિમાન સુનેજ થયું. પ્રણયીની કલા પ્રતાપીને આવડતી નથી એ સૂતનું જાન થયું. રસધેવી સુંદરીઓ મહત્તા પાછળજ મરી શીકતી નથી એ સિદ્ધાંતે તેને આશ્વાસન આપ્યું. દેખાં રીઝપવાની કાંઈ કલા તો તેના જેવા કોઈ અદ્ભુત કલાકારને હાથેજ મરી હોય છે. માત્ર આ વખતે તેની પરખરી કસોડી થયા વિના રહેવાની નથી એમ લાગ્યું.

આવા તર્કવિતર્કો કરતાં આત્મજાતે આંખી બપોર કાઢી. મંજરીનાં હર્ષન દરીથી કેમ કરી સ્થાય તેના ઉપાધે તે થોડું રહ્યો હતો. એટલામાં એક પાર્શ્વિક ખબર આંખી કે સોમેશ્વર જાત મળવા આવ્યા છે. આગસ્ટ આત્મજાત દરાર બેઠો થઈ ગયો. તેની મંજરીને ખાલુસ ! સી વિધિની સાનુકૂલતા ! શું મંજરીએ નવાં દુર્મપાલને બોલાવવાં મોકલ્યું હતું ? તેણે સોમેશ્વર જાતની મારફત કે સંદેશ મોકલ્યો હતો ?

સોમેશ્વર તે બેઠો હતો ત્યાં આંખો ને નમસ્કાર કરી વિનવથી બેઠો. આત્મજાતે નમસ્કાર સીકાઈ. 'ચોક્કસ વાર બંનેએ એક બીજા સાથે જોવા કહ્યું.

"કેમ બેઠો ?" આત્મજાતે પુછ્યું.

"મહારાજ !" ચાંત વિનવથી સોમેશ્વરે કહ્યું. "આખને મન જોવા લઈ જવા આવ્યો છું."

"હા." દરોને આંખે કહ્યું "મઠની કુંચીઓ તમારી પાસે છે તે મેં સાંભળ્યું.

ચાલો," કહી આંખડ કપડાં પહેરી તૈયાર થયો. જે સોમેશ્વર મંજરીની સેવામાં રહેતો, તેની સાથે ફરવું પણ આંખડને સુખદાયક લાગ્યું.

"સોમેશ્વરજી" જ્યારે તેઓ પાંચખીમાં બેસી મઠ તરફ જવા લાગ્યા ત્યારે આંખડે વાત ઉપાડી "તમે બદરાજ કાઠના કે સગા થાઓ ?"

"મણેજ દુરનો એ મારા શુક થાય."

"એ બહુ જાણના માણસ છે ?" કાક પડ્યા મંજરીની વાત પર કેમ અવાજ તેનો નિવાર કરતાં આત્મબદે પુછ્યું.

"તમે બધા કોને ખાત્ર સામાન્ય બંધ હારમાં કોળાયો છો. એટલે કોની ખરી જાણનાનો ખ્યાલ તમને કદી આવે નહીં."

"ના. ના. એમ તો શું ?"

"મહેતાજી કોની ખરી કીમત કરવાને તો મારી ખાત્ર તમારે કોના ચરણ સેવવા બેઠ્યો, કોની શુદ્ધતા ને સુદિ, કોના આચાર ને વિચારનો ત્યારેજ ખ્યાલ આવે. એ તો કશિકાલ છે, ને બૃહદ્ગ્રંથ પરાધીન છે એટલે કાકમઠ દુર્મંથાલ તરીકે સંકે છે."

"ત્યારે પાટણ કેમ નથી આવતા?"

સોમેશ્વરે એક વીશ્ય નવર આંખડ પર નાખી "તમારા રાજાની, કે મંત્રીઓની ખગદુર ક્યાં છે કે તેને સા આપવા દે એ બિચારાઓને કાગળમાં બાંધ બારે પડી જાય."

આત્મબદે ખડખડ હસી પડ્યો. શું આ ઉછરડાનું અભિમાન ને અઘ્ઘાન ! સોમેશ્વર જરાક ક્ષણી દસીને બેઠ રહ્યો.

"સોમેશ્વર તે પાટણ જોવું છે ?"

"ના."

"મહારાજાને, મારા માથાને, ને મુલ્યવ મહેતાને જોવા છે ?"

"ના જોવા તો નથી, પણ તેમને વાંચે સંજ્ઞાનું તો પણ રે છે."

"ત્યારે એ બધાથી તારા શુક જાણના ?"

"કે તો આટલું જાણું છું. વર્ષોનાં જોઈ થઈ પણ તમારાથી નથી બુનામડ મર શુક કે નથી ધારા લેવાનું. અને જેણે લાટ સરક્યું, જેણે એકલે હાથે નવચણ રા' પકડ્યો, ને રોજનામ પાસેથી જેણે મુલ્યવ મહેતાનો ભાંડો આશી આપ્યો તે મહારથીને પાટણ મં રાખવાની તમારા મહારાજા ને મંત્રીઓ-માં હીમત નથી, ને તેનો આદર કરવાની પ્રમાણિકતા નથી."

"શું પણ તારા શુકની ખાત્રકળ છતાંથી બેલે છે" આંખડે હસીને કહ્યું "કે શુક-પત્ની પામે આ બધું શીખી આવ્યો ?"

એક પળવાર સોમેશ્વરની આંખમાં વહેમ આજો. "કાક દહાડો તમે માની વિદલા બેઠ છે ?" જરાક નિરસારથી સોમેશ્વરે પુછ્યું.

"ના સંજ્ઞાનું પણ છે."

"કાક પડિતને જાણ પુછી આવ્યો."

આત્મબદના મોમાં પાણી આવ્યું "તમે તો શુક ને શુકપત્ની બનેના મોઢા કાક છે."

સોમેશ્વરના મતરમાંથી પૂન્યનાનો બાવ પ્રગટ્યો "બટણ ! એ બેના ચરણ સેવવા ચીત્તવ બીજા મને હોય નથી."

"ત્યારે એ બેમાં જાણ કાણ ?"

જરાક હસીને આંખડે પુછ્યું.

"એ સવાલનો નિર્ણય મને આવે બાર વર્ષે પણ મુકરો નથી. આત્મબટણ ! મહારાજા મુકવાના મહારથીઓ બનાવે છે. ને આ પચ્ચંતા પડિતો બનાવે છે. એ બેમા મોઢું કાણ તે કેમ સમજાય ?"

આત્મબદને હેમચંદ્રસિંહ પાઠ આવ્યા. તેણે પેતાના પર સત્તા બેસાડવાનો પ્રયત્ન

કયો હતો તે આંખડને સાલને હતો; અને
જને તો તેની જરા મરકરી કરવાનો હિસાબ
વિચાર તેના મગજમાં રહ્યો.

“તમારા બાપડિયો જોડે વિવાહ કરે છે?”

“હા! એમને રહે તો.”

“આમારા ખંજાતના એક સરખવિશ્વર
અહીંથી આવ્યા છે. તે ખાને ખળવાનું
કહેતા હતા.” આંખડે ગાંધુ માંડ્યું.

“જા! એમ ગમે તેને ખળતાં નથી”
સોમેશ્વરે હિંતર વાળ્યો.

“આપણે અહીંયાં ઉતરવાનું છે કે?”
આશ્રમરે ગદ ને જુના શહેર વચ્ચેની ખાઈ
આગળ પ્રાણથી આજતાં કહ્યું.

“હા.”

ઐતહાસી જુના અને નવા શહેર વચ્ચેની
ખાઈ આગળને આવેલો તેઓ, આવી
પહોંચ્યા. પાલખી ઉભી રહી, અને આશ્ર-
પાસ ઉમેશી માણસોના નજરકાર ઝીલતા
એ બંને નજીક ખાઈ આગળ વાટ જોતી
દોડીમાં બેઠા. થોડીવારમાં તેઓ નવા ગદ
તરફ હિંતરો ને ગદમાં નવા ખાટી ટેકરા
ચઢ્યા લાગ્યા.

“સોમેશ્વર બહુતો હોવાથી કમળાનંદ
ચઢ્યા લાગ્યો. પાછળ હાંફતો હાંફતો આંખડ
ચઢ્યો.”

“સોમેશ્વર આ નહુ” શહેર તો હમણાં
જ વસ્યું.”

“હાજી. પહેલાં નાનો ગદ હતો તે
પથવી બટલોએ આ નવો કરાવ્યો.”

“મગજુત દેખાય છે.”

“મહારાજ! આ ગદ આલીસ વર્ષનો
શેરા ખેંચે એમ છે.”

“દે?” અંકિત થઈ આશ્રમરે પુછ્યું.

“હા.” થોડીવાર બચેએ મુઝે મોઢે
ચઢ્યા કહ્યું. આખરે તેઓ દરવાજા પાસે
પહોંચ્યા. “આ દરવાજો અત્યારે બંધ કેમ
છે? સવારે તો ઉઘાડો હતો.”

“બટારાજ ગયા ત્યારે માત્ર પેલી
તરફ ખાલું જ ઉઘાડ્યું એમ કહી
ગયા છે.”

“એમને ભૂચકચળની ધણી મિતા થતી
લાગે છે.” જરા કચવાઈને આંખડે કહ્યું.

“એમને ન થાય તો કેને થાય?”
તિરસ્કારભરી આંખે સોમેશ્વરે પુછ્યું.

“અરુ. પણ દુર્ગપાલ તો હું છું હવે”
દરીને આશ્રમરે કહ્યું.

“તમે નવા એને” કાંતિથી સોમેશ્વરે
કહ્યું.

સોમેશ્વરે દરવાજાની બારી ઉઘાડી
એટલે અંદરથી ઝાક સૈનિક દોડતો આવ્યો.

“દેખ! એતો હું સોમેશ્વર” સોમેશ્વરે
કહ્યું “ને આ નવા દુર્ગપાલ. પંધારો આશ્ર-
મરજી.”

તેઓ અંદર પેઢા અને આશ્રમરને કોઠ
પર થઈ સોમેશ્વર સહ ગયો.

આંખડ આ નવા ભૂચકચળનો કોઠ જોઈ
અત્યવળ થયો. નહુ ભૂચકચળ નદીના ધસ
પર આવેલા વિશાળ ને ઉંચા ટેકરા પર
વસાવવામાં આવ્યું હતું. અને ટેકરા પરથી
બંધેલા કોઠ નદીની સપાટીથી એટલો ઉંચો
હતો કે આ ગદ કદી લઈ ચકાવ એવો
પ્રભાવ થયું આવે એમ નહોતું.

“આ ગદ આટલો મોટો શા સાર
કયો છે?”

“કારણકે આરે તરફ દરતાં રવા-
નાએ કરી રાખ્યા છે.” સોમેશ્વરે કહ્યું.
“જરૂર પડે તો આણું ગામ અંદર રાખી
ચકાવ. આજે એમાં નજીક દળદર સૈનિકો
નીસંતે રહી રહિ એમ છે.”

“પણ કોઈ ઘેરા પાલે તો આવ્યા મોટા મઠમાં ભેટાં મુખે મરે.”

“ના! એની માંધણી એવી છે કે જલ્પ પાસે તો એને ભયભર નથી. જરૂર પડે તો પાંચ સાત માણસો એને મહીનાના મહીના સુધી સાચી શો એમ છે.”

“આ પેલું શું છે?” એક ધરના તરફ દાંધ કરી આવ્યે મરે પુછું.

“એ કોણ?”

“આપો મોરો?”

“હા! ને એ હ મોટા ભરેલો રાખ્યો છીએ.”

“હમણું કોણ મોરો પાસવાનું હતું?”

“એવતો નર સદા સુખી”
“હી બને જલ્પ ચારે તરફ ફરવા નીકળ્યા.”

પ્રકરણ ૨૫ મું

દોરા નાયક

સોમેશ્વર ને આજમદ મદ તપાસના હતા ત્યારે દોરા નાયક મુઠે મોરે પાછળ ચાલ્યા કરતો. તેની સફેદ દાડી પગનાં ફરફરતી હતી. તેની આંખો માનના નીચા નમેલી હતી. છતાં તેના પદ પલ્લુ સમજા દાંધે તેણે કાતો અરવા-ભારિક સખતણી પડી રાખ્યો હતો. તેના કમરગીરાળા કપાલ પર અસારે મણી ફરવાગાએ પડી હતી. મોટી દાડીવારે તે મોટીથી આજમદ તરફ વળેલો.

દોરા નાયક

તેણે જોઈ દાડી પગનાં ફરફરતી હતી..... તેણે કાઢેલ અરવાભારિક સખતણી પડી રાખ્યો હતો.

મુઠુ, પાટણુ રાજ્યવાસ આવ્યું તેની તેને કે પડવા નહોતી. ફરશા સાંજના તે તેની કોઈના મકાનીમાંથી નીકળતો, કાઢને કોઈને

જઈ બેસતો—ને જાણે કાક ધરમાં આવે ત્યારે પુછતો “ભાઈ ! કેમ છે.” કાક દરમીને કહેતો “કેમ દેવા ! પ્રતીમાંને ?” તે જવાબ દેતો “હા ભાઈ !” ને મુગે મોટિ પાછો જતો. આખી સંજિમાં આટલીજ ચીજમાં નેને રસ હતો.

એના એકલા છપ્પને સંસાર જોડે જોડવાની એક માત્ર દોરી કાક હતી. અને એ દોરી પકડી તે બપસાગર તરવા તૈયાર હતો. તેના એકલક્ષી મગજમાં કાકનું સ્થાન એવું હતું કે કાકની પરિસ્થિતિમાં કે પણ ફેરફાર ચાલે તે એને સ્મરતું નહીં. કાક દુર્ગંધાલ થયો, સ્ત્રી પરભયો, ભટકાજ થયો—તે એને જરાએ ગમ્યું નહીં, આ દરેક ફેરફારથી કાક ભણે તેના મઠી પારકાનો થતો જતો હોય તેમ એને લાગ્યું હતું.

કાકે તેને મઠના કાઠારનો નામક નામ્બો ને પણ તેને ગમ્યું નહીં; છતાં એના વાઘના કુકમનો તે આનાદર કરી યાચો નહીં.

ગઈ કાલે તે સીરસ્તા મુજબ સાંખા બુંદસ્પતિને વાડે ગયો હતો, અને કાકને ખબરો હતો.

“દેવા ! હું વંચળા જાઉં છું.”

દેવાએ કહ્યું જોડું. તેની આંખમાં અધીરાઈ હતી.

“હું આતું ભાઈ ?”

કાક રેતથી દરવો “નરે દેવા ! પછી અહીંમાં કામ ?”

“હા.”

“જાને જોનો રહેજે.”

“હા” દેવાએ કહ્યું ને તે બેસી ગયો. તેના જદ હાથને ન સમજાવે એવા વિશિષ્ટ ની વેદના પદ. કાક થોડીવાર તેની સામું જોઈ રહ્યો. ને તેના હાથની વ્યથા સમજાવે

“દેવા ! હું આવી લાગ્યો. તું મદ સાચવજે.”

“હા” કહી દેવા જોઈ રહ્યો. તેની આંખમાં જળકળીઓ આવ્યાં. માતાનું એકનું એક ભાતક કાક છીનવી જતું હોય તેવું તેને લાગ્યું. “ભાઈ ! હું જાઉં છું.”

“હા. જોતો રહેજે.”

દેવા મુગે મોટિ બેસી રહ્યો. ને ધરમાં જતા કાક સામું જોઈ રહ્યો. થોડીવાર તેણે નિઃસ્વાસ મુક્યો, ને માથું ઢલાવતો તે મદમાં પાછો આવ્યો. ત્યારથી તેનું માથું નમ્યું ને તે જોલતો બંધ થઈ ગયો. તેને લાગ્યું કે તેનો ‘ભાઈ’ તેને ફરી મળવાનો નહીં.

આતારે નના દુર્ગંધાલને જોઈ તેની આંખમાં ઝેર આવ્યું. તેના ‘ભાઈ’ સીવાય બીજું કાક દુર્ગંધાલ ચાલે તે તે જોઈ શક્યો નહીં.

તેણે મુગાં આપ્યા કહ્યું, કાઠાર આગળ આવી આમલક ને, સોમેશ્વર નહીં સામું જોઈ રહ્યો. દેવા ધીમે રહીને સોમેશ્વર પાસે ગયો અને કહ્યું.

“સોમેશ્વર” દેવાએ કહ્યું “તમને વાર લાગશે ?”

સોમેશ્વર દસીને ક્યોઈ, કાકના બધા માથુસોને દેવા નરક પ્રીતિ હતી. “દેવા કેમ ? આજે ‘ભાઈ’ને વાડે જતું છે ?”

“હા વખત થયો.”

“પણ આજે તારા ભાઈ નો નથી.”

“તેમાં શું ?”

“જા ત્યારે” સોમેશ્વરે કહ્યું.

“સોમેશ્વર ! કાઠાર : જોવા હોય તો જોઈ શો.”

“વખારે કાઠાર જોવો છે ?” સોમેશ્વરે આંખડને પુછ્યું. આંખડને આ નામ્બની અ

સબત: અને સોમેશ્વર એડે બોલવાની રીત
પસંદ ન આવ્યાં.

“આ કાળ છે ?” આંખડે તિરકકારથી
પુછ્યું.

“એ કદરાજને રિવાસ નાવક છે ને
અહીંના કાઠારને રખેવાળ છે.”

“આમ જવાને ક્યાં અધીશ થયો
છે ?” જરા સવાળમા નવા દુર્ગંધાલે પુછ્યું.

દેવાની નીચી નમેલી આંખ જરાક
પહેળી થઈ.

“એ તો કદરાજને વાડે જરા આંચે
છે, એને શાજની રેવ છે.”

“તમારા માણસો ધણુંજ મોઢે મહેવા
કે” આગ્રમરે કહ્યું. દેવાએ ઉંચુ જોયું.

સોમેશ્વરને કપાળે કરચળા પડી. “મહા-
જા! દેવો સામાન્ય સૈનિક નથી પણ ધરના

માણુમ જોશે છે. જા દેવા !” સોમેશ્વરે
કહ્યું. દેવો મોઢા વમર ચાલ્યો ગયો.

“દરેક સૈનિક ધરનો માણુસ હશે તો
પડી આ માણુસ થશે શું ?”

“કદરાજ !” સોમેશ્વરે કહ્યું “આ
માણુસ જોશે વિશ્વાસુ બીજને માણુસ નથી.

એનું અપમાન કરવામા શો કામદો ?”

“અહીંમાં દુર્ગંધાલ ધીરાધ આખા
માણુનું માન જળવાતુ લાગે છે.”

“જુલોની. આજે વડો થયું કરોજ તે
કદરાજને ત્યાં જાય છે ને. જરો, થોડીધર

એટલે મેસરી ને પાછો આવશે. એને મથા-
ચિના નહીં માલે.”

“મને આવા મોકરો નહીં પરવાશે.”

“ત્યારે આવા મોકરો નમને આવી પણ
નહી” જરાક હસીને સોમેશ્વરે કહ્યું. તેઓ
આગળ ચાલ્યા.

દેવો નાવક મુજે મોઢે મદમાંથી ઉતરી,
જુલો કાઠેરમાં થઈ સાંભા જુહરપતિનાં પાંડા-

મા આવ્યો ને કાકને એટલે મોઢાં
તે મુજે મોઢે, જાણે કાઠના આવવાની વાદ

એના. દોષ તેમ મેસરી રહ્યો. અપમાન” થયું
ત્યારે તેણે ઉંચું જોયું, અને કાકની પાદ

એવી નિર્ધર છે એમ ખ્યાલ આવતાં ચલ્યો.

“કાણ છે ?” તારણ ઉપાડતાં અસ્થિ-
ભરે પુછ્યું

“કુ દરો નાવક.”

“કેમ ?”

“ના અમર્યો.”

“શીજુ નાવક !” અદરથી મંજરીને
જવાબ આપ્યો. તે બકાર આવી “આવની

દેવા ! નકાર કેમ મેસરી રહ્યો છે.”

“કે નહીં. અમર્યો” હઠી તેણે નીચાણે
મુકરો

“દેવા ! તારા બાપ થોડા દુઃખમાં
આવશે.”

ડોસાએ ડોડું ધુણાવ્યું “ના” બા !
કે નહીં મનું.”

“કેમ” જરાક શીકક હસીને મંજરીએ
કહ્યું

“કાલે જારી છાપરી પર ધુવડ મોજાવું”
હર

“અરે તેમા શું ?” મંજરીએ ધીમતથી
કહ્યું “તારા બાપ તો આવ્યા સમજાની”

“બાપ તો આવશે. પણ મને નહીં અને
મા” કીકાલાઈને બતાવશે.”

આ ડોસાતુ હેત જોઈ મંજરીની
આંખમાં પાણી આવ્યું “આવની અંદર !”

દેવો અંદર ગયો, ને વૈસરીને જોઈ પાછો
નીકળ્યો. તે ધાંમે કમરે ને બારે દેવે ગદ

તોફ ચલ્યો, ત્યારે થોડી રાત થવા આવી
હલી તે નીચી નજરે ગદ તરફ ચાલ્યો.

આઈ પાસે આવતાં તેને એ પુરુષ ગદ તરફ જોઈ રહેલા દેખાયા. તેણે ઉચ્ચ જોયું, ને અંખાકું.

"કાણુ છે ?" તેણે પુછ્યું.

એક માણસે આવે ને ખરે શાલ વીંટી હતી. તે આગળ આવ્યો.

"શું છે ?"

"અત્યારે શું કરે છે ?" સાર્વજ દેવાએ સવાલ કર્યો.

"જોશો કાણુ દેવા ?"

"દેવાએ ખાનગી જોયું" તમે કાણુ ?"

"દેવાપાલ, મને જોવાનું નહીં ?" રેવાપાલે જવાબ શાલ ખસેડી કહ્યું.

"જાણ તમે કે અહીંયાં."

"જરા જરૂર આવ્યા છીએ, અત્યારે ક્યાં કાઢે પૈર જઈ આવ્યો ? તારા 'જામ' તો જોયો ?" રેવાપાલે તિરસ્કારથી કહ્યું.

"તેમાં શું ? થોડે દડાં પાડે."

"અરે કે મહિ થયો છે ?"

"કેમ ?"

"એ તો હવે આવવાનો જ નહીં."

"શું ?" કોણ કાઢી દેવાએ પુછ્યું.

"જયદેવગદારનાં એને જુદાં જ નહીં આવવા દે."

"કેમ જવડું ?"

"એણે પોતે મને કહ્યું."

"ને આ નવો દુર્ગપાલ અહીંયાં રહેવાનો ?"

"હા દેવા તારે ને અરે કેમ. રાત્ર માની જોઈ હતો કે એને કાણુ પુછવડું છે હવે એ પડવાયો. દેવા ! તારે પણ ગદ છેડવો."

"કેમ ?"

"નવો દુર્ગપાલ તો એમાં પટણીઓ વસાવશે ?"

"અરે કે વાત છે ?"

"જોજે ત્યારે, તમે કાંઈ મારું માનતા નથી. પણ તમારો કરેલો ગદ તમારું સત્યાનાથ વાળશે જોજો."

દેવા મુઝો ર ૧.

"એ હજાર પટણીઓ એમાં કારાઈ એસશે તો તમારા આખા દેવાને જાણ જાણ પોસાવશે."

"જેમ કોની મગદુર છે કે આખા દેશ ને કુખ દઈ શકે ?"

"તમારો મોટો દુર્ગપાલ હતો તેને તો ધડીના છાંડ લાગમાં દેશપાર કર્યો. હવે તમારું કાણુ ? આંખડ ખલાતી ને માથવ નામર ?" રેવાપાલ તિરસ્કારથી હર્યો. "ને એક જણ જુદો ?"

"કાણુ ?"

"નેરે ભોગડો"

"નેરે ભોગડો" રતબ્બ બની દેવા નાથકે પુછ્યું

"શું કહ્યો છે ?"

"દેવા" રેવાપાલે તરમાસથી કહ્યું "હું મી જુકું જોયું છું—તારા જાણ ! અને મારે રેર છે. પણ તે મારે તેવો પણ જાહેરો દિનેશ્વ હવો. તે પણ મર્યાને નેજો હવે શરી આવવાનો નથી."

દેવાને મુકમાં આવ્યાં.

"આંખડ માત્ર તકની વાદ જોતો જોઈ છે ? ને આજે મારાં સાંમજનાં નેરોને મદ બનાવે. ને ગદમાં કાલથી રહેવા આવવાનો કુકમ કર્યો. એલ લાઈનું આવી અનુ કે નહીં."

દેવો બોલ્યો નહીં; પણ તેનાં કંઠેક વાં
ખડાં થઈ ગયાં. કાંઈ ધ્રુવ બોલ્યું તે કે
દરજીસરનું.

“દેવો! એકજ રસ્તો છે” દેવપાલે કહ્યું.

“શો?”

“મનમાં આપું વરો ચાલે એટલે
જાય છે.”

“તમે ક્યાંથી આવ્યો?”

“એ ત્યાંથી. ત્યારે પરજીએને હાથ
પકવતા કરવા દેવા તો એકજ રસ્તો છે.

“શો?”

“ત્યાંથી અતીત સમય જુઓ નેહાને.”

“ક્યાં?” ચક્રિત થઈ દેવએ પુછ્યું.

“મને ત્યાં.”

“ને બાહ્ય આવે તો?” દેવએ પુછ્યું.

“દેવો! મારી બીજી કે મનમન નથી.
હું મનમન સમગ્રતા સોળન આપી કહું
જુ. મારે તો માન આ પરજી સૈન્ય મદદ
મળક ન મળકે એટલું જ લોકલે છે. એક
કામ કરે છે? હવેલું અતીત કાલી નામ
ને તારા બાહ્ય આવશે, તો બીજો રીતસે હું
અધી કાઢાર સરસી આપીશ.”

“કોણ જાણે તો?”

“કોણ જાણવાનું હતું?”

“પણ તીકવે કરી રીતે.”

“એ રીત રીતે નજીવીના બોચાર
અમલ મારો માણસો હોડી, સમ
આવશે. તું ઉપરથી ધ્રુવ મળાવશે.”

“તારા બાહ્ય વડે.”

“ચાલો! તારા બાહ્ય કરી આવવાના
નથી.” દેવપાલે સંખ્યાથી કહ્યું. દેવને
કમકમાં આખ્યાં. તેને કાલે રાતે ભોલેલું
ધ્રુવ સામ્યું.

“બાહ્ય આવશે તો પાછું આપશે?”

“હા.”

“તપારી સાત પેઢીના બોચારી?”
દેવએ પુછ્યું.

“હા. દેવો! મારી સાત પેઢીના બોચારી.”

દેવે થોડીવાર બોલ્યો નહીં. તેણે એકદમ
કેવું જોઈ કહ્યું “મહારાજ! કાલે રાતે
હોડી બોચારી. એ દેવો બોચારીની સાત
ખરી કરો તો હું ધ્રુવો મળાવીશ.” કહી તે
પ્રધાનમથ આજ્ઞા મેળો. દેવપાલે હસ્યો.
“હાલનું નસીન જોર કરે છે.” તે બોલ્યો,
તે સાચીને સમ આજ્ઞા મેળો.

[આ વાર્તાનો વિશેષ ભાગ આવતા અગ્રમાં]

મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !*

લેખક:

રા. સીતારામ સર્મા

સા જી કહી દેખાવ ના,
અહીં ભામના દુકાન પાયા;
મહેરીલનો કે ચિન્હ ના,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

જાલ્લદ શીશીઝી મઘનાં,
સહુ પીય ખાલી આયકે;
ખીનાર ને પાનાર વીણુ,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

આશક અને માશુક તણી
રૂઝ પરપર ના ચલી;
રંગીનભેના રાગ વીણુ,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

મુરશીદ ક્યાં, ક્યાં મોલીઆ,
ક્યાં મસ્ત મસ્તાના બધા ?
દીવાર કોની ના ચલી,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

મુલખદન એ નાંખી ના,
માલની લાલી વિના;
ઉડતા સરખેની ખાલી વીણુ,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

દેહ હજો ચાલી ગયો,
કરી વાયદો આવી નહીં;
સંધ્યા સનમ સોખત વિના,
મયખાતું આ ખાલી પડ્યું !

મહેરીલ ખુબ ભરાઈ હો, નમે સરાગ ભલે ફરે;
માશુક એક મળે નહીં મયખાતું તો ખાલી દાસે !

* વચની તાત્પર્ય એક દેખાવની સુચિત

જમીન ઉપર તાર ચિનાના સંદેશ
માટેનું યત્ન મુખર્ષિ પાસે મોકલના
કાંઈ ઉપર આ યત્ન મોકલેલ છે

વહાણ ઉપર તાર
ચિનાના સંદેશ
માટેનું યત્ન

વગર તારે સંદેશ મોકલારો

લેખક

રા. ફેરાવત્રસાહેબ ડોશસાહેબ ફેરાસાહેબ,
બી એ એમએલ. બી.

આ પછા દેશમાં તાર, તથા મુખર્ષિ અને અમલદારમાં ટેલિગ્રાફ તે દરેક ધરેમધુ યથા ગયા છે. નાનું બાળક પણ ટેલિગ્રાફમાં વાત કરે છે અને જાણે આખા દેશનાં શહેર તારને જાળે બાંધી દીધા હોય તેમ લાગે છે. આ ટેલિગ્રાફ તારના દોરણની સંભાવના હોય છે તે તો સૌ જાણે છે. આ દોરણ નાખવા, સાચવવા, અને સમાજ કરવાની માયાકુટ ધરીજ છે. વળી દરેક નવા સંજોગે ઉભા થયા છે. દરમિયાન વહાણોમાં દિવસે દિવસે સુધારા થતા જાય છે, અને કેટલી તમા સ્ત્રીપુરની મોઢક તેણે પણ અચૂક રક્ષા મેળવ્યું છે આ દરમિયાન વહાણો આકાશમાં ઉડનાં હોય, તાર જમીન સાથે કે એક જમીન સાથે તારથી સંભાવના હોઈ શકે

નથી તેમને માટે તો તાર ચિના સંદેશ મોકલવાના યત્નની જરૂર છે. આજે એક યત્ન તો અત્યારે પણ અરેબિયન માળુ યથા મયમુ" છે તાર ચિનાના સંદેશ દરમિયાન પણ મોકલી શકાય છે. પરંતુ આ સંદેશમાં અને ટેલિગ્રાફ ફેર છે તારની આવા સંકેત-બાધ છે તેમાં સંદેશ આવે, તે અલગ કાર માલુમ લે, અને તેમાંથી સાદી વાતમાં લખીને આપણને આપે. પરંતુ ટેલિગ્રાફમાં તો પ્રદેશ માલુમો સમસ્યા વાતચીત કરી શકે. આ હી રીતે વાતચીત કરવા માટે પણ દરેક તાર ચિનાના વચ્ચેની રીત યથા છે. જે છેડે યત્ન નેહમિ. વચમાં તારના સાંધાની જરૂર નથી.

“અહો! કેવી મહેની વાત છે!”

આ બાબત ત્રણ મિનાના સહેલા સાંભળે છે. રૂંદર વાત બેઠા પ્રખ્યાત વાત કહેનાર આ બાબતને કહે છે.

રૂંદર કુલીનમતે પ્રમાણે સેક્રેટ અને અંતરની આખત મહાવની ગણાતી નથી.

મુસાફરોની સલામતી ખાતર, તાર વિનાના સંદેશ મોકલવાની વંત્રો હોવાના નોંધાએ, એટલે અત્યારે તો અસંખ્ય વહાણોમાં આ વંત્રો મોકલાઈ ગયાં છે. આટલાંટીક મહાસાગરના બે કીનારે પ્રથમ ૧૯૦૧ની સાલમાં સંદેશ મોકલી શકાયા હતા. બેની વચ્ચે છેડું ૧૮૦૦ માઈલનું છે. લાંબા અંતરે જાવા સંદેશ મોકલવાને આ પ્રથમજ અખતરો હતો. હવે તો તાર મારફતના સંદેશ નેટવાળ તાર વિનાના સંદેશ સહજ થઈ ગયા છે.

ત્રીસ વર્ષ પહેલાં, હાઈલેન્ડી પોસ્ટ-ઓફીસના એક અમલદાર સર વીલીઅમ ગ્રીસે તાર વિના સંદેશ મોકલવાની શોખના કુદા અંતર મારે કરી હતી. પણ ત્યાર પછી માર્કોની નામના મુદત્તે તેમાં ઘણાજ સુધારા કરી, ઘણા લાંબા અંતર સુધી સંદેશ મોકલવાની શક્ય કરી. તેણે ૧૮૬૭માં જાવા સંદેશનાં વંત્રો ગનાવવા કંપની સ્થાપન કરી અને અત્યારે તો તે કંપની સાથે સંબંધ ધરાવતી પોસ્ટ કંપનીએ સમસ્ત દુનીયા ઉપર રચણે રચણે છે.

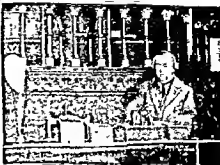
પ્રથમ આ તાર વિનાના સંદેશ મોકલવાનું, વહાણો તથા જમીન વચ્ચે, ઇંચું. ૧૮૦૦ની સાલથી કેટલીએક કંપનીઓએ પોતાનાં વહાણો ઉપર આ વંત્રો દાખલ કરવા માંડ્યાં. પરંતુ બે વર્ષ ઉપર મેટ ખીનનાં વહાણુ સંખ્યા કાયદામાં એવી કડમ ઉમેરવામાં આવી કે ૧૧૦૦ ટનની ઉપરના હરેક વહાણુમાં,

જ્યાં જ્યાં જોખાને આ અમરાડ હાથે ‘ચેરીઅવ’ વીરકે નાપરને તાર વિનાના સંદેશના સંપ્રતો લાભ લે છે.

લઢાઈના વખતમાં

સ દેશાત્રી વહાળોના દિશ સૂચન કરવામાં આવતું હતું. તેમજ તદ્દરૂપ પ્રબળતા વહાળોને લઢાઈ વહાળો કયા કયા પે તેની ખાલીને આપવામાં આવતી હતી. આ તાર વિનાના સદેશ મોક્ષવાળા મોટા થાણા, હમણા પશુ દિનસમા ગણુવાર ખરા હાથમ સખથી સદેશાઓ સર્વેન મોકલે છે. મેટલે ખર્ચેન થીન્નભોલે મેળવી સકાય છે. બર રીએ, દિશાએ મોળી કાઢ્યા પ્રારે ખરા હાથમની બહુજ વચર પડે છે

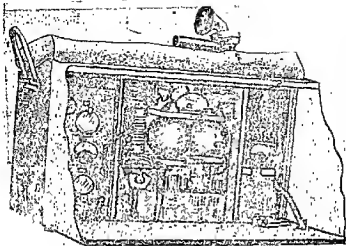

ધમતક પેલાના દેશવચનાથી માર્ગેના સુધી તાર વિનના સદેશાત્રી વચદેશ મોકલે છે.

દોરડા, ગરડા તાર જેવા સદેશ મોકલવાનું કોઈમંદ થયું ત્યારે દોરડા ગરડા વાત કરવાનું રેડીઓફોન-પત્ર પણ સફળ કરવા વલ્લ થાય તેમ કેન નાઈ નથી. લઢાઈ હમણાખા અંદ મારે મોટા વલો થયાં હતાં પણ તે સફળ નહોતા થયા. પરંતુ યાત્રિ રચાવત થયા પછી આ વિષયની સોધખોળ મળી ગયામાં આવી છે અને "રેડીઓફોન" દ્વારા એક બંધુકના પત્રની કોટિમાં આવ્યું છે. હજી મળ્યા લાગ્યા અ તરે આ પ્રમાણે વાતચીત ગરડાનર થતી નથી. સામાન્ય સ દેશ મોક્ષવાળા પીઝવણિત ખવ વેદકે છે. તેના કરતા ત્રણમણા ગળી, આ પ્રમાણે વાતચીત કરવાના વચર પડે છે પરંતુ આવાં વચારે પીઝવણીકે ખજી કાચેના થયો મળ્યા સફળ થયા છે. અને મો. સમયમાંજ ઇંગ્લંડ અને ન્યુઝીલંડ વચ્ચે વાતચીત કરી સકાગે કોમ લાગે છે. દોરડા માથેના રેડીઓફોન-વાત કરવાના થયો કરતા દોરડા વિનની વાત કરવાના થયો સરતા છે તેમજ તેમાં આઠ વધારે શુદ્ધ અને નગી

રીને સાખથી સકાય છે. અમેરીકાના લોકોએ તેમની રીત મુજબ, રેડીઓફોન સખથી પણ વાચન કરી શકી છે. તે માટે ત્યાં પત્રોએ તીકળી છે. અને મોટી વેપારી મોટીમખ તે થયો ગોઠવાઈ પશુ ગયાં છે. ન્યુયોર્ક અને હયાકા વચ્ચે "કોર્નેલ ર્પે-શીયન" નામે એક ટૂન દોડે છે. તેમાં મુસાફરોની એક માથે રેડીઓ પત્ર ગોઠવું છે તે દ્વારા ર્પેક મુસાફર ખઢારની દુનીઆ સાથે વાત કરી શકે છે પુના ર્પેક ર્પેશીયન-મા મોટા વયોમા આવી કેક મેકવણ થાય તેા કે નવાઈ નહીં

હિન્ડમા પણ દલે રેડીઓફોન વચારે પ્રમાણુના લેકઝિય થતાં ગળય છે. પરંતુ દોરડાના મો ને બહુજ સામાન્ય થઈ ગયાં છે. હેમના એક ર્થળમા ઉતમ સગીલના જગસા થાય છે. તે રેડીઓફોન દ્વારા બધે સખજાવ નેસે વોળના કરેલી છે. હર સોમ-વાર અને ગુરવારે આ જલસાઓ આખા રેષમા સજગાય છે. થળી રોર જાનરના

સાદે ૬૭ ૪૮ સમય તેજુ માર્ગની કંપનીનું લા. નાના ચાહેરા 'મલિતુ' તેમજ તાર વિનાના રેલ્વેસ્ટેશનનું ચંન

આવ, તથા વર્તમાન પત્રોના છેલ્લા સમાચારો પણ આ ચંનદ્વારા સર્વત્ર જાહેર થાય છે.

આપણા દેશમાં પશુ તાર વિનાના સદેશ મોકલવાનાં ચંન તો છે; વળી દનેઝ, ઈશિયુ આફ્રીકા, અને હીંદ એ સ્થળોમાં ભારે જળવાળાં ચંન મોકલવાને આખા સામાન્યને વધારે નિકટ કરી દેવાની ચેતના મંજુર થઈ ગઈ છે. અને આ માટે હીંદમાં સર્વેથી સક્રિય માન ચંન મદ્રાસ ખાતે ઉભું થશે એમ આપણે થોડા વખત ઉપર ધ્યાનમાં રાખી શકીએ છીએ. હીંદની અંદર આવાં ચંન ઉભાં કરવાની સત્તા, કાયદો કરીને, સરકારે પોતાના હાથમાં રાખી છે. પરંતુ હવે તે કાયદામાં સુધારો થશે છે, અને આ ચંન જાનાવવાના, તથા રાખવાના, પરવાના વધારે પ્રમાણમાં આપવાની મોકલણ થઈ છે. આ ચંનના વધારે

ઉપયોગથી વેપારને જરૂર લાભ થશે. અત્યારે કચકતા, મુંબાઈ, કરાંચી, મદ્રાસ, રંચન, અને પોર્ટ બ્લેરનાં તાર વિનાનાં સ્થાનકો, યાત્રુ સંબંધી સદેશોમાં દરરોજ મોકલે છે, અને અહીંથી તથા કોલાબા બોમ્બે-વેટરી માંથી રોજ બે વાર ખરા વખતની-ટાઈમની-ખગર પણ દરેક સ્થળે મોકલવામાં આવે છે. વળી હવેથી અરબી સમુદ્ર, અને બંગાળી ઉપસાગરમાંથી યાત્રુ સંબંધી સમાચાર આ સ્થાનકોને મળે તેવી ચેતના થઈ છે. ઉપર જણાવેલાં સ્થળો ઉપરાંત દોલ્હી, લાહોર, અલ્લાહાબાદ, નાગપુર, આદિ સ્થળોએ પણ આપણે જાણીએ છીએ.

હવે આ સ્થાનકો લોકોના ઉપયોગમાં વધારે આવે તેવા જતિ સરકારની થઈ છે.

શુ માટે જુલો ૨૦૭

લીલા

પ્રથમ પૃષ્ઠ અને સુત્રમાર લતાની સૃષ્ટિમાં પોતે પણ
કુદરતનો એક ચમત્કાર છે અને એ ચમત્કારમાં
કુદરત ફરી એક ચમત્કાર સર્જી રહી છે એમ
માનવાર નવલખૂની એક ભુલી કથા.

હૈનાર.

સ. પ્રેમરાય ગૌરીશંકર,
એમ. એ.

ચિત્રકાર:

૧. સુરીલ

હુનીઆ સારીનો પ્રકાશ નવા આયમે છે
લાખી થજે દૂર એકાવચા એક કુલવાડી
હતી. વાડીના એકાવચ રમેણુ મરની
પેલી ટેકરીની પુઠે, જામ, આકુષ માનવ-
સમાજ તરવરતી હતી, પણ નેને કોલાહલ
કુલવાડીમાં કરી ન સહનગોત.

સુખાગીની સમૃદ્ધિ પોંઠે પૂર્વે તેને ભયેર
તપે ત્યારે પણ સાધુના સંતોષ નેવા શીળા
સંખ્યા એ વાડીમાં રહેતી. જટાભારી જુહોની
આસપાસ તપસ મ માટે આવેલી આપસ
સમી કુવેલીએ: યોગામ કોઈએ અને
સોરમ રલાવતી, પરંતુ એ સદુમા લીલા
નેવા સંકર અને લીલા ને હા રસમર કાઢ
વેલી ન હતી.

ઉત્તમ રમણીઓ: મનમાં રસ, કથા,
સદિત્યનો સમ લીલા પાખી હતી, અને

માનવદ કાર્યે જાતી જતી ત્યારે કુલવાડીમાં
તેને નિર્દોષ મૈત્રી અને શાન્તિએ મળતાં.

સંખ્યા નવલખાન હ પતીના છવનરનો
આકાશમાં નવારે પુરતી ત્યારે અપેક્ષાના
કામ નીચે બેઠે બેઠે તે કલ્પનાએ દૂરદૂર
સમી શાંતિ મેલી.

પિયતમના હોઠ પરંતુ કેર સુમતી ભુલી-
એટ, તે કાઠવાર સ્વામીદર્શનની એક ક્ષણ
અને કારમરનો વિવેચન રમતી સુત તલા,
દેખતી હૃદયે દિમદમ પામજાવતી કલ્પના
પારતી, તે કાઠવાર નિત્ય ભાગુતી નિરાશાને ન
દેખાતાં, ન સુકાતા આશુએ કાઠવાને બર્ચ પ્રયત્ન
કરતી કુમુદનોતી કલ્પનાસૃષ્ટિના અતિથિ
બનતા અને એ સદુમા દુઃખ, ભય અને
આશાના પ્રદર્શ લીલા તથાગી.

પ્રભાત યુવાન હૃદયનાં આશા અને ઉત્સાહના રંગો આકાશમાં પુરે ત્યારે તે વાડીમાં ફરતી અને ટુલવેત અને પશુ-પક્ષીના જીવન જલક્રાંતિ અવહારમાં તેજ વિચીત્રી સૃષ્ટિ હોય તેમ લગતી.

માનવસમાજમાંથી લીલાના જીવનમાં એક જ અતિથિ આવે છે. તેને લીલા સાથી કહેતી, માસી વર કહેતી. તે પોતે સાથી કહેતો, વર માનતો, માલીક પેરે ખેતો. મુ'ંધે તે ફોલમ'ંદ એ-જીનીઅર હતો, શરીરે કદાવર હતો. અહેરે કેપાવડો હતો. તેને જોવાથીજ લીલા ગોઠ પામી. કુદરતમાં જે બનાવ આરંભથી અંત સુધી તેણે વારંવાર જોયો હતો તે તેના જીવનમાં બનવા માંડ્યો હતો. એ લીલા ગુરુતર સમજી ગઈ.

લીલા શરમાળ ન હતી. શરમાળ ઊઠરી-એનો ટોંગ તે નજીવીજ નો'તી માળાપ અને અન્ય મેડિરોઓની ગરૂલતી અને આપવા-થી જે અવહાર દરેક ઊઠરી સમજી જાય છે, નવવિવાહિત સખીએ ખાસે એકાંતમાં કેકે નૃપ્ત સમજે છે, પરણેલીએની વાતચીત-માં અનેકવાર દ્વિઅર્થી ચાલે દારા સાંભળે છે અને જે વાત પ્રથમ પ્રસૂતિ પછી ઘણી-ખરી સ્ત્રીએ વધારે સ્પષ્ટતાથી ચર્ચે છે તે સમજવા છતાં ન સમજવાને અને અણુ-સારે પણ ન ઉચ્ચારવાને ટોંગ લીલામાં ન 'તો.

That spurious virtue is a maid
A virtue but at second hand;
They blush because they
understand.

આ spurious virtue કુદરતના નસમાં ઉઠરેલી લીલામાં, આંધી દેવ ન લીલાની કુલપાડીની દીવાલ ઉપર એક ચિત્ર-

રંગી ચિત્રાક એક દહાડો આવે, અને તેની મ્હેતા પણ સકેત દોષ તેમ આપી અને પરસ્પરનાં સંવનન પરિક્ષીતન થયાં. કેટલાંક અકવાડીમાં પછી મ્હેત છતાં ચિત્ર-રંગી ધાખાંતળાં જાણીમાં ટુલકમરામાં પતંગીમાં પકડવાની રમત રમતાં ત્યારે જે ચિત્રરંગી ધાખાંતે ઇતિહાસ પુરેપુરો નજીવી. તેથીજ લીલા સમજ કે તેની જીવનપાડીની દીવાલ કુદાથી તેનો સાથી આવે તે સંવનન માંગવા અને આપવા મટિ; તેના દીકરામાં તે સાથીને જાહરનીતરનો રંગ નજીવાની આગુરતા વધી કારણ તેનાં સંતનનાં દેખાં ઉપર કેવા રંગનાં ચિત્રો પડશે તે નજીવા ઉત્સુક હતી.

સાથીને સદવાસં મળતાં આ ઉત્સુકતા સંતોષવાનું, સ્ત્રીની મર્પાદાથી અને માલાની આગુરતાથી તેણે શરુ કર્યું. તેણે નવનૃપ્ત; ચલિતકલાને નામેજ તે અકળાતો. ચિત્રકાર અને કવિ તેને નમાસા લાગતા. સાહિત્ય કરતાં મચિતને તે ઉચ્ચ માનતો. તરવચાન સહેલ મનજના ધખારા લાગતા. સૌંદર્ય કુદરતમાં તેને કેપાલું નહીં, માત્ર સ્ત્રીના સૌંદર્યને તે આશક હતો. લીલાનાં મુકુમાર છતાં મંસલ અંગો તેને આકર્ષી રહ્યાં. પોતાની તંદુરસ્તી અને જોરને તેને વર પણ ખ્યાલ હતો. લક્ષમાં ખીલું મું જોઈએ. લીલાનું સંવનન તેણે કમું અને લીલાને પણ પડીઅર લાગ્યું કે સારીરિક સૌંદર્ય અને તંદુરસ્તી એ સંવનનનાં - પરમ તત્ત્વો છે. તેની મ્હેતા અને મ્હેતાના સાથીને ખીલે જો આનંદ હતો. “કુદરતનું જીવન એજ અદ્યજ જીવન” તેના શકાશીલ મનને, સાથીના પ્રથમ સદવાસથી ઉન્મત્ત બનેલા હૃદયે કમું.

“પણ ઉન્મત્ત ન હોત તો હૃદય જોઈ શકત કે માનવીએ કુદરતને તો ક્યાંય પાછળ મુકી

એકી સાંજના ઉભી. લીલા ! લગ્નમાં પુરુષ સ્ત્રીને રાખે છે. પોતાના સાથી તરીકે નહીં પણ સાધન તરીકે. સંતતિ માટે નહીં પણ સહવાસ માટે. સ્ત્રી પુરુષને નીમાને છે તે સાધન તરીકે નહીં પણ સાથી તરીકે—માટેજ સાંજના તમારી વાતચીત અને તારા સ્વરમાં રહેલી પટામયી સાંભળી તને સ્પષ્ટ સમજાવવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો.....”

“પણ માસી ! બધાજ સરખા.....”

“હા, બધાજ ! પુરુષ નાનપણથીજ, કુળવણીથી, અન્ય પુરુષોના સહવાસથી, ઓછાની અસરથી સ્વાર્થી બની જાય છે. મા, બહેન, સ્ત્રી સહુને પોતાની જાતથી કેટલી નીચા ઈરજાના માને છે. મા પોપણડું અને રસણડું સાધન, બહેન રમત અને લાઇ કહેવાવાડું સાધન અને સ્ત્રી જર મલાવણડું અને વાસનાડું સાધન. સ્ત્રી તો સાધન, સાથી નહીંજ”

“એ! માસી !”

“હમણીથી ભણ્યું સારું, લીલા ! તેથીજ કહું સત્ય કહી દીધું. સાંજના તને એણે માંડી કહી અને તને લાગ્યું કે એણે લાડમાં કહ્યું. લાડમાં કહો પણ તું જો મજામ થતો તો ખરેખર માંડી ઠેરની દસી કાઢતો. હું ચાલુજાને જાણું છું કે સ્ત્રીને સંતાન જોઈએ છે. માટે ન છુટકે માંડી છરીને પણ પુરુષને નીમાથી ભે છે. પુરુષને સ્ત્રી જોઈએ છે. યુગ્મજાતી નહીં બેઠા, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખજો કે સાચી યોદ્ધા કે પણ પુરુષ પાસે આશા ન રાખતી તો નિરાશ નહીં થવાય.”

લીલાને વિદાય દેતાં માસીએ જાણવાની આંખે જોઈ લીધું કે લીલા કન્થા મરી વહ જતી હતી એટલુંજ નહીં પણ લીલાના

હેવાંધા કેકે રહસ્ય હતાં જે માસીને કહેવાને તે અધીરી અધીરી બની રહી હતી, છતાં કહેતી નહોતી.

ધ્યાનના દરવાજો વિદાય લેતી વખતે લીલાને હેને આંખતાં જળજળે સાથે માસીએ તેના કાનમાં કહ્યું કે તે રહસ્ય જાણતી હતી. લીલા હર્ષથી રડી પડી અને દીલના ઉન્માદમાં તેની ઝુકુબાર દેહલતા ઉપરની માસીની ખસલ આંખો કે તેના મોઢક દેહ ઉપરની તેના સાથીની વિકારવાળી આંખો, કે તેણે જોયું નહીં.

તેણે દેહરાડુન ગયાં. સ્થાનિક અસર તરીકે તેનો ત્યાં મોકમો હતો. જંગલ સાથે દરવામાં તે મતચુલ રહેતો. પોસના અમેરીકન મીશન સ્કૂલ અને હોસ્પીટલની સીસ્ટર્સ લીલાની સખીઓ બની ગઈ. પણ મન બહેલાવવા કેઈના સહવાસની તેને જરૂર હતી. તેના પરખ રહસ્યનાં ધ્યાનમાં તેનાં રાત-દિવસ સ્વપ્ન પેટે વહી જતાં. સુંદર અને તંદુરસ્ત વંષતીનો લખેનો પહેલો મહીનો જે મુખમાં જાય તે મુખ તેને હતું. તેનો મણિ ખરો વખત થોડા ઉપર કે જંગલમાં તંદુર માં જાળેતો. લીલાના રહસ્યનું તેને બાને ન હતું. એક સાંજે ટેકરીના ટોળાવ ઉપર તેને ખબે માણું રોકી, લીલા ખીણની ઝાંઝા જેતી હતી ત્યારે તે રહસ્ય તેણે જાણ્યું. તેના ઉપર સ્ત્રી અસર થઈ તે જાણવાનું લીલાને લાગ પણ ન હતું. પ્રચંડ વહ અને ઝુકુબાર લતાની સહિમાં પોતે પણ કુદરતનો એક ચમત્કાર છે, અને એ ચમત્કારમાં કુદરત ફરી ચમત્કાર સર્જી રહી છે એટલુંજ એને લાગ રહ્યું.

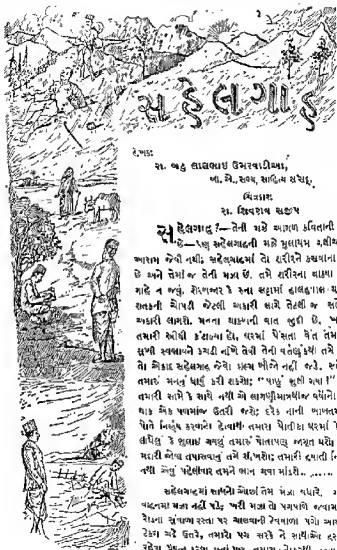
પણ—

[પણ માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૨૮૮]

શીશાના શોધી શરેવા અને
ખાતી તરફતા સરીલી કષ્ટ
કેલો શામલુની આખ્યા
કે ખાતી શરેવા

૫૪
૧૯૩૩

દેખાડો:

૨૧. જાહેર લાલચાઈ ઉભરવાડીઆ,
બા. મે. સવય, સાદિય સચાઈ.

ચિત્રકાર:

૨૧. શિવરાય સહાય

સહેલગાદ?—તેની મઝે આજળ કવિતાની ચોપડી નકામી
છે—પણ સહેલગાદની મઝે ખુલાયમ રાણીચાએના એક

આરામ જેવી નથી; સહેલગાદમાં તો શરીરને કસવાના પ્રસંગો આવે
છે અને તેમાં જ તેની મજા છે. તમે શરીરના માથા હો તો સહેલ-
ગાદે ન જવું, શરીરનાર કે રના સદામાં હાલકાસ-ચપલાને પેરામ-
સતકની ચોપડી જેટલી આકારી સામે તેટલી જ સહેલગાદ તમને
આકારી લાગશે. મનના ચાકળાની વાત જુદી છે, ખાસ કરી તમે
તમારી કોઈ કંટાળવા હો, ધરમાં પેસતા પેંત તમારા રૂબાને કે
સખી સ્વભાવને કચડી નાખે તેવી તેની વર્તણૂકથી તમે આજી ગયા હો
તો એકાદ સહેલગાદ જેવો ઇલાખ ખીંચે નહીં જરૂર. સહેલગાદમાં તમે
તમારું મનનું ધાણું કરી શકો; “પાણું” જુલો ગયા” એમ કહેનાર
તમારી સામે કે સાથે નથી એ સાચીમાત્રથીજ વધેનો તમારા મનને
થાક મિક પગમાંજ ઉતરી જશે; દરેક નાની બાબતમાં પણ તમારે
પોતે નિર્ણય કરવાનો હોવામાં તમારા પોતીઠા ધરમાં ફેરવે છીનવી
લીધેલું કે જુવાઈ ચપલું તમારું પોતાપણુ જન્યત ધરે તમારી જોખ-
મદારી જોજ તપાસવાનું તમે શકો; તમારી દુવાળી નિરર્થક કે નીરસ
નથી એનું પહેલીવાર તમને બાન થવા માંડશે.

સહેલગાદમાં સામેનો એકજાં તેમ મેંજા વધારે, માડી કે બીજા
વહનમાં મજા નહીં પડે ખરી મજા તો પગપાળે જવામાં છે. કવીન્ક-
રોડના સુપાળા રસ્તા પર ચાલવાની રેવવાળા પગે આવડતા, ઠોકરાતા
ટેકા ઝડે હિતરે, તમારો પગ સરકે ને સાથેજી દરો પડે કે યુપ
રહેવા પ્રેમન કરવા છતાં પણ તમારા નોકરેથી દસાન જવાય.....
આહ! એ ખરી મજા વાદનમાં નહીં મળે, અને સાધનો પણ એમાં

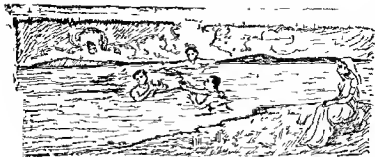
હોય તેમ સારું. ખરી સદૈવમાહત્ત્વ નો
લોહએ માત્ર સીંગરેલુ ટીન, યુગ બધું
બાધું અને નોકર નહીં.

સદૈવમાહત્ત્વ મળેના તમારા સાથીઓ
કેટલા અને કેવા છે તે પર આધાર રાખે
છે. એકલપણમાં એકાંત છે. તમારો સ્વચ્છ
જડમ્બ અને સ્વીકૃત હોય તો એકાંત સારું
નહીં. અપુત્ર સૌર્યવંશી વરિચના કન્યા
દમતી તમારી સામેજ લીધી હતી, કે સ્વચ્છ
નાં શોભાં એવી સુકુમાર ઉપાધીએ ધામે
પાલવ પ્રસારતી તમારી સમીપમા આવતી
હશે ત્યારે તમને મન તમારા સ્વચ્છમાં રહી
નહીં શકે. સારું કે વેચાઈને મોહકવાની પડીત
વાદ આવતાં તે ઉપર વિચાર કરવા સ્થિતી
જશે...પણ વળુ કે વધારે આપીએ હોય
તો બીડ થશે. અને તો એકજ સાધી સારી
છતાં તેની થડુ કબી કે અનડી ન હોય,
તેને કંઈ કઠોર ન હોય. અવારનવાર સાચા
દામે તે દસી ચકતી હોય, અને તેનું મે
મીડુ હોય તો તેના સાથમા વળી કેંઠ આર
મળ આવશે. પાતળી સ્ત્રી કરતા બીજી
સીંચીની સોનન દમેમાં વધારે સ્થિતિ હોય
છે. તે તમારા છુટાપછાટ પર નોંધએ નેત્રો
અંકુશ પણ રાખશે અને છતાં તમારા પર
પેઠે તમને કાળના એનું નહીં લાગે.

તમારો મિત્ર યુગ હોય ને તમારો
સ્વમાત્ર સાત હોય તો સદૈવમાહત્ત્વ વિચારજ
આડી ધાળવે, નહીં તો મે પોલીસમેન
પ્રેમ કરતાં સામે સામે જાત્રા હોય તડ
થશે. તમારો સાથી શીશુર પણ ન નોંધએ
નહીં તો તમારા પગે કાંટાના ઉચ્છ્રમ જસક
ભોવી નોકળું હોય ત્યારે તે છાંટીની
નિસાતના સમર્પિ વિચાર કરવા મેલશે. તે
કાંઈ પણ ન નોંધએ નહીં તો ઘેર આત્મી
મોચાવણી કરી પ્રાપ્તિ રેખાની અશુદ્ધિ

લોહ તે લા ને લા કવિતા લખવા બેસ
જશે. ને તેમા પેલી નુદર મોચાવણી મર
જર આપો, તેનું ખીલેનું શરીર કે માનવ
મે જોવાનું તમારે રહી જશે. ને પર્વત
પણ ન નોંધએ નહીં તો તમારો પગ તમે
એકાદ અળસીકું મુંઢાવ તો પ્રલંબિત કરવા
મેલશે. ને ટાપડીપીઓ પણ ન નોંધએ નહીં
તો તેના કપડા પર એકાદ ઘાવ પડના
નુંદી કમનસીબીના અગાડમા આપ્યા
વિવસના મજા કુળ મળશે. ને
મ બીર સાફર તો નવ નોંધએ નહીં તો
જાત્રામા જરાપણ પાણીમા થઈ ઇનકળ
કરતા પેંચે પાર જવાની પ્રમત્ત પડી મુકી
તમારે પાકુ રડતું પડશે, તે તો કેટલાં
મરે એવો, કાલ વગરે એવો, વાકા કુદે
એવો રેતીના દમ પર ફેડે એવો ને દસે,
રે ને તોડના કરે એવો હોય નોજ ખરી
મજા પડશે.

મે એકજ વિવસની સદૈવમાહત્ત્વ જવાના
હો તો અપ્રમત્તી રાત્રેજ નીકળી પડતું મીર છે
કે એથી ફોર ફોર ઉપર સવાર જન્મ
ધામે ત્યાં વખતતર જઈ પડેના રાત્રે સરુ
આત કરી કે કંઈ છે પણ જન્મના
પ્રમાણને જોવાના બદલામા એ કંઈ નથી,
ત્યારે આજા પાતળા અધારા દેહદોઢ કરી
રજા હતો. સવારના વખતે આપ ઉપાડી
કરોજ કરવા સર્જ થતા દરોઢ આકાશના
ધુ ધટતી અદે, તાલના પાટળી પાલળ નરો
તેવાર પાલ તેમ, તમરેવલએ રજાટોરોઓ
સક ઉઘાને એવારસ સર્જ થતી હતો...તમે
અભળે ઉઘા રહી જશો. "હા અદ્યુત હા"
તમે કહેશે. આઠલી બધી સવારો વખતમા
કીતી થઈ તેથી પરાગેય અને કવેથી પડેવા
અવચનો નિમજ કહેશે. ને નિમજ બીજે
વિવસનીજ નુકી જશે....

આમ તમારી કલ્પના કે જે કાપી ભેગે તમારા આકલ્પનાશક્તિની ઉલ્લસ હોય તો સારી આ મોંઘવુ એની વીશ્વાસલુપ્ત વખે આરેપામું નેતા આપણે જેવા ઉઠ્યા રહેશે. બાળકોના બુદ્ધિશક્તિની કલ્પના જેવા નવા કેવલજના, સામે કોડિના રક્ષણ કાપ, આકાશમા તમને સારી ભેગુ નથી જણાય અને છતાં તમારો ફેરો કાઢવ તો નથી ભય કાઢીને તમે આપણની કુખળા તકાલા, ફરીઆળી પર લખાવી એકાદ બગામુ ખાશે તો પણ તમારો ફેરો નહીં યગે.

ટેકરાઓ ચડવામા તેથી જનુ વધારે મજબુત છે. ટેકરા થકી રહે કોઈ રાજ્ય નહ છને તેથી તમને આનંદ થશે કિયા ટેકરા ઉપર ઉભા રહી નીચે નજર કરતો હારે નીચેની કોળીકોળી દેખાતી ઝાંઝાળેથી તમારો અદભૂત સતોપાથી અને તેથી-તમે ઉચ્ચ ઉપર છે એ વાતજાણી-તમને અનલે આનંદ થશે...સમુદ્રકાંઠાના રેતીના ટેકરા પર રોડ રોડ કરવામાં જનુ મજા પડે છે હિન્દુઓનો અભ્યાસી કે જે વાર પોતાને સિવાજી મહારાજ એકે સરખા છે કે, છાંચીના રીશ્મુરને, સજમા બુસાળી રેતીની વીચિરેખાથી અવગણી છાંચ મ જ મિચાર

સુએ છે, અડના વાં પડી જાતી રેતીની બચીઓ નેહ, બગાસ કમીને નેતા જનુ છપના મનોમડપ સાબરે છે રેતીના ટેકરાઓમા સિદ્ધામન બનારી મેચાંચા પણ એર આનંદ આવે છે કરતુકે તે નિહામન સર્ગવામા મતમદેનત કદેસી હોઈ નથી ભલીકર જનુઓ પેટે તે મિલ હોય છે. આપણ દીક્ષનવાનાઓની ખુશીઓ પણ આપણે બનારી હોત તો નેતા મેમની રખતે મચત થેન પડત.

મહેવમાદ માનીતી ધરાનુ કારણ નેની નિરક્ષરતા છે પ્રાંતેલ રૂઢી કે બુનેશ્વરમા કોટ-ગોપી બગામુ મારી, દામ જતી રહેતી હોય અને અંતિ અગ્રવનુ કામ હોય તો પણ ધણુ દોડી સમ્મા નથી નેતા કારણ છે કાંઈ વાર પોતીસદાચ અટકાવે, કોઈ વાર દામ કે મોરમા આડી જવાતી ખીક સામે, કાંઈ વાર પાછળથી કાંઈ નોશાની પારસી પોલીઓ "એર" કરી છુમ મારે, તો નાહક રૂજેલી અને પચાત ધાવ ધણી વાર કાંઈ રેતું ન હોય જતા મંથી આપો આપણુ-નેજ જુએ છે એડી વાગળી યાપ, કાંઈ વાર "કાંઈ એળખીનુ મળી ભલ તો શું કહે?" એવો વિચાર આવે. સહેવમાદમાં

આમાં કદાચ નથી. એમ નહીં કે ત્યાં નિયમો નથી. સત્તાધિની સમાજની દૃષ્ટિથી તો હાં પણ છે; અને એ સમાજના અણુ-લખ્યા હુકમપત્રમાં “સહેજબદમાં તોફાન થ્યો વિના અંબીર થયું” એ દોષયુક્ત છે” એમ કહ્યું છે. સહેજબદમાં કોઈ એાળખીતું મળે તો ઘણીવાર અંબીર માણસોને પણ તોફાની થયું પડે છે...તોફાનના પ્રકાર અનેક છે અને તે સ્વભાવગત છે.

ઢોડો ગમે તે કહે, તોફાન કરવું પશુ સહેજું નથી, કેટલાક એવા પ્રાનિરહો છે જેમને તોફાન કરવાનો હુકમ થયો હોય તો તેમને મૂક જેવા તોફાન રહેવું પડે. આવા સ્વભાવવાળા માટે મિત્ર સાથે છાતીકર પાણી સુધી નદીમાં નહાવા ઉતરી મિત્ર ઉપર પાણી ઉગાડવું એટલે તે પશુ સામે પાણી ઉગાડશે અને બચાવ માટે તમારે સામું પાણી ઉગાડવું પડશે. આ આપમેળે તમારી જદ પ્રકૃતિના ખડકમાં તોફાનની એક ધરેડ પડશે, આમ તમે તોફાનની આરાપડી સીધવા માંડશો અને પરિણામે તમને સાગશે કે જગતમાં એમમ આનંદ અને ઉત્તમતા પુઆરેએ તો ઉછળી રહ્યા હતા પણ તમેજ એખાન હતા; અને સકેત ચખ્ખો બોલવાથી અનુગરના ખગતના ઉપરે તેમ તે નદી વિવાદના પરિણામે છંદગીના નવા ઉવાનો તમારી અંતુષ ખુશી જશે...

કદાચ તમારો આવી સરખાવ દોષ અને ખીનન બધા-આસ કરી તેની પત્ની-તોતાં દોષ તો તે મિત્રને તમારા તોફાની સ્વભાવનો એકદમ ભાગ બતાવશે નહીં. તેથી કદાચ તેનું મન ખાતું થઈ જશે.

સુર્ય કેક તપવા માંડે એટલે વજ્રવલ્લ નાનો કાઠો બેઠે. કદાચ કેટક લુખ્યું પશુ દોષ તો તેને તમારા આનંદમાં રસ

નહીં પડે—સર્વેગુણસ્તાંદુલમાશ્રયસ્તે ॥ એ નિયમ છત્રર થોડે અર્થ દેશ, કાલ અને સંભોગો ઉપર એકદંતુ સત્તા ચલાવે છે... નાસ્તા માટે દરીઆળીની ખીજાત કે વાની છાયા કીક પડે...તમને જીવ વધારે લાગી દોષ અને નાસ્તો થોડો હોય તો ખાસ કરી તે વહેવવાનું કામ તમારા મિત્રની પત્નીને આપવું એ સારું છે—તેના પતિ કરતાં તમારે ભાગે તેને હાથે વધારે આવશે અને તમને આશ્ચર્ય પણ વધારે થશે...

નાસ્તા વખતે, જે તોફાનીમાં તમારા મિત્રની પત્નીએ ભાગ લીધો ન હોય તે સંબંધી મેલ ચખી જેમાં તમે સાથે રહ્યા હો તે વીશે અને તેમાં પણ તેના વીશે વાતો કરવાથી આખો દિવસ મીઠો જશે; અને આવી પોતાનાં પરાક્રમે વીશે વાતો કરવાની અતિ સદગ લાલસા અટકાવતાં તમે સીધશો. એટલું ખ્યાનમાં રાખજો કે તમારી વાતો મદન વિષે સંબંધી ન હોય. સ્ત્રી ગમે તેટલી બહેની કે ચતુર હોય, તેને નછવી વાતોથી વધારે આનંદ થશે અને તેનો પતિ તો એવી વાતો કરવા-સાંકળવાથી ટેવાયોજ હશે...

તમારો મિત્ર અને તેની પત્ની દરેકજ બદ વાતે વળતાં ન હોય તો પણ કેક જાણવું કાઠી તમારે થોડીવાર દૂર થવું છમ્મચાએમ છે. વસ્તુ ન હોય ત્યારે ખીન જરૂરી દોષ તો પણ તે માટે છમ્મચા થાય છે, અને તમે છુટા પડશો તો સાથે રહેવામાં ન બેઠેલી વણી વસ્તુઓ બેવાનું પણ તમને પ્રાપ્ત થશે.

થોડેક દૂર એક જાડી પાસે પડ્યા પડ્યા સીમરેટના ઝોસ કાઢતાં ચોપાસ બેઠરકાર નજર દેતામાં કીક મઝા પડે છે. એવીજમાં ધરતુની કરનારું કે ચમોસ્વાગીરીતું તમારું જીવન ખુશી જશે અને જે સ્વખાન ખીમવાની

જરૂર છે તેની શરૂઆત કરતાં શીખવો. આ એકમંદે મળા મવાવવામા તમારા દીવાની આગ, છપરી મતા સામેની તમારી રોજની ફીઆદ, તમે જુવી જરો તમારા-ગેડ કે સાહેબનું જમવાજીવન તે મીલકાદેથી તમને તુરં સાગરો ...

તમારા મિત્રની પત્નીને માતાં આવડતું દેશ તો સહેવમાલની ફોલ યુગી-મણાપ. તેને ન આવડતું દેશ અને તમે માણ સકતા હો તો તમે મારો નહીં. તમારું સગીત મમે તેટલું મારું હમે તો પણ સુદીના ખંડર દેખાવ કરતાં વધુ મીઠું નહીં જાને

મહેવમાલ કેમ પુરી કરવી એ બધું કહ્યું નથી ધીરે ધીરે અસ્વ પામતા સૂરે પડે પીર ધીરે મમે તે પાછો વળી છડે છે.

પાછા જુળતાં તમારા ર-મવાવમા અનેક ફેરફારો શરૂ થવા હશે તમે કે જુમ દો, સામા માણ્યની સાગળીઓ, સુખદુઃખ કે અમરકે એકની દેવ નહીં હોય તો તે રમવાવ સુધરશે. છ રમી સાવ અધારી કે અધારી નથી એમ સાગરો. તમારા મનમા આનંદની ઉમિદો પ્રકટ થશે, તમારા અત્મા ધડકાવ થશે જન

...પણ હા, રમે તમે તમારી પત્નીને કહેવા કે "આજે તો જુન મળા પડી." નહીં તો તમારા મનમા આનંદ નવું કુમ્મોમા ક્યા ક્યા થશે જરો...અને મિત્ર-જનિ આગળાકા રમણો દિવસો આગે મળા હોય તો પણ તે સાથે આજીવની એવ તે. તમારી પત્નીને કહી પણ ન કહેશો. નહીંજર... ..કે નહીં'

ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુ

લેખક:

રા. કનૈયાલાલ માલુકલાલ મુનશી,
બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ,
પ્રમુખ, આદિસ સંસદ.

અત્યંત ઇતિહાસ એ જનમંડલના આત્મવિદ્યાસમાં યાજ્ઞીજ અગત્યની વસ્તુ છે. જે જનમંડલનો ઇતિહાસ નથી તેને મૂલ જીવનમાં ગર્વ નથી હોતો, વર્તમાન જીવનમાં રમ નથી હોતો, ને ભારિ જીવન મારે હોય નથી હોતો.

સમાજ ને જીવનના પ્રત્યે ઉદ્વેગવાની છંછા ઇતિહાસે દર્શાવેલા દષ્ટિબિંદુ વિના નિર્ધારક છે; કારણકે ત્યાં મુશી એ દષ્ટિ-બિંદુથી પ્રભોતું નિરાકરણ કરવામાં આવે ત્યાં ત્યાં મુશી સમાજ અને જીવનનો પ્રજ્ઞા રાજાવિક ને કાલ આર્થે વહેવડાવવાની આથા સરાય નિર્ધાર નાય છે. ઇતિહાસની

સ્પષ્ટ જણાયા વિના મહેશ્વર નહીં, કે ત્યાં મુશી એ જીવંત વ્યક્તિ કયે ધોરણે ધરાઈ છે, ને અને તેના વિદ્યાસનો પ્રકાર અને ઉદ્દેશ સમજાય નહીં ત્યાં મુશી તેનું જીવન ધારેલી દિશામાં લઈ જવું કે કંગાવવું એ કેવળ અસાધ્ય છે.

પણ ઇતિહાસ રાખ્દ એવા એવા અર્થમાં વપરાય છે કે આ સંજોગમાં તેનો વપા-સ્થિત અર્થ ધ્યાનમાં રાખ્યા વિના તેનું દષ્ટિબિંદુ શું તે નક્કી થાય એમ નથી.

રાત્ર્યારોહણની તિથિના સમીકોને, રાત્ર-પરિની પરંપરાને, વિગ્રહોની લખાનક વીચતોને

મેટા, વર્ગવિખ્યાત 'હનિદાસ'કારોએ દતિદાસનેા જુદા જુદા અર્થ કરી છે. પુરાણ કારોએ હનિદાસનાં લક્ષ્યો, મર્થ, પ્રતિસર્વ, વૈશ, મન્યતર અને વશાનુચરિત મળ્યા છે. હિરેકોટસે રસિક પાત્રીરવિને હનિદાસ કલા છે. કાવ્યકે મદાપુરોના છવનમર્થથી પ્રસરે તા નેજાનું પ્રતિમિય નેજા દતિદાસ એમ માન્ય છે.

આધુનિક હનિદાસકારોએ આ આદર્શોને દ્રવ્યકા માણી નિમિષો, વિમરો, ને રાગઓના રાગ્યાભિરોની સાદમા છુપાએવર છવન-પ્રવાદની દિશા અને પ્રભાવ આકાશના પ્રવરે કરવા મહત્ત્વા છે. હનિદાસને રાગઓના મરોગાનની જૂમિકાપરથી જનસમાજની પ્રગતિની કુચારી અધિષ્ઠા ઉપર આજુવામા આવેા છે. છતાં પણ જુદા જુદા સમયના કીપુરોથી રેહેણીકરણી, નેમતા રીનરીકાને તથા તેમની અધિક અને રાગકીય રિચનિના વર્ણનમર્જા હનિદાસનેા હેતુ સમગ્ર જાણ છે એ માન્યતા પણ અત્રે વારંવારિક સામની નથી. આવા પ્રકારના વર્ણન મળ્યા ઉપરોક્તી થઈ પડે છે ને હનિદાસ માટે જરૂરી રીમનેા પુગી પ્રાપ્ત છે, પણ આધારિક જુદા કાવના આ મદદસ્થાનેાને હનિદાસની અમુલ્ય કાવ-રેનનું નામ અપાય નહીં.

“હનિદાસ” ના અર્થનેા વિચાર કરતાં પહેલાં એટલુ ખાતર રાખતુ એકએ ક હનિદાસ ગમે તે જનસમુદાયે હોઈ રહે નહીં. પણ જ્યારે એક જનમુદાય કોઈએક કારણે નીરાળો પડે ત્યારેજ તેના હનિદાસનેા આરણ થાય છે. આનાં કારણો ત્રણ છે —

આતમ રક્ષણ માટે (૧) એકવચન (૨) આર્થિક થા ભૌમિક રક્ષણ ભેગવના પ્રેરણાં વનવાટ અવર (૩) એક રાગના આધીનતા. આ ત્રણમાંથી મને ને

કારણસર જુદા જુદા જનસમુદાયે એક બીજાથી જુદા પડી નીરાળા બને છે એક અને આશ્રેણી દતિદાસ ને નીરાળા પડેલી એકવ-વાસ કરતી જાનિને દતિદાસ છે. દ્વિતેા હનિદાસ ને આર્થિક અને ભૌમિક સ્વામ્ય ભાગવતા એક દેશમુ વસતા જનમુદાયેા હનિદાસ છે. ત્રીતેા સામાન્યતા દતિદાસ નેા વિવન બીટીસ ગાવયકની આધીનતા ભાગવતા મડેા છે

જ્યારે ઉપના ત્રણમાંથી એક કારણે નીરા એક જનમુદાય બીજાથી જુદો રહેવા માડ છે, જ્યારે તે સમુદાય કીપુરો પરસ્પર સજ અને લીરે એકજ પ્રકારની આપા ઉપ-મળે છે, જ્યારે તેઓ પોતાને જોગ્ય રહેણીકરણી રીનરિવાજે નેમજા વિચારની સામાન્ય પ્રવારિકાએા લાથી મરજ (collective) જનની રાગ્યાત કરે છે ત્યારે આ નીરાળો મુદાય રક્ષ બની જન મડય તરીકે અકિતવ થામે છે. આ અકિતવ ને સમુદાયના કીપુરોના દેશકાને લાકે મગવવા રક્ષાવ અને જુદાના વજનના દેશ રજે ર માએપુ દોષ છે અને આએ સમુદાય આ અકિતવનેા, સાહી અને કમ તેમજ સાધારિક ને રાગકીય સસ્થાએા કારી દિશા કરવા જાણે અનલે મયન કરે છે. અને તેમ કરતા તે પોતાની રિચિદ સસ્થાને જનમ આપે છે, પરિણમે એ માત્ર સહવાસના જ વનથી જ કાવરે જન સમુદાયે તે સમાજ સમારની એકતાનનઃ મેજા સમારત્મક અકિત (cultural unity) બને છે.

આ રિચિદમે પહેલા પડી ને સમુદાય ને પોતાના વાહજીક નરકારેનુ આન કાય છે, અને તે સામારિક અરિમતા પ્રાપ્ત કરે છે આ જનમુદાય બીપુરો પોતાના સમાર માટે ગર્વ પારે છે, તેને

શુદ્ધ કરવા મથે છે; તે સુચનાવ ને ખીલે તેથી સંસ્થાઓ સ્થાપે છે. તે તેમનાં સંતાનોમાં દૃઢ બનાવવા કૃષ્ણવણીની પદ્ધતિ કોઈ શરૂ છે; તેનો નિરંકુશ પિંડાસ થાય એવું રાજ્યતંત્ર સ્થાપે છે; અને સાહિત્યના મંદિરમાં તેની વિશુદ્ધ અને અમર મૂર્તિ ઘડી વિખળની પ્રગ્નની પ્રેરણા માટે મુશ્કેલી નય છે. તે સમુદાયની આવી સાંસ્કારિક અસ્થિતા જ એના જીવનનો હેતુ બનીને રહે છે.

ત્યારે જનસમુદાયનું વ્યક્તિત્વ પ્રગટે છે, સારે તે સમૃદ્ધ હિતહાસનો વિષય બનવા-લાયક થાય છે. ત્યારે તે સંસ્કારાત્મક મંદિર બને છે ત્યારે તે હિતહાસનાં ખરાં કાથનો ઉપજાવે છે. ત્યારે તેમાં સાંસ્કારિક અસ્થિતા પ્રગટે છે ત્યારે તેના વ્યક્તિત્વનું સ્વરૂપ, વિશ્વા ને પ્રાણસ્થ નોખાં દેખાય છે, તે તેનો હિતહાસ ભવિષ્યની પ્રગ્નને ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ નજરે જોતાં એક દેશ, એક ભૂમિ, કે એક પ્રગ્નરૂપે નીરાળા મનોમા જનસમુદાયના સાહ્યિક સંસ્કારોમાં સમાવતું વ્યક્તિત્વ તે સમુદાયનાં પરાક્રમે, સંસ્થાઓ, રીતિનીતિ, શાસનકલાને સાહિત્યમાં વિકાસ પામે તેના ક્રમની નેરવે તેનું જ નામ હિતહાસ કહી શકાય. હમ્મસનના શબ્દોમાં કહીએ તો “સમસ્ત જનસમુદાયમાં રહેલા વ્યક્તિઓ આદરેલાં હાથોની કથની તે હિતહાસ.”

માંડ્યા, ત્યારથી તેમનું વ્યક્તિત્વ સંસ્કારાત્મક થવા માંડ્યું, અને હીંદુ. સંસ્કૃતિનો પ્રારંભ થયો. તેઓ જેમ જેમ પોતાને અનાધી કરતાં વધારે શુદ્ધ ને સંસ્કારી માની નીરાળા ને શ્રેષ્ઠ માનવા લાગ્યા; જેમ જેમ સમાજની પ્રજ્ઞાતિ-કાઓ, કૃષ્ણવણીની પદ્ધતિ-અને જીવનનાં આદર્શો, તેમનું ઐતિહાસિક સાતત્ય અને સાહ્યિક સંસ્કારો કાયમ રાખે એવાં થવા માંડ્યા તેમ તેમ તેઓ સાંસ્કારિક અસ્થિતા અનુભવવા લાગ્યા. આખરે પોતાના સંસ્કારોનું જ્ઞાન આર્થોમાં એકઠું તો સ્વષ્ટ થતું મળું કે આપણા માંડલના વ્યક્તિત્વ (એટલે કે આત્મા)નો સદાય નવે રૂપે વિકાસ કરવો એજ જીવનનું સ્વરૂપ મળ્યું. આજ કારણસર દુનિયાં વર્ષ વીત્યાં તોએ-અનેક સામ્રાજ્યો અને સંસ્કૃતિઓ ઉદ્ભવી અને નષ્ટ થઈ ગઈ તોએ કાયના મોંમાંથી બચી જઈ આર્થોવર્તની શુદ્ધિ અને સાતત્યનું જ્ઞાન આપણે રાખી શક્યા છીએ.

આ પ્રમાણે જોતાં આખાદેશના જીવનના મણુકાઓ આ વ્યક્તિત્વના સાતત્યને દોરે સરે છે. જે નર્મદાએ સત્યયુગમાં પતિને મરતો ગયાવવા પતિમતના બાલથી સૂર્યનારણ્યનો સ્થ યંજાઓ, તે આદર્શ સતીની બાવનાની હીમતથી કરોડો સતીઓ આ

• મેરામાં તેણે બપોરે એવા ને રમ્યુ વીજ પાક તે દૂર દૂર નાસી ગયો!

દીવાનો

મેખા

રા. મનુભાઈ ભેવથરામ ત્રિવેદી

ચિત્રકાર

રા. હરિભાઈ પ્રાણરૂપન ત્રિવેદી

કો લેજમાં મને અચેટ સ્થિતિવા
અખ્યાપકની નોકરી મળી ત્યારે મહા-
ભક્ષીના દરીયા કીનારે મારે માટે કોઈ
સારો ન ગયો. રાખવાનું મેં મારા મિત્ર
રમણપાલને સમ્પુ. મહા મહેનતે એણે એક
બંગલો કાપી કાઢ્યો. પણ તેમાં એક વાપો
હતો. ત્યાં આસપાસ રહેતા બધા વેકેશના
એવી વાત ચાલતી કે એ બંગલો બુતાવળી-
યા દોષ, કોઈ પણ માણસને રહેવાને
કામ સાથે એવો નહોતો. રમણપાલે આ
વાત લખી પુઝાબુંદ હતું કે મહાભક્ષીને
મદ્યે બીજે કોઈ રથજે ન ગયો. મળે તો
રાખવો કે નહીં.

પણ પછી તાના ઉમ્મરથી મારે રવમાન
તોફાનમાં જ પડાવવાનો છે. મેં મન સાથે
નિશ્ચય કર્યો કે મહાભક્ષી પરતો તોજ ન ગયો.
રાખવો આમ કરવામાં મને કોઈ પણ પ્રકાર-
ની અડચણ પડે એમ નહોતું. કોઈ કારણ-
સર તું પરવરો નહોતો અને સપણી કામ
કાચે કરી લેવામાં મને એક પ્રકારની મજા
લાગતી હોવાથી બટ કે મારર કોઈ મેં
રાખ્યા નહોતા. આથી બુતાવળીયા મકાનમાં
રહેવા બધાં મને કોઈ પણ અટકાવી શકે
એમ નહતું.

મેં મહીનાની અવધવમાં ૬ મુંગાળ
મયો બંગલો ફર્નિચર સાથે મળ્યો હતો.

એટલે બહુજે, જરૂરી વસ્તુઓ સીધાજ વતારે. તેજ આકાર આગલા દહાડાની માફકજ કે લઈ જવું પડ્યું નહીં, ને પહેલેજ દહાડે બંગલામાં રહેવા બધા-સકરે.

તે રાત્રિ રમણ મારે જંગલેજ રહેો. રાતના બાર વાગ્યા કુધી જાતની વાટ જોઈ અને થાક્યા અને સામે જીજી રહેવા દરીયાને કીનારે જઈ બેઠા.

મહાબલી તરફના દરીયાના બાગમાં નાના મોટા પુષ્કળ ખડકો છે ને રાત્રિને સમયે ચંદ્રના પ્રકાશમાં એનો કેખાર મોહક અને બપોર લાગે છે, આ કેખાર એના અને ત્યાં બેઠા હતા એવામાં સહેજ કપડામાં સહેજ અલો કાંઈ આકાર કીનારે કીનારે માત્રો દરથી અમારા તરફ આવતો જણાયો. તે પાસે આવતાં જણાયું કે તે કાંઈ મીઠાંત મુસલમાન યુવક હતો. પડીમાં દરીયા તરફ જોતો, પડીમાં વિચર ઉભો રહી ચંદ્રને એકીકસે નીહાળી રહેતો, અને બધી વખત ગરમના સૂર કાઢતો. તે અગારી તરફ વધતો હતો. ઉઠ પાસે આવ્યો ત્યાં કુધી તેજી અને એવા હોય એમ જણાતું નહતું. અમારાથી થોડાં દૂર ઉભા રહી, દરીયાની સામે જોઈ રહી તેજી કારમું હાસ્ય કર્યું. પછી દિશાએ માછલો ઉઠે એવે સાદે

તેં હું છું આ હું છું ?
એમ ગામું ! અને અજબ થઈ જોઈ રહ્યા. એવામાં તેજી અને એવા ને એક કરુણ ચીસ, પાડી તે દૂર દૂર નાસી ગયો ! કલાક એ કલાક અને ત્યાં બેસી રહ્યા, પણ તે પાછો આવ્યો નહીં. આખરે કંટાળીને અને બંગલામાં બધા મૂકી ગયા.

શીજે દિવસે રાત સુધી મેં ખુબ વિચાર કર્યો ને એક કલિત મોઢી કાઢી. રાત્રે પડીયાળમાં બારના રહેવા ચતાંજ દુ કીનારે જઈ બેઠો ને સાથે મારી સારંગી બેતો ગયો. થોડા વખત પસાર થયા પછી

તેજ આકાર આગલા દહાડાની માફકજ મારી તરફ આવતો જણાયો. આગલા દહાડાનાજ છપ્પે દરી પાછા સંભળાયા. મેં સારંગીના સૂર કીક કર્યો ને તે આકાર ના સૂર સાથે સૂર મીઠાવી સારંગી વગાડવા માંડી. તે આકાર-તે મુસલમાન યુવક-પાસે આવ્યો, સાંત ઉભો રહ્યો, પડીવાર મારી તરફ જોઈ રહ્યો, ને ધીમે પગલે માલ્યો ગયો ! તે દિવસે તે કારમું હાસ્ય નહીં, કરુણ ચીસ પાડી નહીં નહીં ! એક દિવસ વધારે મેં મારા અખતરો અજમાવ્યો. નિયમ પ્રમાણે તે આવ્યો, મારી પાસે બેઠો, પિતાનું ગાયન ગામું ને કુંગો કુંગો માલ્યો ગયો ! પછીને દિવસે તે સૌથી વધારે અપહીયો. એવું તોનું તુલ્યું. મારી સામે કાઢેલી અગિયે જોઈ રહી એજે પુછ્યું : “તમે જગનમાંના નથી, ખરું ?”
હું ન સમજ્યો. મેં પુછ્યું : “કેમ ?”

દરીયાનાં ઉજળતાં પાણીમાં તેજી થોડી વાર જોવા હતું. પછી મારી તરફ દરીને હતું : “જગત મને દીવાનો કહે છે; જગત મારાથી દૂર નાસે છે. જગતમાં એક પણ એવું માણસ મને નથી મળ્યું જે મારા દીવાની વાત સમજાવવી સાંભળી લે. મને લાગે છે કે તમે સાંભળશો. સાંભળશો ? હા ?”

દરીયાનાં પાણી વધારે ને વધારે ઉંચાં ઉજળતાં હતાં; ચંદ્ર પૂર્ણ કંઠાથી પ્રકાશી રહ્યો હતો; મારી સારંગી બાજુએ મુકીને હું તેની વાત સાંભળવા આતુર થઈ તેની સમયે જોઈ રહ્યો.

ધીમા મધુર સ્વરે તેજી બોલવા માંડ્યું : “આ સામે બંધો છે તે મારા પિતાનો. આજથી. દસ મહીના પર અને અઢીથી હાંસ રહીએ છીએ ત્યાં ગયા. મારા પિતાનો હું એકનો એક છેકરો છું. એમનું મારા પર સંજર્ણ હેત છે. એના મને દીવાનો

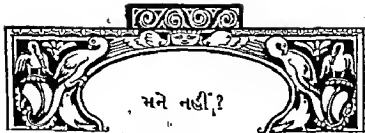
નથી મળતા. ને જતાં ગાદી-વંશ કું એમને કહેવા જાઉં છું ત્યારે એમનું મેં ઉતરી ત્યાં છે, એમો રૂબા જેવા યજ્ઞ જાણ છે! એનું કારણ પુછાને માણુમ! પણ તમે સાંભળો, 'બરાબર અગ્નીઆર મહીના પર એક રાત્રે અદિક પાંચે કું મારા મિત્રે રાત્રે તમે એકા છે તેજ નભ્યાએ તડાકા મારતો મોડો હતો. પુત્રેમની-રાત હતી ને દેખાવ રમણીય હતો. મને બરાબર માફ છે કે પોતી તરફ ડોળાવવાનો રસ્તો દેખાવ છે ત્યાંથી એક જાંઘ ગાડી દોડતી આવી ને અહીં ઉભી રહી. અંધે સદાજ એક રથા. ગાડીમાંથી કાઢી જઈ શૂદ્રસ્થ ને તેની પાછળ—તેની પાછળ પેલી ઉતરી! મેં શું કહ્યું? 'પેલી'—ખરું! સાચેય, હું કવિ નથી. ગાડી તેનું વર્ણન કરી સોદર્યને શરમજન. હું મિત્રદાર પણ નથી, નહીં તેા એનું મર્મજેડક મિત્ર ચીતરત, તે એક જગત આશ્ચર્યચકિત થઈ નત. એ બેઠીશતી દુરી હતી. હું એને એક રથો. થોડો વખત કરીને એ આવી ગઈ, પૂર્ણમાણી રાત્રેની ને જયંકર ઘડીએ એને જાળી ગાડી આવી ગઈ.

"મિત્રાને વિદાય કરી. તદ્દલને ત્રમાચી દઈ, હું 'પીરે પમરે આખીને વેર જઈ મુઠ મળો. પાછળી રાત સુધી મેં બીજાનામાં આજારવા કર્યું. આખરે મારી આંખ મીંચ્યા, નિદ્રામાં મને સ્વપ્ન આવ્યું. અંધે એ મળ્યાં. અહીં આટલામાંજ એક નાનકડી જંગલી બાંધીને રથો. એ નાનકડી જંગલીમાં બેઠીશત ઉતરું ને એ બેઠીશતમાં રહીને મારી દુરી પર મેં કવિનાંચો જાળી, ને ચાંતી જગત આવું જાનું. એ રત્રે અંધે એ દોડીમાં એકા ને દૂર દૂર કાઢી અજગ રથોને ચાલતાં ચલાં. ને અજગર પ્રેરને કાનડરે દોડી પાંખી અંધે ઉતર્યાં. એ અજગર પ્રેરમાંથી કાજી-આરા દેવજયો સાદે મને

જોવાવનું હતું? સાદે મુખ જોડમાં સંભળાવો ને અજગ થતાં મેં જોયું કે મારા પિતા બીજાના આગળ મારા મુખ તરફ જોઈ રહી ઉભા હતા! 'જેરા, બપોર થયું: ઉડ હવે' એમને માળાશુ કુકમ થયો. હું સજાવો થઈ ઉડેશ પણ પેલું સ્વપ્ન? રાત પડ્યાં અજગરે હું અહીં આજ્યે. મેં વાળ્યા સુધી બેસી રહ્યો પણ તે દુરી પાછી આવી નહીં. આજે અગ્નીઆર મહીના થયાં હું નિષ્ક્રિય અહીં આવું છું. જગતે મને દીવાનો ગયેલો છે ને મારી પેલી દુરીને હું એક સવાય મેરિયા પુણું છું તે સાંભળી અહીંનાં જ્યાં મોડા મને જૂત માને છે! સાચેય, તમને દંડાનો આખેડ પણ તમારા સમજાવ હું રહી પણ જીવીશ નહીં."

તે બેસી રથો. મારું હકથ "રુકું રુકું" થઈ રજું હતું ને દોડ કરડી હું ચક્રને ને સમુદ્ર ને ચારકરતી જેવા કરતો હતો. એવામાં તે મમજાને ઉભો થયો. દરીઆના પાણીમાં દૂર દૂર આંખને તારી દષ્ટિ ત્યાંજ રાખી એણે મને પ્રત્યુઃ "પેલું જોયું—પેલું" ને

મેં આંખ તાણીને જોયું પણ હું દેખાયું નહીં. પણ એની દષ્ટિ તેા ત્યાંજ હતી. "ઉભા રહેજો હોં," કહી એ કાનડેથી પાણીમાં ઉતર્યો, ને દોડવા 'જાગ્યો. એ થોડે દૂર ગયા પછી મને જ્ઞાન આવ્યું. હું ગમજ્યો ને કચ્છો મારી એની પાછળ દોડ્યો. પણ હું એને પકડી પાડું ને પછેત્રાં તેા એણે જંપમાર્યું. મદામદેનને પાણીમાંથી કાઢી હું એને—એના શરીરને—કાનડે દાખ આજ્યે. એનું માથું નીચું રાખી શરીરમાં પાણી જગાર કાઢ્યું. પણ ને નાથું દનું. એ અગાદનો—'દીવાને' જગતથી દૂર થયો હતો! મેં એના મુખ પર નજર નાંખી. દષ્ટિ પર મેળવેર વિચલ થયોનું મર્મજું દાસ્ય ત્યાં હતું.

લેખક
 રત્ન ખુરાસાન તાલકંસી રાણ,
 સ્વચ્છ, સાદિય સંસ્કૃ

નાટકનાં મુખ્ય પાત્રો

બાપુ કિશોરમય્ય તે. પી.	મુખ્યપત્રો કરોડપતિ મારવાડી
કુમાર હિંમતસિંહ	રમ્યુતાનાના એક રાજાનો ભાગ્યલ.
દેવીસિંહ	ત્રિવણીનો રાજકુમાર, હિંમતસિંહનો મિત્ર.
બાપુ જગમોહનરાજ...	કિશોરમય્યનો ભુતો દેવના અને ભાગ્યલનો.
તારાદેવી	કિશોરમય્યની ઠાકરી, હિંમતસિંહની પત્ની.

આગળના બાબતો કુંક સાર

ખીલાત મિલકતના કુંકમાં નિયુક્ત વચ્ચે કિશોરમય્ય પેતાનો પાપ તારાદેવી પસંદ કરીને દેવ છે, ત્યાં જન્મદંડાત આવી છે. બાપુના હિંમતસિંહને મળતા આવેલા દેવીસિંહને કિશોરમય્ય મળે છે, ત્યારે બન્નેના કૌટુંબ પ્રસંગો બતાવી આપે છે, કે તારાદેવીને તેના પતિ તરફથી મુખ્ય નથી, હિંમતસિંહ સસરા તરફ પણ તેણીમાં ચલાવે છે, તે તેની દોષલ બનતી તરફથી વસાઈ દેવાની શરત બતાવે છે સસરા પેતાની "બાપુ" પાપ દવાવાની આશામાં બપુ સહન કરીને જન્મદંડાની કોતરણી અવગણે છે. બાપુના દેવીસિંહ એકે વાત કરતા પરીબદ નામે કુદરી પ્રાપ્ત પોતાનો મિત્ર, તે તેને કીધે વચ્ચે પ્રસંગો હિંમતસિંહ વધુને છે, કિશોરમય્ય આગળે તેને કે કુદરત કરતા નિયુક્ત આગળે છે કે દરવાજા હિંમતસિંહના ફેલુદારો મળતા આવતાના સમાચાર આવતાં જાણનારોની પાસેથી કપર થઈ વાત છે, અને હિંમતસિંહની "રવાબિયાન"ની કીધે છતાં તેમનું દેવ કાલેકર જન્મે જન્મવાની પ્રમત્રી આપી કિશોરમય્ય બદ છે, ત્યાર પછી ફેલુદારો તરફથી એક વાકીની આવે છે, તેને તારાદેવી પેતાની કુદરત માનીને પુરુષ દેવે મુખ્ય આપે છે, એથી હિંમતસિંહ તેના વચ્ચે દેવ બનાવે છે. કિશોરમય્ય આ વાત જાણીને તારાદેવી કપર ગ્રહણે વાત છે. પતિપત્ની બંધ રૂંધા બદ છે કાલની મળેલા કિશોરમય્ય કહેવાઈને હિંમતસિંહના કાલ પ્રેમના રસોળાને બતાવે છે કે, તેની કાલેલા પેતાથી બેઠી રામાનું કીધામ કરાવેલા પેતાના કપરને કુદરત કરીને તેને કપરના મેઘોએ મહીનાની મેઘીલ આવે છે. બાદ તેને આવતી મળે છે કે હિંમતસિંહની સસરાથી કીધેથી ચલાવેને કીધે કિશોરમય્યને ખીલાત મળેલા નથી રાખીયાન કુદરતે પાછા આવેલા તારાદેવી તમા હિંમતસિંહના પતિના પ્રેમ બતાવે છે, તારાદેવી તેને પતિપત્ર સંભળી પેતાના જ્વાલ સંભળે છે તે મળા પછી હિંમતસિંહ રમત વિચાર કરતો દેવ છે.

(હવે આગળ વાંચો)

હીમતકુમાર

[સ્વગત] પરીવ્રજ ક્યાં અને આ ક્યાં ?
 [(કિશોરમલ આવે છે. કિશોરમલને
 આનંદવેશમાં)] પંધારો સસરાજી. બપોરના
 બનાવથી આપ હલુ પણ ધ્રુસ્તામાં
 છો! હલુ પણ આ બેખબર,
 બેદરકાર, બેપરવા નાદાન જમાઈ પર રીસમાં
 છો? કહો શા નિમિત્ત ક્યો? એ કૃતજ્ઞના
 સંમંધમાં? [હસતો હસતો કાચ પર બેસી
 વ્યથા છે. પગ પર પગ ચઢાવી ખુબ તાનમાં
 આવેલો જણાય છે.]

કિશોરમલ

હાજી, મેં મારો નિમિત્ત કરી મુક્યો છો

હીમતકુમાર

જળદરશીખો.

કિશોરમલ

જરૂરીબાત-દરજીઆતને લીધે.

હીમતકુમાર

આપને પુછું તો કે અવિનય મંથો
 મળ્યો?

કિશોરમલ

નાજી. ઉમડું મારે આપને જણાવવાની
 દરજ છે. [પોતે પણ બેસે છે. બાંજો
 રિયર, ગંબીરપણે કુમાર સામે માંડે છે.
 વાત તદ્દન કડોર, નિષ્કુર સ્વરે કરે છે.]
 જ્યારે મેં આપને મારી એક પુરી ટીકરી
 આપી અને ૧૦ લાખ રૂપિયાનું દાવજું
 આપ્યું ત્યારે મારી પછી નિદ્રા હતી કે
 આપના જેવા મુશીક, વિમાનવંત પુરુષ
 આજસાધમાં સદાકાળ વ્યતીત કરવા નહીં
 છતો.

હીમતકુમાર

[સહેજ દરમીમાં] હરી જોજી મુદ્દા
 પર બાળ્યા, સસરાજી.

કિશોરમલ

માત્ર વાતના અનુસંધાન વાસ્તે એક
 માત્રી તરીકે મારે એ વિષય પર દષ્ટિ
 નાંખવી પડે છે હવે હું સમજ્યો કે રાજ-
 કેટ્ટમાં અવતરેજા આપ જેવા મહાપુરુષોથી
 સામાન્ય પ્રજામાં માફક કામ માપ નહીં,
 અને એ મારી બુલબુલી આપ દરમુજર કરશો
 એવી મારી અરજ છે.

હીમતકુમાર

[હરી ખુશ મીઝાજમાં] અરજ
 મંજુર છે!

કિશોરમલ

પણ મારી ઉપરાક્ત બુલમાં મેં મારા
 ધરતું બંધારણ એટલું દેરવી નહિયું કે
 મારા એકલાથી તેનો ઉપભોગ થાય નહીં.
 આપ ક્ષુભ કરશો કે આપણા બે વાસ્તે
 સંપત્તિ તો એક મારીજ છે; અને તેથી મને
 જણાય છે કે જેટલા પ્રમાણમાં આપના
 સંભાળથી ઉદભવતી આશાઓ મારે શેઠથી
 પડે છે, તેટલા પ્રમાણમાં જો હું બેલવ
 વિશ્વાસ મારા ધરમાં કમતી કઈ તો તે
 માત્ર ભાવસર, રીતસર, વ્યવહારસરજ
 અણુતું ભેદજો. એટલા માટે મેં આ ધરની
 વ્યવસ્થામાં કેટલાક અગત્યના ફેરફારો કર-
 વાનું ઉચિત ધાર્યું છે. અને આશા છે કે
 કુમાર સાહેબ તેમાં સંમત થશે.

હીમતકુમાર

[એજ પ્રશમીજાળે] બાહુ કિશોરમલને
 જાહેર આપતું નામ રાજા ટોડરમલ રાખ્યું
 હોત તો સંસ્કૃત કહેવાત. બેલો, કયા
 મુજારા કરવા પાવો છે. મારા મોટા દાનવીસ?

કિશોરમલ

આપની સંમતિ મારે હું આભારી છું.
 મેં નિમિત્ત કરી દરાવ જાહેર ક્યો છે કે...

હિંમતકુમાર

માર કરો, જાણુજી. પણ તને આપે
ચિન્તન કરી દરાવ જાહેર કર્યો દોષ તો પછી
મને મસલતમાં બોલાવવાની શી અમત છે!

કિશોરમત્ર

એટલેજ હું આપની સલાહ નથી
માગ્યો. માત્ર અગર આવી વાંકે કરુ છું.

હિંમતકુમાર

હો તમે મારી સમાજ
નથી માગતા? [સહેજ
ચોડ્યો.]

કિશોરમત્ર

આપને એથી
અનુપમી સાચે
છે.

હિંમતકુમાર

સહેજસાજ! પણ
હું આજ એવા
પ્રશ્નોળમાં છું...

કિશોરમત્ર

પહેલો સુધારો,
બચ્ચાણ!

હિંમતકુમાર

"બચ્ચાણ!"

તમે કુમાર સાહે-
બને બાલો...

કિશોરમત્ર

"કુમાર સા-

હેબ" કે "બ- હિંમતકુમાર. [હવે તો હવે થઈ હવેજ રોગાય રહેવું નથી!
આજી" એમાં એટલે ખુશી થઈ ફરકાઈ જઈ બેઠક હસે છે]
અર્થ તો એકદલ. હોઈ કિશોરમત્ર એક દારૂપુર!! હી!
સસરો જમાણી હીહી!! હી!!

એમ ઉદેશે તે એવળાગળી નથી!

હિંમતકુમાર

[સહેજ નાણુજી] કણુવ. આજ તરફથી
તો આમ આજ સંબોધન માટે માનપ્રદ

મળ્યુ જોઈએ. વારુ ત્યારે આપનો પ્રથમ
સુધારો? [અજાણ હસે છે.]

કિશોરમત્ર

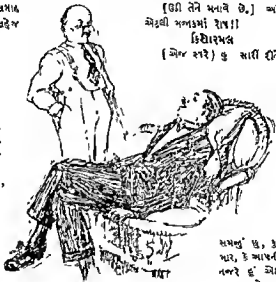
[ઉઠી ઉભો થાવ છે. રોગાયુજી રપરે]
એ કે આજ પછી આપે મને બનાવો છે
તે દેવ નાણુજી કરવી. આપનો દરખાસી હજુરી
મરકશનો વેપ મારાથી બચવાતો નથી!

હિંમતકુમાર

[ઉઠી તેને બનાવે છે.] અરે
એટલી મળકમાં રાજ!!

કિશોરમત્ર

[એજ રપરે] હું સારી રીતે

સમજું છું, કે-
માર, કે આપની
નજરે હું એક
અદના એવર
હું. અને આજ
મારી પ્રતિતે વર્ષો
તે મહેરબાની
આતર.....

હિંમતકુમાર

અરે એમ હોય!

કિશોરમત્ર

[ઉત્ક્રાંત મળ્યો] પણ બાહ્ય ખાત્રી-

થી માનવે કે મારી દયથી આંગળીમાં
નેહલી હુણીઆરી છે તેટલી આપનાં આંગળી
પાંચ મલના આંગળીમાં નથી. મારે અમીરી
કે રાજકુલનો દાવો નથી ! મને વંશપરંપરા
ઉતરતી રાજકુલમાં થકા નથી !

હિંમતકુમાર

અરેખર ! [હસે છે]

કિશોરમલ

આપ જાણેને હસો. પણ હું તો આ
દેશના આગેવાનો કહે છે તેવા ઉદાર નિષ્ઠા-
નો લીનરલ માણસ છું. હું મહાપ્રમાણની
પરીક્ષા તેમના મુશ્કેલી પરથી કરું છું, નહીં કે
તેમના ખાનદામ પર અને વડાઓના નામ
પરથી. વડીલોપરિણિત દ્રવ્ય તેમજ વંશ-
પરંપરાના ઉતરી આવેલા નામની મને બેસ
પણ કોમલ નથી. હું આપની રાજ્યની ખાન-
દાનીથી અંતરે કે ગભરાતો નથી.

હિંમતકુમાર

મારામાં આપને થયું જોવામાં આવ્યા
ખરા કે ?

કિશોરમલ

નહીં બિલકુલ નહીં.

હિંમતકુમાર,

નહીં ? ત્યારે મને આપની એક પુરી
તનવા કેમ આપી વાર ? (તદ્દન ચળીરપણે
પ્રશ્ન કરે છે. તોડે એની આંખમાં હસણું
અતિસાધ બહારી રોકવાને લીધે પાણી
આવતાં જણાય છે.)

કિશોરમલ

(તદ્દન મુંઝાઈ જાય છે.) તમને મારી
દીકરી કેમ આપી ?

હિંમતકુમાર

હાહ ! આપની કે મકસદ તો દોનીએ
જોઈએ.

કિશોરમલ

(ફગવાયલો) મારી મકસદ ?

હિંમતકુમાર

(વજીલ માફક જાણે દલીલ કરતો દોષ તેમ
આંગળીને વેટે એક પછી એક મુદ્દાઓ મણે છે.)
જુઓ, આપની પુત્રીને મારા પર રોડ તો
દોષજ ન રહે કારણ કે લગ્નવેલા. એ મને
જરાબર પીછાનતી નહોતી. (બીજી આંગળી)
મારું કરજ તો આપને આકર્ષી રહે એવી
લોકપ્રિય નેત્રી રાખી મારાને નહીં. (ત્રીજી
આંગળી) અને હવે આપ કહો છો કે મારું
કુલ, મારું નામ અને ખાનદાન એ પણ
આપને લોભાવી રહે નહીં. ત્યારે આપની
મતલબ શી ? (અંતરે બેઠે હાથ છુપી તેના
સાથું તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી જોય છે.)

કિશોરમલ

(આટલીવારમાં સામ્રાજ્ય) આપ ધારે
છો તેમ દોષ તો પણ શું ? મારી દીકરી-
ના સુખ સાથે જો મારો સ્વાર્થ પણ સંધાતો
દોષ તો તે જો સાથે સાધવાની પેરવાં કરવા-
માં મને કોણ દોષવાન કહેશે ? કોણ મને
કહેશે કે આપે જમાઈ, જે મને પણ ઉપ-
જોગી રાખ, અને જેને મારી દીકરી પણ
દરેક રીતે પસંદ કરે છે. તેને શોધવાનાં મેં
મનુષ્યના કે દેવી કાવચનો લાંબ કર્યો છે ?
ખેલાં મારી દીકરીનો વિચાર કર્યો, કારણ
કે તે મારો મર્મ ! પછી મેં મારો પોતાનો
સ્વાર્થ જોઈએ, કારણ કે તે મારો દહા !

હિંમતકુમાર

(તેની પાસે આવી તેને સંતોષવા ધ્વજતો
દોષ તેમ) હું કે એમ કહેતો નથી. માત્ર
તમે મારામાં જોઈએ તેટલો વિશ્વાસ ન
રાખ્યો એટલે મને જરા વસણું લાગે છે.

કિશોરમય

(જરા નરમ) તમારામાં વિશામ થી રીતે આવે! તમે મને એક પણ તક આપી છે ?

હૃમિતકુમાર

(પ્રયત્નથી રીતે) જરાક જોડણી મળક કરી તેમ જાણિયાસા ? હુ ઇચ્છુ કરુ છુ કે મેં માથ દેખાવ પર કામ્ય થટુ ખાન નહીં આપ્યુ હોય, અને કોઈ વાર આપસઆપસમા મેં તમારુ જોઈએ તેટલુ માન નહીં રખ્યુ હોય ! પણ કોઈ પણ મોડી માળતમા તમે મને ચકાસશે તો જાણીશો કે હુ રરજાવે નહુ રિષ્ટ અને અવસરે સમજુ છુ ! (તેનાથી જરા દુઃખ થાય પર મેસે છે) જેમ મને આપ એક સ્થાવર છે, તેમ આપ મારા સર્વો ક્ષમ કરાની વચ્ચે રાખો. એમા હુ કેં પણ અચ્છુપટુ જ્ઞેનો નથી ! તમ મેલા-કા પ્રુથ્વા રીકથી જાણવે, કે આપને હુ કેમ ઉપજોગી થઈ મદદગાર થાઉં !

કિશોરમય

આમુ કહુ, કુમાર સાહેબ ? (કુમાર માથું હલાવે છે.) મારી એ ઉમેદ છે કે આપ અહીંના જાનના સત્તેરેનો, આપના નામનો, પ્રુજાકના સમાજમાના રજાનો સાથ લઉં, પ્રુજાક સરકારની ચંત્રી જાણે !

હૃમિતકુમાર

(પુનઃ યુક્તિમાં) વળી એજ વાન ! મેં આપને એક વાર કહ્યુ છે કે જામિન મહારીનો હુ મર્ડર થઈ નહીં.

કિશોરમય

. હું આપને મર્ડર જાણતી સમાજ આપીશ નથી.

હૃમિતકુમાર

(હંસાળને) પણ ત્યારે, ત્યારે શુ રહેતું છે ને કહી રહે !

કિશોરમય

(હવામણુ મેં) મને પોતાને અગળ જાણવાની, જાહેર થવાની, જાનઅકાશની ઉમેદ છે. (કુમાર વિરમન) હુ પોતે અગળ રહ્યો પણ અજાણતા રહેવા નથી માગતો. આપ જાની છો. રાજકાર્યકુશલ છો સુવિખ્યાત છો ! મને સમૃદ્ધિનુ મમાન હતું, પણ કેવળ પૈસા ખર્ચી, લાલ આપી, પ્રુથા-મતે હમી મેળવેલા કલકામ કે દરજ્જાથી થોડક પર, જાનસમાજ પર અસર થઈ નથી થકતી ! અને હવે તો એવો સમય છે કે માત્ર પૈસાને બી સરકારી અમલદાર મને સન્માની થકે નહીં કારણકે પાત્રીક એવીની અન—મળમન—જોડી વધુ છે ! આપની રાજદરબારમા હદર છે, પીછાન છે જરુર. આપ જો તેનો નાજ લઈ આગળ જાવો, સરકારી પક્ષને જાણના નામ અને અનુમતિનો ટેકો આપો તો મને પણ

હૃમિતકુમાર

પણ આપને જોઈએ શુ ? સરકાર હવે તમે જાણો છો તેમ અમ રાજા રી કરના તમ વેપારી આજમતી સારી કદર કરવા થીએ છે ! અને એમા નવાઈ થી ! તમે થોડા પીરપાર કરવામા, મજુ કરી કાપડ વેચવામા કે રીર જરી પી નોળવામા જે જાનસમાજ જુઓ છો. થોકરતિ જોળાવવા થીએ છો, ને મામમા માણુત રા માડી પેડે રરજાસ અમ જેવા રાજ્ય થીએ શું જાણે !

કિશોરમય

હુ પણ જાજ સવારે જમુને એમજ રહેતો રહે.

હૃમિતકુમાર

એ તો રવતસિદ છે. અને એટલેજ હું આપને શુકું છુ કે આપ જાહેરમા આગળ રહે માર્ગે આગવા રહ્યો છો, કેડી

રીતે માનવાનું મેળવવા આજે છે ? આપને પ્રવચનકીય પ્રતિનિધિ મધ્ય આમની સલામમાં જવું છે કે સરકારે નીમેલા રાજમત્રાલયના સભ્ય બનવું છે ? કે હોદ્દા સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે સીદા અને સાક્ષીની જગ્યાએ સામાજિક સલામમાં સીમાવતું છે ?

કિશોરમલ

માસારી રાષ્ટ્રીય પ્રવેશી આગ્રહમાં બરાબર ખુરદો કરી સફાય નહીં.

હિંમતકુમાર

તારે શું આપને માત્ર રાજના વંશ-પરંપરાના મંત્રીની પદવી જોઈએ છે, આગ્રહ સમાધાન ઉમરાવ બનવું છે ?

કિશોરમલ

(શ્રુત હા નથી સમજતો અને પોતાના રાજકીય લોકપ્રવાદમાં તણાઈ બચ છે. આગ્રહ સરકારે) હા ! જોયું વાય તો ! ! મને હોદ્દા કિશોરમલ એક કેદારનાથ બનાવે તો.....આપ માનો છો કે..

હિંમતકુમાર

હા. પણ આપને જોઈવું હતું. અસાધારણ પદ આપવા વાસ્તે આપે શું કર્યું છે ? (મહાકવિ દાસ્ય રોકે છે.)

કિશોરમલ

મેં શું કર્યું છે તેનું લીસ્ટ મેં આગમનથી તેવાર કરાવ્યું છે અને સરકારને મોકલાવ્યું છે. આત્માર મુખી ૩૦ લાખ રૂપીઆની મેં બરબાદી કરી છે. અને જોઈએ તો એક કેદાર રૂપીઆ સરકારને આગમત આપવા મેં કર્યું તેવાર છે. એક લખવે બાકી છે.

હિંમતકુમાર

હવે તો હદ થઈ! હવે શેકડું રોકડું રહેવું નથી! જોઈએ ખુરદો પર ફરજીય નહ

જેહદ હશે છે. હોદ્દા કિશોરમલ એક કેદાર-પુરે ! ! હી ! હીહી ! ! હી ! ! ! !

કિશોરમલ

(હવે જ બાન આવે છે.) અને તમે તો મને બનાવો છો. (કેદાર કેવીસિદ્ધ આવે છે.)

હિંમતકુમાર

આવ, કાઈ, આવ ! હી ! હી ! ! ! હી ! ! ! તું જણે છે મારા દાદાના, દાદા સંઆગસિદ્ધે રાજા સંગ, સાથે સીકીના, મેદાનમાં બાબર સાથે પાથ બોડી. લોહી સા માટે રોકડું હતું ? તને ખબર છે. હી ! હી ! ! હી ! ! ! કે એના કોપરા સમજત-સિદ્ધે પ્રતપત્તી પુટે રહી અકબરશાહને સા માટે હાથવો હતો ? હું કહીશ કે, મુલાકાતે સિદ્ધે આરંભે અને શા વાસ્તે રાજાનો હતો. શા વાસ્તે મારા રાજાએ મહાકવિને ત્રણે પોપરાના હતી અને હોદ્દા રોકડું નસાંચે હતો ? શા માટે મારા આપે બાળપણમાં હો ? મારને બળવા વેળા બીલાઓ હતો. હો જોઈ છે ! ! (કેવીસિદ્ધ સમજતો નથી.) તે સો કોટલા માટે કે એમને કુળ-દીપક કપુત બાળખાઈ દમડીચોર મારવાડી-નો ધરજમાઈ બની આગ્રહની તોફારી કરે અને સરકારને આગ્રહ સમાધાન અગ્રીર બનાવી હોદ્દા કિશોરમલ એક કેદારપુર કેદારવવાની હોંચા ખુરી કરાવે ! ! હી ! હી ! હી !

કેવીસિદ્ધ :

એટલે કે (હિંમતસિદ્ધ. જેહદ હશે છે. કિશોરમલ વિચારે થઈ ગયો છે. કેવીસિદ્ધ ઉભામને જોય છે.)

હિંમતકુમાર

આજ સવારે-હી હી ! ! -મારા પર ને પછેલી મદાઈ કરવામાં આવી હતી તેની આ મતથળ !

મને નહીં

(બામનેન રાજાનું જીવનકાળે જે સ્થાને પ્રવેશ કરે છે)

દીપનકુમાર (સાચી) કેમ, બીજા, આ વેળા

કિશોરમલ

(અસ્થાને લગામ આપે છે.) અને હાકાર સાહેબ આપ જાણો છો મેં ૩૦ વર્ષ સુધી દરરોજ ૧૪ કલાક સુધી પરસેવામાં રેળવેલ થઈ મહેનત ઉઠાવી તેવું કારણ ? આપ કહેશો કે મેં તે અરસામાં પૈસા પૈસા અને પાક પાક કરી શ. ૪ કરોડની સુધી એકઠી કરી તે શા માટે ? તે એટલા માટે કે નામદાર કદરવાળા કુમારશ્રી હિંમતસિંહજી-ને સુવર્ણના ઢોલીઆ પર પંજાના બીજાનામાં મોજ માણે, અથવા પાણીપત અને રણ ચંભોરના રણ-મેદાનને બદલે પુના કે કલકત્તાના રેસ-મેદાનમાં સહેલ કરે !

દેવીસિંહ

બીક કશું, બાણ સાહેબ !

હિંમતકુમાર

હું પણ એજ કહું છું. આણું છતાંયેર બાપણુ કરનારા તો ઉમરાવની સમાજાંજ શોભે ! હી ! હી ! !

નોકર

(આવી, સલામ કરી કોઈને ખાસ સંજોગ આપના) નીચે કોઈ ચૂકરો જામલો એવા આવ્યા છે !

હિંમતકુમાર

કયો જાંતો (હસતું) માંડ માંડ બંધ કરે છે.)

નોકર

હ. હજાર, આપ નામવરજો.

હિંમતકુમાર

તે શું એ લોકો જંગલાને સંમલસ્યાન સમજે છે ?

કિશોરમલ

(નોકરને) જા, એ ચૂકરોને મેટા દીવાનખાનામાં બેસાડ. (નોકર જાય છે.) માફ કરજો, જમાઈશાહ ! આપના આનંદ-

બનક વાતોલાપમાં આપને કહેતાં હું સુખી થયો કે આપ રહો છો. એ જંગલો મેં લાડે આપવાનો વિચાર કર્યો છે !

હિંમતકુમાર

હા !

કિશોરમલ

જે સુધાશની હું આપને વાત કરતો હતો તેમાંનું એક.

હિંમતકુમાર

ત્યારે પછી મારે કયાં રહેવાનું ?

કિશોરમલ

મારા ભાગમાં મને એકલાને જોઈએ તેના કરતાં બહુ વધારે જગ્યા છે. આપ પણ ત્યાંજ સમાઈ શકશો. અલબત્ત કહેવાની જરૂર નથી કે આપના જંગલો સાથે તમેલા વીગેરે પણ લાડે આપનામાં આવશે.

હિંમતકુમાર

અને મારા યોગ્યો ! એ પણ શું તમારા જંગલમાં સમાવી શકશો ? (હવે પ્રથમ જંગીર કંક થઈ ગયો છે.)

કિશોરમલ

(તેના સામું જોવા વિના બેસી જાય છે.) વેચી નાખજો.

હિંમતકુમાર

ત્યારે હું શું પણ કરું ?

દેવીસિંહ

હા, કસરત સારી થશે. તને કસરતની જરૂર છે !

કિશોરમલ

(તેજ દબે.) અને ઉપરાંત મારી યોગ્યતા છે. મારી એવીસો બધ હશે ત્યારે આપ બેલાસક વાપરજો.

(બીજાને સ્વતંત્ર ચૂકરના યોગ્યમાં પ્રવેશ કરે છે.)

હિંમતકુમાર

(કરકાડીમાં) કેમ, બીમા, આ નેહ ?

લીમસેન

કુમાર સારંગ પાસે મારે માઠ રાજ-
નામું મરવું છે

હિંમતકુમાર

રાજનામું ! આને ? આપતી કાલે મોટી
અપાવત છે તે વીસરી મરો ? મુરના આરબ
પહેલાં નાસાવાય !

લીમસેન

મારે નાક કપાવવું ન હોય તો નામ
બાગ કરવી પાડો, આપને ત્યાં અવધનમાં
આપના સસરાજી સસણની મરણી અને
ખીચરીનાં પકવાન માગ કરવાનો કુશ કરે છે !

હિંમતકુમાર

(સસરાને) હામળીની મરણી !

કિશોરમલ

હાજી, તને બહુ પ્રિય છે. બીજી તબુ
નહીં અને કે માત્ર મિત્રોને પચવું નથી
એટલે આ વરણી આપી છે.

હિંમતકુમાર

(બીમસેનને) નાક રાજનામું મળુર
છે. ભલિયા. (બીમસેન નમ છે) પાકરે,
સસરાજી, આ ધર તો હરે એટલે ભનવાતું !
અને તો ભલ ત્રાજે છે કે અહીં નો વધારે
વર રવીસ તો હું નળદાપોયો થઈ જાઉં
માટે આપતી કાવેજ અહીંથી કુપ કરી
જાઉં. (ઘરસામાં ૧૧ પહોડે છે)

(આ રસિક નાટકની અંતિ આવીએ છીએ. હવેના હવે પછી આપવામાં આવશે)

કિશોરમલ

(તેની પરવા કરતો ન હોય તેમ કાણુ
સ્વર) હું અતિશય લીલગીર થઈશ. પણ
આ ધર કે જે અણતુ નથી ! આપ જવા પાડે
છો તો કરવા છું મારું ! કરો મ પો કરો !

હિંમતકુમાર

પ્રધાની કાણુ વાત કરે છે !

કિશોરમલ

આજબી છે ! આપ જેવા નામવરને એ
સામાન્યરિત્યાર કપાથી આવે ? છતાં તારાજી-
ને આડુ તો ભોજી ! (હિંમતસિદ્ધ અને
રેડીસિક દિગ્દુષ્ટ) આપ કે પાચ ફરા રૂપરડી
પર કુમારપદ અવાની સરખાના કલપા ? આજ
સવારે પાચ લાખ રૂપીઆ મારવાડીને આપ્યા
તબુ લાખના ઘેડા અને પોદરકારો ભીખી
છો ! ને સાખ આપુષાલય અને શમરબીવામાં
નાખ્યા ? ખીખી કાસીલનું ખીજ સહાનમ
લાખન અને મારા પાસેથી ઉપાડેની રકમ
તો હું મથુનો નથી ! તારાજીની પાસે
અવશેષ રહ્યું છે તેથી નીજાવ મળે નહોં,
માટે મલો તો કોઈ અવરથ પડરો ભોજી
(એક મીનીટ બેવા કરે છે કુમાર પર
અસર થઈ જાય, જુડુ કુરલ પારે છે)
જેવા ત્યમચર નેનામ હિંમતકુમારની કમળ-
સેરક ભીમસેનને કિતાબ લપાસી પકાર
આપક માટે જવાની કમસદ મલે છે !
(નમ છે.)

લાલશંકર

ઉમિયાશંકર

("રમરવસકુર," લેખકે ઉમેલ.)

લેખક:

રા. નરસિંહરાય ભોળાનાથ,
બી. એ., શી. એસ.

અ મહાવાદ પ્રાર્થના સમાજના અરે-
ખસા જીવનગદર્ય વ્યક્તિઓ—
ભોળાનાથ, મહીપતરામ, અને લાલશંકર
એ ત્રણ ગણાપ. લાલશંકર ઉમિયાશંકર
જીવનચરિત લખવાનું આ સ્વળ નથી.
પરંતુ હેમના કેટલાક જીવનપ્રસંગોનો સ્પર્શ
કાંઈ કાંઈ કરવો પડે. ભોળાનાથ હરિ
દેસમુખના એ કોર્ટશિરસ્તેદાર હતા, તેની
પૂર્વે હાઈ સ્કૂલમાં શિક્ષક હતા. સ્કૂલમાં
શિક્ષક, સ્કોલકોલકોર્ટમાં શિસ્તેદાર, અને,
ત્યાંથી સર્વેપ્રિન્ટ જઈ—એમ પગથિયાં જે
ત્રણ જણ મરેલા તેમાંના લાલશંકરનું નામ,
અન્ય ગુણો તથા પ્રસંગોને બાજે, ગુજરાતના
સામાજિક અને ધાર્મિક હિતકામમાં કામગીરી
કારાઈ રહેશે. ભોળાનાથના તથા મહીપત-
રામના સહકારી-પ્રાર્થનાસમાજના કાર્યમાં—
એ હતા; તો કે મહીપતરામના એએ શિષ્ય
હતા તેથી હેમનાથી તેમ જ ભોળાનાથથી વધે
બધું, જાણા હતા તેથી બનેથી વ્યસન હતા.

ભોળાનાથ અને મહીપતરામ બંનેના ઉત્સાહનો
બારસો લાલશંકરને મળ્યો હતો. ભોળાનાથનું
પતાપી સ્વરૂપ તો હેમના પાછી બીજમાં
પ્રગટ નહોતું.

લાલશંકરના ઉત્સાહને બાજે હેમણે જે
જે પ્રાર્થનાસમાજો સ્થાપી હતી; જે નિસ્વા-
માં હેમની બદલીયાપ ત્યાં પ્રાર્થના-માજની
સ્થાપના ખરી જ. વીરમયામના સાવજન
તરીકે હેમને અચૂક દિવસો પોળકે પછી
કોર્ટ બારી પડતી હતી; એ જે ટેકાણે
બધું ત્યાં પ્રાર્થના મંડળ ભરાય; તેથી
હેમની પ્રાર્થનાસમાજને જન્મ પ્રાર્થનાસમાજ,
Traveling પ્રાર્થનાસમાજ, એમ નામ
રમજનાં મિત્રમંડળમાં વ્યાપતું હતું. દક્ષિણમાં
પંડરપુર, અહમદનગર, વગેરે સ્થળોમાં લાલ-
શંકરના ભક્તિભાવને લીધે, એક સાથે જેવા
મામલતદાર દક્ષિણમાં "દેવમામલતદાર"
હોવાઈ ગયો હતો તે નામસાદરથી લાલ-

કંકરને પશુ દક્ષિણમાં મોકલે. “દેવપુત્રસહ” કહેતા હતા. પંદરપુત્રોએ અનાથ આનાથમ લાવણકરને લીધે જ રથપારો, રહનો, અને રૂઢિ પાત્રો હતો. એ સંખ્યા સ્થાપવાને અંગે દેમને પરિષદ અને અનુષ્ઠાન હતો.

ભોવવામાં, ચાવવામાં, સર્વ કિવાઓ માં લાવણકર ઉત્તિવાચકરને લીધે પાંચળિયા, જિતાવળા, લપચળિયા, જણાતા હતા. ભોતને ભોલને સ્મરણક્રિયાની તપાસ, સુધારો, સિયરના કરવાના આધારમાં—“ના, હૈ ?—હા.” એ યાદો દેમના સંસ્કારજ બની ગયા હતા. અને મહેનત પુણ્ય કરી, બીજા મેથી કામ કરી કરાને મેશની કરાદેમનામાં અજબ હતી. એમ કરવામાં જગત સભ્યને સમજાવે છે એ એ એ અચ્છાત નહિ. “ભોળાનાથ હેરિત રિપ્ટરુક” તુ મકાન દેમના જ અધ્યાય અને અધ્ય પ્રવાસથી બંધાયું. એ મારે ભોળાનાથ સમારક રૂબા રૂપયા ૩૦,૦૦૦) લાવણકર હાથ નહિ ને એકલા માથ નહિ. —મકાન બધાનું હતું ને દરમ્યાન રોજ રહવાર સાચ રેખરેખ મારે લાવણકર આવ્યા; મળેલા કટીમોરો તો જીકવાનું કરે, તો પડિમાલ મૂકામાંથી કાઢી ને, “હજી તો પાચ મણ નથી વાળ્યા” કરીને ખેરો વખત પશુ કરી દેતા પરતુ આ લગભગ નિર્ધાર રોજ હોય એ વકાસ મારે કારવાર તરફથી અમરની તરફ મચાવવાની કમળ લાવણકરની જર્મ. કું ને વખતે કારવારમાં નોકરી ઉપર હોય, અમલવાદમાં એક વાર રળ ઉપર કું આરેલી તે વખતે લાવણકર કહે—“તારા સામના વાકા કારવારથી ચકાસીને મોકલશે ?” “હે” કહ્યું “લાવણકર અરથ મટ મર્થ જશે.” તો કહે—“શું કામ થય ? તહાં આનંદગર વગેરેના બેપારીઓ છે, તેમજ બાધ

મલ લઈને આવે તે મેળા જરાક આપણું લાલક મૂકારી દેમાં, એટલે મલ !” — “હે” કહ્યું “એમ તે બને ? બેપારી લોકોએ એટલું મલાતુ જ પડે ને ? તે છા મારે મલાય ? કું અમલદાર મારે મહારી સરમે જ એમ કરાવતું ? એ મહારાથી નહિ બને.” — “જાઓ, મહારા બાઈ ! તમે તો કાઈ કામના નહિ” — કરીને હેમણે મહારો કાઢી કાઢી નાંખ્યો !

લાવણકરે દક્ષિણમાં નોકરી લાખા વખત-વચગળામાં કરેલી, તે પછી મુજરાતમાં એ પાંચ આવ્યા, ત્યારે સમીતની બાહિની અને કરા પોતે બેતર આવ્યા એમ એ એ નાનતા હતા; ખટું ભેતા રાગ, સર, તાલ—સર્વ વાતથી એ એ પ્રથમ તેમ જ પછી અરપુદ જ હતા. મહારા પિતાએ મુજરાતની સાહિત્યમાં મરાઠી છંદ અલગ અને હિંદીનો પ્રવેશ બંધને પ્રચાર કર્યો હતો, લાલક કરે દક્ષિણમાં અમલ મચાવા સાંમળેના અને આખા પછી હમને કહે— “તમે પીપ્પુ રાગમાં અલગ મ ગાઓ છો ખરો ?” — મહારા પિતાએ કહ્યું— “તમે જ માર્ક બનાવો ‘—ગાયુ; ગાયુ ? અવાજ કરો, ને’ અ જર સરખાનો એકા રાગે ખડે, બૂરે, મૂરો, આવતો હતો. રાગ તો કલ્પવાનો જ હમને રખજ પડી, હેમને લગારે એકું ન લાગ્યું

પોતાના ઉપર બાધ અથવા મોવન કાળમાં ને મુરખીએ એ ઉપકરે કરેલા લેતું નાથ સ્મરણક્રિયાની સ્થાપનાદારા વાળવાના લાવણકરના જન્મ પ્રવાસોમાંથી પ્રથમ મોષાળરાજ હરિના સમારકમાં નિમળ મવા તે બહેનરાસના પ્રસંગ વિશેના ઉદ્દેશ- આ કું કરી ગયો છું; બાળના બે પ્રવાસોમાં

સફળ થયા; તેનાં પ્રત્યક્ષ ચિહ્ન જોવાનાય
લેડીઝ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, અને મહીષતરામ અનાથા-
શ્રમ અમલવાદમાં સાધીરૂપ છે. લાલચકરેનું
સ્મરણ તાણું રાખનારો હોમના જેવા કોઈ
ખંતીયો, હિંદોગી, આઝાદી પુરુષ હજી સુધી
પ્રમટ નથી થયો—એ કેવી ખેદની વાત !

લાલચકરની કર્તવ્ય હોમના “અસ્પૃશ્ય”-
થી કાયમ મહેલે તે કરતાં વિશેષ દૃઢરૂપે
હોમનાં સામાજિક અને ધાર્મિક કાયોથી
સ્થિર રહેવાની, વિધવાઓને આશ્રય મળે,
હોમની સ્વતંત્રતાનો નિરોધ કરનારી હિંદુ
બળ તોડાય, એ દિશામાં હોમનો પ્રયાસ
અવિરત અને આગ્રહપૂર્ણ હતો. છતાં
આર્થનો અધિકાર દૂર કરી નવજીવનના
પ્રકાશમાં મૂકાયલી અનેક વિધવાઓ લાલ-
ચકરને પિતાના જેવા પૂજ્યલી હતી. જેણે
આઠથી બધી સુધી સંતતિ પિતાની પાછળ

મૂકી, તેને કોણ નિઃસંતાનપણું દુઃખ
દેશે ?

મારા પિતાના મરણ પછી, હમારા
કુટુંબના સાંઘા અને અડગ મિત્ર એક
લાલચકર હતા. હોમની તરફથી મળેલાં
અનેક આશાસનો, સહાયતા, ઇલાકિની નોંધ
આદિ યાંધ નહિ. એ સત્યજીની આકૃતિ
નવન આગળ પ્રત્યક્ષ યામ છે. ઊંચાઈમાં
જોજા, શરીર બાંધી દીંદુ, આંખો છુદ્ધિ-
મય તીક્ષ્ણતાવાળી, મુખમુદા આનંદભરી,
સમભાવ ઝરતી, એક કલાકમાં ચાર કલાક
જેટલું કામ કરે હેવી માલકીવાળું અ
અને સ્વપ્ન શરીર,—કોઈને પત્તુ આપતાં
ના કરનારી હૃદયની આર્દ્રતા,—વાદિ મુદ્દે
પ્રમટ કરતી મુખશોભા,—આ સર્વ રેખાઓ
માં આત્માની ઉજ્જવલતાનું તેજ પૂરીને,
ચિત્રકાર ! તું ચિત્ર ચીતરતો. મહેં માફ
રેખાઓ આપી છે.

પ્રણાત વંદન

લેખક:

રા. કારમલન

(અંગ્રાનીગીત)

સતત હરે આ તેજ વરસામે
સતત પ્રભા આ મુતુ-ગુહ કામે
સતત અનિલ પેણુ આ
સરલ મતુ-કુલ કર્ણુ પ્રવરણે !

નહીં ધનમંડલ કો દિલ દેણુ
હાસ અમોલભર્યું મુખ પેણુ
નિર્મલ એમ સદાએ
આત્માએ અમ નિર્મલ કરણે !

અહુ પાસે જીતિનો જલ હલકે
ચિત્ત સરખી અવનીમહી ઝળકે
એવાસ તમ તેજ તણા એ
સતત પ્રભા ! અમ નવને બરણે

મહુકલની કુળી કુંપળીઆં
આપ તણા ઉઘાને
રસ અર્થે વિદસી રસમરીઆં
શ્રુત ! આશીઃ હથ પૂર્ણ ખીજવને

નવું સાહિત્ય

(૧)

લેખક

રા. હંમિતલાલ મહેશાણ અભરીયા,
એમ. એ, એસ.એલ. બી.

સુ મોળી અને મનુષ્ય જીવન-ચાર બા
ખ્યાનો પ્રગટ કરી રા. મનુભાઈ
મોળીશાણ મહેતા, આચાર્ય, અખ્યા
પત્ર મંદિર અમદાવાદ, ડી. આના ૭

પૃથ્વીના રાજાસાથે વિખાતો પાડી
તેમ વસના મનુષ્યોનું જીવન કેવું થય
પામ્યું છે તેનો ખ્યાસ આપવાનો પ્રયત્ન આ
બાખ્યાનોમાં થયો છે, અને પ્રયત્ન બધું
અશે સફળ થયો છે એમ કહેવામાં આવ્યું
પડે તેવું નથી જ્ઞા મોળીશર મનુષ્યનું
જીવન કેવા સંજોગોને લીધે ફરી કે ઠી વિવિધ
તા અને વિચિત્રતાવાળું બની રહ્યું છે એ
રસભરી રીતે કહેવામાં આવ્યું છે મુજરાની
જુઓળી પુસ્તકોમાં આવી જાનનો વિચાર
નહી થએલો હોવાથી નહીં દિશા નવારવાનું
કાર્ય પણ આ બાખ્યાનોએ કર્યું છે ભરત
ખંડ માટેની ભક્તિ યોગ્ય પાનાના ઉત્તરોષ
આવેલી ભેડ યોગ્ય ૪. ભરતખંડના એકો
સિદ્ધ યોગ્ય લોકો કરેલી દુકા મેલ્ય અને
મોકોની દાવની સરખી વીરો રા. ભવિષ્ય-
રાય ૬. કાકોરના ઉનારેલા વિવારા (પા.

૫ તથા ૬) દરેક હોડીએ અને ખાસ કરી
હોડી સિદ્ધિ ખ્યાન દર્શક વાચવા જેવા છે
અખ્યાન મંદિરના આચાર્ય અમદાવાદ આર
બાખ્ય નવીન અઢી ન પડે, અને સિદ્ધાંત
પદ્ધતિ માટે તૈયાર થવા તેમની પાસે આવત
વિદ્યાર્થીઓને રાત્ર આપતાં સમયે પ્રજ્ઞાસના
સિદ્ધાંતને પાલુ ઉપરોગી થાય એવી રીતે
ખ્યાનના આમ પ્રકાશમાં મુકતા ભવ્ય એ
કાલ્યુ નહીં છડે.

આવા બાખ્યાનોની કીમત છે તે કરતાં
વધી એકી હેલ્ય તેા સિદ્ધાંતમાં વધારે પ્રમાણ
પામે એ વાત સામવાચનમતા સ્વીકાર
એમ હમ્મીએ છીએ.

ચ જીમીર ભેગાં કરનાર રા. જુગતરા
મીમનજાન દં. પ્રગટ કરનાર:
મુજરાન વિદ્યાપીઠ. ડી આના ચાર.

મુંદર છપાઇ અને સખ મંદિરપૂરીથી
એનાજ મળી ભવ્ય તેવું આ નાનું પુસ્તક
બાળકો મરે વચતા જતા પુસ્તક
જાકારમાં સારો ઉમેરો કરે છે. ભેગાં કરના

૨૯ જુનગરામ કુદરતી બહીસવળા ચિહ્નક છે એમ 'સંજીવોદ સુ'નધે તિહ્નકે ગ્રાથે વાતચીત' નામની સૂચનાપત્રિકા પરથી જાણીએ આવે છે. 'નાના વિદ્યાર્થીઓને તો કવિતા મોટે કરાવવી ન હોય, કવિતાએ પોતેજ તેને મોટે લાગી જવાનું હોય' એ સત્ય આપણા કેદાર શિક્ષકો સમજતા હશે?

આ 'સંઘ ૧થી ૮ વર્ષનાં બાળકોને નવનરમાં રાખી કરેલો છે, એમ સંઘ ૯-નાર જણાવે છે. ૧, ૭, ૮ વર્ષ વર્ષમાં વીસ કે બહુ તો ત્રીસ કવિતાઓ મોટે કરાવવી પૂરતી માનીએ તો આ સંઘમાં પસંદગીના હેતુને પણ સ્વીકાર કરવામાં આવેલો મહત્ત્વ જોઈએ. ૬૬ કવિતાઓનાં નરસિંહ મહેનો, મીરાંબાઈ, કાલિદાસ એ જુના કવિઓ, જનપદરામ નર્મદાચંદ્ર, નવમરામ એ મધ્યકાલીન, અને નાનાવાલ, ખખડાર, હસિત વીગેરે આધુનિક કવિ-એ જાણમાંથી સુઠણી કરવામાં આવી છે; અને તે ઉપરાંત શેક્ષીન, શેરીનાં છાંયં અને ભાઈની જાદુ એ મધ્ય નામે જુનાં પ્રચલિત ગીતો કે ઉક્તિઓનો પણ કીક લાક આપવામાં આવ્યો છે. પરંપરાથી ઉતરી આવતાં ગીતોમાં બર્ધોનો વિચાર રાખ્યા કે કેમ એ અર્થમાં વિષય છે. 'ધોધા આપણ, મમજી પર કેટલે' ના જેવાંમાં અમ બંધ જોએલો કરવા પડતો ફેરફાર કરેલ, કે તે તો જેમ જોતાનાં આંતરો આપણે સાંભળ્યાં હોય તેમજ કાવ્ય રાખવાં એ તરસ વિચારવા જેવું તે છે.

સંઘમાંનાં રસિકનાય દામોદર 'ઉપરાણું' (પા. ૩૪) કે 'અધેરી નગરી' (પા. ૧૪૦). જેવાં ગીતો બાળકોને પ્રિય થઈ ગયાનો અનુભવ હોય તો તે આજીવે પણ સંધારણ બાળક કરતાં કે જુદી પ્રેરનાં દરેક એમ કહેવું જોઈએ. જળી 'જેલો માણે ખોલવા'

(પા. ૬૭), 'કરતાં નળી કરોળીઓ' (પા. ૧૨૪), 'હંદ અને હંદરી' (પા. ૬૮), 'હું આજસુ કે તું' (પા. ૧૨૨) ના જેવાં દાખોજ આપે કહી શકાય તેવાં છે. તેવાંને દાખલ ન કરવામાં આવ્યાં હોત તો સંઘમાં કે ઉણપ રહી અત એમ કહી ન શકાય એમ લાગે છે. તેમ 'મધિયાવ' (પા. ૪૭)નું લોગીત મોટાંઓ મોટે સુંદર અને આવપૂર્ણ હોવા છતાં નાનાં બાળકને તેવો કરુણારસ ન આપાડેલો હોત તો સારું એમ લાગી આવે છે. આવો લોગીત મતભેદ જાહેર કરવા સાથે પણ એટલું તો સ્વીકારવું જોઈએ કે સંઘ બેગે કરવામાં બહુ વિવેક વાપર્યો છે. મૂળ હેતુ ઉચિત અને, ઉદાર રાખવામાં આવ્યો છે, બાળકોની વસિ પર સારી નવર રાખવામાં આવી છે, અને 'જાગને જાદવા' (પા. ૧) 'જો પેશો માંદલીઓ' (પા. ૩), 'આ, મો આંદલીઓ વદાઓ' (પા. ૪) 'તાગ' (પા. ૭), 'નોતર' (પા. ૨૨), 'કુદરો' (પા. ૭૦), 'મેવણો' (પા. ૧૧), 'સુન્દરને નમસ્કાર' (પા. ૨૦), 'રેથી, રેથી, રેથી' (પા. ૨૫) વીગેરે અનેક મુનંદાં ગીતો બાળકને ગળી જાય અને તેમને આનંદ અને રસથી રીખવી શકાય તેવાં છે. દાખરાં મળી જાહેરોને માટે ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં છે, અને 'આજ દીવાળી કાજ દીવાળી' (પા. ૧૦) 'દોળી દોળી મુતાકણી' (પા. ૧૧), 'બેવાનરમના' (પા. ૨૯), 'ગેડી રો' (પા. ૧૧૬) વીગેરે પ્રચલિત ગીતો આજ સંઘમાં સ્થાન પામ્યાથી જાણવાઈ રહે છે. આમ આં રીતે એનાં 'સંજીવોદ' એ જો સુંદર, સુવાચ્ય, ઉપયોગી અને આત્મ લાપક અંગદ થયો છે અને આજ રાખીએ છીએ કે તે રહે રહે મુન્દરાતી ધરમાં ઘણત થઈ જશે.

કન્હીયાલાલની તીજેરીઓ અને સ્ટ્રોંગ ડ્રેસ

તીજેરીના અંદરના ભાગોમાં કેવી મોકેનીકલ કારીગરી દરવામાં
આવવી જોઈએ તે તીજેરીના અંદરના ભાગો ખોલીને
જોવાથીજ માલમપડી શકે અને ત્યારેજ તીજેરીની
કૌમતી કુશળતાની કૌમત થઈ શકે છે.

કામની જોખડાઓનો
વહીવટ એક હાથ
નાખવા કન્હીયાલાલ
સેન્ટ્રલ બુક સ્ટોર
પાપણ

કન્હીયાલાલ મેકર્સનો
ગરીબ કોલકશન બજારી
ના બકર્મ, મવર્નમેન્ટ-
કોલેજમેન્ટ કીપાર્ટમેન્ટ,
કોલેજ, મુનિમીપાલી
કોમો, રોડ, રોડ,
મે કો, અને ત્રવેરીઓમાં
કારોસાપાન રીતે
વપરાય છે

કારખાનું :—કાપાણ રોડ, એપોલો મીનની બાજુમાં, અમિરપોલી, મુબમ.

ડુકાન :—તાબાકાટા પાસપુલી, મુબમ, રેવિન્યુ નં. ૫૧૬૭

ફક્ત ઉંચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે

ધો નેટીવ હીંદુ હોટલ

મુખાલ્ફના ચોખ્ખીન સહગૃહસ્થોને ધરીબર આનંદ પમાડી મગજને તાજબી બક્ષવા ખાતર અમેએ બારે ખરેખર પુરતી સગવડવાળું ધી નેટીવ હીંદુ હોટલ ખોલ્યું છે જે તમને તમારી તદુરસ્તી જોખમમાં નાંખનારાં બીજાં સેંકડો હોટલો જુલાબી રહે.

મુંબઈનું માનીતું કુલફી હાઉસ

સમસ્ત મુંબઈમાં વિખ્યાતિ પમેલા મારવાડી બજાર ખાતેના અમારા પુરાણી માનીતું કુલફી હાઉસથી કેવળ અમલનું છે? અમારા કદરવાન પ્રાદુર્ભાવે ખાતર ધી નેટીવ હીંદુ હોટલમાં પણ અમેએ ગલામ, પીસ્ટાં અને મસાલાની જાત જાતની લહેજવાદાર એજ કુલફીઓની પણ સવક રાખી છે.

વધુ તારીફની જરૂર નથી. એક વખત પધારી ખાતી કરો.

મેનેજર:

માલિક:

નરસીબાઈ કલજભાઈ.

બુધસેત એચ. દીલ્હીવાળી.

૬૦ કાલખાટેવી રોડ, રાજજીવન.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કંપની.

આંખની ઉત્તમ પ્રકારે તપાસ કરી ચરમા ખતાવનારા.

અવેનિષ્ઠ ચેષ્ટાના

અને

કુક્ષના

ચૂંમ્મા!!!

ચેનીસ્કસ ટાઈક

અને

લેનીકેપુલર

ચૂંમ્મા!!!

નકલો આંખો

ગાઠવેલા નાંખરો પુરતી સંભાળથી બંધવવામાં આવે છે. તેમજ દરેક ખાતનું રીપેર કામ સતોષકારક રીતે છે, ચરમાને લગતી દરેક જાતની નવી નવાઈઓને મઠે અમારા છે. રૂપમાં પધારવા વિનંતિ છે.

પોસ્ટ બોક્સ નં ૨૦૬૫. Telegrams: Bifocals. ૧૬૬, કાલખાટેવી રોડ, મુંબઈ

(૨)

લેખક

રા. શંકરમસાદ છગનલાલ રાવળ

હીઆવાડની ભુની વાતોએ (વાને કાળિઆવાડનું કદરૂપ સાહિત્ય.)
ચોળનાર રા. હરગોવિંદ પ્રેમસા કર ત્રિવેદી
મહુવા, મુખ્ય કપીઆ બદી

હાલીઆવાડના રૂપને રચ્ય નેરાવણ
દુર્લભ સોહસાહિત્યને એકદુ કરી નેની
ચોખના કરી ફોર્સ ગુજરાતી જગત આર્થિક
સાહાય્ય લઈ બાઈ હરગોવિંદ ત્રિવેદીએ આ
પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી આપણા સાહિત્યની ખરે-
ખરે, સાચી સેવા કરી છે.

વાતોએ અને તેમના મુખ્ય રસિક હાર્દ
સમજાવવામા સહાયક થઈ પડે તેવા વિદ્વા
ઓ અને વિરત્ત "પ્રેરણક" આપણા
હિતદાસરસિક અભાષક અપવતરાય ઠાકોરે
લખ્યો છે. "પ્રેરણક" વાચકને આ મૂલિના
ગુણગૌરવમા ચચાર્દ અને સુખી પ્રવેશ કરાવે
છે, એટલું જ નહીં પણ એના આ લેખકની
વાર્તાપ્રિય શૈલીને સુખી શ્રાવ્યતાના
પ્રેમાગ સંસ્મરણોથી શરૂ કરી વિવરની
ઉચ્ચતાના શુભો ઉપર આપણને એ શ્રાવ-
ભવો અને ઉત્સાહભવો વિદ્યારા પુરી
રસમીમાસા સમજાવે છે

આ પુસ્તકની એમણનીય વાર્તાએ

વાચકને એની મેળેજ વાંચી જવાની અમે
જવામણ કરીશું. પ્રેમના અદ્ભુત પ્રદેશમા
પ્રેમી મુખ્યો કેટલે ઉચે ઉડે છે તેની આ
અદ્ભુત નાની કથાઓ છે.

કુદાની આવા આપણી પુરાણી વસ્તુઓની
માફક આપણા જ્ઞાનપ્રદેશમાર્થા ભુપ્ત થઈ
ભવ ને પહેલા કાવના એકદામા જડી સેવાની
છે. રા ત્રિવેદી જેવા એ પ્રકારની સાહિત્ય
સેવા ઉદ્ધારી થકે ઉપરના આવા વિરત્ત
વિવરણ વગર ગુજરાત હાલીઆવાડમાંથી
મજાન ભુજ વાચકો આ વાર્તાઓનું હાર્દ
સમજ સંદે એમ છે.

રા ત્રિવેદીના ગુણોત્ક્રાંત માત્ર જ્ઞાન
કરાવણ અને ઉચિત મારતા નથી. કુદા
પરના એમના વિવરણમા અતિવિશુદ્ધતાના
દોષથી એઓ મુક્ત રહી શક્યા નથી.
એમને તે કરતા વધુ સખો રૂપે સ્થાને
વાચકને નાહક રસભગની નિરાશાનો કંદાઓ
આપે છે. એમની શૈલી રસાળ છે, અર્થ-
વાહિની છે, ડાતા એમને તેવા ખીલેલી
સકે સચોટ દશ થઈ નથી.

પુસ્તકના ખીલ કાચની સામગ્રી તેવાર
કે તેની અર્થ જાણુતથી વિશેષ સહ્ય રવરપ-
મા થઈ એમણું.

મંબલીકા

શંકરમસાદ

મનને પસદ પડતી

જમવાની

ઉમદા સમયક.

૧૦-કાલખાદિ ૧૧ રોડ,

વીંધવાડી સામે,

મુ. આ. નં. ૨.

અમે આંદા તથા સર્વિફિકેટોની સીફારસો કરી માહુકોને લલચાવા માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો માત્ર આપી ખુશી કરવા ચોજ અમારો મુદ્દાલેખ છે.

૨૬ ડિસેમ્બર ૧૯૪૬.

આપી ૧૮૪૧.

૨૬ ડિસેમ્બર ૧૯૪૬.

ભારતવાસીભાઈઓને ખુશ સંદેશો

આપ ભાઈઓને સારો માત્ર કીધાવતે જોધતા દોય તો

અંમરકું નામ યાદ રાખો.

અમારે ત્યાં તરેહવાર નવત્યા જોધતો તથા ત્રાંવર્ધીમ કેસો નાની મોટી સાઈઝમાં મળશે.

સ્પેનીશ

મલાકો

ફરાંસ

અમેરિકન

ખાસીયનંદ

ગાલીયન

હિન્દુસ્તાન

અખરોટ

ધરાની

કામદી

ખદામ

DEVCHAND WAGJI

PROMPT
Attention for
XMAS
Please Send
Your order
For A
Traveling
CASE
Containing
10 DOZES
of
Dried Fruit
Candy

Rs 20

DRIED FRUIT M89-93 JUMMAS-HD

TELEPHONE No 3246

TELEGRAMS-INDUSTRIE

સુભાષના
ગેહવારમાં
લિંડ અરસાને
ખાસીયનંદ
મલકો
ફરાંસ
અમેરિકન
સ્પેનીશ
મલાકો
ગાલીયન
હિન્દુસ્તાન
અખરોટ
ધરાની
કામદી
ખદામ

તે શીવાન
ધરાની
ખીરતા
ગાલીયન
મલાકો
મલકો
સ્પેનીશ
મલાકો
ગાલીયન
હિન્દુસ્તાન
અખરોટ
ધરાની
કામદી
ખદામ

શીવાજીની કંડી મોસમમાં ખાક મહે વસાવવા મળશે.

ખાદારગામના જોરારો ઉપર ખુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

આપી ફુનીયામાં મળતા લેન્ડવાર નવત્યા મુન મેવાના

વેપારે અને કમીસન જોરાર

ડક્ટર દેવચંદ વાગજી મેવાવાળા,

નં. ૮૬/૮૭ મંચલકાજી કાપડ મારકીટ સામે, મોરાર નં. ૨, મુંબઈ.

૧૦૦ વરસના જુનું જાણીતું અને વિશ્વાસુ મથક.

તંત્રીસ્થાનેથી

સ્વદિનાથ ને રાષ્ટ્રધર્મ

જાગ કવિવર સ્વદિનાથ એમની વિશ્વભા
રતી માટે પૈસા ઉત્તરાવતા મુજાઈ આવી
ગયા, અને તે પ્રસંગે પોતાના અભિપ્રાયો
પણ પ્રબલ સમજાવે રજુ કર્યા.

શુરુકુપ, હીંદુ યુતિસ્મીટી, મુબરહ

શારદાપીઠ ને સહિત
નિરોનન કાન માર

મહા • પુરોએ-મહા

ત્મા મુનશીરામ, પંડીત

માનડીયા, માધીજી

અને ૩૦ સ્વદિનાથે

માર કૈયવળી આપ

વના ભગીરથ પ્રવલો

કર્મ છે નેમા પરીવા

ગણ રાષ્ટ્રધર્મ પર

રચાયા છે ને રવિ

માળુનો પ્રવાસ આગર

રજીવ ભાવના પર

રચાયે છે એમ કડવા

મા આવે છે અમને

અતર રાષ્ટ્રીય ભાવ

ના પર માહો મોહ

નથી એકને ને સદમાવ અમે

પ્રવલો તરફ રાખી છાંયે છોએ

તે સારિનિ કેન તરફ રાખે

૩૪૫ પડે છે પણ ભવારે

એમની પ્રતિની ઉપોગિતા વીશે સકા
પેદા થાય છે

આગર રાષ્ટ્રીયતા એ “વસુધૈવ કુટુમ્બમ્”
જેવું એક મોહબદી આપના છે: ને એક
સ્વચ્છ નરીક, ભવકર રસાક્રમીના મરિણી
કુરિયા વીસરાય તે માટે ધણી જરૂરની છે.
ને કાઠ સમો—કાનાતરે એ ભાવના જાળના

સિદ્ધ પણ કરી શકે.

પણ આજે હોંટે

એ આવના પાછળ

માગા બનવું, ને રાષ્ટ્રીય-

તાનો “સાક્રો ધર્મ”

વીસારી મુકવે • એમ

રવિમાણુ શીખરવા

નીચવા છે.

અમને હોક નરે

જેદ થાય છે—ને

રવિમાણુના પ્રવલ

અટે વધુ પેદ થાય છે.

રાષ્ટ્રીયતા એ

સંકુચિત ધર્મ છે એ

પાનપત્ર અમને ભ્રમ-

ભરી લાય છે, અને

સંકુચિત સમગ્ર ઉાર

એ માન્યતા રચાઈ છે.

જાગરણની પોતા પી સરકુનિનો વિશ્વસ
પોતાની સમ્યાએતી સ્વમાર્ગે ખીલવટ,
પોતાના જીવકાવનુ જાન ને જાલિનું દર્શન,
અને પેઢાના મર્તમાનમાં અગમ આતમચક્ર,

આનું નામ રાષ્ટ્રધર્મ. જનમંડલની આત્મ-
સિદ્ધિ તેનું નામ રાષ્ટ્રધર્મ. સમગ્ર જીવનની
રસાકસીમાં ઉભા રહેવાનું પ્રથમ સાધન—અને
એ જીવનનું લક્ષ્ય સાધવાનું પ્રથમ પગલું તે
રાષ્ટ્રધર્મ. એમિને રિયતપ્રદ થયા વિના ચાલે
તો જનમંડલને રાષ્ટ્રધર્મ વિના ચાલે. જનતા-
ની પ્રગતિ એ તેથી ઘણે તોપણ રાષ્ટ્રધર્મ
વિના જનમંડલની સિદ્ધિ નથી.

પણ હજી જનતાની દશા સુધરી નથી.
હુરોપના દાય પસ્તું લોહી સુકાતું નથી,
એથીઆના ત્રણે રાજાપા નથી ચોરી પ્રખરો
દોર નખો નથી, કળી પ્રગતી ગુલામીરી
દળી નથી. અત્યારે ચાલી રહેલી રસાકસી,
અત્યારે છાંદ રહેલા અસતોષ આ દુઃખભાર
રહેલી પૃથ્વી પર પણ કદી ન દેખાયાં હોય
એવા ભયંકર સ્વરૂપમાં દેખાય છે. અને
દુખપેદી પ્રલમ્બોને ઉત્કર્ષ ત્યાં સુધી સંપાદો
નથી ત્યાં સુધી આ દશા બદલાવાની નથી.
આ ઉત્કર્ષ રાષ્ટ્રધર્મ સ્વીકાર્યા વિના કેમ
સંધાય તે અમને સમજાતું નથી. અને આપે
સમયે રાષ્ટ્રધર્મ બીકરાવાનો પ્રયત્ન એ એક
દેશદોહ તો શું પણ જનતાદોહ સમું ભયંકર
પાપ દેખાય છે.

ગાંધીજી સમગ્ર વિશ્વએમી અને
અહિંસાચક્રિયોને પણ રાષ્ટ્રધર્મ વિના
મુક્તિ દેખાઈ નહીં. અને હોંદી
જેવી પ્રાંતના શિમિત અંગોમાં પણ રાષ્ટ્રધર્મનો
અદલત સંચાર થયો છે; અને તેને પ્રતાપે
આ પુરાણને પ્રતાપી રાષ્ટ્રકેસરીની આંખોમાં
અનેક તુર આગમું છે, તેની ગર્જનામાં અંજીર
પાણ સંભળાય છે.

આને વળને રાષ્ટ્રધર્મની ચિહ્ન ગણવા
કરવા એક સંસ્કારી હોંદી નીકળે એ દુઃસહ

છે; અને રવિવાસુનો પ્રવાસ ગમે તેવી શુદ્ધ
જુદિથી પ્રેરણા હોય તોપણ અમને નિંદા
લાગે છે એમ કલ્પિતના માલતું નથી.

સંગીતનો ઉદ્ધાર.

સુસિદ્ધિ કે નિરક્ષર, ટક કે બાક, સ્ત્રી
કે પુરુષ કોઈ ને પણ એક સરખી રીતે
હૃદયગમ થઈ હિંમત જીભમાં લઈ જઈ
વિદ્યાર કરાવનાર કોઈ પણ કલા હોય તો તે
સંગીત છે. કેમ કાગળે આવી સ્વર્ગીય કલાની
અધોગતિ એટલે જરૂરે થઈ ગઈ હતી કે
તેનું સંકલન અપનીતિ સાથે થઈ ગયું હતું.
અને પરિણામે સાધારણ રીતે હીંદુસ્થાનમાં
અને વિશેષે કરીને ગુજરાતમાં એની એટલી
અવગણના થતી કે આ કલાની મુખ્ય ઉપાસક
સ્ત્રીઓ તો તેનાથી અસિદ્ધિ રહેતી, જેને
સાધને આપણા સાંસારિક જીવનને રસિક બ-
નાવવાનાં સાધનોમાં એક મહાન ન્યૂનતા
જણાતી.

આમ હોવાથી મુંબાઈની મુનીવર્તી-
ના વાતસ એન્સેલર સર મીમન
લાલે હાલ ગાંધર્વ મહાવિદ્યાલય તરફથી
ભરાવણી સંગીત પરિષદને પ્રસંગે મુનીવર્તી-
ના સિદ્ધાંતક્રમમાં સંગીતને સ્થાન આપવાની
જે આશા આપી છે તેને અમે વધારી પ્રશંસા
છીએ. પોતે આપેલી આશા જો સર મીમનજી
ફલીજીત કરશે તો બીજી બાબતોમાં મનને
હોવા છતાં એટલું પણ કહું એમ મણી
અમે અભિનંદન આપવા મુજીશું નહીં. આ
પ્રસંગે અમદાવાદની પિવાળીકું આ વિષય
તરફ લઈ એમીએ તો તે અશોભ નહીં મળ્યા.

લીલા

[અનુસ્માન પૃષ્ઠ ૨૫૨ થી]

એક રાત્રે તે માકથી ઉપમાં પડી હતી. તેનાં દેવામાં મુખ અને પેનની મસ્તી હતી. તેની આંખ ઉપર ઉધનો લાર હતો ત્યાં તે આંખિતી જાગી ગઈ. પાસે રહેલ યતો તેનો નાજીક પડ્યો હતો. જાનમાં 'રહેલી'નારે લીલા રોયથી કુદ્ધ રહી. જાણે કે ન હોય તેમ માલીકે સીગરેટ સળગાવી અને અંધારામાં પણ ભૂખ્યાં જાગેલી જાન-વરના યાદ આપતી તેની આંખોમાં નીચતો ચળકાટ દેખાતો હતો. તે ખાખડાટ હાથે લીલાના ગળામાં હાથ નાંખ્યો. તે આવી ખસી ઉઠી રહી.

"આમ આવ જોડા!" સદાજ કરડા, સદાજ પટામણા પણ પૂર્ણ ખાલીકાના દોરથી તેણે કહ્યું.

"જવા દે!" પોતાને પણ અજાણે પાછો તેણે રોયલથી અવાજે લીલા જોડી. જવાજમાં તેનું કાંઈ મજાનું પડકારું. તેની આંખે અંધારાં આવવા જેવું થયું. મસ્તીનાં પાંચે જાંબારામાં ગાળાળીયા અહારે લખાયાં હોય તેમ દેખાયાં.

"પુર...પરુ દે.ય છે." મેતાનું નાંવ નવ થઈ રહ્યો પછી એક પડે સખા જિલ્લે તેનો સદાજ દેખાતો ત્યારે મેતા વાપજુની કુરતાએ તેના ઉપર તુડી પડી હતી એ યાદ આનું. બીજાજ કહે દાજ જટકાની તે બીજા મેતામાં માલી ગઈ અને દરવાજે ખંખ કરી દીધી. મેતાને નાંખી મેતાનાર આવી પાછો આંખોજ ન હતો તેમ જાનના આંખો નહીં જતો દેખાતો તેનું કપાળ

દરેક સીમે ત્યાંપિ દર કરવા માટે એમ્બ્રોસીયા વાપરે છે. એમ્બ્રોસીયા સીમેનાં લાલ પડતાં તમામ દરો માટે અકસીર અને ખાલીવાળી ફોટો આપનારી હવા છે.

એમ્બ્રોસીયા

એટલે

સીમેનું અમૃત.

એમ્બ્રોસીયા

ના ખાલ ફાવડા-દરેક સખજવા જેવા છે. નાસોસખને શુદ્ધ રાખી જાગુને નિખામન લાવે છે. કમરે લખા પેડના ફાખાસને ખંખ કરે છે. ફીરીરીયા, દમ, દાજ, કુચ્છજવર, અખન, કખજ-આલ, દાજખનું કુદ્ધું, નજનીપ એવાં સરીરને કીલુ ફરનારો દરો માટે સીમે એટ દજા છે.

ગ્રીમદ, જાન ૧ ના ૨, ૨, બે.

દરેક રવાજાના પામે મને છે.

સોલ એન્ટર.

વીરંચલ મીજન્ટ્રી.

ગ્રીમદ સીદ, મુંબઈ-૨.

ધગી આપ્યું. કુચરની પાસે પાર પસન પર
આવતો હોય તેમ ખાસીનો સ્વર સહજાણો
"શીને સતાન જોઈએ છે-પુરખને સ્ત્રી જોઈએ
છે." તેણે નિશ્ચય કરી કે પુરખને નજાવને-
જો જોઈએ, છતાં તેની પશુતાને તામે તો
નેજ થવાય. મ્લેતાનો માગી જો ફરી મનાવને
તો મ્લેતા તેજો છાવ મેને લીના કુલેતન
ખાનક હતી તેના દેવામાં કુદરતના ખાલકનો
જુલો હતો. કુદરતના અચ્છા પુરે રમતમાં
અકબર દોડ્યો ત્યારે કુદરતના હુમલાથી તે
માડ અચ્છા પામ્યો. લીલાના નિશ્ચય થઈ
ગયો. તે દરવાજો ખોલી નેતી સામે વાઈ
હતી. તેણે પટ્ટાથી લેતો હોય તેમ પુછ્યું
"તારા કુદરતના કોઈ માડ અચ્છા ?"
લીલાએ દોડ કર્યો "કાલુ અચ્છા" તેણે
કહ્યું.

તે જાનના અનુભવ પછી ને સાચેન
ખતી થઈ, પણ ચિતા અસોસ થયા માડી
અને છેવટે સરીક ઉપર અનર થઈ. મીઠવના
ડોહડો રેવરડ ડરવાજાને તે જોળખતી હતી.
ડોહડો ડરવાજા પુવાતુ હતો, છતાં પોતાના
પાનાં શોષખોળ માટે તેણે કાલિ મેળવી
હતી. લીલાને વિરાટ ઉપર પર્મજુદિ-અકા
હતી. તે અનેક વાર વેત નિક પ્રયોગો. લોપી,
યંત્રીઆ વીરો કુચર ખતી ડરવાજાની ધનો
સાજખતી એટલે તે સદવાપણી ઉપજેલા
વિશ્વાસને પરિજાએ એક દવાડો દીન ખોલી
તેને ખતી વાલ તણે કરી.

પચાટથી રૂપરૂપાથી રીઝત કહેવા માટે
ઉપકાર માત્ર છું, એકમ લીલા" તે અમેગીકને
કેહું "અને સાથે તમારા જેવા સરખ ચારિત્ર
અને વિરાટના અચ્છાની ખાલને કોરુધાવના
પહેલાં જોવાથી અજાણ થાઈ છું."

આ ઉપરથી લીલાએ તેને પોતાની ખાલ-
પખતી કષ્ટાંત કરી. અત્યારે જે વચ્ચે જાય-

મધુરાં સેન્ટની શોધમાં

અત્યારે હું ઉઠી છતાં ત્યારે મારી
લેખારીટગીના લેખાને પણ મન મળે.
અને હું સહસેમ (ફોલ) પામી
માટે સેન્ટ

સ
ક
સ
સ
ઓફ
ઇ
ની
આ

જો નામ મધુ ક જેણે પોતાની માડી
મધુરી સુવનથી છંડીયા ને એક મુરોપ
અને અમેરીકા સુધી પણ પ્રસિદ્ધિ-
મુરુત મ. રવડાની સુવધ કરી હોય
તોજ સહસેમની સુવધ પણ સીધાસ દોલ.
જ. ૧ શ. ૧૧૧, ૧૧૧.

મોહીની એજન્સી,

સુખા મમલર-સુખા

સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોની

નરોત્તમદાસ ભાઉ

ટુકાણું—
શોખ મેમન સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ.

ઝવેરાં
૨. ૫૧૫

શીઠ ટુકાણું—
સુતાર ચાલી
મુંબઈ.

અમારે ત્યાં પ્રેઝન્ટ આપવા લાયક
સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ
મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે

અને

ગ્રહારગામના ચોર્ડોસ પર પુરતી દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે.

પણની કથા પરસ્પરને સવિસ્તાર કહે ત્યારે નહીં માનવું કે હાં તો ચિરકાલની યોગ્યતાજી દુષ્ટતાની થઈ છે કે હાં તો ચિરકાલનું સખ્ય બાધક સુક્યુ છે.

કેટલાક દહાડા લીલા પડી, તેની બંધી માવમેની હતી. એક રાત્રે તે ફસાઈ. માલીક-ને તો કંઈ ભુલેજી દેતો. જે વાક્ય દોરે મજબુત પુરુષ પોતાની ચુલામ સીને કહે છે તે તેણે કહ્યું લીલાની આજીજી. રોજ, છુટવાના ફાંદે નિષ્પણ મવા માલીકે અપદાસ્ય કર્યું અને તેને મજબુત પકડી બીજીજી સાથે તેના કાંડાના વાપણની દાઢ જેવી નીકળુ બનીતી પેળી. માલીકે હાથેગયા જનનર જેવી બરાડ પાડી, હાથ હટકાવે, અને ફરવાળ જતરે જડપથી જતા આકાર તરફ દાવમાં આપે. તે હાલ કેકરે પા પીડ પડ ભેડા બાહાર બેઠેલાં જરે અને બાહારમાં અદરશ થયેા મુકાબા અને નીચામાં થક્યુર ખલીક બીજાના પર પડે.

સવારના તે મોડો ઉઠે અને આનંદી રાનને બનાવ માદ કરવા લાગે, ત્યારે તોડરે ચીડી આપી. લીલા મીઠનના દેડકાદેસંખ મેટૂનને ત્યાં રહેવા મઠ હતી જ્યાં સુધી પોત્ત વર્તન ચલાવવાનું વચન ન આપે ત્યાં સુધી ત્યાંજ રહેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. માલીક નિરક્ષારથી હાથે લીલાને સખ્ય જવાખ મોકલાવે. હાથ દહાડા જગવામાં હુંડું જવનું હોવાથી પેનિં ઘેર નહીં આવે એમ લખ્યું અને પોડા ઉપર રવાર થઈ ચાલેા મગે.

લીલા ઘેર આવી પણ તેની નબીયત વધુ બમડી. જેને વાસ્તે તે આ બધું જમની હતી તે તેનું જીવનસંસ્કર નાથ પામશે એ બીક લાગી અને બતાર ધ મઠ. ડોક્ટર કાર-વીનને પોતાની બીક કહી. વન આકાશ

થઈ પડી એમ કહ્યું બીજી સીમા મુએ મોટે જે બાલકતાએ સદી લે છે તેની સામે લડતી આ મુકુમાર રમણી ગરે તેને બારે માન આપ્યું. તેણે તેના બપને હમી કાઢેલા રોજ પોતા માથે કારમા ફરવા આનસ કર્યું. અને રોજ માળે લીલા, કારવીન સાથે ફરવા નીકળતી સાથે કેમીન પણ આવી. કેમીન ડોક્ટર કારવીનની પાળેલી વાપણ હતી. એક બારખ ફરીર પામેથી જમ્યું હતી ત્યારે કારવીનને મળી હતી અને મીઠન કાઢેલું રમકડું હતી. લીલા અને કેમીન રોજ મળતા ડોક્ટર ફેલ્ડવાર ફરવા ન આવી શકે તેમજ કેમીન તો આનનીજ અને આમ બેઉના સામા સખ્ય બધાવા.

કુદ વાનો દવામા એર પેરે પસરે છે. જ મળના ઉચ્છ્રામાંથી પણ વા વાતો લાવશે. એક દહાડો લીલાએ સાબળ્યું કે એન્ટની-અસીબ આપાના કામિશરેએ હડતાળ પાડી છે કારણ કે અહલ સીમાને રાખતો હતો. લીલા બેરોમ બની મઠ. "પુરુષને સી નેરહો છે" કેવું કહ્યું, કાપડું સત્ત ! યોડીવારે ઇમી ઇમી લીલાના માથું અને...

ભયારે તે શુદ્ધિમા આવી ત્યારે ડોક્ટર કારવીન કપાળે આમળી ટેકડી બેઠો હતો. પાને મેટૂન ઉબો હતી. દોઢમાં આવેલી નેરહ લીલા માટે કે પીવાનું લાવવા તે બીજા ચિરકાલ મઠ લીલાએ ડોક્ટરની સામે ખેડ્યું અને હેયુ કપાળે જતું હોય તેમ ને કસકસ લાગી ડોક્ટર પાને આપે. અને તેનો હાથ હાથમા લઈ મોલે. "ડીઅર મેકમ ! ઈંદગી એ લડાઈ છે. પોતાનાં અને પોતાનું મેળ એ રાજનો બનાવ છે. પણ એની સાથે નેનાર કુદરતનો આદિય સમજ છે. એને પુક દેવાર કુદ-તનો યુનેદમાર બને છે."

બાલરાહી સે-૨

ઓટો દીલ બહાર

(૨૪૨૨૬)

સ્નેહી, મોગરો, લુધ વગેરે ઉચ્ચ પ્રકારનાં ફૂલોની સુગંધીનું બનાવવામાં આવ્યું છે. કપડાં સ્પર્શવા સમાપ્ત હિર લગાડવાની સાથે દીલને પ્રગુલ્લત કરનારી સુગંધ આસપાસ ફેલાઈ રહે છે. આ કારણે ને કીધે સારે અવસરે, ગાંધિક પ્રસંગે, મંદિર જતી વખતે સુતજીને આસપાસની દવા શુદ્ધ સુગંધિત બનવા માટે ઓટો દીલ બહાર વાપરે છે. તમે પણ આ બાલરાહી આતર વાપરોઃ

કિંમત અલ્પ આર્થિકની
બાટલી રૂ. ૨-૦-૦
" એક શામની
બાટલી રૂ. ૦-૧૨-૦
" અડધા શામની
બાટલી રૂ. ૦-૮-૦
ગદારગામથી મંગાવનારને પી. 'ના.
અર્થ ૦-૫-૦ લુધા પડશે.

તમારા નજીકના દુકાનદારો પાસેથી ખરીદતી વખતે ઓટો દીલ બહાર નામ વાંચીને સીલબંધ બાટલી ખરીદજો, નહીં તો અણબુજ આવી દેશે.

સેલ્ડ એજન્ટઃ

ધી એંગ્લો ઈન્ડિયન ટ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

૧૧૫, લુધા મસજીદ મુ'ખ.

પણ લીલા તો ડોક્ટરનો દાસ મળજીન પકડી પણ રકવા લાગીને કાણે દરખાસો નેરથી ઉઘડે, અને માલીક દાખલ થયો. ડોક્ટર ડારીન સામે મુસ્સાથી જોઈ રહ્યો. માલીકની પુરે ત્વાને ધાણુનો ડોક્ટર આજે “ડોક્ટર ડારીન” માલીકે મુસ્સાથી અને મરડીબરી સમયાથી નમ્યા કયુ “મારી ચાલુ ગેરકાજીમાં તમે મારી વહુની મહુજ માવજત રાખત હતા એ ખબર હું પાર-વાર સાંભળતો હતો. પણ મારી સ્ત્રીના મિત્રો પસંદ કરવા હું મારોજ છે એમ, હું જરા જુના વિવારનો હોવાથી મલુ પુ. એટલે દીકરીની માથે મારે તપાસી સારવારનો આદેશ કરવો પડ્યો...”

“વધી પુણી” તે કાવડા અમેરીકને દર્દીના કમર ખા કે પણ સ્ત્રી ન થયા હતા હંકાથી કયુ “મારા બાહોશ મિત્ર ડોક્ટર કોપરન ઉપર મારો એટલો તો વિશ્વાસ છે કે મારા મિત્ર અને દર્દી વદાન પ્રેમ લીલાને એમની સારવાર મળતી જોઈ હું જોર ખુશી છું” અને દર્દી તરફ ‘પ્રિફિયન’ નજર ફેંકી તે જતો રહ્યો.

કેટલાક દહાડા પછી લીલા જીતી મળ-પણ તે પુલવાડીના મીઠા સુવાસ નેરી લીલા તો તેની અસા સાથે ખરી ગઈ હતી મેટન પાસેથી તેણે ડોક્ટર ડારીનના અપ-માન વીરો અને પાતા ઉપરના કવક વાગે સાંભળ્યું. તેનો માલીક તો પાડો જ મનમથથી આપોજ ન હતો. ડોક્ટર ડારીન અજાત મરો હતો, એટલે સાંભળા તેમીસન હાથિન-ના દેવળ પાઠળની ઝાડીમાં તે રોજ સાંજે ફરવા જતી અને ધાવપણના રમ અને નિરાસામળાવિ ઉપર વિચાર કરતી બેસતી.

એક દહાડે તેના માલીક બીડી મોકલી. તે મીસન હાથિસ પાઠળ રોજ સાંજે જતી હતી તે તેને ખબર હતી. “જે દિવસમાં હું આવીશ તારે ખુલાસો કરવો જાગી પડશે. ત્યાં કેને મને છે એ હું જાણું છું” તેણે લખ્યું હતું. લીલા હસી પણ એ હાસ્યમાં ફટકેલ હેવાની સુકી નિરાસા હતી. સુખોત્ત થવા ફરી તે ફરવા નીકળી અને ઝાડીના ઝુકમાં અદર્ય મઈ, ...

ઝાડીની પછવાડે તેનો માલીક દાંન પીસી આવતો હતો, મુસ્સાથી તેનો ચરેરા સફેદ મારી મરો હતો. તેણે મેળવેલી બાતમાં સાંભી હતી. થોડીવારે ઝાડી હું મર ઉપર ડોક્ટર ડારીનની ફેટન દેખાઈ. તે અખાવાથી થળી આપી હતો.

પાચેક મંત્રીક પછી ઝાડીમાં અપખાક થયો. લીલાએ દરખાથી લુમ પાડી “જને મના કરીક” તેના શબ્દો સમજાયાં. માલીકે હાત કચકચાખા. બાગ્યુ મુદ્દું અરખી તે અખુતો હતો પ્રીમીનેજ સમિપાવ એમાં વાકરો બોળી લીલા પછે દહાડેના મિલનનો અમ નાચતી લાગી અને એક મુંખન ... મન માલીકને મુસ્સો દીરાખતા અજગર પેરે ઉઘળ્યો. થડી જર બેઝને કાર કરવા મન થયુ. પણ લીલા મારે બધારે ફર થવા દરર ફરી પ્રથમ તેના પ્રીમીને કાર કરવા તેણે. રુખળ કડપી, પીસ્તોય ફેડી. એક કારથી મીસ પડી, એક પરખી મુલવતી વાક સમજાઈ, તે આગળ કુપો. લીલાના યોલી જહેતા અને ધાવી તરફના સરીરની ઉપર ઉમેવી રાધજીની આંખમાં કુ.ખનાં અંધુ થતાં.

ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુ

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૧૨ થી]

દરેક જનસમૂહની લાક્ષણિક આવનાઓ તેના જીવન અને સાહિત્યમાં વિકાસ પામે તેનો કમ નોંધવો એજ ઇતિહાસનો વિષય. ગણીએ તો ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુ કોને કહેવાય તેનો તરત ખ્યાલ આવશે. આ આવના, “આત્મા” કે વ્યક્તિત્વ કહે પ્રકારે એક જનમંડલમાં જાતકાલમાં પ્રગટ થયાં તે નક્કી કરી તેનીજ દષ્ટિએ આધુનિક જમાનામાં પ્રયોગનું નિરાકરણ કરવું, નથી ને વિષય પરિસ્થિતિ સાથે સમાધાન કરવું, ને જીવનની કીમત બાંધી તેને ચિકિત્સાવધું એ ઐતિહાસિક સંપ્રદાયનું કાર્યક્ષેત્ર કહી શકાય.

આ પ્રમાણે જોતાં ઇતિહાસ કે ઐતિહાસિક દષ્ટિ નક્કી કરતાં, ઇતિહાસના વિષયરૂપ જાતિ, દેશ કે, પ્રજા હોય તેની આર દશાઓનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ,

૧ દરેક જાતિ, દેશ કે પ્રજા વ્યક્તિત્વ પામે છે તે.

૨ તે વ્યક્તિ સંસ્કારગ્રા સ્વાય તે.

૩ તે વ્યક્તિ સાંસ્કારિક અસ્થિતા પ્રાપ્ત કરે તે.

૪ પોતાના સંસ્કારો ને ધોરણેજ પોતાનો વિકાસ નક્કી કરે તે.

આ ચોથી દશા જનસમૂહને ગણીજ અગત્યની છે. જેમ મનુષ્ય પરસંસ્કાર રૂપી-કારવાથી પરતંત્ર ને નિરાધાર બને છે, અને જેમ આત્માવિકાસથી આત્મસોવ આત્મના સિદ્ધિ રહેવાથી તે અપૂર્વ ને પ્રતાપી થાય છે તેમ જનસમૂહ પણ જો પોતાના નિયમો છોડી પરસંસ્કારોનું અનુકરણ કરી પોતાનો વિકાસ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તો ઉત્ક્રાંતિકમ ઉપો થાકવા માંડે છે. સાંસ્કારિક

અસ્થિતા વીસરાતી જાય છે. સંસ્કારમજ્જતા આવતી જાય છે અને જે ‘વાંતણે સમાજનું’ વ્યક્તિત્વ બધાનું હોય છે તે તુટવા માંડે છે. પણ જો જનસમૂહ પોતાના સંસ્કારને ધોરણે પોતાને વિકાસ નક્કી કરે તો સંસ્કારો ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા જાય છે, ‘આત્મા’ની ઉન્નતિ થાય છે, અને જનસમૂહ સંપૂર્ણ કલાઓ શોભે છે.

આ દષ્ટિબિંદુ હોદીએ લગભગ બોધ બેઠા હતા. મુરોષી પિદ્ધાનના મત પ્રમાણે આપણો સંસ્કાર સુધારવો, પાશ્ચાત્ય રાજ્યનીકાતને ધોરણે આપણી રાજકીય આવનાઓ રચવી અને અંગ્રેજ લેખકોની ગણચીથી આપણા જીવનનું માપ લેવું; આ ગયા પચાસ વર્ષમાં તો સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતો યજ્ઞ રચા હતા. પરિણામે આપણામાં એ માન્યતા થઈ કેકાલે નજરે ચઢતી કે આપણે નિર્જીવ ને સંસ્કારહીણ છીએ, આપણે ઉદાર અંગ્રેજ કેળવણીથીજ થાય છે અને થવાનો છે, આપણે મોક્ષ પરદેશી સંસ્કાર રૂપીકારવામાંજ છે. આ ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુએ અક્ષમ્ય એવી માન્યતાએ આપણો ઉત્ક્રાંતિકમ ઉપો થાકવો હતો. આપણને એવો પણ સંશય ઉભો થવા માંડ્યો હતો કે આપણા જનમંડલમાં વ્યક્તિત્વ નથી અને આપણા સમાજમાં કે જીવંત તત્ત્વ નથી.

પણ આપોર્વર્તમાં રહેલા ‘અનર અત્મા’ ને આત્મોના શોધીમાં વહેલી સાંસ્કારિક અસ્થિતા આપણું ‘ખરું’ દષ્ટિબિંદુ આપણને વીસરવા કે એમ નથી. અને ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુ મેળવતા સાહિત્યકે ને નેતાઓ મથી રલા છે. પણ હજી આપણે ઇતિહાસ દરિદ્ર અવસ્થામાં પડ્યો છે. એટલે ‘ખરું’ ઐતિહાસિક દષ્ટિબિંદુ ક્યાંથી સંભવે !

સ્વીકાર

અરજીનું પંખી. (અરજીનું જાહેરનામું)
અંગ્રેજી): પ્રકાશક: રા. મહાદેવ દત્તિજી
દેસાઈ, સત્યાપ્રદાશ્રમ, આમરમતી. મૂલ્ય
પાંચ આના.

આપણાગાડી નાની અને એકી લેખક
રા. મીલુભાઈ પ્રકાશક રા. ત્રિકમલ મ
શ. મ. મહાભાઈ, ગુજરાત રાજ્યપીઠ, આમદાવાદ

તોરુ અને દામોર: (જીવન ચરિત્ર અને
કાવ્ય નિરૂપણ). લેખક રા. મણિશંકર
દત્તપ્રસાદ જ્યોતી, મુબાઈ મૂલ્ય છ આના

શ્રી પ્રણ-અર્જુન ગીતોપદેશ લેખક
કે. ર. મુનિ. મૂલ્ય ચાર આના.

કવિ શાસ્ત્રી. જામ-૨ તથા ૨ પ્રાગક:
શ્રી પાર્વતી સાહિત્ય મંથા તરફથી મંત્રી
રા. જોડુભાઈ દોષપ્રસાદ અદ

પત્ર ત્રિદશ લેખક રા. પપ્પનજી
જાણજી મણિજી. પ્રકાશક રા. દત્તિજી
દત્તપ્રસાદ પંચ. સોય એજ ૨ હાથોપત
દરજીવનમુલ્ય જુકમેનર પાંચેર નાકા.
અમદાવાદ કીમત. રૂ. ૨-૮-૦.

એકધર્મ વૃદ્ધ લેખક રા. મહાદેવ દત્તિજી
દેસાઈ પ્રકાશક નવજીવન પ્રકાશક મદિર
અમદાવાદ કીમત રૂ. ૦-૮-૦.

કાશ્યાપસતી કદાબી તૃતીયાવલિ
અનુવાદક ર. નવપ્રસાદ જ. ત્રિવેદી.

Narsarwatta's wonderful Tonic.

પવિત્ર પીણું Holi-Drink શરાબેત હુર

નવસારીવાસનો સાર્વજનિક પૌષ્ટિક

પવિત્ર પીણું પાચનશક્તિ પેદા કરે છે. દરેક જાતનાં નવજીવન તથા મુખ્યત્વે દુર
કરી રાખેલો મોટો પેદા કરી અદેશને યુવાની અને યશસ્વિને અનુભૂત બનાવે છે. રાત્રીની
આગે દેવને દુઃખ કરે છે. તો તથા બાલકો માટે પાણી એક રાત્રીમાં જીવે છે. ૩૦ થી ૪૦
નીપા પીવામાં આવે છે.

કીમત રૂ. ૨-૮-૦ થી ૩-૮-૦.

આટલી ૨૪ આઉન્સ ૨ ૭

(૨૪ આઉન્સ)

" ૧૨ " ૩ ૪ ૮-૦

(૧૨ આઉન્સ)

" ૮ " ૩ ૩

(૮ આઉન્સ)

નવસારીવાસનો સાર્વજનિક મુખ્યપાણી

શ્રીજીની મુખ પીમારી એક મંત્રાનું આપતું રાષ્ટ્રપત્રનું નમુનું. જુન નદી સાગરી,
પ્રવર્તુ મંત્રાનું અપાત્ર ને જાણે મના નદી પાસે દોષ અપાત્ર આપે જના દોષ નેના
માટે એક એ નીરવાદ સમાન છે એમના જાણનામાં થતી પીમારીઓની ૨૦ રાખે છે.
તો પુરોગ અને માટે શરૂઆતક છે

કીમત ૨૪ દિવસની અરજી - ૫.

નવસારીવાસનો એકમુખ-પાણી

નેની એકજ પડી દરેક જાતનાં તાજાં કરે છે એક વખત ચાપતું આવાનું કરતું.
કીમત ને પડાની મીઠી રૂ. ૨.

બોલે રાષ્ટ્રનાં જાણે—

તારું શીરનામું એક પાંચર,
શરેબેત હુરે એકીસ,
મીરનામર આપેલ સામે. મુખ્યર.

તારું શરનામું દેવીસીસ,
ને. ને. દોરપીસ પાસે. મુખ્ય ૬
ત્રામ જ કયાં પાસે.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય કાવ્યોલ્લેખ, અમદાવાદ. મુદ્દય.
૧૨ વ્યાના.

રાષ્ટ્ર ગરબી: સંગ્રહક: રા. બીખાલાલ
પુરુષોત્તમ વ્યાસ. પ્રકાશક: નવચકિત
સાહિત્ય મંદિર. ગોધરા. મુદ્દય વ્યાના ચાર.

ઐતિહાસિક રાસ-સંગ્રહ. ભાગ. ૩ તથા
૪. સંશોધક: શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય શ્રી
વિજયધર્મચરિ, પ્રકાશક: શેઠ પ્રેમચંદ રતન-
જી તથા શેઠ મંદુલાલ પુનમચંદ. ભાવનગર.
કીમત રૂ. ૨-૦-૦ અને રૂ. ૨-૮-૦.

પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ ભાગ ૧.
સંશોધક: શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય શ્રી વિજય-
ધર્મચરિ. પ્રકાશક: રા. અપૂર્ણલાલ હમનલાલ
અને રા. અનોપચંદ નરસિદ્ધલાલ સેક્ટરી શ્રી
વશીવિજયજી જ્ઞાન પ્રકાશાળા. ભાવનગર.
કીમત રૂ. ૨-૮-૦.

ખેડાની લગત. લેખક રા. ચંદ્રલાલ
દારકાલાલ પરીખ. પ્રકાશક: રાષ્ટ્રીય કાવ્યો-
લ્લેખ. અમદાવાદ. કીમત રૂ. ૧-૮-૦.

મણિસાંત કાવ્યમાળા (સમિત): લેખક:
રા. ચંદ્રલાલ મગનલાલ પંડયા. પ્રકાશક:
રા. મોહનલાલ હાથુલાલ સોશ્યલરીયા. ટે.
લખમીલાલ ખીમજીનો માલો. મણિચાડી,
મુ'બઈ નં. ૨. કીમત રૂ. ૩-૦-૦.

હૃદય સ્વચ્છતા: લેખક: મહાત્મા ગાંધી.
નવજીવન પ્રકાશન મંદિર. અમદાવાદ. કીમત
રૂ. ૦-૬-૦.

આયમ ભગવાનપદ્મિ: સંગ્રહક અને
પ્રકાશક: રા. નારાયણ મેરથર ખરે. સભા-
મહામંડળ. સાગરમંડી. કીમત રૂ. ૦-૨૨-૦.

છાટમકૂત કાવ્ય સંગ્રહ ભાગ ૧: પ્રકા-
શક: રા. ગણેશભાઈ મણિલાલ ચડેના તથા
રા. સોમનાથ ખાંડુખરાભ. સોલ્ડ એજન્ટ:
રા. હવનલાલ મુમરેલી મહેતા. અમદાવાદ.
કીમત રૂ. ૨-૦-૦.

સર્વ શોખીન મનુષ્ય ગણમાં
આદરમાન પામેલું

સેન્ટ

ઓ

ટો

મો

હી

ની

મેર મેર પ્રખ્યાત છે. જેણે યોનાના
ચાર ચાર ચાંદો કેમિસ્ટરીના કર
પદ્ધતચી પ્રત્યક્ષ કર્યા છે. જેની ગુરુધી
ચંબેલી અને જટમોગરાંનાં લાખ
કુલેખ અભિમાન કરાવે છે.
ક્રી. ગ્ર. ૨, ૧૧૧, ૧૧૧.

મોહીની એજન્ટી,

જુનિયસપ્ત-મુ'બાઈ.

જય નિત-અરૂં (હોદી નર જીવનનો)
સપાદક: શ્રી. હરિભાઈ ઉપાધ્યાય, નવજીવન
પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, ક્રીમી, રૂ. ૦-૪-૦

અધિકાર પર પ્રકાશ લેખક: શ્રી. સાર-
લાન મગનવાય કાલિયા. પ્રમુખક શ્રી.
નારાયણજી મોકનદાસ ડોમાળી. અવગ્રહક.
સેવા સમિતિ પુસ્તકાલય, ૧૫૭-૫૮ સુગ્રામ-
વાડી, સુભાષનં. ૪. કોમન. રૂ. ૨-૮-૦

અલ્પભૂત-ભારત' મ અલ્પ કનો' શ્રીયુત
મ પાનાય મેહરી. પ્રકાશક શ્રી સિતનારાયણ
મિશ્ર, વેલ, પ્રનાય પુસ્તકાલય કાનપુર
ક્રીમી રૂ. ૦-૪-૦.

અભિજ્ઞાન' અનુવાદક મલેશ સર વિવાર્યો.
પ્રકાશક શ્રી સિતનારાયણ મિશ્ર પ્રનાય
પુસ્તકાલય, કાનપુર, ક્રીમી રૂ. ૧-૪૨-૦

શામ્ભૂમી રીણા ભામ. ૨ સપાદક
કવિવર "નિશાન" પ્રતાપ પુસ્તકાલય કાન-
પુર, ક્રીમી. રૂ. ૦-૮-૦

મહારાજ નંદુભાઈ હાલી મૂલ લેખક
સ્વર્ગીય મહારાજ સેન, પ્રનાય પુસ્તકાલય
કાનપુર, ક્રીમી. રૂ. ૨-૮-૦

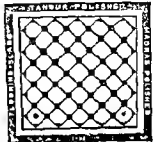
હીનોનીઝમ માને મોહીનવિધા-લેખક
શ્રી. મેલેશ, પ્રમુખકર્તા મેલેશ કી. લખમી
હાલની કપતી, કે. પારમી જગર, અદ,
મુબાઈ, પાકું પુસ્તક અને સમિતિ

કુરમાનીની કથાઓ મુદ્રક અને પ્રકાશક

સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંડળ, રાણપુર, કાલીઆવાડ.
અમુનવાય મુંદરજી પતીવારની જીવન
કથા: લેખક શ્રી. જીવનવાય કરસનજી કાપર.
કે. જ્ઞાનપુર, રોકાશાની પેળા. અમદાવાદ
મૂલ આનાં દસ

સ્વદેશી

પાલીસ લાલીઓ (સફેદ તથા કાળી)

મોટા મોટા તથા જ મધ્યમોની શીંગા
તથા ત્યારે પાલીસ લાલીઓ, શીંગા ઢાંચો,
ત્યારે ત્યારે. પાલીસાંસ બીજે રહેક
સાધનના તથા મોટા જથ્થામાં અને
શીંગાવતી મળવા હોય તો મો. અમર
સમી

આરે જીવરાજ કુંડો
કેસલ-૮ કન રોક ૬ ન ન ૧ ૧ મુલ મેન ૪

જીતેન્દ્રાયતીલા

પૂર્વે પુસ્તક પ્રજા કરવાની રચનાઓ માટે નમાડવાની
દયા-બુદ્ધિની ક્રીમી રશ્મિ ૩ લાલીરૂંદ હો માટે જાન વેલગરને મન મેલ
પરતેવાર અને વી. શી શી નમાડવે મુલના સી નામન લખુ

મુબાઈ
સોમવારથી મુબાઈ કે. નામદેસ ક્રીમી. પુના-બુદ્ધાર પેદે પર ના
શુક્રવાર. રા. મે. આ મા પે ન ક. ૩૫૬. રેડા. કી. મો. મામે. શીંગાવતી
મુબાઈ શીંગાવતી
૨ ૧ ૬૦.

આ "મુબાઈ" ૧૫ થી રૂ. ૧૫ પ્રકાશક કપતી મટે પ્રકાશકન દીન નામ મુદ્રક
૧૫૭૨ દી. હિંદોશી પ્રેમમાં નવ જગ, હોલજી ક્રીમી, કા, મુબાઈ મટે હોય અને નવ ૫૩,
૧૬૬ ક્રીમી આરેથી થી રૂ. ૧૫ પ્રકાશક કપતી મટે પ્રકાશક દીન નામ મુદ્રક ૧૫.

વૈદ્ય જાફરભાઈ જીવણભાઈની સમજાણ દવાઓ.

૩. ૫૦૧ નું ઇનામ.

શુક્રસંજીવની-શુદ્ધિકા

કળતર, વાંસાનું શરતું, કમ્બતું કુખતું,
ચહેરાની શીકાશ, ચાનતંતુઓની નળ-
ખાઈ, થોડી મહેનતે વધારે ચાક લાગવો,
મગજનું ખાલી પડી જવું, જેનેની કામ
કરવા ઉપર કંટાળો, હોજરીનો ખીઝા,
માઠસાકતિનું કમી થવું, મંદગતિ, દરત
ની કળકળાત, અતીસાર, ઉધરસ, ચાચ,
શ્લેષ્મ, અંગનું તુરપું, લોષી-સીકર આક્રમ્ણ
વાયુ, વાતરોગો, અંખની રોગાની કોમી
થવી, ખાલી તેમજ પેટનાં દરદે, મન,
તનની નીર્મળતા, નીંદાનો નાશ થવો,
નસોની નીર્મળતા, આપ્તા સરીરના
સંધાઓ દીસા પડવા, સુરતી, આળસ,
જેનેની સરીરનું શુષ્કપણું. વહેમી તથા
ચીડીઓ રવજાત્ર જની જવો, પીમેરે
પીમેરે બનેક જાતના રોગોનો નાશ
મુળમાંથી નાશ કરી “શુક્રસંજીવની
શુદ્ધિકા” મધ્યમનું પુરુષત્વ વણે છે તેમજ
પ્રાચન શકતોને સુધારી કરવને સાર લાવી
ગમે તે કામજીવી પ્રાપ્ત થયેલી નામદી
ને નાશ કરી શકવી અને વીધને વધારી
શરીરને મજબૂત કરી પરીપુરણ બરજા
જાળવી, એ તેનો મુખ્ય ગુણ છે છતાં
કેઈ સખત સાખીત કરી આપમે કે
“શુક્રસંજીવની શુદ્ધિકા” આ વીધ નવા
શકતિને વધારી શરીરને મજબૂત કરવાનો
ગુણ નથી તો તેને ૨. ૫૦૧ નું ઇનામ

આપીશું. ગોળી ૧૫૦ ની ૩૦ગી

૧ ની કીમત ૨-૮-૦.

તાલુખી વેચ્ય તીટે.

ગમે તે કામજીવી નરમ પડેલી રોગ
ઉપર આ તીસા માલેસ કરવાથી ફરીથી
દટાર જની રોગની કમળેરી કામગમે મહે
કુરે થાય છે.

શીધી ૧ ની કીમત ૨-૮-૦.

૩. ૫૦૧ નું ઇનામ.

જવરદર-શુદ્ધિકા

દરેક જાતના વાવનો નાશ કરવાની
અરેરી ગોળીઓ કોઠલે કે રોગદો,
એકાંતરીઓ, તરીઓ, ચોધીઓ, તાડીઓ,
ઉંદો, ફરીઆનો અત આજુ જમાનાના
નથી નથી જાતના ઉડતા ચેપી તાવો
અમારી જવરદર શુદ્ધિકાથી ન જાય
તો લીધેના પેસા પાજ આપીશું. અમર
કેઈ સાખીત કરી આપમે કે અમરી
જવરદર શુદ્ધિકાથી ચોધીઓ તાવ નથી
જતો તો તેને ૫૦૧ નું ઇનામ આપીશું.
આ ગોળીઓ આપતા તાવને અરજાવી,
આવેલા તાવને ઉતારી દે છે અને ઉત-
ર્યા પછી ખાવાથી તાવને ફરી આવવા
દેતી નથી અને તાવનાં મૂળ કારણોને
જાંચ પાડી વાંકાત વધારી, ગુણ લાગી
ખોરાકને પચાવે છે. તેમજ મનને અંજાતા
જાણે છે. ગોળી ૧૪ ની ૩૦ગી ૧ ની
કી. મ. ૨-૦ ૦

અમરી દરેક જાતની દવાઓના અપૂર્ણ માહિતી મારે ખાતુપુખી નામડ
પુસ્તક મફત મંગાવી વાંચો.

વૈદ્ય જાફરભાઈ જીવણભાઈ

આરોગ્યવર્ધક ઔપચારક,

સુ. ધોળકા, પ્રાંત ગુજરાત.

ગુજરાત

પુસ્તક ૨

વર્ષ ૧૯૭૨

અંક ૪

જય યજ્ઞે જય યજ્ઞે

અર્થ વસ્થા

૭૫૫૦

આર્ય સરકારી પીઠના પ્રભાવના,
પરશુ નિજ રક્ષકર નિગર પારના,
પ્રભુ કાલાશિમ પ્રવિરણ વિહારના,
રક્ષકવતાર કાલીર નિર્મિત તે
રામ આર્ણવ વડા—

સત્યને મારતા, મિત્રને નારના,
શ્રેષ્ઠ તે કૌરવનાં સુત રીકરાવતા,
કર્મદૈન જગતને પરમ કર્ણન નિઃકામને
પાદ લીજવાડા,
વિષ્ણુના અંશ ચોર્મીદ મરુડવજ
કૃષ્ણપાદવર્ણ—

રવિરમજ જગતને મોહાને શ્રેષ્ઠમજ
મર્મને દર્શાવતા,
સોહદિનનિરત તે સત્વચ્ચની સત્તા,
અત્યર્થ અમય અમદ વળી પારજ,

યજ્ઞ કે વિવર્ધા, વૃક્ષ કે વિવર્ધા
સર્વમદો અદ્યુત્તમ સમાનતા માનતા,
સુવત, અમલ સુત, સદા સૌમ્ય તે
મદાયા માધી ઉપનામથી લોકમાં
વરમ વિષ્ણુનિને પાપતા

અઘનવનાને અઘરિવર
મોહુન મદાન નર,—
એકી આ

સુભદ સત્તામ સદિત
કુકરવજ સઙ્ગિત
સેન્ય જેના અશિત

જર્મીક કાષ્ઠ્ય કદારે પ્રીદ ગ્રામી મદા
પરજાથીજ અશિલુ તે સિદ્ધસાચેદની

પુનિવ

ગુજરાતનો.

ભક્તકવિ મીરાંબાઈ

તેમના જીવનના બે પ્રસિદ્ધ પ્રસંગો

વિધનો પ્યાસો રાજો મોકલ્યો રે,
રેલો મીરાંને હાથા
અમૃત લાણી મીરાં પી ગયાં,
જેને સદાપ મી વિધનો નાથ.

સાંદવાળા સાંદ સજીયારજો રે,
'નંબુ' સોસી રે કાચ;
રાણાજીના દેશમાં માવે,
જળ રે પીવાનો દેખ.

પુસ્તક ૨]

ગુજરાત

[અંક ૪]

નારી-જ્યોત્સ્નાને

લેખક

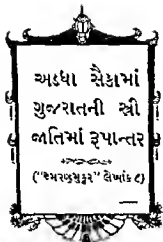
રા. લલિત

(મધ્યમી શાળા)

નારી જ્યોત્સ્ના! રેણુધારી! અમર મનુષ્યવેલી!
પ્રેમ-ઝાર, સમિતઝનંજ, ગેણાલન કર્મજરેલી—
ખીલવે જન્મભૂમિ સંતાન!
તે તુજ કુધે રસમસ્ત ન!

શ્રી-દર્શિતા દર્ય મીટખરી, ઉત્તમભાવે રોતી—
દર્શિ-પ્રાણી પુરુષમારને ઉઘાડી, તું રહેતી—
પ્રભતી સમુચિને રિપાન,
મુદતની સમાનાંતર રથાન!

સલેન પ્રભુતી સીમાર્ચી! રહેવપુત્રી પ્રેમલા!
રેણુમારી પુલિત જુગીની! સચરણકે તુજ નેનલા!
લાલા લેખે છાત્ર પ્રદુસ્તા!
લાલ પ્રવરે તો, રસ-મૂન!

લેખક

રા. નરસિંહરાવ બોળાનાથ દીવિડીઆ,
બી. એ., સી એન.

ચિત્રકાર:

શ હતામેય

“ગુજરાત” કાર્યાલયે આજા કાઠી આ લખતો લોક ‘સ્ત્રી-અંક’ નીકળવાનો, એટલે હેમ કાળો જીવોજ લખે, અથવા કાળો સ્ત્રી વિજેન્સ લેખ આવે. આ વિધિન મારી આગળ જુરાતા બે મુશ્કેલીઓ ઊભી થઈ સ્ત્રી જાતિને લખતું એ અસાધ્ય, “ગુજરાત” ના લન્ડોને શુ સાચ બનશે, અથવા તે શુ કરશે તે પ્રશ્ન જાણે. બીજી મુશ્કેલી એ બાવી કે સ્ત્રી ભક્તિ વિશે રમરણમુકુરના લખવા મારે કેઈ ભક્તિ, કાલકાળો ભંગ થવા વિના લખવી? આ બંને અસાધ્યો દૂર કરવાને નવો માર્ગ આજા લઈતું. ‘રમરણમુકુર’નો આરંભ એ સમયભાષી થયો છે તથા સ્ત્રી આસાર મુશ્કેલી ગુજરાતની સ્ત્રીજાતિમાં સાં થા રૂપાન્તરે. થયાં રહેતું સિદ્ધાન્તોજન કરી વાતું, પૂર્ણ, સુરેખ, પ્રતિબિંબ આપવા માટે તો વધારે સામર્થ્યવાળી લેખની જોઈએ. આ રૂપાન્તરો વિવિધ દિશામાં થયાં છે પહેલેસમાં, રીતરિવાજમાં, ધાર્મિકજાતિમાં,

ખાસિતમાં, હૃદયશુદ્ધિમાં, અનેક દિશામાં. દુકાળ મુખ્ય મુખ્ય દિશા તરીકે સંજ્ઞાપત કરી સરોરી, સર્વિતરે મર્ત્ય માટે તો પ્રત્યેક લખતું છે. આ દર્શિયોપ લખ જુજરાત ઉપરજ ન ખાસ, કાઠિયાવાડને છોડી દેતો પાસે, મુખ્ય કારણ એ કે કાઠિયાવાડની સ્ત્રીઓનો પરિચય મને પૂરેપૂરો નથી, એ કે. “અમર કરી જાતું કરે, અમર કરે અચાર, જાજાટે જાણી થારે, સોસાં ઢેરી નાર.”

એ સૌકાંલ્યમાં પ્રગટ થતી રસમય પૂર્તિ, અથવા તો

“અંદર પ્રેમભગિવના ગાલ બાલભને આમાં, અંદર સ્વભવપ્રેમમાં કવિદાસ સુના એ જ થા એ અદ્ભુત દેહની ભાજ રમરીને નીસ સારી સૌરાષ્ટ્રજો સમાર પધારો લખવતી”

એ સ સારોદ્યોગિક સરોરી કાવ્ય-પદ્ધતિમાં આરોપાયલી ચિત્તાકર્ષક છબી મદારો છાપના રસમયમાં છપાયલી દેહી પ્રાચીન સમયના ખવન મુક કાવ્યે સજાળવે છે,

પરંતુ આ અડધા સૈકાની કાઠિયાવાડી સ્ત્રી—અતિસ્પર્ધે—મદારા નિકટ પરિવર્તની બદારજ છે. તે તળ મુજરાતને જ અવલોકીશું એટલે બરા યશ.

આ અડધા સૈકાના આરબલકાળમાં જન્મ ભૂતકાળના આદર્શ આલેખતાં ગીનોનાં કે'વાં પ્રતિગિમ્બો પ્રગટે છે ?

ગાથાનો ધાધરા, જુરાનયુરી ચીર,
અતલસન્ન કાપડું' તે રક્ત કોકાદિક,

ઝીણા મારુછ હો શબ !

એ વર્ણનમાં ઘેરફરસો, અનેક કરચોલી-ઓ પાડેલો, ધમ્મર ધાધરા ધૂમાવતી, અને 'કીકાકીક' રહેલો અર્થોત્ત તસલતસો રહેલો કમખો પહેરી થોવનવિકાસમાં આનન્દ લોગવતી, મુજરાતની મૂદા સમયની લલના નગર આગળ ખડી થાયછે. કમખો અતલસનો, મળખૂત વણાદના રેશમી કપાનો; ઝીણું નપાની, ચીનાઇ, વિલામતી, માઝનો, કે "વાયલ" નો પોલકો નહિ; ફૂલેલી બાંબો ને લેસની ત્રાલરો લટકાવેલો નહિ, પણ 'કીકાકીક,' સજ્જિત, રહેલો કમખો.

ખીલું ચિત્ર—

ઝીણા ઝરખર વરસે એવ, બીજે મોરી સુંદરકો લાગે નંદક પરેડું, નેહ; બીજે મોરી સુંદરકો; લાખ દાનાની રૂકાવી ચૂંરેડી, માર્દિ દપડી ઝીણું અમુલક, પાંચ પરાનો ધાધરા, ને ફરતાં મેલ્યાં રૂકા; બીજે મોરી સુંદરકો.

વિવેચન કરી છબી હાંટી નહિ નાંખું; ધાધરા દંકાય, ના દંકાય, ફરતાં ફૂલ નાચતાં જણાય ના જાણાય, હેલી 'ઝોટણી' આ ચૂંદડી શબ્દમાં સમજવાની છે એટલું કહી દઈ.

એ મારવાડ, રજપૂતસ્થાનના સંસ્કાર-વાળો વેશ ભૂતકાળને સંધીશું. આજની ૫૦—૫૫ વર્ષથીજ આરબ કીશું. મદારી

માતાની છબી જોઉંશું; જન્મ પછી જે'નું મુખ પ્રથમ ટીકું તે. નાકમાં, કાનમાં, કોટમાં, હાથમાં, પગમાં ઘરેણું કાંઈક આગળ પડતાં; સાડી શરીરનાં સર્વ અંગોનું સુલભ સંગોપન થાય એમ પહેરેલી. લાંબી, હાથથીને અડકતે અટકેલી બાંભોની, ગળા સૂમી રેશમી કરનારી, કમખાઓળી; વાળ કાંઈક કપાળ ઉપર નીચા હોખેલા; કપાળમાં કંકૂની આક, નહિ મોટી નહિ નહાની; માથા ઉપર લૂગડું નરાક જ તિરકસ, વધારે ભાગે સીધું રહી એક કાનની ધારને ઠેર અડકે ન અડકે એમ રહેલું;—આ છબી આજ જોવામાં કદિ નહિ આવે. એ જમણો કમખા પહેરવાનો પણ હોનો; વિશેષ ભાગે કમખા જ સ્ત્રીઓનાં ત્રણ વર્તમાનું એક હતું,—ચણીયો, સાડી, અને કમખો. કમખાએ કમખાનું સ્થાન લેવાને 'આરબ' એ સમયમાં કમખાઓળીથી થયો, ભાગેછે. છતાં તે પછી લાંબા કાળ 'સૂંધી કમખાનું' રજપૂત આલ્યું હતું; દાંદળના દિવસોમાં કમખાઓળી કે કમખો, બાકી કમખો જ, જેનું કાર્ય સ્ત્રીઓનું શબ્દમાં સમાય હેતું જ, વાંસાનું રેશમી, ખિલકુમ થવાનું નહિ, તેમ કોક નીચેનો ભાગ પણ અનાચ્છાદિત રહેવાનો; વાંસા ઉપર ખાત વિ કેસીમી મેદીઓ આને તે અનાચ્છાદન મળ્યાં તે હુંદી વાત.

એ સમયમાં કન્યાસાળા એ વસ્તુ અસ્તિત્વમાં નહોતી; છતાં મંખાને લખતાં વાંચતાં મદસ પ્રદાયથી આવતું હતું. નાગર સ્ત્રીઓ વિશે લલેવાના એક ઉખાલ્યામાં ચોતક પંક્તિયો છે:

"નાગરવાસ કેવ બાણિયે ?"—એ પ્રશ્ન પૂછતાં ઉત્તર મળેછે:—

"નદાનીશી નાર ને નામમાં મોતી,
પિયુ પડેરુ ને વાઘી જોતી,

“કઢારી માતાની જગી જોડ”

જયે કાવળ ને નિર્મલે કંદારા,—
મેણી કીધાણીએ નાવરખડ
શરીરની નાળાડાઈ, ધનનપલિ, નાગર

પુરુષની દેશાટન કરવાની સાહસશક્તિ,
નામકાળીની ધતિપરાયણતા, એ લશ્ચરોનું
અંકિત કરનાર અંત વર્ણનના અંગે આ

‘લણે, કાગળ’ એ લક્ષણમાં નાગરાણીની શિક્ષિત સ્થિતિ પણ વ્યંગનથી ગણવી છે, તે, પ્રકાશ અન્યકારને સમજ બનાવે તે ન્યાયે, નાગરાણીની સ્ત્રીઓની અસિક્ષિત દશાને વિશેષ દલતાથી પ્રસિદ્ધ કરે છે. નાગર, અદ્વૈતની, કાયસ્થ એ ત્રણ ગુણ્ય પાંદરપેચા વર્ગ ઉપરાંત, હેમની સમીપ આપતા પિરલ વર્ગમાં સ્ત્રીઓ શિક્ષિત હતી; પાશુ કાગળપત્ર લણે વાંગે, વિપ્ર-સદ્ગત નામનો પાઠ કરે, ગીતાશ્ત (૧૫મું) વાંચી જાણે, કેટલાંક સ્ત્રીઓ લખી જાણે, કોટલી મથોદા એ સમ્મના સંશિક્ષણથી હતી. આ સ્થિતિમાં રહેલી જનતાનું પૂરણ અન્ય રીતે યત્ન; બળને, પદો, ઇલાદિ ગુણપાઠ હોઈ, પુરાણાદિકની કથાના અવલુથી મળેલી બહુશ્રુતતા, જનતાપૂરક બનતી.

સાંસારિક અને આર્થિક સ્થિતિનું પ્રતિબિંબ દર્શાવનારી લગ્નાદિક પ્રસંગોમાં ગવાતાં ગીતોમાંની એક પદ્ય માદ આવે છે:

“કાદા તેવઈની રોડહી,
ને ગજગણિયા કંસાર,
ભેગાં ભેગાં આરોગિયે,
તે પૂન્યા દોય મોરાર.”

દાલના વખતમાં કાદા લઈને કાણ અડકશે? જૂતા રાખમાં એ ઉત્તમ પદાર્થ ગણાવે. જાણીય છે. આ પદ્યોની પૂર્વે “જોને તે પેટ ચાર દોકર,” “ચારે તે

વદ પાયે પડે,” ઇલાદિ વચનોનો સંદર્ભ આવે છે તેથી ‘ભેગાં ભેગી આરોગવા’માં સંકુલ કુટુંબની સંસ્થાનું દર્શન ચાલે. હાલ પણ એ સંસ્થા લુપ્ત નથી થઈ; પરંતુ અકિલવાદનાં બળોએ એ સંસ્થાનો દુર્લભ કરે કરે તોડી નાંખ્યો તે છે જ. સંકુલ કુટુંબની દલતાનો પાયો જંગ સ્વીપર્ગ હતો, તેમ એ સંસ્થાને અનિષ્ટ બનાવી દેવું બળ શિયલ કરનાર પણ ઈર્ષ્યા, કલહ, ઇલાદિ કૃત્ય કરનાર સ્વીપર્ગ જ હતો, પરંતુ આ અપ્રાસંગિક વિષય આટલેની જ બંધ કરીશું.

સ્વીપર્ગને એ પ્રાચીન, કોટલે આજથી અડધા સૈકા ઉપરાંતના, સમયમાં સાંસારિક જીવનમાં દૃષ્ટિમયીદા કાંઈક સંકુચિત હતી; આરોગ્યપાદોષી, મિત્રવર્ગનાં કુટુંબ, મોરેમાં મળવા દરવા જતું; સાતિભોજન, અભારિક પ્રસંગે

ઓરિયો વેતાડવો,
મરણ પ્રસંગે ઉત્તમ
સાદી કમખા ખેરીને
રોવા કૂટવા જણું,
નિત્ય કાર્યમાં રૂપરંગે
જણું અને ત્યાં સખી-
મંડળ સાથે સુખદુઃખ-
ની વાનો કરવી;—આ
મર્ધોદાનો વિકાસ
કદમિલ વાજા કરવા
જવાપ ત્યારે કાંઈક
થતો. માર્મિક જીતિ
તરફ જોતાં, એ સમય-
માં બહેમી પિમારને
પોષક જતાં હલ્લભાવને
જોડો સ્પર્ધ કરનારી
પ્રદતિ સગળ હતી.
મજામાં રસાદાની
મળા પેરી ‘દાધમાં

“ગાંધીમાં રહ્યા પી માળા પેરી દાધમાં
ગોખરી મળ એકામ સાને પૂજ
કરનારી રૂઢ, જાણ”

ખીન્ન કમલું પ્રતિગિમ્બ ચિત્ર નંબર ૩ માં જણાશે. ચોળી-કાંઈક કમખાઓળી જેવી જ અને દૂધી ખાંડની, હાથમાં સાંકળો, જમડી-એ, ચૂડીઓ; જમણી કદ્દણી ઉપર કદ્દું કે વાંદડું; કાનમાં કાંટા, વેળુ; નાકે વાળી; પગમાં ભાંગે પહોળાં સાડી માથે નિરકલ

ચિત્ર નં ૪

ગોઠવાતી ઝોડેલી;-એ નંબા વિકાસ ખતાવે છે. એ સમયમાં શુદ્ધ કમખો દણ પ્રચારમાં હતો જ; સ્વિષ્વરત્ન દેવો રસિકર થતો. એ જ સમયમાં બિપાયા પગ પશુ રહેતા, અને સપાટ કે ત્રિષ્વર પશુ પહેરાતાં. ચિત્ર નં.

૮ માં આ દષ્ટિગોચર થશે; તેમજ ચિત્ર નં. ૫ માં.

આ સમયમાં કન્યાસાળાઓનાં દ્વાર બિધકેસો હતો- આ સમયમાં. ઊદરાઓના બેગી છોડરીએ છૂટી જપાઈ બગલી હતી. સ્વતન્ત્ર કન્યાસાળાઓ પ્રગટ થતાં સ્ત્રીવર્ગની સાનમયીદાને કાંઈક વિકાસનો પ્રસંગ મળ્યો. દણ બાજી બહુ હતું. પરંતુ પૃથ્વી ભરતખંડ કરતાં પહેલી છે, તોમાં વિવિધ પ્રબલો વસેછે, કન્યાસિકે લાન થવા માંડ્યું. સંગીત-નું ચિત્રણ જામલ થયું નહોતું. પરંતુ ગરબાની સંસ્થાનું બળ ઈ. સ. ૧૮૬૦-૭૦ માં જે હતું તે સંગીતશક્તિને પોષક હતું એટલું જ નહિ, પણ એ સમયની ગરબા સાવાની પદ્ધતિમાં જે આકર્ષકતા હતી, તે હાલના સમયમાં જોવામાં આવતી નથી. નાજ અને ચરની સામયણી તે સમયમાં થતી તે હું હવે કલ્પિતજ દેખું છું. હાલની રમણી ઉપર વિકાસ પામેલી, અને શુભાઈ ની કન્યાસાળાઓમાં પ્રવેશ પામેલી, ગરબીમાં શિવિયતા આણવાનો પ્રયાસમાં કાંઈક અંતિ કૃતિમતામાં પડી જતી, અને તાલગોળનાં પગ ટાંકવાના છટકાને સ્થાન આપતી, ગરબાની પદ્ધતિમાં એ જૂની પદ્ધતિનું છડું સોન્દર્ય મળે જતું નથી. હું સાતેક વર્ષનો દેખણ તે વખતનું એક ચિત્ર મ્હારી દષ્ટિ આગળ બિલું યાવછે: રમણ-અમરાવાદ શહેર-ની બહાર, દક્ષિણ દિશામાં આવેલો નવા પરાની બહુચરાજી મહાતામે ચોક; સમય-પાછો પ્હેર, સન્ધ્યાકાળ પૂર્વનો; આ સ્થળે અને આ સમયે પંદર વીસ તરુણ સ્ત્રીઓ મરમે ગોઠવાઈને બેઠેલી, ગરબા કરતી કરતી અટકીને સાળી યાવછે: એ જણીઓ મપાને છે, ને બાકાનીઓ ઝીંચે છે.

“કુમ ત્રુપ નામે ઘૂંચરી, લટકણિયાનો આજ, ખોલિયાજા કેય છે, મ્હારાં કમણાનાં નેન;”

સાખી પૂરી થતાં જ, સાખીના મન્દ પ્રવાહમાં અંતર્ગત રહેલા તાવમાનના સુદૃઢ ઝરણાની ભેટે સંવાદિવાદી સકળાઈ જતા પ્રગટ તાલવાળી પકિતો મચાય છે.

“દ” તેમ જાણે રહ્યો છે નારે, જાણી નારી દે,
ત્હારું મુખ જોયને મારે, સખે પ્યારી દે”

બાલ્યકાળના સરસારે વિશેષ રૂબ વળા ચિત્રમાં પૂરો દરો કે કેમ ? પણ મૂળે એ ચિત્રમાં રહેલું સાદું સૌન્દર્ય.—સાદું છતાં વિશિષ્ટતાવાળું સૌન્દર્ય—હજી પણ મનમુગ્ધ બનાવે છે.

ધાર્મિક દષ્ટિ આ મનમુગ્ધતાની ઓછાની કે પોલી હતી ? જૂના વિવાદો, સંગ્રામો, હજી કાળના મનને પોતાની પકડમાં રાખી રહ્યા હતા. પરંતુ એ પકડ કાંઈક સિધ્ધિ થવાના બેઠન જણાતા હતા. કાંઈક “માયુ, પીયુ, મેલુ,” હેમા આ જનકાર્યની સમાપ્તિ જોય એમ એ સમયના સ્ત્રીઓના મન ઉપર છાંય પડી હતો એમ લાગે છે.

હવે એક ફરકો આમળ આવિયે ચિત્ર કે કુ છુવો સાદી કાખી બચતમાંથી સજ્જત તણાઈને જમણા માથ ઉપર ઘર્ષ, માથાના જમણા પાના ઉપર ઘર્ષને, જરાકે તિરકસ ચોક્કસાવળી, કાખા કાળને બહાર ના બહાર, કાખા કાળની પાછળ દડ રંગી કે જમણા કાચનું સંમેલન કરીને, છતાં જાખા ઉપર પાવન તરફની કારવાળો છેડો જમણા ખખા ઉપર કાઠા સૌન્દર્યથી રમકે છે ફરજી ઉપર બહારની પટાળિયાવાળી કમળા ની બાજુ, ઝળા સુધી પેલોતો કાળો કાષ, હેરાં વિનિત છતાં સુરેખ કળખે, સોળા અને મયોદા જાહેને પ્રક્ટિ આપે છે. નાકમાં વળી નળી કાળમાં બાજા કાંટા છે, કમળા મોં નહિ મેડાં, નહિ ન્હાં, હેરાં કંઈનો બાકો છે, માથાના પાજ, નહિ નિયા

હેજેવા, નહિ હોય હોજેવા, નહિ ફૂલ પાડેવા રમકાઈવંત પણ સુન્દર, સાદી રમ્યામાં સુરેખ હોજેવા, સીધી સેથીથી વિશેષ મુરચિયુજા બન્યા છે.

આ સમયમાં સ્ત્રીશિક્ષણ આમળ વધુ છે કારકે આ પ્રકારનું જાન મળવાના સાધન આરંભાવાઈ વિદ્યાબ્યાન ઉપર અભિરુચિ

ચિત્ર નં ૫

વધતી જણાય છે. સમીપસિદ્ધિ મરળી એ દારા શાળાઓમાં પ્રવિષ્ટ થયું છે. ‘બચ્ચ ઝરણાવળી બપો માપાવણની ‘સુવોધ-મરળાવળી’એ સુરત તરફ ‘વચ્ચકમરળા-વળી’એ સર કરેલી પ્રથમે માયુ રાખી વિશેષ અધિકરે ચિયકે પ્રગટ કરી છે. ક્ષાતામળી

અરખીઆનો સમય જૂત કાળમાં વિલીન થયો.
આ સંગીતદષ્ટિએ ખેદજનક વાત છે.

ધર્મભાવનાનો કાંઈક વિકાસ આ સમય-
માં થયો જણાય છે. ધાર્મિકતામાં જોઈ
ધર્મવૃત્તિ અશનઃ ધણું મુદ્દમાં સુખશાન્તિપદ
યતી જણાય છે. એ કે કોઈ ધર્મદષ્ટિ તો
કદિ પ્રાપ્ત થઈ દેખાતી નથી.

(૩)

હવે રૂપાંતર કાંઈક ઉત્કરશ્વે દષ્ટિગોચર
થાય છે. ઉપર પછીનો દસકો નવન સમય
આવતાં એ રિયલિટ જણાય છે. એક સિદ્ધ
વર્ગની શ્રીએ વાંકી સેથી પાડી, અંબોડા
નવી રીત્યો મૂકીને બેસો ઉપર ઢળતો
રાખ્યો. એક "ઈવનિંગપાર્ટી"માં બધી
ખીજ શ્રીએ આ જોઈ રહી, કાંઈક રીકા
થઈ, કાંઈક અનુકરણની વૃત્તિ થઈ; પાડી
વિસર્જન થતાં વાંત એ સ્ત્રીની સદ્બચારિણીએ
જેવા આપી; "અલી! તારા અંબોડા ને
વાંકી સેથી બતાવ્ય." પણ પેલીએ ને
વાળ ખીજ રીતે હાળી નાંખી સડો અંબોડા
બાળી દધી હતો. ૧૯૨૫માં આ
સમયથી વાંકી સેથીનો પ્રચાર શરૂ થયો.
દિલ્હીની સ્ત્રીઓમાં ઊપાતું અથુ રાખવાના
રિવાજે કરેલી અનુકરણને લીધે માથામાં
ફૂલ, મગરા (વિણી), પંડરવાનો સ્તિક પ્રચાર
છે તે ગુજરાતમાં માથે લૂગડું હાડવાની
રીતને લીધે શુદ્ધરહી સ્ત્રીઓની શુંગર-
રચનામાં બિન અંદ રહી ખમી આવે છે.
હતાં અમુક પ્રસંગે, અથવા કેઈ કેઈ
વ્યક્તિઓની રચિને બે, માથે ટોકેલા લૂગડા
નીચે અંબોડા મગરાથી વંદિત થતાં એકાએક
હિમે. તેજા *finery* *garb*—સ્વચ્છ-દ-
શુંગર—તરીકે ઊપાદા ખયામાં અંબોડામાં
ફૂલ સ્તિક રીતે ખોસવાના પ્રકાર તે અથવા

રિયલિટ જ છે. આ રીત્યની શુંગરરચનાનો
આરમ્ભ પણ ઉપર નેધિલા પ્રસંગથી જ
થયેલો સ્મરણમાં આવે છે.

એ જ સમયમાં એક નવી શુંગરરચનાનો
આરમ્ભ થયો: જમણા ખમી ઉપર લૂગડોનો
પાલવનો હોડો, અથવા; અથવાનો સળ,
સ્તિક રીતે ગોઠવીને *Safety-pin brooch*
(સેફ્ટી-પિન બ્રૂચ) ખોડીને ખાંદિ ફૂલ
ખાંડાં લટકતાં ગોઠવવા. પ્રથમ આ
રચના ઉપર ટીકાના પ્રકાર થયા. અને અંતે
એ પ્રકાર કરનારએ જ એ પદ્ધતિ રચીકારી.
દસકો બે દસકા વીતતાં પોલાં તો ફેચનું
રાજ્ય વ્યાપી ગયું; સેફ્ટી-પિનો સાડીમાં
સાત ટોકાણે; હાળીને હોડો ગાળા, ગામમાં
સાજી રહી જમણા ખમી શુંધી સુલિષ્ટ
તિરકસ જવાને બદલે, મૂકતો, વીસો,
ખાંદિનું સંગોપન કરવાનું કર્તવ્ય તજતો,
સુરચિતે તૃપ્ત કરતી સુપ્રમાણતાનો અનાદ
કરતો ફેચનની વિજયપતાકા રૂપ ફરફરા
કાઢ્યો; વાંકી સેથી; માથાના વાળનાં ફૂલ
પાડી કપાળને સુરચિતે આધાત આવે તેમ
લાંકવાને મોઢા; દેહલતાને સુભગ રીતે હાળે કે
ના હાળે પણ ફૂલેલી, ફુંડી, ફુંડી, ફુંડી, ભુજળ
આપા ભાગથી વધારે ભાગને કુરપતા અર્પી પ્રમદ
કરતી ફુંડી બાંસો, રોને ગાલનાં લટકણીમાં
અંગવર્ણની સુરેખ ઘટનાને અનુકૂળ રહેતી
સાડીની સુલિષ્ટ રચનાને દૂર ફેંકી દઈ,
પાવરા જેવા સાડીના કલ્સા—આગળ,
પાછળ, આબ્ડુ આબ્ડુ—ખોડી ડાળણો જેવી
અરચિત રચના; પગની ટોકારે સાડીની ડોર્મ
કારે, અથવા રસ્તામાં લૂગડાના કુકાટ વડે
ગાડુ વળાય એટલાં નીચાં પેદેશાં લુગડાં;—
દરબારિ અતિ કૃત્રિમ,—સાંદર્ભ, સુરચિ રચનાં
સુલેખે વિરોધી—વેરાયોગના પ્રચારમાં આવી-
વિજ નંબર ૬ માં આ વર્ણનનો બદ

ભાગ પ્રતિનિધિજાત થયેલો જોશે. કપાળમાં ચંદ્રપાનો પણ ભાગ થયેલો જોવામાં આવશે. આ ચાંદ્રો અમનના સમયમાં પ્રગ્ભા-માં હોને વચમાં જનો રહો હતો, હવે પાંડો સુભાગે સોન-હરિદીની આરાધનામાં—પુનઃકલ્પ પામ્યો છે. એ ચાંદ્રવાના સ્વરૂપ-નીની આઈથી ખાડીને કપાળના પ્રપાણુ જેટલું રિરેતો આવે એટલા બોટા કનકા સંતી-હોને નજરે પડે છે. કપાળમાં બોટા-વાના ભારત-આગતા, સહેલ, શીલા, ભાષ, — તેના પ્રાસંગિક ચુમાર-રચનાના અસર ઉપજીને હવે કાઈક મુમ થવાના ચિહ્ન જણાય છે.—અને તે મટે સોન-હરિદી અથુવાત જ કરશે.

ચિત્ર નં ૧

રસિક વાચકને આ ચિત્ર પરંપરામાં એક વાત જણાઈ આવી હતી, નાકની વાળોનું આરંભકાળમાં પ્રાચીન, અધકાળમાં કાળમાં રહેતો ભાગ. પરંતુ નાકમાં જન્મ-એક જ નમની છુટી—એ નાકની વાળોનું રથાન પેલી હાથ કવચિત્ત જનકમાં આવે છે. જરૂરી સોન-હરિદી વર્ણને દીપે છે હોત ના નહિ કહેવાય. પરંતુ કવિહાસ શું કહે છે ? મુસલમાનોના ભરતજાનમાં પ્રવેશ થયો તે પૂર્વે નાસાજાણુ આ જૂમિમાં નહિ પણ જનજામાં નથી—સાહિત્યમાં, કાલમાં, કદિ એ જૂણુ મારે નામ નથી, એટલું જ નહિ પણ મૂલમાં નાકની વાળો તે સુખમ મિત્રીતુ ચિહ્ન હતું. તે સ્ત્રીમાં પુરુષની

સુખામ જે એ લાસ દાકરાને સ્ત્રીજાતની સા-હરિદીની છુટ્ટિને જરૂર પુરુષ રચનારે પ્રગ્ભા મુમ રૂપે વર્ણાને મથાડીને થયો, આજના સ્ત્રી-જાત-રચના જમાનામાં નાકની વાળાંનું ભાગ તે પુરુષોની નીચે સુખામનિગી આમે જનકાથી અજવાનુ જ ચિહ્ન મણીનું ? બીજું છૂટ્ટા અમલ સોન-હરિદી

અને પુરુષનું જ્વાન તે સ્વજો જડી લેઈને આકાંક વસ્તુ તરીકે છૂટ્ટા, ગલન, હાથ સ્ત્રીની રચના પર ઉપર, કપાળના ત્રીજા દપકા જે દલા—પૂર્ણ વચમાં લનારોને આનન્દ થતા હોયો હો એ દોર પસાસ ભાગ્યો છે. ગામડાંક સોન-હરિદી પુરુષોના નવનેને જડી ભેનાર વરકિકણુસાજ બીજું શું છે ? સોન-હરિદી દાખ તે અન્વ લખો

કરણુસા પુનઃકલ્પ છે, સોન-હરિદી ના દોષ તેો તે સત્ત્વ નિષ્કળ છે.

કાનના જોડામાં આ દેહના વૃન્દા સમયના લોભિયા, રિતાવતી હૃદયનો પ્રવેશ થતાં પ્રચારમાં આવેલા 'એરિમ' (ear-rings), લમેરેક ચણના કરવા નહિ ભેસિયો. પણ એટલું નોંધીશું કે 'એરિમ'નો પ્રવેશ જન્મ-હરિદી ઉપર થયો, કેટલાક વર્ષો તે દકષા, અને હવે વિરલ વ્યક્તિયો જ એ જૂણુને આશરે કરે છે.

ચસમર્દ ? ચસમાં રહી ગયા ! આજની પચાસ વર્ષ પૂર્વે ચસમાં ને ઉત્તરવસ્ત્રાની રસિકકિંમી ધીણાનું અંક હતું. 'આઈસ' (ice)

શબ્દ જ એ દિશતિશૂન્ય છે. હવે પુરુષને તેમ જ સ્ત્રીને તરુણવયમાં પણ સ્વસમાં પ્દેરમાં તે સાધારણ વાત છે. આ દિશતિ દેશનની સેવાનું પરિણામ નથી; સામાન્ય રૂપે તે નથી જ, કાંઈ વ્યક્તિને સંબંધે એ મોહનું ફળ હશે તે છુટી જાય. આ દિશતિનાં કારણે અન્યત્ર જરૂરી વૃત્તા અમરમાં 'આવળિયાનું' ભરત ભરપા જેવા કામમાં આંખની ઝીણવટનો ખપ પડેલો તે માત્ર વિરલ દિશતિ હતી; આજી યોગ્યની જનતા; તંદ્રા દાહના સમાવનાં ઝીણાં ઝીણાં ટાઈપ અને નહારા કામગીરી તે સમાવમાં અભાવ એ દિશતિને લીધે આંખોને જમ એણે પડેલો હતો. હવે યોગ્યથી આંખોને આધાત કરનારાં બધા પૂર એસમાં પ્રવેશે છે; શિશુનું તે અંગે ઝીણાં ટાઈપ, નહારા કામગીરી, — ખાસ વર્તમાન પત્રમાં એ વિનાશક આશાનું સામાન્ય—શાળા, કોલેજ, પરીક્ષા અભ્યાસનો પ્રવેશ; નિષ્ણદ કારણુદ્યમક સ્વપ્નાના બેપરજાને મિત્રરૂપ મર્ક પડેલો.

વિદ્યા, જ્ઞાન, એ શેષમાં આ પ્રસંગ આપણને સદા જ રહે. ખાબડા બે દસકામાં જી શિક્ષણે કાંઈક સખળ જાણે જીતી; જાનાનથી અનુદરજાનું પણ ફરજોમાં આક્રમણ કરનારે એનાં સિવિકમરૂપ વાગનાપનાર થયો. આપણે નહિ, પરંતુ તીમરૂપે સિખર જેની દિશતિ સ્ત્રી-શિક્ષણની થઈ; તેથી જનસમુદયમાં દર જીવનને આશિષિત હતા, અમુક અર્થદિવ વર્ગમાં ઉચ્ચશિક્ષણ સ્ત્રી શુદ્ધતાની લક્ષના મટી નહીં. આ મુખ દિશતિની ખાબડા કાંઈક જ્ઞાનની જાગા પણ જનજો: અમુક જાગ, તે અન્યત્ર લગ્ન ન પાલિતો નાથ, એ કમ જીવનકાળમાં સ્વભાવ થાયે; એ વિષયની પ્રગતિ આદિ પણ જ્ઞાનમાં આક્રમ.

વ્યક્તિયુગના અંશ અંશ સાથે અલ્પપણે માત્ર અંશ પણ પ્રવેશ પામ્યા. સ્ત્રીઓમાં જ્ઞાનવિકાસની સાથે આપખળ, સ્વમાન, જીવનશુદ્ધતા અસહાય સૂચનું પડે તે તે ખેડે જોગ સામર્થ્ય, આખો જણાયે, આવતાં જણાયે, તે તે સાથે કાંઈક અતિ સ્વતંત્રતા, અતિ પ્રગલ્ભતા, કંઈક શોચનીય લક્ષણે પણ દેખા દે. પરંતુ આ અસિદ્ધતાથી જાણ છે. પરંતુ, જરાક વિશેષ શોચનીય વાત તે ધાર્મિક જોતની શુદ્ધતા-તે છે. સર્વસાધારણ વચન ના જ વપરાય. પરંતુ જ્ઞાનનું સાદૃશ્ય ધાર્મિકતાના વિકાસમાં છે તે વિચારતાં છેલ્લા બે દસકાના સ્ત્રીવર્ગના વિકાસમાં ધાર્મિકતાના તત્વનું દર્શન અલ્પપણે થાય. પરંતુ સુચિદ્ધને—અંકના જીવન કમજુનાં મિદ્ધો—મુદ, અમુક, જણાયે એટલું આભાસ છે. સમાજસેવાની ભાવના સ્ત્રીવર્ગમાં વિકાસ થાગી, અને એ કમથી પેલી મર ધાર્મિકતાવના આજ પાઠમાંથી મુદ્દ દર્શન દે છે એમ જ્ઞાને જાણે. દર આપણે રૂપે આ ભાવનાઓનો વિકાસ તો, બેસક, દૂર, દૂર, સુદૂર છે. તથાપિ આજને સ્થાન છે.

સ્ત્રીશિક્ષણમાં સંગીતજ્ઞાન—સોન્ડરેટીની નવીની પુત્રી સંગીતકલા—આ બે દસકામાં વિશેષ આજ પામી. પરંતુ બે દસકામાં સ્વાધ્યાયાઓમાં એ શિક્ષણની પ્રગતિ જણાયે તે તે બેદનક છે. હાથેનિયમ—ખરી સંગીતરેટીને આપણ આપનાર, વિષય કરનાર હાથેનિયમ આ સરચાઓમાં બધુ પ્રમાર પામ્યું. "જ્ઞાને હાથેનિયમ ઉપર ૮૦ ગીત વચકમાં આવે છે"—એમ આનંદ મલનાર જાણીતા ખરા સ્વરૂપના જ્ઞાનથી દૂર ટોપ. મુદ

સિદ્ધાનુમાં પણ હાથેનિયમનો આદર રહેલો છે, અને તે દાનિકારક છે. એથી રામના ખરા સ્વરૂપમાં રમણન થાય છે, કદની દરિયાને વિરામ થયો અટકે છે, ખગી સુરની આપનાથ ધસારો પડે એટલે કલ્પવૃક્ષ અનેક દુર્બળ દાર્બેનિયમની સગીનશકુનાં છે.

મરના વિગે હું
પાછળ ધસારો કરી
મરો છું. દામના
મરનાથ વિવિધના
માવક કેટલાક સારા
સુખ નજરે પડે છે.
પરંતુ ખરૂં ખરૂં
કૌન-દર્શ, અને મરના
વિગે આપરવક,
તામમાપનાં, એ
આંદાજ કીનતા દેખ
જણાય છે આનન્દ
ની વાત છે કે
અમદાવાદમાં, તેમ
જે સુખ આર્થવગેરેમાં
કિલકુળા તથા
મતાર, જેવા વાણીને
ઉપયોગ યુદ્ધરત્ના
શ્રદ્ધિશક્તિમાં—આ
સિદ્ધાનુમાં—કાંઈક
પ્રવેશ થયો છે, એ
તરફ પ્રયાસ થાય
રહેશે તો મગીનનું
યુદ્ધરત્ના શ્રદ્ધિશ-

અમત્તં આરંભને દાયે યુનકનકકા થગ.
પરંતુ, એક ચેતવણી આપું કે સચીનના
સ્ત્રીકારણવા સર્વ વાણે કરનાં અદિવાતું વચ
માનવકે, અને તે સપનાકે છે, એ વાણીની
કેળવણી અને ખીમવણી દરમિયાન નેટની
ચર્ચ નથી, અને નહીં સુધી વચસચીનના

જાખાજ રહીને કકાગાન માવગે લદા સુધી
ને ખીમવણી થયો સમર પળ નથી. પ્રા કીન
કેળમ દરમિયાન કકાગાન ઉપર દાવના
જેટન નેટાનું, કાઈ પણ નેટાનું. અને તેથી
તે સમરના યુદ્ધરત્નાની સપનાના મરનાના
સવકાર, સવન-વ. ઉદ્ધાસમ, મુદ્ધવિગ્રહ,
અને મુદ્ધવિગ્રહી
દના.

(૪)

દરે દાણને

સમર પળ નજરે
આવે. પાછળ
પળ ચાર વાંધા
વિરામ પામેની,
યુદ્ધરત્નાની શ્રીમાની
મુદ્ધાસામગ્રીની રો
જના. જેટલી કે
એક દિશામાં જુદી
નવીન પ્રવેશ છે
જેટલી, સર્વમાની,
જેટલી નથી. જના
પળથી જેટલી ન
જાવ છે, તેથી
જેટલાને જેટલી નથી.
જેટલી જરૂર છે
ખાતરી રેશરથના
ઉદ્ધિષ્ટ છે. શ્રીમાની
જેટલી, સોનપરેલી
એ દરોને આધાર
થાય તેથી ફુન

ચિત્ર નં ૩

રત્નનીજનને દાયે થાય તે અનિ
છે, તેમ જ ખાતરી વેશની પાછળ રહેઈ
કીનનાની આપનાને અનાદર થાય અં
મળુ મર્ચન ના થાય તે આદાનું સેવ
અર્થ છે એમ રહે એક પ્રવેશ કેટલું લેનું
ખરૂં દાંડ કેટલાક સક્રિય દરિયાળ

મગમળા નોડાતા. પરંતુ, આદીના પ્રચારના
 જોડમાં ઓન્નર્થભાવનાને કચડી ના નાખવી
 જોઈએ, સ્ત્રીત્વ અને ઓન્નર્થભાવના એ એ
 અનુદ જોડાયેલાં છે તેથી આદીનો આશય
 કરવામાં ઓન્નર્થભા-
 વનાને ભાગ કરશે
 તે અસ્પષ્ટિર ખાત
 રશે, એમ મહે
 કહેવું તે પછી
 ('હેને પરિણામે'
 એમ કહેવાનો ર્થ
 હું નહિ રાખું; માત્ર
 તે પછી) સ્ત્રીઓના
 આદીના પાસાકમાં
 વિવિધ પ્રકારના
 સુરમિપોષક અથ
 પ્રવિષ્ટ થયાં છે તે
 જોઈને કાંઈક
 આશ્ચર્ય મળે છે.
 ખાદી, ખાદી પટેરી
 સ્ત્રીઓને રામિરામ-
 માં કવિતા જરૂરી
 અથવા તે સરસ્વ-
 તીઓ જેવી દીપતી,
 માત્ર આદીને જ
 પ્રતાપે—આપણુ
 વિના માત્ર આદી-
 પારિણત્ય અમ્ભારથી-
 માનવાની મોહકતાને
 વશ થવાને હજી
 મારે વાર છે.
 (ખાદીપારિણત્ય એક
 હેવી "સંસ્કૃતી"ને
 એક પ્રસંગે મહે
 પૂછેછું: "—ભાઈ
 શ્રી?" ઉત્તર મળ્યો:

મેસો, હમણાં બોલાવું." મહે કહેવું નકામાં
 દેખને કિટ્ટર્મી (kittarm) ના કરશે." "
 ઉત્તર મળ્યો: "ના 'કિટ્ટર્મી' નહિ થાય." "
 આદી વિશે અટકું જ રહી એ નેકથોમના
 અમુક વર્ગમાં પેડી છે
 તે વસ્તુસ્થિતિ સ્ત્રી-
 કારી ને ગુજરાતી
 લખનાને આદીનાં
 વસ્ત્રમાં આમ્ભારિત
 થયેલી જોવાને મારે
 કરશે પાંચી નથી:
 ચિત્ર નંબર ૮
 મામાં આ દીનતા
 અને સાદાઈની જાણી
 નજરે પડશે; પણમાં
 અંપણ છે તે પણ
 એ સ્ત્રીઓનાં અંજક
 છે. (આદીનો વેશ,
 જતાં માયાના વાળ
 માં ફૂલ પાંડીને,
 સાદાઈની ભાવનાનો
 નિતાન્ત ત્યાગ—
 હેરા પણ સંચોળ
 મહે દીપા છે.
 કાંઈ દીકાની જરૂર
 નથી.) ગુજરાતનો
 સ્ત્રીવર્ગ આપણે
 આ વેશ નિરંતર
 સેવશે કે હમ એ
 પ્રશ્નનો ઉત્તર તે
 અસાધ્યતા અન્ન-
 ગર્ભમાંથી જોની
 કાઢવાનું સામર્થ્ય
 મદામાં નથી.
 પરંતુ માનવસ્વભાવ,
 સ્ત્રીસ્વભાવ, મનુષ્ય-

ની સોન્દર્યભાવનાઓ, જીવને ધેનારાં સહુ
જાતો, ૪ આદિ વસ્તુઓનાં સજ્જાતી
પુષ્પમાં જાડી નુવતારેવના કાળિયજાતી અટકાવ
જુદુ વિષમ નથી. આ રમે તેમ હો. આજે
દિવાલદગેનમાં આ ઉપરનું ચિત્ર ને ઉદા
નથી. વર્તમાન મગધના વિશાળ પંદરાશ
એક અમુક ખુલ્લા જ એ રેલી નુજી.
અને નીનના, બળથી આક્રમણ કરવાની
શક્તિ, એરે કુર્મને લીધે કરાતી રાષ્ટ્રનં

દાખવાર આકાંજી કરી રહ્યું છે. બાકી એ
વિશાળ પંદરાશ ઉપર, એ ચિત્રની ઉપેક્ષા
કનામ જીવન ચિત્રો પૂર્વજા જીવનનાં
જાણ છે

આ તર ચિત્રોની કુખરોજીયા કરવા
એ નહીં ઉદા નથી. દને ૪ જ નહીં

૧ તે માર્ગ તો ૧૯૫૫ જાતને ૧૬૫૬,
૧૯૫૬ ૧૯૫૬ માર્ગ કોઈવર્ત વિષમ જુદુ પૂરે

વગ્દાન

સેખર

રે. અમુક

લુંડુ માર મુગ મન દ.

મુગ સિર ૧, મા હરવ દ.

મુગ આલખા મુગ છંદની

પણ પળ તને રહુ સદે

ચિત્ર ચણી કે કાંઈ

જણ જગમુ પત્રીજા મા.

મા. ૪ મેરવ ન. ૬૨.

નમનન કારે એ શક્તિ મા.

૧ ચિત્ર દુ તાર ૩૨.

તન પન તને અર્પણ કરે.

મા હરવ, મા તુજી પત્ર.

માનુષ્ય ના જુદુ.

વરદાન વામુ આન એ

"જો હું પુરુષ હોત તો"

લેખિકા
શ્રી. સરોજની મહેતા
બા. એ.

ઈશ્વરે મને આ પૃથ્વી પર પરાપૂર્વથી
હલકા ગણાતો સૂતો અવતાર આપ્યો
છે. પરંતુ તો કોઈ ગણાતો પુરુષ-મ
આપ્યો હોત તો હું શું શું કરી બતાવત તે
-ત્યા આજે કહેવા બેસું છું.

હિંદુસ્તાન દેશમાં જ મને પુરુષ
પ્રવતાર મળ્યો છે એમ માની મારા
પત્નિ શરૂ કરું છું. મારા જન્મ સમયે સાકર
હેતુવાની મૂર્ખતા સાથે તો હું પ્રતિજ્ઞા
કરવા શક્તિમાન ન થાઉં, પરંતુ 'સમજાણમાં
માન્યા પછી મારી પેતાની બેનેને
જન્મથી જ 'પચ્ચરા'નું ઉપનામ આપવા
સાથે સખત વિરોધ છતાં, અને બીજો
દોષ દેહાંગે નહીં તો મારા પિતાના કુટુંબમાં
એ કોન રીવાજ બંધ કરાવું. દરેક વાતમાં
છિદ્રીઓ કરતાં ઉદારાઓને વધારે મળવાની
રહે છે. તદ્દન કાઠી નંખાવું, પુત્ર તરીકે
લાડ કરેલા માટે મારે સાર કાંઈ પણ ચીજ
આજીવામાં આપે તેમાંથી હું મારી બેનેને
સરખો હીસ્સો આપવું. બાકી માટે ખાન-
પાન અને રમતગમતની જાનેક ચીજો
હાજર થાય અને બેને વાલે જોઈને ક્રોધ
કરે એ હું કદી પણ સહન કરત નહીં.

મારી કુળવણી પાઠળ છુટે કાચે
દ્રવ્યનો વપ વાપને મારી બેનેને મને
તેવી સાળામાં ફક્ત વાંચવા લખવા પુરતું

શિક્ષણ મળે એમ હું કદાપિ બનવા દઉં
નહીં. જાન 'પ્રાપ્ત કરવાનો હર્ક' મનુષ્ય
માત્રને સરખો જ છે. અને તે હકમાંથી મારી
બેનેને બાતલ કરવાની અધમતા હું કદી
આજવા દેત નહીં.

હું એકાદ દોષજનું શિક્ષણ લેવા
ભાગ્યશાળી થાત, અને ત્યાં શીવિદ્યાર્થીઓ
હોત તો તેમના પ્રત્યે મારું વર્તન આદર્શ-
રૂપ કરી બતાવત. દેહલાક વિદ્યાર્થીઓ શી-
વિદ્યાર્થીઓથી દોઢ માઠે દૂર નાસતા રહે છે;
દેહલાક ભણીનેકો તેમનું અપમાન કરે છે;
દેહલાક તેમનું અસ્તિત્વ ભુલી 'જઈ' કેવળ
ઉદાસીન જીવ બતાવે છે; દેહલાક તેમની
ખેડી છુલ્લમત કરે છે. આમાં એક પણ
હું ન કરત. તેમને ગ્રામ્ય સન્માન આપી સ્ત્રી
તરીકે પુરોષના છુલ્લમાં તેમને પડતી મુશ્કેલી-
ઓમાં સદાપતા કરત. એમને દરકન ન
હોવા તેમની સાથે નિર્દોષ બાલે વિવિધ
વિપરેક્ષી ચર્ચા કરવામાં મને કે પણ
સંકેત લાગે નહીં. એક પણ શીવિદ્યાર્થી
સાથે શ્રેયર્થ પડવાનો તો હું રજાને પણ
અમાલ કરત નહીં. કારણકે આમ કરનાર
કેવો હાસ્ય અને તિરસ્કારને પાત થાય છે
તે મને જરાબર ખબર છે.

માતાપિતા કે સગાંસંબંધીના અને
તેવા આગ્રહ છતાં વિદ્યાર્થીઅપસ્થામાં

સમનુ બધન સ્વીકારી મારી પત્નીની પદવી દબાવી પાડું નહીં હું કમલો ન હોઈ તો મારી પત્નીને સ્વતંત્રતા શી મળે આપી શકું ? અને તે બીચારીને મારા ‘સગથી-ઝોના બધની બેરી’ મા મુકવાનું પાપ હું કોઈ કાલે કરું નહીં

જો સમ કરવું જ એવો મારો નિષ્પત્તિ થાય-અને આપણા દેશના સંસ્કારને ત્રતાપે ચાલજ-તોપણ બીજું કાંઈ મને તરીકેના સોંપી આપી મારી કોઈ વસ્તુમાં તે હું કદાપિ કબુલ કરું નહીં મને પોતાને એમ બાંધે કે અમુક કંપા મારે લેખ ૭, મારું જીવનનાર મને તેના તાણામાં ચલાવી શકશે, તોજ એની સાથે જીવીશરતુ ન બધ સ્વીકારવું તરફર માઉં રળી આ કંપાની મારી સાથે પ્રેમ કરવાની પૂજા નરજી જ એની તપાસ પણ મોહસાઈથી કરું ઉજાગી આમડી કે સુપરિન ચુરો એને ધાંખવાનું પ્રમાણ મળ્યું નહીં. ફેલનેબવ કપામ દરી પત્નીમાં પેટે આમનેમ જમની સુકડી પર હું મોહાધિ ચક્ર ન ભાઉ કે અતરની હું પણ લામણી વમર માત્ર સોડાને દેખાડવા ખાતર ખાદીના કપામ પડેરી દેશસેવાનો કોણ કરતી કંપા ખાલગી લેનો ન મહ ભઉ સમ કે કપાઈજવનતુ જોને જાલ પણ નથી એના નાની દીગડી જેડી કંપા સાથે તો હું મને તે થાય તોપણ પરણું નહીં

વળી સ્વતંત્ર પર માંડવા જેટલું હું કનાઈ શકું તે પહેલાં કહી પૂજી સમ કરું નહીં- અને સમ પછી મારા કુટુંબીઓ સાથે કોઈ દિવસ રહું નહીં. જુદું પર માટી ત્યાજ મારી પત્નીને લઈ જાઉં. કારણકે મારી તો પુરી ખાતો થએલા છે કે એક કપામજા જે તરસાર સમાપજ નહીં. જો મન તેરી સમજુ ને મારી દોષ ને જતા સમુદાય થવા

પત્રી તેનું વર્તન એકદમ બદલાઈ જાય છે. ગુરુન ન્યાયામરી પત્ની પાસે સાચું દાસત્વ સ્વીકારાવતુ એ દેટથી નિર્દેશતા છે ? સમ પત્રી તરફ જ્યારે મન ચિંતાથી મુકત દોષ ને ગુરાવ-વાનો સુખ ભાગવાનો ખરો રખત દોષ તેજ રખતે રીને અસલ જીવન રહસી ફરજ પાડતી ને દેટણ પાપ છે તેના કુષ્ટ સામુદાય કે મારડીમુખા કળીઓને કયા સ્વાદ દોષ છે ? મારી પત્નીથી કદાચ અનુભવી ખામોને લીધે પર ચલાવવામાં જુદા થાય ને હું પ્રુગીથી ચલાવી લઉં. પરતુ માનુષ્ય દત્તા પજામાં તેને સોંપી તેની સર્વ ઉમ્મી આસાએ કચરી નાખવાની ફરજ કદાપિ કરું નહીં ખાતરપતા કે ભાઈ મેનેનો યરસો લકન કરી લઉં-પણ ને આંખે પોતાનું આ લોકનું સુખ અને પરવાકની મુક્તિ મારી સાથે પ્રધિવ કથી દાવ તેને દાવે કરીને હું ખી કરી પાપમાં પડું નહીં. સપ્તપદી વખતે લીધેની પ્રનિશા-એ લસેમંડાનાર મુડી આપવાની એમ મારી માન્યતા નથી

પતિ તરીકે નર રીતે આદર્શ પ નીચાવાનો હું પ્રયત્ન કરું. મનુષ્યમાત્ર જીવને થાવ છેજ અને તે પ્રમાણે સસારમાં પાત અને પત્ની બનેરી જુલો થાવજ. પરતુ નજીવી જુદ માટે પણ પત્નીને ધમ-જમાની નાખતી એ પતિના મનની સક્રિય રિશ્તિ જવાપે છે હજારો દોષો કરવા છતાં હજાર આપણને શમા કરે એમ આપણે હચ્છીએ છીએ. અને પત્ની તો દોષાદિતજ દોષી એમ એમ પુરો મનની મેડા છે. પત્ની એ મિત્ર મળે લીધેની દાસી, કે ‘સોડી મનુરખ’ નથી. પણ પતિના જીવનની સહચરી, તેની જીવનનોડા તરસનાર સુખી છે. મારી રિવાજને અનુકૂળ પડતા

નોકરચાકરો રાખી મારી પત્નીને ઘરઠાગનો બોલો જેમ બને તેમ એણે પકવા લઉં. પતિ જીમ પાડે ત્યારે પત્નીએ કુતરા પેઠે દોડી જવું જોઈએ એવી માન્યતા કદી પણ રાખું નહીં. મને જેમ ગ્રામો માતાપિતા કે ગ્રામોનેહીઓ માટે પ્રીતિભાવ હોય તેમ મારી પત્નીને પણ તેનાં પોતાનાં સંબંધીઓ માટે હોયજ, એ વાતનું હું કદાપિ વિચારણુ કરું નહીં. અને પત્નીની હાજરી કે ગેર-હાજરીમાં તેના પીઅરનાં માણસોની ચરકરી કરી કે બોડો કદી તેના હૃદયને આમાત કાઢી કાળે કરું નહીં. કેટલાક 'ધરના ચેલા' ને બહારના કાળાં પુરો પેઠે મિત્રો આમળ હસમુખો આનાંદી કેખાણું ને પત્ની આમળ મંબીર કદા યહું એ રીતનો હું સર્વથા ત્યાગ કરું. મારી સાથે પત્નીએ લગ્ન કર્યું તે મુનેહમારી કરી નથી, અને તેથી તેને વારંવાર કપકો આપવો કે તેના કામમાં બોડખાંપણુ કાઢવા કરવી એ કેવળ અવ્યોગ્ય છે. મારી પત્નીને પણ હું એવી બનાવું કે તે મારું સુખ મેવડું કરે અને દુઃખ આણું એણું કરે. કમાઈને કાચળા બધાં ને વાકી મારી રાખ્યાં કે વચાચંકાર કરાવ્યાં એટલે પત્નીને સુખના ચિખર પર બેસાડી એમ હું માણું નહીં. કારણકે રાજવંશવ હોવા છતાં સ્ત્રીનું હૃદય પ્રેમના એક રાજા માટે તલસે છે. સંપત્તીનાં હૃદયોની સંધિ કરનાર સાંકળ માત્ર પ્રેમજ છે. ધન કે બીજી કંઈ પાર્થિવ વસ્તુ એને આકર્ષી શકતી નથી.

સંસારમાં પુરોત્તમ કામ કમાવાનું અને સ્ત્રીનું ઘર ચલાવવાનું છે તે ગોચર છે. પુરુષની અછલ મોટાં મોટાં કામોમાં ચાલે પણ ધરની નાની નાની વ્યવહારમાં તે સ્ત્રીનીજ અછલ કામ કરે છે. અને તેથીજ ને બાબતમાં કુલસમજું નહીં તેમાં માણું

મારી પત્નીને નાહક કાપર કરું નહીં. તેમજ પત્ની સલાહ પુછે તો 'એમાં મને શું યુજવાનું' કહી તેને નિરાસ પડુ કરું નહીં. પેલે ન સમજતી હોય તે બાબતમાં પત્ની કદાચ કે પુછે તો "એ વાતમાં બેરતું કામ નહીં" એવા રાખે: બોલી તેની હોંસ કદી પણ ભાંગી પાડું નહીં. નોકરો ઉપર દેખરેખ રાખવી તે સ્ત્રીનું કામ છે. પણ નોકરથી કમનું વાચણ ભાગી જાય તો તે માટે પત્નીને કપકો હું આપું નહીં. નોકરો દેખતાં પત્નીને કપકો આપવાથી એ લેણો સોફી ક્રિમલ કરે ને હું જગત્તર માદ રાખું. 'હું માલીક છું' એમ પત્નીના મન પર હાસવવાનો વલ કરી મારી પોતાની અવોમતા સિદ્ધ કરી આપું નહીં.

મારી પત્ની પાસે મને 'પ્રભુ' ગણાવી મારું લાઘવ બતાવવાની અને ઇશ્વરનું અપમાન કરવાની રજા હું કદી પણ રાખું નહીં. હું મને તો કુનીબાનો શેઠ પુરુષ હોઈ તોપણ આખરે પામર મનુષ્યજ-સર્વ જગતના સર્વેશ ઇશ્વરના ચરણની રજ જેવો પણ ક્યાંથી ચાઉં? મારા પ્રત્યે પૂજ્ય જીવિ ઉત્પલ દસવવા માટે કૃત્રિમ ઉપાયો આદરી પત્ની આમળ ઉતરો હલકો પડું એવું શા માટે કરું? અત્યન્તેને લિચિટ્ત અને ન આપવું જોઈએ એમ કહેનારા પણ કદાચ પત્નીને પોતાની અછતી યાળીમાં જમણે? મારી પત્ની પોતાની પ્રુષીથી મારી અછતી યાળીમાં જમવાનું કહે તોપણ હું તેને સમજાવી આ સુગમગીરીની ખ્યાલ તેના મગજમાંથી કદી નાખું- પત્નીને કદા વગર હું કદી પણ બહાર જાઉં નહીં. અને ક્યારે પાછો આવીશ તે પણ હમેસાં કહેતો જાઉં.

[પણ મારે શું ને ૫૪ ૩૧૪]

ગુજરાતી સાહિત્યનાં કેટલાંક સ્ત્રી-પાત્રો

લેખક

શ. રઘિતલાલ હરિભાઈ પટ્ટણી

સમ્પ, સર્વશ્રી સંસ્કૃત.

ચિત્રકારો

શ. કાપડેય તથા શ. સહુપ

જો, સાહિત્ય અને કથાની લખિત
કિષ્કિન્ધા, કષ્પનાયુક્ત કર્તૃત્વ
રક્તિનો વ્યાસ, મુખ્યત્વે, મનુષ્ય, પ્રાણી,
પક્ષ અને વિપરીતી સૃષ્ટિને સમજવા, અને
તેનું દોષન કરી પુનરુત્થાન કરવાના મથકને
છે, એ સત્ય સમાવિત હોય તે એ તુરત
સમજશે કે મધ્યકાલીન, તેના અધ્યાત્મિક
દૈવી નિર્મલકક્ષિની ઉત્પાનાનીયતાની પરીક્ષા,
તેની કૃતિમાં, એ સદિગ્ધ સત્ય અને અદૃષ્ટ
અર્થવાળા સ્વચ્છ દર્શાવતો ભાવ—“રસ,”
કેટલો છે, તે ઉપર નથી, પરંતુ તેની અથ
પરનામાં અને તેના કષ્પનાભ્યાસમાં
સમાવતના કેટલી છે એ ઉપરથી
છે. આ સમયનાના તત્ત્વ
સાહિત્ય તથા કથાની સૃષ્ટિમાં કેવી રીતે
અને કેટલે અંશે સામાન્ય ભોગવે છે અને
એ તત્ત્વ ઉપર કષ્પનાની સર્વ કૃતિઓમાં
આધાર કેવી રીતે વ્યાપક રીતે રહેલો છે એ

દર્શાવનાર અન્ય સ્થાન અને સમય ઉપર
મુલત્તલી રાખી આવી એટલું કહીશું :
મધ્યકાલીન કથાનાસાહિત્યના ઉત્પત્ત કરનારની
નિર્મલતા, કથાને દામિયાન કરના, તેના
પાત્રોને કષ્પનાના, પાંચમાં અને આરંભ-
વાળા એટલી સમાવતી છે તેટલી, તેની કથાના
અન્ય અંગોએ આરંભના કરવામાં નથી. એ
સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે— અને તે અન્ય રમણે
મિદ કરવાનો પ્રયત્ન થયું કેટલું કે કાલ્પનિક
કથાકારની કથાના અધારનાનું ઉદ્ધ મૂલ,
અભિવ્યવિત ઉઠતી તેની કષ્પનાસાહિત્યને રમેલી
કથા—નરના નથી પરંતુ, સાચી રીતે, એ
નવ કથાનીજ ઉત્પત્તિનું કારણ અને તેને
આધાર અને અવરભન આપનાર, તેની
નિર્મલકક્ષિને રમેલી અને તેની મન મુદ્દિમાં
રમતી તેની પાવરમના છે.

આ વસ્તુસ્થિતિ એક બીજા પ્રમાણને
ફિલ કરે છે અને તે એક, પ્રાયેઃ કષ્પના

ત્મક કથાસાહિત્યના લેખકની નિર્મળશક્તિનું સાચું માપ, તેની પાત્રરચના અને તેના પાત્રાલેખનની સંભવિતતા કે અસંભવિતતા છે.

આ નિર્ણય પ્રેરક લેખકની લેખકશક્તિની પરીક્ષા માટે એવો નવીન દૃષ્ટિકોણ હતો કે કે ને, દૃષ્ટિબિંદુથી સમગ્ર સુજરાતના કલ્પનાત્મક કથાસાહિત્યનું અવલોકન, એક આકર્ષણભર્યો પ્રયોગ થઈ શકે. પરંતુ એ કોઈ ખીલત સમયને માટે રાખીશું અને અગ્રે સુજરાતી સાહિત્યના કેટલાંક પાત્રોનાં માન વર્ણન અને વિવેચન કરી સંતોષ પામીશું.

આધુનિક સુજરાતની વાચકસમાજમાં કથાના આશ બિનુ-પાત્રરચના પીશે વિચાર કે વિવેકભરી સમજણ નથી તે નપાત્ર જેવું નથી. કલ્પનાત્મક કથા, તેના સાચા સ્વરૂપમાં, એક દૃષ્ટિએ, સુજરાતમાં નવીન ઉત્પત્તિ છે; એટલે તેટલા ઘોડા સમયમાં એ કલાના અંગત અંશોનું, અને તેનાં સૌથી અગત્યના અંગ, પાત્રાલેખનની ગદ્યતાનું શાસ્ત્રીય કે સ્પષ્ટ જ્ઞાન, લેખક કે વ્યક્તિસત્ત્વને તોફાં શકે એ અસંભવિત છે. સુજરાત કળાત્મક શક્તિભર્યા કલ્પનાત્મક સાહિત્યના ઉપાડની હેઠળ ખીલતી દશામાં છે; અને 'એ' કે અનેક વિદ્વાન અને પ્રયત્ન લેખકો તે દશામાં કાર્ય કરી ગયા છે તોપણ એ કાર્ય એટલી ઉચ્ચ પ્રાંતનું અને ખટોળા પ્રમાણમાં નથી કે તેના અભ્યાસ અને તેની સમજણથી કલ્પનાત્મક કથાકારની કલ્પના સુખ્ય અંગેની શોધ રીતે પ્રતીત થઈ શકે કે શોધ રીતે તેમની તુલના કરી શકાય. અને છતાં ખ્યાન એવે તોય આકર્ષક અને આધારભૂતી વધારે પ્રમાણમાં મનેદૃષ્ટિને ઉત્તેજીત કરે તેવી પાત્રકલ્પનાએ સુજરાતના આપણા કવિતા, વાર્તા, અને કથાઓના સાહિત્યમાં નથી એમ નથી. બલકે, એક

પ્રેમાનંદ અને તેથી પણ આગળ પદ્મનાભ અને લાલચુના સમયથી કલ્પિતકથાઓનું આપણું સાહિત્ય શરૂ થાય છે અને તેમ સંબંધે ઠેકણે તેમનાં કર્તાઓને પોતાની કથાં રચવા માટે અનેકવિધ પાત્રોની ધરનાએ અનિવાર્ય કરવી પડી છે. તે સમયથી માંડ સાંપ્રત સમય સુધી કલાકારની કલ્પનાત્મક ઉત્પત્તિ અંગેથી કલ્પનાવ્યક્તિઓનું શોધ અસંખ્ય છે. તેમાંની અગત્યસમીન કેટલીક નું અહીં નિદર્શન કરવું એ, આપણું કર્તવ્ય છે અને તેથી પરીક્ષણ અને તુલના શક્તિને બાજુ ઉપર રાખી. અગ્રે તેમની સમજણ અને તેમનો વિવેક ઝાંઝી ફેટાવ્ય થઈશું.

આગ્રજ સાહિત્યના વિવિધ પ્રકારની નિર્મળશક્તિ અને દૃષ્ટિએકદમી દોરણમાં વલ્ય પાત્ર-સંમત આગળ સુજરાતના નાનકડા સાહિત્યની રમણીય વ્યક્તિઓની મંડળી કદાચ ઝાંઝી અને કરાંક નમાવી લાગે તો આકર્ષ્ય પામવા જેવું નથી. સૌકસપીઅર, આશે, બેન બેન્સન, પીનેરે, ગીલ્બર્ટ, સલીવન અને શી, એ મધ્યકાલીન અને સમકાલીન ઇંગ્લંડના મહાન નાટકકારોએ તથા ડીકન્સ, થોર્સ, બેરી ડીય, એલીઅટ, રોમસ દાર્ડી, વેલ્સ અને બેરી વોગેરે લુના. અને હાલના ઇંગ્લંડના મહાન કથાકારોએ પંચેછ સાહિત્યને પ્રથમ અને પ્રમુખ કલ્પનાવ્યક્તિઓથી એટલું ખર્ચિત કરેલું છે કે તેમનાં કર્તાની સાથે તેમનાં પણ નામ સૃષ્ટિના ધણા ભાગ ઉપર ધરમણ થઈ ગયાં છે. સુજરાતી સાહિત્યની આ દિશામાં સમૃદ્ધિ તેટલી નથી. પરંતુ સમયની કુકોઈ જોતાં અને પ્રવૃત્તિરૂપે ને અનેકવિધ બંધનોથી અંકગણણું છે તે બંધનોનો વિચાર કરતાં ને પાત્રસમૃદ્ધિ હાલના સુજરાતી સાહિત્યની અંદર માંત્રમ પડે છે તે નિરાશ

નક નથી એટલું જ નહીં પરંતુ ઉત્તેજક છે. જરૂરી, ચચળ અને શુદ્ધિમાન શુદ્ધતાની સ્પર્શશક્તિએ અત્યાર સુધીયા ઉત્તેજ રેલી સાહિત્યલીલા, અભામાં હોવા પ્રતિની સ-શક્તિ અને બળવાન કર્તૃત્વશક્તિ પ્રદર્શિત રે છે. અને કાળના મર્જમય ચિકિત્સા વર્તક જોઈ શકનાર કોણ એમ નહીં કહે આપે કે પાત્રોના અસ્તિત્વમાં આ :ણ કર્તૃત્વસીલ સાહિત્યવિભાગમાં ઉચ્ચ સ્થાન ફેળવવા નહીં આગવસાચી શાય ?

દમયંતી

જદુ પાછળ ન જતલ, સપ્તરેખા સેકના પ્રખર આપાકવિ પ્રેમાનંદથી શરુઆત કરીએ પ્રેમાનંદના અનેકાનેક પાત્રોમાં નેવધનાથની અધીમતા • દમયંતીથી વધારે ઉદાત્ત અને ચિતાકાંઈ બીજા કોઈ પાત્ર નથી નિર્ધારનીક સિદ્ધાસન ઉપર બેઠેના નગ પાસે તેની પિયમના હોવરાશી, તેની ભવિષ્યની પટરાણી સ્વયંવદા નારુકવે ચોએ કરિ હોદરાદે છ ક

જલુ માલ ને ચાંદરી, અદ્વિત્ય સુદર વેલ, તેને હ કેમ ચર્મીલ, વર્ણવી ન રહે શેઠ બીમક સુવત્ત ચાલ સુખાકર, દેખને શોભાવ, ચદ્રમાં તે કોણ પાખે, અભામદ સત્તામ સુદિ કરતા બહાલમે, અધુ તેજુ પાવ તે તેને પ્રજાપતિએ પડડ, દમયંતીનું ચાવ

ને વળી આગળ, દૂતાર્થ કરી આવેના નંગરાજના પ્રાણસખા, હ સ્ત્રી પાસે કરિ સુ કોવરાવે છે ?

બૂન મે દોડી અર્ચવટક,

સખી મે મધ્ય કબી અનનેકકી;

કાચીરમ મ નુવત સાદેવડી,

વચ્ચે વેટલી ૧૧૩ની વેલકી

કરિ આગળ કહે છે

વેલ ભણે • હેમની અનેન કુદે કુદી
ચરિત ચિત થયું માક, ને મયો દુલ્લભ સુધી.

સામસામા રહા શોએ, બોમબોમ બેને સોમ
દુદુમા બિંદુ બિરાએ, બહે હેટમલુ કોમ
હાં અમિનિચિ ફિશલુ પ્રકટમા કદા વર્ધ પ્રકાર
અવોત્તેજસ્વથી રથમ પ્રકટયો.

હું એથી થ રથે આગરા

ઉપમા અને તુલનાઓની કીમત અને ઉદ્દિગતાના આધુનિક નમયને પગ કેટલેક આમે પાણી બગાવે તેવું આ દમયંતીનું ઝગલુન પ્રેમાનંદની પાત્રોએખન કલાનો ઉત્તમ નમુનો છે કરિ આ કરીઓથી તેની ને આવેખના પુરી કરનેા નથી લગભગ એક સ્ત્રીનું આપુ કડનું, આ સૌંદર્યવેનના ચહેરો કરિ તેના અવરૂપવર્ણનના સમાપ્ત કરે છ જોને અતે કવિની સાથે વાચનારને થલુ કલુપ ક્યાં રિના ચાવનું નથી કેઃ
જોને દમયંતી ના નેહ,

તેણે હમર એવે બાઈ

ભાગ કાયા કનડાની લોહ,

એથી બીજી અવરૂપ ન કે હ

કપતી મળિ, શુદ્ધતાની ખાલુ અને સુકુમાર કુમુદ જોવી કુમાળી આઃ નવના. પ્રેમાનંદની નવોગન સ્ત્રી શુદ્ધતાની આપના છે. એની પ્રક્ટા અને ખીનસ્ત્રીમાં ઉલ્લુપો રહેવી છે એ સત્ય છે. પરંતુ એ છતાં ક્યાં રિના આવે તેન નથી કે પ્રેમાનંદના પાત્રોમાં આથી વધારે નાદમ, મુદર કે પ્રભાસગળી તેવું એક બીજું પાત્ર નથી. દેવદત્ત ચણ અવરૂપ નળની દુરુકાંચી મુજાની દમયંતી ની દયાએ કાને મુજાકાનું ઉત્તેજ નથી કરી ? પોતાના પ્રિય બે બાળકાને માંસાળ વાળાવી કુખી મળાની હેકની તોલવગીરીએ કોના દેવો નથી સીંગળ્યાં ? “ વનમાં વદપતની ” અનુપમ વેટલીની મર્મહારક રસિકાએ, કોની આખોમ આપુ નથી આપ્યાં ? અને અનેક સુશિષ્યુકિાએ પરાતર રવી પોતાના ચ સેવા

[વધુ મઠે ભુતે પૃષ્ઠ ૩૨૬]

ગુજરાતી કલ્પના- સાહિત્યનાં કેટલાંક સ્ત્રી-પાત્રો

લેખિકા:

સૌ. બહેન લીલાવતી

દેશની સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ દેશના આ જીવનના વિકાસ પર વધારે આધાર રાખે છે. તેનજ આપણી સાહિત્યવલ્લભી ગૌરવ અને લોકલુહવનો આદર્શ એના આ પત્રોની પ્રતાપી સરકારના પરથી નવાજાઈ એમણા અનુભવની પ્રણાલિકાઓથી પગ પર ધરાવના પુરોણના શુદ્ધિ-જગ કલનારા વિનાનાં પ્રણાલિકા જેમ છીછરા અને છ નેટવે અંશે એ કલનારા સુવર્ણ અને બદલવિત હોય તેટલે આરો એ જાણી નિર્ભય અને અખડિત રહેવાના. પણ એ સુવર્ણ એ પ્રણાલિકાની સખીના પર આધાર રાખે છે.

કેટલાંક અપવાદ સીવાય લેખિકા જેમના સંભવના સંક્રાંતિથી પર નથી જાણ સકના જનલુહવને આસપાસ મારી રીતે પ્રતિનિધિત્વ કરી શકે એ આસપાસ સારા વેળા એવી એક વ્યવસ્થા થયું જાણને રીતિવર્તે છે. અને જ દેશ કે કાવચે વચ્ચે જીવિત હોય નેનામાં એકલપતા આપના વિના એ કાર્ય અસકલ છે. કથા એ થોડાંક કાવચ આપના જાણ

શકે પાછળ આવના લોકલુહ અને એને સંસ્કૃતના કાવચના આસપાસ આપવા નેટવે એવી સહિત પ્રતાપી એ એમને આપી શકે. નામજા પસંદ કાંઈ સુમેળના સમયમાં દર્શનને એ કેટલેક આરો કદી પણ શકે. પણ એની અમરમાંથી એ સર્વથા મુજા નો નજા થઈ શકે.

ગુજરાતના કેટલાંક સમર્થ લેખિકાની જાણનાં એ અને શુદ્ધિના સંપ્રદાયથી વડાએથી અને એમની લેખિકા દારા મર્ત સ્વરૂપ પામેથી જીવિતના દર્શન કરીશું. સર્વથા સમજ દર્શન કરવાની પારણા નથી. માત્ર સાહિત્યના ઉપાનમાંથી થોડાંક સોરભ-ભાવી પુરોણ જેલિન સતોપ માનવાનો છે.

ગુજરાતનાં લોકલુહના રસજોડુ છાંવવા કાવચે ગુજરાતી પાત્રોમાંથી સહિત અહીં આદર નહીં પામતું હોય. રત્ર સાક્ષરથી અજિવાલ નખાઈ પહેલા એ રિતિનાં સમર્થ પ્રવળ થશે હોય એવું અજાણના નથી. એમનું પ્રિય તારવાન

એમને અરસિક કરવામાં સમર્થ નીવાયુ નથી સાગતુ, અને પરિણામે એમની સ્વ-દેશીય પ્રવૃત્તિમાં નાટકો અને ઘાતો જલ્પ સ્થાન મળ્યું.

સુવર્ણાત્મી સ્ત્રીજીવન ને વખતે પ્રેરણા અર્થે એવું નહોતું અને તેથીજ આ મણિવાવને એમની નીચીશ્ચિ અન્ન ભાગના કલામકારો નીરખી રમી પડી છે જે ભવના અને એભાગ્યતા એમને ત્યા નીરખી હશે ને એમના કાલના કલ્પનાની બહારના પ્રેરણા દૃષ્ટિએજ થઈ શકે ન હતી. પણ એમના કાવ્યની સ્ત્રીજીવનની નિર્માણનાની અનુભવાથી એ જટલી શક્યા નથી. એમણે સ્ત્રીજીવનમાં કિનારા રમ પુરી એની નીરાધારીને વધાર મોઢક ખનાડી એમનાં, 'સુધાન્નિદ'માંની રમા આની સાક્ષી પુરે છે. જેનેનીનું મૂળ પુત્રક બહુ ઉત્તમ પ્રકારનું ગાંધુ નથી પણ એમની મુખ્ય નાવિકાની મીઠી નીરાધારી અને એની આસપાસ પ્રવેશ પામતુ પાતાવરણ એ મણિવાવસાધના તરફના પલુ રસિક મન પર વધારે અસરકારી થઈ શકે. એમની આસપાસ એમને કચરાઈ જતુ અને એના બોળમાં કચરી નાખતુ સ્ત્રીજીવન એમને એવું દર્શે. એની ભવ કરતા પર એમને કટાક્ષે આગે હશે. પણ એ ભવ કરતા કાઠી નાખતા બાકી રહેતી નિરાધારતા એ એમને વધારે અસરકારક (appealing) સાબી થશે.

અમલના રજપુત વીરોની આકૃષ્ટ કેટલાક પુરુષદ્વેષને સ્ત્રીઓની નીરાધારી જેટલી પ્રેરણા અર્થે છે તેટલી બીજા કલાકારો નથી મળતી એમનું પુરુષદ્વેષ એથી વધારે અમૂલ થાય છે. એમની રસિકદૃષ્ટિ અને અભિજ્ઞાન અભિજ્ઞાનને પાયા છે, એમને સ્ત્રીઓના હક્કનો સલામ અપાવન કરે એવો ભાવ છે.

એમને હાથે છે કે એમની હૃદયની દેવી માટે એથી જેટલું બેઠકો તેટલું કરવાની એમની તક અને એ દારા મળે. આદ્યમનોષ મુદતી લેશમાં આવે છે રા નિહિવાત ભાષના સમયમાં નો હક્કનો સલામ ઉપ-ચિત્તવજ નરોનો થયો અને પરિણામે એમની રક્ષાભાગિ રમાને, મીઠી, મોઢક રક્ષાને આધારે મુદતી રહેતી રેલી મળી નિર્માણ સ્ત્રીજીવની અનુષ્ઠ અને તેથી વધારે આગ્રહ મનાયતુ સદ્ભાવ મળ્યું છે.

રમા મધુર જતા અભાગે એની નથી, એની મુદતી ગમે એની છે જતા એને આદ્યતુ અગ્ર ન આપી શકાય. એનામાં પ્રદા અને અમિત જતા અનિધરના અને અગ્રાન રમણ દેખાઈ એવા છે. રમા હૃદયમાં વમે છે, પણ જુદી આગળ ટરી શકતી નથી અને તોય એનામાં એક પ્રકારની સુચલ છે જે ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે.

હૃદય એક પગની દવાથી દાઝે છે પણ એની સાથે મમન નથી થતુ રમા જેની સ્ત્રીની જરૂરીયાત એને પ્રુદીને નહીં પણ નમે અને માટે માગ્ય પારો એ રીતે પુરવાની દેખ છે એની નિર્મળતા અગ્રવાર છે પણ તેથીજ એ હૃદયની અનિરાધારી બને છે.

સુવર્ણાત્મી સર્વદિવસદૃષ્ટિમાં એણે અન-તાર સીધો ત્યારે પારોત્ત્વ આનુષંગીયો શોભતી એ પશિમી સુદીએ વિદાનોના ચિત્તને વશ કર્યા. એના અન-મદાતા પિતાના જુદિવેઅને શોભાવે એવું એ બાલક હતું એમ સવેએ શંકા વિના કબુલ કર્યું. આણે એની વલનનાને બીજા એથી ઘણી અવતારી સુદીએએ જાણી કાઢી છે પણ, જતાએ એ મીઠી સુદીની મોઢકતા ધણીને આકર્ષે છે. સર્વદિવસના ઉઘાનમાં રમા હમુએ અપ્રતિવલ વેનડી સમી દરારાને છે.

તે પછી ૨૫. સા. ગોવર્ધનરામજી કાલ આગ્યો. એમની મધુર કુસુદ અને લાઝી કુસુમનાંજ આપણે અત્યારે દર્શન કરીશું.

ગોવર્ધનરામજીએ છવનના અનેક રંગોળી રંગાવા પછી એના સારરૂપ લખેલો 'સરસ્વતીચંદ્ર' એ નવલકથા કરતાંએ પુરાણ વધારે લાગે છે. એમાં શ્રીમંતના શ્રદ્ધાસંસાર અને રાત્નવત્રના ભેદ છે. એમાં જુના ઉડી જતા સંસ્કારની ડાયામૂર્તિઓ અને નવા સંસ્કારના આગમનની ડાપ છે. નામર શ્રદ્ધાની આંખે એમણે સંસાર જોરો છે. વળીતની માફક એમણે કેસ રેણુ કંઈ છે. 'સરસ્વતીચંદ્ર' ના અધ્યાય જુનામાંથી નવા કુમમાં એવિશ કરવાના કે જોડનારા પુલ જેવા વધારે લાગે છે. કથાના કાલ પ્રમાણે કુસુદ કુસુમ પણ સંકેતિકાલની નામર કન્થામિશ્ર છે.

સા. ગોવર્ધનરામજીની કુસુમમાં જાવના-ઓ છે પણ એને પાર ઉતારવાનું બલ એનામાં નથી. એનો આત્મા જુનાં બંધન તોડવા મથે છે પણ નવી પરિસ્થિતિ સ્વીકારવા તરફ નથી. મંદિરકાલી પામણની માફક એને જરાક તાપ લાગતાં એ કરમાઈ જાય એવી કામળા છે. એ સુંદર છે પણ કંઈ નથી. એના તરફની અતુક પાલી આપણું હૃદય ગીરાય છે. એના અંતરના તરફાટ જોતાં આપણું મન પણ મુજબ ઉડે છે. કલાદેવીના એક સુંદર અવતાર સમી એ ચિત્તને બાંધે છે. પાણુ-એણું જાડુ ઉતરે કે તરત એનામાં એક પ્રકારનું જોમ નથી એમ લાગવા માટે છે.

એના નિમ્નદમાં એક પ્રકારના જોરનું જ્વાલ માય છે પણ સાથે ક્ષાએ આવે છે. એનો ભોગ આવરણ છે પણ તેથી એ સુંદર નથી બનતો. પરિસ્થિતિની એ

સ્થિતિની નથી થઈ શકતી પણ એની સાથે એ ઘસાય છે. એણું દુઃખ એણું પોતાનુંજ નથી રહેણું પણ વાચકના ચિત્તને પણ પલોળી નાંખે છે અને તેથીજ એની નિર્ભયતા પર એ ગીટનાય તો હામળે પાત્ર છે, અને છતાંએ એ સર્વની સહાનુભૂતિને છેક સુધી પુરેપુરી આપ્યે છે.

કુસુમ એનાથી વધારે અર્થગીન છે. એની બાલિશાળ અને તોફાન મરતી જગતે એવાં છે. એના રમતીઆળપણાથી એ પ્રિય બનતી જાય છે. પ્રેરણા આપે એવી. એનાં સુંદર મન અને સારી એના સર્વ સંબંધી-એને સમાવના એ બંધનકાલમાં ચિંતા કરાવે એ સ્વાભાવિકજ લાગે છે.

પણ કુસુદ કરતાં કુસુમ કંઈ થઈ શકે એવી વધારે છે. કુસુમ કુસુદ હોત તો એ પ્રથમ વળીવાર ઉદ્ભવતો નથી લાગતો! પુષ્પ સમી એ કામળા કળીની આસપાસ એક પ્રકારની કવિતાનું જાડુ છે. કુસુમ કુસુદ હોત તેર એની કલ્પના અને જોમે સરસ્વતીચંદ્ર ની કથા કે જુદાજ સ્વરૂપની કરી મુકી હોત. એમાં ઉન્માદ નહીં આવત. પણ નિરાપારતાએ આટલો પ્રવેશ નહીં કરી શકત.

કુસુમ અને કુસુદ બંને સુંદર છે. બંને આદર્શ છે. પણ કુસુદ મધુર છે અને કુસુમ પ્રતાપી બનત. કુસુદ જાડું સમી સુવાસિત અને નાજુક છે. કુસુમ મુલાખની ઉપકતી કળી સમી ઉગઈ ભરી પણ તરત કરમાઈ ન જાય એવી છે. કુસુદ સૌંદર્ય છે. કુસુમ સૌંદર્ય અને રોજા બંને માન.

રાજાધિરાજ

‘શુદ્ધરાતનો નાથ’નું અનુસંધાન

લેખક

રા. કુનૈયાલાલ આલેકલાલ મુનશી,

પ્રમુખ, સર્વદાય સંસ્થા

નોંધ.

એણે ખારી “પાટણની પ્રમુખ” કે “શુદ્ધરાતનો નાથ” નાથી હશે તેને બા વાતાર્ના કેલાલ પાત્રોની મોજખામી પડશે. એણે એ વાર્તાઓ ન નાથી હોય તેને બાટે નીચ આપેલી એ વખતે બસ

જયસિ હોયેવ મોજા હી	અણુડીનપણ પાટણનો રાજા અને શુદ્ધરાતનો નાથ.
મીનજોદેવી રાજ્યમાલ
મુંજાડ ખડા અમાલ
હિંદા મના અને અજાનનો સત્તાધીશ
લાલક મની. † કણ્ઠવતીનો સત્તાધીશ
સોમ મનો
ત્રિભુવનપાત્ર રાજાનો ભણીને ને કે મહાનો દંડમાલક
મારમીરદેવી ત્રિભુવનપાત્રની પત્ની ને મીનજોદેવીની ભણી.
કાક ત્રિભુવનપાત્રનો મિત્ર ને કાટરાજ.
મજરી તેની પત્ની
સંજયન સોરનો દંડમાલક.
પરશુરામ તેનો પુત્ર.
રાખિ માર મુનામનો રાજા
રાણકદેવી તેની રાણી.

આમલદાં પ્રકરણોનો સાર

સંવત ૧૧૬૯ના ચૈત્રની એક તરારે એક જૈન સાધુ ને ઉદ્ધારી લીધો. આમલદાં બુદ્ધિમાન આત્મજીવિ છે. આમલદાં દુર્ગંધાળને મળવા જતાં રસ્તામાં એક યુવતીના સંદર્શથી મુગ્ધ બને છે. તે જાને મળીને જંપસિદ્ધદેવનો સંદેશો તેને આપીને પાછો જાય છે. સંદેશમાં કાકને વાત્સા છે કે તેણે ભવ્ય આમલદાંને સોંપી જુનાગઢના ઘેરામાં જોડાવું. સાક્ષી લીલાદેવિએ પણ કાકને તેડાવ્યો છે. દરમ્યાન જુનાગઢથી મહિબદ્ર સાહુકરેલીકું તેડું આવે છે. બધું સાંજળીને કાક દેવમદસુરિની વિદાયથી લેવા નય છે, ત્યાં વાર્તાવા આરંભમાં આવતા જૈન સાધુને તે જોયળે છે, અને તેની પાછળ એક ઝૂમ્મર યોગે છે, અને રસ્તે પડે છે. દરમ્યાન આમલદાંને તેના ચુસરને ત્યાં તેનો સાથો, પાંચે કાક છલ્યાથી કડવાસભર્યા કુદયવાલો બનેલો દેવાપાલ લુખા આવડાર દે છે. તે યુવતીના સંદર્શથી તે મુગ્ધ થયો હતો તેની આજ કાકના આમલદાં બે સેનિકોને મોકલે છે, જેઓ પુષા આગળ મિદ્દે પતીઆરીઓની મરફરી કરે છે. મહિબદ્ર મદાસજ તેમને વારવા જતાં એક સેનિક તેને મને છે. તેજામાં દેવાપાલ આવીને સેનિકોનો પગ કાપી નાખે છે. આમલદાં આગળ ફરીબદ્ધ જતાં તે દેવાપાલ તપર કોથે ભરાય છે, પણ એજામાં કાક આવી પટોળીને ખરી હાથકત કડાવીને સેનિકોને કાપી મુકે છે અને દેવાપાલને ન હાથકત આમલદાંને મેલે છે. આમલદાંની છાત્રવાદીની નિશાન-જનક જાણ લેતો કિર્તીચંદ્ર કાક પોતાના પરિવારને દેવાપાલને સોંપીને રવાને થવાનો વિચાર કરે છે. દરમ્યાન આમલદાંને તેનો સરાવે સંજપાલ દુર્ગંધાળને વેર લઇ નય છે. તે વખતે દેવાપાલ પોતાના શુક બદ્ધાન'ક આત્મ પદ્મીએ કપાની પોતાના ટેપાની આજ કાકતો કાંતી મેરદાજરીમાં મળતો જમાડવાની રત્ન, તથા જકર પડે સેનાપતિ "સુવચેન"ના શુગ રમૂપમાં બદાર પડવાનું વચન તેમની પાસેથી મેળવે છે. પછી તેને કાક મળેલો કાક મુશ્કાલુ'વરીની યાત કાકતાં દેવાપાલ કાકનો વધ કરવા કોટિ છે, જેને બદ્ધાન'ક વારે છે. મુરુના સમભવવાથી લેપડે કાકના કુદ'બધ' રાજ કરવાનું દેવાપાલ વચન આપે છે. કાકના રવાને થવા પછી ચંકરીને દેવાપાલની સ્ત્રી સાથે જોતા, પાલી થાય છે. દરમ્યાન આમલદાંને ખબર મળે છે કે તેણે મન કરી જતાર હુલતી તે મંજરી પોરેલ છે. તેથી તે કાક બદ્ધાન' કાકને ચંકરીના ધરની રેજા મુલાકાત લેવાની રત્ન તેની પાસેથી કુલિથી મેલે છે, અને તેના મિદ્દમાં જાત જુલી નિચકાણુ જૈન સાધુ દેમજ દસુરિની અવગરુના કરે છે. જાક 'વાપાલ મદના કોકારના ગુદ તાવક અને કાકમલ દેવાને લેવાળી કોકાર આવી કરી આવવાનું' તેની પાસે કમુલાને છે-મિત્રી રાવતે કે કાક પાછો આવે તો દેવાપાલ અતજ ફરી જરી આપે.

(હવે આગળ વાંચ)

પ્રકરણ ૨૬ મું

અરિનું આત્મનિરીક્ષણ

તે જપાલ વચ્છિકામાં હેમ્પાંદસુરિ જૈન પાદમ ફરી બેઠા હતા. એમનાથી થોડે દૂર પોતા એમનાં મિત્રન તરફ એ જોઈ રહ્યા હતા.

આ જુવાન અરિને ખાનડમય મીઠવ

આમ બેસવાની રૂંચ નહોતી. આને આ કિયોને તેને જરાક અસાધારણ લાગી.

ત્યારે ખીખન' ઠોકરાં પ્રેમીમાં રમે

ત્યારે એણે પીતરાય થવાની છબ્બ બનાવી;

ત્યારે પુરેલો ઇવનમાં જમીનના નગા

આ નિર્મલ કાચ સચું મગજ એ સાર
ખળતો તે દિશામાં ફરી ચકતું, ને ધારેલા
વિષયનું આભેદન પ્રતિબિંબ એમાં પાતું. એને
આમ વગર પ્રપત્ને અપૂર્વ હતો તેનો
હેમચંદ્રને પુરેપુરો આજ હતો.

આ ઉમરે પહેલી વાર તેના મગજમાં
સંશય થયો. શું તેના મગજમાં, વિદ્યાર્થી
છાયા પડી? બીજા માણસને આ સંશય
સરળો પેદા ન થાત; આ અદ્ભુત શુષ્ક
એટલે સંશય પણ કેમ થયો તેની ઝડતી
તેણે ખેંચે હતી.

કાલે તેણે એક સ્ત્રીનું વર્ણન પહેલાં
લેખણ શુષ્ક લેયું; એક મૂર્ખને પેલે
ધારેલી બાજુ ઉપી વાળતાં લેયે; અને એ મૂર્ખ
પેલી સ્ત્રીની સજાદથી એ બાજુ ઉપી વાળતો
હતો એણે કે વહેમ પડ્યો. તેણે ધણી સ્ત્રીઓ
લેખે હતી; ધણી મૂર્ખને બાજુ ઉપી વાળતા
લેખે હતા; ધણી સ્ત્રીઓ બાજુ ઉપી વાળતી
શકે છે એણે અનુભવ કર્યો હતો. ત્યાર
આ વિદ્યાર્થી તે નહોતો; વિદ્યાર્થી સંશય
પણ ખોરાં હતો ત્યારે આ સંશય પેદા
થયો કે એવી જમણા મગજમાં આવી કેમ
આમ નૈયાયિકની તીક્ષ્ણતાથી સુરિએ પ્રગ્ન કર્યો.

ત્યારે તેણે દક્ષ લીધી ત્યારે આ
સ્ત્રીને લેખે હતી એમ કે અનુભવમાં હતું.
પછી એને કાલ લાઇ મથો ને પડણી મથો એ
પાત તેની જાલીતની બહાર નહોતી. અને
એ પિદાન ને બાળેણ સ્ત્રીએ બાંજર જેવાને
મહાત કર્યો હોય. તેમાં એણે કે નહોતું કે
તેના રિયર મિત્રને જરા પણ અનિચ્છતાની
સંશય લાવવાનું કારણ રહે. ભારે એ
સંશય હોમો થયો કેમ? છંદે ભરાઈ હેમ-
ચંદ્રસુરિએ પોતાના કાચ જેવા નિર્મલ
મગજને પુષ્ટ્ય—

“મહારાજ! પ્રણામ.” આત્રણનો
જરૂર મળક કરતો અવાજ આલ્યો. તેણે
આવી પ્રણામ કર્યો.

“કાણુ આંખડ! આપ ધર્મલાભ.”
સુરિએ કહ્યું.

આત્રણ ને હેમચંદ્ર બાલપણના મિત્ર
હતા, એક ઘરમાં ઉછર્યા હતા, અને ઉછ
મહેતાની સર્વવ્યાપી રમતનાં રમકડાં હતાં.
છતાં આ પ્રતાપી બાલસુરિને સર્વપરિ
કરવાના ઉછ મહેતાના પ્રયત્નોથી ખંભાતમાં
હેમચંદ્રસુરિ એક તીર્થકર હોય એણે આઠખર
રાખવામાં આપતો. એટલે સાધારણ રીતે
આત્રણ આવી રીતે તેને સંબોધવાની દીમત
ફરે નહીં. પણ દેકાવસા નામ કરતાં ઉપાધ્યે
પ્રભુથી એણે. એની રૂપાળી પાંખડી પર
જાઓ માર્યો હોત તો બીજાક ખખે રહેત;
પણ ત્યારે તેની હરથેશ્વરીને મોઝો
નોડવાનું કામ સુરિએ શરુ કર્યું ત્યારે
તેનાથી મન સહેવાય.

તેના મગજમાં એક ધણી મગદની
પોલના આવી. મંજરી પંક્તિશિરોમણી છે
એમાં તો કે સંશય હતોજ નહીં. તો આ
સુરિ તેનાથી દારીને જાય તો એને જરાખર
ચિંતા થયે. ઉછ મહેતાને પુત્ર આમે વિચાર
કરે એ અલકાશ ને પાતાજ એક કર્યા મેંડું
હતું. પણ અત્યારે આંખડની મોઝોનોડવા
હતો નહીં. કાલિક સંતોષ, એક કામચંદ્રને
તેની હરથેશ્વરીને વિચાર તે તેને અત્યારે
અતિશય વહાલો થઇ પડ્યો હતો.

અર્ધબાં આવવામાં તેનો એક મુદો હતો.
તે સવારે આપણ જોડે મંજરી કરવા કાલે
ત્યાં મથો હતો. બહારના પાડાની પરકાશને
તે એણે, ને જુગુગુગુના આગેવાનોને મંજરી.

[નવું ગાંઠે જતો પૂછ ૩૭૧]

તારો બ્રહ્મજન્મતિથિ

લેખક

રા. મહુસાલ જમનારામ દવે

એમ. એ.

ભ ગવતી! તારા બ્રહ્મજન્મની આજ દિવસથી આ તો પૃથ્વી પરનો હું પામર ને કે તારીને ઉજવી શકીશ ?

અજન્મની આબોધના સ્મરણા કરતા તુ તો નિરાપિ આત્મીય અને છત્રનના અનન્યા સમક્ષાય અનુભવીશ દેવાપિદેવના પરમ વાત્સલ્ય ક્રીડા પરમાર્થથી તારા ઉત્કૃષ્ટ પ્રવાહુમાં તુ અદ્વિતિય નાથી રહીશ — પણ હું હું તો ને તારો મહાપુત્રો આસ્થાદ કેવળ કેળવીશ શકીશ કેલવાશ પણ તેનો હું અહીં નહીં કીવી શકું. વિશુદ્ધ ને સુસાર્વજનિક તે પરમાત્મ હ મારે તો કૃષ્ણ સ્વપ્ન સમેત જ ઉભરી — પણ આશ્ચર્ય છે કે આજનુ જી રવાન કરને અનન્ય મનના પ્રકરે, ત્યારે તારા આત્મજાગૃતો આદેશ સુધી ને અક્ષરપ્રાપ્ત આખજ સર્વ નિર્વિરોગ મળી મેહુ — નાબોડા તુ ને હું — ખને સો માથેજ વ્યકતાત્મકતા નિ શેપસુ ફરીત પામી રહેશુ ...

ખરેખર! પૃથ્વીની તારી છત્રનબીન, ઉત્કૃષ્ટ હતી ખરેખર તારા આ બ્રહ્મજન્મે અમુત્તાન જનમડે દીપ્તિ રહો પૃથ્વીની તારી પ્રજુત્ત સ્થિતિ હતી તેથીજ તારી પ્રજુત્તમત્તા પરમ પામરી રહી પૃથ્વી પરતુ તારા કાળે આત્મજાગૃતને આત્મજાગૃત મેખતુ હતુ માથેજ પૃથ્વી પાર્શ્વનુ સો તારા બલ્લકિય કવાળીસા વડે મેખી રહેત હ

— બસ! હું તો માત્ર દુરથીજ — આ અનિત્ય ને અમુખી લોકની આ ખાલુએથીજ — માત્ર વિરોધ છું. તારો જી અખડ અનંત આત્મજાગૃતને કીતુ છું જેટલો ક્રીયાત્મ નેતરો તે દીપ્તિવન્ને દામિત્યવન્ને રાત્રિના તત્ત્વમેથી આનંદ આપી ખીજુ તો હું શુ કરી શકું ?

જે હુઓમ્ય સ્થાન તુ મેથેજ છે તે દિલ્લિઆનજાગૃતને મારે આસિરોદ દેવાય અપોમ્ય છે. હું કેલખ માત્ર હું તો માત્ર તારી સમક્ષિજ મળી શકું હું તો કેવળ તારા વસમાનજ મળવી શકું હું તો તારા અનુરોધ જાણ સમેત એક લનેજ વડી રહું: પૂછ રહું — આરાધી રહું મારા અત્તનના પ્રસન્ન પ્રજુમન માત્ર અમર્ષી નહું ને વધુ કે તે સંદોહીત ઉદ્વેગિત પ્રકાશના નહાનેશ કિરણે અને ચલિકિય પ્રાપ્ત થઈ રહે — તારી તે પૂવ્ય પ્રજુમનતાની પ્રાણપ્રકરિશની જ્ઞાપાપાથી મારેજ અતર અખડ અલ્પજાણ રવાળી રહે ને તારા તે ધન્ય અમર છત્રન છત્રવા મનેજ પેળાએ દેશજા મળી રહે. અનુ.

પ્રિયાવિરહનાં

સંસ્કૃત

કાવ્યો *

લેખક:

૨૧. વિજયવરાય કલ્યાણરાય,

ઉપમંત્રી, સાહિત્ય સંસદ.

ચિત્રકાર:

૨૧. ડી. સી. જિગ્નેકર,

એ. એમ.

ત મેલા મૃત્યુ પામી ત્યારે તેના પ્રેમીએ
એક શુદ્ધ કરુણ પ્રસારિતમાં પોતાનો
શોક ખાલી કર્યો એમ ક્યાંક પાંચું હતું.
અત્યાર સુધી સંસારમાં એવી અનેક તરલાઓ
મૃદુ છે—તે અતિ કાળથીજ પુરવહાલમાં વસી
છે. પોતાની તરલાનું અવસાન પ્રત્યેક પ્રીતમને
સાક્ષ્ય છે; તેની પ્રશસ્તિ પ્રત્યેક હૃદય
વિરહીએ ઉઠી બધાનાં વશુસાધી આંસુથી
રમી છે અને 'સાહિત્યમાં' પણ જગતથી
મનુષ્યહૃદયના ભાવે આલેખાયા શરૂ થયા,
ત્યારથી વિરહીના હૃદય સાથે તાલક્રમ
સંપાદિત વિરલ કવિજને તેને અમર કીધી છે—

શુદ્ધિ સચિવ: સચી મિથ:
પ્રિયશિષ્યા લલિતે કલાધિપૌ ।
કરુણાપિમુક્તેન મૃગુના
હરતા ત્યાં વદ કિં ન મે હતમ્ ॥*

હતાશ અનુના એ દયાગળક ઉદ્ગારમાં,
૧—

હા હા દેધિ સ્ફુટતિ હૃદયં ક્ષસતે
દેહવન્ધ્ય:
શૂન્યં મન્યે જગદવિરહજ્યાલમન્તર્વલામિ ।
સીદધન્વે તમસિ વિપુરો મગ્જતીયાન્તરાત્મા
વિષ્વહ્રમોહ: સ્થગયતિ કથં મન્દભાગ્ય:
કરોમિ ॥

* સ રસત મ્લોકોનાં શુભકાલી કાપાંતર રાત્રે રવ. અસ્તિત્વકૃત 'દત્તરામચરિત' અને રવ. કાલકાર્દિત 'અન્નવિસાધ' તથા રા. વિવિધભાગ 'કરુણાલોક'નાં કાપાંતરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

- ૧ શુદ્ધિની મળી પ્રધાન ને,
પ્રિયશિષ્યા મૃગુની કવની કં
યર્થ નિર્દય આજ મૃત્યુએ
દરતાં છું નથી આદરું દર્પું ।
- ૨ મૃગાએ છે હૃદય અલિપ્તે રેલાં બાંધે બળે છે;
સંસારે સૈા હતા દિસતાં મિત્ર મૃગ બળે છે:
પૂજીતો આ મહાન તિમિરે દુખીતો છવ બળે
દુર્ભાગી હું કહું છું રાખે પોતે આંસુ બરાબ.

—એ રામસદની અનલ વેદનામાં આવીર્ભાવ પામના શોક મનુષ્યહૃદયની તે અર્થાત ન દશા સ્વયં છે ભારે ભયો જાણના એક ઝુનેલી નથી જડોગ, એક વિચારમથાન નથી રહેલું એક વિષયની શાંતિ નથી મળતી એ દશાના વિવિધ ચિત્ર અન્ય સાહિત્યોમાં તેમ સિદ્ધ સ રહેલ સાહિત્યમાં આવેલ નથી એ અલ્પ વિચાર (કાવિશાસ્ત્ર “રઘુ-રાસ”), રામ વિજાપ (ભવભૂત ઉત્તરરામચરિત્ર), અને કર્ણવિવાસ (ભગવાય “ભમિની વિવાસ”). એવાના અહીં રસદષ્ટિએ વિવેચન કરીશું આ પ્રવાવિરહની વિવાપતરીની સાથે, “કુમારસંભવ માતા રતિવિલાપ અને “કાક બરી”માં મહાવેતાનુ આદ્ય ૬-એ શીલાબિજ્જા ત્રિપતમાઓની વિરહઅથાના કાવ્યો પણ આ સંબંધમાં પ્રસંગોપાત્ત ઉલ્લેખ કરવા પાડે છે.

વિષયનામાં મહત્ત્વ ન્યાય સમજાવણ પર્યંતેષ્ટાએ ધર્મના ઉપરેષ્ટ કર્યા છે તરફનાઓએ તેના અડળ બક ઉત્તરના શુદ્ધસામરતાં સહામયન કાંઈ છે અને મહત્ત્વ અસ્તિત્વ પણ એક માત્ર નહીં હાથ એવી આસા વિદ્યાનાઓએ આપી છે એ તથેથી કહિત દર્શિનિદુ નાક, એ વારવ વિક ને વધુ સ્વાભવિક જાણવ છે કવિ સામાન્ય જનતાની વધુ સમીપ છે વહાવાવા નિષ્કાશીન વિવાગ નખા એ સામાન્ય નરનારીને મરિ પર્યંત, આશામન તરફનાની કાવ્ય જડતા કે વિદ્યાની

અશક્ય આસાએ નકામ નીવડે “કે એ સાધારણ અનુભવ છે, તે વખતે હવે એક જીવન અને જીવન એક અખંડ રહત જતી રહે છે અને એ માનવમહત્ત્વ રિચાનને પ્રીછનાર કવિઓનાં વિવાપકાવ્યોમાં નૈમર્મિક આવોદેક પંચારે તેમ તેની ઉત્કૃષ્ટતા પણ વધારે તેમ કવનતર જેટલુ આશુ કે અકર્ષિત હોયે તેટલી તેની અસર પણ વધારે ઉઠી અને ચિરંજીવ અને આ દર્શિથી ભરજીન અને માણુમટની કૃતિઓ પ્રથમ પદિતમાં માત્રે તેથી છે. ઉત્તરરામ-ચરિત્રના એ ત્રીજા અકમાં એક શબ્દ કે પદ એવું નથી જે સશયાવ કૃત્રિમ કે અસ્વાભ નાને લીધેલા શોક સુધર્મિઃ પ્રસંગે કાક પણ સામાન્ય કવિને કાંઈ સપારો હોત, ત્યા સુધી પથવરીના છુના, ત્રિપ રમરણે સમજાના ચિત્રમાં તાજા થાય છે એટલુ જ. પણ તેમની અને વાસતી પચ્ચેના ત્યારે પડીતો સવાદ, તે ઉપ તાપસીને પણ અતી મુદ્દસ્ય—

અ જીવિતે સ્વમસિ મે હૃદય દિલીપે
ત્વં કૌમુદી નયનયોદ્યમૃતે સ્વમંગે ।
સ્વાદિભિ ત્રિપચતૈરનુકુલ્ય મુગ્ધાં
સામેવ શાન્તમયવા કિમતઃપરંજ ॥^૩

—તેનો અડધાવનરી પ્રથ “સારે તમે આ ન કરવા જેવું હું કહું ।”—રામને નિર્બંધ ઉત્તર “શોક સમજતા ન હતા તેથી,”—પાછલીનુ આકેશાણુ મહેલુ—

૩ ઈ. ૭૪, ઇ. ૬૬૪ કે મધ્ય ખાસી । ખાનુ
ઈ ડોહરી નવનની ઈ મુખા મખામે,
એવા દબર જયને રીજાઈ કોપ-ખા,
તેને—હાલ, અલગ નહ ઈ મધ્યરી ।

અથગ મુદુ ઘસુ હિસિતું
મુદુનેવારમતે પ્રજાન્તકઃ ।
દિમસંકલિષતિરત્ર મે
નલિનો પૂર્વનિદર્શનં ગતા ॥*

x x x

રૂપમતિવોધદાયિની
રદાના ત્વાં પ્રથમા રહ.સહી ।
ગનિરિદ્ધમસાદર્નારવા
ન મુલા નાનુમ્નેવ લચ્યતે ॥*

પરિન વગવાયના મરુવિવાસમા
રૂપમતિના મોડનીતનતા હરપની કુ ખગવાસા
હ તેમ તેને મધુપેખરી વાણી એ વ્યક્ત
હરવાની કયા-પ્રાપ્તિદાસ કરતા એકજ અ શે
ઉતરે તેમ *કયા-પથ્ય હે વળી, પાને
'રૂપમગાધર'મા મોમે હે નેમ, એ વિવાપ
પેતાના પત્ની અવગીને સમેધીને સખારે ।
રેવા છતાં, એ વગાનુમ્નન નહીં પથ્ય ઉત્કટ
કરપનાખનુજ ન પનિજામ છે. "રૂપે ગત
સમુદ્ધી સપ્રતિ સત્યજીવ" એમ એને વીને
સખાપુ તે તેજની પામેજ તે વખતે એવી

હરી, અતે એ સમ્પદાને સખાતા કદાચ
અરિમન મોછ રહી હતી ! પરતુરિધન આવી
છતાં આ કાવ્યવા કૃતિમના નહીં પાણુ
આપદેકની વિપુલતા જણાવ છે એ
જગવાયના ઉચ્ચ કવિત્વનુ સ્વયંચિન્દ છે.

કવાલેકરથી વિભૂષિત અનુવિનાય કે
રવિરિવાપ નાચતા રમેદિધને જે પરિનિધિ
અવ છે ને કરુણવિવાસમા નથી. સમુચિત
ઉપમાએ ને અર્થગર્ભ વગવાયની ઉત્પત્તિ
મતુ મૈત્રવગપ વાનાવરણ્ય પથ્ય નથી,
ઉર્મિના વરુણ્ય અહીં અરુપવિત પલો જાય
છે અને કવિની શોકાન્વિત કરપના તેમ
વિવાના અનેક મુશ્કરમરણીના આઝાદીરા
રમે પુરે જાય છે -

ધુમ્વા પદસ્થલનમીતિવશાત્કરં મે
યા રુદ્ધવ્યસિ શિલાશક્લં વિચારે ।
સા માં વિહાય કચમચ વિલાસિનિ ઘા
મારોહમીનિ હૃદયે શાલધા પ્રપાતિ ॥

x . x x

૧ અથગ મુદુ વરુને હમે,
મુદુ વરુ ઘડી કાલે સર્જકા
દિમ અધિનીને વળા દવે
મુદુને તેમ હરી અરે વિષા !

x x x

૭ મુદુ રૂપે રહી ન હરગ
અખી કાનરી ભરી મેખવ,
ગલ તારી વિભારી દુહા
યઈ નિઃશ્વર તિલામી સાવ, દા !

૮ શતે વરુપલન એ બીકથી બીક તે,
સાદી કરત મુજ, કાલ એપે શિકામે,
પેરે થઈ, મુજ વિના અમમ રૂપે કાવ,
દુ અંકડી અકરી* વિત (વિદીર્ષ) શાવ

કાલ્યાત્મના મનસિ પર્યણમન્ પુરા મે
પીયૂષસાસ્સરસાસ્તવ.યે વિલાસાઃ ।

તાનંતરેણ રમણી રમણીય શીલે
ચેતોદ્ધરા સુકાવિતા મથિતા કથં નઃ ॥૯

યા તવિકીર્તિમધુરસ્મિતકાંતિકાંતે
મૂર્મંડલે વિકલતાં કવિષુ વ્યત્તાનીત્ ।

સા કાતરાક્ષિ વિલયં ત્યયિ યાતવચ્યાં
શકાઽધુના વહતિ વૈમઘર્મિદિરાયાઃ ॥૧૦

સર્વે સખારંગની કામ્યશૈલી ગેહ
મગલાયની શૈલીમાં પણ સખારંગાં ચાતુર્ય ને
મજ્જૃતિ કૈંક છુટથી વપરાયાં છે, પણ એ

આવરણેની પાછળ તેમનું મોઢક કવિત્વ
જળકથા વિના રહેતું નથી.

લોકાપવાદ ખાતર તજેલી સતી સીતાનાં
આધુર્વપંતાં સ્મરણથી મૃજીત ચતાં રામભક્ત,
સર્વભાવં વિચરતા નારદ અગિની સુરપુષ્પ
મળાના સ્પર્શમાનથી મતપ્રાપ્ત થએલી રિવા
કાજે કલ્પાંત કરતા અનુદરજ, ને સમીપસ્તી
જીવંત લવંચીની કરુણ પ્રસન્નિત લખતા
પદિત જ્વલાયઃ આ નંદ્ય ચિત્રો વાર્તાત્રિક
સૃષ્ટિમાં જોડ્યાં કેમળ લાવવાયાં છે, અર્ધ ને
વિધિ છે, તે સાંજ, તે તે વિધેયાનાં તેનાં કામ્ય
સાદિત્યસૃષ્ટિમાં સદૃશ આલોક આપનારા
અને મોઢક છે, એ ગુણોમાંજ તે સર્વની
નિત્ય પ્રગુલ્લતા ને અમરતા છે.

૪ તારા વિદ્યાસ સખિ ! અમૃતયા નીકળ્યો
ખેડાં સ્વાથ કવિતા ગુણોત્તે ! અમારી;
ઢીંધરે મધુર મોઢ વિદ્યાસ યાતા
કેવી રીતે સ્વાથ કામ્ય કવે રસાળાં ?

૧૦ તારા મુરમ્બ ઢાંચે જૂમિ ચોમતી આ,
ને પશ્ચિમાતું કવિઓ લખમાન જુલ્યા;
તે તું જતાં અપર નાસ વીતે સખિ ! હા !
પુરા દમામળી કૃદે અનિર્ધારે લાં.

પુલપાંદડી

લેખક:

રા. પૃથ્વરાજ શુક્લ

૭ તારા રીચુકકા નાકનું ટેરનું ચક્રન કે તારા ઉગાના ચરમના શેડા જેવા આ રંગ
હોઠ મરોઠ, પણ જેન દુષ્ટીપર ચાલુને કરુણ ચાપ છે તેમ તું મારે સરણે ચક્રન.
મારી સુમતાના ! યાદ રાખ કે ધરકની આગમાં તારો સુવર્ણનો તાજ પીગળી નહીં
જાય ત્યાં સુધી તારા દાર પર ફરારની છુટ્ટી થતી રહેતો.

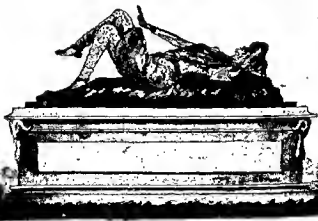
અને સારો સંસાર જોશે કે અનંત ધૈર્ય, અર્જુનિત ઉન્નત પ્રેમ આગળ પરચર પણ
ચોમ બને છે કે નહીં.

આજેજ વિધાતાએ તારો પરાજય અને મારો વિજય નક્કી કરી રાખે છે *

* લેખકને સર્વ દાક કલામીન.

દિવ્ય પતિનીને વધા કરે
કુટુંબે તેમ લખી અરે । પ્રિયા

અિવાની આશરમાં આદે તારાની મુશ્કે અને દુઃખની પંદડીએ વાળી લાવવાના તેને વિચારો આખા રો.

સંપ્રત કાળની સૌ અને
પુરાણ કાળનો પુરુષ

A 3257 - Lakshmi Art, Bombay, 8

પ્રિયતમાના હાથે જળધારા ઝીરી તારા ધીપનના પુરુષે અપારા વનો પહાડો ઓ

સાંમતકાળની સ્ત્રી અને પુરાણકાળનો પુરુષ —એક આછું ચિત્ર—

લેખક.

શ. ખટ્ટ લાલબાઈ ઉમરવાડીઆ
બી એ સબ્બ, સાહિત્ય સંસદ.

ચિત્રકાર

શ. મોરબનબાઈ ઉમેદમાઈ પટેલ
સબ્બ, સાહિત્ય સંસદ.

પછત્રી ઉપર સાંમતકાળની સરાર પડી ત્યારથી જુની વ્યવસ્થાને રથાને નવા પ્રયોગ હોવા થયા અને નવી પ્રવૃત્તિઓ જન્મ પામી. નવીન યુવના પ્રવાહે મનુષ્ય જાતનાં અંગેને બાંધેલી જરૂરી અને બીજી જરૂરી બધી સાકળો તોડવા માડી. તેથી અજ્ઞાનનો અધકાર ભેડાનો મરો, અતઃમાન જુદાં સ્વતંત્ર અને છુટી થવા તેવારે થઈ. આ નવચેતના, શાદગની નીજળી પેડે સાકસાકાં કરતી સસારમાં ફરી વળી અને પોતાને મરેલા મચ્છાં અનેકોને તેણે આજીવ અને ઉત્થાક આપી ઉભા કર્યો. આ પુરુષોવનને લાંબે સમયે થવા પાછળ રહેલી આ પશ્ચ મનુષ્યજાતિની સામે આવી નવીન યુગમાં પોતાનો હીસ્સો મૂકતી હોવી રહી.

માનવપુરાણની આ મહાકાંડનો અર્થ ફેરવાક અમલના અને તેમજ નવીન કાળની કથારૂપ આ સંઘર્ષવત પ્રવૃત્તિને સત્કારી; ફેરવાક દુનીયાના થવા ફેરફારો વૈષ્ણુ બાબા બના. ફેરફારોએ જળનપાની અનેરવિ કકળી સહસ્ર કથાવ કથું અને ફેરવાકે તેની સામ થવા ગાય મર્યાદા અથા અનેક મતને લીધ સસારમાં કોલાહલ મચી રહ્યો. જુના જગતની કાલિ અને સ્વસ્થતા છોડી મવા; સસાર અને મુદ્દછવનના જુના આદર્શો પડી બાગવા; કુદુ અને એક અને એક રાખતા જુના સજાધી તુટવા. દેનાળ દેવા અતકા થવા, અભાષિતા, અભનેત, પીનપત્ની અને પાકિયી. એકની નજીની લાગણીઓ મગી મર્ધ અને જુન સજાધી નાશ પામ્યા. અને એ બધાની

નથી લેવા નવા સંબંધો, નવા આદર્શો અને નવી વ્યવસ્થા તૈયાર થયાં નહોતાં અને કદાચ દહાડા પછી તેવાર થયાં નથી.

સ્ત્રી સંબંધે આજે એ મુખ્ય પક્ષો છે, અને એ બેઉમાં સંસ્કારી અને અસંસ્કારી, નાનાં અને મોટાં, શ્રદ્ધા અને જીવાન, સમજી અને અજાણસમજીનો સમાવેશ થાય છે. આમાંનો એક પક્ષ સ્ત્રીને અતિ નીચી, અને બીજો પક્ષ સ્ત્રીને અતિ ઉંચી માને છે. કદાચ તેને જીવિ વગરની, ઘરકામનેજ લાયક, સંધીપારી થવા સરળવર્તી અને સંતાનોને ઉડેડવા છંદગી છવનાર ગણે છે નો કોઇ તેને આશા, ઉત્સાહ અને સૌરભ પ્રેરતી, શંકાનાની પોષક અને પ્રયુક્તાની મર્નિદૃષ્ટિ હવાની દેવી અને સૌંદર્યના શબ્દમારક માને છે. એકને મન તે મનુષ્ય નથી; બીજાને મન તે દેવતા છે; એકને મન તે પુરુષની શુભાશી રૂપ સરળવર્તી પુરુષના એકાચાર્ય માટે ધ્યાયસ્ત્રી, આશા-આર્થ કે છવન વગરની પુનર્ગી છે, બીજાને મન તે દેવમંદિરમાં પૂજવા લાયક છવનમાંની અપિષ્ઠાથી છે; એકને મન તે દહાડી વર્તિની, પુરુષ ગાયે તો અને તેટલું લેવા સરળવર્તી, ઉચ્ચતામાં નહીં સમજનારી અને સામાન્ય વસ્તુઓમાં રમવાની ટીકતી છે; બીજાને મન તે રસજ્વેલિત પ્રગ્ભરતરી, દિવસના ધામ જેવી છે. બેઉ સ્ત્રીને જીવની રખવા મધે છે પણ એક તેને પત્ર નીચે દાખી પોતે તેટલો ઉચિત થવા માંગે છે, બીજો તેને પોતાથી ઉંચે નહીં તો સાથે રાખવા હચે છે.

...મુશ્કેલી આજે કારણો માટે સરજેલી અહુલત સ્ત્રીને લીધે પુરુષગતિ આમ મોઢામાંડે વધી રહી છે...

સ્ત્રીના દત્તિકાસ તપાસતાં જાણુવ છે કે આ બેઉ મતપ્રદોમાં સત્ય અને અસત્ય છે. સ્ત્રીએ પ્રત્યક્ષે અને રાષ્ટ્રોનો નાસ રહ્યો

છે અને કાવર થયલા પુરો પાસે કમર કપાવી છે; તેણે નિર્દોષ માણસોનાં પુત્ર કર્યા છે અને અનેક મરતાંઓને છવડ્યા છે; તેણે પ્રેમાગ દેયાં પર પાકું માથું છે અને તેણે મનુષ્યહંચોના સમી ગવત્રા અમી પુવારાઓ સહપત કર્યા છે; તે સામાને પ્રેમ સમજી રાખી નથી અને કૂર થઈ છે; અને પુરુષહંચે વાંછતી વસ્તુ આપી તેની ઉલ્લેખ તેણે પુરી છે; તે અધારાથી બીધી છે અને વખતે તેણે છવો છે; તે ગોખત્રા જેટલા ધરમં પત્રી રહી છે અને પુરુષની દંપત્યમાં સહેલથી જ મમાવ નેવા પર્વટન પણ તેણે કર્યા છે; નેણે પુલની ચાલ્યા માંગી છે; અને કોર તપ પણ તેણે કર્યા છે; તે સાદી પોતામાં સમજી નથી અને તેણે તત્વદાનનાં શુભાં પણ ઉકેલાં છે; તે પરેશ્યાં અને કુટુંબથી રાંધી છે અને તેણે સંસ્કરણ જાણીને લાલ ખરી છે; તે એવકા થઇ રાખી છે; અને તેણે કુદેશ પુરોને શુધાર્યા છે; તેણે પોતાની મોહનતામાં અંતરોને દસાવ્યા છે, અંતરના એક અણુસારાં તેણે પ્રત્યક્ષીઓનાં તત્ત્વ મુકાયાં છે અને થણા આંધળાઓને તેણે આંધળ પણ આપી છે; તેણે ઉદાસન કોથાવાં છે, અપિમુનિઓનાં માન મોઢ્યાં છે તે પુરુષના દાધમાં તે નાંચી પણ છે; તેણે પુરુષોને રાગ્યા તે રંજાયા છે તે આનંદની રસધારાથી તેમને છવાડ્યા પણ છે; તેણે મદકાજોર સ્વપ્નમાં છે, અને મદકાજોર ચેતાવ્યા છે; તેણે માતા થઇ આસ્થિયા આપી છે તે સંખલુરિયે થાપ પણ દીધા છે; તે અગળા થઇ છે તે રક્ષણીના ભેદવચરમાં તે મદારા પણ છે; આમ છવના જાહેખમાં નીચે અધારાં પણ પાક્યાં છે અને પોતાની પ્રતા-પ્રતિષ્ઠા સંસ્કરનાં અભેદ તિમિર તેણે ભેંચાં પણ છે; તેણે તિથિય રૂપાણ પણ કર્યા છે.

તે રહ્યો છે. સાચી શ્રી પાસેથી સદા તેણે
કદી ખુંચતી નહોતી કે તેને પાછી આપવાપણું
રહે; સાચી શ્રી તેના હૃદયરચનાનકમાંથી કદી
પદબદ્ધ થઈ નથી કે તેના રાજપાસેહજુનો
પ્રથ હમો થાય. અને શ્રી સાચી ન હોય તો
ખોટી પુરુષ અને ખોટા રાજા પછે તેને
પદબદ્ધ થવું ન પડે. ફરથી શ્રીને લોકો જુને
નહીં તેમાં લોકોને દોષ ચોટી છે. મુંદર શ્રીને
બધાં જુએ છે; સાચી શ્રીને બધાં પૂજે છે...

શ્રી કહે છે કે આ જાતની ભક્તિ તેને નથી
લેઈતી; આ જાતની ભક્તિમાં તે પુરુષના નીચ
સ્વભાવની સ્વાર્થહતિ સમાઈ હોય છે. આ
ફરીઆદમાં ધણું સસ છે; પરંતુ પુરુષને
પવિત્ર ને ઐતરથી કરનાર કાંઈ હોય તે તે
શ્રી છે. પુરુષ નીચ અને સ્વાર્થી છે એવા
આરોપથી શ્રીનું શ્રીપણું ધરે છે. પુરુષ નીચ
રહો કારણ કે શ્રીમાં એટલું શ્રીપણું એટલું
હતું. મરેપર સાચી શ્રીએ હોય તો પુરુષને
નીચ થવાનો પ્રસંગ છે નહીં.

સંસારમાં સાચી શ્રીએ તીરંગાનું કામ
પુરુષનું છે; પુરુષ પર સાચા પુરુષો
તીરંગાવવાનું કામ શ્રીનું છે. પુરુષને ખેતાનું
કામ ન કર્યું. સ્વાર્થ અને સંસારમાં તે મરણે
રહો. અધિકારના તીરામાં શ્રીના અધિકાર
પર પુરુષે તરફ મારી; તેના સ્વતંત્ર વિકાસ-
નાં મુળ તેણે ઉખેડી નાખ્યાં અને તેથી
તેના બાગમાં ઉગેલાં કુસુમો કરમલાં, ખરી
પડ્યાં અને વનને વા તેની કરમાણી
ધાંદડીએ લઈ જતો રહ્યો. શ્રીએ પશુ
શ્રીપણું ખેતું અને સંસારમાં સાચા પુરુષો
સરમળ્યા નહીં. અને પરિણામે, સૌક્યોની
રૂંદફીંથી મેળવેલું શ્રીપુરુષનું એકવ ધીર-
ધીરે તરફ; તેમની એકનામું મિત્રતાએ ગીરો
પડ્યો; એક લક્ષના બે થયા. મારેમમ
અસતોષનાં રોપાએ ઉગ્યા; એએ બીજની
હારી થઈ; બેઉના મન:પરેશમાં રાનને
કેરી પવન ફુંકાશે અને જાતે એક માથાનાં

બે પંખીઓમાં બે ગાળાએ માટેની વૃત્તિ જન્મ
પામી; બે નીરાળા છવનમંડપો માટે
વિચારો થયા અને એક આકાશ અને એક
પૃથ્વીની વહેંચણીની તેપારી થયા માંડી....

આજે સંસાર સમુળ બદલાયો છે.
રેલિલા જગત્રવાહને માર્ગ મળનાં તે વધારે
વેગવાન થાય તેમ પોતાને રૂંધાવથી ખાતલી
શ્રી આજે વધારે પ્રચંડ થઈ છે. શ્રીને હવે
શ્રી રહેવું નથી, તેને પુરુષ થવું છે; તેને
ઉચ્ચસ્થા અને કામળતામાં નહાનમ લાગે છે;
તેને પુરુષનાં કામે કરવાં છે; પુરુષના જગતમાં
પ્રમથું છે, પુરુષની હરીફ થઈ તેને યકવચો
છે; તેની સામે યઈ તેને હરાવવો છે; પુરુષના
જગતની તેને એકપુરી માલિક થવું છે. આ
મમતાના વેગમાં તેણે તેનું સ્થાન તરછોડ્યું
છે, અને નવું સ્થાન તેણે મેળવ્યું નથી.
પુરુષને પુરુષ રહેવું છે; તેને શ્રી થવું નથી.
તે જડતુ જ-પો છે; એની એકમાર્ગી, અને
સક્રિય શુદ્ધિ આ નવીન તરંગને, વિશ્વમાં
નિત્યરોજ સ્થાની નવીન લીલાઓમાંની આ
એક લીલાને-શ્રી થતી નથી; તેનો અસાધ્ય
સ્વભાવ આ નવા સાહસથી આજાઈ ઉડ્યો
છે અને એ બધાંના પરિણામે તે શ્રીની સામે
અવાઈ હમો રહ્યો છે. આમ પ્રથમ અને
શ્રી એક લક્ષ અને એકવ છોડી છર્ષ વિરેલી.
આ પછે સામસામાં મનાં છે; દેવતા અને જલા.
પ્રકૃતિ અને પુરુષ મનુષ્યજાતને આનંદ જતો
કરી નથી લીલા સુજાત્યાં ઉમાં રજાં છે....
આમ સંસારસાગરની યાત્રા કરતા જહાજમાં
પૂવોદ્દેશ દરમ રચાય છે. આજે તે જહાજની
સુઝાને તણ દઈ, હલેમાં મારતા પુરુષની
સાન શ્રી ઉખે રહી છે. અને સુમન પર કાંઈ
રહ્યું નથી. પુરુષની સહયરી શ્રીને નવા લેપને
વશ થયલી જોઈ મૂંઝામાં પુરુષે હલેમાં
મારવાં બંધ કર્યાં છે. બેઉ ફોટા એકમેક
સામું જોઈ રજાં છે અને જહાજ પવન અને
પાણી લઈ જાય ત્યાં યાત્રી રહ્યું છે.

શ્રી-સંશોધક મંડલનો વાર્ષિક સમારંભ

લેખક

રા. કૃતિષાલાલ માણેકલાલ મુનશી,
બી. એ., એલએલ. બી., કોંગ્રેસીટ.
પ્રમુખ, તાલિય સસદ.

ચિત્રકાર

ચિત્રકાર

રા. મુદ્રણ મારફતે

આ સર્વ પાછળ રૂંધા મારતા સંસારરુખા એ સ્કંધ માં જીવી રહે છે એવું.

મને જુનાં સેક્રહેડ ને દરનિર્મિત
મૌખિક મેળા કરવાનો વળેલો રોજ
છે. આવી શીતોર્મથી અવનતુ સાહિત્ય મળી
આને છે, અને તેથી જુના પ્રત્યે પર નવું
અજવાળું પડે છે. વર્ણીયાર તેના કાલીઆ
માં કાલક અઝાત હૃદયના ઉત્પન્ન ઉત્પન્ન
દેખાય છે. માછા વાર પના વચ્ચે દવાએક
સાક્ષી ગુણાન, કવિ કેલ અવધા પાના પર
પોલો અશ્રુજિદુઓ, કુમરુના અલકા, કે
બીડીની રાખ કેઈ રક્તિ વાચકના જીવનના
પ્રશ્નો આંખ આગળ દેખા કરે છે. આવા
અવરોધાનરો મારી કલ્પના ઉત્તરે છે;
કે કેલ પુરાતત્વશાસ્ત્રીની માણે તેના પર
જીવન હનિદાસના હમાત રચુ છું. પછી
વખત અલ હનિદાસના પાત્રો મારી કલ્પના
સંદર્ભો મિત્ર સખાં બની રહે છે.

એક વખત એક આવાં મૌખિકો રોપસી
ખગીલા એક તાજી અનિર્મિત નોટજીક
મને મળી આવી. તાજી, કામની સમેથી
નોટજીક પર અને પ્રેમ નથી. એટલે હું
તેને પાછી ઉના કરવાના અનામાં વસતન
કરવા બંતો દને. એટલામાં જરૂર ખાન તે
નોટજીકના પહેલા પાના પર મધુ 'ગુનર
ઓ... મહાવર રીપોર્ટ જીક' પહેલાં તો
મને લાગે કે "ગુનરોની હીકુ ઓ મહાવર"ના
ઉત્સાહી મત્રીઓએ આવકનો નવો રસ્તો
જોખાથી આ નોટજીક મને સાવડી કે જી
પછી એ નાન રીપોર્ટ વાંચું "ગુનર ઓ
સંશોધક મંડલની રીપોર્ટ જીક."

મેં આખ મોળો. સંશોધક! અગિયો
સંશોધક રોપો માડીબરો નથી હોતા? પછી
એક મહા આવી અમમ પ્રતિ આદરે

કેમય બોલા રિના કું બાપ પુરુષને નિર્મલચ
કરે છું.”

“ તાળીના મકમલાદ વચ્ચે બાપ પુરુષ
ઉભા થયા, હરો ખાસી ખાધી, એમની
મકરી પાંચડી માથાપર દાખીને યુગી અને
નીચેનો ભેખ ઘાટ્યો—

એ લાગે છે કે કું દદ નિર્ણય પર આવી
અને છું. એટલે મારો અભિપ્રાય દર્શાવતાં
એ બીવકુલ સત્ય થતો નથી.

તે અને હું મારા અતરનો અર્થ આપું
છું તે સીતેર વર્તી છે (દસાદસ)—બાલ-
લિંગ છે, સીરે સચળ છે, ને સ્વભાવે

તે જલ્દી તે ગડ કાઢે જાણતા બાલકના મુલ્યને લાગે એમ કહી રહે છે.

“ પ્રમુખ મહાકવ્ય અને સહયો ! મારો
અર્થ હું કેવી રીતે આપું છું એ કશ મને
ખજો અપરો લાગે છે. મેં એની પાછળ
દિવસ ને રાત રિવાર કર્યો છે; પણ આખરે

જલ્લદ છે. (યાગ્યો) તે સર્ગચંદાલાને
ક પારે છે. પડોશને પુલવે છે, ન્યાત ને
માથાથી માસ ખસાવે છે તેને કાઢતી પરના
વશ, કાઢતી કર નથી, કાઢતી પર હેલ

નથી, કોઈની ચરમ નથી, તે કોઈને મુખે સચ્ચતી નથી, કોઈના સંતોષથી રીઝતી નથી, કોઈની પ્રતિષ્ઠા અંગતી નથી. તેને પોતાના સુખની પરવા નથી. દુઃખ તેને સ્પર્શતું નથી. તેના છુટનને એક માત્ર ઉદ્દેશ બધાને દુઃખી કરવાનો છે.

તે સ્ત્રી અનેક કલા પર કાણુ ધરાવે છે. તે અનેક પ્રકારે રડી શકે છે; તે રક્ષી તે મોઢ કાલે જન્મેલા બાલકના મૃત્યુને જાણે એમ કુટી શકે છે; પ્રસંગાનુસાર રાજ્યા પણ સહકારી શકે છે; તે આયિપ્રદાન, અનેક બાનીતુ અનેક સંબંધને અનુસરીને કરી શકે છે. તે અનેક 'વંધિયુ' સંપણ સંધી શકે છે; અને દરેક જમણ-ખાસ કરી નાતના જમણ પર સર્વોચ્ચ સરકાર ચોવી ટીકા કરી શકે છે. તે ધરેન્યાં, મુમગાં પાર-ખજામાં એકો છે; અને દરેક જમણાં ચરેણાં માં બીજાનાં બીજા દેવ જોઈને વર્ણવી શકે છે.

પોતે વિધવા છે, છતાં દરેક વિધવા માં રૂપ રહે છે; દરેક મુદાયાજમી સ્ત્રીને કુમરો અને છે; ને દરેક બામિડાને જ્યારને બદલે અવતરતી માને છે.

જો કોઈ દુઃખી બાપ તેા તેના પર દુઃખ રસાવામાંજ ને સોખા સમજે છે, જો કોઈ સુખી રહે તેા તેને દુઃખી કરવાની પેતાની દુરગ લગજ છે. જો કોઈ સંપત્તિ રડ ના તેને ને પાસે છેક છે; જો શકે તેને સદાનાં લીજુડાં પાડી શકે તેણે અનેક સોંકાને રાખ્યા છે, નખનાં પર બંધાવ્યાં છે; તેમનાં જમણમાં મુગ ભેગલ છે. તેમની કમનસામાં માગ મુગ છે. કોઈ સ્ત્રી બહે, પાંધા સંધી પાડે, સારા મુમગાં પડે, માવન માવ, વરને કામગી યાજે કે સાધુને

મુખી કરે, વર સાચવી ચાલે કે કોઈ પુરુષ જોડે નાન કરે તેા તે ખીતે છે ને અપમગીનાં પીછેપીછાં પીંખી નાંખે છે. પુરુષો મરુગો, રાખે, ચાંદરો ન કરે, ચોથી વારનાં લમ કરવા ના પાડે, જમી પાધડી પડેરવા ના કહે, ભેરી જોડે બહાર જાય, કે મા જોડે સંપત્તિ માતે તેા તેને પીતો ઉછળી જારે છે, ને અપમગીને તે દાંડ દેવા મંડે છે. અને આ બધું કરવામાં તેને તરફી પડતી નથી. જલ જોગવે છે, મરિકા અમી વપોરે છે, તેનીજ સ્વાભાવિકતાથી આ નારીરત્ન આ બધા પ્રયોગો ચારે તરફ કરી શકે છે. અને તેને મારે તેને એકમા સજની જરૂર છે-તે તેની છામ. તેમાં વિધ રપીક્ટ સમુ છે, સકિન મુરેંદનાથ સમી છે, અપસતા એવીપીસે સમી છે. તે છામ ચાકતી નથી; તેજું વેગિય મટતું નથી; તેજું વિધ મોણુ પડતું નથી (નાગીઓ). અવસ્થા સાચવવા સરકાર કરેડો રખીલા બરચે છે, તે આ માલોસ સ્ત્રી એકમા છમે વગર નરચે રાખી શકે છે.

હું તેને અર્ધે આપું છું, તે આપણા પુરાણ ને પુનિય નંધારની મારક છે; આપણી પાંચ ન ચાલીવ પ્રજાતિઓમાં મ્હા છે. તે ન દેવ તેા સમાજની બરરથા તુડી જાવ, દરજ્જા પેસી જાય, ન્યાનો તુડી જાવ એનાં જમડી જાય. નારો રંડી જાય. નનાં રિવા આપણે અજે રડી મરવં શાકને, કે ખીરની મણ જથા ઉછળે. એના રિવા સમાજ નાતુ મણ જાય, જમને. ચોવ મણ જમન સંજાનિ સ્પરજુમાં જણ નહાં રડી દેવા (નાગીઓ).

આપણે સદાગરે આપણા સંસારમાં આપણે એક સ્ત્રી નથી જણ અનંત છે. આપણે સાંધી કાઢ કુટુંબને પાતે નથી પડી રડ

ન્યાતને નદી "સાંપડી? કહું મમ નથી શેખાતી!

આવી રેલ નામ સમી સમાજમાંથી, જાણીતા સમી પંચાયતરી કવિતા સમી પ્રતાપી, ને શીખ્યું સમી નિષ્કામ કર્મરોગને સાધી રહેલી સ્ત્રીને હું માર અંતરને અર્ધ આપુ છું. આશા છે કે તમે પણ બધા આપશો." (તાળીઓ).

સભામાં શાનિ પ્રમુખી મહા, અને મોટી પાર બધા રા.ભાઈ પુરુષોએ કરેલું સ્ત્રીનું વર્ણન હૃદયમાં ધારી રહ્યા. આખરે પ્રમુખે ઉચી રા.ભાઈ ટૂંકરેલું પોતાનો અભિપ્રાય વાં ઠીસ બાવાડની સ્ત્રીના કરી રા.ભાઈ હોને? પોતાને જેવ કાલી પાંચા માંકો: —

"સમર્પન

આગળ ને સ્ત્રીને આપુ ત્વે 'કેવી સ્ત્રી હું બધાં આપુ?' એ વિચાર પર મેં વિચાર કર્યો હું અનેક સ્ત્રીઓ: અને અનેક સ્ત્રીઓ મેં નોંધી, પણ આ કાન જેવું કાણ કાન યોજીને મારા પાસે નથી. અર્થાત્ શ્રી સરોજી કાદયા જેવા બગીચા કમ આગળ વેળુમાંથી બાનુની કણી કોળા કાદયા, બધા કુલિંગથી પોત કાદયા—અને તસવાળુ સીમકુ રોજિયુ એ પણ તમને વલકે મેં કરેલી રોજિયા તમને હું કેમ કાને આપુ? મેં મરિયાની કુળી જેલ ને તમનેના મહેલો તસવાળાં મેં

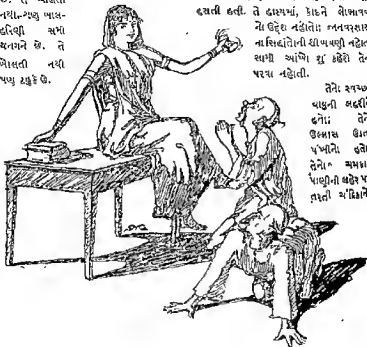
કરેલો રોજિયાં ને મામમાંની જાતની લીધી; કેળાણી પામેજાં કુલુમેમા કુપો, ને અબલુની વેળાએને સ્ત્રી—અને જેવું તો, કોણકે એ છીડરી તો કોણકે રોગી. કોણકે હરામખોર તો કાંઈ બલાની મેન બુડી.

શ્રી સરોજી કાદયા
વેળુમાંથી બાનુની કણી

કોણકે મોળાગળો પાર નદી તો કોણકે અભિમાનનો આરો નદી. કોણકે જીવન આને ઘર વેચાવવામાં ને કોણકે બધારે વેચાણુ લાગવામાં. જા- કુનમરે. તો કોણકે કદાપી: કોણકે કોણકે તો કોણકે દીવ વિનાની. સ્ત્રીઓ જીવનની લા રસ નથી. સ્ત્રીઓ રસરસા લાં કેળવતી નથી. સ્ત્રીઓ મનકે ત્યા કુનસ નથી. સ્ત્રીઓ આદતો લા અકલ નથી આવી દસામ મારા જેવા ખરા રસવાળા માણસને અર્ધ આપવા માટે એ ક્યાંથી મને? પણ આખરે હું મારી રોજિયા રોજિયાં મેલો. અને એકે અર્ધાઈ એ મળી.

તે પુલની કળી સમ સુકુમાર છે. તેના માલ પર ગુલાબના પુષ્પની કુમાલ છે; તેની આંખનાં નિરોપ ઉગ્રાણુમાં આકાશનું ગોબીર્વ છે; તેના હાસ્યમાં પક્ષીઓનું ઉલ્લાસમાન છે. તે આલતી નથી, નથી બાલ-હરિણી સખી યતનને છે. તે ખોલતી નથી પથ્ય દાહક છે.

પેલા એકરાની આંખોમાં તેની આંખ દસતી હતી. તે હાસ્યમાં, કાઢને લોભાવવા નો ઉદ્દેશ નહોતો; જનવરસાત્રના સિદ્ધાંતોની શીખબણી નહોતો; સખી આંખો શુ કહેશે તેની પરવા નહોતી.

તેને સ્વચ્છંદ
પાણી બદરીને
હનો; તેને
ઉલ્લાસ ઉગતા
પંખીનો હતો;
તેને સમકાલ
પાણીની ઘટે પર
તરતી અંધકાનો

પ્રેમજા માલતા પુરુષો વચ્ચે તે મહત્ત્વની શક્તિ લુપ્ત છે... એ ન્યાં મારી
દુરદુષ્ટીના જવાબથી નાચે છે—એમ કહે સારું છે.

સખી! તે આડ વર્ણી છે. બધારે એ તેને જોઈ ત્યાં એક દશ વર્ષના હાલસા સાથે તે રમતી હતી. તે જાનેના આત્મા લમણા લાગતા હતા. તેમના સંબંધમાં સ્પૃહા દેહના વિલાસીની સિખ્યા નહોતી; દસર્ષ

હતો. તેને તે કાળુનાજ છવનમાં રસ હતો, તે પત્રનીજ મોજમાં મુગિલ જણાતી. તેકુ ચરમાળપણ અપૂર્વ હતું. તેમાં સામાને વચ કરવાનો મુદો નહોતો, દોષ દગાવારો દેગ નહોતો. જોશ તે દસની નેતા તે શરમાતી

જીવનની આસપાસ, યુગ્મનો કોય પ્રાણી દ્વારમોડી, જહાની નીમના તેજે સ્પર્શો નહોતા. વધુનાનો વિભાજન તેજે અવશે નહોતો; માતાપત્ની વિકાર તેજે અનુભવો નહોતો. મંસારમાં પુરુષને પુરુષ મટે તેજે મૃગયાનું સ્વરૂપ ધીકુ નહોતુ એમનેનાં પાપો અને દુષ્ટો તેને રેખાતા નહોતાં. પુરુષોની નીચતા તે એઓની અધમતા તે સમજ નહોતી તે અસારમંદ કનોમ કરતી ઉત્તી હતી ત્યાં ને ઉત્તી ત્યાં પુષ્પોના પરાય પ્રસરનો.

અને તે વાર્ષિકાની નિર્દોષતામાં આખી સૃષ્ટિ સત સમાવેલું વાચુ. તેના દુકામ અમરભૂમિની આસા સુખી મોઢા અભાજ

મે સ્વર્ગ જુની તેને એવા કોને ને અપૂર્વ ને અબૂમીયા આત્મના અનિયતિ આનંદની અનુસંધાને મે મારા અતરને અર્ધ આપે.

શ. બાઈ દેખેટના ભાણુમાં શીન થએલ સકોને નાળી પાટાનુ જાન ન મુ પવવાર કાલિ પ્રસંગી રહી. ભાણુનો ભદ્ર બીજ પડે તુલ્યો અને સજાએ તળીના મગ ઠ સાથે આ ભાણુ પધારી લીકુ ત્યારના શ. બાઈ કોનુ જુઆન ઉમા થયા -

“પ્રમુખ સહેબ અને મારા અંગેના સદામયો! હું અર્ધાઈ એક મન જુગી એક સીતું વધુન તમારી આગમ રજુ કરવાની રમ થઈ છું.

તે જદ છે. ઉમા કુટુંબના બહેનના પરિવારની તે જાનેતા છે; અનેક કુટુંબોની મદદ માટે ને સલાહકાર છે તે મારવનો અવતાર છે; મારવ-અભિમાનનો, અરવરવનાનો નહીં પણ કદાપણનો, વિવેકનો—એકબીનો ને સખતાઈ વિનાનો, એકએક સખતાઈ, એકએક કાર્યમાં સ્વમાન ને પરમાન બને જીવનના

એવો અવલુનીય મારવ તેની સ્નેહાક્ષતા અનુષમ છે. તેમાં ઉમળકાના કુદકાર નથી, પણ વિવેકની શક્તિ ને નીખાવસપણ છે. અલુભળા મળનારને પણ પવવારમાં તે મર જેના વાસ કરારી રહે છે લાડકવૈયા ઉમગ પણ તેનો અવરવનાં વાત લઈ રાકનાં નથી

એના જીવનકામ મયોદ, અવકાશ ને પ્રમાણસુધિ જ સ્થાપો જે પોતાનો તેમજ પારકા મોપે ને બધો કારજાર પુરીથી, ઉડી નરવથી અવકાશ સુધિથી ને વિશાળ અનુ-ભવથી મેળવેલા જાનની મદદ પડે ને કરે છે. દીદુજીવનમાં એક પ્રમમ એવો નથી કે જેની તેને માલીની નથી ધરમાં એકએક ચીજ પર તેની નજર રહે છે. ભવિષ્યમાં જ વખતે શુ જોઈશે, હા હાકરીને જાની જરૂર પડે ને કયા મળાને શી વસ્તુ આપી માલશી—એ બધાની તેને તરન સુખ પડે છે ને બીજાને પારી રહે છે

મગ પડેના મળીની હતી ત્યારથી તે તેને ત્યાં પેસાની આવજ થઈ ત્યાં સુધીને તેજ સાક્ષસ લીમાન રાખે છે. દરરોજ તે રોજમેજી સમે છે, જો મહીને ખાતાપડી ખરે છે, જો જો વર્ષોના લીસાબની જીવન કરે છે મહીને ૧૪ રૂપીઆમાં પણ જે મગ-અવરવાને મોઢામાંથી તેજે પર અવાજુ તે કી-ર રીને મહીને ૫૦૦૦ રૂપીઆમાં તે ચલાવી રહે છે તેને પ્રતાપે દરેક ચીજના બને તરવા ઉપોચ થાય છે; દરેક રીતની કમર થાય છે, દરેક રીતનો વિવેક કીજુ ખર અટકે છે. તેની અવકાશ સુધિ અટપટા કાર્યથી કરી નથી. મોક્ષનની વ્યવથા, જમીનની ઉમેરવી, વેપારીઓના લીસાબની સમજુત તે મદદનીશ વખર કરી રહે છે. કુટુંબમાં મેટ દરવાડી આદિ આજનાં કાર્યકર્તા મગપ-

ની કલાથી દરતાવેલો એક કા કરે છે; જુનાની-
જો તેના કરે છે; વધારેને વાંઝેલો પુરી
પાડે છે.

હીંદુ સ્ત્રીના ઉદાત્ત જીવનનું કંઈ પણ
એક તેજી આજે પેશું નેવાઈ પડી નથી. હાથ
ખાંડી તેણે ટેવવીએ કરી છે; વાનીવાનીની
પકવાન રાંધ્યાં છે; જાતે એસી ધરેણું કરા-
વ્યાં છે; નજર દોળ ધર બાંધ્યાં છે.

અને સાથે નવકુશની સ્ત્રીની કલાએ
વધો પહેલાં તેણે દાખ કરી છે. તે કરી
જણે છે, ગાંધ જાણે છે, ને વજનો રચી
શકે છે. ત્રીસ વર્ષ પહેલાં તે પેશું આજે
સ્ત્રીની અને સ્વાભાવિક

જુદીથી હાથોએ સ્ત્રીનરની
દર કરી. મુજરાતી કવિઓ,
પ્રણયો ને કથાઓ, ગોળ-
વારિય ને ગીત, આજની
નવલકથા ને મધુ ક્રિયા
સાંદત્ય તે રસ લઈને પાંચી
શકે છે. તેજી પારમાર્થિક
જીવન સ્વીકાર્યું નથી; પણ
જેને તેણે મન નહીં કરી
દોષ તેણે તેના સંજલમાં
ભાગ્યેજ રહ દરી. પછાતા
સંસાર તેની સજાવથી
આગે છે; કેટલાકના ધરન તો
તેની વેષરખ દોળ આગે
છે. તેને રેશી લેવાયે ને
વાંઝાવતી સામાન્ય ઉપચારો
ની ખચર છે; અને તેની
મેળાવફરીને પરિણામે
કેટલાક જીવો મનસુદનનું
અનિશ્ચય રચીકારના રચી
ગયા છે.

તે ઊંઘારને ઊંઘારીએ

દરેકને શૈલ્ય સંસ્કાર આલખણથીજ અર્પી શકે
છે; ને મોટા ઊંઘારાએના જીવનપદ્ધતિમાં ખંદ-
પણ કરી શકે છે. આનેલાં કુળો તેણે સલાં છે;
પરેલી િટનાઓ ફેલી છે. અને આ ઉંઘારે તે
જીવોમાં રસ લઈ વાત કરી શકે છે, ને
ન જીવોએ સંસારના માર્ગ અને કુળો-
એને વૈરાગ્યજીવનના પાઠ શીખવી શકે છે.
આ ઉંઘારે વૈરાગ્યની છાતી વળા છે છતાં તેની
મુદૂતા તેજાતે તેવી છે; અને નીખાલસ
અંતરની ઉર્મિઓ અનુભવતાં તે અસ્તિ નારી
શકે છે.

મુદરોશી! આ વર્ણનમાં અતિશયોક્તિ

નથી. દાસના જમાનાની
દીગલીએના પરિચય પરથી-
જ જેઓને સ્ત્રીઓનું જાણ
છે, તેને આ વિષય કાંઈપણ
લાગશે અને જેમ જેમ
અસાન ને છીડાવવાની
શક્તિ યતી જાય છે-શૈલ
ને શીખ્યાં સ્ત્રીઓનું જીવન
સન્માન થતું જાય છે તેમ
તેમ આવા નમુના ૧૯૫૦
સદિની બહાર ન જડે ને
તેમાં નવાઈ નથી.

ગયા જમાનાના અવશેષ
રૂપ આ અનિશ્ચય સ્ત્રી આજ-
કાલની તેની બહેનોને જાંબી
ને શીકારી પાડે છે; અને તેમાં
તેને કું મારા અંતરને
અર્પી આપું છું."

પછી મ. આજ કુખર
ઉભા થઈ પોતાનો અસ્તિત્વ
સામા સમજી રહ્યું છે.

અનુભવિક અને વિચાર મધ્ય તપર
વાંઝે આ મુજરાતી કવિજ આજ
અર્પી થઈ છે.

[વધુ પાઠે જુઓ
પૃષ્ઠ ૩૧૧]

સોપાન

સૌ કુટુંબ હેન હૃદયે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
રંગદાસ દીપક દોશાય
આજ રંગદાસ દીપક દોશાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
દેવદાસ પ્રદા ભોજાય
આજ દેવદાસ પ્રદા ભોજાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
અનુકૂળ ગીત બીજાય
આજ અનુકૂળ ગીત બીજાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
વદાસ અનોખા થાય
આજ વદાસ અનોખા થાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
આત્માથી આત્મા ટોલાય
આજ આત્માથી આત્મા ટોલાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
રંગદાસ મેલુ સુભાય
આજ રંગદાસ મેલુ સુભાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
પ્રેમના મંડપ મીરાય
આજ પ્રેમના મંડપ મીરાય
તુમી પ્રીતડી રે

દૂર દૂર વર્ષની પ્રીતડી રે
મોદીથી મોદી ભજાય
આજ મોદીથી મોદી ભજાય
તુમી પ્રીતડી રે

જોન ઝોફ આર્ક

લેખિકા:

સૌ બહુન લોલાપતી

જોનના ચિત્રારોહણ પ્રસંગનું દેવળમાં
મુદ્રણનું સમાપન-ચિત્ર

જ્ઞાની છતાં જ્ઞાનીઓનો શુભવતાર,
આહીરપુત્રી છતાં દેશના સર્વોચ્ચ
: શોભાવતાર, અખળા છતાં બળચતોનાં
: ન મુકાવતાર કુખરિકા જોનનો નામે કયા
સંસ્કારી જનનાં હૃદય કાવળીનાં નહીં થયાં
હોય! એની વિજયકથાથી દેશમાં જમકો
હોંડે છે, એના શ્રવણનાં આંતરી કચ્છતાથી
આંખમાં અણુનાં પુર ડહાપણ છે. એની
ખાલક સોમી સરલતા આંતરને વટા કરે છે.
એનું મુત્કાળોએને લગ્નને એનું ઝડાપણ
પ્રસંગની ખુમારી આણે છે. જોનનું શ્રવણ
એનું એકલીનું જ નથી પણ જગતનું એ
છે. એની નયનસનાં ધબકારા આપણાંએ
કુખરી આણે છે.

પેશાને ચારનારી એ વનજાલાએ સત્તર
વર્ષની વયે કાંસના સેનાપતિનું મહાન પદ
શોભાવું. અને એમણીસ વર્ષે મનવેગની-એના
દેશજનની કૃતમતાને પરિણામે, અને સ્વાર્થના
અધાપાથી અંધ થયેલા, એની મદત્તાને ન

જોતા એના પ્રતિપક્ષીઓની-નિર્દયતાને પરિણામે
એ જાલાના કેમલ શરીરની આકૃતિ અગ્નિ-
દેવને અપાઈ, પણ એનો અડગ આત્મા તો
અડગ અને અવિચલન રહ્યો. આ જગતની
અન્યાય અને બધેન એ જોન જેવા આત્માને
બાંધવા કદીએ સમર્થ નથી જ નીવડતાં.

પણ જોન સ્વભાવે કુદપ્રિય ન હતો. શત્રુ
કે મિત્રપક્ષના કોઈ ધાવણ સૈનિકને જોતો તો
એ નવધાર આંસુએ રાતી અને એની
સાચૂવા કરતી. એ સૈનિકોના કુટુંબીઓનો
વિચાર-કોઈ નિરાશાર માતા કે વાટ જોતી
કુવતી અને સોદામણાં તોએ દયામણાં થયેલાં
બાલકોનો વિચાર એને તરતજ આવવો પણ
એમાં એની નવજાણ ન હતી. હા કુદ્રિત
કે કુદ નીચાન શત્રુપક્ષમાં આબાદ લાગે
એનો વિચાર પણ એ એકલી જ ઝડપથી કરી
સકતી. ખંડીઓની મુખમાં એના શબ્દોનો
સ્વરુકાર અનેકની સંકાઓનું નિરસન કરવા
જસ દેતો. એના સૈનિકોમાં એનું ઉદ્દાસ-

ખુનું બાલકસમું મુખડું દર્શનમાનથી હબરો
યોદાઓમાં અદા અને ઉત્સાહને ધેરવા
સામર્થ્યવાન હતુ. એના નામમાનથી જનોઆ
આશા ઉતરાતી. એને જોઈ એ એક
મહત્ત્વ પુરુષ મનાતુ. એની સાથે વાત કરી
એ જીવનનો એક સુખમ અને રમરમીન
પ્રસંગ મણાતો. અને આ સર્વ એક નાનકડી
સત્તર વર્ષની બાનાને અટ. કનિહ સમા જનન
તો એકલીજ છે અને એકલીજ રહેશે.

એના અખીર મિત્રોના યોદાહલમા એના
પેદાં ચારનાર માથીએ એનાથી કદીએ
વંસરવા નહતા અમીના હલુહલુહ વચ્ચેએ
એનાં થોડા એને નિરતર વાક આવતા એનું
બામ્પનમ્તુ સાથી પરીઓનુ રક્ષ એને સદાય
પાછા લેજવા ઉત્ક હિત હતુ. લેખરે એને કદીએ
આશી ન હતી. પણ આ સર્વ વિષ વસ્તુ
એમાં પ્રિયતમ એનો દેશ હતો એને કાળેજ
એ જીવી. જાની ઉત્ક હાઓથી ઉત્ક હિત થવાને
સમરેજ આહાહિની આહુતિ એણે દેશ કાળેજ
આપી, અને કુરમનનેયે રકાવે એજ કથાનક
મૃત્યુએ મરી તે પણ એ દેશનેજ અટ.
એની તો એક માત્ર જોનજ

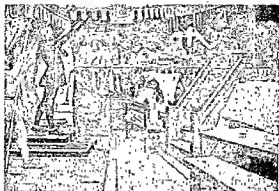
માત્રુ સામે છતાએ એની સાવંતવાથી
એ ચળી ન હતી. વમહૂત મર્યા ન્યાયનો ડોળ
કેરનાર વિહાન મણાતા મુલસીઓએ આ
આળજીની બાલક કુદિને ઉત્તરી નહતા રાગ
એના વિશ્વાસની અચપતા ડોલાવશે. એ
આનવ સામર્થ્યની બહારની પાત હતી એજ
ઉત્તરોની અદ્યુતતાથી તે કુરમનનેએ
આશન પોકારતુ પડતુ. પણ જોનને એ
ન્યાયના પાપડમાંથી ત્યારે ન્યાય ન અજો-
આજ જોન, જગત્ હતો વહે છે, અને
જગતની મહાન વિશુદ્ધિઓએ ત્યારે અનન્ય
સ્થાન કપારતું એ રજાકાર છે.

જમને મહાન આત્માઓના શોક કરવામાં
કદીએ પાછુ વાળીને જોયું નથી. એમને
રક્ષકતા એ તો જગતનો એક કાપડો લેખાવ
છે. જેનુ પ્રાવશિત એને કમલે કમલે કરવું
પડે છે અને તોજ એ એના જુના કમથી
નિહત થયને જરાએ ત પર નથી. મહાન
આત્માઓનુ અનિદાન એ તે પરાધર્મની પ્રથા
થઈ પડી છે જોન દોષાઇ પણ કાંસને
રનન કરીને. આજ તો એની વધ. કથાનાંજ
રમરમુ કરવા રવા.

મહત્ત્વ પ્રથમ લક્ષણ લોકહલની
નાડીના ધવજાર પારખવો. એટલુ જ નહો
પણ એને દિશા સૂચવવી અને વંત આપવો
એ પણ છે. જનનાનુ હલય પારખનાર
એમના સમયમા ઉભે આવે છે પણ અમરતા
નથી વામતા. જોને એ માર્ગ દર્શાવેા.
રાસની નમેનસમા પરતવનાના જગડાએમાં

એ જનનાદાએ સત્તર વર્ષની વયે રાસના
સેવાવલિનુ મહાન પદ દોભાવ્યું.

‘પણ જોતને એ ન્યાયના પાખંડમાંથી ત્યારે ન્યાય ન મળ્યો.’

ન્યાયમંદિરમાં સત્તાધારીઓને અધ્યાપ કરવી એન કોઈ આદર્શ.

અધન તોડવાને બોલો આતુર હતો. પણ નિર્બળ રાજા અને વિલાસી કર્મચારીઓ એમને સ્વતંત્રતાના માર્ગે દેરવા કરતાં અંતરામરૂપ વધારે ચતાં. બોલો સુમંગલ ગયા હતા પણ માર્ગે નહોતો મળતો. રાત્રીએ જઈને શુભિચ્છાવક દેવી મળી પૂછ. નિર્બળ રાજાની નિર્બળતા એણે ઉતારી. બે દીકરા લોકોમાં એણે લેન અને વ્યવસ્થા આપી. વિલાસી અધિકારીઓના વિલાસ છોડાવ્યા. વર્ગોથી અંગેતેની આધીનતાથી નિઃસંત્ર ધક્કેથી પ્રજામાં એણે ચેતન આણ્યું અને એ ઈર્ષ્ય આ અદ્યુત ઇકરીએ માગ થોડાક મહીનામાં કયું.

એના આત્મતાં એનામ્ સદાએ અખંડ રહ્યાં છે. પણ જેના સંનિધિ પડ્યે વસી ની પતિવ્રતાને એક નાનો દોષ પણ નથી સ્પર્શ્યો. રક્ષા અને વિલાસની અદિતાને દેર એ દેવીને કિન્નર પનાવવા અસમર્થ નીવડ્યો છે.

એ મધુરમાં મધુરનમ જાતી. સૌ જીવોએ અવતાર હતી. સુકર્મક્રિયાં એ પારંગત હતી. ઘડાણમાંની એ પૂર્ણાંગ હતી. વિજેતાં એ અનુપમ હતી.

આદર દેવા પેઢ્ય જાતેનો એ ૧૧૬૨ કરતો. રાજપદે નિપુણ જાતેની નિપુણતાથી એ ન હેતરતો. એ કાલ કરતાં નહાં પણ કષ્ટ કર્યું હોય તે એ જાણતો. એ દેરવાજા આતે હતો. એ આ ૧૦૦૨વાણમાં અમરતા અને મહારહથી નહાં પણ વિપત્તિની નિશ્ચલ સપાટી. એ ના પાડતો અધર. ના અર્જની આડે ૧૧૨૫ જે રાજપદ ન હતું. એ મદાનું ચંદના સાર અરંજાન્યા. એ ૧૧ અઢ્ય હજારશ્રીથી ક્રોધ આજે છૂટું. એ સૌરાષ્ટ્રની એ કુમારિયાને ક્રોધ આજે પણ કુચેતવાપૂર્વક સંગારે છે.

કેવળાદે સંતાનિ કલ રાજપદાં ત્રે રાષ્ટ્રી બીડા મુક્તિ નથી યાદ. સદિ ૧૧ કાંચે રીનાં એન સમો છપત રાષ્ટ્રી થોડાંક લખામાં છે.

દિવસની ર મધ્યે
પર સપ્તાહમાં મડા
રાણીએ અને
નવનવાપથી રસ
કરની હલકાણીઓ
ધન્યો જાઓ છે.
પરિમાળ મુક્તિ
દેખાનાની પનિવતા
એ કવરેસ અને
મર્વડાલમા કુર્મલ
નથી દોલી. અમલ
આડી પડે ના
સિદ્ધાંતો સમી મર્
ના કરની જાવિઆ
ધીઓએ પુરુષ
જુલાવના ઉલ્કરણ
અપરિમિત નથી
કર્વ કલામા પારગત
હલકાણીઓ મનિ
નીઓ આજે પલુ
આજે જોડે રાકી
એ છીએ. કાપના
મં ઉડનારી કવરિઓ અને
પલુ જાડી રાકે ન જાડ માત્ર
માલસાનુ, માન વિના નિપુણ એ ત એક જોન

પ્રવિષ્ણોનો નિર્વહને પરિપૂર્ણ એ આશાના કેમળ
કરીવની આકૃતિ અભિરેખન અપાક
થી જાઓ છે

એના નિર્મળ આત્મામાં દેવ ચક્રવર્તીએ
[વધુ માટે નુસે પૃષ્ઠ ૩૮૮]

એણે નવનને
દારે નર નવાવ્યા
નથી એણે સપા
ના તોરે કોઈને
મલાવ્યા નથી ર
ર્વાથી ન ઉતરી
આવેલી દરી સમી
એની પાણેલા
પ્રકાશમાં એણે
જગત્ અજવાળ્યું
છે.

સીઓના કયા
જ ન્યાએતુ પનિ
કે પુરોગી એળ
આવાનુ મહા
અ (૧) જોનને
નથી મળ્યું. વીર
પત્ની કે વીરપુત્રી
જતા એ બધી
ગઇ છે જોનની
જાનિકયા તો આવ
એનાજ નવનોમાં

એકાદ મહાન શુભ થઈ ગયામ લેલી એને દેવદૂતના રચન આને છે.

મેળડીએના મનોદર વિદારોમાં કે એકવચના
 'દેવને જીવનરસેખમાં ગુણાવની
 નવો કામ પ્રાપ્તકર્તા જીવે
 અને ગુણાવે છે ? આપણા
 જીવનની પેલી સુરસવડીએ,
 લક્ષ્મીએ કે પાવતીએના અવતારો જેવી
 આપણા જીવોને ધન્યારી વિરિષ્ઠ શક્તિઓ,
 દેરીઓ, ચોગિનીઓ અને જનકબાઓ આપણ
 ને આ મુદ્દીસનવા દેખા દે છે કે નહીં ?

'આપણે હમીએ છીએ કે આપણુ દેશ-
 માંને કંઈ કામુગ અને નવું આદર્શ-
 ભક્ષ્ય નારીપુરવ જોઈએ છે એ નારીપુરવ
 આપણે એવુ માગીએ છીએ કે આપણ
 સંસ્કારના નિસ્તેજ મુખને એ આશુના અનેરા
 રંગથી રમે, એવા સુગંધ ઝળેલા રસને ફરી
 એકવાર ધાડે તારી રેવડેલ કરી કે આપણ
 દેશકાશનુ કામુ કક્ષેત્રે નામે આપણુ વિરલ
 આત્માના વિકાસનુ પાત્ર મનવા તાબાકે બની
 સન્મતાનની માફક અકાલ મુર્દુસામા સર્વું છે
 કોઈ સાવિત્રીએ એને માયા ત્વોજીવનની અદ-
 મીના મતથી અમરો નોતરી અજીવન કરવુ
 જોઈએ સાચુ સ્વીજીવન આવી સાવિત્રી આવી
 સ્વીજીવનની તપશ્ચર્વાની કે આત્મજાગૃતી મુર્તિ
 દોષ થકે એની મુર્તિ મનવા વેદને રસ જીવ-
 નારી ક્રિતિઓની માફક સ્વીચિએ રસેય
 ધરમાત્રાનો રમ જીવે, પીવે અને તરુવા
 ધમારને પાવે. જીવનનુ પ્રપુષ્ટેય કામું કેવ
 એમણે નહીં કરવું. ચોપિયા અને દયામજરીરે
 આવો રસ પીવે છે અને માનવજીવને જોઈયુ

ગીતગોવિંદાદિ બીજા મહિત્તોમાં એની અમર
 મોડા કમળા છે.

ચોપિયામાં આવેલા આપણા અમાર-
 આપણા રોદમંબધને બીધે આત્માસહધી
 એ આપણી માથે સુમેલ વીત્યા સંતાં મુપરિચ
 માં રહી છે અને કાપુષણ દેશકાશને જોઈને
 રમ અશુભધારણે એ મદા આપણી મુદ્દે
 આપણુ સરૂત, પ્રાકૃત કે પ્રાણીન ગુરુદાન
 સાદિત્યકારોને પમયે પમયે ચાલી દયારાં
 આપણને ચોપિકાઓના વિચે આપ્યા છે રસ
 રિગવેદ એ કલાવિભાષકોએ ચોપિકાઓ
 નવુ વિભાષ પાડ્યા છે કાતાવતીર
 આચારી પોતાના મનોવાજિત પતિ મેળવનાર
 જલિયા ચોપિયાનો તરીકે, રસેય મળુ સાં
 રિતારુ રમવાર ચંક્રવર્તિ આદિ ચોપિકાએ
 તરીકે, અને વીજ પ્રયુ સદ સા વિનાસ એજલ
 રાધા તરીકે.

દયારમબાઈના જીવનનુ હૃદયસરેરેવને
 સમભાવ અને રોદ એમની હૃદયરમની કલ્પના
 મુર્તિઓરૂપ ચોપિકાઓ પ્રતિ દમ્ભો રવે
 છે અને દેખાયો છે, એવુ જ નહીં પણ
 એમના સ પ્રકાશની આપ્તવાચિત મુરત્ય ને એ
 પેનલને પાત્ર એકે ચોપિકાનો અવતાર માનતા
 નીતેનું પણ અણ વાગ સ્પષ્ટ કરે છે —

“ મોરો નેદ સામે રેવ્યા શામળીઆ સામે !
 મોરો નેદ પ્રાગેરે આ પાનળીઆ સામે !
 મારો

સામરી આગી અને પ્રીત પુરવની,
 ને અતજાવ આજ નવરોડા

સામાન્ય એક દસવે છે. એપિકાઓ ગાદક
કવિ પણ કહે છે:—

“એક વર્ષે ગોપીજનપદનભ, નદી સ્વામી પીજે !
નદી સ્વામી પીજે, મારે નદી સ્વામી પીજે !”

“દાસી તંબ તણી રે ! તમને સોંપું તનમનધન !
મનના માન્યા છે રે ! છંદું છું હું શીશુન ભેષ ;
પીઆર ને સાહેરે રે ! વહાણ તમ સરીખું ન કાઢ.”

“દાદક અંતરની રે ! મારા પ્રાણજનન આધાર !
પ્રીતમ ક્યાતજ્ઞા રે ! મારા લોચનના અણુમાર !”

દયારામભાઈ પોતે આમ આવી એક
ગોપીજન છે. એમનાં અઘૌકિક લગ્ન એક
પુરોહિતમ વગર બીજા કોઈ સાથે નથી. એમના
અને ગોપીઓના જીવનના આદર્શ આમ ન્યારા
છે અને માનવજીવનની આપણી મર્યાદિત દૃષ્ટિ
એમના કે ગોપીજીવનમાં માનવને સુખ
બોધે તેવા પ્રયત્ન કરે તે એ કહી દે છે કે
“ગોપીગોપિની બત ન્યારી શું જાણે સંસાર રે ?”

દયારામભાઈએ પોતાને અને ગોપીઓને
એમના હૃદયેષર મટિ હરતાં, જંજાતાં અને
જળતાં સ્મીતાં છે. કૃષ્ણના જન્મોત્સવને
મનના નારીસાથે પારી જઈ પધારી લીધા છે
અને એના આનંદમય પ્રવૃત્તિ રે જગતના
વિકાસ અને વિજયના આદંબરનાં સુચિન્દ્રો
ભેષે છે. કૃષ્ણનું સૌરભંધું સ્વરૂપ અને એની
જાતકીતા ભેષ મરોમલીની રાધે આ વચ-
વધુંજીવન, સંસારમાં અને હૃદયમાં પણ
આનંદની રેલીઓ ચડાવે છે. જાતકકથાના
પાંકજોથી એ નંકિતનવતાઓ સ્વચ્છ મલ
ભાગ સુધી ગઈ છે અને

“તુમ મલ પછી રે માછ વિવિધ રમકાં ભાષે
એમે ત્યાંજગ્યાં રે ગોપીજન સહ હરણ મારે.
આત્માવેષ છે રે પણ રૂપ છાનું સંકુને આ
દેહને કહે નદી રે અંજનાજન”

લેલી જાગ્યાં રે નીંજે સિરા મુને,
ધેર જંગમ નદી રે લગ્યું લાગિને મુને.”

દયારામભાઈના આનંદના સ્વરૂપ
આમ પાર રહેા નથી. ગોપજનો અને ગોપી-
જનો ભેષાં નિર્દોષ હૃદયનો ભોળો ભેષતાં હૃદય-
પારક લેહોના હૃદયસામ્રાજ્યની પારે વળેના
સત્યાદ આમ વીરાજ ચક્ર અને પુલક શકે એમાં
નવાજ નથી, મંજરાસપ્તની વાલ્યાવસ્થા ખીલે છે.
એને વિશ્વાસવરમાનો પર અલ્પો છે. એની
વિશ્વ રમતે અને એનાં વિવિધતામય તોફાનો.
ગોપીજીવનોનાં પ્રકરણો અને પ્રકરણો, મરવા
અર્થ છે. પ્રારીઓનાં હૃદયો હપર એની
મોહક સત્યાના યર જગતાં જાય છે. એ
શીશોની સ્મિત મામ જોનામાં જ પોતાના
પુરોહિત સંજ ધના આદરોતું કેદ ભેષ-શકે છે.
આખા ગોપજને નહીં પણ પ્રજાને એણે પેશું
કરી દીધું છે.

માર્ગશીર્ષની પ્રથમાને કિલે. મધુનાસ્નાન
કરી જાયાઓએ દાસાવતી મતનો આદંબર
કર્પો અને મનમાંનો પર પામવા એક માસનું
આસ્થાસનન પુરું કરી દાસાવતી ખાતાને
આશપી. “દાસાવતીના મરખા”માં ફેણે આ
અપલ્લાઓની જાપાતમક જાણાઓને સદા
કરી છે અને વચનમાં આપેલો શસ રમી
એમના ફેડ પુરા કર્યા છે. મુવતીઓના પતિ-
ઓના અમ એ આદર્શ દતા.

મલદેશની મુંદરીઓના સંધ મળેને મહી
ભેષના જાય છે એ સંધની મધ્યમતિ દુષરપનો
બંદાર સ્થિત છે. કનાં અને કેવી રીતે એ
નાના સિકે હૃદયેષરનો સંગમ સાધેલો એની
મુંદરીઓનાં રસિક ચર્ચા આવી રહી છે. અતિ
સ્તંભમાં ઇન્દ્રિયો રામાગમ મળાય છે. ગળ
એમની રસિક અને સમજણી રસિક પ્રવૃત્તિ
વરીઓ જામે છે. “મરદાગારી મીઝી સામી
અડી ભેષના” અને “મારુદેર મેપા મોદન-

સ્વતંત્ર ઉદ્ભવતા કૃષ્ણ અને ગોપીઓનાં આપણા કૃષિવરે ખાડેમાં ચિત્રોમાં આપણે જ્યાં જ્યાં જોઈ શકીએ છીએ. આપણા લોક-જનન કે માદિત્યનાં પ્રતાપી પાત્રોની ન્યૂનતા છે ત્યાં ગાનવતા અને દિવ્યતા વચ્ચેના સેતુને સાંધી શકે એવી સ્નેહજનનના દેહાર્પણ, પ્રાણપ્રાણ કે આત્માર્પણની સમર્થ પાતાવલિઓ આપણને આ ગોપીઓ તરફથી મળે છે.

ગોપિકાજનન જેવાં પોતાનાં સર્વસ્વનું આર્પણ કરનારાં પાત્રો કયા કયા આદર્શો ન સાધી શકે ? કૃષ્ણ અને ગોપીઓનાં જનનના આદર્શોએ એમના દેશકાલ પછીથી આપણી સ્ત્રીજાતિમાં કેટલાં વર્ષો પ્રેરક અને સમર્થ બનેા ઉત્પન્ન કર્યાં છે એ આપણા ઇતિહાસને અનુભવે નથી, હજી પણ આપણે એમ જનન માંથી શિરજી મેળા નથી ? ગોપિકાજનનના સ્વાભાવ વસણ આ સુગંધોનાં જનનમાં માત્ર વિદ્યાસની સંયોગિતા કે વિશિષ્ટતા જોઈ રહ્યું છે. આત્માર્પણનો સિદ્ધાંત આભાવ દ્રષ્ટિથી ધણે વાંકે બીસરી જવામાં આવ્યો છે. પણ દયા-રાગની ગોપિકાના આદર્શમાં એકલા સુગાર-રસના વિદ્યાસની શોભાઓ નથી. અને ભરત કે વાલ્મીકીના મુનિ જેવા રસજાતિઓનું પણ કહેવું નથી કે નિર્મલ સુગારરસનાં દેહ અને આધન નીતિમાન અને ધાર્મિક જીવનની સાધના અને અભિરુચિ મારેજ છે ? વળી દયારામે એકલા સુગારરસની જગતમાં ગોપીઓના ઉપયોગ કર્યો નથી. રસજનની રસ-શ્રીઓ બહિતના મેરામુખમાં પણ એટલીજ સમયતાથી એટલીજ આત્માઓની મોંઘી આદરિતરેથી વિરલની-અંતર યજ્ઞેથી અસ-લેખાઈ છે.

દયારામે જાગે બહિરગતથી તરબોળ ગોપિકાદેવોને આપણી આગળ એમના સુગાર-રસના નેટલીજ પાવનથી સહિતથી ખુલ્લાં મુખમાં

છે. એ હૃદયોમાં આપણે મોંઘી રહીએ જોડો કહેક અનુભવીએ છીએ તેટલાં જોગવાઈના સહિતરસણો નિર્મલ રસ આપણે જોઈએ. જીજ્ઞાસા હૃદયોને ત્યાંની મોંઘી મારે કહેવું બહુ કરાવું હૃદયમાં ચાલે છે ? બોધક મુકી મથુરાની ગાવામાં પડેલા મેહન મારે "હૃદય ! નંદને છેરે તે નમેરે ઘરે ને ! અને એકલી મુકીને મથુરા યશે ને ! ઉદવ, જોને મુકી જતાં દયા નવ ઉપની ને ! મને જાતિ પડી છે એના રૂપની ને ! ઉદવ."

આ ઉપરાંત "પદ્મકુવણ"ના પ્રતાપી ધનવી ગોપિકા પણ ઉત્કટ શ્રેણી પરવસતાથી સહિતના નિર્મલ લાવેથી અને પોતાના મના-રાગવત આદર્શથી ઉકળેલી બીતરસમાં આવી છે.

"હા ! હા ! હિલ મહારાજાનાં મળ્યા વચ્ચેનાં સાગર સુખ સુરખિ તણે મારે જાન આજા ! દેડે પ્રકી હુતારાનિ કુસમકરે ઝાંઝી ! અનંગ અનિદ ધમે તે યકી નખલીખ રેડ ડાઝી !"

હૃદયેશ્વર મારેની કે આદર્શ મારેની બહિત આનાથી કેટલી વિશેષ તાલાવેલી કરી શકે ? ગોપિકાઓએ આખા પોતાનાં જનનમાં એવું આધવામાં, જનનની કૃતજ્ઞતા પાતી છે. એમના આદર્શોનાં ફલ એમણે મેળવી જનન ને સંતાપવત્તાં કર્યાં છે. ઉપશવ નેવ તરવણીને પણ બહિરગતની મદતાની પરીણામોએ બહિતની શ્રેયદેવીઓએ પદાન કરી નખાયા છે.

આમ અંતરગતના કે બહિરગતના રંગની મીનરસથી ગોપિકા આપણા જિતની મેલ જાતી રહે છે. આપણે એના કે એના ભવ-સંદર્ભ ઉપર વારી નહીએ છીએ. આપણી એ આપણા વિવિધ જનવિધાનોની કે સોદ-સાત્તની કલા આપણી ખીંટી જાગરની મરણી એમાં કેરિયોનોના મીઠા અને કુમળા કંઈથી

. જાતી શીખે છે. પુરૂષો એમાંથી જોઈતી ગુણો પી, પડે. એનાં એનું અનુકરણ કરે અપર્યાયારે તે એને પણ તરીકે જાતી મન ફેરવેને ત્રિષ એના કુચ્છ અદર્શ છે.

દયારામની ગોપિતાઓ આમ યુગરામની વચ્ચેનામાં કોઈ અમર, પ્રતાપી અને ક હેવી જેવી મદાલી રહી છે. જાગની મુનિ ર જાગીને અને પોતાના કુવનને રમ માં કરીને અમર બની ગયેલી એ કુવનની ઠીએ આપણા તેમ બીજા નીચ સાદિતોમાં નાની રહેલીએ અમર રાખતી મહ છે બુની અમરના સાથે એમની અમરના પણ હાવણા કુવનપદ ઉપર મદા હાવણી રહી છે રમને આપણું કેમ બુની રાખીએ ? હજુ પણ રામાંની કોઈએ જોયો કોઈ પેરા બનમ બની મે, રાત્રિના આઠ અધિરારમાં ગભી-નાથી

કેનેનાં તમાવરણોની ખખખાં ઉમો એકાત અપવા એના હાવણાથેનાં હાથ પડી આખ- જતી દોષ એમ સામનુ નથી ? એનાં હાવણી થીનારી એ મમાગમમુખના કુદર સરોરો વગાડુ વગાડુ કરી રહી નથી ? એ અમર ગોપિતાને તમે તમારી નજર આગળ હાવણીથી લાગે અને તમને એનો સાદાત્વકર થયેજ,

કુખ્યની અમર ગોપિતાને આમ દયારામ- બાગની અમર કિનાએ આપણા યુગરામી હાવણા અમર રહી છે. યુગરામની કમી સુર ભવિ આ ગોપી પામેલી શુ ન થીખી થકે ? કુખ્યનું પ્રતાપી કુવનકુવન મનના આ ગોપીએ મરિયા કુવન મદમારથી કેકુ- આ પાપુ કમે ? કુખ્ય જેની મમર્ષ ત્રિષ- ભવિને પનારી રાકિતઓ નીચ કોખ દેખે છે.

સ્વીકાર

પ્રાચીન તથા મોજા સમદ—આમ ૧ લો વૈનદાસીએ શ્રી વિજયપર્મશુદ્ધિ પ્રકાશક રા અમરનાય હમનજાન તથા રા અનુપચદ નરસિંહદાસ, આવનમર મદા રૂપીઆ અદી યુગરામના હનિદાસમાં ઉપરોગી થક પડે એના સાથેનો સુવરનો આ મમદ વિદનાપુરક સરોપી આચાર્યશ્રીએ આપણા ઉપર ગોટા ઉપકાર કર્યો છે યુગરામના પર્મ, મમાજ, સાદિત અને હનિદાસ ઉપર આવાં પુરુષકોળી થયો પ્રકાશ પડે જોનેર યુગરામીએ માટે પણ આનું પુનઃ કોઈ રીતે બોલુ ઉપરોગી નથી જોનેપર્મના તરીકે અનિદાસિક દષ્ટિએ સમાવવા હનિદાસની યુગરામનો હનિદાસ

અપણા રાખી રહેા છે.

અનિદાસિક રમ સમદ—આમ ૨ જો મમાજ ઉપર પ્રમાણે, પ્રકાશક. રા શેઠ પ્રેમચદ મનજી તથા રા શેઠ મદુલાલ પુનમચદ, આ લમર મુખ્ય રૂપીઆ એ અમરના પી વિજયપર્મશુદ્ધિનો સરોપિએ આ રમ સમદ ઉપરના પુરુષક જેલોજ યુગરામના હનિદાસને ઉપરોગી અને ઉપકારક છે. અરિષ્ટની સરોપનકલાની રજોનાની આપ- જુને અવમા મથમે રમને પ્રતાપિ થાય છે યુગ- રામના આદિતમાં સમાવનને લમની આપી સમીન લેખાવનિઓની નુનના છે તે આપા સમદથી કેંડે આજે પુરુષ શક છે.

તંત્રીસ્થાનેથી

પુરેદર પરાજય

ન્યુઆરી માસના 'સાહિત્ય'ના અંકમાં મારા 'પુરેદર પરાજય' વાંચે રા. રતિપતિરામ ઉદયમરામ પંડ્યાએ એક લેખ લખ્યો છે, ને મારી પાસે તે સંબંધી ખુલાસો માંગ્યો છે. મારા લેખ સભ્યો જે કે અભિપ્રાયો તેમાં દર્શાવ્યા હોય તે વાસ્તવિક છે કે નહીં તે વાંચે મારે કે પથ કહેવું નથી, પણ ખરું દૃષ્ટિબિંદુ સમજવામાં કે તે લેખકની કુલ યોગ્યતા કેળાવણી કે તે જાણવું તે અયોગ્ય નહીં લેખાય.

સતીત્વ એ આર્યજનની બહુમોલી ભાવના છે, અને આર્ય જનસમૂહ આપણે જાણી અવજાણી સરકારી યવર સમજાવવારે એ માવના ઉપજાવી આર્ય સ્ત્રીઓએ ભાવી જનતા પર અનેક ઉપકારો કર્યા છે. હિંદુસાક્ષાતમાં પહેલી જખત જાનવરી, કે માત્ર માનુષી સ્વભાવની એક સ્ત્રી પોતાના અનુભવથી સતીત્વનું ભાન અનુભવે, તે ભાવના પોતાના જીવનમાં આગરે, અને તેના વારસી

આખી સંસ્કૃતિ પર મુઠા નખ-તે સ્ત્રી આવસતી-કે મોટામાં મોટી સતી લેખી શકાય. વિકારને જીતવામાં જરા છે, તેટલો અધિકારી રહેવામાં નથી. ને જેને સ્વચ્છંદ સ્વાભાવિક હોય તે સ્વચ્છંદને વિકાર મળી તેને જીતે તેજ અપૂર્વ કિર્તિદિવ માની શકાય. સુકન્યા એ અવનની-એટલે જન્મેદના વારાથી પણ લોકોએ પહેલાં મળેલાં આર્યની પત્ની હતી. અને હિંદુસાક્ષ જેને જાલ માની શકે એવા પુરોમાં અવનનું સ્થાન ધણું જ પુરાણું છે. તેથી સતીત્વની ભાવના ઉપજાવવાનું પ્રયત્ન કરીએ તેથી પ્રથમ હિંદીમાં ઉછળતી સ્ત્રીને દાવે થયું તેથી સુકન્યાનાં સ્મરણોને ગોમ માન મેં આપ્યું છે એમ મારું માનવું છે. પુરાણમાં તે જેમ પ્રશુલિકા બહસાતી ગઈ તેમ જીવંત મૃત્યુએ નિઃસરવ કરીનાં પાણી લખવા થયે છે; પણ એ નિઃસરવતા ઉત્તર પેઢિ કાલના ઉછળતા જીવનમાં હોય તેમ અને ભાગ્ય નથી.

ક. મા. મુનશી.

વસંતપચમીના આસ સ્ત્રીઓ

વિવિધ વિષયોને લગતા સ્ત્રીસંબંધી હંજો આસ હાખાંવે તથા તેને અનુરૂપ ચિત્રો તૈયાર કરાવીને, વસંતપચમીના ઉત્સવને પ્રસંગે ન ગુજરાત "ને આસ સ્ત્રીઓ" બહાર પાડ્યા એવી યોજનાના કુબંધુ આ અંક પ્રકટ થાય છે. તેમાં યલેક વાચકને સ્વિકાર આપીએ મળી રહેશે એવી આસ સ્ત્રીઓ લીએ.

ગયાની કોંગ્રેસ

મળાની કોંગ્રેસ મળી ગઈ; પણ મોક્ષનાર દૃષ્ટિબિંદુથી તેને વિજ્ઞાની કહી શકાય એમ અમને લાગતું નથી. જે કોંગ્રેસને આંખીજ સર્વોનુગત મુકી મળા. તેમાં વિભાગ જણા છે; અને પરિણામે મી. ઘસ ને નહેરુ જેવી-ભાષાની સુલામણીમાં ન પડતી રચક રીતે કહીએ તો-કોંગ્રેસથી છૂટા થયા છે, અને સર્વકાર્ય જીવનમાં એક પણ થયો.

છે. એટલે 'કોમિયુનિસ્ટ' કાર્યમાં નોંધાયેલો તેવી એકામતા સમજાવાની નથી. 'ઇન્ડિયન' દાવતું રાજ્યતંત્ર જોતાં આ પણ હજીવા જેવી નથી.

પણ મધ્ય કેમિસ્ટી એક પરિણામની પાળું છે જે જાહેરજીવનના તટસ્થ પ્રેક્ષકને મતોલકારક સામગ્રી સર્વગી અસહકારનો પણ ધીમે ધીમે એક સર્વજ્ઞાપી ઉત્તરતું સ્વરૂપ ઊઠી રાખી જતામ મુક્તિ, જતાં ચોક્કસ સ્થાન લેને લાય છે—Statist થતો લાય છે; અને તેની અસર બીજા પક્ષો પર વધારે સારી થશે તેમજ એ પક્ષને એવું સ્થાન મળવાથી અસહકાર રાજ્યનીનિમા માનનાનાઓનો પણ જે શક્તિ મેળવવા સામ્ય-ચાળી થયું નથી તેનાં પાળું સામ્ય ઉપદેશો અને જ્યારે જીવનપૂર્ણક પણ અને જવાબ દાર તે અસહકાર રાજ્યનીનિમા માનનાઓનો પણ બને દેશમાં સુગમ થશે સારે જાહેર જીવનની અસર રાજ્યતંત્ર પર પુરેપુરી થશે આથી શાંધીછામે પારદર્શક અસહકારનો દિવિવજ્યજન નહીં થાય, પણ અમદાસપક્ષ એક રાખીજીવનનું ઉપદેશોને પ્રશ્નિમાન અંત થઈ રહેશે.

વનિતાવિશ્રામિ

ગુજરાતમાં અભિજ્ઞને લગતી જે જે સ્થાઓ છે તેમાં મુખ્યત્વે, સુરત અને રાજકોટના વનિતાવિશ્રામો વિશેષ મહત્વના છે. આવા આશ્રમોની ઉપયોગિતા મન ધી અંગેજ મનને દોષ રોકે બરેબર જે દેશમાં કન્યાઓને કેળવણી આપવાની અમલ પુરેપૂરી સ્વીકારણ ન દેવા સાં વિદ્યાર્થીઓની જીવનિતિને માટે આવી મસ્થાઓ સ્થાપન એ નવાજ જેવું છે. અને એટલા સારા આ સ્થાઓના સ્થાપકો અને પ્રચારકોને અમે ધન્યવાદ આપીશું. હાલમાં આસનગરમાં એક આનું વિશ્રામ સ્થાપવાની યોજના થઈ ગઈ છે એમ જાણી

અમને જાનકંદ થાય છે. છેવટે અમે મુજરાતી જાણીએ વિનિતિ કરીએ છીએ કે તેઓએ આ મસ્થાઓને તેમજ અમદાવાદમાં આજ નાર નાર વર્ષે થવા આવા પ્રકારનું કામ કરી રહેલી સસ્થાને ચોમ્પ મદદ કરીને તેમની સમૃદ્ધિમાં કંતરોત્તર રહિ કરવી એટલું જ નહીં 'પણ મુજરાતના પ્રત્યેક મોટા મોટા મામોમાં આવી મસ્થાઓની સ્થાપના કરી આપવી કે જેથી કરીને મુજરાતની વિદ્યાર્થીઓના અધકારમય જીવનમાં કેક સુખમય પ્રકાશ પડે

કન્યા કેળવણી

પરોક્ષ રાજ્યમાં કન્યા કેળવણીને પ્રચાર દીક થશે છે એમ ૧૯૨૧ ના વર્ષની પક્ષ ઉપરથી જાણાય છે. દીકુસ્થાનના બીજા અંશ પ્રતે અભિજ્ઞના પગલા પડાના રીવાજ, તથા બીજા કારણોને લીધે પડાત રહ્યા છે. આંકડા જોવા માપુમ પડે છે કે ૧૧ સામ્ય અભિજ્ઞની અદરથી માત્ર ૪૧ હજાર વાચી જાણી શકે છે. અને તેમાંથી જંતે પ થી ૧૫ ની જંતરની કન્યાઓની જાણ્યા બાદ કરીએ તો માત્ર શિક્ષણ મળેલી અભિજ્ઞની મળ્યા તો થવું જુજ થઈ લાય છે નિશ્ચયોમાં જે કેળવણી અપાય છે એ દારાજ શિક્ષણ મળી શકે એવું કોઈ માન્યુ નથી તે જતા પ્રાથમિક શિક્ષણ અને માનસિક તેપારીની જરૂરીઆત તો દરેક કોઈ કણુવ કરશે. આને કન્યાકેળવણીનો પ્રથમ આવલ મદતવનો થઈ પાવે; કે કારણ કે આજુજી જીવનનું સ્વરૂપ મદદાય છે. રાજકોટ નકત, અમે તે પક્ષ મારફત થાય, પણ દરેક પક્ષે અને દરેક લીલીએ કન્યા તથા અભિજ્ઞવણીનો પ્રથમ એકદમ હાથમાં થઈ લેવો જોઈએ.

એક નવીન પ્રકાર

એકિંગમાં પ્રાથમિક કેળવણી મહત્વ અને હરજીવન થઈ નથી, પણ એક નવીન પ્રકાર

[૧૫ માં જુલે ૧૯૩૧]

“જે હું પુરુષ હોત તો”

~*~*~

[અનુસ્મરણ ૪૪ ૩૧૬ શ્લોક]

દરેક ધરમાં નિયમ (discipline) સાચવવા માટે શૈક્ષણિક નેત્રર સુધી દરેક વખતસર આવવું જોઈએ એમ હું તો ખાતર છું. ખતીને ખમર આપ્યા વગર હું કદી પણ બહારે જમું નહીં. પાઠશાલ સંસ્કરણને પ્રતાપે કલામ મારામાં ફેલ નાતું કે શોહું વ્યતન હોય પણ જો મારી પત્નીને તેના પ્રતે ખાસ આલમ્બા દોષ તો હું વિના વિલંબે તેનો સ્વાગ કરું. પતિ ખાતર પત્ની કેટલો સ્વાર્થસ્વામ કરે છે? તો પતિથી એક જોગ-શોખની રેવ ન હોડી રાકાગ? પત્નીને કસકસ કરતાં શીખવું પણ એમણું ખરચ કરવા ખાતે ખતત ઉપદેશ આપી મારે મારેની માનપ્રતિ એકાદી કરાવું નહીં. મારું વર્તન એવું રાખું કે ધરમાં સર્વ ખાસ આગમનની વાટ જીએ. ‘બહાર ગયા તો ધરમાં જો ધડી નીરાતિ જોસીશું’ એમ ધરમાં માણસોને લાગે જો માસીકપણની કીમત થી છે? મારી પત્ની જો કે કરે તે ખાસ પ્રત્યેના પ્રેમને ખાતર-માત્ર ધાકથી નહીં એવું જ હું વર્તન રાખું. કેટલેક દેસાએ મેં જોયું છે કે વીસ વરસના પરીક્ષિત ક્યવન પછી પણ પત્ની પતિથી દખલેલી જ રહે છે. અને પોતાની સેવાસ્વાકરીમાં રતિપુરે ઉજવે આવતાં કે પોતાને ન ગમતી નજર આપ્યા પણ પત્નીને હાથે થતાં પતિદેવને ખીનસ જોડે રહે ન. હું પતિ દોષ તો કદી પણ આપું જો નહીં એમ મારી સોએ સો દક્ષ ખાતર છે.

પતિનું સરીર નરમ હોય ત્યારે પત્ની જ તેની માકરી કરે. પરંતુ સાતે સરીરે પત્ની પામે પણ દખાપી કે પંખો ન ખાવી સુખામ-ગીર ની વિશતિનું દર્શન હું કદાપિ કરાવું

નહીં. આમ કરવામાં પતિના આત્માની કેટલી અધમ સ્થિતિ જણાય છે તે હું બરાબર જાણું છું. વળી મારી પત્ની મારી થાવ ત્યારે તેની ખોજીને ડોંગ મારી કાઢ્યા ઉપર કામ દઈ નહીં. તેમ મારાથી જનતી તેની સુશુભ ઉદ્ભવવામાં લીજીવડ પણ મારું નહીં.

જો મારે ત્યાં બાળકો જોમ તો તેમણ પ્રત્યે જેદરકરી ખતાવી તેમણું લવિશ્ય મારે હાથે જગડું નહીં. તેમ તેમને જુદાં લાક કરી જોડી રેવો પણ પાડું નહીં. બાળક રે તે ખાતે પત્નીને વાંક કાઢું નહીં. કારણકે મને તેવી સારી બરદાસ છતાં બાળકો તો રહેજ. રાખું જોગ તેમની લાવા છે. જ્યારે પત્નીને આજો દિવસ બાળકોએ ખાસ આપી થકવી નાખી હોય તો કદીભર હું તેમને ખુશીથી રાખું. એમાં મને ‘ખતેમ’ મન” કદી થાય નહીં. ધનપ્રાપ્તિના લોભખં બાળકો મનેનું પિતૃત્વ વીસારે ખાસખાતી ખદાવ મુસ હું કદી પણ કરું નહીં. તેમને આનંદ આપવા ખાતે તેમની સાથે રમતો રમવામાં પણ મને સ્કેલ્ય લાગે નહીં. બાળકોને રાજામાં મોહલવા છતાં તેમની સારીરિક અને માનસિક કેળવણી તરફ દંમેશાં લક્ષ રાખું. અને લલિત કલાઓ હોડરીઓ અને હોડરાઓને સરખીજ રતિ શીખવું. હોડરીઓને રાંધતાં ને રીવતાં સંધતાં આપડે અને હોડરાઓ બનવરનો દેશ ખાતે આપ તેમાં નવાહ નહીં. પણ મારે ત્યાં તો હોડરાઓને પણ કામચલાઉ રાંધતાં ને કરેલું કપડાં સંધતાં આપડે અને હોડરી-ઓમાં બહારનું કામ કરવાની કીમત અને આવડત આવે તેની ખાસ કાળજી રાખું.

જો હું રામાજસેવક તરીકે બહાર જઈ તો સ્ત્રીઓની ઉગતિના પ્રયોગ પ્રથમ દમખમાં લઉં. સંસારમાં સ્ત્રીમનિને પગલે પગલે થતા અન્યાયો દૂર કરવા બગીરથ

પ્રવલ કરું. પુરુષ એટલું છે અને સ્ત્રી ઉત્તરણી છે એ અનાદિ કાલથી ચાલી આવતી જાન્યત્રિ જરૂર મૂલથી ઉમેડી નાખવાનો સંકલ્પ કરું. નીનિનું ધોરણ જે સ્ત્રીનું તેજ્ય મુરુશ્વત્તુ એમ સર્વના મન પર કસાવતા હું બિનલ મંડાયો રહું.

એ હું સેશ્વરચેત્ર કાઉસીયને મેંબર હોઈ તો સ્ત્રીઓને અન્નવાલ કરવાનું કાલદા દૂર કરાવવાના કાલ્પ સૌથી પડેલા શુક્ર, અને તે માટે જ્યેષ્ઠેર પાત્ર નવાતુ હમર પદરસે વચ્ચે ઉપરના અનિશાચના મનના તુરંગને કાલદાની પાણેર મળી સ્ત્રીઓને ચારસા રાગેરેના જે અન્નવાલ થાય છે તે કાઢી ન આવવા હું મોગી કુમેમ ઉડાતુ સ્ત્રીઓના અભાષિકાત અને કાઉસીય કે કાઉસીયનની મેકા માટે લગત અવાતુ એમ તો કે નવાઈ છે રિપિય અનં ત્વજ્જ થયી સ્ત્રીઓની પોતકાપોતકા સગથી વધારે સાગી અવસ્થા થાય તે માટે પણ કાલદા ધગાવું.

આપણા સમાજમાં વિધવા સ્ત્રીઓ અને અવાવવામાં આવતુ ધાનકી વર્તન હું જરા પણ સંકલ્પ કરું નહીં. કુમારિકા દોષ કે વિધવા, પણ વેરક સ્ત્રીને લગ્ન એ સ્વેચ્છાનો વિષય છે તે તેના વચ્ચે પડાનો. પુરુષ જનિને કેમ અધિકાર નથી એ હું શ્રુતિ-અશ્રુતિની સહાયતા લીધા સીચાય પણ સિદ્ધ કરી મલાતુ.

જો હું પુરુષ હોત તો સસારને હાન છે તે કરતા જલુ વધારે સારો બનાવવા પ્રવલ્ન કરતજા બધા પુરુષા જા, રિચારનદ ન દોષ એટલે કેટલે દરજ્જે હું સફળ થાત તે કહી શકાતુ નથી અને વાંચે છે કે હાન તો કોણ કે પ્રવલ્ન કરતુ નથી સંસારચક્ર જેમ છે તેમ આશુ જાય છે હરકાર થતો હસી તો બહુજ થીમે. હું પુરુષ હોત તો મળુ કરી શકત, પણ પુરુષે સ્વેચ્છા સસરના સ્ત્રીનો અવનાર મળો છે એટલે હાથારી.

હાડીની શુભાં વાપરે પિત્તીક પાકે	દરેક કુટુંબમાં વપરાતી મકરવર્ષક ચાકતી (કાકિની મેકાના)	શીખાખા વાપરે પિત્તીક બરમા.
સાવમપાક ૨ ૮ •	સોનુ, માલી, અમક, કાનુગી	તો ૧ ની કીમત
બદામપાક ૨ ૦ •	સોજેર નાંબે નાખી ગન રાની	અમકસરમ ન. ૧ ૪૦ •
પેસરપાક ૩ ૦ •	આ ચાકતી શરીરના અપકારીક	સોદગમ ૫ ૬ •
પિત્તીકાજવન ૨ ૮ •	કાકિત આપી શરીર કાન્તીવાન	અમકસરમ ૪ ૦ •
	જન્યક છે.	પૂર્ણચક્રોદયરસ ૬ ૦ •
પાકે શરીરના રસિત આ	કિ જો ૪૦ ના કે ૧૦ •	સુવર્ણ મરમ ૫૦ •
પી શરીર કાન્તીવાન	(સુચીષ્ટ મકુત)	તામ્રમરમ ૫ •
જન્યક છે.	દરેક બાળકી દેખી દર બાળકી	પ્રવાસમરમ ૧ •
	વાર કાસખાતુ.	

ઉંઝા ક્રમીકલ વર્કસ—વિએમ સીક મુખાઈ ન. ૨૪

તત્ત્વોસ્થાનેથી

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ-૩૧૩ થી]

તોજ પ્રયોગ એ નાના શબ્દો સર કર્યો છે, એમ અમારા સાંભળવામાં આવ્યું છે. ત્યાંના શબ્દો તથા કેળવણીખાતાનો એવો અભિપ્રાય થાય છે કે આજના જમાનામાં માળાપો છોકરાઓને કેળવણી આપ્યા વિના રહેશે નહીં, કારણ કે સામાન્ય કેળવણી શીવાય આજનાં કાલમાં અસાધ્ય થઈ ગયું છે. એટલે પોતાના સ્વાર્થને માટે, છોકરાઓને કેળવણી આપવામાં આવશે; અને જે છોકરાઓ હંમેશાં બેતરમાં કામ કરે છે, તેવા તેઓને હંમેશાં ફરજિયાત કેળવણીના નિયમોનો અંગે કરે છે. તેથી હરિને, સંજ્ઞા શબ્દમાં મક્ક અને ફરજિયાત કેળવણીનો કાયદો. આમ છોકરાઓને લાગે પાડવામાં આવ્યો છે. 'નહીં' મામા કરતાં કહેણ 'મામા સારા' એ નિયમે અને આ કાયદાને આજકાર આપતાં અસકાતા નથી.

નર્સિંગનો કેળવણી

આદોઅને સચલી બાળનું જન આખી પ્રજામાં પ્રચાર પામે તેને માટે લાયક કેળવણી આપવી જરૂરી છે. અને એ જાનને ખરો ઉપયોગ તથા અમલ કરીએના હાથમાં દોષોને લીધે જે ઉપરથી સ્ત્રીઓના હાથ તે સરળતાથી અને વધારે પ્રમાણમાં આ કામને સરળ ફેરવે. યાજ; એવા ઉપ-દેશોને દર્શાવેલી માવજત એટલે નર્સિંગની કેળવણી આપવાની જરૂર છે. કુટુંબ તથા મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓ આમ કરીને વિભવ્યો આનું શિક્ષણ લઈ શકે; અને સ્વાસ્થ્ય જીવન ગાળવા ઉપરાંત પ્રજાની સેવા ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે કરી શકે. આ પ્રકારના નર્સિંગના વર્ગો વડોદરામાં માડવામાં આવ્યા છે. અને સ્ત્રીઓની

દેખરેખનું કામ એક સ્ત્રીના પ્રતિષ્ઠિત ખાતે સોંપવામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે એક સૂચના કરવાનું અને અગત્યનું સમજાવે જીએ. તે એ કે અન્ય રથે. હરજીતોને આજે જે નર્સિંગ વર્ગો સ્થાપવામાં આવે છે તેમાં એટલું તો નકારું મદાવેતરું કરાવવામાં આવે છે અને હાજરીનો વખત એટલો તો નિર્ધાર લાવે. હોય છે તેમજ ખાવાપીવા વીગે બાળકની એકવેળા એટલી તો પ્રતિકૂલ હોય છે કે આનું શિક્ષણ લેવાનો શોખ ધરાવતી કુટુંબ તથા મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓ ખાસ પાખી આવા વર્ગમાં જવું બંધ કરે છે. અને શોખને માટે નહીં પણ માત્ર પેટ ભરવાનું સાધન પ્રાપ્ત કરવા માટે જતી ધર્તર સ્ત્રીઓ જે રહે છે તેઓ પણ સ્ત્રીઓમાં યજ જામ દર્શાવેલી શોખ માવજત દરવાને બદલે ઝીંકા કરતી થાય છે. તેથી આ બાળક પર વડોદરાના નર્સિંગ વર્ગોના પ્રયત્નોનું અંગે લક્ષ્ય દોરીએ જીએ અને આજ સખીએ જીએ કે તેઓ યસ્માતમાં તો આવા વર્ગોને સજતા નિયમોના અંગેમાં પુષ્કળ છુટછાંટ છુટી પ્રત્યેક શિક્ષણ લેવા મળતી રીતે આજે, વખતે લાખ મેજવણની તક આપશે.

જે પ્રમાણમાં નર્સિંગનો કામ જનસખાજને દિનકર છે તેજાજ પ્રમાણમાં સ્ત્રી-શિક્ષણનું કારં પણ પ્રજાને લાખનું છે. સાંભળવું સારું શિક્ષણ પામેલી અને મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓ શિક્ષા કરીને તમાર થશે, અને પોતાના આ અમરન્યુત આદર્શો ઉચ્ચ સખીને, પોતાની બેનેને જાળવે લાખ આપશે તોજ કેળવણીને પ્રચાર જસરી વપશે.

સ્ત્રીઓ અને રાજકીય મળવણી

યજસતની જાળવણીમાં સ્ત્રીઓએ રાખકીય મળવણમાં પણ મામ લેવો પડે. આજે રજાઓ મેઝાં રાજેશમાં સારા રૂકેખની

સ્ત્રીઓ આમળ પડતો લાગ લે છે સંસ્કૃતિય
ચળવળનો ફેરવો કાલક્રમ એવા પ્રકારનો છે
કે જેને વીરો ફેડ પશુ પડેને વાધા દોઈ શકે
નહી. સ્વદેશી કપડાં અને ખાસ કરીને શુદ્ધ
સ્વદેશીનો પ્રચાર આખા દેશને સર્વમાન્ય
હોવો જોઈએ. આપણા સ્વમાનને ખાતર અને
આપણા ઉદ્દેશને ઉત્તેજન આપવા માટે આ
પ્રયત્નો ઉકેલ સ્ત્રીઓએ કરવાનો છે સખસરા

વખને પરદેશી માલ વસ્ત્રો વપરાય છે એ
આપણી રાષ્ટ્ર ભાવનાને અવનત કરે છે. સ્વદેશી-
ને લીધે અર્થમા કાપકુપ પશુ ઠીક થાય છે.
સાદાઈનો ઉચ્ચ આદર્શ સમવાય છે બપકાદાર
પરદેશી કપડા કરતાં 'ખાદીનું' મહત્ત્વ પશુ વધી
જાય છે. દેશની આબરુ અને ઇત્તજાત સ્ત્રીઓના
હાથમા છે અને તેથી સ્વદેશીના પ્રચારમાં
તેમણે મુગ્ધુ જોડાએ

ઇલેકટ્રીક ઇલેકટ્રીક ઇલેકટ્રીક

નો દરેક જાતનો સામાન માટ નીચેને ડોકાને લખા, અથવા મોઢા વસ્ત્રોનું
કોશણને મૂકશે.

મખાસખાઈ તાજમાઈ

હુકારે ચાલે, મુખાઈ ર.

તાજું સીરનાડું—“શોધક”
૨, ૫૫૪

અસલ હુકાન.
સાતાકુલ

ખાઓ

અને

ખવાડો

શીયાળાની ઝાતુમા શરીરમાં

નવજન આજનાર

મનને કેક અજબ રજૂતિ આપનાર

કીમતી દેશી વસાણામાંથી મધમધનો

અમારો શોણિતશોધક એપ્રીસનો

શોષ્ટીક પાક

ગુજરાતનું મેઘરવ વધારવું દેવ તે પહેલાં

તમને સખળ લગાવો

વિલાયતી વસ્ત્રો તમનાં તે હવે વિલાયતી દેશીએ ત્યાગી

તમારાં દેશને અનુકૂલ આ દેશની આયોજવાને અમારની દેશી વવાઓનું સેવન કરો.

શોણિત શોધક એપ્રીમ,

૨૬-૨ ૬૪, કાલખાદી રી રીડ, “મુખાઈ.”

ગુજરાતી કલ્પનાસાહિત્યનાં કેટલાંક સ્રોતો-પાત્રો

[અનુચિંપાન પૃષ્ઠ ૩૨૨થી]

પણ કુમુદ અને કુસુમનો દોર એક દાલે લોહકલ્પ પર થોડો નહોતો, કુમુદ-કુસુમની કલ્પનાશ્રુતિઓએ પણ ગુણોર્ણાં મિલને ચડેએ ચડાવ્યાં હતી. પોતાની જાતને સરસ્વતીચંદ્ર સમા કલ્પનારૂં પણ ઉછરતા કોણેજાનો 'મારી પત્ની કુમુદસુંદરી સખી નથી' એ વિચારે સંસારને ખાસ કરતા. કેટલી મુખ્યા અને નોંધાડાઓ એમના અનુકરણથી પતિને પ્રસન્ન કરી રાકાશે એમ ધારેતી, પણ એમની અપૂર્ણતા સર્વને મંકાત કરતી.

આજે તો એવી એક નહીં પણ અનેક કુમુદ અને કુસુમ સખી કોડીલી કન્યાઓ રાજ્યામાં તરપર છે. કેટલીકનો વિદ્યાસ તો એથીએ આગળ વધે છે. સ્ત્રીઓ માત્ર ભાવનાના પ્રદેશમાં વસતી હતી તે હવે જીવિતના ક્ષેત્રમાં પણ ઝુકાવા લાગી છે. પણ એ સર્વનો આરંભ તો સા. ગોવર્ધનરામની પ્રાર્તિશ્રુતિઓના જન્મેતિર્દેહમંથીજ થયેા. ચરસ્વતીચંદ્રની કથાની નવીનતા બહુ લાંબા કાળ લગી ટકી છે. 'સરસ્વતીચંદ્ર' ન વાંચેા દોષ તેની સાહસતામાં પણ એક કાળે સંકા કરાતી. અને હજુએ એને દેહ છૂટું થયેા નથી.

સાહસથી નાનાલાજ કવિનો કાળ ગોવર્ધનરામ પછીનો હોવાથી એમાં સીપાલો વધારે નિશ્ચયમકળણવાળાં હોવાં જોઈએ એમ આપણને સંદેહજ લાગે. આપણે એમનું એકજ પાત્ર-જપાનેજ 'કેક' નીરખી લઈશું.

કાઠીઆવાડની સચકત સ્ત્રીજીવનના અનુભવી રા. નાનાલાલની જગ્યા એ સિખરે

'કુદી સકે એવી નાનુભાઈના ડોળ વિતાની ને સચકત છે. ભાવનાના નાથને પસંદ કરવાનું બળ પણ એનામાં છે. પણ આપણા આર્થ જીવનની મહત્તા, આદર્શને પામવાનું બળ કેળવવા કરતાં આદર્શ રચી ને પમાય ત્યારે આત્મલોચ આપવામાં વધારે મનાઈ છે.

જપામાં સંદરતા જેટલીજ સ્વાભાવિકતા નથી. દિગ્માસલનાં સિખરોમાં વસતી એ બાળા જન્મતને આંગણે પધારે તો પાવન તો જરૂર કરે પણ પ્રસન્ન કરી સકે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. માનસશાસ્ત્રની અભ્યાસ (Psychological capacity) એમાં અધુરો છે એમ કહેનારને તો કદાચ રા. કવિ બાળેજ લેખા કરે. પણ એ અભ્યાસ ધણી વાર અગમ્ય થઈ પડે છે. કદાચ સંદ્વિત્તી, સામાન્ય શાસ્ત્રો સાથે એ જખેલેતો થતો નથી એમ કહેવાય. જનતાવાસીઓની જગતા એની દિવ્યતા નોંધ આત્મર્ષમાં નથી પડે છે પણ એને જીવનમાં ઉતારવાનો વિચાર ધોડાજ કરે છે. એની તેજસ્વી પાંખોમાં 'તેજ રાક્ષ' કરતાંજ ખરી જશે એવી કેક ખીક લાગે છે. પરિણામે જપાની સાથે માનુષી (human) મૈત્રી સામવાના કેાક કેાકજ રાખતા દરો.

જપામાં એક પ્રકારની અપારિવયતા છે. અને એને લીધે એ સખી થઈ સકે એવો વિચાર કરવામાં પૂટતા લાગે છે. એને તેા દેવી તરીકે પૂજજ સકાય. એ માનુષી છે એમ તો જપારે એ લુહાં દોડમાં તરાવે છે ભારેજ લાગે છે. માનવજીવનની સ્વાભાવિક મંગા કરતાં આકાશની સ્પર્શંગા જેવા એના થોમ સ્પર્શતેજમયો વધારે લાગે છે. એમાં કલ્પનાનાં મધુર ઉત્કુપન છે પણ જીંદગીની અનિવાર્ય જરૂરીઆતોનું ત્યાં લેણું નથી. સ્પર્શંગાના રૂપેરી લીસોટા કરતાં મંગા-મેવાનો મધુર પ્રવાહ તપાને છીસાવવાને

આજથીજ ગ્રાહક તરફે નામ નોંધાવજો.

“ભારત”

આખા મુખ્ય હયાકાયાં ગ્રન્થ સર્વેથી વાનીતું રોજકું ૫૧ છે. તે દરરોજ સાથે મુજબના પ્રચટ થાય છે.

દેશ પત્રોચના તાર સમાચાર ઉપરાંત ગ્રન્થોપ સવાલો સાથે સંબંધ પરાવનારા અમરેષો, નેત્રી ખબરો, સામાજિક ચર્ચા વગેરે વિષયોથી ભરપૂર આ રોજકું “ભારત” પરના તમે મોહક થયા છો.

જો તમે પ્રાદેશ નહીં હો તો આજથીજ “ભારત” મમાવવાનું તમે કરો છો. એક દોડી તરીકે તમ તમારા દોડી મોગરો કરવા હજારો રાખતા હો તો તમારે “ભારત” વાચ્યા વગર નજ આવે.

સવાજમના દરો.

મુખ્ય મારો:—

વરસના	..	રૂ. ૧૫
છ મહીનાના ૮
ત્રણ મહીનાના ૫

બહુ નામના ત્યાં અમારો મિજનો દેશ ત્યાં ઉપર મુજબનાજ દર રાખવામા આવ્યા છે

અદ્વારગામ મારો:—

ત્યાં મિજનો ન દેશ ત્યાં

વરસના	રૂ. ૧૮
છ મહીનાના ૧૦
ત્રણ મહીનાના ૬

ચુલક નમ્ર ૧ આવે.

નોંધ—અમારા પત્રની તમારા માથમાં મિજનોની અપાઈ ન દેશ તો ને તમે મેગરી ચકરો સધાઈ પત્રવિચાર નીચે મુજબ કરો:—

“ભારત” ઓફીસ,

નં. ૪૪, હોમલે સ્ટ્રીટ, કોલ, મુખ્ય

હુલક ખરીદનાર તેમજ બહારમાન રહેનારા માટે ધણું જ. સગવડભરેલું

વાંચો

જરૂર

વાંચો

ભારત વાણીઓનો સાચો ખોરાક.

સુરજલાલ

સ્પેશીયલ બાર રતલી ડબ્બા

પોરબંદરનું ધી

રજીસ્ટર નં. ૪૪૫ ટ્રેડમાર્ક.

THE SUN BRAND CHEE
OF PORBUNDER
Jethabhai Odhavji

BOMBAY.

સુરજલાલ પોરબંદર
જેઠાભાઈ ઓધવજી દક્કર
મુંબઈ.

સુદ સ્વચ્છ કરી પોરબંદરમાં બનાવી
પેલાની દેખરેખ નીચે બાર રતલના ડબ્બા બરાબર
આવે છે. ઝીણે નદે કીધાયત બારે માલકોને
એક વખત અમારુ સુરજ છાપ ધી ખરીદ કર્યા
અમરી પીનંતી છે. બાર રતલી નાના ડબ્બા
ઉપરાંત મોટા-ચાલુ સાદગ્રાના ડબ્બા વેંચીએ
છીએ. બારદાની કોમળી નદી લેતાં તેનું વગવળ
બાદ કરી આપીએ છીએ. અમારા ધીમાં ભેળ-
સેળ કે દરો કડકો યામની માલકોને ખાસ્તી ન
રહે તેના માટે અમે એકલાલ વેંચીએ છીએ.
ખરીદ કરની વખતે બાલુનો અમારો સુરજ
જામનો ટ્રેડ માર્કો તપાસી લેજો. એક ડબ્બો

ખરીદ કરનારને ખણ બંદરના ધારા. મુજબ બરાબર વધતર વાળી આપીએ
છીએ, મુંબઈ સીવાય બહાર દેશવર કેઝવણ વેપારીને અમારો માત્ર વેપાર
નદિ વરધી પ્રમાણે પુરો પાલવામાં આવશે અમારી દુકાનનું ડેઝાલું.

જેઠાભાઈ ઓધવજી પોરબંદરવાળા

ભુનેશ્વર કેથેડ્રલ સ્ટ્રીટ શીરંગીના દેવલ સામે મુંબઈ નં. ૨

TELE AND:—"FIXRATE."

Jethabhai Odhavji Porbundarwala.

Bhoolaswar Cathedral Street, BOMBAY, No. 2.

વધારે સમર્થ નીવડે છે. સ્વર્ગમાં માને નીરખી દેશા પગી સ્નાત કરી શુદ્ધ અને શાંત થવાને હવેલની મગા તરફજ માનવહૃદયને વળવું પડે છે. ૨૧. કવિ જેની પ્રભાવશાળી સુદૃષ્ટી આ સત્ત્વ અગ્રાત ન રહી શકે એ સ્ત્રીકારણ સર્વ કોઈ તરફર છે. એમના ઉગ્ગર આત્માને કદાચ સીદર્શ આગળ સત્ત્વ જાણુ લાગ્યું હશે.

આ કોણાદયખર્ચ પ્રગલિતા જગન્નાથ જગ્યા સહેડે સસારમા ઉગરે તો એના તેજ જાપા થઈ જાય એવો જાય લાગે છે. એના નેજસુદરીરની પારસ્વીકતા જગતમા આપતા જાતી રહે એવા બરેશા રહે છે

પણ કલ્પનાના મેહમય પ્રદેશ માનવી જગતમા જાતી કદાચે ત્યારે વધારે કષ્ટે છે જગતમા અદ્ભુતે પરતુ અસ્પર્શ આત્મસૌહર્દને સ્થિત થઈને આપણે નીરખી રહીએ છીએ. એ આત્મસૌહર્દ જગતમા આ રવિ જગા અધકાશ પ્રકાશના દીવ્યા ક્રમુ છે અભવ્યું નહીં પણ નહીન એવું એ સૌહર્દ મગજની પૃથક્કરણશક્તિને મટે નથી. સુદર સ્વપ્નસમા એના પાડાવાજ માત્ર આપણને ઘેર છે.

૨૨. કવિના શબ્દો અને શૈલીમા નવીનતા છે. અને એ નવીનતાએ જગતમા સૌહર્દમાં જાગરા પણ જાતી છે. જગ્યાએ હૃદયને આગ્રહો નથી પણ વિચારને સ્પુસાગ્યા છે.

દિન્યોત્કની વસ્તુદારી એ જાગ્યાએ આપણા સાહિત્ય-ઉદ્દાનમા વિચરી આપણને અદ્ભુતઆત્મા અધિકારી કપો છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નથી.

૨૩. કવિ પછા અત્યારે નો ચાલીના આદિ-વર્ષા મુનશીયુગ પ્રવર્તે છે એમ કહીએ તો અતિ. એમની સપના સેનિનીએ એક

કરના અનેક પ્રતાપી મુર્તિઓમાં જીવંત મેનન પ્રસારી છે. એમનાં સર્વ પાત્રોની અખર લક્ષ એમના અદ્ભુતવાને પેટાચાતુ પાપ આપણે અત્યારે નહીં કરીએ. એમની મીઠી રમા ને ભજવરમાન શીરીન, સતાની શોખીન મીનવ-દેશ કે મજાલ, કેનિરીય વનપુષ્પસખી વિજામને અત્યારે આપણે વીસરી જવાને કોણ કરીશું. અત્યારે તેજ માત્ર મમકારા કરતી પ્રમત, કાઠીલી, મૈત્રવમગી તનમન અને મદનરી મજરીના અતર સમજવાનો યત્ન આદરશું.

૨૪. મુનશીના સ્ત્રીપાત્રોની આસપાસ એક પ્રકારનું 'Romantic' દમેશાં દોષ છે. એમની નાધિકાઓ જગત્ સાથે પવલ સખધ નાનવા કરતાં પ્રેરણા અર્પનાર શીરમા ને રસથાળની અધિકાગ્રાનીમા જનવાનુ વધારે પસંદ કરે છે આંસુ છાત્રા કરતાં એમને દોહ છાપી વિરરકારના જાણુ ફેફસ વધારે મધે છે મેહક પરતુ પ્રતાપી, નિષ્કમ અને મૈત્રવમગી, ઉર્મિઓ અનુભવે એવી જતા સ્વરય એ એમની નદિકાઓના નમનમ ખાત સહજુ યદ જગ્યા દોષ એવા લાગે છે.

૨૫. મુનશીની પ્રસન્ન અખરો સખી મણીયાર ફુગેવ થઈ પડે છે. એનો મેહક કોઈયાર અનિવાર્ય દોષ છે. અને એ આંશુએ સહેલાઈથી શકે છે.

પણ સર્વ કારો એ પ્રેરણા દારાજ કરી શકે. એની કીરીત કામજુમાં નહુ છે. પણ જે જુએ તેને મટે પણ એ ઉતરી શકાય એવી એળી દોષ એની પાળુ કેલક-વર લાગે છે. એમ તનમનાદ એના ઉજગત દેખામાંથીજ પેદા થાય છે.

એની કામખરની કખાનથી એ લીધે શકે એવી છે એની આંખના તોફાનથી એ જીતે શકે એવી છે, એની તાલકરિયક શુદિતા પાત્રમાં એ જાંથી શકે એવી એ છે.

તેના હૃદયમાં પહેલો વિચાર યશો કે ન જરૂર. હેમચંદ્રે આખો મીઠી, શું નિકાર ખરેખર યશો હતો? શું નિકાર વધે તેના કરથી કહાપણુ ટ્રેડશા કરતું હતું કે આ સ્ત્રીને ન લેવી? શું પોતાને પણ જીવન સાધુઓની માફક, સાધારણ આયોજની માફક આવે પ્રસંગે પાપપત્રતની વચ્ચે પડે? શું જેને હિંદો હતાવાની વચ્ચે નથી વળાઈ, જે પોતાને પૂર્વજન્મના પ્રસાદથીજ આજન્મ પાતરાય માનતો હતો તે આજે હિંદો હતાવી પડે એવી અધીમતિએ પડેલી એવો, ના-તેણે અંતરને વલામ આપ્યો. સંશયને ચારે જરા પણ સ્થાન નહોતું. તેણે રિચરતાથી આમલક સાધું લેયું.

“આમલકી તારે કાલથી કે વત કરવા માંડતું પડશે. તારું મગજ કેડાણે નથી.”

આમલક હરણો. “આપ જરા મલરાશો નહીં. પણ આપ આવશો ને?”

“હા” શાંતિથી હેમચંદ્રે કહ્યું. “હુ ચિચરીશ.”

“સારું તારે, તમે બંને વિદ્યાનુ છે એટલે તમને પણ જ્ઞાન થશે” ઉલ્લેખ હામ દમ આમલક ઉઘો ને પ્રજ્ઞાન કરી રળ માંગી.

“ધર્મજ્ઞાન” સરિએ કહ્યું ને આત્મ-નિરીક્ષણમાં તે બિહીન થયો.

પ્રકરણ ૨૭ મું

વાગીથરીનાં દર્શન

કોકુને ત્યાં ખંભાતના સુવિખ્યાત સરિ આચારી જાન એ બનાવથી જરા લેલો ચિરમ્બ પાપા.

હેમચંદ્રસરિ તેના છ શિષ્યો સંગેત આંખા વૃદ્ધસ્પતિનાં વાઙ્મામાં આવ્યા ત્યારે આમલક પણ સાથે હતો. સેનેથર, મધિભદ્ર ને પુરાણી કાકા સાધુઓનો આદર કરવા આવ્યા અને આવકાર આપી તેમને ઘરમાં લાવ્યા.

હેમચંદ્રે ન કુટાના સખ્તો શીવાય મેન ધારણુ કહ્યું હતું. તેની કામળી મુગામુદા પર સખ્તતાની જાગ હતી. તેનું મધું જરા નમેલું હતું. પોતાની નિર્મલ ને હિંદીઓના મગજને તે સખ્તતાથી પોતાની નિશ્ચેતન ને અવિહારી સ્વસ્થતા જાળવવાનો આદેશ કરી રહ્યો. તેને મન તેના જીવનની પરમ કસોટી થતી. તે અત્યાર સુધી નિર્વિકાર મવાતું પણ વ્યવજ મણતો હતો; કારણકે પોતે જાવિકાર હોય અવિહારતાને એક ખાનતો હતો. વિકારને નિર્મૂલ કરવા તથ આચરણું પડે એ પણ તેને મન નહાનમનાં ચિન્ન હતી. વાસના હતાવા કરતાં, વાસનાનો અનુભવ મધ રહેતોજ નહોતો એવી રિચિતિ સાચવવી એ તેના જીવનનો મહાન પ્રયત્ન હતો. અને અત્યાર સુધી એ રિચિતિ સામ્યતાં એને જરા પણ પ્રયત્ન કરવેર પડ્યો નહોતો.

જિનશાસનને સામ્યયુગ ને તેનો ઉત્કર્ષ સાધવો, તેના અદિસામંજનો પ્રચાર કરવો, ને તેને માટે કાષ્ઠપણુ પ્રકારે રાજ્યતંત્ર કાણુમાં લેયું એ તે જે સદ્ગિમાં તે ઉઝળો હતો તેનું પરમ ખેવ હતું. પણ તે આકાંક્ષા રિલ્લ કરવાના પ્રયાસો પુરતોજ સંસર્ગે તે જીવન સાથે રાખતો હતો. મનુષ્યાદયના ઉત્કલ્લ, આનંદ કે વ્યથા તરફ તે સ્નેહભીની કે અનુકંપાભરી આંખે લેજ રાકતો નહોતો. તેને મન એ જાણી તુચ્છ જગુઓની વિકારી લીલા હતી; અને તે તરફ બદામેહતી ઠંડી પીયએને હજુનાર કોઈ સંસ્કારો વેલની રહિએ તે વેનેલ.

“ પધારે મહારાજ ! ” મજરીએ સરસારી અવાજ આપ્યો. “ બીરાણે ”

નીચી નજરે ઉમેલા મરિએ ઉંચું જોતા પહેલાં ધીમેથી રમેદરનું વડે પુણ બાહારીને ‘ ધર્મલાભ ઉચ્ચાર્યો ’ આરે તેણે ઉંચું જોયું ત્યારે બારણામાં મોટું વસ્ત્ર આપસસા મળી શોભતી હતી ને સુરેખ સુદરી હતી હતી. તેના મધુર હોઠ પર આરકારનું હાજ્ય હતું, તેની તેજસ્વી આંખોમાં રમેદાણ હલવાના ઉત્સાહનું પ્રતિબિંબ હતું. સરિનું જોયું મજબૂત તેવી તેની નિરીક્ષણશક્તિ હતી આજ કારણાએ ને કાળોઆથી મોટે રાખેરો શબ્દસમુદાય ખીમે ખીમે ગોઠવાયા લાગ્યો. ‘ મહાસસા ’ ‘ ચક્રાનના ’ ‘ શરીરપટ્ટિ ’ ‘ જમન મેરવ ’... આ બધી ગોઠવણમાં શબ્દોને વસ્તુ ગોઠવણની નિષ્પક્ષપાત અધિકારતા હતી. તેમાં નહોતો સૌંદર્યભાનને ઉત્સાહ કે શક્તિ ઉર્મિ ભક્તિના આરથી સોમેશ્વરે નીચું જોયું, મોહની બધીરાણથી આજખરે આંખો ફાટી, બીજા સમુદાય આ દર્શનથી માત્ર મોહુ પહેળું રાખવા જોયું જ જોતન દર્શાવી શક્યા.

મજરીએ વંદન કર્યું. “ સરિજી આજને અને સાકુમ ક્યને આકે ” વદન ”

મજરી વસ્ત્રસંકેપી પુરાણી કાકા અને મનિમુદ્ર વચ્ચે ભેગી અને મજબૂતી નજરે રિજ તેમાં જોતી આતિથા પડ્યા સજગતાવા બાધ્યા દત્તા ને બાવસરિ તરફ જોઈ રહી.

“ આ ! ” આજે કર્યું, “ સરિજી એટલે આપારા અબાતના માયાના મુગટ ”

“ મે એમને પાછા પાંડો જા ત્રેવા દતા. ” મજરીએ હસીને કર્યું “ કમ મહારાજ પાદ છે કે તમે દાક્ષા દીપ્તી ને ‘ રહેલાં આપજે એકમ વસાદિમામા સ્થાપે દતા. ”

તમે અને પણ દીક્ષા લેતાનું કર્યું હતું ત્યાં છે ? તમે તે વખતે આઠ વર્ષના હતા. ”

“ મને પાદ આંદ છે ” અવિકલમન ભિક્ષુની રીત મહાશુ કરી હેમચંદ્રે કર્યું

“ એમ ! એ તો મને અવરજ નહીં ? ” આજે કર્યું.

આજને જોઈ ઉદા બાદ આવાતા મજરીના એ પર જરા કચવાટ દેખાયો ને અદૃશ્ય થયો. તેણે આનંદની સામું જોઈ કર્યું ‘ તમને આથી અનર દેવા ? સરિજીની સાથે મને પણ દીક્ષા આપવાના હતા ? ”

“ પડી ? ” આજને કાને કે મધિ આવી હતી બરી પણ મજરીને મેરિ સાજગતા તેમ પ્રગટ્યું

“ પડી ? ” મજરી હસી પડી ને નંનું જોયું. તેના હારવાના તરંગો અડધા ધમરી રવા. સરિના અધિકારી કાનને આ નવચલક અરોમ લાગ્યો તેના મજબૂત દીક્ષા આટલી જ થઈ “ આ દાખને રિજુલેઆ કહી શકાર. ”

“ પડી છું ? ” મજરીએ અવાજ પુ. “ છું નતરી સજ, મહારાજ ! દયાં લીધા પડી તમે જે શાંતિ કેળવતા મામતા દતા તે મળી ! ”

‘ ને અશાંતિ હતીજ નહો. ’ હેમચંદ્રે કર્યું ‘ પણ જિનમાસનનો લેવસર મારે જતો કર્યો પડી તમે તમાકે આજામુલ્ય રાણી રવા ? ”

મજરીને કાને આ બોલોમાં કંઈવતા જાગ્યું તેને આ પ્રશ્નમાં તાણે લાગ્યો. તેણે સાવજાનવાળી ઉંચું જોયું

“ આ આજામુલ્યનમારી મેળીમા-મારી મિથ્યાદષ્ટિ દરવાની કાળનામ સજિત હતીજ નહીં ”

સુરિ દરમ્યા. “તમે દીક્ષા સંપાદિ હોત તો
ગિરનારના આશ્રમમાં સ્થાયી થઈને જીવન
મંજરીનું ધાટીનું માથું ગર્વમાં ઉઠાવું ગમ્યું.
તેની આંખમાં અમુકારી વધેલો. આંખો જરાક
ઉઘાડી, તેમાં ભલક આશ્વર્યની તેની ખુબી
બધા જોઈ રહ્યા.”

“હું નાસ્તી ગઈ તો તમારું આપું
ચાસન અને ન આપી શકત તે મને મળ્યું.”

“શું ?” આંખમાંથી બોલી જવાયું.

મંજરી આ સવાલ જોઈ હતી. તેની
આંખમાં આંખો અને અપાનમાં મુકુતા આપી.

“તમારા દુર્ગમમાં.”

“કાકે બદરાજ” જાણે આમજાતને
જવાબ આપતા હોય એમ સુરિજી બોલ્યા.
મંજરીએ તેમાં રહેલો કટાક્ષ પારખ્યો.

“હા !” તેના અવાજમાં દુર્ગમ અર્થને
રજીષ્ટર થયેલો. તેની શું કરે કાકીની રમી જરા
ધબધબે ઉઠી દેખાઈ. ‘શુક દોષ્ટાસ્થા’ ને કેદિલ્ય,
ખંતેના ર્થે દરે તેણે બદરાજ !” તે હતી.
તે દાસ્યમાં પિતૃમુદુર્ગમને પ્રતિબિંબિત હતો.

હેમચંદ્રને લાગ્યું કે તેના જેવા સાધુ
આગળ મંજરી પોતાનો આકાંક્ષર દેખાડે
જો યોગ્ય નહોતું. ડાહ્યા સંજ્ઞાવવા તેને
બોલાવેલો હોય એમ તેને લાગ્યું થયો.

“ભગવતી ! કાવ્યપુરાણોનો શોખ તમને
ધણે જણાય છે.” હતીને સુરિએ કહ્યું.

તેના દાસ્યમાં પિતાનું વાદસ્ય હતું. તે
જોઈ મંજરીને ગુસ્સો પેદા થયો. આગ્રહ
કહેલી વાત પરથી તે હેમચંદ્રસુરિ તેને ગળવા
માંમતો હતો. શું તેનું અર્થમાન કરવા ?

“શોખ !” સોમેશ્વરને પણ જરા મટકો
લાગવાયો તે વચ્ચે બોલ્યો. “સુરિજી !
આપને બાની શાસ્ત્રતત્ત્વો અજ્ઞાત નથી”
આંખમાં લાગ મળ્યો. મંજરીને પાણી
મદાવી હેમચંદ્રને નીચા નમાવવાની તેને આ
તક જણાઈ. “સોમેશ્વર ! અમારા સુરિજી
બીજા શાસ્ત્રત જેવા નથી, અને અમારા
ગુજરાતના અદિતીય વિદ્વાન છે. બા એને
તમારી જોડે વિવાહ કરવો છે.”

મંજરી માથાની ને ઉઠાવું જોઈ રહી. શું
આ પરથી સુરિએ તેના મિત્ર આંખો
તેની પરીક્ષા લેવા, તેની વિદ્વાતાની
દાંસી કરાવવા આ ગામડે રમ્યો
હતો ? તેણે ધણી સખા જોઈ હતી,
કેટલીક છતી પણ હતી; પણ જેમ જેમ
કાકના જીવનમાં તેનું જીવન બળીતું ગયું
તેમ તેમ મથે તે પડિત જોડે વિવાહ ન કરવો
એવો તેણે હદ અંકલ્પ કર્યો હતો. શું તેના

મંજરીજી

મનને પસંદ પડતી
જમવાની
ઉમદા સગવડ.

ટૉ-કાવ્યપુરાણો રસ,
વિદ્વાતાની સામે,
મુંબઈ, નં. ૨.

દેખાયું. ને તેના જયપત સૌદર્યથી ભયુકી રહેલા મુખની મોહકતા દુર્લભ થઈ પડી.

સુરિએ આશીર્વાદ સાંભળ્યો; સ્વરતું સંગીત સાંભળ્યું; સૌદર્યનું દર્શન કર્યું. સંકેતન સાહિત્યમાં એને મારે શો શબ્દ તે યાદ આવ્યો નહીં. તેના અત્તમાને અપરિચિત પવનના સુસવાડા થયો. આ સ્ત્રીને સુતેલવા પાછિનિ થવાનો ઉત્સાહ આવ્યો. આ સ્ત્રીને નીરખવા—તે વિચાર કરી ચક્રશે નહીં. નેની આંખે અધાત્ત આવ્યાં, તેના મગજમાં કંકણ થયો—રિથર ને ઊર્મિરીત્યુ. નેના અગત્યની સ્વરૂપ અપારીતુકી હોય—ઉત્સાહથી ઉજળી માનવતાની અનન્યુષી ઊર્મિઓ ભળે કરી વળતી હોય એવો ભાસ થયો. તે ભયંકર વિપત્તમાં સુરિપદ, વીતરાગપદ, અવિસારતા નજર આગળથી અદૃશ થઈ જતાં લાગ્યાં. શુષ્ક ને સોદરીત્યુ છપ્પનસખીની અપાનક મિર્જાતા આદે તરફ પ્રસરી રહેતી જાણા.

આ બધું એક નિમિષમાત્ર આવ્યું. તે નિમિષમાં તેમ ખાલી થઈ કે અવિસારનાનો મર્મ ખોલો હતો—નેનો લાગ્યું કે એક પ્રતાપી ગદાપ્રયત્ન વિના તે, જગ્યાનો નોડોનો, તેજી ખડાપ્રયત્ન કરે; પેલાની પ્રયત્ન ઈચ્છા-ચકિતને એકાદમ કરી મગજની ડિયરતા સારી; અને એક ઉત્સાહ વિપ્રાદી ભાષાના સળીવળે

છટ્ટી વાળે તેમ તેણે ખડખાર મગજને વાજ્યું. તેણે મનુષ્યશરીરનું અશુચિત્વ સ્મર્યું. તેણે સ્ત્રીઓના સૌદર્યમાં પાપતું ખૂણે છે તે યાદ આવ્યું. તેણે અનિત્યાદિ વૈરાગ્યની ખાદે લાવનાઓ મગજ આગળ આણી. તીર્થકરો પણ વાતીકર્મ અપાવવા અગોર તપશ્વળી કરે છે તેનો વિચાર કર્યો.

બીજી વિષયે તેણે કામદેવનો નાશ કરનાર ચરમતીર્થકર વીર પરમાત્માનું ધ્યાન કર્યું.

તેનું મગજ ભળે તુટી જતું હોય એમ લાગ્યું—જતાં તેની ક્ષેત્રાક્રિતિએ દળાણ કરાઈ કર્યું. તેણે ધીમેથી મંજરી તરફ જોયું—અને નેના મુખને ખેપ અણી શુક્ર ધ્યાન કર્યું.

ઊર્મિઓથી આનુભાવ તેના, અત્તરમાં થયેલા નામના તોફાનો અદૃશ થતાં વાર તાગી નહીં. આગત્તમ અધિકારીના રિથર મગજને પતવારનો વિચાર પણ કરતાં વાર તાગી નહીં.

સુરિ રિથર નાખોથી મંજરીને જોઈ રહ્યો. નેની ઝંકામદદિએ તેનું મોહારી સૌદર્ય ને મોહકતા પતરાઈ ગયાં.

તેણે મંજરીનાં વપરોમાં રિથ તેજ જોયાં; તેના રક્ષાદિશ્યા કપાળ પર અમાધ માનની દેખાઓ જોઈ; નેનાં સૌદર્યમાંથી વિસાદ

હતેન્દ્રીયતીલા

પૂર્વ પુરતાર પ્રાંત કરનારી રમણેન્દ્રીના મારે પ્રતાપનાની

દયા—જાતની કીમત કીમત કરી. ચારીકર હોં મારે ખાન દેવરાજને સ્મર મંડા

પ્રજાપતાર અને પી. પી. પી. મંજાવરે મુખના સીકામોજ લખ્યું.

મુજરાત રાજ્ય—હીન્દુ હવનામ

મંજાવરે નાચેલા સ્ત્રી, પુનઃ-પુનઃ પેર પર નં.

૨૨. મંજાવરે પાન કરી, ૩૫૨, દેવેલી. ગિ. નં. ૨૩૧૨.

જ્ઞાનનાં જ્ઞાન રશિમએ કુટલતા જ્ઞેષા. સૂરિએ
એકામતા વધારી. તેણે મજરીના બોજામાં
પીણું પડેલી જ્ઞેષ તેના પથ આગળ અપૂર
ખેડેલા જ્ઞેષે. ઉત્સાહ પ્રેરવા વળાવેલા
તેના હાથમાં તેણે કમળ જ્ઞેષુ સ્વરૂપે
મજરી રવી પણ તેણે સરસ્વતીના દર્શન રૂપે

દેખવે સાધ્યામ કંઠજલ પ્રણામ કર્યો
“ માતા ! તમારું વરદાન જરૂરે કૃણો ”

એક પણ તેણે નજરે ફારી તેટલા સમયમાં
સૂરિએ મોગળપથી નિર્મિતારના સાતી દલી-
તેણે પ્રણામ કર્યો, આખો ધોગીને ઉપાડી બધા
તેના તરફ જોઈ રહ્યા હતા. આજેના કાંઈ
આ પ્રશ્નપાતનો અર્થ સમજ્યુ સૂરિએ જ્ઞાન
અપાળે કહ્યું

“ ધારીશ્વરી સમાસયુ, વિયાયુ કાદિમર
પ્રતિ :
સાક્ષાત્તામ્ય મન્યા ત્વાં મતાદિ વરામને ॥ ”

મજરીની આંખો દમી રવી. સૂરિના અતર
માં જેટલો ઉત્સાહ આરી કો જેટલો આખો

આખાના મુખનો પાન ન જો ને
મંરૂત મોહનો અર્થ તો બરોબર સમજ્યા
નહી પણ તેને રજાડ બામ્યુ કે મજરીએ
વિજય મેળવેલો હતો.

“ સૂરિજી ! આર અહીંના કપા દુધી
રહેવાના છો ? ”

“ હું કાંઈ જરૂર ”

“ બા ! ” ફરી વૈસરી મથરમર કરેલો
અંદર આંખો. તે આંખી મજરીને જળગો
અને બધા તેના તરફ જોઈ રહ્યા. મજરીની
આંખમાં દેન ઉભરાઈ વધુ.

[આ વાર્તાને વિશેષ બાવ બાવના અંગેમાં]

“ માતા ! આ તમારો છોકરો ? ”

“ હા મહારાજ ! ”

દેખ્યદસૂરિએ છોકરો તરફ એકી દસે
જોવા કહ્યું ને મજરી ચહેરે કહ્યું “ માતા !
આ પુત્રની માતાને હું ફરીથી પ્રણામ કરું છું .

“ કેમ ? ”

“ જિનસાસનનું સરદારનું એને પ્રતાપે
ચલે ”

બધા સૂરિ તરફ ચકિત બની જોઈ રહ્યા,
દેખ્યદ સાચ બધાનથી બાતની મુખમુદા
જોવા કરેલો હતો. નના અપાજમાં સાંનિ
હતી

“ મહારાજ ! શું કહેલો છો ? ” અણબખુના
મજરીને કમકમા આપ્યા

“ હા ! મારી નજરે એમ રજાડે બધાં છે ”

“ ત્યારે મહારાજ ! એક પુણી ? ”

આતુરતાથી મજરીએ પુછ્યું

“ હું ? ”

“ બટલજ ક્યારે પાખા આપશે ? ”

સૂરિએ વહેમથી મજરી સાથે જોઈ
“ મારી વિદ્યા એ સજાવેલો જવળ નહીં
આપી કો. માતા ! હવે અમારો જવાનો
વખત થયો ”

“ હા ! ઉમા રંગિણી આપુ ” મજરી
હતી તેના હાથમાં ઈશ્વરતા બારી. સમુદ
સેવના પતિનો વિરોધ કુ મલ્લ થઈ પડેલ

“ બીજે દિવસે ક્યારે દેખ્યદસૂરિએ
મુખમુદા છેડ્યુ ત્યારે સરસ્વતીનું વરદાન
અજવાનો મર્વ તેના મુખ પર હતો.

૩. સરસ્વતીને પ્રેમ કરવા માટે જુ કારણે જવાની ક્રિયા સમજાવેલો હતો પણ સમજેજ સારસપી
રજા પાત્રીને જે રંગ મુખવાળી હતી તે “ ત્યાં જઈશ નહીં ”

કન્હીલાલની તીજેરીઓ અને સ્ટ્રોંગ રૂમ્સ

તીજેરીના અંદરના ભાગોમાં કેવી મોકેનીકલ કારીગરી કરવામાં આવવી જોઈએ તે તીજેરીના અંદરના ભાગો પોલીને જોવાથીજ માન્યપડી શકે અને ત્યારેજ તીજેરીની કીમતી કુશળતાની કીમત થઈ શકે છે.

કીમતી ચોપડાઓનો વહીવટ એક હાથ મળ્યા કન્હીલાલાલ પેટન્ટ સુક લોકસ વાપરે.

કન્હીલાલાલ મેકફર્ગો નવીન પ્રોડક્શન નાણી તા ખેંકર્સ, ગવર્નમેન્ટ-ડેવેલપમેન્ટ ડીપાર્ટમેન્ટ, કેલેન્ડો, મ્યુનિસીપાલીટીઓ, રેલ્વે, સ્ટેટ, બેંકો અને ટ્રેડરોમાં ભરોસાપાત્ર રીતે વપરાય છે.

કારખાનું :—ડીલાલ રોડ, એપેલો મીલની ખાલુમાં, ચીંપોકલી, અંબા
કુદાન :—તાંબાકોટા પાલુલી, અંબા, રેલીફ નં. ૫૨૬૭.

સ્રી-સરોધક મંડલનો વાર્ષિક સમારંભ

[અનુસંધાન પ્રકરણ ૩૪૮ થી]

“પ્રમુખ સાહેબ ને સહોદા ! આ કલિ-કલ્પમાં, આ રવચંદ્રના જન્મતામાં અર્ધ આપવા લાયક સ્ત્રી અને એકજ લાગે છે.

તે પતિપરાયણતાની મૂર્તિ છે. બાલવય ઊંઘ્યા પછી પતિ શીવાય બીજાની તેણે પરવા કરી નથી. બીજામાં તેને રસ પડ્યો નથી. બીજાનું દહિજિંદુ તે ભ્રેષ્ઠ સજી નથી. પતિની બેદરકારી હતી છતાં તેણે અસંતોષનો એક નિઃશ્વાસ મુક્યો નહીં. પતિ તેના પર નારાજ રહેતો. પણ તેણે પોતે તો નારાજ થવાનું કારણ આપ્યું નહીં તે ધણી વખત પતિના પિયારો બાલુવા પામતી નહીં. છતાં તેનો રોગ્ય કરતી નહીં. તે માત્ર પતિશક્તિમાં જીન રહેતી, ને પતિસંસ્થામાં મગ્ન બનતી. પતિને બાધા કરવો એવકાશ રહેતો નહીં, કારણકે તે પોતાની છાંજા બહાર પાડે તે હોવા તે તેની છાંજા વતી તે પ્રભાવે અભિપ્રાય ને આચરણ બદલતી. કદી તેની ને તેના પતિ વચ્ચે મતભેદ, વિરોધ, કે તકરાર થઈ હોય એમ કોઈના સાક્ષ્યમાં નથી. શોકોને, ધરના માણસોને તેના વ્યક્તિત્વનું પ્રાપ્ત્ય દેખાતું, છતાં પતિ પાસે ત બની મેળે વગર પ્રવળે, વગર કુખે, બદ્ધ થઈ જાય. પતિ ધણીવાર આજ્ઞા રાખતો કે એક વખતે તે સ્ત્રી તને કુશ ન માને, એક વખત માથું ન કર, એક વખત સામું માથું ઉઠાડે પણ બીજાશ પતિની બાધા નહીં મઠે એવ પડે તે હાજર રહેતી ને એવ કામ કરતી. પતિઆમ તેનો રવન અભિપ્રાય કદી સોખો જડતો નહીં. પતિ સાથે મનરહી આચરણ તેણે કદી

ક્યું નહીં. પતિની તે ફરીઆદ કરતી નહીં, ને તેની સેવામાંથી ચળતી નહીં.

પતિ દેવના જન્મારે રીઝ્યા ત્યારે પણ તે કુલાઈ મઠ નહીં. પતિની રીઝિય સુધરી તો પણ તેણે શીરપાવની બાધા રાખી નહીં કે છાંજા કરી નહીં છાંકરાં થયા પણ નેને પતિ કરતા વધારાં થયાં નહીં. ને પતિ રોગિષ્ઠ થાય તો નર્મહીની માફક તેને તે માથે લઈ નીકળ્યા વિના રહે નહીં. ને વેરામ્મ રાંકારે તો ને અર્જુન લગાવી સંસાર છોડવો શરૂ કરે ને ને પુરુષતાની માફક પતિ કાંઈ ઉર્લંઘી પાડ્યા થોડો થાય, તો ચાકાચણ મત કરી, પતિને ફોટો છાંજતા પણ પાછી પાતી કરે નહીં.

આ લાલસાના, અસંતાપના, રવચંદ્રના, રાવચંદ્રના જન્મતાના આ સ્ત્રીએ અર્ધ સતી-મોની કાચાર પાછાવ્યો સાધ્યું છે. તે આ જન્મતાની નથી પણ ભગ્ય જૂઠાકામમાંથી ઉતરી આવેલી કામ એમ લાગે છે. તેને જ નું અર્ધાંશ ગણુ છું.

ત્યાર બાદ રા. સાધ જન્મતે ઉમા થઈ પોતાનું બાપણ વાચનુ શરૂ થયું —

“પ્રેમકોટ સાહેબ ને સાહેબો ! આટલો વખત મેં જુદા જુદા જાણણો સાંભળ્યાં તેના તમે જેજે સ્ત્રીઓને અર્ધ આપ્યા છે તે ભ્રેષ્ઠ જુઠારી ખોદાઈ વીશે અને ખેડ થાય છે. તમે બધાએ ખરું દહિજિંદુ બોલ્યું છે એમ મને કયા વિના માનતું નથી.

મંજીર નગરે કપન ભ્રેષ્ઠ રહેતું તેનાથી વધારે મોટી થેવળ મેં બીજી ભ્રેષ્ઠ નથી માનીઈ પ્રસરશે તો કુનીબતુ રા થશે ! એ થેલગ ચારે તરફ પ્રસરી ભ્રેષ્ઠ અને ધણી વખત જનતા તરફ નિરસાર આવે છે. મુદ્દસી ! આ જન્મનું મિથ્યા અને સસાર માયાબલ છે. ધમક છે કે નહીં તેનો નિર્ણય મઠ

શક્યો નથી. આત્માના અસ્તિત્વમાં મૂળભૂત જેટલું સત્ય રહ્યું છે. પુરુષ ને સ્ત્રી માત્ર પરપોટા છે.

આ પરિસ્થિતિમાં જેમ પરપોટા પહોળો વધારે તેમજ વધારે સરસ મનાવે તેમજ. જે માણસ છુટમાં છુટ મેળવી દે એવ માયાનું રહસ્ય ખામ્બો મનાય. તમે સત્ય કે સંસ્કાર કે સહનશીલતા શોધતા ફરો છો? માયાની જગતના પરપોટાએ મારા મિત્રો! અસત્યમાં સત્ય જોઈ તમને કંઠારી છુટતી નથી? માયાની જગતમાં સનાતનની શોધ આદરી વિસંવાદ શા સારુ ફાપલ કરો છો? જરા વિચાર તો કરો. નિ ઓળો તમે કહો છો એવાંજ હોય તો આ જ્ઞાત પર રહેવું હારે પડી નય.

અર્થાત્ સ્ત્રી તો તેજ કે જે આ જગત જોડે એકતાનતા સાધી રહી હોય. તે જુઓ અવતાર છે. તેની ઉપર પચ્ચીશથી પીરવા-લીકની હાથમાં નહીં ન કરી શકાય એવી છે. તેના ખયાના દેહના કલાપથી તે ખમનાં બધુ દેખીઆં કોડીના છુટ સુધી ને રોંગી છે, શું વાળે તેના પોતાના છે? શું આખેની બહાક તેની છે કે સુરમાની છે? શું કાંતની રેખાઓ તેનાં પોતાનાં હાડકાની કે દેહ બીજાની? શું તેનો મોહક રંગ તેનો પોતાનો કે પાઉડરનો? મૂઢસ્યો! એ કૌશલ સંશય ધરનાવું કારણ નથી. આ બધાંજ પારકાનાં લાકુતી છે.

પોતાના ને પારકા પચ્ચે તેણે મેદ અચ્ચે નથી. ફરેકના પૈસા તેના પોતાના માન્યા છે, ફરેકની મોજમજલમાં, લાગ લેવાના તેના આધકાર વીશે તેને સંશય છે નહીં. સરગ મર્યાદા જેવી ઓજ નેણે જગમીને અણી નથી.

આ સ્ત્રીનાં કેટલોક લક્ષણો મહાંજ અકર્ષક છે. તે છટાથી દમદમ જુહું બેસતી

સકે છે. વચન આપે છે માત્ર લાંબવાનો લહાવો લેવા માટેજ. નીમકહલાલીનું નામ સાંભળનાં તેને હસવું આવે છે. એકને એક સંબંધનો કંટાળામયો હાર તેનાવી પત્રવાર સહન થતો નથી. તેના છવનમાં પતંગીઆના વિચિત્ર રંગો પુરાએલા છે; પણ એક રંગ એકથી બીજાવાર નજરે ચડતો નથી.

મી તેની મોહમરી વાતચીત! તે વાણ વીશે, આની કડકાઈ વીશે, તેના આલ્પણ વીશે ને આર ખાટાટીખા ટુકડાર નફાઈથી ટુકડી સકે છે. પણ એક મીનીટથી વધારે વાર એક વસ્તુ પર તે ટપી શકતી નથી. તેને મંબીર બાળત પર કંટાળો આવે છે; કવિતા ને લાવના તરફ તે તિરસ્કારની નજરે જુએ છે. ડહાપણ તરફ તેનો અણુમત્રો હારે છે. તેના અવાજમાં વૈચિત્ર્ય, કૃત્રિમ છે; તેમાં લાવનારસીકતા જણાય છે તે પણ પોક્કળ છે, લાગ અતુલવધો તેને મન અણુમત્ર નિર્મલતા છે. ઉત્સાહ કે પ્રેમને તે અધોમતિમાં ચિંટો લેખે છે, પુરુષો તેને મન રમકમાં છે. અને પોતાને તે રમકડું જ માને એવું કમ છે. તેની દાનરીમાં જગતના મોહક મીધાપણનું જાન આપણને થાય છે; અને છંદમીમાં મંબીર જની રહેવાની, નિરર્થકતા સ્પષ્ટ સમજાય છે.

આ રસભરી સુંદરી કલાવિધાયક છે. જીવનમાં અસલ ઉનારવાની તેની કલા-ગાંધીજી સત્ય ઉનારે છે તે કલાથી પણ ચડે છે. તેનું અસલ પણ ગાંધીજીના સત્ય જેવું તરી નીકળે છે. આ સત્ય પાછળ ફાંફાં મારવાં સસારલણમાં એ એકજ માત્ર હીલી વેલ મેં જોઈ; અને મૂઢસ્યો તેને હું મારો અર્થ આપું છું."

ત્યાર બાદ રા. લાલ અંકાપીડે પ્રમુખની સમનાથી પોતાનો અભિગ્રાપ જણાવ્યો.—

સમજો! શ્રીઓનો પરિચય કરતાં અને તેમના ચારિત્ર્યનું નિરીક્ષણ કરના વખત વ્યર્થ ગયો હોય એમ લાગે છે. તેમના સ્વભાવની ચચલતા તેમના ચારિત્ર્યની પ્રગટ, તેમના અંતરની અણુમણુ અને એવી સાંધે છે કે જ્યાં તેમની સોભાતુ કુઓંચ સહી શકતો નથી. પણ આખરે એ બધામાંથી અને એક અપવાદરૂપ જડી, અને તેને મે અર્થ આપવા માંડ્યો.

દેશી સમાજ તે મુંઝવે તેજસ્વી કે તે અજ્ઞે છે બપકાથી, તેના ઊંડા છટાદાર શરીરને જરાક ડોળાવતીભ્તેના નયનોના નેજ નાખા ખડો ઉલ્લસવળ કરતી. તેનું તેજસ્વી રૂપ બધાની નજર આકર્ષે છે. તેની શરમાળ રીતજાત બધને માન ઉપજાવે છે.

તે ફરક વિષય પર ભણે ખવાતી હાથ. ભણે દાન મેળવવા મગતી હોય તેના મીને વાત કરે છે, સવાલ પુટે છે, અને તેનો ખીમે મોઢો અનાજ મોહિતી પ્રસારે છે. દર મીનીતની વાત પછી મળવા આવવાદાર અડટના બધી હોશીઆરી, ગેદા, છટા ને નજાત નેજ શુભવાળ છે કે આની પ્રથ સા કરવી કે માન આપવું કે આશિષ આગવી.

પણ અળનારને જાન નથી કે આ નજાતા, આ શરમાળપણ, આ છટાસા માત્ર સાધનરૂપ છે. તેની પાછળ કાવકર ને લીધણુ ભુદિ મળવા આવનારની કીમત કરે છે, નિશ્ચય સ્વાસ્થ્ય તેનામાં રહેલી નબળાઈ શોધી રહ્યું છે, ને પ્રથક કમ્બલકાકિત પેનાની છાત્ર-ખટનામાં તે ક્યાં મુકાય તે વધારેમા વધારે ઉપયોગી થઈ શકે તેનો નિર્ણય કરી રહી છે.

ખીયારા કોઈ આવનારનું કે વળવળું નથી. સુગ્રીવતા તેને મદાવ કરશે, મોદક તેની જાન છુલાવશે. આનિચ તેની સાચેની વીનરાવશે, જે આ બધાથી તે એ જાગ્ય-

વજાનાની ભલમા ન પડશે તેા પણ આખરે તે બચકનો નાંથી, તેના ચારિત્ર્ય, તેની શક્તિ તેની ભુદિના એકે એક નિજામને મરમ ન્યાય મળવા માંડશે, આસવામના નય/સંભધી આ જાગ્યારની કમ્બલનુસાર વાતાવરણ ત બીયારાની આમવાસ પ્રસારવા મડી જશે. નહોં તેા, નજી નાખનમા તેની મદદ માગી નાં શ્રીસ રક્ષક જીતિઆ ઉત્તેજ મુકશે. પણ આખરે તેને શરણુ થય વિના હુટકો નથી.

આ બધાનો મુદો એવો ગદન છે કે સમજતા થી વર્ષ સહેને નીકળી જાય તે દર પતિપગથણ છે, ને પેમે ટકે સુખી છે; નેને મોજમળદ ધણી પ્રય નથી. તેને લતાનેજ માત્ર શોખ છે. તેને મારેજ તે જીવે છે તેના પ્રસસકો અને અનુચરેલું તેનું વધારું એજ તેનો હેતુ છે.

આ હેતુ પુરો પાડતા તે બગીરમ મકેનન ઉઠારી શકે છે. અને મહેનત એવી સ્વસ્થતાથી, એવી દુરબુદિથી, ને અતી અકમતાથી કરે જ કે કશુંક વિચય મળતા તેન વાર લાગતી નથી કોઈકજ વાર તેનો જીવ અજાત હોય, હૃદય કોપકસ્ત હોય અથવા પ્રવલ નિષ્વસ એવો હોય ત્યારે તેના જાત સ્વરૂપની નીમે જગ મી રહેલા વિનાશક અમિજવાવામોનું દાણિક દર્શન થાય છે બીજ પડે સ્વરૂપ પલટાય છે. તે જાત ને સૌમ્ય અને છે.

તેના સ્વજન ન મિત્રનું મદમકય બધાં સુધી તેનું મદય કહી સમાય ત્યા સુધી તેનીજ આસવાસ કરે છે અને આ મદય તરફ તે અદ્વજન મજા દાખવી શ છે પણ વાદળના રમ કરે તેમ તેના મો પરન જાવ કરે છે, ને મોજસર ભુદિનો મમકાદ ભુદિશાળીને પણ આજે છે. તેની પાછા ને મુતસહીવળાનો પર કોઈ નેજ શક્ય નથી. જરૂર પડે મેરાએમા

પેનખરની વાક્યદ્વત્તયી તે બોલી શકે છે. પ્રસંગે બેગીમાં હેરી મહેણાંથી કાઢી શકે છે. છ. સ. પૂર્વે પહેલી સદીમાં તે મીસરમાં હોત તેા બાપડા એટલી પાસે વજ્ર જીવનું સામ્રાજ્ય બોવડાવત; જહાંગીરના ફરમારમાં હોત તેા ખીચારી નુરજહાંના લાખમાંથી સામ્રાજીપદ પુરવવી લેત. વીલાવતમાં હોત તેા એક બૂબજે પાલાંમેટા વિસર્જન કરાવત. વીસમીસદીના શુનરાતમાં તે સુધીય ને પ્રતિ-
ષ્ઠિત મહિણી થઈ રહી અગર ઇતિહાસમાં નામ લખાવવાની આકાંક્ષા છોડી બેઠી છે.

તેનેજ હું મારે અંતરનો અર્થ અર્પું છું.
પછી રા. બાઈ આવડને પોતાનો દેખ
વાંચી સંભળાવે:—

“ પ્રમુખ સાહેબ! મારા મિત્રે પોતાનો અર્થ આમ ફરકે પ્રકારની રીતોને આપતા જોઈ મને ખેદ થાય છે. આ દુઃખમય સં-
સારમાં જ્યાં, ‘સહન કરવું એજ સહાય છે,’ ત્યાં જેણે આશુ’ સારી જીવન વીતાવું હેલ્યં અને ઇશુખોસ્તની માફક જીવતાંજીવત ‘ફેલ’ સભો હોય તેનેજ અર્પાંતે માત્ર ધરે.

એક સ્ત્રી એવી મેં જોઈ હતી. તે દામલ વણે વિધવા થઈ ત્યારથી ચેલા ને સહનથીસતા-
નાં મત આવરવાનો અધિકાર તેને પ્રાપ્ત થયો. તે નિરાધાર હતી. તેને આવખા ધરવું જણવું જણવું પડતું, લુગડાં ધોવાં પડતાં, રોંધવું પડતું ને સગાંદાવાનાં ડોકરાં રાખવાં પડતાં. તેને પેટ પુરવું આવતું અણતું નહીં, અને અંતર વળગી ઉઠે એવાં મેંણાં સંડવાં પડતાં. કાંઈપણ સુખમાં સેવાજ્યમાં કે આનંદને તેને જામ મળતો નહો. આખા મામત દુઃખને મારે તેજ સુનેદગાર છે એમ પણ મારી વખત મલાલ.

આમ દુઃખની પરિસીમા અનુભવવાં વધે વીત્યાં. દેવાનાં હલ્ય રાક્ષસી બની અજ

એવા પ્રસંગે તેને પ્રાપ્ત થવા છતાં તેની શાંતિ કમી નહીં, તેનું ધૈર્ય પુરુષું નહીં, તેની મુદ્દતા પલટાઈ નહીં, તેના આનંદી સ્વભાવમાં કંઈકતાનો સંચાર થયો નહીં. તેં હસતે મોઢે જીવન વીતાવી રહી હતી.

તેનું મુદ્, ગ્લાન, ને મંલીર હાસ્ય બંધનું હલ્ય ખીગળાવતું. પૂજ્યલાવ જેણે કદીએ જાણ્યો નહોતો તે તેની સાથે આજ-
થી કર્તવા હાખ્યાં; અને દુઃખ દેનારાએ તેની પાસે કૃતજ્ઞતાના અભ્યુત્પન્ન પાઠો રીખવા લાખ્યાં.

તેને સમ ખાવાને એકપુરું સંતાન હતું. ખીજ છાકરાં વચ્ચે ને આ સંતાન વચ્ચે તેણે એક મળ્યો હોય એવું ડોહની બાજુમાં નથી. પોતાના સંતાનને ધણી વખત અન્યાય થતો જોઈ તેની આંખમાં જાહેખાઈ કે કોઈ ગાળ્યાં હોય એમ ડોહાંએ સંભળ્યું નથી.

છાકરાની વડુ આવી; પંજુ તેણે સાંકુને સંતોષી નહીં. પણ આજન્મસમર્પિણીની અદ્ભુત કલાથી તેણે હરમાં ક્યું, મરણ સુધી તેની મીઠાસ તેવીને તેથી અમીભરી રહી, ત્યાં સુધી ચીરપાવના તેણે આશા રાખી નહીં.

સહનથીસતાની સિદ્ધિ એજ છેલ્લે સુધી તેના જીવનનો મહામંત્ર હતો. સેવાધર્મનું અસ્ખલિત આવરણ એજ તેણે સુઝિત ખાની હતી. દુઃખથી અધીરી બનેલી, ફરડતી આ દુનીયાને થીખ અને શાંતિ દેવા અવતરથી પપમંખર સમો તે મારા રમરજીમદિ-
માં જાણે છે. તેનેજ હું મારે અર્થ આર્પું છું.

ત્યાર બાદ રા. બાઈ, ફાંકડા શીતુરીએ પોતાનો અભિપ્રાય વાંચી સંભળાવે.

“ પ્રમુખ સાહેબ! સ્ત્રીની ભાવના પુરુષો-
એ બગાડી મુકી છે. સ્ત્રી, પુરુષની સમેપરી-
અજી, સહનથી ને મિત્ર થવાને સરળઈ છે ત્યારે સ્ત્રીએ જા મારે રાગવાં જોઈએ! પુરુષથી

બંદે મવાંદી કે સંસ્કારી યતુ' નોંધવો પુરુષ-
ભવિતિએ રમેશા મ્વાર્થી' નિપમેએ સીએના
સ્વમાવને એવેા વિદુન કરી નાખ્યો છે કે
'ગમે તે ઉપાધ કરે પણ એ સ્વમાન નુલ્લસે
અશક્ય થઈ પડ્યું છે. આવા સિદ્ધાંતથી
બધી ગણતરી એકજ સી અને મળી. તેજ અને
અધ્યાર્દ્ધ લાગે છે.

તે દુનિયાવળી છે, ને પરચૂને સુખી છે,
તેને ઊકરા છે, સમાસવધીએનો સ્નેહ
સેજે મેળવ્યો છે, છતાં તે "ટામ-મોષ"
(તેજાની ઊકરા)ને ખાસ કરાવી શકે છે.
પુરુષને રીઝવવા નાકી કરેથી વચ્ચરિયાનની
રીતિએની તેને પરવા નથી તે આપેક
હુમમાં પડેરની નથી, ધરેચૂને અડકતી નથી
અથે ઝાંઘુજ નોંધએ એવા ધિષ્ટાધારની
સલામ અપર્ચીયુતા કરે છે

પુરુષો જોડે વાન કરતા તે નથી ખચાતી
કે કૃત્રિમ ધરમાળપણાનું ક્રેળ કરની પુરુષો
સાથ સ્નેહમયી મૈત્રી રાખવામા તે દુપણ
દેખતી નથી

મુદ્દિલીપદનુ આખર વહેરવા તે પ્રુષ
નથી. તેનું શર સસાર ઉગાડવાનું ઉખાટુક
નથી. પણ કોવેજના ઊકરાએની 'બેરડી'ય
ને ખડ લાગે છે. એક પુરુષે જુદાના દમવેા,
એક ખીટી પર સીપુકરના પોશાકનય સમક,
લમવાની રેનય પર ચઢા કરવાએ સ્તન. અને
રોટલી વળતા વળતા ગયરા માટે મુલુ પડેયુ
પુરતક-ચુગરાતમ તેના શીસય બીજા ધરમા
આ વસ્તુએ નહીં ચઢતી નથી કેવેજ ઊડવા
પડી આવી નિર્દોષ બુદ્ધતા મે બીજે દેશએ જોઈ
નથી તેના પતિ જોડેનો તેવો સખ્ય લાકિયો,
સરકારી સ્નેહાનવાનો નથી, પણ એ સંખા
વડીઆ નેનોશાની મિત્રએ છે ધણી ઘેર આપનાં
ધિષ્ટાધાર પ્રમાણે તે તેની ખજરખ તર નથી
પ્રુછતી, પણ સવારે જતી વખતે એ વાન

અધુરી રહી દતી તે પાછી શરુ કરે છે.
જરુર પડે તેા તેના પતિને ઊકરું લઇ
જાનુ રાખવાની સૂચના કરી દે છે. અને છતાં
પતિ જોડે અમેલ મૈત્રી તૈજે સાધી છે પતિને
સાતિ વખત છે ને નહીં મળતી દેવ-પણુ
સહચાર તેા જરુર મળે છે.

આ સ્ત્રીથી વધારે નીખાડસ, અભાજિત,
સામેા મિત્ર મળવા અશક્ય છે. મિત્રો જોડે
જાતીય જાનના પર રચાવના સીપુરુષ
વચ્ચેના અસામર્થ્ય અવગને આજુબી નથી.
તેની હાજરીમા સ્ત્રીએના આચારવિચાર ને
પુરુષોના આચારવિચારથી ભુદા નિપમેા
લાગુ પડવા સસારે સદીએ ધવા પ્રકલ
કર્ષી કરો છે તેવો ખ્યાલ તેને આવતો નથી.
તે પુરુષોની દૃષ્ટિએ સંસ્કાર જોઈ શકે છે, ત
સખનીય મિત્રની ખાફ સલાહ આપી શકે
છે. આચાસન શીલતા મિત્રને નમવા, મીઠામ
કે પ્રેરણા મળતા નથી, પણ અનુભવી
સલારીની સયોદ પાકાઈ ને તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિએ
લાગ મળે છે તેની અપહાર સક્રિત અજબ
છ, એટલે ટાન ને કૃત્રિમ કદાપણમાં તે
મેસી શકતી નથી તે તરત ઉઠી કામે લાગે
છે શુરોશીએ રૂંડે છે, ન જાનેા રસ્તા
રેખાડે છે

તમે તેના તરફ સ્ત્રી-સન્માન વલિ રાખી
શકતા નથી, કારણેા નિર્બલતા કે સુકુમારતા
તે દેખાડતી નથી તમારી પાસે તે કૃત્રિમ
સન્માનની આશા રાખતી નથી. પણ તમારા
સમાવડીવાને આપેા તેનું માન પોતાની
કલાથી લે છે.

સાધારણ રીતે પુરુષો સ્ત્રીએ પામે શાતા
કે પ્રેરણા મળે છે, અને જે સ્ત્રીએ તે
ગણા શકે તેને અર્ધ આપે છે શાતા ને
પ્રેરણા માગતા એ મારે મન નિનંદતાનું
લણુ છે. ખરા પુરુષને મિત્ર જોઈએ છે, તે

પદ આવીજ સી લઈ શકે. માટે હું મારે અર્થ તેનેજ આપું છું.”

પછી પ્રમુખનું નિમંત્રણ સ્વીકારી સ. બાઇ પુસ્તકો ઉપર ચંપા, અને તેમણે પોતાનું બાપણ વાંચી સંભળાવ્યું.

“જે સીને હું મારે અર્થ આપું છું તે નવીન શુભરાતનું અનેક” પુખ્ત છે. પંડવની માફક તે પરિસ્થિતિ ઊઠી ને ઊઠી ઉઠી રહી છે, તેના આલ્હાદાજનક ડોલનમાં નવયુગના સંસ્કાર ને સ્વાતંત્ર્ય બને જણાય છે.

તે સુપતી સુંદર નદી પણ સ્વરૂપવાન છે. તેની આંખો દરેક બાથે ચમકી શકે છે. તેની મોઢી અપાજ દરેક લાગણી દર્શાવી શકે છે. તેના હાસ્યમાં મોહકતા વધારે છે કે નોકાન તેને નિર્ણય ધક શકતા નથી; પણ તે હસે છે ત્યારે સામાન્ય અંતર સ્વાધીનતા મોઢ બેસે છે એ નિઃસંશય છે. દરેક કલા કાચ કરવાનો કિત્સાહ તેનામાં છે. તરતાં, મોટર હાંકતાં, થોડે બેસતાં, ટેનીસ રમતાં, ચીતરતાં, ગાતાં, લેખ લખતાં, કે બાપણ કરતાં એકદમ શીખી બાઉ એવી હોંસ તેને દિનરાત થવાં કરે છે. તેણે સારી કળવણી લીધી છે. અને તેને વધારે સારી કરવા મહે છે.

મોટા મોટા લેખો ને પુસ્તકો તે સમજવા પ્રયત્ન કરે છે; અને તેના પર કંઈએ વિવેચન કર્યું હોય તો સમજી શકે છે, અને થોડુંક પોતે પણ કરી શકે છે. વાતમાં ગમક આપણા પુરતી સમજ તેને રાજકીય જાગનમાં પણ છે, અને કોઈ પણ વિષય પર બીજા પાસે વાત કરાવી શકે છે, ને પોતે પણ કરી શકે છે એવી હાથ પાડી શકે છે.

તે દીર્ઘભાવવાનું છે. જુની પ્રજાવિશ્વ-એને તેણવામાં તેને મળક પડે છે. શોધવાયકાને ધરવામાં તેને રસ પડે છે.

પુરુષોની પ્રવૃત્તિ અને જીવનનું નિરીક્ષણ કરવા-માં મજબૂદ પડે છે; અને તેમની સાથે સમાન-તાથી વર્તવા માટે છે. કોઈ પુરુષ રજેને સી જાતિ પર મલાવાતી રાજનજીની હકુમત મહાત્મા કે એવા લખથી તે સખે રાજદમાં પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય દર્શાવે છે.

તે એક મોહક બંધોવિણી છે તેના સુકુમર સ્વભાવમાં તેજાન કરવાનો અરપણ ઉત્સાહ ગમ્ય કરે છે. એ તેજાનમાં દોષદોષ મોરવ ને શર્વેની રસતા શમાવી શકે છે. ઘણા લેખો આ ઉત્સાહ તરફ તિરસ્કારની નજરે લુપે છે. મને તે એની મોહકતાનું પ્રથમ બહુ બાજે છે.

તેને આત્મા પરમ સંસ્કારી છે. તેના પરમ ચારે તરફ પ્રસારે છે; અને અજાતને સાતા મહે છે; અજાત પ્રકાર છે, સંસ્કારી-ને રહિમાં એકતાનતા પ્રસારી બાજે છે. તેની હાજરીમાં આવતાં સંસ્કૃતિનાં સોપાન પર સ્થા હોતએ એવો અમાલ થાય છે.

સામાન્ય જનતાને આ સ્વાતંત્ર્ય ને સંસ્કારિતાનું વિલક્ષણ મિશ્રણ સમજાતું નથી. જે સી ન સમજાય તેમાં કુપણ માની લેવું એ અવકારમત મનના પહેલો સિદ્ધાંત છે. આ સીની સંસ્કારિતા તેજ તેની વિશ્વદિની જનતા ને સંસ્કારક છે. ઉદ્યે થાસે પણ તે સંસ્કારિતા પમર વધી એમ તેને જોવાને તરત બાજે છે.

તેનાં દીર્ઘત, શુદ્ધ, સ્વાતંત્ર્ય ને સંસ્કાર-થી આકર્ષીત સંસ્કારી પુરુષો તેની પાસે સહનુશ્ચિત ને શ્રેય: પામે છે. તેની એક દષ્ટિ, એક હાસ્ય, એક અભિનંદન પ્રયત્ન શ્રે છે, પુરુષનો કસોટીએ મદાને છે. તેની શ્રેય પામેલા પુરુષોના મગજની રિપતિ અસાધી રાજ્યવંશીઓના રિમતથી શ્રેયશા મોહાઓની અવેદશનો કેં અમાલ આવે છે.

પ્રેરણાનું જરૂરું તે શાળા શકતી નથી
છતાં તે કોઈને પ્રેરવાની હયા રાખતી નથી.
રખેને સ્વાતંત્ર્ય એણે થઈ જાય એવી
• કેક બીક તેને રહેલી હાથે છે. પ્રેરણા વાચતા
પુરુષો તરફ તે મદારીની દૃષ્ટિએ જુલે છે.
આ નવા પ્રકારનો સિદ્ધિ આ નવા અટપટ નો
વાચ; આ નવી શક્તિવાળું માકડું એ બધા
મારી કુમકુમીના અવાજથી નાચે છે-એમ
એને હાથે છે. પણ કુમકુમીનો અવાજ
સાંભળી સ્વમાનજન થયલા પુરુષો નાસી
જાય છે, ને તેનો સુવાસ આજબુદ્ધ
પામે છે, તે બીચારા આત્માને જાન નથી કે
પ્રેરણાના વાચકા પ્રેરણામૂર્તિને આરાધવા
મથે છે, મદારીને નહીં, તેમને ઉત્સાહમય
જોઈએ છે, જુલામજીરી નહીં

આ નરસુમની પ્રતિભાની જેવી અદ્ભુત
પ્રેરક શક્તિ છે, જેવા અનુપમ સરકાર છે
તેમજ તેના આત્મા ઓર્ગનિકાત છે એ
એ કોઈને ખરા અતરથી પ્રેરવાને સક્ષમ
કરે તેનામાં અનન્ય પ્રભાવ ને શીરના
પ્રભાવે, એ સાદિત્ય કે રાજકીય પ્રતિભાને
ધર્મ મળે તેા નવો સુપ્રદાન સ્થાપે, એ
તેનો સરકારી આત્મા કોઈ જીવન આત્મા
જોડે નિર્મલ ન અભેદ સહચાર સાથે તેા
અવની પા અમતપૂર્ણ ઉતારે

સરજોડ આ વિવધા જોડ ઘણી છે.
જોડ ન હોય તેા મનુષ્યજાત વહાલી કમ
હાથે ન જતા આ નવયુગની મનોહારી સ્ત્રી
મારો અર્થ આપુ છું.

ભાર પછી રા. જાણ સ્વસ્થિય મોનાનક
અરમ્મું છુછી પાતાનો સેખ વાચવા તત્પર થવા

“મહેરમાન પ્રમુખ સાહેબ ને સન્નેરા
મારા જેવો એક વિચારવિલાસી અભ્યાસી
પ્રમુખ સાહેબે પુછેલા પ્રશ્નો નિર્ણય ઉત્તર
વળગા કે ઉમગગાથી આપી શક એમ નથી.

શ્રી એ સંસ્કૃતિકામનું પરમ સાધન છે, અને
એવા અત્યંત ઉપયોગી બધાનું નિરીક્ષણ એ
દરેક દૃષ્ટિએ ઘણીજ અટપટી વસ્તુ છે.

પ્રથમ મુક્તિ અમર થવાને મટિ ક્રીને
સાધન બનાવી સ વનન ને આકર્ષણનું શક્તિ
તેના હાથમાં મુકે છે. અને ને શક્તી પોતા
ની જોડી એળી તે જાતિને અમર કરવા
મથે છે. મનુષ્યવિકાસમાં શ્રી રક્ષક બળ છે,
પુરુષ સર્વર્થ બળ છે. જાતિની આબાદી
ક્રીજાતિની શક્તિ પર અવલભે છે.

જાતિજનનિ વચ્ચે બપકર રસાકસી
ચાલી રહી છે. જે જાતિઓ સચકત ને પ્રભાવ-
શાળી હોય છે તે જીવે છે, પૂરણીને પ્રતાપી
ને સુખી કરવાને સાધનજાત બને છે. જ્યાં
સુખી પૂરી પર નિર્મળતા અને કુખ્ય બધાથી
રજા છે, ત્યાં સુખી સચકત જાતિઓ વધે
એવા ઉપાયો શોધવા જોઈએ તેજ પ્રમાણે
અચકત જાતિઓનું પૂરણી પરથી ઉન્નમૂલન
કરવું જોઈએ જ્યાં સુખી નમણી, શાંતિપદ,
અર્થક્રમ, ૨ કુકુલવી જાતિઓ પૂરણીને
ભારે મારે છે, ત્યાં સુખી સુખ, શક્તિ કે
ખરા આનંદ ફુલીઆમાં ફેખાવાનો નથી.

જાતિ રક્ષવાનું કે વિનાશ કરવાનું પ્રથમ
સાધન શ્રી છે તે કુ આગળ કહી ગયેા.
જેટલ અશ્રી શ્રી સચકત જાતિને અમર કરે
છે કે અચકત જાતિનો નિર્વસ કરે છે
તેટલેજ અશ્રી શાકીય દૃષ્ટિએ તેને પૂજનીય
કે અધ્ધોઈ માની શકાય એ પાત નિ.સ.થય છે.
હવે એવી પૂજનીય કે અધ્ધોઈ ક્રીનો
નિર્ણય કરીએ.

મુજરાતી જેવી નિર્મલ કે અચકત જાતિ
પૂરણી પર ભારેજ મળમે. આપણું સારાસગી
આવરણ પુરુ પચ્છીસ વર્ષનું પણ નથી;
આપણી સારાસગી ઉવાધ પાચ પુટ પણ
નથી. આપણે ત્યાં બાલકાનાં મનુની

સરાસરી સેંકડે ૨૫ ટકા; આપણે ત્યાં રોગ વીગેરેનો પ્રચાર બીજા બધા દેશોથી વધારે છે, આપણા શુદ્ધરાસમાં ૮૯ ટકા નબળો, રોગગ્રસ્ત ને નિર્જીવ હોય છે; આપણી કાર્ય કરવાની શક્તિ બધી પ્રબળી કમ છે એ મેં 'મારા એક જાણીતા લેખમાં' સિદ્ધ કર્યું છે, અને એ વાત જોયું શુદ્ધરાસ તેમજ બીજા જાતિના નોકરો રાખ્યા છે તેમને વિદિત છે. આવીં શારીરિક નિર્માણતાને પરિણામ, આપણા દેશમાં શુદ્ધિનો કે આરિયનો વિકાસ સંભવનો નથી; દેવ, કૌશ, શેખ અને ધનસંઘવની ઇચ્છાનું પ્રાપ્ત્ય આરે તરફ વધે છે; અને અપૂર્વ પશુ (Blot to Blot) આ જાતિમાં પાકે એ અશક્ય થઇ પડ્યું છે.

તેથી તમે મારા મત જોડે સમત થશો કે આપણી અશક્ત ને નિર્મોલ્ય જાતિ પ્રત્યા પચી વહેલી ઉખડી જાય તેમાંજ જાતિ-હાસ ને ઉત્ક્રાંતિના લાભો સમાયા છે. જ્યાં સુધી આવી જાતિની શક્તિ યથા દશ્ય ત્યાં સુધી 'મનુષ્યજાતિની ઉત્ક્રાંતિ યથાની નથી, અને રોગ અને દુઃખ નિર્જીવ કરવાના બધા ઉપાયો નિષ્ફળજી જવાના.

મનુષ્યજાતિને સફળાગ્રે શુદ્ધરાસી પ્રજાનું ઉન્નતન અપાદામેર થતું જાય છે; અને બાકિ અપૂર્વતાનો અરજોદય પાસે આવેનો જાય છે. ત્યારે આ શુદ્ધરાસની વિશાળ ભૂમિમાં બાપડાં બીચારાં મનુષ્યજાતિની નિર્મોલ્ય જાતિ નહીં વસે પણ કેહ બીજા પ્રતાપી જાતિનાં સરકત વિજયી ને રક્તવંશ સંતાનો વસશે. જે સાધન આ અરજી વહેલો ઉગાડે, ઉત્ક્રાંતિકમની નેમ વહેલી સાધે તેની હિમત કરી કરાય તેમ નથી.

આ સાધન તે એક પ્રકારની શુદ્ધરાસજી રહી, અને ઉત્ક્રાંતિકમ આપણના આ પરમ બળને કું વંદન કરે છે.

આ પ્રકારની સ્ત્રી મળવી મુશ્કેલ નથી. દરેક સહેરમાં, ને ખાસ કરીને કેળવણી વર્ગમાં, ફરવાની જાહેર જગ્યામાં અને રોશન વર્ગીરે સ્થલમાં તરત દેખાઈ આવશે. તેનાં વશણો નીચે પ્રમાણે છે.

તે રંગે હીકડી છે, તેની કમર સીધી રહી શકતી નથી. તેનું મોં નિસ્તેજ છે તેની આંખો મોટી છે અને તેમાં અસ્વાભાવિક તેજ દેખાય છે. તેના સરીસો ઘાટ બે સીધી દેખાતોજ જાતેલો હોય છે. રતન કે નિનંબથી તે સીધી દેખામાં વિધાર થતો નથી.

અઠવાડીઆમાં ત્રણ છઠ્ઠા તેનું માથું દુબે છે; પંદર વર્ષે તેને ફીરદીરીઆ થાય છે. ઉત્ક્રાંતિકમનું પરમ સાધન જે સ્ત્રી, તેના અસ્તિત્વનો હેતુ સંતાન જણ્યાં. એ રવાના વાવિકમાં સ્વાભાવિક કાર્ય તે સામારણ રીતે કરી શકતી નથી.

તે દુઃખ સહી શકતી નથી, તે ખાઈ શકતી નથી, તે આવી શકતી નથી. તે બીજાને દુઃખી કરે છે, કૃત્રિમ ભાવમયતા અનુભવી શકે છે. પતિનો વિશેષ પત્રવાર લેતી શકતી નથી. તે ક્રોધનમાં રસ દેખાડે છે, છતાં એક પણ કામ રસ બધને કરી શકતી નથી. નિર્ણય ઉત્સાહ ને તોફાનથી તે દંડાયે છે. આ બધાં રેગિષ્ટ માનસિક દશાનાં લક્ષણો છે.

આ સ્ત્રી હેકરાં નથી ઉઠેરી શકતી કે નથી કેળવી શકતી. તેને હેકરાં મળતાં નથી પણ દેખા વરની નેહ જાય છે.

તે શારીરિક કસરત કરતી નથી, અને તે તરફ આકર્ષાતી નથી.

શુદ્ધરાસ! શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ આ સ્ત્રીજ ખરી સેવા બબવી રહી છે. એ આપણી નિર્જીવ જાતિનો અંત અપાદામેર પાસે આણતી જાય છે અને તેરને અને મનુષ્યજાતિ ને વિવશ સાધવી જાય છે. અને ને કેવી રીતે !

તે મતાન જાણી નથી. જાણે છે તે તે કાર્યમાં મરણ પામે છે. તે બુદ્ધિયુક્તે તે અને સતાન જાણે છે તે. મતાન કુક-જની ને શેષિજ દેવ છે. ને પોતે પાવ વર્ષ સુધી રમણી પીડાય છે. પછે જાણે તે અને સતાન જાણે છે તે સરી જાય છે. અને એક નિર્જીવ જાણના કુદ-જની સમાધિ થાય છે.

આમ દર વર્ષે અનેક કોમો આ સંક્ર-કમનું અપૂર્વ કાર્ય કરી રહી છે. અને તે વિષે વિષે એક પુત્ર કવચામેર આસનું જાય છે કે મુનરાની પ્રજાનો અત્ર યોગ્યએક વર્ષોમાં આવી રહેશે એમ અને જાણાય છે.

એક નિર્જીવ જાણિનુ ઉન્નતન સાધવા અને મુનરાવિજ્ઞાનો વિનય સાધવા તપસ જાણે આ મુનરાની કોનિય માત્ર અર્થ પડે છે. તેથી આ પ્રસંગે કવિજ્ઞાનસદુર, પશુ જીવજાને નાથાવા પ્રજાનુ નિરજન કવચા કાર્યસાધક સંકારિણીને કુ અર્થ આપુ છું; અને અનેકનેક વાર પ્રાર્થુ છું કે તેના અપરમા બધાને કવચ આ જાણિને યોગ્ય પ્રજાને વસવા સાધક જાણી જાણવું."

મહામાં કંપાની બધુડી. એકાદ જિતથી સાજીથી રહેવા યોગ્યનેને કને પ્રવચાણનો પુષ્પાટ મંજાણો. જાણે મોલવાન દોષકોષ રજા નથી.

પશુ પ્રમુખ મદાસને રવરજા મેળવી અને ત્રાસથી આંતરે પસેવો જાણે તેણે પુરમી ખમેડી અને કે જાણે જાણીને જાણુ પુરવો. જાણે જાણે, મુનરાન કવચ છે તેના પુરવો જાણે તરફ જોયું; અને પ્રમુખને જાણે જાણે તાળીએથી તેમને વધારા જાણે

પ્રમુખ રા. જાણ એકાદ કોમોએ જાણે પોતાનું જાણુ મોરથી કવચ કુવું.

"સમો ૧ અત્યારે મોલવા જાણે અને આનંદ થાય છે. આવા વિદ્યોનો સમાનુ પ્રમુખ જાણે કુ કદી જાણ લેવા નાવક દોષક એવો અને અત્યાર મુધી જાણ નરોનો (તાળીઓ) ને જાણુ જાણુ જાણી સાંજાયુ છે. અને અને એક મંડલ જાણ એક રીતે જોવાય છે. મારે કહેવું પડે છે કે તમે જાણ આને મડાજાણી મરતરક થઈ મથા જાણ (અવજાણીને યોગ્ય) કાનુન સતરજાણા જાણેમા કુદ તે તમે જાણ પશ્ચાત ૧ દેવથી વિવેચન કુવું છે (ના. નાના પાણી.)

તમે ત્રા કદો છે-પણ કુ કા કુ કુ. તમાર જાણના સદામાં જોવી તમારી અજાણે કો જાણ છે ને કુ ત્રાજી કરવા માગેનો તરફ એકે તમે જાણક થવા જાય છે પણ તેમ કરનારને જાણે તમે સમો તરફ જાય છે. ને આજણ મડા જાણ રજુ છે (તાળીઓ.)

આજણ મડાને જાણામે એક સમ્ય એ કાનુન તોડી કો એમ નથી ને કુ જાણે અને જાણે નથી ઉપલદાર કરવાનું જાણુ છે ને જોઈ અને મોકકમ થાય છે કે મુનરા-કોમો જાણિ સોને મરેવું છે. (તાળીઓ) જાણે. કુ તમાર જાણે એકે જાણે નથી. રા જાણ પુરવા જાણે કુ જાણિ વિવેચનો નથી. તેમ જ જાણ રજાણ જાણે જાણ. વરજાઓ નથી. મારુ દરિજાં કુ પુરવતુ છે-સર્વેશીય છે (તાળીઓ.)

જાણે. કોને અર્થ આજણે એ વિનય મારે મન-અજ પુરવને મન-અવજા નથી. મારુ જાણ વિજાણ છે. (તાળીઓ) અને કો-પણ વિનય જાણી કાનુ નથી. જાણે કો છે ત્રા. કુ અર્થ આજણ તપસુ છું.

ગુજરાતી સાહિત્યનાં કેટલાંક સ્ત્રી-પાત્રો

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૮૬ થી]

પતિની ઓળખ કરવા પ્રયત્ન કરતી પ્રેમોત્સુક પતિવ્રતાની ચિંતા અને આનુગામ્યે કોને મદદથી આદેશ નથી અનુભવાતી ? જે સ્ત્રીજાતી પ્રેમાલસે આ મૃતિની આસપાસ ફરજીરની જમાવટ કરી છે, તેણે તેની દમનનીને, ગુજરાતી વાચકસમાજના હૃદય ઉપર સરાને મારે અકિન્ન કરી છે અને ગુજરાત ના સાહિત્યની અદર તેને મદાને મારે વિશ્લેષ કરી છે.

શામળીની પત્રાવેખતા આટલી સમૃદ્ધ જાવાલક કે પિતૃનૃ નથી જતા નના પાત્રો અદ્યતન-નદીકે પરીક્ષકને પ્રેમાલસા પાત્રોથી વધુ સચ્ચ-જાણીયા ચિંતા રહેશે નહીં તેનું મહત્ત્વપ્રદાનનું ચિત્ર આ વાંચની પ્રવૃત્તિ કરશે, આ જતા અને શામળીની પ્રવૃત્તિમા, પ્રેમાલસા નદી તેરી, અમુક પ્રાગ્ની શીર-કથના (Romanticism) ની ઝાટ દેવા જતાં, તેના પાત્રોમાના વજુ થોડા સોમશ્રિય થઈ ચિરંજીવના પાત્રી રાકવા છે ન સુચક છે.

સંવિતા

પ્રેમાલસા અને શામળ પત્રી મોટે ભાગે કાર્પેન્ટર કથાસાહિત્યનો જન આગ્રહો એ સેખકો પાછી કેક ઉચા પ્રગરતુ કથના-ત્મક સાહિત્ય આપણને પ્રથમ નર્મદ-દવચન કુચમાં પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ નર્મદના "આદના" અને "સંવિતા"ના કે દલપત-રામના "સરૂમી" કે અન્ય મતિયા ઉચા પ્રગરતુ પાત્ર સેખન દરચમાલ થતુ નથી. રસ-રત્નકોશમાંની "સંવિતા" મટે છેક એમ ફરી રાકાય તેમ નથી પાત્રોની ઓળખ

માર્ગરખ એવીનું તેના જતાં ફરજીરની જમાવટથી આ પાત્ર આકર્ષિત બન્યું છે અને એક વખત તેની જાગૃત્ત અમર નીચે આપી મુખ્યાત્મની પ્રવલ ઉરકથાઈ ગઈ હતી.

ગુણગુડરી

પાત્રની પાત્ર તરીકે સામાન્યપણે વધુ ઉચી જુમકા ઉપર કથના, આપણને પ્રથમ ન દલકરમા મટે છે ફેળાદેરી, દેવળદેરી, ૩૫મુદરી અને ગુણગુડરી એ તેમના 'ફરજ-વેળા' ને દીપ્તિ આપના મુખ્ય સ્ત્રીપાત્રોમાં ૩૫મુદરી અને ગુણગુડરીએ જેટલા વાચક-હૃદય આકર્ષ્યા છે તેટલા બીજા પાત્રોએ આકર્ષ્યા નથી ૩૫મુદરીની મૃતિ તેના કૌત્યે, તેમની વાંચના શ્રીમત પ્રક-જુગા અમરકારક રીત આનેથી છે તેનું ઓળ નાનું મોં, તેને મારવળાં, અને તે દનની ત્યારે, તેની નાકની વાળીયા મોળી, વના પરવાળા જેવા ઓહને અકતા, કમળીની લાગ પાઠી ઉપર, અજ-કાઠા ઓલના દીપા જેવી મિત્રા થઈ રહેતી, એ ત્રીધુવટમરી આપણે આલેખના ક્યા પછી, કથાકારે, તેનું ૩૫ વર્ણવનાં મુદરે કથારી, તેના માલ ઉપરના છુદગણ વખાનું કરે છે તે કહે છે

તેના માલ ઉપર એક જરણુ હટુ તેથી તેની જુલમુરવી મેહરી તે પછી કે જેમ ફારસી સાચેર દાઉદ, શીનાબની નેક મેરીના માલ ઉપરના કાચા વડને વારસે, સમસક અને યોગ્યાસ હદેર આપી દેવાને તેવાર થશે હતો તેમ તે છદ્દજનિ મટે આપણું ગુજરાત કલ આપે તે પશુ થોડું હટુ

અચિવારી કરણને આ પત્રિનીનું પ્રથમ દર્શન વિલક્ષણ સંયોજામાં થાય છે. મેકમેથની અર્પકે પિશાચળીએને સ્મૃતિમા લાવતી "વત્રીએ"ના સમાગમ અને સુમેલ પછી, પાછા ફરતા ફરજીરનાને, તેના સર્વ

વૈભવનો નાશ કરનારી મહાભક્ષા જેવી આ સુંદરી નજરે પડે છે; અને તેજ હાલથી ગુજરાતની પદ્ધતિઓ અને પાટણના રાજ્યની બેદાનબેદાનીનો પ્રતાપ શરૂ થાય છે.

પરંતુ આ છતાં, બળબળતા પતિપ્રેમભરી, શરવીર, નાની શુશુદેરીની પ્રતિભા ધણીને વધારે અનિવાર્ય આકર્ષણથી ખેંચે છે અને ખેંચશે. માંખના નાના બાઈ કેશવના મરણ પછી, તેની ભાવકર સ્વસ્થ, શોકની ભૂતિ, લગ્નકલ્પ ઉપર ન જુલાય તેથી સમર્થ અસર કરે છે. આથી પણ વધારે ઉત્ક્રિષ્ટતા, કથાકાર તેને અર્પે છે, ભારે સમનો મંડપ મણી, મૂન કેશવના રાખ સાથે, તે ચિત્તાને માંચડે મટે છે ત્યારે. તે સમયે તેના દેખાવ અને તેણે મંદભાગી કરજીને દીધેલા ભાવકર શાપનો વર્ણન, તથા ઉત્પન્ન કરે તેણે છે, અને નો કરજીએલાના પાત્રલેખનની વિશિષ્ટતા, આજારો ના હોત તો, ગુજરાતી સાહિત્યનાં પ્રથમ પાત્રોની અંદર, શુશુદેરીને સહેલાઈથી ઉંચું સ્થાન આપી શકે તેણે છે.

તરલા

નંદરાંકર પછી ઉંચી પ્રતિષ્ઠા ૩૬ ના સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રયાસ મણિલાલ, દોલતરામ કૃપારામ તથા ગોપર્ધનરામના હાથથી થયો. મણિલાલની નવલકથા "શુભાભિસદ" અવતરજીવ હેતુથી, તે ઉપરથી મણિલાલની પાત્રલેખનકલાની તુલના કરવા ગોચર તો નથી. તેમણે આજીવું "કાંતા નાટક" તેમણે સ્વતંત્ર કલ્પનાએક સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવા તરફ પ્રથમ પ્રયાસ છે. નાટકનું નામ "કાંતા નાટક" હોવા છતાં પાત્રલેખનની દૃષ્ટિએ તેનું પ્રથમ આકર્ષણ "તરલા" છે એ નિઃસંશય છે. આ પાત્રની આલેખનામાં, નાટકના કર્તાએ એક છાંયું

અને વૈરી સીદહ્યનો ચીતાર આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. "કાંતા"ના નામની કુશળતાની સ્પષ્ટ, તેની મોતીની માળા, ગુપ્ત કોઈ શુકિતશુકિતથી તોડી નાંખી, તેને તેના નામથી વીખુડી પાડવી, એ તેના જીવનનું લક્ષ્ય છે. આથી અનેક કાવચો તે રચે છે અને અંતે તે પોતાનો એક આશય સિદ્ધ કરે છે પણ ખરી. પરંતુ તેનો દગો ઢાંકવો રહેતો નથી. તે પદ્ધતિ ભય છે અને કાંતાને તેના પતિ સાથે યુન: સહયોગ થાય છે. આ નાટકની વસ્તુની ખીલવણીમાં કર્તાને સમર્થ પાત્રલેખન કરવાની લાગણી તકા ખેંચે છે, અને તેનો ઉદ્દેશ અંશે નાટકકર્તા સદુપયોગ પણ કરે છે. કાતર પડે, તેના મુખની વચ્ચે આંધ જેવી, કાંતાની મોતીની માળા કાપવા તેવાર ચમેલી તરલાની ખોદરાતું, વર્ણન, આનો નમુનો છે. મોતીની માળાને 'હાથમાં પકડી તરલા કહે છે:

૨ દિવ્ય મોતી! તમે પણ શુષ્ક રહેા. આજ કાતર: "કેદમાં મળી આ વહેલી, મુખની શુભ ફોર કી લાગ્ય હોરી કરી ખાંધે મારી, આજ વિચાર કા? અથવા કાપ તં બિને મુખની મુલ રાને સ્વર્ગને દોર દે કાપી, લલાટે લખ્યુ તે બને."

છતાં, સ્પષ્ટ દૃષ્ટિથી તપાસનારને ધણી વાર નાટકમાં લાગે છે કે તે કર્તાનીના પ્રસંગો વચ્ચે સંધને કથાનો પ્રવાહ વહે છે ને તેને અંજો તરલાને પણ પસાર થવું પડે છે, તે પ્રસંગોમાંના કેટલાકમાં, પ્રસંગને ગોચર ઉચ્ચ કલાએ તરલાની આલેખના પદોંમતી નથી. આથી નાટકમાં એક પ્રકારની ઉણપ રહે છે અને નાટકકારની નિર્સર્ગશક્તિ, અપરિપક્વતાનો ભાસ આગે છે.

મહોદરી

દોલતરામ કૃપારામના નાણીતા પ્રધાન ઉદ્દગિતવર્ણ-અર્ધકાવ્ય, કુસુમાવલિ-નવલકથા,

બાદશાહી સેન

ઓલો દીલ બહાર

(૧૯૨૬)

ચમેલી, મોગરો, લુપ્ત વગેરે
ઉત્તમ પ્રકારનાં ફુલોની સુગંધીનું
બનાવવામાં આવ્યું છે. કપડાં અથવા
રુઆવ ઉપર લગાડવાની સાથે
દી-રને પ્રકૃષ્ટ કરવાની સુગંધ
આશ્વાસમ ફેલાઈ રહે છે આ કારણ
ને વીધે સારે અવસરે, માનસિક
પ્રસન્ને, મંદિત જાતી વખતે સુતજનો
આશ્વાસની હવા શુદ્ધ સુગંધિત
બનવવા માટે ઓલો દીલ બહાર
વાપરે છે તમે પણ આ બાદશાહી
બગર નાપરો

કોમળ અડધા આઉંતની
બાટલી ૩૧ રૂ - ૦-૦
" એક શુભની
બાટલી ૩૧ ૦-૧૨-૦
" અડધા શુભની
બાટલી ૩૧ ૦-૮-૦
જોડશબ્દો મચાવનારાને ૫૦ પૈ
ખર્ચ ૦-૫-૦ જુદા પડશે.

જમાણ નજીકના દુકાનદારો પાસેથી ખરીદી વખતે ઓલો દીલ બહાર
નામ વાળીને ચીવડા બાટલી ખરીદો. નહિ તો અગત્ય આવી રહે.

સાચ એજન્ટ

ધી એંગ્લો ઈન્ડીયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કં. .

૧૫૧, બુમા મસજીદ મુખે.

સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોની

નરોત્તમદાસ ભાઉ

રોકાણ—
શાખ મેમન સ્ટ્રીટ,
સુબહ.

ઝવેરાં

ર. ૫૧૫

ખીછ ફુલાન—
મુતાર ચાલી
સુબહ.

અમારે ત્યાં પ્રેઝન્ટ આપવા લાયકે
સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ
મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે

અને

મહારાજાઅની જોઈએ પર પુરતી દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે.

અને અમરસત્ર-નાટક છે. અરમણી તેમણે
 ઇંગ્લિશમાં મુજરાતીમાં એકજુ મહાકાવ્ય
 દેવાની ખ્યાતિ બેળે છે. તેમની કુસુમાવલિ,
 તેની કથા, કથાવત્તા, તથા તેની અદિતીય
 લેખનશૈલીથી અતિ ભેદાસપૂર્ણ પામી છે.
 જ્યારે તેમના અમરસત્ર નાટક, વિચારવાન
 વાચકલોકમાં, તેના મધીર તત્ત્વલેખનથી
 અપ્રતિમ રથાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમની નિસર્ગ
 શક્તિ, પારકાપ્રભાતક (Romantic)
 પદ્ધતિની છે આ માથે સમર્થ પંચાલેખન,
 સ્વચ્છ કલ્પનાશક્તિ, અને મનોહર ચરતુ-
 હિષાદનકલા તેમના આ દેખા દે છે તેમના
 શ્રીપાત્રોમાંથી ઇંગ્લિશમાં મહોદરી
 પાત્ર, કુસુમાવલિમાંથી તેજ નામનું પાત્ર
 અને અમરસત્રમાં સુભદ્રાનું પાત્ર, આસ
 ભોગ્યિયા પામ્યા છે આ ત્રણે પાત્રો તેમની
 કલ્પના અને આવેશના આ એકબીજાથી અદે
 તેમ છે, કુસુમાવલિની ચરિત્રવ્યવસ્થા બીજી
 અન્ય રથે કહેવામાં આવેતુ ટોચથી પુનરુત્થિત
 કરવાનું પ્રયત્ન નથી સુભદ્રા સમયે કાલ
 બીજી વખતે બોલી શકે અદિતીય ઉદ્ગમનવ્યવસ્થા
 સમર્થ પાત્ર મહોદરી રીતે કે કહી શકે અને
 તેના દેખા દેની કાવ્યકારની કલાનું નિરીક્ષણ
 કરી શકે.

મહોદરીના કાવ્યના કલાએ, એક પ્રભાવ
 અને મધીર માતાનું મિત્ર આપેતુ કે આ
 બાં, પ્રકાશનું અને અનુભવથી પરિપક્વ
 આ લેખના સાથે મળી, પાવનશી પલ્લ છે.
 આ બે મિત્ર સહજોની સદગુણથી, પાત્રને
 એટલી મેદાનતા આપે છે કે મહોદરી, ગુજ-
 રાતી સહિતનાં શ્રીપાત્રોમાં અને ગુજરાતી
 વાચકસમાજની દૃષ્ટિમાં ઉચ્ચ સ્થાન પામે
 તેના નવાઈ નથી તેમના મહાકાવ્યના ગ્રાંથ
 સંપર્માં કાંઈ મહોદરીની દર્શન વાચકને કરાવે
 છે. આગસ મરડી ઉપચયથી તાજા છોલી

આ લેખનાનું વર્ણન કરતા કરતા લખે છે
 નિદ્રા ઉઠા છે લઈ રવાન આંખ,
 મહાનસા ખામ શહે બચાવું
 પાંદા લાજ, મે કર પારી મધિ,
 લીલા કરે કે દ્રવ્યેસ સાથે
 પામ્યાલ મે દર્શિતુ વાત વાચ,
 સુમધરી મહેલ બધી બરામ
 કહે હટે કરાવણે કલાપ,
 બસુકો અતર મધ્ય તાપ.
 લીલા ને સા તરે તથાપિ,
 સર્ગગમ્યા બાહ્ય રીતિ બાપી
 એવા લજા છે નિજ પત્ર અલ,
 અદ્દા બે મે રતિનાપ વચ
 વિગસ વાચે, પતિને રિયે મે
 ક મેક ને હપ દુરલ રોમે
 સરોજના નીરવ કે પ્રસારે,

પ્રદર્શ કામચિ કરે વપાઈ.
 વિવાસની મમળા મુખમાંથી વિવસુના
 આથી વધારે સુદર રીતે કલા ચીનરાઈ છે
 પરતુ આ કાવ્યનાં કરતી તેના રમણીય
 પાત્રને એથી પલ્લુ વધારે હમી કલાએ લઈ
 લખ છે જ્યારે, મમળા લોહીનો તરમો,
 એક અધર્મ કાર્ય કરી, તેના બચાવમાં મીલુ
 અધર્મ કાર્ય કરવા સર્જ્ય કાએયો પેતાનો
 પુત્ર દર્શિત પાસે રવ્ય મામળા આપતાં,
 ને એકલ નવજુવાન મલેદા મરી, ચિનહાર,
 દુરદર્શી માતા બની જાય છે. મહોદરીએ,
 પારે નમતા પુત્રને, આ સમયે કરેલો ઉપદેશ
 ચિરમરણીય રહેશે અગત્યકાલને લીધે,
 પુત્રને આ અધર્મ કાર્યમાંથી વિરમવાનો
 કલાપુથી ઉપદેશ કર્યા પછી, તેને રણમાં
 જવાની ને છતાં પલ્લુ કાવ્ય આપનો સામે મોએ
 લલે, એ બામ ઉતારી સતોળ પામીશું
 મહોદરી કહે છે.

કારી જ્યાં પીઠ રમે બતાવે,
 દેદાર બેદા દિલ મા નમાવે
 સતલ જ્યાં જ્યાં અપરિતિ મળે,
 ને રહે કુલે સરમણ બાણ સર્જ

નથી કરી તે કૃતિ એક સારી,
અન્યાયની જુદી હમેશા ધારી.
પુરુષોધના પુર્વજના પ્રભાવે,

‘પ્રભુ ગણ્યા તે પણ ચેર વાવે.
માટે હવે શા કરવા વિચાર,
સુભાર્તા રાક્ષિ યવુ’ તથા,
ચાંદને લેવાનું રામ સામે,
સુગ્રીવે કે મુક્તિ સદૈવ પામે...
વાસો કરે કાર્તિક પશુરામ,

હારી ચને હોમવ કેરુ’ ધ.મ.
રહેને હોયે પૂર્વે નીર્ધારી,
નિર્મૂર્તિ રક્ષા કરને વધારી.

શુભલાવ, વાતસલ્ય, બીરદ અને ધર્મની
લાગણીથી ઉભરાતુ આથી વધારે અસરદારક
વર્ણન ક્યાં મળશે ?

શુભસુહૃદી

ગોવર્ધનરામકૃત ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ના ચાર
ભાગો નેટલો તત્વતાન, સમાવરણ,
રામ્યનીતિ, અને સંસારધર્મના પ્રવાની
ચર્ચાથી ભરેલા છે, નેટલાવ રામ્યપ
પાત્રોથી ભરેલા છે. આ સમય સમુદય
પરીક્ષણ કરવાનું અહીં યથા નથી. અહીંયાં
તેમનાં કેટલાંક અમગ્નવ પાત્રોના વિચાર
કરીશું અને એ અમગ્નવ પાત્રોનાં સૌથી
આગળ પડતાં સૌપાત્રો, કુસુમ, કુસુમ
અને કુસુમહરી છે એ કોણ ના કહી
શકશે ?

કુસુમહરી ગોવર્ધનરામની આદર્શ સ્ત્રીબળિ
ની લાગના છે. તેમની કથાના બીજા
ભાગમાં ત્યાં તેઓ દીકુન્ના સંકુલ
કુટુંબની સરખાનું આધુનિક પરિવર્તન વધારે
છે ત્યાં, તેઓએ આપેલું, એ સંકુલ કુટુંબ
ના બધાકાની અદર, નુબર્વદગ જેવી
વિરાગતી શુભસુહૃદીનું વર્ણન, વાંચનારનું
તદ્યપ હારે તેનું છે. અદનર્થીય, કામચર,
મનુર અને સરસારી, વિરાગતુરની મુદવાધી

અનેક દુઃખો અને પિડાનાઓની પરંપરા
ઓમાંથી પસાર થાય છે, અને તે સૌમાંથી
દસમે મોઝી, અને જે સૌ પ્રથમ પોતાનાં
સામાવાળાં દર્તા તેમનેજ પોતાનાં કરી,
અક્ષત વદાર નીકળે છે. આપણા કુટુંબભર,
ની “અરવટ ધટિકા” એકરે દાયે ખેંચતી
આ ઉગતી શુભસુહૃદીનું ચિત્ર અત્યંત દ્રાવક
છે. આ દ્રાવકતા કેંદ્ર દલાએ પહેલે છે જ્યારે
ધરના અટરાગમાં, પતિનું અને પોતાની
તંદુરસ્તીનું પણ જાન ભુલેલી શુભસુહૃદી,
પ્રસુતિકાળની વેદનાથી એકાએક જોશાન મધ
મરીળ શુદ્ધરોડીના હાથમાં ઢળી પડે છે.
આ સમયે ધરની આંદરનાં બિન બિન
વિરાગી સુત્રોના બિન બિન વિકારોનું કરેલું
વર્ણન કેટલું અતઃકુપર્ણી (Tactful)
અને આકૃષ્ટિ સાચાથી ભરેલું છે ?

‘સરસ્વતીચંદ્ર’ના કાઠોએ શુભસુહૃદીને
આદર્શ મુદિયુ તરીકે બીજા ભાગમાં વર્ણવી,
ત્રીજા ભાગમાં, જુદિયાળ પુત્રીઓની સંસ્કારી
માતા તરીકે આલેખી છે. આ બે વચ્ચે કંઈ
આલેખના રવાં હવે અને વધારે આગળ
છે એ બીજી મતબોદ દોષ તે અસ્વાભાવિક
નથી. જોમાં રચે રચે, કલોનું, તેમનાં
પાત્રો સાથે અતઃકુપર્ણી જાન પ્રકટ દેખાય
છે, અને બલેમાં કરુણરસની બાંધ કે બધા
છાયા રહેલી છે.

કુસુમ

“શુભીયમ” કરતાં પણ ગાંધી કુસુમનું
જાત રૂપમાં કર્તાની વધુ ઉચી નિર્ભયમિત
જગ્યા આંધ છે તે સૌ જાણ કરુણ કરી.
કુસુમશુદ્ધીનું દર્શન જ્યારે પડેલા લાગનાં
અતઃકુપર્ણમાં આપણને પહેલી વાર થાય છે
ત્યારે તેની અર્થદેખામતા પૂર્ણ પ્રમાણથી
નિર્ભયી નથી. આ આપણે બીજા મોઝા
વિજાનમાં મળેલું દેખાંબ જાંબ : આંધ

રમણે, નીચ જુદિવળી, અને પ્રજાતાના પદેરમા ઊઠાથી ઘેડ ઉપર ઉઠતા પતંગીઆ જેવી રમણીઆણ કુસુમ કેમ મુખ્ય નિર્દોષતાથી, તેની છાતી વાફુપુતાથી અને તેની મનોહર બાહિષ્ણ વાગનાથી વાંચનારનું હૃદય દરેક કરી શકે છે. અનન મજાથી અને કાળકુથી વિદ્યાચતુર અને સુધુરોદરીના પ્રેમાળ હૃદયોએ, સંપૂર્ણ રૂપન તત્વામાં ઉતરવા દાંધેલી આ નાની પુત્રવત્તને, કે બાલવાચકથી માડીને પ્રેમતાના અમણામાં આપણે આ કથામાં જોઈએ છીએ જ્યાં લાખી જીવનકથામાં કુસુમની આર્તિભક્તિજ ના દેખાવા આ કતાને મળવા અનેક સંવિત પ્રસંગોમાંથી ખેજ પ્રસંગો અહીં નોંધીશું. એક જ્યાં બાલક કુસુમ સારંગી લઈ, હુ રૂ રૂ રૂ, ન બપર, હુ રૂ રૂ એ જામરાવાળું" વડ માથ હ અને ગાતી ગાતી ગાતની સદેરના નૃત્ય કરવા મડી પડે છે તે પ્રસંગ તેની આનંદનીવા દુર્ન્યા હારી અને દહાપણથી સુદરનેરીના હસી પાવાથી લાગી જાય છે, અને કુસુમ સરગળ સુદરની છાતી ઉપર મોં સગાડી દે છે. આથી પળ વધારે અસરકારક કુસુમનું મિત્ર તેજ પ્રકરણમાં મોઢા પાના પછી કતાં આપે છે. અને તે જ્યારે ખાલ-પુરાન કુસુમ, "કુસુમનો કાણુકાર રસિય લઈ" મહિરાજને વધાવવા જાય છે ત્યારે. તે સમયે કુસુમનું કહેવું કતાંએ વર્ણન કતાંની વર્ણનકથિતો ઉત્તમ નમૂનો છે.

કુસુમ આવી. પેલી જોય ઉપર, કાલ અને ઝાંઝા કુસુમી કોરવાળું, સે ના કપડા તારથી બેઠું બુકે દેશમાં દેવાણું, પ્રાતાવાળી કુપવાડી જે મેના દેશ સીંચ ઉપર વનની સદૃશ મહેરામાં કુસુમ રહ્યું હતું. કુસુમ જ્યાં આવી દેખાતી મિત્ર પાસ પડેલી દરમ્યાંમાં પ્રજાતાના

પૂર્વકાલમાં દેખાતી સૂર્ય પ્રમાની દેખાતી જે મેનારને નિર્દેશ આપે અને ઉગાડ આપવા લાગી અને પછે નાના મુઠ્ઠા સુદૃશ રજકાર કરી તેના મન સુચવવા હતા તેની કહે પાડી રહેલી થોડી અને રમણ મહિરો કરેલી મેળામાં હૃદયગુણ જેવી કામગીરી હતી એવે એ નથી જાણે અજકાર સરકાર કુસુમ માં શ્રીમોનું વર્ણન પાત્રી કાઢી દ્રાગ મા પાત્રે આગી કરે એ દનો પાત્રી દાંધે, કહે, કાને, અને પાંખે કેવળ રમણ, જેવ હીરાના અજકાર મહેરી પ્રધાન કામ પાતા પછે આવી ગઈ

કુસુમનો કોમાર પ્રતિ પક્ષપાત કતાંએ 'સ.ગલીયદ્રમા રમણીયતાથી આરંભેલો છે. આ સંખ્યામાં સરસ્વતીચંદના મોઢા સામુર્તી "કુસુમની કે દડી" અને "કુસુમનું કાણુકાર" એ મોઢે પ્રસંગો પ્રાથમ માપ છે, કતાંની નુનવાસકિત કુસુમને આતે સરસ્વતીચંદ સાથે સમની મદાથી જોડાન છે આ કતાંને તેની કથાન આતે આશર્તિએ સુદર પ્રનમ આપે છે એને કતાં "થેલી ખાતી કુસુમ" એના વાલકવથી ઉતરતા દાવઉદ્ધારથી પેતાની ખડાયા સાથે સમાધિ કરે છે

કુસુમનું કવિ

પરવું મેના ઉપર 'સરસ્વતીચંદ'ની મહત્તા રાહી છે અને મેનાથી તેના કતાંની નિર્મલ કથિતની પ્રેમતા ન જુસાય તેવી રીતે અજા-વતી છે તે કુસુમ દરીનું પાત્ર છે એની ના કાલકલ કહેશે. 'સરસ્વતીચંદ ના કતાંએ કુસુમ દરીયા એક Epic—મહાન પાત્ર ઉત્પન્ન કર્યું છે જેની અર્થવેધી કલ્પતાએ અનેકને રમ્યા છે, જેની નિર્મળ આરિય-રચનાએ અનેક હૃદયો દરેક કરી લીધા છે, અને જેની પરિશુદ પ્રેમજાતાએ આખા જમાનાને તેનો આદરો અને તેનું સહ આપેવું છે કુસુમ દરી એ સર્વનશામની લાગતી પુત્રી છે. તેના ઉપર પીતની પીડાઓની પાંપરામાં તેના

વડીલનું હૃદય તેની સાથે રહે છે, તેની સાથે સહે છે. કુમુદસ્વંરીની અનંત આકર્ષણશક્તિનું આ, કારણ છે. જેટલી અર્ચરપદ્ધતિ રીતે, જેટલી કામળતાથી, અને જેટલી અનહત સહૃદયતાથી સેવર્ધનરામે આ પાત્ર ચીતર્યું છે તેટલું બીલું એક પણ તેમની કથાનું પાત્ર તેમણે ચીતર્યું નથી.

કુમુદસ્વંરી ઉપર યક્ષી બાવી તેને અનેક અકલ્પ્ય સ્વભાવે સજ્જતા પ્રસંગે અને બનાવો સાથે આપણે કામ નથી. કુમુદસ્વંરીને કતી પોતાની સમગ્ર કથાનું મહાનિદ્ધ બનાવવા માગે છે એ આપણે આ કથાના પહેલાજ ભાગથી સમજીએ છીએ. તે જાનના બીજાજ પ્રકરણમાં કુમુદસ્વંરીનું કતીએ કૌરવ વર્ણન તેની સમગ્ર જીવનકથાને ભાવનામાં આપણી સમજ રજુ કરે છે:

કૌરવને તે ગરીબ ગાય જેવી દેખાતી, કૌરવને તે નિર્મોહ—માત્ર વચની લાગતી. તેના કુખ સાથે સૌ કૌરવ એક સાકાર. તે પાત્ર અંગ આશુપણ અને આછાં પણ કુદરતિ સ્વભાવો સાથે જેવાં-વચ-પહેરતી. નાનુક બાલક જેવા હાથ અને તેવાજ કુમળા બેટી કુકોલા પત્ર, તમજ તેના અંગનો સ્વભાવ. બાક વચમાં દંડાઈ રહેતો. તેના હાથભાવ પ્રસંગે જેવામાં આવતા, અને પ્રસંગોપાત્ત કોવાથી કૌરવનું પાત્ર ન જોવા દેતા. રાંદ મનુના નાના વાદળા ઉપર ચડેલા જાણ્ય તેમ તેના વચ ઉપર તેનું પલ્લવનું આછા રિતવણી સુખ દેખાતું. તે જોતલી કૌરવ પણ જોતે તે વખતે કથાની નાની પંટલી જેવા સ્વર નીકળતો અને સૌ કૌરવે જોનાં વચન મધુર લાગતાં.....તેના ઉપર જેનાર, એને સાંભળનાર, એની સાથે જોળનાર સૌ એકસરખાં સાંભળેલાં નાદતાં હોય, અચૂતસૌંચરમાં હજી મારતાં હોય, શીતળ આનંદની શ્રુતિમાં ફરતાં હોય-એવી નિર્દોષ સ્થિતિ અનુભવ કરવી.

આ નિર્દોષ સુખ પાત્ર જેની કૌર-ઉમ અનુભવ જેવાના વાચકના હૃદયને આજીવ

લોહના તાવ્યા ઉપર તપાવે છે.

આ નિર્દોષ મધુરતાના હૃદયની અંદર શોકનો સંકુ ઉડે ઉડે પ્રેરવલે છે અને તેના સુખ અંતઃકરણને બાળે છે એ એજ વિભાગના સાનના પ્રકરણમાં કતી આપણને દેખાડે છે. પ્રમાદવન જેવા કૌરવ, અકલ્પ છતાં આખા પતિની સાથે લગ્નમાંથી જોડાયલી છતાં તેનાથી તે સંતુષ્ટ નથી પરંતુ, એક કુંક પીછાણની અંદર તેની ઉચ્ચ સરસ્વતીયા તેના ઉપર મોહી પડેલી; કુમુદસ્વંરી સરસ્વતીચંદ્રને આંદ છે. સરસ્વતીચંદ્ર નવીનચંદ્ર રૂપે ભુવિધનને ત્યાં આવી ચડે છે અને ત્યાં અચિત્તી મહાદેવના વાઙ માં આ એક બીજાને શુભ રીતે આહવા પ્રમાણ હોયની "મળી દુષ્ટાદષ્ટ" થાય છે. આ પ્રસંગ પછી કથામાં પંદરમી પ્રકરણમાં કતી આ સુખલની પ્રેમકથાની પૂર્વચિત્તી જણાવે છે. નિર્દોષ બાળકોને સરસ્વતીચંદ્ર સાથે વિવાહ, તેના કુમળા હૃદયમાં તેને મોટા પ્રેમના અંદરે તું કુંકવું, તેના પિતા ઉપર આવેલા તેના પત્રનું વાંચવું, તેના પોતાનો સરસ્વતીચંદ્ર ઉપર પત્ર અને ઉલ્લે સરસ્વતીચંદ્રે તેને આપેલો ઉત્તર, એ સુખમુર જીવનકથાદાર, અંતે, વિભાગગુરની મેડીમાં તેના સરસ્વતીચંદ્ર સાથેના શુભ મેળાપમાં સંકલિતતા પામે છે. આ પ્રસંગની શોભાંચ કરે તેવી લલિતતા કતીએ કુંકમાં વર્ણવી છે પરંતુ તે છતાં તેમના કથાના રમણીય પ્રકરણોમાં આ પ્રસંગ ઉચ્ચ સ્થાન લે તેમ છે.

આ પ્રસંગ "લમ કે રનેદ"ની વિરોધી દંદ શ્રુતિ—તે સરસ્વતીચંદ્રની કથાનો પાત્ર છે, કાદુ છે, સિખર છે; અને તેને કલ્પમાં, વિવિધ પ્રસંગ દારા ફળવવામાં, તેનું સુખ તરતરદિશી પરિણામ અને નિરાકરના શરવામાં અને ઉંડા મનુષ્યકલ્પમાં ઉતરી મિત્ર મિત્ર

ફક્ત ઉચ્ચ વર્ણના હોદ્દા શ્રેષ્ઠતા માટે

ધો નેટીવ હોદ્દા હોટલ

મુજાબના શોખીન સદ્ગુણસ્થોને ધરીબર જ્ઞાનના પત્રાડી મંગળને તારતમ્ય બક્ષવા ખાતર અગોએ જારે ખરૂં પુરતી સમવકવાળુ ધી નેટીવ હોદ્દા હોટલ ખોલ્યું છે જે તમને તમાકી વફુરગી બેખમતા નાખનારા ખીજા સેક્ટર હોટલો જુલાવી દેશે

મુંબઇનું માનીતું ફુલફી હાઉસ

સમસ્ત મુંબઇમાં વિખ્યાતિ પમેતા પ્રારવાડી બજાર ખાતેના અમારા પુરાણા માનીતા ફુલરી હાઉસથી કોણુ અભ્યર્થુ છે? અમારા કફરગાન માંડકોને ખાતર ધી નેટીવ હોટલમાં પા અગોએ જાદામ, પોસ્તા અને મસાવાની જાત જાતની કહેજતવારે એજ કુવરીઓની પશુ સવડ રાખી છે

વધુ તારીફની જરૂર નથી. એક વખત પધારી આગ્રી કરો

મેનેજર

માલિક

નરસીભાઈ કલગભાઈ

બુધસેન એચ. લીંદીવાળા

૪૦ કાલખાદેવી રોડ, રાજભુવન

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કંપની.

આંખની ઉત્તમ પ્રકારે તપાસ કરી ચરમા બનાવનારા

સુવિજ્ઞાન યોજનાના

અને

ફંડેશના

ચરમા!!

બૅન્ડીસકેસ ટોલીક

અને

લૅન્ડી ઠંડુવર

ચરમા!!

નકલો આંખો

કાકડરોના નજરો પુરતી સમાજથી બનાવવામાં આવે છે. નેત્રજ દરેક જાતનું રીપેર કામ સતોષકારક દરજ્જા છે, ચરમાને લગતી દરેક જાતની નવી નકલ નવાજીએ માટે જમાના છે. રૂપમા પધારવા વિનંતિ છે.

પોસ્ટ બોક્સ નં ૦ ૨૦૬૫ Telegrams: Biflucals ૧૬૮, કાલખાદેવી રોડ, મુંબઇ

અમે આંદા તથા સર્વિશિદ્ધિની સીફારતો કરી માલુકોને લલચાવા માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો માલ વ્યાપી ખુશી કરવા એજ અમારો મુદ્દાલેખ છે.

૨૯૧૬/૧૫ ૫૨૪૬.

સ્થાપી ૧૮૪૧.

૨૯૧૬/૧૫ એડ્રેસ હોંજીબંદ.

ભારતવાસીભાઈએને ખુશ સંદેશો

આપ બાબજોને સારો માલ ડીકાયતે બોધતા દેવાય તો

અમારું નામ યાદ રાખો.

અમારે ત્યાં તરેહવારે જાતના બેઠસો તથા તાવેલીંગ કેસો વાની મોટી ઘાઝકમાં મળશે.

સ્પેનીશ
મલાયા
૧૨૧૫
અમેરીકન
ખાઝીબંદ
હંદાલીબંદ
હેમજબંદ
અખરોટ
હરાની
કાનદી
બદામ

DEVCHAND WAGJI

PROMT
Attention for
XMAS
Please Send
Your order
For A
Traveling
CASC
Containing
in boxes of
Assorted
Dry Fruits

માનનાલના
તહેવારોમાં
લેવડ આપવા
નવારોમાં
મેલાએના
રેન્ડીબેસ
ને વાણે
દેવચંદ વાગજી
મેલવી પ્યારો
નંબર-૬૩
ખુમાખાલી.

Rd 20
DRIED FRUIT M.B. 9-93 JUMAMASJID
TELEPHONE NO 3345 TELEGRAMS - HONZIMUT

તે શીવાય
હરાની
પીરના
મીનાઇ
હજામથી,
ગ્રીસના
અનુર,
સ્પેનીશ
મલાયાની
અનુર,
દીગો,
ખાજેર,
ગાજેર,
સોમ ટેક
પીરના,
બદામ
દુબેસા
તેવાર
મલદી.

શીવાળાથી કરી મોસમમાં પાકે ખાંડે વખાણા મળશે.

બહારગામના જોરારો ઉપર ખુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

આખી દુનિયામાં જનતા તરેહવારે જાતના મુકા મેલના
વેપારી અને કમીસન એજન્ટ

૭૬૧ દેવચંદ વાગજી મેલાવાળા,

નો. ૯૬/૭૩ મંગલદાસ કાપડ માર્કેટ સામે, પોસ્ટ નં. ૨, મુંબઈ.

ફોન ૨૦૦ વરગતી વહનું જાણીતું અને વિચારુ મથક.

તેના ભાવો અને તેની ભાવનાઓના આરોપ અને અવતરણો દ્વારા તેની અસંખ્ય કરવામાં 'સરસ્વતીચંદ્રની અમર કૃતિ' છે પરિણામે કુમુદસુ દરી શુભરાત્રી સાર્વજનિક એક અદિતીય, પ્રેમ અને પ્રસન્ન મુક્તિ અને છે અને ચોર્ણનરામે ઉચ્ચ ભાવનાતીય કથાકારો મા અનન્ય મ્યાન પ્રાપ્ત કરેલું છે 'નરસંકી ચંદ્રના છેલ્લા ભાગના અલ્પ પ્રકરણો—૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨ ૩૩ આ સંપૂર્ણ રીતે સિદ્ધ કરશે

જ્યા

૨૧. નાનાવાવની ઉચ્ચ ભાવનાતીય નિર્મલકૃતિને ચોર્ણનરામની મહાકથાના ઉચ્ચ કાલમાથી થતા નવા મો ૭ એ નિર્વિચાર છે પરંતુ ૨૧ નાનાવાવ જોવા ચોર્ણનરામ થઈ શકે જરૂર છે. તેવા અદિતીય કથાકાર છે અને આ અલ્પ નેમના આલ્પ, અને અધ્યાત્મ સ્ત્રી અને નાટકોમાં થઈ મનમનથી પ્રાપ્ત પડે છે ઉત્તમ પાત્રો રંગી, અલ્પ પ્રમોગો મોડી, ચોર્ણનરામે નવા મુકો હોતો ત્યાંથી આમળ સ્ત્રીયમો આદર તેઓ થઈ અલ્પથી તેમના "કુકુમાર"માં મીનરે છે, અને લમભાવનાની શીમામાં ઉત્તમ રીતે મને છે. તેમના "જ્યા અને જ્યાન"માં તેઓ આ ભાવને અભ્યાસરૂપ આપવા પ્રયત્ન કરે છે. તેમનું કથાચાલુષ તેમના કથાચાલ તેમને અદિતીય કથા કરે છે, જેને પરિણામે કેટલીક ઉત્તરની ભાવનામુક્તિઓ, કેટલીક અલ્પ પ્રમોગપર પ્રમોગ અને કેટલીક ઉત્તમ ભાવ-ઉત્તમો આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેમના પાત્રોમાંથી ભુદી ભુદી રસજીવોને કદ ભુદાં ભુદાં પાત્રો જાણી શકે તેમ છે. તેમને પ્રમોગ ભાવનું હલ્લ અસંખ્યવાનો પ્રમોગ વળા વિષયનું પાત્ર થયુંને વિષ ભાવનું

છે પરંતુ તેથી પણ વધારે તેમનું સંપૂર્ણ મીનરેનું ભીષાન જ્યા લોકપ્રિય છે. જ્યામાં અત્તકુમારીની પ્રમોગતા નથી. તેનામાં વધારે ઉત્તમ તપસ્વિતા છે. પ્રમ અર્થમાં આવેલા જ્યા તને તે પાછો વાળે છે. જ્યાન યોગ ધારણ કરે છે. ત્યા જ્યા, તેને પ્રાપ્ત થાય છે. અને એક પ્રમોગ પ્રમોગ પછી તેઓ જ્યા "મલકરો સન્ધ્યા" અંગીકૃત કરે છે અને લોકકલ્યાણ અર્થ જગત્પાત્ર કથાનો નિર્ણય કરે છે કેવર કહેવા પ્રમોગ પ્રમોગ યોગચાલમાં સિદ્ધમોચીકિત અમેન જ્યાની સમગ્ર જગતના વતની કથોડી, તે છે

આ સમો અવિચાર ચોર્ણને કરેલી પોતાની જગતની પ્રિયતાને પ્રમોગ નિવારણ નરિ ૨૧ નાનાવાવના રમેવા પ્રમોગો કેટલીક શિદ્ધિ અદિતીય અસરકારક પ્રમોગ છે જરૂર કરે છે—

"ચોરો છે ચોરમ સરે
જુદીની વરમ અવિચાર,
રહી અવગી રહી છે
વરનેમા રમી એ વીજળી!"

અવગી રહી રહી

"એક જગત જ્યા જુદા મેનવા,
રસભોલ નીદાળી નમુ—ક નમુ
એક જીવ જ્યા નમમ રમમ,
રસભોલ નીદાળી નમુ—ક નમુ.
અપાવતા પહેરે અવેર દતા,
અપાવતા દેલન મેર દતા,
જુદા મેનમા મેર મેર દતા,
રસભોલ નીદાળી નમુ—ક નમુ.
દુન્યાનુ આલ્પ દેલ લખો,
કે પ્રમોગે પ્રમોગ પો પામ્યો,
અને અલ્પામે અલ્પાને મોલપ્યો
રસભોલ નીદાળી નમુ—ક નમુ."

તનમન.

રા. મુનશીની કથાઓની પ્રસિદ્ધિ સાથે ગુજરાતમાં કથાસાહિત્યને નવો દિગ્દિગ્ધ પ્રાપ્ત થયો છે એ વધુને દહા બજાવ છે. પરંતુ આ દેહને અંશે, કેવી રીતે અને ક્યાં એ સિવારવાનો કે પંદીશા કરવાનો પ્રયત્ન હાલ બાલુ ઉપર રાખી એટલું કહીશું કે રા. મોતર્ધનરામ પટ્ટી કાર્પેનિક કથાનો જીંડો સ્વચ્છતા અને સિદ્ધતાથી ગુજરાતમાં ફરકતો રાખવાનું માન રા. મુનશીનું છે. તેમની કથાઓ ઐતિહાસિક તરવા ઉપર ઘડપટ્ટી હોવા છતાં પ્રસિદ્ધ છે એ તેમની કથાની ખ્યાન એએ તેવી વિશિષ્ટતા છે. તેમણે કેવી રીતે ઐતિહાસિક સામગ્રીને પોતાની સદાયમાં પોણા અને પોતાની કથા સાથે મેળવી કથાને રમણીયતા અને ક્રિતિકાસને કથામયતા આપી છે તે બીજી સ્થળે વિચારીશું. અહીં તો તેમણે ઉભી કરેલી સમૃદ્ધ પાત્રશ્રેણીમાંની કેટલીક ઉદાહરણ બ્યક્તિઓનાં ગિદર્શન કરી કૃતકૃત્ય સમજું.

“પેરની વસુલાત”ની “તનમન” પ્રભાવશીલ અને વીર્યવાન સ્ત્રીની આલેખનાવા પ્રેશમાં શ. મુનશીનો પહેલો પ્રયત્ન છે. એ દેહલેક અંશે સરળ છે અને તેની ગદ્યશૈલી, ત્યાં તનમન, પોતાને વગતની સાથે કિલ્લાં જ વર્ષથી હૃદયથી પરણી સુકેલી છે એમ વતેરે કરી વગતને આનંદથી બેઠાએ કરી નાખે છે, ત્યાં રેખામ છે, એવી વધારે એમની એ પાત્રોમાં બીજી ચોટ રચે રેખામ છે. આશ્ચર્ય, દર્પ અને આપેશથી ઉભરતો વગત તેની આ કણ્ઠતાતરથી ભેરી પડે છે અને રહે છે: દેરી! દેરી! મને માફ કરજો... પેરેપર હું તો દેવી તે દેવીજ છે.

મીનળ

પરંતુ આ યુગલ કરતાં “પાટળની પ્રથુતા”માં મીનળ અને મુન્દરની આ-

લેખના વધુ દહા, સમર્થ, અને હી ઉતરેલી છે. ત્યારે “ગુજરાતના નાથ”માં કાકની પત્ની મંજરીની આલેખનામાં રા. મુનશીની કથા તેની કેદદશાએ પહોંચે છે. રા. મુનશી તેમનાં પાત્રોમાં લાંબાં વર્ણનો કરવા કરતાં તેમને ચોટેજ પ્રસાદતા થવા દેવામાં અને તેમની ક્રિયાઓ વડેજ તેમની ઝોળખાણ આપવામાં વધારે માને છે. આ કારણથી તેમની કથાઓમાં તેમનાં પાત્રોનાં વર્ણનો તેમને હાથે ખાસ વર્ણનો તરીકે થયાં નથી, આ છતાં તેમનાં પાત્રો તેને હાથે તેમનું ચૈત્ર્ય, તેમની અસરકારકતા કે આકર્ષણ બોલાં નથી એ રા. મુનશીની કથાની ખુબી છે. કરણસાળને પરણી છતાં મુન્દરને ચઢાતી મીનળદેવીનું પાત્ર રચવામાં અને ખીલવવામાં “પાટળની” પ્રથુતા ના કર્તાની કથા દીપી નીકળે છે. જે સમર્થ બાવરવિવર્તનોમાં ‘ચાંદ્રિ’ આ પાત્રને કર્તા તેમની પાત્રોમાં લઈ લખ છે તે તેને અનુપ પ્રાપ્ત અર્પે છે. આ વસ્તુની સત્તાદા અખરશિએ મીનળદેવીના હૃદયની અવસ્થા દાખવતું “હૃદયનો પુનર્નિર્મ” નામનું પ્રકરણ વાંચનારને સદાજ પ્રતીતન થશે. જે પ્રખર માત્રસજ્જ એ પ્રકરણમાં કર્તાએ વખું. વેણું છે તે જેટલું મનુષ્યપર્યવા ઉંડા બાવરવિવર્તનું નાન દાખવે છે એટલુંજ ઉચ્ચ કલા બાકત કરે છે. ત્યાર પછીનું “મદન અને હૃદયનાથ”નું પ્રકરણ મીનળદેવીની પ્રવરત ગર્ભમાં પળી બીજા વગરે ઉદિગા રંગો પુરે છે. ત્યારે સૌને અને પાટળના ધુમકાંમરાઓ ઉપર તોફાન સમી થવા પછીના નિર્મળ રદીઆ જેવી સૌમ્ય, પ્રશાન્ત, ચાલિવક તેમની વિચારતી મીનળદેવીની મૂર્તિ વાચકની દષ્ટિએ પડે છે.

સર્વ શોખીન મનુષ્ય ગાયત્રીમાં
આદરમાત્ર પામેલું

સેન્ટ
ઓ
ટો
મો
હી
ની

મેરે પેર પ્રખ્યાત છે. જેને મોંઘાના
માર ચાર ચારો કેસિસ્ટીના કર
પદ્મચર્યા પ્રાપ્ત થયો છે. જેની સુગંધી
અમેલી અને બટમોઝરાની તાલ
ફલોડ અભિમાન ધરાવે છે
ડી. રા. ર. ગા. ગા.

મોંઘાની એજન્સી,
ગુમામસ્ટર-ગુમામ

દરેક સ્ત્રીઓ આધિ દુર કરવા માટે
એમ્બ્રોશીયા વાપરે છે. એમ્બ્રોશીયા
સ્ત્રીઓના વાસુ પકતી તમામ હોઈ
માટે અકસ્માત અને ખાનાવાળી ફેલે
આપનારી હવા છે.

એમ્બ્રોશીયા
એટલે

સ્ત્રીઓનું અમૃત.

એમ્બ્રોશીયા

ના ખામ કાલકા-દરેક સમજના એવા
છે મનોહરને શુદ્ધ રાખી મનુને નિય-
મિત લાવે છે કમર તથા પેડના
દુ આપને બધું કરે છે હિરીરીયા.
દમ, સુષ, કુર્ણુલવર, અપવન, કમળ-
આલ, કાચ પમનુ ગુદનુ, નમગાઈ
એવા રાગીને સ્ત્રીનું ફરારા હોઈ માટે
સોચી એટ હવા છે.

કોમન ના. ૧ ના ૨, ૨, બે.
દરેક દવાવાળી પાસે મળે છે.

સોલ એજન્ટસ,
વીરીયલ એજન્સી.

મી.એસ. સી. સુબર્બ-ર.

મૃણાલ

મીનળદેવીના પ્રતાપ સાથે જે સખાગણ છે તે “પૃથ્વીવરદાસ”ની મૃણાલની સખાળ ચાલી આપે છે. મૃણાલ સખતાઈનું જ સ્વરૂપ છે અને અનેક ભાગી ગએલી આશાઓથી કદુ યદુ ગએલા હૃદયનું પ્રતિબિંબ છે. આ તેની આરિવ્યવિશિષ્ટતા “કોને કોણુ સીખવે ?” એ ૧૭ મા પ્રકરણમાં જ્યાં અવંતિનાથનો હાથ મૃણાલ કદમાવે છે ત્યાં ધણી અસ્તર-કારક રીતે જણાય છે.

કુર્મિષ ન કળતી સોઈ મુણાલે કહ્યું: “ખડા!”
 “અરે તમારી !” મુળરાતે અવાજ તેજેજ
 ચાંત, માત્ર ૪/૫ તિરસ્કારકરો આપ્યો “આટલે-
 ધીજ વધે રાજ પાત એમ જ્યણું” દેવ તે
 ઉઘો ઉઘો હું હાથ બાલવ.”

શું જવાબ દેવા તે મૃણાલને યુગર નહીં તે જવાબે ફરી.

“મૃણાલવતી! આ કામની દવા દેવા મારે
 આપવે હો !”

પાછું તેજાની પળુ સ્વરૂપતા ન દેખ. ધી
 મૃણાલ કાલ સરતી ત્યાંથી ચાલી ગઈ

મૃણાલના હૃદયમાં તે પછીથી પ્રીતિના ઉદ્ભવ અને મુળરાતે તે સૌને અને નાગ તે, રા. મુનશીની એ ચાતોન્ડા ઉત્તર અસંગે છે.

મંજરી

પરંતુ મૃણાલ અને મીનળદેવીના કરતાં પળુ “યુગરાતના નાથ”ની મંજરીની કલ્પના અને તેના ઉદ્ભવમાં રા. મુનરાતે વધારે

હંચી નિર્ગર્ભસંકિત દાખવી છે. કયાંએના સ્વાભાવિક ક્રમથી ઉપરોક્ત ક્રમ અંગીકૃત કરી કર્તાએ મંજરીને પ્રથમ અભ્યુદયના પતિ સાથે પદણાવી પછી તેને પતિ અને પતિને તે મનમાનતાં કર્યાં છે અને તેમ કરવામાં કલ્પનામાત્રમાં નહીં પરંતુ તે કલ્પનાની આવેશનામાં પણ સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે એ રા. મુનશીની કથાકથાની ઉચ્ચતા અને અત્યુદયભાવનાની રૂઢતા બતાવે છે. અર્ચિટ, વીરવાનુ છતાં પ્રિયીતી મંજરીનું કાંઈ કદેહું અવનન યુગરાતની સાદિત્યમાં મિરંદવ રહેશે. આ સંસ્કારી, આદર્શીય જાળા જેટલી તેનાં રૂપથી આકર્ષક છે તેટલીજ તેની તીક્ષ્ણ વાકુહટાથી, તેના અર્ચિટ મમતીભાવણથી અને, ઉદ્ભવે તેની ઉલ્લસ રનેદાળતાથી આકર્ષક છે. તે આધારનું પ્રતિની રૂપ નથી તે તે પોતેજ કહે છે.

“જા—હું તમારા કાલની નથી—વિમુચન માનવનાશ મદાહિનિએના કાલની છું. હું પાલ્યુની અશ્વજી નથી. પલ જણા, વિણુ અને રહેને જાલામાં પ્રપાવવાની દોસ મારી બીજ અનન્યા છું.”

પ્રભાવથીય, પ્રતાપી છતાં આજાર જે પ્રેમની આગળથી અચિમુદત મંજરીને કલ્પનામાં કથાકારની કથા તેની અંતિમ કથાએ પહેલે છે. યુગરાતની સાદિત્યના પાત્રસંક્રમમાં મંજરી અનુષ્ઠ છે. યુગરાતની સાદિત્યનાં પ્રભાવથીય, પ્રતાપી સ્ત્રીપત્રોમાં તે અનન્ય છે.

આ “યુગરાત” પત્ર પી સાદિત્ય પ્રકાશક કંપની અને પ્રસન્નવદન દીનનાથ મલ્હાર ૧૫૨૨ દીઠ વિહારી પ્રકાશક નંબર, દોલજ રીટ, માર, મુબાઈ મધ્ય ભાગ અને નંબર ૫૩, મેડાઇ રીટમાં આપેલી પી સાદિત્ય પ્રકાશક કંપની વચ્ચે વિજયવાનુ કથાનુસારે ૨૫૮ પૃ.

સુરસત

સાહિત્ય સંસદ તરફથી

ત્રી. રા. કનેપાયાલ ભાવેકમાલ સુભરી, બી. એ. એલ. એન. બી. એ. એલ. એલ.

સંપાદક મ. દોસ્તખાનમી, રૂ. ૮. રેકાર્ડ, રા. ૧૦. વૃષ્ટિ રૂ. ૧

રેકાર્ડ : મેન્ડરમ કાર્પાસલ, રોમલ રાઈ, રેકાર્ડ, ૧૦, મુ. ૧૦, ૧

ગુજરાત

(૨૨ માસની અંખરે પ્રકાશ પાવ છે)

• પુ. ૨

મંદિર રૂઢિચુસ્તનો અનુક્રમણિકા
મુખ્ય ચિત્રો

• અક ૫

આ સામુ રૂઢિ અનુક્રમણિકા

મુખ્ય ૨૮

પાદજીને પુરાણે કોલ

દુર્ગપાળની મારતુ કિંક દરેક

ફોટો-ચિત્ર

શાળીયાવા

પ્રાચીન પાળજીની જાણવાના પ્રમે રજી

ફોટો-ચિત્ર

મહાસી પુષ્પની બે લી ટીકી

કે કે રંગોળી લગાતુ રિતેય ચિત્ર

શા મુશીક

સાવરતલો કોલ અંખરો રીતેય

લેખો

ધર ધર અમલવારેલી જામે નેલ

શા અલકલસાપ ઉદયાળકાચ કાઠોર ૪૦૫

ધાન રતની મુકુ જાદમુ કોલ કામ્ય

મુજરાતીનું જુનુ પાદનમર

શા મુશીક કોલ કેવળસામ સાવરી ૪૦૬

પાળજીની પુરાણ ની જાણવાના રીતેય

તાપિયાનાં જાલજી

શા અનુમલકાચ મુખ્યકાચ અમેલા ૪૦૭

આલેખ નવંદ સ્વત્ર મુદર નમુને

માજીસને જાંબિા બે કેમ

શા પાંચરસાચ મોર્ચિલકાચ સાલ ૪૦૮

રંગ ની મરીત મરીત લેખ

અને નહીં

શા મુશીક તલકેલી સાલ ૪૦૯

કમલ મો નાનાં નાનાં મરીત કેમ

મારીનું મુકા

શા અંખરોરેલ કોલ અંખરોરેલ ૪૧૦

કોમલ અને રંગ ની મરીત કોલ સાવરી સાલ

કોમલ અને મુદર ના અંખરો

કોની છબી

શા અંખરોરેલ ૪૧૧

કોમલ ની જાણવાના રીતેય

ચિત્રોરેલ કોલ અંખરોરેલ

મુકુરેલ, જાનુબો અંખરે માટે રૂઢિ મરીત

શા 'કરના' રજી

ન રિતેલી મુકુરેલ કોલ અંખરોરેલ મરીત

ચિત્રોરેલ કોલ અંખરોરેલ

નવસામ અને નવસામ

શા નવસામ અંખરોરેલ ૪૧૨

મે પ્રકાશ રિતે નેલ રંગોળી રિતેય

સામપિરામ

શા ઉદયાળકાચ માજીકાચ મુશીક ૪૧૩

મે પ્રકાશ કોલ અંખરોરેલી જાણુ ફોટો

નવ સામપિરામ

શા કોમલઅંખરોરેલ અંખરોરેલ ૪૧૪

શા રિતેય

૪૧૫

ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમીટેડ મદિ પ્ર. દી. મહાજીએ કમસરે હોઈને હલેકટ્રીક
પ્રેસમાં નં. ૭૪, હોમજી રફીટ. કોટ, મુબાઈ મધ્યે જાણું અને નં. ૫૩, મેડેજ રફીટમાં
આવેલી ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમીટેડ તરફથી વિનયપૂર્વક કબાલિયારામે પ્રકટ કર્યું.
વાર્તાઓ તથા નાટકોનાં સર્વ પાત્રો કાર્યાલયિક છે અને તેમાંનાં કોઈપણ પાત્ર કે
પ્રસંગે જીવતાં સ્ત્રીપુરુષો નથી.

લેખાજ્ઞા: હીંદમાં રૂ. ૮; મેથાનર રૂ. ૧૦.

પ્રકટ નકલનો સ્વીકૃતિ એક

અમારો ફાલ્ગુન મારાનો અંક

આચાર્યશ્રી ઓલાસજી મહારાજ: (સચિત્ર) રા. નાનાલાલ દલપતરામ
કવિ. પ્રભાવશાળી એન સાધુવર્ણના અદ્ભુત બર્જિતવની મનોરમ
વાણીમાં ખીજત.

સાંવત્રાએ હુમ અચાર્ય: (સચિત્ર) રા. મનહરરામ હરિહરરામ મહિત્વા,
કુખલુલીલાના ઉદ્દેશ્ય રંગો ને જ્વનિ ઓમત્ત એક મોહક કાવ્ય.
ચિત્રકાર: રા. કાવેશ.

માઉંટ એવરેસ્ટનું આરોહણ: રા. રંગીસદાસ મગનલાલ કાપડીઆ. હુનીઆનાં
ચિત્રમાત્ર ને મિતેટ સાહસોમાંના એક વીરો, અનેક યુદ્ધ ચિત્રમય રસિક
માહીતી.

સતીનું આસન: રા. પ્રભુદાસ. નિર્દોષ ચિત્રલિપીનાં કાવ્ય આવેખની પામળ
ભાવમરી કરજ્યાગતક કથા-રા. હરિશાસન પ્રિવેદીનાં સુરેષ
ચિત્રો સાથે.

મહાશક્તિ: રા. સીતારામ એ. શર્મા. એક જ્ઞાનરામનું. અત્યંત ચારિત્ર
ચિત્રકાર રા. મુખીસ.

ગીત મેરી દેવેલી: રા. ઉશમાન બની શામનમ. આ જ્ઞાનમગસફર લેખિકાની
કૃતિઓ પાંચે દેવલુંક મનમુગ્ધાએ. એ આર્થિક દેશી-ચિત્ર સાથે.

આચાર્ય લોટનરામ: રા. મંજુલાલ રણજીદાસ મજમુદાર. પાઠ્યો રજોપાનાં
દરજર્થસક સાહસોના અદ્ભુત, ચિત્રકાર રા. રંગ મહેતા.

આ ગીતમા ચાલતિરાજ, રમતગમતકર, અને નહોં? તેમજ તંત્રોરથાનેપો
અને નહું સાહસ એ રંગમય આદ્ય ચિત્રો.

ગયા અંકની જીવજીવિ.

ગયા અંકના "અગ્રણી લેખિકા ચાલતિરાજની સ્ત્રી જીવિમાં રજા-તર" એ લેખમાં
રૂંદી ગમેલી મદત્તની જીવ નામે પ્રમથ્ને સુધારીને વાંચવી:—

પૃષ્ઠ	રૂપમ	પૃષ્ઠ	રૂપમ	અગ્રણી	રૂપ
૩૫૪	૩૫૪	૫૦૧	૫૦૧	૫૦૧	૫૦૧
૩૫૫	૩૫૫	૫૦૨	૫૦૨	૫૦૨	૫૦૨
૩૫૬	૩૫૬	૫૦૩	૫૦૩	૫૦૩	૫૦૩
૩૫૭	૩૫૭	૫૦૪	૫૦૪	૫૦૪	૫૦૪
૩૫૮	૩૫૮	૫૦૫	૫૦૫	૫૦૫	૫૦૫

પુસ્તક ૨

માર્ચ ૧૯૭૩

[અંક ૫]

જય યજ્ઞે જય યજ્ઞે—

જ્યાં વસ્થા

આને સંસ્કારની પીપળ પ્રજ્ઞરાજના,
પરજી નિજા કરંપર નિરતર પારના,
પ્રજ્ઞ કાષ્ઠામિસમ અરિય વિદારના,
કેદારનાર કાઠીર વિદેહ તે
રામ ભાર્ગવ વડા,—

સગુને ખારતા, મિત્રને તારતા,
શ્રેષ્ઠ ને શૌર્યદા મૂલ સ્વીકારના,
કર્મદાન જગતને પરમ કતેબ નિષ્કામને,
જાડ શીખવાડના,
રિપ્પુના અંધા ચેતિ પ્રકાશજ
કુખ્તવાકવર્ણન—

રૂપિરમય જગતને મોહનો પ્રેમમય
માને કલંકજાર,
લોકદિનનિરત ને સત્યવચની સદા,
સત્યમાં અમય આમદ વળી પારતા,

સગુ ને વિવર્ધા, તુદ ને વિપ્રમા
અર્ધમદી અદ્ભુત સમાનતા માનતા,
સુવન, અમળ સગુ, સદા સીમ તે
મદમમા માંધી ઉપનામધી લોકમા
વરમ રિપ્પુનાને પામજ

અભજનનાર અભરિવર
મોહન મહાન નર,—
મેરી આ

સુભદ સતમ સદિત
કુકલ્પજ સર્વેત
સત્ય જેના અખિત

નર્મદક કુખ્ત જાડાં પ્રેમ પ્રવાપી મદા
પદ્માધીયજ્ઞસિદ્ધ તે સિદ્ધરાજેદની

પુનિત

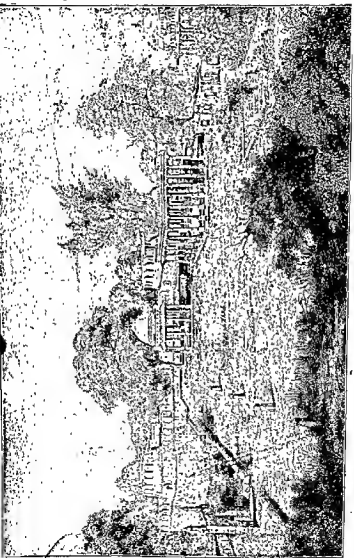
ગુજરાતનો.

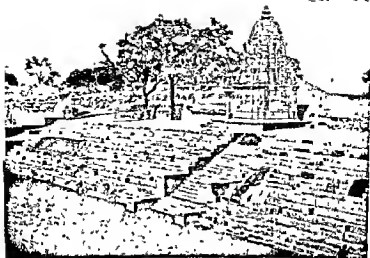

राजाविदाज

“ने क्या सामुं तुं क्या-मुं ?” “सादी”

“हीक” दुर्गपासे कथुं.

ଆନନ୍ଦରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା

શુભરાતનું જીવન પાટનગર

वेबसाइट

૨૯. દુર્ગાશકર કેળકરામ સામ્રી

नमः सदाशिवाय नमः

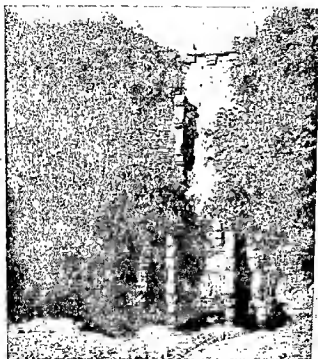
‘પા’ રાજ્યની પ્રભુતા અને ‘ગુજરાતી’ નામ’ જેવી પ્રતિજ્ઞાઓથી સેવકની કલમથી વ્યવહારી, ગુજ-રાતના પ્રાચીન સૌરવની જ્ઞાતિની ઊપ શાસ્ત્રનારના હૃદયમાં અકિન કરવાર નવચર્યાઓએ સોવસોલકીઓની રાજધાની—પાટણ—ને ગુજરાતમાં નવજવન આપ્યું છે. ઉજ્જવન પ્રતિકા અને પ્રભાવ રૂપનારકિના મળથી ૫૦૦ વર્ષ પહેલા નાલ પામેતુ પાટણ આ

ને નરવંશમાંથી જન્મી જાય છે. અને કલ્પનાની પીંછીથી ફેરવે પાટલુનું આ ચિત્ર સુજરાતનો પ્રાચીન કલ્પદાસના ઉપા અભાસની જાત ઉપર ફેરવે હોવામાં એ વંશની અનુદિષ્ટિ આ ચિત્રની મોટી મોટી રેખાઓને અળી હોવાનો અર્થ થાય છે. પણ જુની સોલખોળ કરનારાઓને સુજરાતની આ પ્રાચીન રાજધાનીની ને કે દ્વિત નીચાનીઓ અળી છે તેનું કંઈ

યજ્ઞેન પાટણનું ઇલિપત ચિત્ર ખડું કરવામાં આ એનિદાસિક નવલકથાઓના વાંચનારને કેમ મદદમાર થશે.

અણ્વીલપાટક, અણ્વીલપાટ, અણ્વીલપુર, નહરવાટ, અણ્વીલવાડ કે અણ્વીલવાડપાટણ

અમહાવાદથી પશ્ચિમમાં થઈને પછી ઉત્તરમાં ૬૬ માઈલ દૂર છે. અને અમહાવાદથી નેસાણે થઈને ત્યાં જવાય છે. હાલમાં પાટણની આસપાસ ૧૮ માં સૈકામાં ચણાપથો ફેટ છે અને શહેરનો દેખાવ તદ્દન આધુનિક છે.

સહોવાના ખેડેર

તરીકે જુના વખતમાં ઓળખાતું તથા હાલમાં પાટણ તરીકે પ્રસિદ્ધ શહેર સરસ્વતીના રક્ષિણ કિશાના કોદા ઉપર ઉત્તર સુજસતના રેતાળ પ્રદેશમાં આવેલું છે. પાટણ

વચ્ચે અણ્વીલવાડપાટણ નહરવારના નાખણી નજીનું હતું પણ હાલનું પાટણ એજ અણ્વીલવાડપાટણ છે એમ ૧૮ માં સૈકાના મુરોબીય લેખકોનાં જણાવમાં

હાલનાં પાટણને નેતાં ચાલકાં એ અને સોમંદ્રી ઓની જુની રાજધાનીની પ્રાચીનતા કે તેની જાળવ. ભગવાન સુજસતનું કે જોણું કે ખાસદેખાઈ નથી. આ શહેર સુજસતનાં જુનાં માં જુનાં તથા સૌથી વધારે પ્રખ્યાત શહેરોમાંનું એ છે એવો જાણ એને નેતાં ખીલકુલ ચતો નથી.

મુસલમાનોના અમ

ન હતું. ડી. એન્ડીને અત્યુદ્ધિતપાટણ અમલવાદની જગ્યાએ કપાક ફરે એમ માન તઈ કયો છે. અને એથી પણ વધારે આધુનિક સમયમાં ઇ. સ. ૧૭૮૮ માં રેનેખે પાટણનો પત્તો છાગરો નથી. એ ઇ. સ. ૧૭૮૮ માં એલેગ્સ જુનું પાટણને વડાનગર બનાવ્યું છે. જે કે પાટણ રેલવેવેચરે વધુ વખત પડેલા પાટણ થીથી લખ્યું હતું.

પણ જુનું નગર છે એની આસપાસ ફેર છે એનું જુનું નામ મેલરવાડ છે.

આ વાતની અમર ન હોવાથી કર્નવરોડ શુભરાતની જુની રાજધાની કપાકની તે શીથી કાઢવું જોઈએ એમ કહી વખત મુધી માનવા પણ પછી ઇ. સ. ૧૮૨૨ માં એકાએક દાખ ના પાટણના એક પરાખ શુભરાતની જુની રાજધાની રોડ માટેખેને મળી આવી.

૨૧ માં સૌરાની શરૂઆતના નવાનું લેખક એચ. બીરુનીએ એ વખતની શુભરાતની રાજધાનીને વધાર્યું રીતે અણ્ણીકવડ કહ્યું છે તથા એનું ભૌતિક રચના મરામત નોખ્યું છે. વળી ઇ. સ. ૧૮૧૫ માં આદેશમાં મુસાફરી કરનાર મુખકમાનલેખક આસેદીના તથા બીજા પ્રવાસીઓના વર્ણન ઉપરથી લખનાર ઇંદીસીએ લખ્યું છે કે

કરકથી અણ્ણીકવડનો તારા રત્ને આકરિત્તો છે અને આખા તદ્દરવાડના તથા એની આસપાસના કોડો બવડના તારા રત્નેત્તવ બીજા

રીતે કમલ દિવસ મુસાફરી કરતા નથી વેપારનો માત્ર પણ આ તારામોત્તમ અદોષી તરીકે બધા છે.

અણ્ણીકવડપાટણને પોણાને માટે ઇંદીસી કહે છે કે

વડરવાડ શહેરમાં 'બમલકા મિકાદારી' રાખ કરનાર છે એની પાસે થોડું સેન્ટ તથા દાણીઓ છે એ મુકદ્દમી મુનિને પૂછે છે, માથા ઉપર સોનાનો સુકા પહેરે છે, તથા કોમળી પોવાક પહેરે છે અને રાત્રી ધડીવાર, અડધા ડીનામાં એક નાર નો ભરે,

પોતા ઉપર થેલીને દુશ્મનીકરે છે આ વખતે એની સાથે લખખ તો એકની દાખપથપા સોનાકવાના ધોણા પહેરેથી શ્રીમિ દોષ છે. વજીરો તથા બીજા અધિકારીઓ કમિટી રાત્ર સાથે કરવા નીજના નથી માત્ર રાત્ર મુજબ મારે બદલ નીચે લાઈએ વજીર નીચે અધિકારીઓ સાથે ભથ છે. આ રાત્ર પાસે પાણી દાણીઓ છે, એમ જેનું મેં કહ્યું બધું છે તેમજ તથા 'મલકાનું' મિકાદારી એનો અર્થ 'રાત્રિવાર' થાય છે તે એની વરાપર વરામાં સાથે છે તદ્દરવાડ શહેરમાં અણ્ણી પ્રસંગ મ નેપારીઓ અપાએ વરવાર બન છે. રાત્ર અને તેના અધિકારીઓ પાસેથી

પાટણના વનરજની મુરિ

અ મુસવમ્મતો સાથે સત્કરવામે છે, તથા એમના બનવાવનુ બરાબર રક્ષણ કરવામાં આવે છે.

ઉપર 'બવલ મિકાદારી' ને ઉલ્લેખ છે તેને જરા રંદુટ કરવાની જરૂર છે. પાટણના ચારણ કે સોનકી રોડ રાત્રીઓએ આવું 'મિકાદારી' આપ્યું કયોનું ભણવવાના નથી પણ જાતના રાષ્ટ્રકુટ રાત્રીઓ વાલમ 'મિકાદારી'

પારણ કરતા, અને વલ્લભરાજના પ્રાકૃત
અલ્લવરાયનું મુસલમાનોએ 'ખલરા' કહ્યું
જણાય છે. અને, આલ્લખશની સંગ્રામિ
સુધી આખા હાદ દેશ ઉપર રાખડૂટોની ચડા
હતી એ ઇતિહાસસિદ્ધ પાત્ર છે. પરંપરાથી
જાણીને લખનાર ઇંદ્રીસીએ જણવાનું રાખડૂટો-
નું 'ગિરદ' અણુહીલવાડના રાજ્યોએ
આંતિથી લગાડ્યું છે. . . .

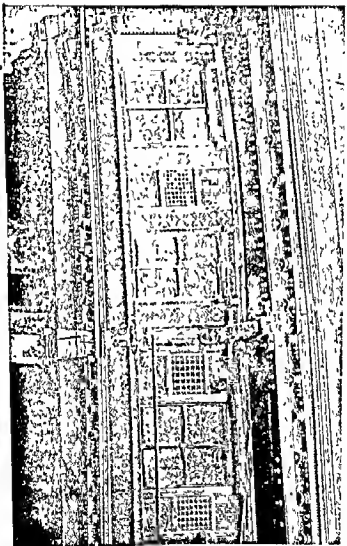
અધિસંપાદી પરંપરા પ્રમાણે અણુહીલવાડ-
પાટણની આજ્ઞાપ્રમુખ મુખ રણાણ, બરણ
વિ. સં. ૮૦૨ (ઇ. સ. ૭૪૧) માં કે ૮૨૧
માં રચાવના કરી હતી. કદાચ આ વખત
પહેલાં પણ એ ગાય તે હશે પણ વંશજો
એને પોતાની રાજધાની બનાવી. એના
વંશજોએ આ નાના રાજ્યની નાની રાજધાની
તો અદિમા વંશથી અને રસમા સોડાના મધ્ય
ભાગથી તે ખારમાના અંત સુધી આલખ્યો
કરતાં થણા વિશાળ પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરનાર
સોલંકીઓના વખતમાં પાટણની યત્ની તથા
યોગ્યતા થણી વધી. ઈર્નલ રોડે આ વીશે
ખાસતાં જનમંડળ (ઇ. સ. ૧૪૩૩) ના
'કુમારપાલ ચરિત'માંથી ખારમા રીકાના મધ્ય
ભાગની કુમારપાલના વખતની પાટણની
મહત્તાનાં યશોમાનવો અનુવાદ કર્યો છે.
અલગત જનમંડળ પાટણના અસ્ત પછી
સો-સવાસો વર્ષે થયા છે; પણ એની વાતો
લખેલાં તથા કહ્યુંપરંપરા વડે જાણવાનાં
એટલાં બધાં સાધનો હતાં કે મહાકાવ્ય
તરીકે, 'કુમારપાલ ચરિત'માં અનિરૂપેયકિતો
સંજય છે એ બાદ કરતાં સંકલિત હકીકત
માનવામાં પાંધો નથી. તેમાં કહ્યું છે:-

અણુહીલપુરનો દાયો ૧૨ દાસમાં છે, જેમાં
૮૪ ચોક અને ૮૪ બત્તર છે, સોનાં અને રૂપાના
સોના પાટણની ટકાણો છે, દરેક નાવોએ લુહો
મહેલો છે, તેમજ દાણદાન, રેશમ, હીરા, મોતી

બીજે દરેક ચીજનું ભુદું બત્તર છે. એક સચાઈઃ
બત્તર; એક તેણી અને અતરોનું બત્તર, એક વેવેલ
બત્તર અને એક કારીચોનું બત્તર છે. ખારવાસે
નાં અને જાડે તથા ચારણોનાં ભૂતાં મહેલોનાં છે
આ શહેરમાં અઢારે વર્ણના લોકો રહે છે, રાજ
મહેલ, સચાચાર, દરવાજા, અચાચાર રથાસ
બીજે તથા રાજ્યનાં વહીવટીખાતાનાં મકાનોનાં
એક ભૂતાં શહેર જેવો લાગે છે. તેમના, કુળો,
જાણધો, કપુર, માતુઓ અને ખીલ મેંધી સ્વદેશ
કે પરદેશી ચીજોના આવાજબજ તથા મેંચાણ
જપર કર લેવા મટિ દરેક માલની ભવશીક જુદી
મંદીરી છે. આ શહેરમાં બધી કુત્રીઓનાં પેપા
જામે છે, દરરોજ એક જાખ ટકા (સમજત પાંચ
દબર કપીચા)ની કરની આવક થાય છે. તેમ
પાણી મળે તો લાંબા લોકો ક્રુધ આપે છે; બહો
થણાં જેવ મંદિર છે, અને તેમજાનો હાંડા ઉપર
સદસચિત મહાદેવનું મંદિર છે. વર્ષે, પુષાગ
(એટલે નામકેશ નામનું બાંધ જાળવાતમાં થઈ
નથી એટલે આ વર્ણન તો કાંલ્પનિક હાથે છે)
વાલ, ભંજુ, ચંદન, અંબા બીજે વૃક્ષોની મદાથી
આખાદિત તથા અમૃદ જેવાં જાણનાં મરજીવાળી
મલયાઈ લોકો કરવા બધાં છે. બહો જાણણો લોકો
તથા વિવારો કરે છે, તથા સિંધીને અણુલે છે.
બહો મહા જેત થતિયો છે, અને પોતાનું નવન
માલવાર તથા પેવારમાં-કુશળ થણા પેવારીયો છે.
માકરજુની થણી પાટણનાં છે. અણુહીલરમ નર-
સચુદ છે. સચુદનુ પાણી માપી શકાય તે અણુહીલ-
નાની વસ્તીની ગણતરી કરી શકાય. ભરત અલખ્ય
છે તેમજ ચંદાચારી લાચોમીને પાર નથી.

આ વર્ણનમાં કવિની અતિશયોક્તિ દશે
પણુ એટલું તે મુસલમાનો લેખકોએ કમુત કરે
છે કે શહેરો મેહું તથા બધાં છે. પણ કુશોણે
અતિશયજ્ઞ મહમદ મઝની ઇ. સ. ૧૦૨૫
માં સોમનાથ ગયો ત્યારે પાટણ એનાં રસ્તા-
માં આવ્યું; અને એ વખતનો પાટણનો રાજ
નીમ મુસલમાનોનાં વડેળીયા જેવાં જુની
ગાળાંઓની સામે થઈ શકવા તૈયાર ન હોવાથી
હથેરોને જાગવી શકુઓની રથા ઉપર ઊડીને

સાચા જીવનમાં જીવવાનું માર્ગદર્શક બુક

૧. નાગીપાર્શ્વનાથના મંદિરમાંનો અંદરના ભાગનો ઝરુખો.

કચ્છ ભાગી ગયો. મહાદેવ અણુહીલવાડને ખુબ હુદયું તથા બાજયું. પણ જેવો મહાદેવ સિદ્ધ તરફ પાછો ફર્યો કે બીમદેવે આવી અણુહીલવાડનો કબજો લીધો તથા તેનો પુનરુદ્ધાર કરવા માંડ્યો. આ શરૂથી રાજા (ક્ર. સ. ૧૦૨૨ થી ૧૦૭૩) ના રાજ-ત્વકાળમાં તથા એના પુત્ર, કર્ણદેવના તથા પોત સિદ્ધરાજના સમયમાં અણુહીલવાડની વધારેમાં વધારે બાહોજસાલીની સોલંકી રાજ્યની સીમાની તથા તેના સુખલેખાવની ટુપ આવી ગઈ. કર્ણદેવે દાહના અમદાવાદ પાસેજ કે તેની જગ્યાએ

મહામદપોરીના સરદાર કેતુભુદિને સુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી; સુજરાતનું લશ્કર અણુહીલ-વાડ નજીક દાહુ એને સુસમમાનોએ બીજાવાર આ સહેરને બાજયું. આ પછી તરતજ બીમદેવે પોતાના સામંત મંદ્રાવતીના પ્રલદાદ તથા ધારાવર્ધની તથા મહેરોની તેમજ નાગોરના રાજાની મદદથી કેતુભુદિનને હરાવ્યો નથા અજમેરમાં થેપો, જેમાંથી બહારની મદદ આપી ત્યારેજ એ છુટો થઈ ચક્રપોના વળાઈ. ક્ર. સ. ૧૧૬૭ માં પોતાની પહેલી દારોએ બદલો લેવા કેતુભુદિન સુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો અને બીમદેવના લશ્કરને હરાવ્યું.

કણીવતી નામનું સહેર વસાવ્યું, તથા પોતાની રાજધાનીમાં અનેક આવેલી મંદિરોના છુટોદાર કર્યો તથા નવા બંધાવ્યાં. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલ અને તે બાસ મંદિરો, વસદિકાઓ, બીજાં ધર્મસ્થળો તથા વાવ, તળાવ બાંધે લોકોપયોગી થયાનો બંધાવવામાં એની લગ્નતા તથા મોટી સંખ્યા માટે મરાઠુર, છ. , બીમદેવ બીજાં ક્ર. સ. ૧૧૭૮ માં માઠીએ ગોઠા બને તેજ વર્ષમાં પોતાની નાજી ઉપર હુમલો કરનાર સુષકુહીનને તેણે હરાવ્યો. પણ ક્ર. સ. ૧૧૬૫ માં

આ કાલથી વળી થોડા વખત અણુલીલવાડ
પ્રસવખાનોનાં હાથમાં ગયું પણ દીલ્લીનું
રાજ્ય હાથમાં આવતા કુટુંબીન તરત દીલ્લી
ગયો અને અણુલીલવાડ પાછું બીચરેલ અને
એના અનુયાયીઓનાં હાથમાં આજુ. પણ
પ્રસવખાનોના આ ફરીફરી આક્રમણથી
અણુલીલવાડ કાઢી પડ્યું એની રાજ્યવહાની
દીન થઈ ગઈ, અને બીચરેલા સામન
લવણપ્રમાદ તથા વિરોધને ધોળાકા વંચીયું.
આ પાડી લગભગ એક એક સુધી મુલકને
જોષીતેથી રવનદગાં બોમરી અને છ. સ.
૧૨૬૩-૬૮ માં મુલકાન અગ્રહીનીત્યા

દાખલ તથા ફરતાથી સોવકીઓ અને વાવેલા-
ઓએ સર્મથીનિપૂર્વક ઉભા કરેલાં સ્થાપત્યની
ઉપરી કળાના નમુનારૂપ બન્ન મહાલોર તથા
બીજા સ્થાનો તોડી નાંખ્યા. છ' સ. ૧૭૫૧ માં
લખાણેલ 'ખીરાલ-છ-અહમદી'માં એ
વખતના પાટણની સ્થિતિ સીતે લખ્યું છે કે.

કુટુંબખાને ધોળા સમ્રાટમરની અધિનાદ
મરજી લેવાથી દલી ને લેખતના વખ માં દપ ત
હી એક સુદર મરજી કુટુંબખાનના વખતમાં
કરેલી જેએ દલી ને હાજમા કરીપાણ ખાજો
પણે દૂર કે મઝા મકાનોનાં થણા ખડો. અહીં
રખાય છે ને ઉપરથી પાટણ જુના વખતમાં રેડુ

ઉલ્લેખ થા ન

તથા નસરત
ખાન નામના
સરદારે આ
કાળે વાવેલા-
ને દરાબો,
અણુલીલવાડ
લીડું, કુટુંબ
તથા સોમનાથ
ખાજુ.

આ કુ-
ભાંડો દિવસે
જુન રાતની
રવનજના મઠ
અને મુજરાત
મુસલમાની
સરદારશાહનો
એક જુલો
થઈ રહ્યો
આ વખતથી
પર્યાં તથા
જુની મુસલ-
માનોએ કરા-

વાલીપાર્શ્વનાથના મંદિરમાંથી કોલકાલવાળી કલનો એક બાજ

મોટું અને સુંદર સરેર હવું એ કહી શકાય છે. હાલના સરેરની આમવાસ ત્રણ કોસ સુધી જુના વખતની હોય તથા પગસામે વેરાવળ પડ્યા છે. જુલ્મ મેદાનમાં દેખાતાં રીસાં તથા કોટનાં ખડેએ આજ વાત સાબીત કરે છે. કાળની ઝલિલી, નવાં મકામે ઉભાં યવાનો તથા ખીલ ફેરફારે અવાજો જુના વખતની ધડી નીચાની ગદરવ થઈ ગઈ છે. શાલજોના વખતનાં (સોલમી તથા વાવેલાના વખતનાં) મંદિરો તથા ખીલ મકાનો બાંધવા માટે અજમેરથી એટલા મોટા તથા મોટા આરસપદાણ વાવવામાં આવ્યો હતો કે હાલમાં સ્પષ્ટ જોઈતાં તે મળી આવે છે તથા અમદાવાદ અને બીજા તથા મે વપરાયેલ (મુસલમાનો વડે) આરસપદાણ ખદોબી (દોઢ મકાનોનાં ખડે તોડીને) લઈ જવામાં આવ્યો છે.

હોટમે વર્ષ પહેલાંના ગુજરાતના એક મહેસૂલી અમલદાર તથા બહુશુભ મુસલમાન લેખકે પાટણની પહેલાંની મોટાળાં તથા એના કમે કમે થયેલા નાણાં આપે પુરાવા આપે છે.

પાંચ સેકાઓ સુધી જેનાં ખડેમાંથી સાદે દરેકા આરસપદાણો તથા કોતરેલા પથરાઓ બોદી જવામાં આવે તેની પ્રાચીન ભવ્યતાની એક પણ નીચાની શી રીતે જળવાઈ રહે? રોડે જે સુંદર દરવાજાની માત્ર હાલપીંજર જેવી રહેલી કમાનનું વર્ણન કર્યું છે તે હાલમાં નથી. એવી દરેક વસ્તુ હવે જવામાં આવી છે. આ રીતે આપણાં પ્રાચીન ગૌરવનો આપણે હાથેજ નાશ થાય છે. મુસલમાનોએ મર્મીપતારી કે વેરજીદિયી નાશ કર્યો હતો પણ જે કે બચ્યું હતું તેનો આપણી કીમતી વાદળીડીઓએ આપણાં સેકા ખરી કીમત ન સમજીને - માત્ર પથરાઓના કે સુતના નોબતી નાશ કરે છે. અને હવે પહેરશી સરકારે આ વિનાશને કાયદાથી અટકાવ્યો છે. પણ છેલ્લાં ચો

વર્ષમાં, આરસપદાણનાં મંદિરોના જે કટકાઓ મુસલમાની વખતમાં નહોતા હવે જવામાં આવ્યા તે બોદી કાઢી ગયાં બરી સુના માટે બાળી નખાયા છે. અને હવે જે ગાડી રચું છે તેમાં આપ્યા સરેરમાં વેરાએલા, સરેરના ગડમાં, દરવાજાઓમાં, કુવાઓમાં, મરજીઓમાં, ઘરોમાં તથા ઢોરની કોઠમાં મણાઈ ગયેલા પથરાના કટકા છે.

હાલના પાટણ સરેરમાં લગભગ ૩૦ દબારની વસ્તી છે. જેમાંથી આશરે ભાગ જોડોળો છે. અને સરેરમાં નાનાં મોટાં ઘરોને જોડોળાં ૧૦૦ મંદિરો છે.

જુના અણ્ણીસવાડનાં કોતરણોને કર્નલ રોડે એક અપૂર્ણ નકશો દેશે. હવે પણ એમાં સુચવેલાં સ્થાનો હવે વધારે જાનની મદદથી ફેરવવાં પડે તેમ છે. જુના સરેરનો મોટો વિસ્તાર હાલના પાટણની પૂર્વમાં નહીં, પણ પશ્ચિમમાં હતો. કારણકે એ દિશામાં જુના પાવાગિ તથા જુના અણ્ણીસવાડા ટેકરા આર પાંચ મેલ સુધી આવેલા છે. જ્યાં આ દિશામાં જમીન નામનું ગામ છે જે રમજે જુના પાટણનો ઘીકાટો હતો એમ કહેવાય છે. હાલના પાટણથી પૂર્વમાં પણ એકાદ મેલ સુધી તથા ઉત્તરદિશામાં પણ હાલના સરેરની હદથી આગળ જુના પાટણની નીચાનીઓ જમીનમાં દેખાય છે. આ ઉપરાંત ૧૨ કોસના મેરાવાડું 'કુમારપાલ ચરિત'માં જે લખ્યું છે તેમાં કાઠી અતિશયોક્તિ જણાતી નથી.

હાલના પાટણમાંથી જુના વખતનાં દરેક મકાનોએ એવી રીતે નાશ કરવામાં આવ્યો છે. કે હોદ્દા રાજવંશીઓનાં કહી શકાય એવાં બે ચાર જુનાં સ્થાનોનાં ખડેમાં શીવાય કે નોંધ લેવા જેવું રહ્યું નથી. આવાં જુનાં સ્થાનોમાં એક તો રાણીવાવ છે જે બીજેવ

પહેલાની રાણી ઉદયામતીએ બધાંનેવી કહેવાય છે. બીજી, સદાશિવ તજાની જે સિદ્ધરાજ જયસિદે બધાંને કહેવાય છે. તથા જીની મતિએ, શંભવાએ તથા મતિ કોરેસા પથરાએના ખડે આ ગુજરાતની લગભગ ૫૦૦ વર્ષની રાજધાનીની સ્થાવર પ્રતિમા જૈન મંદિરો, દાવ જે રૂપર છે તે રૂપમાં મોટે ભાગે ૧૫મા સેકા પછીના છે. મુસલમાની આવરણો ઇ. સ. ૧૩૦૦ પછીથી આજ સુધીના છે અને તેના મુખ્ય મુખ્ય, મંત્રી, શેખ, જોધ, શેખસરત અને બીજા મસ્જિદો, ખાનસરોવર તજા, બદાહુરખાનની વાવ તથા જીવન લાકાના નકશીકામ છે

રાણીવાવ

પટ્ટણી વાવનું દિશામાં થોડે દૂર ખેતરોમાં તથા સદાશિવ તજાની પાળથી નજીકમાં રાણીવાવના ખડેરા છે. ગુજરાતમાં કેવી કાદીમરીવાળી સુર પાવો જુના જમતમાં બધાની એકે એકાદ પ્રાચીન વાવને જોયા બગર હવાય આવે એમ નથી આપણા પૂર્વજોઆવળી કુરુને એકાદ બધા મંદિર જેટલું શણગારે એ કંપના બહુએની અપૂર્વ ધાર્મિક ભાવનાજ કરી શકે આપણા ધર્મ શાસ્ત્રોમાં મંદિરો બધાવવા જેવું જ, વાન, કુવા, તજાવ વગેરે બધાવવાને પુરુષાર્થ ગણ્યું છે અને ધાર્મિક કર્તવ્ય તજી-વેળાને રૂબે જવાની તીવરણી તરીકે-જે વાવ રાજાએ કે રાણીએ બધાને તેને શોભાવવામાં કળાની કે મહેનતની ખાલી સા આટલે રાખે ? બીજેવ પહેલા (ઇ. સ. ૧૦૨૨ થી ૧૦૭૩)ની રાણી તથા કર્ણદેવની માતા ઉદયામતીએ આ વાવ બધાની કહેવાય છે દાસમાં આ વાવને ડેઝાએ એક મોટા રટણ ચીટ લાખે ખાડે છે, અને એક શાસવાના કંઠાએ તથા ઉપરનો એક આડો પથરી

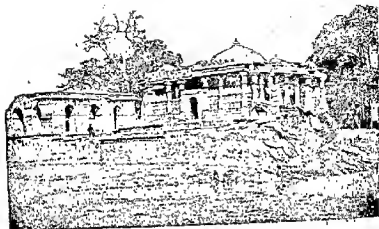
એટલું રજું છે. ખાડામાં છેક તળીએ થોડું કાદી મળેયું રાણી દેખાય છે ખડે. આ ચીવાવ વાવની દીસેના તથા ચામચાએના બધા પથરાએ ઉપાડી જવામાં આવ્યા છે. કર્ણવ ટોડના વર્ણન ઉપરથી રાણેશા એક કુલે જાપવામાં આ સામન વારાણે જંગલમાં છે. તે પછી તપાસ કરતા રાણેની અંદરની બદાહુરસિદ્ધી વાવ જાપવામાં રાણીસેના પથરાએ વપરાય છે, એમ જાણવામાં આવ્યું છે

રાણીવાવની હાલત એના અનેક આરંભો ઉપરનું કાતરકામ ડીઝેરેના સમય વિચાર કરતા રાણીવાવ જવારે આપણા હોને ત્યારે ગુજરાતમાં એના જેવી બીજી બાળેજ ગણતરી હશે પણ આપણે હવે વર્ષ પહેલાં આપણા મારવના અંદરોની બીનકુવ મળાળ લેવામાં આવતી નથી

સદાશિવ તજા

મિદરાજ જયસિદે ગુજરાતમાં અનેક તજારો બધાવા કહેવાય છે સદાશિવ તજાન આખાથી મોડાના મોડામાન હશે આ તજાના ખડે રાણેની વાવનું દિશામાં જતાવવામાં આવે છે. આ તજાવ થાણું વિરાળે હશે અને એની ચારે તરફના પાટના પથરીમાં ઉપર વચ્ચે નાના નાના મંદિરો બાળેને કે થોળે બાળેને શિવલિંગો પથરામાં હશે આપણા શિવલિંગોની સખા એક દબારની હતી, અને તજાવની વચ્ચે એક મોટું જેવું રાખી એ ઉપર રહેથરનું મોટું મંદિર બાળ્યું હશે. આ મખ મંદિર મુખ્યમાનેએ નોડિ ને ઉપર રોળે બાળે હો જોનું ખડેર આવે જો છે.

તજાવના તજામાં ખેતરો થઈ ગયા છે. તજાવની આપણે કહી છોયે બાળી બધા

ચેળ ફરીતનો રાતો

આમલા શામમાં પચાસીસી પચસીસી બીચમાં દરી. આ પચસીસી ઉપરના નાના નાના કોચ મંદિરોનાં અવશેષો-કટકાઓ મંદિરના ટેકરાઓમાં કદાચેના ગળી આવે છે. 'પીરમ ગામનું' મીનપીસરોવર પણ સિદ્ધરાજનું 'ખંધલેલું' કહેવાય છે અને એ લગભગ આખર છે. એને નેવાથી એનાથી ધણું મોટું તથા ભવ્ય સહસ્ત્રલિંગ કેવા પ્રકારનું હશે એ ન્હી સકાય છે. સહસ્ત્રલિંગ લગભગ ગોળ દંતુ, ન્ધારે 'પીરમગામનું' તળાવ ૧૫૦૦ ફીટ લાંબું અને ૫૦૦ મહોત્તું એમ લગભગ છે. પીરમગામના તળાવને ફરતાં નાનાં મંદિરો છે. એક વખત ૫૦૦ થી વધારે મંદિરો હતાં; દાહમાં કઠક આગ્રહ છે. ૧૬માં તથા ૧૭માં જ્ઞાને મળતાં હળવર મંદિરો સહસ્ત્રલિંગો ફરતાં દરી.

સિદ્ધરાજ નવસિદ્ધે માળવાના મયોધર્મી ઉપર મદાદ કર્યા પહેલાં તરુણ સહસ્ત્રલિંગ

તથાવ જમાવવા માંડ્યું હતું એમ કહેવાય છે. આ તળાવ એટલું પ્રખ્યાત હતું કે એના પીરો અનેક ઇચ્છા પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. જેમાં જસમા એકાદ્યની વાર્તા તથા એનો રાસકો કોથી વધારે પ્રખ્યાત છે. માળવેથી તળાવ બાદવા આવેલાં એા કોકોમાં જસમા નામની એકાદ્ય અતિરાપ ૧૫૫૮ની હોવાથી સિદ્ધરાજને એના ઉપર મોઢ થશે અને એને પોતાની કરવાનો મજો પ્રવાસ કર્યો પણ એ પતિવ્રતાધર્મથી ચલિત મધ નદી. અને સિદ્ધરાજે સુર્યામાં એા કોકોને મારી નાખ્યાં નેની ચીત્રામાં જસમા બળી મુઠ અને, તો સંતાન 'યથે નદી એવો રાપ દેતી ગઈ; આ પ્રસાંગે એક ઇચ્છા છે. રૂપાંતર એવું પણ છે કે તળાવ પુરું થતાં એા કોકોની પછાડે મોટા મુઠી સિદ્ધરાજ ગયો અને કટલાક એકાદ્ય કતલ કરી પણ પોતે પકડાય તે પહેલાં કટાર ખાદને જસમા મરી મધ અને રાપ દેની મધ કે 'તારા તળાવમાં પહોં

રહેશે નહીં.' આ જાણેના રોઝ પ્રતિજ્ઞા કર્યો
એ વાગે જોઈતીઓની સલાહ પ્રાપ્ત
તેઓએ એક માણસ અદાવતની સ્વપ્ના કરી.
આથી માયા નામના રહેને સદાવચાત આજો.
'હરે એ વખતે રોઝ લેણી માથેની સાગી રીને
'હર રહેના, માથે છુદ્ડ ફાળીડે જોખવા અને
કેડે સાંજરનું ઈશિયુ આપના. આવાએ
પોતાના જોખના અદાવા પોતાની કામન
આ અવજાનકારક રીવાજમાંથી મુક્ત કરવાનું
માથી લીધું', અને સિદ્ધરાજે આપુ- દત્તકથા
કહે છે કે આ પત્રી નળાવના માણી જરાયુ-
લમજમ પા વડે પહેના એક લોકોએ
જાસના નામનું એક રોજ મહિ- રાણીવાવથી
ધોડે દૂર જાવાયુ છે. આજે સદસત્રિમમા
બીજીયુ આપી રહેનું નથી તેમ માથી જરાય
ગાંધ છે પણ જુદા વડે પહેના એમા પાળી
હનું' એમ નીચેની કાળીકન પરથી જાણાય છે

આજે કુમારના પ્રજ્ઞાત પ્રજ્ઞાત નહેતામ વાને
આજા જામે જાગેરા કરો આ તેને જાગેરા
માથી આથી મરે મોકળા નારે તેમા પાઠજ
આજમા દત્ત અને પાઠજન મુગ મુગ જાન
કુશાલીએ એની સાથી રીને પોતુવાકરી કની દત્તી
બહેનામજાન પોતાના રમાલા જામે મિલનમા
વજુરો નાખી રહેા દત્ત અને હી સ રજા ના
અનેતરીની કા ખી ને શુકારે સદસત્રિમ લગાવ-
મા મજામા મહેલ કરી ઉઠવેા દત્ત ત્યા તેનું
મુજારે જીવ કઈ

શંખફરીદની દરવાઢ

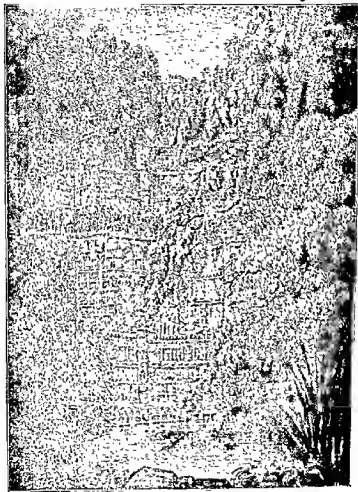
પ્રાદ્યુથી જાવવ્ય વિદ્યામાં લગસત્ર દોઢ
એવ ઉપર અને સદસત્રિમ લગાવની ઉતારે
નજકથા શંખફરીદની દરવાઢ છે. એ કે
આ મહાન દાવમા એક મુસવમાન ફરીદની
કજર છે પણ મુળી ઉઠી કલાવાયુ હીંદુ કે
જેન મંદિર દોઢ એમ જાણાય છે. આમા
એક સમાનકથ દોઢ એમ જામે છે, આની

જાનુ કાવરકામ વાલું મરમ છે. આ જાનનું
કાવરકામ હીંદુ કાળીકરોને પમ ક હનું' અને
બીજે પણ મળે છે. શુદ્ધતા જુનામાં
જુના જુદજુનીમા મદિરમા તથા આજુના
વિષળકાના મદિરમાં આ જાનનું કાવરકામ
છે. કણીકના મદિરોમા તથા આ ફેશનો
બીજા મુદામદિરોમાં પણ છે.

પાઠજુના જીવન અવગણેા

વતરાજની પ્રતિમા. પાઠજુમા જે જુની
પ્રતિમાઓ જાગવાઈ રહી છે તેમાં મુખ્ય
તથા સોથી વધારે જાનની વતરાજની ધોળા
આરસપદાજુની પ્રતિમા છે આ પ્રતિમા
વતરાજની ધોળાની કે એના વખતની દોઢ
એમ એની કળા ઉપરથી કે એની નીચેના
જેખના અક્ષરો ઉપરથી જાણુ નથી. એ કે
જેખના અક્ષરો પુરા વાની સમાતા નથી પણ
વતરાજ અને એના પ્રધાન જામની મુનિઓ
મુખ્ય છે અને આસપાસ અનુસારની નાની
મુનિઓ છે આ મુનિની કળા જૈન પદ્ધતિની
અને આસપાસ પ્રકારની છે. પમાસર-
પાર્શ્વનાથના મદિરની પ્રથમ દ્વાપાર્શ્વનાથ વચ્ચે
વચ્ચે જે અનેક નાના નાના મદિરો છે
તેમા આ મુનિઓ છે મિત જોવાથી એની
કળા ઊંચે જવાય જાગેરો

વતારવાથન મનુ મદિર બીજા
જોની વચ્ચે જાગવું છે એના સ્થાપત્યમા
આમ મિતેના કે નથી વચ્ચે ખુદો સારા-
નો રહેવો મજા છે અને મર્મશુદ્ધ અને
મજાની વચ્ચે જાળી છે મજામાંથી પાર્શ્વનાથ-
ની આરસપદાજુની એવ મુનિઓ દેખાય છે.
વતરાજે રિ સ. ૮૦૨મા આ મદિરની
મુખ્ય મુનિ (પાર્શ્વનાથની) અનુક્રીવાકમા
જાગેરો એમ કલકથા છે, પણ આ કલકથા
આની સમાન તેમ નથી, વળી મુનિના આમન

ઉપર લેખ છે તેમા વિ. સ. ૧૬૫૨ મા પાટણના એક પારખે સિદ્ધાસન બાંધાવ્યું એમ લખ્યું છે.

* આ ઉપરાંત એક તુરેતા મર્બેશ્વરજી ઉમામહેશ્વર અને મહેશની મૂર્તિ છે જેની નીચે 'વનરાજે સ. ૮૦૨ મા ઉમામહેશ્વર ની અણ્ણીનવાડ્યા પ્રતિષ્ઠા કરી' અ રીતે લેખ છે; આ જાનના લેખોના અક્ષરો નેવી અણ્ણા અર્વાચીન કાળના પ્રેરણી આ લેખો વિશ્વસનીય નથી વડીવટદારની ક્ષેત્રના વાઘર્મા ઇ. સ. ૧૬૦૩ સુધી ચાલ્યાઓ તથા મૂર્તિઓના જુના કંટકાઓ પડ્યા હતા પણ મોટો ભાગ તો ધરોમા, કુશ્મોમા તથા મંદિરોમા મણાઈ મરો છે ગીરપરરાજ વેકુંદરાજની મર્મશાળા, ગાગરીદરવાજ પાસે નીલકંઠ મંદિરનું મંદિર તથા સરેરનો મઠ ખાસ કરીને જુના પથરાઓથી બાંધાએ છે

જુનાં દેવ મંદિરો

પાટણમા ૧૦૮ કે ૧૧૦ દેવ મંદિરો હોય એમ કહેવાય છે. જેમા પચાસપાંચ તાલુકા મોઢામા મોકુ છે અને નેમીતાલ. શાંતિતાલ અને માતમગામા એથી ઉતરતા છે. પણ એટલે કળાની કે પ્રાચીન ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જનુ મહત્વની નથી જતા કોઈકામા કંટકીક સારી મળે છે. દાખલા તરીકે ધરવાડામાં શામળપાર્શ્વનાથના મંદિરમા જનુ સરસ ધનેવી આરસપટાલુની જમીન છે. મંદપના કામો લાકડાના છે, અને કાળા આરસપટાલુની મોટી તારીખ વજારની મૂર્તિ છે.

ઇ. સ. ૧૫૬૧ માં મધાએજી કરેરી ફરીમા આવેલું વાડીપાર્શ્વનાથનું મંદિર નમુના તરીકે જોવા લાયક છે. એની છતની કારીગીરી, રેલકનું ફાતરકામ વીચેરે પ્રાચીન કળા ચોખ તો નહીં, પણ જોવાલાયક છે.

અર્વાચીન હાંદુ મંદિરો

એએમા કાળકા માતાના અને સોષવાઈ માતાના મંદિરો મુખ્ય છે અને મંદિરોમાં જુના માંદરોનો માત્ર વપરાયો છે * હજી મંદિરોનાં આજણામા ફાતરેના જુના પથરા પડ્યા છે, અને અનેક શાખાઓના કંટકાઓ તથા મૂર્તિઓ મંદિરોની બીંતો વીચેરેમા મણાઈ મળ્યા છે.

બહાદુરસિંહની વાવ

જુની રાણીવાવના ખજાનો વીચેરેથી આવેલી આ નવી નાથાજી મકાનની વાવ છે, અને ઇ સ ૧૮૦૫ મા ગાયકવાડના અમલ નીચે રિષ્ણુજીત બારોડ થી બહાદુરસિંહજીએ તથા એના પુત્રે કે ૧૪૬૨૫ પચ્વી બધાવી છે એમ આ વાવમાજી લેખ છે.

લાકડામાં નકસી

વરના આમજા બાંચો, રવેજી, બારણાના જુવના ભાગો રીચેરેને શય્યામારવાના કામમાં લાકડાં ઉપર સુદર નકસીકામ કરવાનો ગુજરાતમા જુના વખતમા મીરાજ હતો અને હજી છે પાટણમા આ જાનના લાકડાં ઉપર નકસીકામના કેટલાક ખરેખર સુદર નમુનાઓ મળે છે. હોટસો ખસો વર્ષ ઉપર આ કામ જેવું સુદર થતું તેવું હાલ ધર્તું નથી નાકામા એનો મોખ રહ્યો નથી

પાટણનાં મુસલમાની મકાનો

ઇ. સ. ૧૭૦૫ મા પાટણમા પહેલી મસ્જદ બાંધવામા આવી હતી પણ તેને અવગેરે રહ્યો નથી મીરાજ—ઇ—અહમદીના લેખકના કહેવા પ્રમાણે આ હાંદુ મંદિરના અવશેષોમાથી બાંધેલી એ વખતની ગુજરાતની મોઢામા મોટી મસ્જદ હતી. આ રીતે હાંદુ મંદિરના કેટલાક ભાગો હિમાને ઉમા રાખીને એમાથી મસ્જદ

બનાવી દેવી એ કે આમરું કામ ન હતું. મોટે ભાગે મુસલમાનો પણ હોંદુ કારીગરોને મરજી મળવાના કામ ઉપર રોકતા. એટલે હોંદુ મંદિરના બાંધકામો વીગેરે લાગે મરજીના કામમાં આવી નવમ અને ઉચ્ચ શોભા આપે. એ રીતે ગોઠવણ કરવી અધરી ન પડતી. આ રીતે માત્ર સિમર અને મૂર્તિઓ ઉઠાડી હજી મંદિરની મરજી બનાવવાના દાખલા છે. સોગાંધ મંદિરની આ રીતે મરજી બનાવેલી જેને ૧૮મા સેકાના મધ્ય ભાગમાં મરાઠાઓએ ગામના મદમાં વાપરવા માટે મુસો બનાવવા સારુ કેવળ અધિચારીપણાથી નાશ કરી નાખેલ. પાટણની ઉપર કહેલી મરજીને સ્થળે મરજીમાં વપરાએલા હોંદુ તથા જેન મંદિરોના પથરાઓ હજી પડ્યા છે.

શુભા મરજી, ગઢની મરજી વગેરે કેટલીક મરજી તથા કેટલાક રોજીઓ ૫૦૦ વર્ષના મુસલમાનો અમલની સાબ પુરતાં હજી ઉભાં છે. પણ એમાં કાગળી દષ્ટિએ કે હિતહાસની દષ્ટિએ કાંઈક માલ નથી.

ખાનસરોવર

પાટણના વકિલ તરફના દરવાજાની બહાર આ નામનું સુંદર મોટું તળાવ છે. એના કાંઠા ઉપર હોંદુ અને મુસલમાની મકાનો છે. આ તળાવ મુળ; કાંઈક કાંઈ સોલકીરાજાએ બાંધાવ્યું હશે પણ હાલ તળાવ ને રૂપે છે. તે રૂપે તો મહાન અકબરે ગુજરાત જતા પછી તેણે ગુજરાતના સુબા તરીકે નીમેશ ખાન-હ-ખાનમ

મીરજા બ્રહ્મી કાંઠાએ ઈ. સ. ૧૫૮૯ થી ૧૫૯૪ દરમ્યાન બાંધાવ્યું છે. તળાવની ચારે બાજુએ બાંધેલાં પથરીઆં છે અને પૂર્વ દિશાના છેડા ઉપર-દામાઈ ગાયકવાડે બાંધાવેલું મોટું શેવ મંદિર છે. આ તળાવ બાંધવામાં પ્રાચીન હોંદુઓને જેન મંદિરોના પથરા મુકળ વપરાયા છે.

૫૦૦ વર્ષ સુધી ગુજરાતના કદરૂપ રહેનાર, ગુજરાતની પુરી બહોળલાંબી, સમૃદ્ધિ અને કળાની ઉત્કૃષ્ટ દશા જોનાર, આખા ગુજરાતને, સોરઠ, કચ્છ અને બાઠ સાથે લેતાં- એ તાંતણે બાંધનાર, લાંબા, વિચાર, વિદ્યા, કળા અને સંસ્કારનું એક વિશિષ્ટ અંક ફરી, તેને એક રાજ્યતરૂને બલે આખા ગુજરાતમાં પ્રચાર કરનાર, કુકામાં કાલમાં ગુજરાતના વનનીને ગુજરાતી તરીકે ને કે અસ્મિતા હોય તેની મુળ ઉત્પાદક ગુજરાતની રાજધાની પાટણનાં હાલપરનાં આઠમાં કાકામાં આમ ગણી શકાય છે અને આત્મા તો ઉડી ગયો છે તે ફરી આવે ત્યારે ખરા. આ સ્થળે પાટણની વાત કરતાં એની પાટણાળાઓમાં, દેશદેશાંતરથી મને તે પ્રવત્તે મેળવી જેને ઉપયોગ થતો તે સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત પુસ્તકોની, હસ્તલિખિત પ્રતોને માલ કબીરમરૂં રહેલી મકાનું નથી. હજાર વર્ષથી જેને મંદિરોમાં તથા જેનોનાં ઘરોમાં હજારો હસ્તલિખિત પુસ્તકો સંગ્રહાતાં, અને પાટણથી ઉપયોગ થતાં જીવન્મુક્તાર તથા બીજી રીતે નાશ પણ ખામતાં, હાલમાં ૪૦-૫૦ વર્ષથી તેનો ઉદ્ધાર થતા લાગે છે. છેલ્લો ઉદ્ધાર શ્રીમંત ગાયકવાડસરકારને હાથે થાય છે તે રોજી

(" અમારી નવનકશા " સેખાંક ૬ હો)

સેખાંક.

સા. ધનમુખજાલ કૃષ્ણજાલ મહેતા,
સભ્ય સાહિત્ય સભા

વિગ્રહાશ

સા. મુદ્રણ મોરારજી

અમારી નાયિકા જેની રાખતી એ
ખાખત અમારે ઘણો મનભેદ પડે
કેવાવાચન તેને બદલુત બનાવતી હતી
જમનમાં "એરીછનવ" કહેવાય એ
કેવાવાચની મોટામાં મોટી અભિગ્રાહ છે
અને એ પરી પ્રાપ્ત કરવાને મારે એ
સાધારણ વસ્તુ હોય, કુદરતી હોય તેને ઉપી
બનાવી દેતી એવો કેવાવાચનો અર્થ છે. નો
કેવાવાચને એક નાનો સરખો મદ પોતાની
હજીબુખાર કુતીમાં ચપાવવા અટે કોઈ
ખાખે તો તેમાં દિવસને પેને રાત કહે અને
ઉનાળાને શીંગળા કહેવાય, સ્ત્રીપુરુષોને
કાચેથી આપવાનું અને પચેથી રોકડે
કરવાનું કહે, કુદરત પાસે ઉઠાં મુકાવે અને
કુદરતે માવ વાડ ભપર મેસીને કુકેકુક
કેવાનું રૂમાવે અને પછી પેને દૂર ઉઠા
રહીને માવ થયી અને મર્ચી કહે કે "આઠ
પે" કેવી "એરીછનવ" સર્જિ રચી હો આ
આખી મોજાવા મેંજ થી કાઢી હતી "

અવળત, જમનમાં કેવાવાચ એકુજ
ધારનારા અને માનનારા ધણાએ છે વુ
પેતેજ એક ઉઠારીને જોળખતો હતો. જેને
પોતાને કેક વિચારજ ન હતા. જે ખીજ
કરે તેજ પેતે કરે ખાસ કરીને તેની મોટી
બેન જે કરતી તેજ પેતે કરતી. જે તે
બેન સાથે જુખી રહે નો પોતાને જુખ લાગી
હોય નોખવ પેતે જુખીજ રવ. જે મોટી
બેન એક દિવસ જાત વધારે ખાવ તો પોતે
પણ જાત વધારે ખાવ આવી તેની માને
જલુ ચિતા થતી. એક દિવસ, તેની ખાખે
તેને પોતાની પાસે મેસારીને જલુ શીખામન
આપી. "જે મોટી બેન કરે તેજ વુ પણ
કરે છે એમાં વુ રીક કરતી નથી આપણને
પોતાને જે સાથે સાથે ને કરવુ.
આપણે માત ખીજની નજર નહીં કરવી
સોધએ પણ "એરીછનવ" થતા શીખવું
જોઈએ."

ઉઠારીએ જાનિખમા તેજ કરવાનું વચન

આખું, બીજે દિવસે તેમને ત્યાં ફરી અને કાંઠાએ બે બે કાંઠાનાં ભણ્યાં દર્શાં. દરેક નાની બેન કાંઠાનાં ભણ્યાં ઉપર મરી શીટલી હતી તેમજ મોટી બેનને પણ કાંઠાનાં ભણ્યાં ધણીજ આવતાં હતાં. દુર્ભાગી વખતે મોટી બેને પહેલાંજ કબી દીધું કે પોતાને ફરીનાં ભણ્યાં લેખતાંજ નથી પણ માત્ર કાંઠાનાંજ લેખએ છીએ.

માએ તે પછી તરતજ નાની છોકરીને પુછ્યું. "કેમ, તારે પણ કાંઠાનાંજ લેખએ છે ને ?"

"ના મા, મારે ફરીનાં લેખએ છીએ." છોકરી બોલી.

"પણ કેમ? તને તો કાંઠાનાં ભણ્યાંજ બહુ આવે છે ને આજે તો કેમ પડે છે ?" માએ અજળ થઈને પુછ્યું.

"મને આવે છે પણ, પણ તમે કહ્યું હતું ને કે મારે 'ઝોરીછનક' ચલું; એટલા માટેજ મેં ફરીનાં માગ્યાં." આટલું કહીને બીચારી રડી પડી.

આપી રીને માત્ર 'ઝોરીછનક' ચલાવી ખાતરજ 'ઝોરીછનક' ચલાવી ફાંસે કનેવાલાલ ધણીવાર મારે છે.

પણ અમે ત્યજી જઈ કનેવાલાલની દરખાસ્તને ટોકા નહીં આપ્યો, એટલે આખરે સુંદર નામિકાજ રાખવી એમ હતું.

"સદગુણી કે દુર્ગુણી ?" બાલકે કહે પુછ્યું.

"દુર્ગુણી," કનેવાલાલે હાથ મુકીને જણાવ્યું. "કેમ, સ્નેહવદન, તમે શું માને છે ?"

"હા, સ્નેહવદન મેંમાંથી પુષ્પગના ખોટા કાઠતાં પોતે જો ઘોટા મરકરી કરતાં કે શોકની વાત કહેતાં બંનેમાં એકજ રીતે વાપરે છે તેજ પાંદાથી કહ્યું. "તમારો

ચિત્તાર પણ છેક ખોટો નથી. દુર્ગુણી હોય પણ હૃદય સાફ હોય; હૃદયના સદગુણ જાણા જહાર મહા નહીં હોય તો કે ખોટું નહીં."

"દમેશાં સદગુણી કરતાં દુર્ગુણી મનુષ્યોજ વધારે આકર્ષક હોય છે એનું કારણ શું હશે ?" કનેવાલાલ પોતાની એક આંગળી કપાળને ટેકવીને બોલ્યા. અપારે કેક મંજીર વિવમ-ચર્ચના હેમ ત્યારે આવીજ અદાથી કનેવાલાલ બેસે છે. પોતે જોયી જોન મોરલી જેવા સામે છે એમ ધારે છે.

"જોનું કારણ શોધવું એ બહુ મુશ્કેલ નથી," સ્નેહવદને કહ્યું. "દુર્ગુણી મનુષ્યોમાં મહાન અચોક્ષસતા હોય છે; અને તેમના ચરિત્રના અભ્યાસીને કમલે કમલે કે કે નવું જાણવતું મળે છે, જે ઘોડા હોય; તેમાંના એક સાંત, તમે દેશો તેમ જતો હોય અને બીજો પોતાની ધ્વજામાં આવે તેમજ વર્તનારો હોય. આની માફકજ સદગુણી તેમજ દુર્ગુણી મનુષ્યોનું સમજવું. સદગુણી માલુસ આશુક સંનિગેમાં આશુક માર્ગજ લેશે એમ આપણે આગળથી જાણી ચકીએ તેમજ, પરંતુ દુર્ગુણી કાષ્ઠપણ સંનિગેમાં શું કરશે તે કાષ્ઠથી કહી શકાતું નથી. જો તમારી નામિકાને તમે સદગુણી કહ્યો તો પહેલાંજ પ્રકરણમાં વાચનાર આસળ શું આવશે તે જાણી જાય છે અને પછી આગળ વાંચવાની તસ્તી કોઈ લેતુંજ નથી. પણ જો દુર્ગુણી નામિકા હોય તો વસ્તુરિચિત્તિજ ખતલાઈ જાય છે. આશુક સંનિગેમાં તે શું કરશે તેની આટકળ કાષ્ઠ કરી શકતું નથી, એટલેજ વાતમાં રસ પડે છે."

"પણ કેટલીક સદગુણી નામિકા પણ

એવી હોય છે કે જેમના ચરિત્ર વાચના
આપણને રસ પડે. "મે કયું
"હા, પણ તે ક્યારે" જ્યારે તે

ચીઠ ચહે અસખની જુની વાતોમાં પડી-આ
દેશની લોકે જાણાય દેશની લોકો—ખીજી
હુ આવે છે! નામિકા જ્યારે પણ નામિકને

"અરે ! એટલોજ વલિઃ આપ્તો, ભાગી મને આ જગ્યા એવી ગમતી હતી !"

દેલી બાઈએ બિરાલ થઈ કયું

સદગુણી નામિકા કોઈ અરામ કર્યું કરે
ત્યારેજ. "એકવરને કયું "આખી વાતના
સદગુણી નામિકા સદગુણીજ રહે તે જોશ
ક્યાસમા સદગુણી ઊઠારને મેઘને આપણને
ચીઠ ચહે છે તેમજ આપણને તેના કિપર

મને છે ત્યારે એટલુજ કરે છે કે પોતે
એને પસંદી શકવાની નથી, અને જ્યારે
જ્યારે એ મોઝે ત્યારે ત્યારે એની આપમા
થી આવજીભાદરવા તે પડેતાજ હોય.
પિનાની મ છ વિના કોઇની મોઝે સમે

ફરવાની તે ના પાડે છે અને છતાં દુનીયામાં
જે કોઈની જોડે તે ગરજે તો તે પેલાની
જોડેજ પરજે એવી હક લઈને બેસે છે।”

“આ તમે સદ્ગુણી નાથિકાની વાત ન
કહી. આ તો તમે કોઈ ખૂબ લેખક
સદ્ગુણી નાથિકાને કેવી ચીતરે તે વીરોદ્ધારક
કહી” કું બોલેા.

“કું એ તમારી રીકા કણુલ રાણું કું,”
રનેદવદને કણુ, “પણુ સદ્ગુણી સ્ત્રી એટલે
શું એ પ્રશ્ન જોયો છે કે આપણે મનુષ્યોની
એનો સંતોષકારક ઉત્તર હક રાકોતોજ નથી.
આમલા જમાનામાં પુસ્તકો વાંચનાર
પ્રગ્ન સદ્ગુણી સ્ત્રી કેવા કલ્પતી દત્તી તે
વીરોજ કું હમણા તો બોલેા. આ કલ્પના
સમય બદલાતાં બદલાતી બધ છે અને તે
કલ્પનાને વ્યવહારમાં મુકવાનું કાર્ય લેખકો
કરે છે, અશુદ્ધ હેસમાં એવું પણ લેખકમાં
આયે છે કે પેતાનાં જુદ અને આ
જગતમાં રહેવાને નાલાયક યજ ગમેલાં
માળાપને સહેજ મોજશોખ આપવા સી
પેતાનું સતીત્વ વેચવા તેવાર થાય છે ત્યારે
અશુદ્ધ હેસમાં પેતાનું સતીત્વ સામ્યવચ એક
સ્ત્રી આપ્યા હેસને પાપમાલ યજ જવા દે છે
એવું પણ આપણે જોઈએ છીએ. એક
દાખમાં જે સદ્ગુણી અને સારી સ્ત્રી ગણાતી
હોય તે સ્ત્રી પેતાના પતિના મિત્રોને સુખ
આપવા મમે તે ભોગ આપવા સહા તેવારજ હોય
છે અને જો આમ થાય તોજ એનાં સહુ કોઈ
વખાણુ કરે છે. હમણા હમણા એક નવોજ
વા વાતો જણાય છે. પૈસાદાર સ્ત્રી ગરીબ-
વર્ગી જ્યાં રહેતો હોય ત્યાં જઈને તેમની
ખગરખંતર પુછે તોજ તે સદ્ગુણી બેરી
કહેવાય છે એટલે હમણાની વાતોમાં ઘણું-
‘જરૂ’ એજ આવે છે.”

“ગરીબવર્ગી આ દુનીયામાં કેટલો કાળો

છે !” કહેવાલાલ ટેબલ ઉપર પગ નાખીને,
પુરસ્થિતે બચભરેલી સ્થિતિમાં ઉલ્લાવીને
બોલ્યા. “ગરીબવર્ગીના કેટલા બધા ઉપકાર
નીચે આપણે છીએ તે આપણે લેખકો
હજી ખરાખર” સમજી શક્યાજ નથી.
આપણી સ્વર્ગીય દૂતો સમાન નાથિકાઓ
અને દેવ સમા નાપકો ‘ગરીબવર્ગી’ નજોત
તો ક્યાં હોત ? આપણી અમ્મરા જેવી
સંદર નાથિકા લ્યાની દેવી છે એમ આપણે
ખતાવવા માગીએ તો આપણે શું કરીએ
છીએ ? કોઈ બીખારીને, કોઈ રખડતાં
ઉકરારને, કોઈ મંદાં, જેલમાં જવા લાયક
નિર્ધન લકડમાં બેસી જોને એમના દુઃખમાં
તે નાથિકા સહાય આપે છે, એમ આપણે
ખતાવીએ છીએ. કોઈ ભોક્ષ, નાથકનું
અ તાકરણુ જણુ મામાણુ અને ઉમકા છે
એમ ખતાવવું હોય તો આપણે શું શખીએ
છીએ ? તે નાથક ‘ગરીબોના’ બેસી હલો
એખા.

“આ ‘ગરીબો’ જેટલાં પુરતકોમાં ઉપરોખી
છે એટલાંજ આપણા જીવનમાં પણ ઉપરોખી
છે. ત્યારે આપણે હરામખેારી કરીને એક
લાખ રૂપીઆ બેચા ક્યાં હોય છે ત્યારે
આપણા અંતઃકરણુને આપણે સાંત ચાથી
કરીએ છીએ ? એ લાખમાંથી એકરોડ કે
જસો રૂપીઆ કોઈ અનાયાચમમાં પોકલાવીને.
જ્યારે કોઈ માણુસ જુદ થાય છે અને
નેને મૃત્યુ પાસે આવતું જણાય છે ત્યારે
બીજી દુનીયામાં પેતાનું સ્થાન નહીં કરવાને
ગાડે તે સાં પગલાં લે છે ? ગરીબોને દન
કરીને. જો આ જગતમાં ‘ગરીબો’ હોયજ
નહીં તો બધા સાધુના સાક્ષામાં ફરતા
જગમગે, ખમિનતાને મુંડો લઈને ફનારા
જામિયારીઓ, નિહોવ, કુમળી વદુઓને
રેસી રેસીને મારનાર ઘાતકી પતિઓ,

સાસુઓ અને સાસુપદ માતૃવનારી સ્ત્રીઓ, લગ્નને નામે અનેક પાપાચરણ આચરતા દામિત્રો અને સુધારાની કચળ ફેફસાવનાર પારકાનેજ જાતિ થવાનો ઉપદેશ આપનાર મુધારકો ખસીઆઓ સ્વયંઆ કેમ જાણ શકે? તેમને ત્યાં જવાનું બીજું સાધનજ, કયુ રજૂ? સ્વયંઆ જવાની આપણી મીડીજ ગરીબવર્ગ છે.”

આ પછી થોડી વાગ સાંન ફેલાઈ એકવદન બીજી બીડી સળંગાવવામા રહ્યા કનૈયાલાય બેચાર ચોપડીઓના પુરા જાણ મયા, એટલે બાનુસ કરે મેલ્યા. મરીમોલી વાન નીકળી એટલે મને એક વાન પાદ આવે છે. મારો એક સગો ધરતી દવાવી કરે છે તેના દાયમા એક મોટો જ મયો લાખી છુલ્લને મારે બાંડે આપવાને > વેચવાનો દુગે. આ બ મવાની આસપાસ જમીન પશુ ધણીજ હતી પણ કોણુ જાણે સાચી કોણુ ધરાક જાણુ નહીં મારા સગાએ તો તેની આસાજ છોડી દીધી હતી એટલામા એક પૈસાદાર રિધવા ભી તેની એટીસમા આવી, તેના કહેવા ઉપ થી જાણુ કે તે જગ્યા તે જોઈ આવી છે અને તે જિને બહુજ પમદ પડી ગઈ છે. પોતાની બાકીની છાંછળી ત્યાજ શાંતિમા જાળવી એમ તેને લાગે <

“મારો સગો તો આ સામળને બહુ પુસ ઘણ મરો અને તરનજ તે અને પેલી સ્ત્રી પાછાં માથે તે જગ્યા જોઈ મયા. ત્યાં મારો સગાએ તો તે જગ્યાને મારે બહુજ ફરકા માર્યા. પેલી અને પશુ આસપાસની કચળા જોતા તે બહુજ મખી મધ અને કીચલ પણ બાજબી લાગી. પછી પેલી બાકીએ મારા સગાને પુછ્યુ “મીન જગનવાન, આસપાસ કેવી જગનજ ગરીબ અહીં રહે છે?”

“મરીમ? જગનવાને કહ્યું. “અહીં મરીમ છેજ નહીં.”

“કોણ મરીમજ નહીં?” પેલી બાકી બોલી ઉઠી “આ મામનો કોણ મરીમજ નથી?”

“આ જગ્યામા પામ માઇવમન કોણ મરીમ નમરા દીઠામા આવશે નહીં.” જગનવાન મોટાજ મારતા કહ્યું.

“અરે! એટલોજ વાંધો આવે; નાજી અને આ જગ્યા એરી મમની હતી?” પેલી બાકીએ નિરાશ થતા કહ્યું

“પશુ બાકી તમે શુ એમ કહેવા માગો છો કે મરીમ હોય તો તમને મમે?” બીચારો જગનવાન તો આ વિચિત્ર વાંધો સામળને સહજ થઇ મોઢો. “અમે તો આને કાપે મણુતા દતા.”

“જુઓને જગનવાસ, પેલી બાકી બોલી. ‘હું નમન પુકનેપુકુ કહી ફરજી. હું ધરતી ધણકુ અને મારી જુવાનીમા હું ઉકે સીધી ચાલી નથી. આથી બાકીપણમાં મરીમને પાળીને જે કે પ્રાપ્તિત થાય તેમ કરવુ એનો મારો વિચાર છે. પણ અહીં મરીમજ નથી એટલે મારે બીજી જગ્યા સોંપી પાડે.”

“પશુ જગ દૂર જોઇએ તેટલાં મરીમ છે, તેમને ખરો. કોણ તેમાં વાંધો કાઢવાનુ નથી?” દાયવાથી મરાજી જતી રહેતી જોળે બીચારો જગનવાન નિરાશ થાને મોઢો

“ના, મારાથી એટલા દૂર રોજ જવાય નહીં” બાકીમ કહ્યું.

“પશુ ત્યારે હું એક ઉપાય બતાવુ,” ધરાકીની શાંપમાં જગનવાને એક વિચાર સુઝી આવ્યો અટલે તે બોલી ઉઠ્યો. “આ જગ્યાની આસપાસ ધણી જમીન નકામી પડી

રહી છે તેમાં કાનેકે કું પડાં બાંધવાં હજી
અને ગરીબોને લાવીને રાખીએ તો કેમ ?”

“આ વિચાર તે બાંધને પસંદ પડી ગયો
અને પોતાને કેવાં ગરીબ માણસો જોઈએ
છીએ તેનું એક લીસ્ટ તેણે છગનલાલને
આપ્યું: એક ધરડી, પચારીસ સ્ત્રી, એક
લકવાથી પીડાતો ધરડો પુરુષ, એક આંધળી
છોટરી (જેને વાતો સાંભળવાનો શોખ હોય),
એક બે અપંગ, એક દારુડીઓ, એક લડ-
કણો મરુદ અને એક લકડણી બેરી, બે
મોઢા વિસ્તારવાળાં ગરીબ કુટુંબ અને જેવાર
સાધારણ કુટુંબ એકલા નામ તે યાદીમાં આવ્યાં.

“છગનલાલને આ જાતનાં ગરીબ
જેળવતાં મુશ્કેલી તો પડી પણ આખરે જેમ-
તેમ કરીને તેણે તે એકલાં ક્યાં. જેવો દારુડીઓ
પિતા તેમને જોઈતા હતા તેવો તેઓ તો
આખરે નજ મળ્યો ત્યારે એક આંધળ
માણસને પગર કાઢે સારો. પચાર આંખીને
પણ લઈ આવ્યા, તે બિમારને દારુ લાવના-
ના નહતો એટલે સરખાતમાં તો ફક્ત લાવી-
ને તે દોળીના નાખતો અને દારુડીઓ થગનો
દોંગળ ખાત કરતો પણ ધીમે ધીમે તેને ૨૫
પડી મળ છે અને હવે તો મેળીસે કલાક
દારુડીઓની અવરુથામાં પડ્યો રહે
છે. લડકડું જોડું તેમને જાડુ સારું મગી
મયું છે અને બીજાં બધાંને જાડુજ નાસ
આપે છે. પેંડી બાંધને પણ આ ગરીબ જાડુ
ગ્રામાં છે અને રાજ સંજો ત્યાં જાતને
બધાંની સાથે વાતચીત કરે છે. બે ગરીબો
એને ‘માતાજી’ કહે છે અને એમનામાંથી
કોઈ માડું થાય ત્યારે ‘માતાજી’ના નામની
બાધા રાખે છે તેથી પેંડી બાંધ જાડુજ
આનંદમાં રહે છે.” બાનુસંકરે વાત પુરી
કરી એટલે જાતને એક આરામજુરથી ઉપર
પડ્યાં.

“હું પણ આજ જાતની એક વાત
જાણું છું!” કનેવાલાલ બોલી ઉઠ્યા. “હું
એક વખત એક નાના ગામડામાં રહેતો હતો
ત્યાં ઘણાંખરાં એકજ ન્યાતના માણસો
રહેતાં હતાં. ચોડા વખત પછી તેમનીજ
ન્યાતનો એક વિધુર મુંબઈથી પાછું કમાઈને
ત્યાં માલે આવ્યો તેથી એની ન્યાતમાં તો
ખળભળાટ થઈ ગયો. દરેક કુંવારી છોટરી
જાત જાતની ફેશનમાં મશરુસ ગતી મઈ અને
છોટરીઓનાં માળાપે પણ બીજી બધી વાતમાં
કરકસર કરતાં પણ આ બાબતમાં પોતાનો
મજા ઉપરાંત ખર્ચ કરવા લાગ્યાં. પણ એવા-
માં જાણીયું કે પેંડા વિધુરે તો કોઈને મોંએ
એમ કહ્યું કે એને દાહની ફેશનની શીશીઆરી
મમતીજ નથી, એને તો ગરીબો મલ્લે ક્યા-
લાવ, ભક્તિ વાગેરે રાણીજ મમે છે. આ
જાતની ખગર પડતાંજ ફેશન બંધ થઈ ગઈ
અને ત્યાં એક નાનું છપ્પું મહાવિવતું મંદિર
હવું ત્યાંજ આખી ન્યાતની છોટરીઓનો
જમાવ થઈ ગયો. તે મંદિરમાં એક ધરડો,
મીઠાઈ રવલાવળો પુતળી રહેતો હતો તેજ
આખા ગામમાં નજરમાં આવે તેવો ગરીબ
હતો એટલે તે પુતળી ઉપર પણ દરેકો પડે-
જવાર પડે ને છોટરીઓ મેરથી મીઠાં લઈ નવ,
પેંડા લઈ જાત, પુતળીના દેવસે વામાં વપરાતાં
વાસણો માંજ આપે, પુતળીનાં કુમડાં પોઈ
આપે વાગેરે અનેક રીતે પેંડા પુતળીને ખુસ
રાખવા વત્ર થાય. પેંડો પુતળી પણ આથી
દાકિમ જેવો બની ગયો અને જો રાઈની
જરા પણ જરૂરનામાં આખી રહે તો તરત
તેની મુળે ઝાપડી નાખે અને કહે કે ક્યાણ
ભાઈરે કને આ વાત પડેલાકું ત્યારેજ ખરો.
આ પ્રમાણે આ પુતળીની નેકકમી ક્યાં
મુખી માલત અને કમ દલ સુધી જાત એ
કરી થાકું કહણ છે. પણ એવામાં પેંડા

આપ કોઈ પરમામની ફેશનબલ પેટ્રી સાથેજ
નરણી બેઠા. તે બાદની આવા મામડામામા
મમતું નહીં હોવાથી વજરુ બને મુખ્ય
ઉપડી ગયા ! આવી પેવા ખીચારાની સ્થાનો
અત આપ્યો એટલુજ નહીં પણ આપ્યા મામમા
બીમ મામીને ઠાડીઆ તુડી જતા તેપણ પેટ
જેટલુ તેને મળતુ નહતુ એવી નેની સ્થિતિ
થઈ ગઈ. આટલી વાત કહીને કોપાવાવ
પણ શાત થયા હોય એમ લાગુ એટલે
સ્નેહવદને અમને વાત કહેવા માડી

“ મરીમોને મટે—ધારા પાનાર અને
પેતાની મરીબાવરયાનુ સ્વહેર પ્રદર્શન કર-
નાર મરીમ નહીં પણ એક પણ શબ્દ બોલ્યા
વિના, ‘કોઈના જીવવા વિના એકાનમા
મરીબાઈનુ કુખ સહન કરનાર મરીમો-
આપણને ખરેખર ખાન હોતુ જોઈએ. એક
રજૂઆ કયાએક સીપાઈ કમ્યાને મટે જેવુ
ખાન હોય છે એવુજ ખાન આપણે મરીમોને
માટે રાખતુ જોઈએ

“કુદરત અને મનુષ્યો નયે માવતા
અનત મુદત મરીમ હ મેલા મોખરેજ

હોય છે મરીમો. આમળતા આડા-
આમેન્સીઆમા પડીને મૃત્યુ પામે છે, અને
આપણે તેમના મુદા ઉપર થઈને નિજવના
જાન વગાડતા પસાર થઈને જઈએ નહીએ

“આપણે દરેક પ્રકારના મુખ્યચેતનો ઉપ-
ભોગ કરીએ છીએ અને મરીમોનેજ જાનર
પ્રદારો જમવાનુ સોપી દઈએ છીએ એટલે
જારે જારે આપણે તેમને વીરી નિચાર
કરીએ છીએ ત્યારે આપણને શરમાવા જેવુંજ
થાય છે. આપણે તણુમા સતતા કરીએ
છીએ અને તેમનેજ આમળા મુદ કરવા અને
મરવા મેકલીએ છીએ. તે બીચારા અખમે-
લી પીડાતા, એક શબ્દ પણ બોલવા વિના
મૃત્યુ પામે છે. કુદરત પેતાના ‘કેદનેજ
સત્તા ના બળવાનુ યાજ વડે અને સુખદેરી
પ્રભ પેતાની ‘ઉત્પત્તિ અને અપત ની ઉમ
તરવારથી તેમને મારે છે મરીમ વર્ગ ઉમે-
ઈએ લડતા લડતા મૃ છે પણ તેઓ મૃત્યુ
પામે છે તે પણ મૃ અને નિરાશાપુરત કોપ-
જવા મરણ પામે છે એટલે જગતનુ ખાન
એવાનુ નથી અને’ કુનીઆ તેમન વીરની
પદરી આપતી નથી

“એક કુશળ આમળ એક વખત એક
મેલા કુતરને પડેલો મે જોયો હતો. તે ત્યા
જાલ શાત રીતે પડી રહ્યો હતો અને ઉધમાં

રજૂએ વચન આપ્યું. “એવુ કે અલેખ અજવાબ અને મદદ કરશે” મા બોલી
“અલેખ અજવાબ મને મદદ કરશે.” રજૂ બોલ્યો

યેરાચી હોય તેમ જણાતો હતો, અને તેનો દેખાવ લાંબકર હતો. એટલે કોઈએ તેને હેરાન ક્યો નહીં. આવતા જતા માણસોમાંથી અને તેના ઉપર ચાંદને આવળવ કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કેટલાકે તેને લાત પણ મારી. લાત વાગ્યાથી તે જરા વધારે હોંડતો.

“એટલામાં એક સામાન્ય પુરુષને પગે કે લીંતું અને અમ લાગ્યાથી તેણે નીચું જોયું. પોતે લોહીના ખાખેડીઆમાં ઉભો છે અને તે ખાખેડીઆની સરખાત પેલા કુતરા આગળથી ચાલે છે એમ તેને જણાયું. આથી તેણે નીચા વળીને કુતરાને તપાસ્યો. કુતરાએ વિકટ હાસ્ય કર્યું—હાસ્ય તે હાસ્ય ભરના આનંદનું હાસ્ય હોય કે કદાચ પોતાને નાહક હેરાન શા માટે કાઢ કરતા હશે એમ ધારીને કુખનું પણ હોય. લોકો બધા કોઠા ચાલે ગયા અને બધા જોયા લાગ્યા સારે જણાણ કે કુતરાને ગળગળી આગળથી કોઈએ ઉડાડી જમ્યો હતો અને લોહી તેમાંથી વહેતું હતું. પેલા કુતરાનારને ખુલ્લા થી તેણે આહતો જવાબ આપ્યો કે કુતરા ત્યાં કનાકેકથી પડ્યો છે તો ખરો.

“મરીબર્ગના મનુષ્યો આજ પ્રજાને સાંન, નિરાશાલભાં કોપથી મરં છે એ મેં જોયું છે. આ મરીબ પાંટા પાડીને પોતાનાં કુખ જણાવતાં નથી, પેસાદારને ખગેરે સગે ચાલીને તેમની વાદવાદ કરતાં નથી, પોતાને પાળનારે દ્રવ્યવાન પંડિતના માનમાં ઝીંતે જોડી દારૂનોત્રિય સાથે મોટા મેળાવામાં ચાલતાં નથી. આ મરીબો તો જ્યાં સુધી ખજા નવ્ય અને પાછળથી તેમની ખરી હડીકાદ જણાય ત્યાંસુધી મરીબ હતાં એ પણ કોઈએ જાણ્યામાં નહીં આવે તેમાં મરીબ, ચાંત, મગરૂર મરીબ, પ્રજાતથી માંડીને સૌ પડે ત્યાં

સુધી મોત અને દારૂદ્રવ્યની સાથે લેવાનક મુદ્દા પાછનાર મરીબ તેમજ હેવરે નવારે તેમની કંગાલ મોરડીમાં મૃત્યુ તેમના ઉપર વિશ્વ મેળવે સારે પણ દાંત પીસીને મૃત્યુ પામે તેમાં મરીબ.

“એક વખત હું એક મરીબ છોકરાને જોળખતો હતો. આ છોકરા આપણે વાતોમાં વાંચીએ છીએ તેવા મુંદર દેખાવનો મરીબનો છોકરો નહતો, તેમજ તેની લાલ્લા પણ મને તેવા મરડવડોના ઉપાસકને જુલાવે તેવાં હતી. આ દશખાંડ વરનો છોકરો, તેની મા અને એક નાનું પાંચેક મહીનાનું છોકરું એમ નવું જન્મ એક નાની અધારી મોરડીમાં રહેતાં હતાં જાણતું હતું મધું હતું તે મારા જાણના નથી પણ ધબખરું તે ધર્મનાં ગુનનાં સાધુ ચાંદે ચાલ્યો ગયો હતો. છોકરો ન્યુસ મેપરો વહે મવામાં મરડાને છ સાત રૂપિયા કમાતાં હતો. અને મા અમરુરુપરમુરુદ્ધ કામ કરીને મહીને નવ રૂપિયા પાડતી હતી. પણ કુળોગે ધણીવાર મા સવારે ઉઠતી ત્યારે મોરડીની ખારે દીવાલો મોળા ફરતી હોય તેમ જણાતું. દીવો નહીં હોય છતાં અનેક દીવા તેની આંખે જણાતા. આવા દિવસોએ મા રામ કરી સકતી નહીં એટલે આવક થતી.

“એક દિવસ દીવાલોએ પોતાની મંદિ વધારી હોય હાજરો જણાયા કામ સદાને મટે લોડી દેવાને વખત આવ્યો છે એમ માને જણાવું. “ભાઈ રવુડ” મા જુદા ધીમેથી અચાની અચાની બોલો એટલું ધીમેથી બોલી કે રવુડ એક નીચા વળીને સાંભળતું પાડું. “મારા મધાઈને એક છે કે જોતે, જે પડાસ રૂપિયા સીંચી લીધા છે તે જેને તેમાંથી

માણુસને આંખો બે કુમ?

લેખક

રા. પાપરાલાલ ગોવિંદલાલ શાહ

એમ એ. બી એફસી

સભ્ય, સાહિત્ય સંસદ.

આરૂઠિ નવમી

આરૂઠિ પંદરમી

ઉપરના પ્રશ્નો ઉત્તર ભુલ ભુલ માણુસો તરૂથી ભુલ ભુલ રીતે મળશે કસાવાડી કહેશે કે મુખની મુદરત અને સમતા ભળવવા માટે-એ પગ, બે હાથ, બે કાન, કાન બે નાસિકાવાળા પ્રાણીને- બે આંખો હોવા એ સ્વાભાવિક છે પુરુષ પુરુષ અને સ્ત્રી સ્ત્રી લાલિય બધીવાર મનુ- માંથીજ જરે છે, તેથી તેની ઉપર અને ખાસ કરીને ધીના નેત્ર અને જમરની ઉપર કવિઓ અને ચિત્રકારોની ઉર્મિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમને તો બે કરતાં એકા અધુની કલ્પનાઓના વિષય અને ત્રાસજનક લાગે, પણ સજ્જિની સ્વભાવથીજ એક આજ અને એકજ જમર ઉપર કવિતા લખવાની દેવ પડી હોત તો કવિઓની ઉર્મિમાં ઉજુપ આવત નહીં. વેપારી ભુલિના માણુસને ઉપરનો પ્રશ્ન પુછશે તો તે કહેશે કે એક કરતાં બે ભલી, એક અર્થ નહીં થાય તો બીજા કામમાં આવે; પરંતુ એમ દેવ તો મનુષ્ય કરતાં "બીજા પ્રાણીઓ કેટલાક કારણ કે કેટલાએક કામ, કરોળ્યા દેઃકા, માખી વાગેરેની આંખો બધી વધારે હોય છે. કેટલાક માણુસને આ પ્રશ્ન પુછે તો તે કહેશે કે કુનીઆના પાપ ધોવા માટે-રોવાને માટે-અધુ પાવાને માટે બે

આંખોની જરૂર છે. દાનિદાસવેતા કહેશે કે કુભારણા અને રણગણસિદ્ધ જેવા એક ચતુર્વાળા મહાપુરુષો બધાજ થોડા છે; અને પુતતધુ જેવા અધ રાત્ર અને મીઠા ફાસેટ જેવા અધ રાત્રપત્ર તો જગદેવજ મળે છે, માટે મનુષ્યને બે નેત્ર હોય તેજ જાહે છે.

આ ઉત્તરથી પણ આપણને ભાગ્યે સતોષ મળશે. વસ્તુ જાહે હોવાથી તેની ખરી જરૂરિયાત અને તેનો ખરો ઉપયોગ જિદ્દ થશે નથી કાલ ચેતાનિકને પુછે તો તે પણ પ્રશ્નો ઉત્તર આપતા ખચકારો પહેલાં તો કહેશે કે કુદરત જ પારણજ એવું છે માટે તે સમધી પ્રશ્ન પુછશે નહીં. પરંતુ સમજુ ચેતાનિક એમ કહેશે કે "કુમ," "કા માટે," અને "કા પ્રયોગનથી" એ પ્રશ્નો સ્વતઃ સહ્ય નથી. પણ પ્રશ્ન રૂપ દેશીને એમ પુછે કે એક કરતાં બે ચતુર્થી શુ વધારે દેખાય છે ? અને બે કરતા વધારે ચતુર્ હોય તો શો વધારે લાજ થાય ? તો વચને ખરે સત્ય સમજવાનો વલમ પ્રાપ્ત થશે. આપણે આજનો રાત્ર આ દષ્ટિથી વપાતીશુ.

આ સમયમાં થોડા પ્રયોગ અને થોડા પ્રયત્ન અનુભવી જરૂર છે. પહેલાં ના એક આંખે કેવું દેખાય છે તે જોઈએ.

તમારી એક આંખે પાંદડા બાંધ્યા; સામે એક ગોળ કડી દોરી વતી લટકાવ્યા; આ કડીમાં એક લાંબી લાકડી દૂરથી ખોમવાનો પ્રયત્ન કરો. બે આંખે કરતાં એક આંખે આ કામ વધારે સ્વચ્છ લાગશે, કારણ કે એક આંખે આપણને અંતરનો ખરો ખ્યાલ આવતો નથી, અને કડી અને લાકડી વચ્ચેના અંતરનું વાસ્તવિક માપ એક આંખ લઈ

આકૃતિ પડેલી સમજી નથી. તેવીજ રીતે અનુભવા ધરમાં પડેલીજ વાર એક આંખે પાંદડા બાંધીને જતાં ધરનાં ફરનીયર અને બીજા વસ્તુઓની મોઢવણીના અંતરનો ખરાબર ખ્યાલ આવતો નથી, અને તેથી હસવા જેવી ભૂલો થઈ જાય છે. આવીજ અનુભવ એક આંખે પાંદડા બાંધીને અનુભવા જંગલ કે દરેક જોવાથી મળે છે; જાતની અને બીજા વસ્તુઓ વચ્ચેનું છેદું બરાબર માપી શકાયું નથી અને એકજ વપરી સપાટી ઉપર બધું દરેક મોઢવાયું દોષ એમ લાગે છે. કેમકે ઉપર પાંદડી છાંયીમાં પણ આતું તલસ્પર્શનજ દેખાય છે; નજીક અને દૂરની વસ્તુઓ એકજ સપાટી ઉપર-એકજ તથા ઉપર દેખાય છે. વિવિધાર પોતાની પોતી અને આંખની સાહચર્યથી દૂર અને નજીકની વસ્તુઓને નાની

આકૃતિનું માપન કરતું અને તેમાંથી ખરો જ્ઞાન સોધતું એ પ્રયોગાત્મક માનસવિધાને નિવાર છે. આ વિષયમાં આપણે થોડા અંતુ-પાત કરીશું.

આકૃતિ પડેલી ભુલો. એક આંખે ઉભી અને આડી લીટીઓ સરખી લાંબી લાગશે. પણ પાડીને બે આંખે જોશે અથવા બરાબર માપી જોશે તો કંઈ મોટી છે તે તરતજ જાણી શકશે. થોડી વખત દેવ પડ્યા પછી આ આકૃતિ બુલી શકશે.

આકૃતિ બીજા અને ત્રીજા તપાસો. ક અને સંતી વચ્ચે અને જ અને ગ ની વચ્ચે જેટલું અંતર લાગે છે તે મુઝાફરીમાં ત્રણ વાર વખત બેઠીએ તો છેદું વધારે લાંબું લાગે; પણ સમસાદ કોઈ વખતે ચાલી નાંખીએ તો તેજ અંતર ઓછું લાગે. ત્રીજા આકૃતિમાં એક સીધી લીટી ઉપરજ દૃષ્ટિ રાખવાથી અંતર જરા વધારે લાગે છે અને આવી લીટી ન દોષ તો આંખ વધારે જાલદીથી ફરી શકે છે, અને તેજ અંતર ઓછું લાગે છે.

થોડી આકૃતિમાં ત્રણે કોણસરખી ચોરસ જગ્યામાં લીટી દોરેલો છે. ઉભી લીટીવાળું ચોરસ ઉચું લાગે છે; આડી લીટીવાળું ચોરસ લાંબું લાગે છે. પુરુષોને જાણ દેખાયું

ક જ

આકૃતિ ત્રીજી

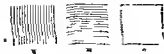
મોટી દર્યાવાને આપણને દરબનો વધારે સાચો અનુભવ કરાવી શકે છે.

મનુષ્યનું જ્ઞાન હંમેશ અપૂર્ણ રહે છે અને દરેક જાતના દિવિયજન્ય જ્ઞાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની ઓછીવતી જાતિ રહે છે. આ

ક જ

આકૃતિ ત્રીજી

દોષ તો ઉભી સળાવામાં કપડાં પહેરવા અને ઉચું દેખાયું દોષ તો દૃષ્ટિમાં મુટક પડે તેમાં કપડાં પહેરવા; થોડા અને પાંદડાનું રંગ બીજી દોષ ગુણમાં 'બો' બાંધી દોષ તો સહેજ કંચાઈ વધવાનો; આજાસ માપ છે. સીધાકોણમાં કપડાં ઉપર કમરપટા અને

આંખો ચોં

ખીન કુમતા મુકવાથી તેમનું કંઈ થયે છે, કાળા કેટ ઉપર કંઈ બેસ પહેરવાથી પણ પહેરનારની આંખોના કંઈ ફેરફાર થાય છે.

પુણઃ માવવામાં પણ આંખ પછી વખત મુલ કરે છે. પાશ્વરી આંખોના કંઈ બંધે થી એક લીટીમાં ટોચ એમ લાગે છે, પણ તેને માટે કારણ મારણ ?

હાં આંખોમાં મારે બાકી લીટીએ સમજાવીએ છે. તે કલ્પના નજીકના કાંઈ પુણ્યને લીધે ઉપરની બે લીટીએ દૂર જતી લાગે છે અને નીચેની બે લીટીએ વચ્ચેથી નજીક આવતી લાગે છે. રક્તામાં આવતા કેટલાં વખતે તમે આખનાં પુણ્યમાંથી ઉંચી ઉપરનો તરફ જોશો તો એવાજ કે અનુભવ થશે. એક આંખનાં પુણ્યમાંથી જોશો તો મક્કાનાં ઉપરનાં મળતી રોચ તમારી તરફ પડતી આવશે સામગ્રી અને ખીન આખનાં પુણ્યમાંથી જોશો તો તેજ રોચ ઉલટી જાણુ ઉપર પાછી પડતી લાગશે.

એક આંખે અતર માવવામાં કેટલી મુશ્કેલી પડે તેને ખ્યાલ આપું સાતમી ઉપરથી આવશે. એકજ લીટીને છેડે જુદી જુદી જનનાં પુણ્ય સમાવવાથી તે નાની મોટી થવાને આભાસ લાગશે. તેનું કારણ એજ કે આપણી આંખો એકઠાં અતરતું નહીં પણ તેની આંખનાં પાંખાનાં પન આ-કારનું માપ કરવાને રેવાઈ મળે છે.

• આ તથા આંખો પંદરમી બેખને મળાને હોય તો જોવામાં આવશે

આવી પ્રાંતિ બે આંખો જોવાથી ન થઈ શકે એવાનું ખરું નથી, બે આંખ વપરાય તો પણ બરાબર જાણથી ન જોવામાં આવે તો પ્રાંતિ થાય છે. ઉપરનાં નજરે જોતાં આંખોનાં આંખોમાંનાં ટપકાં બે લીટીઓની વચ્ચે ટોચ એમ લાગે છે પરંતુ વસ્તુતઃ તે ટપકાં નીચેની લીટીની ઢાંચા મુકેલા છે. ને તો જ રીતે નજીક આંખોમાં બે જુદા જુદા દરજ્જા દેખાશે, કેટલીએક વર નાનાં ઘટનાં પચવીઆનું જ્ઞાન થશે અને કેટલીએક વાર ઉલટા મુકેલા પચવીઆ અથવા ઉલટી મુકેલી જોઈએ જ્ઞાન થશે.

આપણી આંખો દરેક આવી પ્રાંતિથી ઉતરશે નહીં. થોડા સમયમાં ચાર પાંચ વાર બે આંખો બરાબર જોવાની રેવ પાડવા પછી વસ્તુસ્થિતિ અને જ્ઞાનનાં તફાવત દર્શાવે છે. કેટલી જમણીથી આ થઈ શકે છે તે રીતે પ્રયોગ કરવાથી એજ જાણાય છે કે ઉંચી મગજશક્તિવાળાં મનુષ્યો આવી પ્રાંતિમાંથી જમણીથી છુટી શકે છે બાળકોને વધારે વખત લાગે છે.

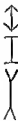

આંખો જાણથી કરે પાછાં મૂલ વિવેક ઉપર આવશે. બે આંખો વચ્ચે સારું દેખી શકાય છે કે કેમ અને તે કેવી રીતે ? મનુષ્યને આંખો તો બે હોય છે પણ તે બેમાંથી પ્રતિમા તો એકજ ઉત્પન્ન થાય છે. આખનું આખાનું જ એવું છે કે જનને આંખોમાં દાખલ થતાં વિચેતની પ્રતિમાનું જ્ઞાન મેળું થઈને એકજ

આંખો બંધી

મગજમાં તેવી રીતે ચાલે છે તેનું જ્ઞાન
પણ આપણને ચતુર્ નથી. આ ઉપરાંત
મે આંખથી બીજી લાલ એ છે કે
ઘનચિત્રદર્શનનો અનુભવ મળી શકે છે.
તેની આવી કરવા માટે એક પુસ્તક કેવી
રીતે દેખાય છે તે જુઓ. પુસ્તકને તમારી
સામે ઉભું રાખીને એકલી જમણી આંખે
તેના તરફ જોશો. તો આકૃતિ ૧૦ ના
જેવા મપડે આકાર-પુસ્તકની એક
આણુનું તલચિત્ર-દેખાશે; એકથી ઠાપી
આંખે જોશો તો આકૃતિ ૧૧ ના
જેવા બીજા મપડે આકાર દેખાશે.
જાને આંખ પુરતી રાખીને જોશો તો પહેલાં
આકૃતિ ૧૨ ના જેવા ઘન આકાર દેખાશે,
પરંતુ બે આંખની ચિત્રસંયોજક શક્તિને લીધે
તમે આકૃતિ ૧૩ ના જેવા આકારનું પુસ્તક
જોશો. બે નેત્રથી
સાથે જોવાથી આ
મગજી ઘનચિત્ર

આકૃતિ ૧૦
આકૃતિ ૧૧
આકૃતિ ૧૨
આકૃતિ ૧૩

હાંનારને મહેનત વધારે પડે-તો બે કરતાં
એક હોય તો શું બોલું ?

બે આંખથી જમણું દેખાતું નથી પણ
નું દેખાય છે તે વધારે ઝાકું અને વધારે
ચોક્કસ દેખાય છે. ઉપર આપેલા સખજાઓ
ઉપરથી તમને લાગતું હશે કે બે આંખોનો પહેલો
લાભ તો એ છે કે દરેક વસ્તુઓનું
અંતર સારી રીતે માંખી શકાય છે.
જોનારની આંખો અને દરેક વસ્તુ-
ઓની સાથે થતા પ્રજ્વાળી આપણી
ઉપરથી તેમના અંતરનો અંદાજ
નીકળી શકે છે; આપણી બે આંખની
વચ્ચે આશરે બે તરફનું છેડું છે
તેથી પણ આ કામમાં મદદ મળે
છે; આ કામ મટલી પ્રકૃતિથી ચાલ

આકૃતિ ૧૦
આકૃતિ ૧૧
આકૃતિ ૧૨
આકૃતિ ૧૩

દેખાય છે; એક આંખે જોવાથી
તલચિત્ર (સપાટ) દેખાય છે અને તેથી વસ્તુ-
ના વાસ્તવિક રૂપ અને રંગ વીરો સંપૂર્ણ
જ્ઞાન મળતું નથી. આ ચિત્રસંયોજક શક્તિને
બીજી અનુભવ તમને આકૃતિ ૧૪ માં માંથી
મળશે. પાંજરું અને પક્ષી એ બે જુદાં ચિત્રો
છે; તે મધ્યમાં મુકેલી લીંબ
ઉપર એક બીજીની સામે જોઈતું
પણ મુકીને એ પત્તું તમારા
ગાંઠને લગાડીને જુઓ. પહેલાં
પાંજરું અને પક્ષી દૂર લાગશે.
પણ ધીરેથી જોશો તો પક્ષી
પાંજરામાં એકઠમ આવી ગયેલું
આકૃતિ ૧૪

આ મટનાનો લાભ તમને
ઘનચિત્રદર્શક (રીટીઓ-પેપર) ની

આકૃતિ
દર્શાવે

રોષ કરવામાં આવી છે. તેમાં બે સપાટ ચિત્ર-ફોટા-ઉપરથી એક ધનચિત્ર ઉદભવે છે, તેમાં વસ્તુઓ બીજા ઉપર ચીતરેલા ચિત્રો જેવી દેખાતી નથી પણ સિદ્ધાંતે ફોટોગ્રાફ પુનઃ જોવા આબેહુલ અસંવરણના દેખાવ છે. આ કેવી રીતે થાય છે એ એવું દેખ તે આકૃતિ ૧૫ માં જુઓ. મનરમી અને જ એ સાચા ચિત્રોનું રચાનું છે, તેની ઉપરથી પ્રકાશના કિરણો મં અને ૧ નામના કાચમાંથી વક્રીભૂત થઈને ૨ અને ૩ નંબરે ફેન્ડીભૂત થાય છે અને ત્રાપીજ એક ધન ચિત્ર દેખાતું હોય એમ લાગે છે. એક અપખંધી અણુ ધનચિત્રરચનાનું અસંકલ્પ છે.

આટલું વાચ્યા પછી તમને લાગ્યું હશે કે બે આંખ ફુલીયાના પાપ રેવાને માટે અથવા ફક્ત રોજાને માટે પ્રજા હોય તેમ નથી પરંતુ એક આખના કરતાં વધારે સાકર દેખાય-તથાદર્શનને બરસે ધનદર્શનની લાજ થાય. અને દરેક સંજ્ઞા રૂપ, રૂઢ, અનર વીગેરેનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થાય તેને માટે બે આંખની ખાત જરૂર છે.

હવે બીજા ફોટોગ્રાફ પ્રાણીઓ કરતાં ઓછાં નેજ હોવા છતાં મનુષ્ય વધારે સાકર હોઈ રીતે દેખી શકે છે તે જોઈએ. એક જાતની માખીને ૧૨૦૦૦ આંખ હોય છે પણ તેનાથી કે વધારે દેખાતું નથી કારણ કે પ્રકાશના કિરણો આટલી બધી આંખોમાં થઈને મગજમાં જઈ શકે તે જતાં મગજ થઈ નામું હોવાથી તે

કિરણોની પુરેપુરી પ્રતિમા તેના મગજને મળતી નથી પણીઓની અને બીજા જાતી પ્રાણીઓની આંખો બે જુદી બાજુ ઉપર હોય છે તેથી તે દરેક આંખે જુદું જુદું છે અને તેમના જ્ઞાનતત્ત્વ દરેક અખત માટે જુદા હોય છે તેથી તેમનામાં એ બે તે સંદર્ભનું સંવેગન કરવાની શક્તિ અલગ નહીં એવીજ હોય છે, તેથી આકૃતિ ૧૬ અને ૧૭ માં સીધી બીડીમાં તેમજ ૧૮ જે છે, ચક્રી ધીવડીલાટ કરતી હોય તે તે વખત તેને ઉગ્રકવા જતા તમને કાંઈ વખતે લાગ્યું હશે કે તે દરેક જગ્યાએથી તમને અને તમની સાકરિતે જોઈ શકતી નથી. મનુષ્યની આંખો સીધીના ઉભામાં ઉભા લાગ ઉપર જમણેલી છે, અને નેજ એકજ બાજુ ઉપર હોવાથી તેને વિશાળ દૃષ્ટિજેત મળે છે અને ધનદર્શનની પણ લાજ મળે છે. તે ઉપરાંત મનુષ્યના મગજનો મોટો ભાગ પ્રકાશના કિરણોની સહાયે સમજવાને લાયક થયેલો હોય છે, તેની ડોહની શોધવ્યુને લીધે તે સમજાય માટે વિશાળ સરખા જોઈ શકે છે પરંતુ પાછામાં પાછા બીજા બે આંખો દેવતા પાણુ જોવાની તકનીક ન પડે અને આરે બાજુ જોઈ શકાય એટલે લાજ થાય કે નહીં આ પ્રશ્નને ઉત્તર આપતા આપણે શક સમજુ જોઈએ કે બે બેઝાની ગારી કરતાં ચાર બેઝાની ગારી મવાતી વધારે સુરકેય થઈ પડે છે; અને તેના વધારે જતરી જઈ શકાત નથી તેથી ચાર બેઝા હોવા જોવાના જ નહે છે. તે પ્રમાણે પાછા બે

આકૃતિ ૧૫

દિશોરમલ આવીને તેને કાઢણી કરે છે કે તમે સરકારની ઝેહરી કરો, જેથી મને ખીલાબ મળે, હાંમતકુમાર તેની ઢેહરી કરે છે; એવામાં સસરાએ કહેલા ફેરફારની જાણ પતાં તે થોડે છે, પણ તેના મનમાં નીલાન કરે તેડું કાઢી ન હોવાથી ન છુટકે જીવ રહે છે. એકઠામાં દેવીસિંહ આવે છે.

(હવે આગળ વાંચો)

(એક ક્ષણભર બંને દોસ્તો મુંઝા રહે છે. પછી દેવીસિંહ બેખબર હસે છે.)

હાંમતકુમાર

તને આમાં હસવા જેવું જણાય છે !

દેવીસિંહ

હાં નહીં હી ! હી ! ! હી ! ! ! આ તારે સસરા પરતીસમ ધેરવાન અને સદનસીસ, કલપકલસમ મનચિતિત-હાતાર. તને પણ માયાનો મળ્યો છે. બચ્ચાછ (તેના સાથું જોઈ નીરખી.) પણ, ભગવાન તારું ભણું કરે. આમ જીવક જેવો બાબો શાનો બની ગયો છે ! જરા હસતો ખરો ! તું તો જાણે થોડે મહેલા સંબામસદ્ગ વીરને વાંઠ આવવાથી પાછું વળતું પડ્યું હોય એવો લાગે છે. જરા હસતો ખરો ! એવી તે થી આજ છે !

હાંમતકુમાર

તારી વાત સાચી છે.....સસરાજીએ મારી ન ધારેલી સેવા બજાવી છે.

દેવીસિંહ

સેવા ?

હાંમતકુમાર

હા, દોસ્ત. એક મહીબરના મોઢમાં હું જન્મભરની મુખાંધ કરતો હતો તેથી ગટકથો ! હી ! હી ! ! હું એકપલીપતવાળો થવા જતો હતો. હી ! હી ! ! બેરીંગે રમજી થવાની લાલસા રાખવા જતો હતો ! પણ મુલાએ પહેલેજ પગથીએ સસરાજીએ સીડી કાપી નાંખી છે !

દેવીસિંહ

દિશોરબાણની મુખાંધમાં તારી વહુને શા માટે દોષપાત કરેલ છે ? એ તો દેવી જેવી છે !

હાંમતકુમાર

રહેવા દે ને ! હું તને કહું છું ને કે, બાપ તેથી બેરી. એને હું આલિંગન કરવા જઈ તો હવે સર્વિલ લસણની ચટણી વાઢ આપશે... મારે તો થલુંએ મન હતું કે ઘેર રહી ચઠકપ, બનવું... પણ ધરમું તો આવ્યું હોય ! (ખીરસામાંથી મહીઆળ કાઢી જીએ છે.) સાહેબજી.

દેવીસિંહ

કેમ, ક્યાં ચાલ્યો ?

હાંમતકુમાર

પરોબાદ પાસે... ખીચારી બે કલાકથી મારી રાહ જોવા કરતી હતી.

દેવીસિંહ

નહીં જાણ, રહેવા દે. ઉપજ રીસે તમાજ કામ કરી નાખવું નહોં.

હાંમતકુમાર

મને બહીં એ ભોડા બંધીવાન કરવા માગે છે ! મુલામખીરી આશપવા માહે છે.

દેવીસિંહ

તેટલા માટે પરીબાને ત્યાં ! સાંભળ તો ખરો !

હાંમતકુમાર

તું કહેવું છે !

દેવીસિંહ

કમ્બલિલ સાથવું તારું કંઠવુદાં !

હાંમતકુમાર

અને હા ! એ તો હું જીવી ગયો !

દેવીસિંહ

આજ રાત્રે બે વાગે કલમની પાછળના મેઘનમાં.

હર્ષિતકુમાર

વારે બહુ સારું. એ કમળમિહને પણ
નાઈ રહેશે કે...

(તારાદેવી અને જગમઠર સાથે)
તારાદેવી

પધારો છો બહાર ? (કુમાર સાથે જાન
કરવા જાય છે.)

હર્ષિતકુમાર

(કસ્ટોડીયા) છ, હા ! (આંખો
જમ્ય છે.)

જગમઠર

પણ મું તો કહેતી હતી ને, તારા, કે
તારો પર અજબ બહુ જ પુષ્પોન્મજ્જા
- હો. હું તો એના મહેરા પર કે એવી
નીચાનીચો જોતો નથી.

તારાદેવી

અને પશુ સમજ પડતી નથી. ...

દેવીસિંહ

બહી બહુ મ બીર આપત જતી મહા
' છે, રાખીછ, આપની મેરઢાજરીમા.

તારાદેવી

કેમ વારું, કાઠર સાહેબ (ચિંતાગુર મોઢે)

દેવીસિંહ

આપના પિતાને જાનઅકાસમો, બહાર
આવવાનો બહુ લોભ છે.

જગમઠર

કિસારને સોમ (હસે છે.)

દેવીસિંહ

એવે હર્ષિતકુમારના નામ પર બહુ
આજ્ઞા બાધી હોય એવું જણાય છે અને
એની મદદથી.....

જગમઠર

મેરાનેટ બનતું હશે (હજુ હસે છે.)

દેવીસિંહ

એક પચાસી આગળ. મેરન બનતું
છે ! (બને હસે છે.) પણ કુમાર ના પાડી
એટલે બાપુજી પીડાયા અને તેથી આ
દાવ્યવીની અગ્નીએ બરડીતા થા કરવા પડ્યા
છે (મ બીર રહી) અને બીક માત્ર એજ
લાગે છે કે એ લડાઈને અતે મેઝવરી
પાતી રિટ જનાઓ સો આપને સિર ન
આવે, રાખીછ !

તારાદેવી

કેમ વારું !

જગમઠર

એ તો રૂબીરુ છે તારો બાપ એ આ
પર કુમારને આજ્ઞા બનાવી દેશે તો એ
બીજો જા મન બહેવાવવા જઈ.

તારાદેવી

મન બહેવાવવા !

દેવીસિંહ

હા. મેન, જગમઠરએ કહ્યું તે બહારજ
સત્વ છે. હવે તો માત્ર આપનાજ દાયમા
વધુ નુકસાની અટકાવવી પાડી છે. નો
બહુ સાહેબને તમારા પર પ્રીતિ હોય તો
કુમાર અને બાપુ વચ્ચે આપને આવવું
પડશે. હજુ કે મધુ વચ્ચે મધુ નથી. હજુ
બાપુ કાયમા છે.

તારાદેવી

(જલ્દી આસનેથી) " મધુ વચ્ચે
મધુ નથી. " " બાપુ કાયમા છે. " અને તો
આજ કપારી કરારો છે, કાઠર સાહેબ ?
મારે એના તરફથી બધી બીતિ
રખવાની છે !

દેવીસિંહ

આપના પિતાજી તરફથી મેન !

તારાદેવી

(સહેન ફરકેરાપલી) નદી...આપ કેંક
 છુપાવે છે અને બધું જાણાવતા નથી. એક
 દિવસમાં-એક પરીમાં મારા સ્વામીને સુઘણે
 સ્નેહ મારા પિતાના ગમે તેવા દોષ દોષ
 તેની ઉડી નામ નહીં. ખરું કહો; કુમારને
 કોઈ બીજી મળી છે !

દેવીસિંહ

નદી, રાણીજી, પરંતુ.....

તારાદેવી

ચુકિત બધી રહેવા દો. દારિયર સાહેબ,
 અને ખરું કહો ! મારા પર શોક છે નદી
 વાર !

દેવીસિંહ

મીરાં ધાળે બેન !.....

તારાદેવી

(ગભરાપલી વિચિત્ર) મને લાગે છે.
 હું તે જાણી મઠ ! હું મારા સ્વામીને તેની
 સોઝાં ભેટ છું.....

દેવીસિંહ

નદી, નદી, રાણીજી. એને તમારા પર
 બદ્ધ સ્નેહ છે.

તારાદેવી

એમને અધી કમાક પડેલાં મારી પીડાન-
 ન નહોતી. એને મારું જાણું તો હું નરેતી !
 (રામભેડે ચહેરે.) પણ પેલી ખાસે ફગીબાદ
 કરવા ગયા ! (આંસ પડે છે.)

જગમોદર

(રામભેડે ચહેરે.) રહ ના, બેટી. રહ
 ના ! એ તો દયા ખાયા ગયા હશે. જ્યારે
 તારા બાપ મને જુન પછાવે ત્યારે હું પણ
 એજ રહેતો હોતો.

(નોકર એક કામને તર્ક આપે છે.)

નોકર

કુમાર સાહેબ મારે પગ છે !

તારાદેવી

કુમાર સાહેબ જલાર પધારી છે ! પેલી
 મેજ પર રહેવા દે. (નોકર પગ મુકે છે.
 તારાદેવી બેસા કરે છે.) કેવું લાગ્યું છે !

નોકર

છ. બાપ સાહેબ. પરીભદ્ર બેગમનો
 મેસો લાગ્યો છે ! (નોકર નામ છે.)

તારાદેવી

(દેવીસિંહને) પરીભદ્ર બેગમનો લેવો !

દેવીસિંહ

(એનો આંતરિક ખ્યાલ ચેતી ગયા
 દોષ તેમ) હું દમણીજી રસ્તામાં કુમારને
 મળી જાઉં, આપો તો પગ, હું તોતમ
 એમના હાથમાં મુકીશ.

તારાદેવી

(ખિન્ન વદને દશતી.) આપને દેહન
 લાગે છે કે હું એ પગ ખોલીશ, નદી વધુ !

દેવીસિંહ

(સરમીદા) એ શું બોલામાં, રાણીજી !

તારાદેવી

(મનનો ખ્યાલ મેરિથી બાલે છે.) પગ
 આ મારે લખ્યો હશે ! શું એમને પેલી
 સાથે મળેલા થશે હશે !

જગમોદર

(મંદસ્વરે. જરા પમકાવતો દોષ તેમ.)
 આ તું શું બોલો કરે છે ? એ પરીભદ્ર પગ
 ધારે છે તેથી દોષ તો શું તારે પેર તારા
 પત્નેક કામચી બોકલાને એની નાશની-
 આત કરે ખરી ! એની એટલી ટીકત
 પણ દોષ !

તારાદેવી

સીમત ! મારા જેવી કોઈને કમચાન્ડ
 લોકનીતી મી જરૂર છે ! અને હું એમ કરાં
 કરું છું કે મારા પરનો અને એનો અતો
 નામ પ છે ! હું તો માત્ર એમજ મારું પ
 કે દીમતકુમાર એના પર નામ છે ! એક
 જગમોદર !

દેવીસિંહ
નહીં. નહીં બેન. હું આપને સોગન
પૂર્વે.....

જાજતમાં વ્યવહારશુદ્ધિવાળા સોગન જરૂર
પણ હંજાર રાખે નહીં ! ગમે તેમ હો
પણ મેં આપને કાપતી કુચના કરી છે

અરે આ પત્નીપ્રિયમાં શું વિધિવિજય જમાવા દરે ? તારા સોગમને કે કલ્યાણનારા ?

તારાદેવો
સોગન, કાંઈક માલેય ? કેના ઘણેય ?
મારા સોગન આમો છે ?

દેવીસિંહ
મારું કરો, તારાદેવી. મારા સોગન
આવાથી કે વળવાનું નથી કારણ કે આવી

અને તે કેમ દૂર કરવું તે પણ બતાવ્યું છે.
આપના અને કુમારના મિત્રનો પરમ મેં
બળવંચો છે ! વધારે હું શું કરું ?
(અવ છે).

તારાદેવો
જયકાશ મારું સર્વસ્વ મધુ. એક મહિના

વાર્તાલાપથી મેં જે કે અમર કરી દશે તે
સૌ ધોવાઈ ગઈ ! એક ઘડી પહેલાં તો એ
મને રાણી-દેવી કહેતા હતા ! પણ પિતાજીની
વર્તણૂકથી એમને જાન આવી ગયું હતું કે
હું, તો હજી માત્ર અણિપુત્રીજી છું !

જગમગદર

એટલે ? અણિપુત્રી એટલે સારી સી ન
થાય ?

તારાદેવી

(એને ઉત્તર ન આપતાં પોતાનો આંત-
રિક ખ્યાલ મોરથી બોલતી વ્યથા છે)
મારા શ્રેમથી એને અમર થાત ! મારી
ખાઈતાથી એ પીગળત ! અને લાગુ કે
એ મારા તરફ આગવીશ મારાથી રીઝશે,
મારા પર હોમાશે, મોહાશે, પીસશે. પણ
જાપાએ એને વાટ લુપ્તાવી ! શોભ ? તમે
પાશે છો, જશુભાઈ, કે એ ખીનવદ અરેખર
મારી શોભ થઈ ચુકી દશે ? બોલોને !

જગમગદર

હાં ! ખીનકુત્ર નહીં.

તારાદેવી

પરીનત પર એમન મોહ છે એમ અને
ખ્યાલ દેતા પણ મારી શોભ ? એ તો મારાં
સમે પહેલાંજ છે મારા વરે દસમબેરી
હરી હોય તોજ સત્ય છે.....

જગમગદર

(હું બોલતું ને ન મુઝકાવી) હા.
તારી.

તારાદેવી

તો તો સમે કરતી વેળા અને ત્યેજા
પહેલાંજ એમને નિમજ દરિયા દેખે દેખે
કે અને પાલી ચક્રવાત નથી... (દસમબેરી પહેરે)
અને એક રીતે ખીનવાસીએ પણ પિયારે
સમદરે રાખી નહીં. વદાવા !

જગમગદર

(રીજ રીજ) અમર નહીં.

(આ વાર્તાએ અત્યંત રસિક પણ આજ વાર્તાએ અમર)

તારાદેવી

તમે પણ અમરો જામે છો. કાઠા ?
(ઉશ્કરાએલી) તમે મારા વર સામે એવા
ચક્ર દેખ કરો છો ! તમને ખાતરી આપું છું
કે મારા વર એવી દસમબેરી કરેજ નહીં !
બોલોને, કાઠા, કે વવાળ તો આપો ! કહોને કે
મારે વર એવો બેઠમાન દસમબેરી નથીજ !

જગમગદર

ના. ના. નથીજ !

તારાદેવી

ત્યારે તમે સોગમ ખાઈ કહો છો કે એ
નિર્દોષ છે ? ને વહેમ આપુવાનું કારણ
નથી ! કહોને કાઠા સોગમ ખાઓને !

જગમગદર

(એમ કહે તપી તારામે અમ જાણે) હા,
હા. હું તને સોગમ પૂરક કહું છું કે તારા
વર નિર્દોષ છે !

તારાદેવી

(વળી વદાવાસી) પણ ત્યારે મેં શી એને
અલી તમે છે શા મારી ?

જગમગદર

અરે પાદ મેળાવાનું આમંત્રણ દર્શો.
બીજું શું ?

તારાદેવી

મેળાવાનું આમંત્રણ ! અને તે ત્યેજા
સાથે મેળાવાના મેટલું અપત્તન ! (સાગર
પર મેળાનયેજ દેવ લે.) અરે ના
પરખીકિઆર્થ શું સિપરેજ લખાતા દર્શો !
અરે સોજાગ્ય કે અન્યાન્યા ! (જગમગદર-
લાલો) આતો જશુભાઈ આપનું અલીવી
જતાં રહીએ. નિ કામને અને જલુ જરે જ.
અને જલુ મન થયે જાય છે.....

જગમગદર

હા મેન, આત લાલો. (તારામે કહી)
પણ મારી નથી.

(નિર્દોષ જાણી આવે છે.)

માટીનું મુલ

લેખક

શ્રી. અમરદાસ ફરમાણી અમરદાસ

(અધ્યાત્મિક કંઈક)

ઓ વાંચનાર !

માથ તિલનો મલ્લર હું નો
કાપ્યા હું રમવાને બાકે,
તારામાં હું અરથ માથ
ને રીતગીતો માથર છુનો
તે કમીઠા મરજવા માથ
પણ કે માથે,

તે પડેલા પડાવ અવાજ, ને તા કુળ બરે મુજ દાથ ૧

“ ૨ રજાપીર !

કેલા કુતરા નો અથ પાપો
દાપો મપાજી કાપી બાપ
પણ એ કેમની ઉત્તરકર !
ભાથ પડીને ઉઠે રૂઠી નાપી
તોરે કે છાંટે નિજ કપ,
અથ રજાપી !

શાવર છપો મુખો ભાજ, રજાપીરો મરને રજાપીર ! ૨

* આ કાદ નરો રમો કે કરેલા કિરકોલા કમે કિ.પાપના
પાંખા સરિરેક વિલકુળી કલકેકેલેલ અર્થ માપનારો તા
તદન કદ ન.કે કે

એની છબી

વેળા

૨૧. પુનઃકેતુ

વિવેચન.

૨૧ દુષન મહેલા

મહેલને લાગુ કે કાળમા કેડ કાણ છે. માણસ એવકુલ હોય કે નીચ હોય એવુ જાણુ કે મહેલના ધરનીજ સાન એક માણસ રહેને. તે કે મેલા વહેને હી મહેલ ના ધર સારે તાકાને એમને. ને ઈંદરા આમથી તેમ કરે એ બધુ જોને. પછી ઈંદરા માણુ હોળવા મેસે એટલે જાને એને હીકારે બાળ્યો એ આજ પણ નહીં ફેરવે. એવાજ કરે. તાકાવાજ કરે મહેલે જાણુ માણુસ એવકુલ છે, નીચ છે અથવા મહેલ છે તેમે એ વાત પ્રથમ તો કુર્વંસ કરી પણ તેમનેમ માણુસની વિચિત્રતા! જપતી મધ. મહેલની શાંકા સખલ ધવાનુ એક કારણ હતું. એને ત્યા આખો દિવસ યવગાર રહેલો ને રાત્રે ધમાય લાગીજ હોય.

થોડા દિવસ પછી તેણે ધર જદનાજી. મહેલની પાછળજ પેલો માણુસ ધરની તપાસ કરેલો હતો. ને તેણે પણ એક ધર શોધી કાઢ્યુ. પહેલાંના ધર કરતાં એ વધારે સગું ન હતું પણ વધારે થોડા હતું. મહેલની આ ઈંદરાના દીવાનખડ આગળ તે દીવાના માણુસની એક હતી.

આણુ ક્યા મુખી સદન થાય ? મહેલે તેને જાણતર અપાટાળ લેવા નિયમ હતો. નેણે ધીમે ધીમે તેની સાથે મિત્રતા જાળી તેને ખબર પડી કે તેણે નામ સરોજ હતું. સરોજને માઠ મિત્ર પ્રદુલ્લભ દ્ર મહેલની સાથે એકજ કોણીસમા હતો. પ્રદુલ્લભ દ્ર મારફત મહેલને સરોજની થોડી થોડી ખબર મળી સરોજ એકોજ હતો. મહેલ તેને હવે ક્યારેક જમવા આમનણુ આપેલો. પણ એની હાજિ ઈંદરા પર જાની થોળીજ હોય ! પેલો માણુસ !

મહેલે થોડા દિવસ મહાર ન નીકળવા હતું. સરોજ હવે ધરમાજ રહેલો. મહેલને હવે મોઢસ ખાતો થઇ કે સરોજ ગિરકુદ નથી નીચ છે.

પ્રદુલ્લભ સરોજને ત્યા વારંવાર આવેલો સરોજ એકપોજ હતો ને તેથી પ્રદુલ્લભે ત્યા કેટલીક સ્વનજતા હતી જતા સરોજના જીવનથી પ્રદુલ્લભ અજાણ્યો ખરા. એટલુંજ જાણુલો કે તે રાત્રિના સાતથી આઠ કપાક જાય છે. ક્યા જાણ છે તે કેટલે ખબર ન

તે હંમેશાં પહેલાં હોતી મહેંદના ધર રાખે
ત્યારે બેસતો—

હતી, ને આખો દિવસ તેા ઘેરજ બેસે છે
એ મહેંદે કહ્યું હતું.

અવધારિયનું કામ સાધારણ માણસને
આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રજ્ઞાને લાગુ કે
સરોજ વીરો કે જાણુને લેણી. પણ
મરોજની વાત કોઈની સાધારણ હતી કે
તેના પીએ કે જાણુ રાક્ષસ નહીં.

એક દિવસે મહેંદે ચોટાવળ કરી કે આજે
સરોજને નાહી હમાં છે. તોજે પ્રજ્ઞાને
વાત કરી. પ્રજ્ઞાને ચરકરી મળે તેા જમણું
ન મળે. એને સ્વપ્નાન લાદીને ને કુલક-
પૂર્વે ને દિવસે માંજે જ્યારે સરોજ
નીકળે કે તરતજ મને-પાછળ નીકળ્યા.
ગરોજ મળીકી પડતી એક જાડ પાસે
આવી પંખિયે ને ત્યાંથી મળી એક તરુન
સાથ નેવા પડેને આવ્યો મળે. તેજ મળ

પછી ત્યાં હોતો પ્રગટ્યો. અંદર કોઈ ખીણ
નથી કોઈ મહેંદ તથા પ્રજ્ઞાને ખાતે
મળ, સરોજે દાર બંધ કહ્યું ને મહેંદ તથા
પ્રજ્ઞા ત્યાં વિચાર કરતા રહ્યા. આજે સરોજ
હવેલ કરનાં વધારે વખત રહેલ. તે પાસે
નીકળે ત્યારે તેના હાથમાં એક સુંદર જાણી
હતી. મહેંદે કહ્યું: “પ્રજ્ઞા! સરોજ તું
કામ કરે છે?”

“એજ ખબર નથી તો?”

“ત્યારે તું એક કામ કરીશ.”

“શું?”

“સરોજને હવે ઘેર ગયા પછી તરત
નાટક જોવા તેડી જા.”

“એ તો અપરોજ?”

“બીજી બાજ્યા તું કરીશ તે તને પછી
કહીશ.” પ્રજ્ઞા સરોજ સાથે ઘેર પહોંચ્યા.
ને તે જ ને નાટકમાં ઉપાડ્યા. હવે મહેંદે
પીમેથી સરોજના હાથમાં પગ મુક્યો. મહેંદે
દીગળખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. ઉપરની બારી
બંધી ખુલ્લીજ હતી. દાદરાનું બારણું બંધ
કરતાં પણ સરોજ ખુલ્લી હતો. ને નીચેના
ખંડની એક બારી અર્ધી ખુલી હતી.
મહેંદે ત્યાંથી ઘરમાં જત, જે જાણી સરોજ
ના હાથમાં જોઈ હતી તે તરત ઉપાડી. એને
જોવાનો વખત ન હતો. તરત રવાના
મળ મળે.

સરોજ રાત્રે આવી મુઠ ગયો. સરારે
મહેંદ આનંદપૂર્વક પેતાના ખંડમાં ગયો.
સરોજ તરફ દારખ જાણી જોઈ રહ્યો હતો.
આજે મહેંદે મોટી રોષ કરી હતી.

એજે ઘેર ચોપરો હતો. સરોજ મિત્રકાર
હતો ને હિંદીની જાણી તેજી મીતરી હતી.
મહેંદે તે પાસે હતી ને તે તરફ હિંદી
વેઈ રહી હતી. તે પારંપાર ચોપરી હતી
“તમારી જુલ સાથ છે હો! મારી આંખ

હતો. માત્ર સરોજની ગમગીની વધતી જતી જ્વેષ તે શી રીતે દૂર કરવી એ ચિંતામાં પ્રવૃત્તિને કે સુખનું નહીં. એણે તપાસ કરવી શરૂ કરી કે હવે સરોજ રાત્રે ક્યાં જાય છે કે નહીં? સરોજ રાત્રે જતો પછુ હવે બહુ થોડીજ વાર હતો. તે અંધી કલાક-મંજળ પાછો ફરતો. હજી એ ક્યારેક પુછતો: “પ્રવૃત્તિ! આપણે જાણી લાગ્યા હતા કે નહીં?”

પ્રવૃત્તિ બળને અંતઃકરણે જવાબ દેતો: “લાગ્યા હતા એ વાત ચોક્કસ છે. મૂળ થઈ. તમને એ બહુ ઉપરોળી હતી?”

“હા.”

“પૈસાની જોડ દરો તો હું પૂરીશ.”

“પૈસા શીવાયજ એ ઉપરોળી હતી.”

સરોજ આઠડું બોલી શીકે. પડી જતો. જોના નપદમાં દર્દ હતું. પ્રવૃત્તિનું અંતઃકરણ બહુ કંપનું પણ મહેદને જાણી ઊઠી ન હતી. તે કહેતો. “મારી રજા વિના ઈલેસની જાણ લેવા આટલું તેના પર વધારે ન કરી એવું તો શકે.”

સરોજના મહેદ પર ઉદાસીનતા જવાબ છે એ જ્વેષ એક દિવસે પ્રવૃત્તિ તેને મહેદને ત્યાં તેડી જવાનો નિમ્મન કર્યો. સરોજના એકદમ ગરબેના વર્તનથી મહેદને પણ આશ્ચર્ય થયું હતું. સરોજે હવે કાઈ દિવસ મહેદના ઘર તરફ એવું છે એ બાનું નથી. મહેદ ઈલેસને કહેતો: “એવું! એને જાણ છે કે જાણી મારી પાસે છે પણ બોલી શકે તેમ નથી. એટલા મહેદજ આ વર્તનમાં અસાધારણ ફેરફાર છે.”

ઈલેસ કે એવતી નહીં. સરોજના મહેદ પર એને વિશ્વાસ હતો. અને તેથી એ મહેદની પિરુદ ન બોલતાં હવેયાં જાણી રહેતી.

મહેદે વાતમાં ને વાતમાં પુછ્યું:

“સરોજ! તમારું ચિત્તકામ બહુજ વખ-જુલ છે?” બાળે પ્રવૃત્તિ સાથે સરોજ મહેદને ત્યાં આપ્યો હતો. ને મહેદ સરોજનું “માય” કાલવાનો હતો.

“અને બહુ શોખ નથી.” સરોજે હુંકારમાં જવાબ આપ્યો.

“કોણની જાણી ચીતરી છે ખરી?”

“ના ના હમણાં તો નહીં.”

મહેદ જ્વેષ રહ્યો: ફટલી મળતા!

“અંધી તમારું કોઈ સચું નથી કે શું?”

“નહીંસો.”

પ્રવૃત્તિ વાત બદલવાના હેતુથી કહ્યું: “સરોજ આજે એક સવાલ પૂછું?”

મહેદ જ્વેષ રહ્યો. સરોજ બોલ્યો: “પુછ.”

“હંમેશ સાંજે તું ક્યાં જાય છે?”

“કેમ જાણે ક્યાં? મારે શેર!”

“એ તારું ઘર છે?”

“હા.”

ઈલેસએ પ્રવેશ કર્યો. મહેદે કીકી કીકોને એવું. સરોજની અંખમાં આંસુ હતાં. મહેદ પર કંઈક હાંક હતી. મહેદે વિચાર્યું: “એવું એવો મહેદો: હજી ઈલેસને જાણી ફરે છે. જો નીચવાની કે દર? એ રહી શક્યો નહીં. એણે જોનારથી પુછ્યું: “લારે તમે હમણાં જાણી ચીતરી નથી?” ઈલેસ સ્નેહ બળે લગભગ છુટ્ટ: સરોજ બોલ્યો. એનો સ્વર વધારે કર્યું હતો. “હમણાં જાણી ચીતરી નથી જાણ...”

“માય?” મહેદે પુછ્યું.

“એક અપવાદ શીવાય.”

“કેમજી અપવાદ?”

“ઈલેસ! અને તે પણ રાત્રેજ. મારું મુખ પરમાં.”

મહેન્દ્ર ઉભો થયો. હાલિસા જેલ
રહી. મહેન્દ્રની પાછળજ છત્રી હતી મહેન્દ્રે
કોઈએ કહ્યું : " હાલિસાની છત્રી રખાવી ના
" "તરડ" સરોજે પુલક્ય

પ્રકલ્પ. આ છત્રી ? "

" આ તમારી મા છે ? " મહેન્દ્રનો અવાજ
ધીમો પડી ગયો.

હા માત્રી ના હાલિસા એ મત્રી મધ.

" એ તમે જાણ ન પડે, " કથારલિક મહેન્દ્ર જોલે, " વિચારે તો
મણકને કુલકના કે નહીં " જાત્રી આલ જોલું રખા માત્રો "

" હાલિસા જુઓ આ છત્રી "

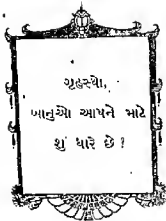
એના જેવાજ જાત્રે મહેન્દ્રઆ

સરોજ છત્રી તરફ દોડે એવી આલ

હાલિસા છે. "

મોત્રી આલ માત્રા જાત્રા દાત્ર એ મહેન્દ્ર
મેત્રી કોત્રો : " આત્ર માત્રી માત્રી છત્રી "

સરોજની આજમાત્રી આલુ તપત્રા
દાત્ર ને છત્રીના પત્ર મોત્રાના દાત્ર

૯૪૬૬૬૬૬૬

લેખક:

રા. 'દરના'

વિષયકર:

રા. સુશીલ

૯૪૬૬૬૬૬૬

અ મારા દોષાકાકા હેલા હેલા વડપણને સુધારાવાલાના સાથનાં ત્વેકાયા છતાં જીવાનીની એકદારીએ જલસો તેમજ વડપણનાં હેલાહ અને હુરસાથી ધણી આપેા. પાર્વતી કાકી ખાસમાં ૬૦ વર્ષની વયે મરણ પામ્યાં હતાં છતાં દોષાકાકાને મરણના દેહનો કારી થા લાગ્યો હતો અને ફરી પરજીવાના સમાવશામાંગોના આમદ છતાં પાર્વતી કાકી જાણેના પ્રેમને લીધે તેમજે મરતાં સુધી વિધુરજ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. દોષાકાકા જીવનમાં જરૂર નિષ્ક ખરા, પણ પાર્વતી કાકી તેમાં ન હોવાથી જિતેન્નને અલાવે તેમની રસિકતા ઝાઝી ખીલી ન હતી. પાર્વતી કાકીએ રંધ શીકૃષ્ણ પરમાત્માના જેવો હતો અને લોકોની નજરમાંથી હડપણ જતાં જવવા મટિ તેમજે આપ આંછ ખીલામાં જેવો જાતી ફરવા નીકળતાં હોયે રસિક દોષાકાકા તેમની પૂજામાં ફરી નાખવાને સુકતા ન હતા. વડપણ તેમજે સંસાર અતોજ રહ્યો

હતો પણ પાર્વતી કાકીના મરણે દોષાકાકાના હૃદયમાં મહાન દેહકાર થયો જેલપાચલ ફરી નાખી. જે દોષાકાકા એક વાર આખી જીવનને વિહારતા હતા તેમને હવે નેના તરફ માનહુદિ ઉત્પત્ત થઇ. પત્નીના મરણ પછી તેમજે થઇ ગયલાં પાપનું પ્રાથલિત કરવા માંડ્યું હોય કીધો ખ્યાલ તેમના ધાડા પરિવશમાં આપનારાગોને થયો હતો. સરકાર કરકસરની પીમાપત તે હજી હમથાં કરતાં શીખી છે પણ દોષાકાકા જલસે ત્રિકાલ જાતી હોય તેમ તેમજે કમાવાનો આરંભ કર્યો ત્વારથી કરકાર કરવા માંડી હતી છતાં પાર્વતી કાકી પાછળ પ્રુણ કરવાના હેતુથી તેમજે પોતાને હાં વારવડેવારે રસી-પુરોના મેળાવડા કરવા માંડ્યા. આ મેળાવડામાં તેમજે સંસારમુધારા અને દેશાંતરના પ્રયોગ ઉત્પત્તી અર્થેના હતા જોટલુંજ નહીં પણ જોટ વાગે સમાંસંજીઓ અને જોળ-ખાણીજવવાસામેજ આલતાં હોવાથી રસી કે મુરુજ અંજાયા વિના પોતાના

આધ્યાત્મિક ઉદ્યોગ કાંઈના કાંઈ અને દોષાક કાં
પણ આ રીતે હિંમતથી ખુશી થતા હતા.

• આંદો એક મેળાવણે દોષાકના નેતૃત્વમાં
દોષાકાકાએ કરી અને તેમના હેતુઓ
આમત્રણને આન આપી પછી સજાગીએ
હાજર રહી. વિવિધ સ્ત્રીઓને તેમના કુટુંબમાં
પુરુષોએ હાજર રહેવાની પત્ની દરકાર કરી
નહી અને સ્ત્રીઓએ તેમની ગેરહાજરીના ત્યાગ
લગ વિધાનુષ્ઠ દોષાકાકા આમત્રણ પોતાના
દોષા ખાલી કર્યાં.

શ્રુતરથ દોષાકાકાએ કરી લેખી,
આનંદ અને દોષાકી ઉપરાધ જતા હલવથી,
ગ્રીષ્મ અને મીઠા દાંધે મેળાવા અને,
હવે તો, તમને આવા મેળાવામાં આવવાની
આદર્શી કુરસક પણ નહોતી મને ધારામત્તાની
સુદૃઢતા મન આપવાનો તમને હક મળે
અને પ્રમુખી કૃષ્ણ હમ તો તમે સમાસક
યજ્ઞ ધારામત્તામાં વિરાજો એવો હક પણ
તમને મળે. જ્યાં આપણી મુજબની
મુનિસીપલ કોર્પોરેશનના પણ હવે તમે
સમાસક બની શકો. ગામડાની મોડાબેઠાના
તમે સમાસક થઈ શકો એવો હક પણ સરકારે
તમને આપવા પારી છે. મારા જેવા દંડ
માટે તો આ છુની આજે નવા તમારા
જેવું છે. સરકાર તમારા હિત માટે કદલી
કાગળ રાખે છે તે આ પરથી તમે જોઈ
શકો. તમે ધારો નહીં હવે તમે તમારી
ઉમ્મિદ માટે પણ કરી શકો તેમ છે.

દોષાકાકાનું જાણવું માન્ય સાહે તેટલું
મા એક મહત્તરી પ્રવૃત્તિ નિદુમની વ્યવસ્થા
બોલી હતી "હા, હા, હા, દેશની સરકારે
તો અમને આગળ જવારવા ધારી છે પણ
અમારા પત્ની સરકારને હજી તેમ કચાક
આપી રહ્યું છે કની ?"

"એટલે ?" દોષાકાકાએ પ્રશ્ન.

"અમે અમારાં મામલાંથી દુઃખ થઈએ
તો અમને બીજા મહાન પરિવારવાનો વખત
મળે કની ?" નિદુમનીએ ઉત્તર આપેલ.
"અમારું બધું સાઈમને મજબૂત એવું, પડેલું
દોષ છે કે અદેરમા ભાગ લેવાની અમને
લક મરજ નહીં અને કદાચિત્ત તેમ કરીએ
તો અમારા ખિંદેલા કાળાપમાન થાય."
'લોકો તો એમ કહે છે કે દેશમાં
સ્ત્રીઓને જેટલું કામ કરવાનું છે તેટલું
પુરુષમાં કરવાનું નથી" દોષાકાકાએ ઉમેર્યું.
"મુજબ ના તમને શું અહાંસ મળે
જોઈએ"

"અરે કે ગામ રામ કહે" નિદુમની
વચન બોલી હતી "દેશમાં કામ વધારે
તેમ સાચું નથી. દેશાવી, જોડાણીની
મજદૂર એટલે કામ બધું તોએ ભાગે
નહીં રહી લા મુખા જેટલું શીલ્ડ કામ
નહીં અને કાંઈ વાતની ધામધામ કે ઉતાવળ
નહીં. મુજબ તો એકવા એટલે મોંઘ
પડીએ તોએ મસલાતુ પડે છુએ અમારી
નોકરી સવારતા છે માત્ર વાગવાથી શરુ
થાય વહેવા ઉવી આપણી કરી તેમતપર
આના પાણી જોડાણીએ અને જેમ દેવતાને
જમાડવાને ષટ વગાડવા પડે, તેમ રકાબી-
આવણે અમમલત મામ તપારે અમારા
દેશના જાગે. આજ જતાએ ન જાગે તો,
અમારે તેમને જમાડવા જવું પડે. તે પડી
એમને હસ રાગે એટલીસમા જવાનું એટલે
અમારે જમદી રસોઈ કરવાની," નિદુમનીએ
જરા પાસ આપી.

"તેવમુ તમે કા, ને દુરવા મજ છોકો
ને..." છતાંમાપૂર્વક દોષાકાકા બોલ્યા.
"શું અમારું કાંઈ દુરવા જઈએ ?"
કાશ્વ નામની મુજબની રિશ્તિથી ધાવણી સ્ત્રી

નવલરામ

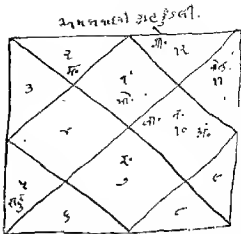
અને

અંબાલાલ

("સમરજીતકુરુ" સેષાંક દ્વારા)

લેખક:

૨૧. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ
બી. એ., ૨૧. એસ.

૧. મો. = ભોળાનાથ; ૨. મ. = અલીપતરામ; ૩. ભો. = ભોળાનાથ;
૪. ૧૦ = રણજીતભાઈ; ૫. છ. = છાલસંકર; ૬. ૭ = નવલરામ;
૭. ભ. = અંબાલાલ; ૮. રા. = ? ૯. મે. = સરચેન્દ્રનાથ દામે.

ઉપરની કુંડલીમાંનાં ઘરની સમજૂતી:—

- ૧—આખા ઘરની પોળ; ૨—રાવખડ; ૩—લદા;
૪+૧૦—આધિયુ; ૭—દેસાઈની પોળ; ૧૦—અમલનાથની પોળ.

આ અહીંકુંડલી તે જાણવેલા નથી.

પ્રાર્થનાસમાજની પ્રતિષ્ઠાને આરંભ, આમદાવાદના આકાશમાં પ્રજા સંપેક્ષા મંદો, એ મંદોનો યોગ, હેમનંદ કુંડલીમાં 'પાસસ્થાન, એ સર્વ સમગ્ર રૂપે દર્શિયં મુખ પરનારી આ કુંડલી છે. મહીપતરામના અવધાન પ્રસન્ન પ્રાર્થનામંદિરમાં મંવવારો: એ મયાળાચી એક વ્યાખ્યાન આપતાં બહાવનના અવધાનને અધોનું રૂપક આપીને, મહીપતરામના પરચોકમનને

ઉદ્દેશને મ્હે કહેલું વખત:

"અરે વરો મદ આઈ જમો પણ થીએ કામે પાદ આપેલે, આજ તો એ સર્વ અહે અર્થિ અરેત મર્થ અનપત્ર કમ્પાઉ; તે સર્વ ઉપર નિર્ણય કરેલા અહમંડલમાંના આ આકાશમાં રહેવારા હતા, અને વ્રમ્ય એક પોળમાં—અમલનાથની પોળમાં રહેવારા હતા, એ સંજોગ મગમાં રજુરતાં આ કુંડલી પ્રત્યા કરવાનું અન મ્દનો મધું. આ અવધોર્થે હજારેસ જોવાની નિયુજતા મ્દારમાં નથી.

* કુંડલીમાં રાડને આસપાસ કરાવેલો છે, તે વાળખીજ મરુતો. સરચેન્દ્રનાથ દામેર અમદાવાદમાં આજના પ્રાર્થનાસમાજ ઉપર અસાધારણ દીક્ષિ પાડી, અને આમ-તુક અતિમિ ચાલતા મગ એ બનાવમાં પ્રગલ્ભ તેજસ્વી મુખોત્કુલ દર્શન કરતાં અલૅકિક ઊરમ્મા આપનારા એ બ્રહ્માને જે રંગાન આપવું અનુભવ નથી. દેમનું દર્શન કરીશું નહાએ આ સમજાશે.

આ કુટુંબીના દમમાં પડેલા કિંતુ જુદા જુદા પ્રદર્શનો એક-સાવસાર-નું પ્રતિનિધન આપણે જોઈ શકા, બાળના નેત્ર દર્શન કદાચ કીચકું. એક વિચાર રહેલો આ પ્રદર્શનમાંના ઓપાળરાવ, કોઈપણ અભિનય અને અભ્યાસનું જલદારી, એ પાસ કરતાં કાઠીના બધા નાચર નાચના દળા રેખાકોઠા બાઈ સુગીરા નાચર, સાવચકર અને નવલ રામ વીમનપરા નાચર, બોળીનધ અને મરીપરરામ વગરના નાચર ચુદરધ

નવવસંત, સુગતા વળી, સરસી સિલખાનામાં નોડીને રોમે અમદાવાદમાં ભાંગે અમલ રહેલા, અભ્યાસ અમદાવાદ ના જ વળી, (જલદારી અમલ અભિનયની આવેલા ને તે જલદારીના અભિનયની વાત). પ્રાર્થનામયનાની પ્રતિભા આ બનેલી અદ્યક્ષિતા આરંભકાળમાં ઉત્સાહ પૂર્વક હતી, કુદિસ્યાનથી હેતુની સદાકાંતિના પ્રગટ મજાની નીચીતા, કદવના સરોવરને આગી ના અગ્નિ આગેતો પગલું એ પામિક પ્રતિભાની સદાગોની પ્રતિભા આગાહિત સુધાનાની પ્રતિભા આ બને જલુની પદો, કદવનજ, ઉત્સાહજ, અને કુદિસ્યાનના પ્રમાણની ઉચ્ચ ધ્યાન લેનારી હતી, “મજાવમ જલુની” ના નેમરની કવિ, “જાણકમ વિવેક પતિ”ના ઉત્સાહીતંત્રો (પ્રગટ કે અપ્રગટની), એ પામિક આ અપૂર્વ આમર્થ્યના સેવાના સેવક, “જલુની વિવાદ” નામના સેવક વાનરવર્મના કામ વિશેષ કૃતાન્ત વર્ણન કરનારી allegory (અ-રોડિન)ના રચના સેવક દાસ્ય કદાચમ રસગિ દાખરાવનાર, નવવસંતની મન્નીરમાસિતી હતી, મૂક રમુલી અમલ-વાળાની પદામાં અંતરની આકાંક્ષા રૂપા જેવી અમલ-રહે રહેલા બાપક કુદિને પ્રાન-

મળ ભાગે મૂક આરંભની મુખ્ય કરનારી હતી અભ્યાસે પ્રાણ જેવું.

એક પ્રનમ સાખાપરેલી પોતપના દમદાર કરની દીવાનનાનાની ગ્રેડીમાં બાગ-સર્વનરિક મજાની દીકરીમાં મારે મજાનેલી કવિતાઓ-જાણકમના કોઈપણ વર્ણન કરનારી કવિતાઓ-ના થોડા મોઝા આમળ પડાઈ, નેમની અગ્નિ કવિતા અમુક જાણકમ વમ અને વચાઈ મજાની સામળીનું પરીક્ષ-મજાની એક કોળાનધ, અભ્યાસ, નવવસંત-એ જલુ પરીક્ષાની મજાને સપ્ટરેમ થાંલી દેખુ છું. કવિતાઓ જલુની અગ્નિ નેમ નેમ જલુની મુખ્યમાંમાં થવા ફેરફાર, માનન્દ, યુગ્યદળ અપ્રસંગના, ધ્યાનક મારોના ફેરફાર મુજેકુ; એક કવિતા આવી હતી રેખીમાં કવિતાની અભિનય નધાએ પાડી, બાઈ કવિ

‘પાડ ન પાડ’ મજાનીમાં રહે એ

એ પામિક મજાની એક નવવસંત અને અભ્યાસ નવના દેક ઉતર રિખરેખા મજાની ને બોલવા ન બોલવા વચનોમાં ‘ચોર પકડો’ એ ખાર પ્રગટ કરો, પગલું કવિ દ-ક-વ-ન-સ-મ-એ નામદાર ઉચ્ચામાં નાંક એકુ જ. ધનામી કવિતાઓ ની પરીક્ષા કામ મારેક કવિમ આમું દર્જ, અને દમ નાચકરમાં થોળા તરીકે દું પગલું દાખર રહેતો, એ વખતનો ઉત્સાહ, અમલન્દ અપૂર્વ દળા, એ કવિતાઓના રસનર તાળાપૂરીમાં રાખવનો મર્ચેરિક અપ્રિયાર અને મજાની હતો

નવવસંતની સાથે આશાનું સંપર્કમાં કુ આભાનું રમદળ નથી. ફરતી ને ફરતી એક, અભિ, પુજેલા દેવના રસપ જેવા જ, અમલ પામળના સ્પર્શનો ના મોળામેળા,

એ પંડિત, કવિ, વિવેચક, ચિન્તક મ્હારે મન મ્હારી દુનિયાંની જ્ઞાન સંકેતભૂ કરનાર જ્યોત્સ્નારી ગ્રહ જેવા હતા. માત્ર એક બે વાર, પત્રદારા સમાગમ (જુદિનો સમાગમ) થતાં, જ્યોત્સ્નાગળમાંથી પડીભર ભિતરી પૃથ્વી ઉપર પથ્થુ ગિરિધૂંગને અપ્કતા એ તારકનાં દર્શન અવેશાં; તે વિશે ઉપરે નોંધ લેવાશે.

ઉપર નોંધેલા પ્રશ્નગની પૂર્વે અમદાવાદમાં પ્રાર્થનાસમાજની સ્થાપના થઈ ત્હારે શુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજમાં એક ખંડમાં પ્રથમ પ્રાર્થના કરવાને મંડળ ભરાયું. તે વખતે હાલનો કાર્યક્રમ ઉપાસના માટે રચાયેલો નહોતો. પ્રાર્થનામાં, મ્હારા પિતાનાં સ્વેષ્ઠાં પશો ગવાયાં, વંચાયાં, કાંઈક ગદ્યપ્રાર્થના થઈ, આરતિ ગવાઈ,—એડે એડે જ; (આરતિ વખતે જાણ થવાની પદ્ધતિ તો કેટલાંક વર્ષ પછી, બાબૂ પ્રતાપચન્દ્ર મજુમદાર અમદાવાદ આવ્યા ત્હારે હેમની સૂચનાથી શરૂ થઈ). આ સમયરમ્યાની નોંધ શુજરાત શાળાપત્રમાં નવનસામે લીધી તે લેખમાં આવેલા રસભરેલા વર્ણનમાં મેં બાળકોએ જાણા થઈને પ્રાર્થનાનાં પદ ગાયાં તે વિશે જોલતાં નવનસામે એ બાળકોની મધુર આકૃતિ, મધુર દંઠ, ધ્વવાદનો ઉદ્દેશ્ય મુખ્ય થઈને કયોં હતો. એ બાળક તે પાર વર્ષની વયનો નરસિંહ-

વ અને આઠ વર્ષની વયનો કૃષ્ણરાવ—એ એ સંસ્થાના આદિ સ્થાપક ને આચક બાનાયના પુત્રો હતા. નવનસામેનો ને હશે આ પ્રવળનો દુરસ્થિત સમાગમ । તે ડી નવનસામ અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજના હતા ત્રિપ્રકાશની જગ્યા ઉપર રવા ત્હાં પી રેજી દમારા લાખાપરેલની પોલ્કના ર આમળથી એ કોલેજમાં જતે પસાદ ત્યા; (ખાડિયામાં હેમનું પર. ત્હાંથી તે

વખતમાં આવવાનો ટૂંકો રસ્તો હમારી પોલ્કના પાછલી બાગની “બારી”માંથી હતો;—અમદાવાદમાં એક પોલ્કમાંથી ખીજી પોલ્કમાં, ધિરે રસ્તાનો કાવિડી પ્રાણાર્પામ ટાળવા માટે અંધર અંધર ખાનગી ધરમાંથી અથવા બૃદ મલીએમાંથી ટૂંકો માર્ગ સાધનારી “બારી” જો હતી; હજી પથું છે). આ વખતે હમારાં ધરની મેટીની બારીએ જાણ રહીને એ અસાધારણ સ્પર્શનું દર્શન હું કુતૂહલ, માન ધ્વવાદિ ચિત્ર લાવથી કરતો; હસણી ગ્રાહ્યશાલી પામડી વિચારી કપાળને ઢાંકી ના દે એમ, અને એક બાબૂ કાંઈક વાંચી પુરેલી; થણે બારે મેથે રંગીન કામે; દેવમુથી બક નીચે ના જાય એમ પહેરણું, બકુ બિજણું નહિ હેલું થિતિયું; રસ્તામાં આપતાં આપતાં પથ મત કોઈ દર, દર, સુદર લોકમાં જમણ કરતું હોય હેથી મુખ્યપર્વા; હાથિલગ્નજાનનનું હેમના ચિન્તનપરાધણ કિલસુરી સ્વરૂપના હર્ષણરૂપ બનેલું;—આ લક્ષણથી અકિત એ ગર્ભ આવ્યારે સ્મરણ મુકરમાં પ્રતિબિમ્બિત થયેલી પ્રત્યક્ષ થાય છે. (આ હેમના નિલાકમણમાં એક દિવસે નવનસામે બહારી જેરી ડીક ખાધી અને મ્હારા ન્હાના લાઈને હસતું આવ્યું,—એ હાજન અહિં નોંધીને રસભંગ કર્યો ને અશ્વમ્ય મણાય ખતું ?)

હવે એક દસકા જેટલો સમય જોખંગી અઉંહું. હરિજાત હર્ષદરાય મુવતું એક વિચલણ કાવ્ય—“એક ગિવદસીન” નામનું—શુજરાત શાળાપત્રે પ્રપટ કર્યું, તેંતે ઉપર નવનસામે કાંઈક શુભચાહક, કાંઈક હોપપ્રકાશક, લેખ લખ્યો. આ લેખને મ્હારા મનમાં ઉચ્ચ અભિલાસ થઈ: મ્હેં મણુતર જ કાવ્યો સ્વેશ્ઠાં હેમાંનું એક “કાવ્યક” નામનું કાવ્ય નવનસામે પોડલી લખ્યું કે શાળાપત્રમાં

પ્રમદ કરશે અને કાઈ અરોગનરોગે એ વિશે લખશે. કાળ્ય છાપ્યુ. અવલોકન ના આખું! હું મિરાશ થશે. પરંતુ રાત્રીથી મંદોરો કાળ્યમત્ત 'કુસુમમાળા' નામનો પ્રમદ થશે તોટી દૂરી નોષેમા અને એટલી વિશેના મ્હારા નિમનવની નોષ મેના બનેના લક્ષણદર્શી સ્વરૂપ વિશે ઉત્સાહપ્રેરક સખો દેખમે વાપર્યા હતા, તે કવિતા પણ કિંમિ આનન્દ આપનારો દેખનો મ્હારા ઉપરનો આનન્દી પત્ર હતો.—એ પત્ર ૨૬ મ થયે રાખ્યો છે, પણ હાલ જરૂર નથી—એ પત્રમાં ગુજરાતના લેખકવર્ગના અને સ્વામત સામે આવકાર આપતા, સંપાદકવર્ગની બન-સંભળી દરિદ્રતા, પણ ઉત્સાહભરે અમ ઈલાકિનો હરપરપર ઉપેખ કરો કંતા.

હવે છેવટે પ્રમદ નવવરરાત્ર અમદાવાદ ઊડીને શાલકોટ રૂનિંગ કોમ્પનિમાં પ્રિન્સપાલ ની પદવીએ ગયા. તે પડીજ કામચક્ર નુ કાળ્ય મ્હે દેખને મોકલેલું 'એટલી મો નિમન્ય તો બુદ્ધિપ્રકાશના સ્વારાસે દેખત મુકેશો અને દેખમે નોષ લીધેલી તે નિમન્ય થી પ્રેરાઈને નવવરરાત્રે પેલાનું 'અનુભવપત્ર' નું પુસ્તક મ્હને કોરા પાતા બાઈટલી (interleave કોલીને) મોકલું અને પત્રમાં લખ્યું કે એ પુસ્તકમાં સુખારા વગેરે સુચરો એ પુસ્તકમાં સરુત અને ગુજરાતીથી વચ્ચે પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, વગેરે કમનુ રૂનિ ન હોવાને લીધે એ બિનવાચ્ય તથા દુષ્ટ એ આવેલા તે રીતવારી એક શાદી તથા અર્થ મ્હે દેખને મોકલતાં. અ અર્થનો એ ઉત્તરોત્તર કરી મ્હે તે પૂરે તો દેખનું અવસાન થયું.

અન્ધાવાય

નવવરરાત્ર અને અન્ધાવાય એ બંને અ મેખના આરંભે મ્હેની ફાળિમાં અમરનવાર

ની પોશ્યનુ ધર રોકવા બનત્યા છે. એ મનોમન કાર્ક વિવશનુ ફવમિદિ હવે હું જોઉં છું. કુકનીના પ્રયત્ન ધરમા આવેલા બાળાનાથના પુત્ર તરીકે આ એ મ્હેતરી અસર ભુરી ભુરી રીને થઈ. સખન્ય ભુદા ભુ. મધા અને લીધે. નવવરરાત્રે યોગમાત્રી રાત્રે મ્હે અસર મ્હારી સહિત્ય પ્રતિ ઉપર કરી હશે, તો અન્ધાવાયે સાક્ષાત્ વલસનન્યા એકાદને મ્હારા વક્ષાળદત્તી પઠના કરી એ મુકસંબંધના બે મિત્ર નરૂપ હતા એક મ્હુપમા હેડ મારવર તરીકે અન્ધાવાયનુ મોકનનું શિશુનુ આપેનું તે; અને બીજુ ન્હારા પિતા અને મિત્ર તરીકે દર રીતારે અવરૂપ અને તે ઉપરાંત પ્રસંગે પ્રસંગે મ્હે નાર આવાને ઉચ્ચા વિચારો વગેરે થી અંતરા વાતાવાય થતા ત્યાં હું મોતમુક્ત થીના થઈ અન્ધાવાયનુ જ્ઞાનરાશિ મેળવતો તે નમન મ્હે સ્તવ છોડી તે પડીતા મ પર્ક આ બન રીતાવા સખોના પીલાંક રમરો મુકરમા પ્રમદ થતા જોઉં.

હું અમદાવાદ હાઈ સ્કુલમાં ડા. પીએમ્ આ લખ્યા હતા તે અરનામાં નવા હેડ જાતર અક આ નારકે, જેમનું નામ અન્ધાવાય એજ હેડ છે. સખનિયમ અને માત્રા પગાવનારાક, હાવાઈ દેખરી ખ્યાનિ અમ્હારી જેવલી દત્તી, મ્હુતન નેણની એકનામ્હને આ અન્ધાવ ગમરાવનારી થઈ, મ્હારા જેવા રાગ-છેકરાઓને પણ એ સ્વભાવવર્જન હવને આકર્ષનારુ તો ના જ નીકનુ 'વાગી વાગી નિશાગમ હાક, અન્ધાવાય આખા ર'—જેમ દેખના આમમનનુ વર્જન થઈ સકે. બળદનાં બે મોખુવા એટલી કિષાડી કમળીમાં એટલા, કમલ છ એટલે પેરેના, અન્ધાવાય આખા. (આ મેખિયા માડી અને કમળો અન્ધાવાયનાં

નિવસતાં બદ્ધ સિદ્ધો (દર્તા). આખા તદ્વારે—દહતાની રેખાઓવાળી તેજસ્વી મુખમુદ્રા, છતાં પ્રતાપ સાથે કંઈક સુમ મોહનીવાળું મુખનું તેજ એ સ્વરૂપે બધા હૃદયને અદ્ભુત વર્ગીકરણમંત્રથી બાંધી લીધું. તોફાનીમાં તોફાની એક પાસથી હૃદયે મોહ્યો: “—જગરે જગ્યાએ છે.” આ એ હૃદયગાની પરના બાળમાં છતાં માનની ફિલદારવાણી હતી.

મ્હને આંકગણિતમાં stock નો વિષય સમજાતો જ નહોતો; અંગ્રાજાણ દગરા વર્ષમાં એક જ કલાક આવીને એ વિષયનાં તરવ અજાણ રીતે સમજાવી ગયા, અને વિષય સ્પષ્ટ સમજાવો, મોખ્ખો બાંદની જેવો. સંસ્કૃતમાં પણ—કેવળ આગમ્ય અને પ્રમ ભેવાની અનિચ્છાને લીધે મ્હને કશું આવડતું નહોતું; મૈટ્રિક કલાસમાં હમે આખા અને—કોણ જાણે શી, રીતે ?—અદ્ભુત પરિવર્તન જ સંસ્કૃત બાળકમાં મ્હારામાં થયું. ઇતિહાસનો વિષય શુક્ર મરી રસમય મ્હને લાગે, તે માટે પણ કેમની અપૂર્વ રીતિ કામ આવી. લખા ગુલાનો અને સાથેના નીહંવ બોખાં મ્હારી કદખના ચક્રિને ઉત્તેજિત કરી સકતાં નહોતા એમ કેમની લચિત બિરીકણ રાક્ષસે જણાવ્યું, અને Grote's History of Greece નું રસમય પુસ્તક મૂલની લાખખરીમાંથી કાઢીને રમમાં ઘેર વાંચવા માટે મ્હને આપ્યું. દેવે પૂરે લાખ મ્હે ના લીધો તેથી પરલાઈ છું; પરંતુ ઇતિહાસનું આકર્ષક સ્વરૂપ મ્હારાથી સમજાયું, અને એ વખતના સંસ્કાર જીવન રહેલા હજી પણ લાખકાંક ચાલે.

મૈટ્રિક કલાસમાં એ હૃદયે દગારી એકે હતા હેને હમે એ પણ જણા મળીને બહુ

નીલવના. આખર ક'ટાણીને એ પે નજે કલાસમાં બિના થઈને દમારે મારે અંગ્રાજાણ ને ફરિયાદ કરી: “સાહેબ! આ નરસિંહરાવ અને આ દુહરેરાવ દમો બહુ બનાવેલે અને નીલવે છે.” થયું; એ કલાક શીખવવા નો વિષય વિચરને કાળે રહ્યો; અંગ્રાજાણભાઈ, તું અખત કટાણપૂર્વ, ઉપરેશ વ્યાખ્યાન કરાક: સર્વે આપ્યું: “પરમેશ્વરે નરસિંહરાવને અને દુહરેરાવને ઘડ્યા ત્યારે વિચાર્યું કે હેમો માટે રમકડાં બનાવી મૂકું, એટલે હીરામંદ અને રતિસાલને પણ સાથે ઘડ્યા! કેમ?” આ એ વ્યાખ્યાનનું સતતચન. પરિણામ—ગીતચુલ નીચું કાઢું, અને આંખમાંથી દડક અગ્રમાલ.

પણ એ બનાવને થોડાંક જ અગ્રચાંપાં થયાં અને એ રતિસાલનો મ્હોટો બાઈ રેલવે સ્ટેશન ઉપર નોકર હતો,—બિચારો બિચિત, હારખજલક જ હતો,—તે મ્હારા પિતાની પાસે ફરિયાદ સહને આપ્યો: “લુઓ સાહેબ! આ તદ્મારા અંગ્રાજાણ, અને કાલાભાઈ ખાસ્તર, ને બધા ટોસાંત લોહિા મ્હારી મળક કરે છે ને મ્હને—બહુજ સત્તાયે છે. શું સાહેબ! મારી ‘ચાઈ’ની આગમ પણ મ્હારી મળક કરવી! સાહેબ! કાલે તો દડક થઈ! બધાએ મળીને મને જાનકરમાં પૂથે!”—વગેરે અપૂર્વ વીતક કહીને એ તો રોષ જ પડ્યો.—મ્હારા મનમાં તે વખતે, પરમેશ્વરે અંગ્રાજાણ ખાસ્તર મારે આ રમકડું ઘડ્યા વિશેનો વિચાર યુર્યો કે કેમ તે વડ નથી આવતું.

પરંતુ, આ પ્રસંગ બહુ નાંખીયું. પાછા મળ માર્ગે વળીયું. મૈટ્રિક કલાસમાં મ્હારે એ વર્ષ રહેતું થયું હતું, મોળ વર્ષની ઉપર નો નિષ્ઠ તે વખતે દડ હતો; છતાં

અ ત્રાપાલે સુનિર્વસિદીની સિદ્ધિને અપચાક-
રૂપે પરવાનગી માટે મ્હારી કને અરજી
કરોવેલી નામ જુર ધઇ દતી એટલે પ્રથમ
વર્તીને મેટ્રિકનો અ શ્રેષ્ઠ પ્રશ્નવન મ્હને તથા એક
બીજા ઊંઝારને આપી, હેમના paraphrase
માટેના પદ્યભાગનુ paraphrase દમાર

કને કરાવ્યું, અને
મ્હારા કાર્યથી
એ પ્રમત્ત થયા.
બીજે વૉ મેટ્રિક
ની પરીક્ષા પછી
મ્હારા એક
કિતેલીએ અ બા
લાગને ખાનગી-
માં પૂછ્યું.
" નરસિંહરાવ
પરીક્ષામાં પાસ
થશે ? " અ બા.
આપખાતે જગ
બમ મેં દહા
જેટલી ખાતરી
આપીને કહ્યું કે
થશે. આ વાત
ખડ પાછળથી
મ્હે જાણી.
રખરખા કરીપણ,
હું મર્મમત થાઉં
હેની પ્રસસા

હેમણે કરી નહોતી. ઉત્તેજન પૂરતા
ઉત્પાદક વચનો એ બોલતા ખરા એકવાર
અ શ્રેષ્ઠ પુરતકમા અમુક વાક્ય આપતા
અ બાલાને પછ્યું "Heart અને mind વચ્ચે
ફેરગો ? " મ્હે જરાક અચાગને અચાગને પણ
મનમા ખાતરી દોષ એમ કહ્યું : " Heart

is the seat of feeling, mind is the
seat of thought." ઉત્તર ખરા છે એમ
જાણ્યો. બોલ્યા વિના, માત્ર સમતિ
અને પનદગી નવાવનારુ મ-દ રિમત-મુરની
મુખમુદ્રા ઉપર સતુદતાની દીક્ષિ-એ બંદો.
મ્હારે મન અનુભવ દતો

૨૬ નવરસમ વડખીસવ

તારવર્ણનની ચચો અસ્થાને નહિ ચાપ, ખેડુત
બીજ વરે ને ખેતરના કાઈ ભાગમા ફરે
ને જાણમાં વન્ધ્ય રહે-એ સ પૂર્ણ રીતે
આવીને જ એ ચચી હેમણે કરી દતી એમ
હું માનું છું.

એક વાર કલાસનાં બાપાનર કે દેવો વિાવ

એકવાર
મેટ્રિક કલાસનાં
baptism સ
પદનો અર્થ મમ
જાવતા અ બા-
વાય મારનરે હેનો
બુત્તપિ પૂછક
અર્થે કરી, પછી
તેલાણા ત
સ્વરૂપ સમર્થના-
થી ડના ('ડના'
નહિ, 'મરે જ')
રિસદનાથી સમ-
જાવડુ. હમારી
મહાજુસાકિપુ
માપ બા રીતે
લેવાનું કામ પણ
સિદ્ધાનુ. એમ-
મેટ્રિક લેવાની
હેમની પદ્ધતિ
મધાને સાધ્ય
નથી અને દારી

થી વખાણવા લદારે તત્પર કે, એ વિષયના સ્વરૂપે આગી લીધેલી સંસ્કૃતમય ભાષાએથી જના, હેતી સીનીના પેતિ જાને વિરોધી દોષને ધણુ. એ યોગ્ય કદર કરતા હતા, ઉદારમાને અને ગુણદર્શિની વલિયો. — અમદાવાદમાં એક પ્રમગે મેં ભાષણ કરેલું કે કેઈ નિમન્ય વાગેલો તે વખતે વિમર્શન સમયે પંદર સેણ જઈતા નિયમને પામે મોવાડીને પ્રેમભાવથી પ્રયોજીતા લદારથી હેમનો ભાવ એ મહારા પુત્ર તરફ આર્દ પ્રવાહથી બેનો હોતા — એ સ્મરણ અત્યારે તાણું થતાં બને પછે મહારુ હલવ અકચ ખડુમ સકારેમા રમે છે.

આ ઉપરથી શુક પ્રસંગે કેમ ઉપરિચય થાય છે? ભાષણ, નિમન્ય, એ કતુઓ એ માટે કારણજન છે. તો ભરે, એ શુક જાન મા જાઉં. અમદાવાદમાં 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ'ની ૧૪મ બેઠક; હેમા 'એકાદી' પિકેનો મહારો નિમન્ય, — એ પ્રસંગ નિમન્ય વંચાર્ધ રહ્યો એટલે મહારા શ્રુત અભ્યાસ આડીને મહેને અભિનન્દન આણુ. બંક વિચરન થતાં. એ કહ્યું "મહારુ કહ્યું નથી, આપણું આપણું આપણે પાછું આપ્યું છે." તો કહે — "હેક રીતે હમેશા આપના રહેલે." આ હેમનો આગીવૌદ આજ નિવિરૂપે કહેલો સાચે છે પણ તે વાત અદિવા આપ્રાસંગિક બનશે માટે જસ.

ઈ. સ. ૧૮૬૮-૬૯ માં ગોવર્ધનભાઈએ અમદાવાદમાં એક ભાષણ અંગ્રેજીમાં ગુજરાતના કોયેજના એક સાહિત્યમંડળ આમણ આણુ હતું. હેના ઉત્તરરૂપે, એ જ મડબની મલબી થી, એ Social Dynamica એ નામ આપીને ભાષણ આણુ. બને પ્રસંગે અભ્યાસભાઈ પ્રમુખસ્થાને હતા. એમોનુ

વચણ મહારા અભિપ્રાયોને અનુકૂળ હતું તે તો હતું જ. પરંતુ ગોવર્ધનભાઈન. ભાષણને અને પણ પોતાના વિચારો અભ્યાસભાઈ-એ સંપ્ત વાણીમાં જણાવેલા તેથી પણ જાણતા હતા કે એ વિષયમાં હેમની જાન કેવી હતી અમ્મુ. મહારા ભાષણનો આરંભ થતા પહેલા અભ્યાસભાઈએ પ્રમુખસ્થાનેથી મહારુ મોવણાણુ આપતા, મુનિ વસ્તુજ હેમન અસ્થિ (સ્તુતિ કરવી કે કરાવવી તે અસ્થિ) છતા મહારે સમયે જે સદ્ભાવ પુણ પ્રકાશરખેલો હજા તેથી કુખરેખર-શરમાઈ મંદો અને શુભાનમા તો ભાવણુ કરતા કાર્ક માર્ગના — સમાજોભને અનુસર થઈ મમતવરો — બનેલો. આતમ મુનિલે અદિ પ્રસંગ નથી માટે માન.

ઈ. સ. ૧૯૧૩ માં અમદાવાદમાં Provincial Social Conference ની બેઠક વખતે મહેને પ્રમુખપદ અપેલુ તે વખતનુ મહારુ પ્રમુખપદનુ ભાષણ સાતતીય માટે અભ્યાસભાઈ આગળ હતી 'માર તે સાતતીયે જ ભાગિને પેર ચાલતા મા હતા. જાતી વખતે મહત કહે "હું હમારુ ભાષણ સાતતીય માટે જ આગરો હતો." અને અભિપ્રાયો અદિલે કતા મહેને અભિનન્દન ના ચખ્છો કલા હતા એ સમાયમનુ ચિત રત્નજીમુકુરમા રગદ થાય છે, અને તે સાથે હુમ થાય છે

"ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ"ની રાજકોટ-ની બેઠક વખતે પ્રમુખપદ માટે કેટલીક કચાસકારી અમો વર્તમાન જોખો અને અન્ય થયેલી, અભ્યાસભાઈની અણુપટલી નિન્દા થયેલી. મહેને બધી વાતની ખતર ખતતા મેં મર્ચાવમાં મહારા વિચાર જણાવી અભ્યાસભાઈની સપૂર્ણ મોગ્યતા વિશે લખેલું. તે પ્રસંગે અભ્યાસભાઈને ખાનગી

પત્ર લખી મહારો હેમની તરફ ખાસ ગુરુ તરીકે પૂજ્યભાવ પ્રગટ કર્યો હતો; તે પત્રના ઉત્તરમાં હેમજીએ એક વચન લખેલું નોંધવા જેવું છે:

"I am now sufficiently old to know that the relation of master and pupil is temporary though a necessary one; but that the fact of having been a teacher of one does not confer any superiority or privilege of any kind whatever. I for one am always ready to learn from my quondam pupils."

આ અભિપ્રાય અંગ્રા-લાલે સાચા મનથી દર્શાવ્યા છે. એ હેમના ઉદાર હૃદયનું ચિહ્ન છે. બાકી હેમના જેવા ગુરુ તરફનો પૂજ્યભાવ, જાને મોટા યથા પછી, નિવૃત્ત કરનાં અથવા ધરાડનાં એ મને ગમતું નથી.

૨૧. અંગ્રાલાલ સારંગાલ,

હવે સ્મરણશુક્રમાં આ ગુરુનું ઉલ્લેખ કરું: હેમની ઉલ્લેખની માંદગી વખતે પેલા એકાન્ત બંગલામાં હું ગમેતું; એટલા ઉપર લોહી-રેલા—ને ત્યાંથી જ સખાવાર પૂછવા; અંદર બેઠાને ગળાં કરવા જેવી સ્થિતિ જ નહોતી. હૃદયનાર વહી પાછે હું ઘેર ગઈશું;—સોળ વર્ષની ઉંમરના નરસિંહરાવને માટે ઈશ્વરે ધરણી હીરાચંદ અને સતિલાલ રૂપી રમકડાં વિશે મહેણાં મારી આંખમાંથી આંસુ પાવનારા એ ગુરુ; મહારા પિતાને ઘેર જ રવિવારે આવી ઉપ્પર વિષ્ણોના વાતોડાપથી પ્રેરણ

રીતે, 'મહારી' કૃષ્ણજી સાધનારા મિત્ર, ગુરુ; શ્યવનમાં બિલ્લિલ પ્રસંગોએ મહારી લેડે મળનાથી વર્તી હૃદયને એમનારા વહીવટ જેવા પબ્લ મિત્ર;—મહારી કીર્તિથી અભિમાન માનનારા એ ગુરુ મિત્ર;—એ મિત્ર સ્મરણશુક્રમાં પ્રગટ મર્ષ, હું મન્દગનિથી, તીવ્ર હૃદયવંશથી, ઘેર ગઈશું. આ ઈતિહાસ અરધાથી નહિ જ યાપ.

લેખક

રા. કનૈયાલાલ આદ્યકલાપ મુનશી,

પ્રમુખ, સાહિત્ય સભા

નોંધ.

જેણે આવી " પાણ્ડવી ક્રાંતિ " કે " શુજરાતનો નાથ " નામી દોઢે તેને આ નામનિર્ણયેટલા પાંચેની સેવાઓ મળી પડશે. જેણે એ નામનો ન સચો દેશ તેને માટે તોલ્યે ખાણેથી મેલવાનું જરૂર છે.

જયસિંહદેવ સોલંકી ... અણ્ણીવાડ વાટકુનો રાજા અને શુજરાતનો નાથ.

મીનગદેવી ... રાજાનાના

મુંગલ ... મહા અમાલ

ઉદા ... મંત્રી અને અભિષેકનો સપાંથીય

દાદાક ... મંત્રી, કે કર્ણાવધિનો સપાંથીય

સોમ ... મંત્રી

ત્રિભુવનપાત્ર ... રાજાનો ભરીએ ને કે ભાટનો દંડાલક જે.

કાશ્મીરદેવી ... ત્રિભુવનપાત્રની ખની ને મીનગદેવીની ભરીએ.

કાક ... ત્રિભુવનપાત્રનો મિત્ર ને ભદ્રાજી.

મજરી ... તેની ખની

સમજન ... સોરઠનો દંડાલક.

પદશુરામ ... તેનો પુત્ર

રાખેઆર ... શુનાયનો રાજા

રાણકદેવી ... તેની રાણી.

આમલો પ્રકરણોનો સાર

સંવત ૧૧૬૬ના ચૈત્રની એક સવારે એક યૌન સાધુ ને લલિતો દીકરો આમલક બુદ્ધિમાન આગળ
 હતો છે. આમલક હર્ષપાત્રને મળ્યા બાદ સરતામાં એક સુવતીના સંદર્ભથી મુગ્ધ બને છે. તે કાકને
 મળીને નયસિદ્ધિદેવનો સંદેશો તેને આપીને પાછો વળે છે. સંદેશમાં કાકને આજ્ઞા છે કે તેણે બરુદ
 આમલકને સોંપી લીધાગઈના પેશમાં મોકલવું. સાચી કીલોદેવિએ-પણ ખાકને તેકાલથી છે. દરમ્યાન
 લુપ્તકથથી મહિમદ્ર રાણકદેવીયું તેહું લાવે છે. બહુ સાંજળીને કાક દેવબદ્ધશરિની વિદાયબીરી લેવા
 ન્ધ છે, ન્યાં વારીના આરંભમાં આવતા નેન સાધુને તે જાણ્યો છે, અને તેની પાછળ એક ગુપ્તચર
 ચાલે છે, અને રસો પડે છે. દરમ્યાન આમલકને તેના સસરાને લઈ તેના સાથે, પાછો લાઠ
 ઇલાયી કંઠાસામર્થો દુરયાચો બનેલો રેવાપાલ, લુપ્તો અનકાર દે છે. ને મુવતીના સંદર્ભથી તે મુગ્ધ
 થયો હતો તેની જાણ કાકના આમલક છે. સૈનિકોને ખાકે છે, નેમો કુલા આગળ ધિરીને
 પતીઆરીઓની મરહી કરે છે. મહિમદ્ર મદારાજ તેમને વારવા ન્યાં એક સૈનિક તેને મારે
 છે. તેલમાં રેવાપાલ આપીને સૈનિકોના ૧૫ કાપી નાંખે છે. આમલક આમળ ફરીઆઈ ન્યાં તે
 રેવાપાલ ઉપર કેમો બરાબ છે, જાણ એલમાં કાક આવી પહોંચીને ખરી લકીકત મદાવીને સૈનિકોને
 કાઢી કુદે છે અને રેવાપાલને ન કહેવા આમલકને મેલે છે. આમલકની કાકાવાલીની નિરાશા
 ન્યાં જાણે છે. સિકતેજમુદ્ર કાક પેતાના પરિવરને રેવાપાલને સોંપીને રવાને થયેલો વિચાર
 કરે છે. દરમ્યાન આમલકને તેનો સસરો દેવપાલ મુર્ખપાત્રને ઘેર લાઠ ન્યાં છે. તે વખતે રેવાપાલ
 પેતાના કાક પ્રજ્ઞાનંદ આમળ પટ્ટુઓના ઉપની પેતાના દેખાની આજ કાઢતો. કાકની મેરઢાજરીમાં
 બળથી જમાડવાની રત્ન, તથા જરૂર પડે સેનાપતિ 'મુવસેન'ના મુળ રવાપમાં બદાર પડ્યા
 વખત તેમની પાસેથી ચેલે છે. પછી તેને કાક મળે છે. કાકે મુવસેનકુવરીની વાત કાઢતાં રેવાપાલ
 કાકને વધ કાવા દેડે છે, નેમો પ્રજ્ઞાનંદ વારે છે. મુવસેન સમલવવાથી ઉપર કાકના દુહાબદ્ધ શણ
 કાવાતું રેવાપાલ વચન આપે છે. કાકના રવાને થયા પછી મંજરીને રેવાપાલની જી સાથે વિલાપથી
 થાય છે. દરમ્યાન આમલકને ખબર મળે છે કે તેનું મન હરી જવાર સુવતી તે મંજરી પોતેજ છે,
 તેથી તે કાક બદાઈ મદીને મંજરીના મરણે રેલ કુલાકાત લેવાની રત્ન તેની પાસેથી કુલિથી મેળવે છે,
 અને તેના મોહમાં જાન બુદ્ધી વિચલક નેન સાધુ દેવમદ્ધશરિની અવગણના કરે છે. કાક રેવાપાલ
 મદમ કેકારના દુહા નામક અને કાકલજ રેવાને મેળવેલો દોષર ખાકી કરી આવવાનું તેની પાસે
 કણવાયે છે-એવી શરતે કે કાક પાછો આવે તો રેવાપાલ અનાજ ફરી બરી આપે. દરમ્યાન
 સુરિને "વિલાપ" કાવાના હેતુથી તેને મંજરી પાસે વિલાપમાં ઉતારીને હરાવવાની આસપટી
 પેશીને સુરિ આરંભમાં મંજરીને "સરવતીના અવતર" તરીકે પ્રશિષ્ટાત કરી નિષ્ક્રમ કરે છે,
 અને મંજરીના આશિષ લાઠ અંતર નરક નિદાન વાય છે.

(હવે આગળ વાંચો)

વિલાપ બીજો

પ્રકરણ ૧ લું

સેરકોના કીનારો

સુ

મંજરી થયા આબોઃ હતો. સર્વિતા-
 નારાયણનું અસ્તવિષ્ણુને જાણું
 સુવર્ણરંગી બિાપ આસ ખાસ પત્ર-

વાર ક્ષિતિજ પરં ચોક્કસ. ઉપર આકાશ, ને તીમે
 નયવિ સોને મહાક રણ. ઊર્મિમાલાઓ મારે
 વિલાપમાં ઉછળ્યાં જાણી ને આખરે ક્ષિતિજને

આરે અદૃષ્ટ થતી.

પવન ઉપકરે હતો, અને ભર હતીએ

એક છત્રું ને નાનું વહાણું હાથે હતું.

“બહુ અસ્થિર હતું. ખાત્ર વહાણુંપર

એકાદુર્ગપાવ-

નું મુખ નિશ્ચય

હતું. તે ઉત્તર

તરફની રૂપક

ને કાળક્રિતિજ

તરફ જોઈ રહ્યો

હતો.

તે જરે

હરે “સામ-

ત !” તેણે

હુમ મારી.

“બાપુ”

એક સેનિયે

જવાબ આપ્યો.

“આ પેલી

તરફ પાંચ

નહી !”

“હા, હા.”

“અને એ

રવાડ તેની

આગળ.”

“હા.”

“ને આ

સા મુ રુ

આગળ !”

“હાડી”

“હાડી !” દુર્ગપાલે કહ્યું અને ત્યાં

ઉઠી સુઝાનપર જ્યાં સુઝાની બેઠો હતો ત્યાં

મથો.

“કાપડ !”

“બાપુ.”

“એ ! હાડી તરફ સુઝાન ફેરવ”

“કેમ ?”

“સામળી.” સવાવાડી અવાજે કહે

કહ્યું “હું કહું”

તે બહુ ધાક

રાખ્યો.

“હા.”

“ત્યાં હું,

સામ તને ઘમો

નાયક કિતરી

જઈશું. તારા

ખવાસીએ પણ

ત્યાં અમારી

સાથેજ ઉતરશે.

પછી તું ને

એમાબટ વહાણું

દેશી પાંચ

પાસે લઈ જઈ

ચાકરી !”

“હા, હા”

એ તે. એ

રહ્યું.”

“હા.”

કાલે સવારે

આજ પાંચ-

નો કીતારો દે-

ખાવ ત્યારે

વહાણું છુટકી

દેખે ને તું જાણે તથાનો હોય તેમ પાછો તરી

હાડી આડી પડેજાને ને દાખા નલકાને

મળાને એમાબટ પછી એને રસને જાગે.”

“હા.”

[વધુ મઠિ સુધે પૃષ્ઠ ૪૭૦]

લેખક :

રા. રા'કરમસાહેબ જગનનાથ રાવળ,

સભ્ય, સાહિત્ય સંઘ

અ રજુનવાણી (અરજુન ભગવતનાં ભાષ્ય) : પ્રકાશક રા. મહાદેવ દક્ષિણાધ દેસાઈ, સાત્યાગ્રહાશ્રમ, આગરમતી, મૂલ્ય બાર આના.

પચીસેક વર્ષ ઉપર સ્વર્ણવાણી યજ્ઞેતા, ભરૂચ જીલ્લાના અંકલેશ્વર તાલુકાના ધકમોલ ગામના રહીશ આ જાણી ભાવનાં ભાષ્યને પ્રકાશ કરી રા. મહાદેવ દેસાઈએ આપણા સાહિત્યની શુભ સેવા કરી છે.

અરજુન ભગવતના સંસ્કારો અંગ્રેજી ભાષા અને સાહિત્યના સંસ્કારોથી રંગાવા નહોતા. શુભરાતીના સાદા અને સાધારણ શિક્ષણ છતાં આર્ય સંસ્કારો આ સ્વર્ણપ્રકાશ આદ્ય આપણાં જ્ઞાનભક્તિના મહેરામણમાં નિમજ્જન કરવા એટલે બધા તે સમર્થ માલમ પડે છે કે આપણા આધુનિક પૂજ્યશાસોને એ નમાવી શકે છે, આ પુસ્તકમાં એની પ્રશાસ્તિ અને સન્માન આપણી સહયોગી પ્રવાહનતી સહ રહી છે. પણ સાદિસવા જુના સંપ્રદાયને અનુસરી આપણને નમક, ઓલસ, અનુભવ-

નવ્યતા અને સ્વપ્રસાર કવિતા આપી છે. આપણી જુની પણ સ્થાયી પદ્ધતિમાં અમર રહેલી કવિતા સાથે આ કવિતા ખાનભેર ખેંચી શકે એવી છે. આપણા જુના કાવ્ય-દર્શોની એમાં વિવિધતા છે. સરસ, સચોટ અને ઉચિત સંપ્રદાયક ભણે ખળખળ વહેતો આવે છે ! શુભરાતી તો ભણે આ ભગવતનું !

શુભરાતી ભાષાની કાલ લગભગ બધા વિભાગોની વ્યક્તિગત તથાપદી સંપ્રદાયસિતો આપણને જ્યાં ત્યાં સુપરિચિત થાય છે તેમાં ભરૂચ જીલ્લાની આ નિર્મલ અને વિચિત્ર શુભરાતીનું આપણે આ સંપ્રદાય દર્શન કરી સજીએ છીએ. કાળીભગવતના જીવન વિધાનનું-સાદુ' એકાદઅનનુ-વાતાવરણ પણ એમાં રહ અને માનીતા સંપ્રદાય આપણી આમજ તાદરસતાથી ખડું થાય છે.

ધમ્મીએ છીએ કે રા. મહાદેવ આ ભગવતના જીવનનો પણ આપણને વિશેષ પરિચય કરાવવાનું જીલ્લો નહીં.

અ સહકાર (મહાત્મા ગાંધીજીના લેખો અને લાઘવો) પ્રકાશક યુગધર્મ કાર્યાલય, અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦૦.

યુગધર્મ કાર્યાલય અને એના સચાવક રા. હરિલાલ પાંડિતને અસહકારના રાષ્ટ્રીય સાહિત્યનો આવો અતિગ્રામ ઉપરોઠી, દળદાર અને સુદર અંધ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ખાસ મન્યાવાદ થયે છે, આધુનિક જગતના યુગ્મેષામત વિરાદ આત્માની આ હૃદયસપ્તી ના કુવારામાંથી ત્યાં ત્યાં સત્યની સેરોજ

કુદી રહી છે યુગરાને આ સત્યોનાં પાન કરી પોતનાં નવજીવને ઉજાલ કરવાં હોય તો તે માટે “અસહકારની” આ મીતા ” નુ ચરિત્રીયન કરવું” જોઈએ. ગાંધીજીને રાષ્ટ્રપ્રેમી અને વિદ્યપ્રેમી આત્મા યુગરાની સાહિત્યની ઉપાસ્યદેહીઓ લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના પ્રસાદના નિર્મલ અને સુદર સમ્પત્તીરના જલપ્રસાદને કેવો અખુટ અને અનંત ધારાએ વહેવડાવી રહ્યો છે ! આપણા ભાષા અને સાહિત્યના અગ્રણી ગાંધીજીની પાવન વાણી ધણેએ પેાળણુ આપે છે અને આપશે.

સ્વીકાર

ગૌરેશા એજ રાષ્ટ્રપ્રેમી છે લેખક : રા. મુળચંદ્ર જાડવજી બાપ. પ્રકાશક રા. વાનજી મુળજી ગણાજી રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય માળા કાર્યાલય, કેન્સેલોન પામે, કરજી, મૂલ્ય એક આનો.

હૃદિ સમાજના યુવાની વહેવાર લેખક ઉપર મુળત્વ. પ્રકાશક રા. દલીપ દ મહેલ રોડી. વ્યાસ રાષ્ટ્રીય સન્નુ સાહિત્ય પ્રચારક કાર્યાલય, મેન્ડમ રોડ, કરજી. મૂલ્ય એક આનો.

હૃદિનુ રાત્રમધ્યાહ્ન કાળી રા. દરિયાવ માધવજી બદ, એમ. એ પ્રકાશક રા. એમ. સી. કોહારી, ભુએવર અને પન્નીદર. રાવપુરા, કાપડીપોળ, વડોદરા. કોમન રૂ. ૨-૦-૦૦.

ભગિરથ : પ્રકાશક. રા. સાચી મણીસંકર ભાલસંકર. સ રૂન પાડાણા મુખ્ય મુક. પેટસાદ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧-૦૦.

વિદગ્ધ ગોપિ : પ્રકાશક ઉપર મુળત્વ. સી મદા ઉદ્યોગશાળાને પ્રથમ વર્ષિક અહેવાલ. પ્રકાશક. રા. પ્રિવજી દેસઈ તથા કે વરજી રાજપાળ, સુબ્રહ્મ મંચીએ—ઉદ્યોગશાળા, મદા.

હૃદિના હીરા પ્રસિદ્ધકર્તા : રા. સામયકરજી રાજા જોડી. ખાડીઆ દેવાઈરી પોળ અમદાવાદ કી મત રૂ. ૧-૪-૦.

તુલનાત્મક નેત્ર સપાદક : રા. વેશુવ બાપુભાઈ જાડવજી, બી. એ દીવાન રેખાપત્રવાળુ મકાન, છુનાંગદ

ભાલજીદાર પ્રકાશક રા. કિશવલાલ નમીનરાય શાહ માણુપા, મહીકાડા, નરજીવ મુદ્રણાલય, અમદાવાદ.

એકુનની ખરાબી લેખક રા. મોહનલાલ કામેવર પડવા

રુપેશીએ લેશ નરજીવન પ્રકાશન મહિર અમદાવાદ. મૂલ્ય સાડાચાર આના

સમરત લાડમિત્ર દેવાસીક ત બીએ :

રા. હીરાલાલ રજુગડાલસ મુનીમ, રા. કોકિરવાલ નમીનરાય યુદીઆ અને રા. કુબુલાય મોનીલાલ દલાવ. પ્રકાશક : રા. નીમનલાલ નમીનરાય યુદીઆ, અઠવ, આ દેવસિક આશાજનક નીન પ્રવાસ છે. વેદવ આયમના પુનરુદાર માટે એ અભિવાદા રાખે છે. અમે એને સહવતા હૃદયીએ છીએ.

ત્રીસ્થાનેથી

રા. રા. જેડીસનદાસ જે. કણીઆ

રા. રા. જેડીસનદાસ જેડાણાઈ કણીઆના ગયા પેન્થ વર ૨ ને દિવસે થએલા અવસાનથી અમને અતિથય ખેદ થાય છે. એમનો જન્મ સુરતમાં સંવત ૧૯૨૪ માં થયેા હતો. મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ સુરતમાં કરી એએ. એફ.સી-સ્ટન કોલેજમાં કામસ થયા હતા. અભિજનો વિષય એમને બહોા પ્રિય હતો છતાં કાપા અને તરવચાન તરફ એમની અભિરુચિ અધિક હતી અને એમણે તર્ક અને નીતિશાસ્ત્રના એનિલક વિષય સહિત બી. એ. ની પરીક્ષા પહેલા વર્ષમાં પહેલે નંબરે પતાર કરી પોતાની છુદિની સર્વશાહિતા સાખીત કરી આપી હતી. એમને એડીનબરો ફેરો-શીપ મળી હતી. અરૂપ સમય બાદ ભાવનગરની સામળદાસ કોલેજમાં સંસ્કૃતના અધ્યાપક તરીકે એમની નીમણુક થઇ હતી અને ચોલાજ માસ પૂર્વે એએ. એ કોલેજના મુખ્ય અધ્યાપક નીમણા હતા.

સરથ અને શાંત જીવન ગાળનાર આ વિદ્વાનના મનોઆધારની રક્ષા બહુ ઉચ્ચ

પ્રકારની હતી. તર્ક અને વેદાંત તો સદ્ગત ને બહુ પ્રિય હતાં, ઉપરાંત બીના દર્શન-શાસ્ત્રમાં પણ એમણે સારી પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી હતી. એમનું પાતંજલ યોગદર્શનનું ભાષાંતર આપણા ધર્મસાહિત્યમાં વિરલ રચના લોગવે છે અને પાશ્ચાત્ય જીવનરસાયન પદ્ધતિ સંબંધી એમનું પુસ્તક અનેક આદિતિઓ દેખી નુકસું છે. ઉપરાંત શ્રેયઃ સાધક અધિકારીવર્ગ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા 'મહાકાલ'માં પ્રસિદ્ધ થયેલા કહ્યવતના સંખ્યાબંધ લેખો એમની કુશામ છુદિ અને અપૂર્વ વિદ્વાના ઉત્તમ નમુના છે. આવા એક મહાવિદ્વાનના સ્વર્ગયાસથી ગુજરાતને ભારે હાર્ન થઇ છે અને જ્યારે આપણે ગુજરાતના સંસ્કૃત વિદ્વાનોની સંખ્યા તરફ નજર નાખીએ છીએ ત્યારે આ દાનિની મહત્તા આપણને વિશેષ

રા. રા. જેડીસનદાસ જે. કણીઆ

સમજાય છે.

સદ્ગત પોતાની પઝાડી એ પુત્રવત મુકી ગયા છે. એક રા. હરિલાલ એડવોકેટ અને બીજા રા. હીરાલાલ વજીવ મુનશીની

નાવિકાનાં લક્ષણ

૨૨૦૦૦૨

• [અનુસંધાન ૪૪ ૪૨ થી]

અને બાળવાનો ખર્ચ નીકળે એ વેલે તો નાશ બિપત્તી લેજે. અને તે માન તો પણ આ ઊંડાં કોઈને આપીશ નહીં અને કોઈની પાસે બીજા માંગીશ નહીં”

રુડિએ વચન આપ્યું.

“મોઝ કે બરો બગવાન અને મારૂં કરો.” આ બોલી.

“શયો બગવાન અને મારૂં કરો.” રુડિ બોલ્યો.

જમતમાં એ કાપે કરવાના હવા ને કરી લીધા, મરું ઠીક પણ પોતાના છવતાજ ઊંડા પાસે વચાલી લીધું. મૃત્યુએ પણ કહ્યો. આ મહ

રુડિએ વચન પાળ્યું. અને બાજી અને પછી પોતાને સામાન એક રાપવાખ સાથે એવી પણ અધારી અને મંડાની ઘોરડામાં રહેવા મૂકી.

મારૂં મરીના ઊંડાં છુટ્યું. આ મારૂં મરીના રુડિએ ઘરડાને જીતી રીતે રાખ્યું, પોતે પેના ફી રીતે કમાવે એ તો ભયો બગવાન ભાજે. પણ બાજરે તે ઊંડાં મૃત્યુ પામ્યું અને પચોત કરતી વખતે પાસે ઊંડાને પોતાના નાના ભાઈની જરાજર માવજત કેમ નહીં કરી એને અરે બરો દીધો આપ્યો!

વર્તમાનપત્રોને તે વખતે બીજે ઘોરડા નહોતો એટલે એમણે એ વાન ઉપાડી લીધી. અને કાપજ સખતારાઓએ વર્તમાનપત્રોમાં મુદ્રા જુદાં તપસ્યુમળી કાચીસખ્યાં અને

તેમાં કોઈએ નરકારને, કોઈએ ધરપણીને, કોઈએ સુધારને અને કોઈએ જુદા વિચારવાળાઓને મુદ્રા માર્યા દીધી. વર્તમાનપત્રોએ ફોટો બોલ્યા અને સેફ્ટરીઓ, અભનવાઓ લીધેરે પગ નીમાઈ મવા. પેર પેર કાપે-જમા સજુતા ઊંડારામે અને ઊંડારોને કુપનો વધન કરવા નીકળી પડ્યા. ફેનલાક નાસકાળાઓ પોતાના નાટો. પણ પેટા ઊંડાને એક ઊંડારામેને માટે અનાયામખ બોલવાને માટે બનવા તૈયાર મવા. ઘડેન-છાક સેફ્ટરીઓ રહેતે નેમજ વાઈસરોવને તાર મોડપણની લીકમાન પણ મવા માડી. મુધારા પરિપટમાં આવા કમળુ જનારોનું મુખ ભાગવત અને સ્વાકાંચળીની અછત છે એમ અનેક યત્નાઓએ કહ્યું. જુદા વિચારવાળાઓની પરિપટમાં મર્મમાર્પીએ અને તમન ભાવિકાઓએ બાર મુકાને જમાન્ય કે હજી પણ સુધારવાળો નહીં મળે અને એક ઉપર બીજી બેરી કરવાની છુટ નહીં આપે, સ્ત્રીઓને બળાવવાનું ઊંડી નહીં કે અને અગ્રેષ્ઠ પેગાઓ ત્યાં નહીં કરે તો હજી પણ મુરો વખત આવી દારનિવેષક મત્રાએ દાકની જાતિય પરિજ્ઞાન તરીકે આ દાખરો આપે અને આખી સમા તે સ્ત્રી જાત માંજાવના રહી. સ્ત્રીઓને જુદા જુદાં મરજોએ એક વધે એક જાહેરસમા બોવાની અને આખી પુરુષાળી ઉપર દપ્તા-નો દારા પસાર કરો. આ ચળણ સ્ત્રીની આવી હોત તો પેટા ઊંડારને તેમજ બીજા એના જેવા ઊંડારાઓને કે પછી કાપે. વાન, પણ કમનસીબે એટલામાં પુરુષોત્તમ માલ આપે. એટલે પર્ષોત્તરાગીઓ મરજ જેવા ભાગ્યોને બચાવવા પમા. સ્ત્રીઓને જન આપવા લીગેનું બીજા પારાસમાખં આખું એટલે મુધારવાળાઓ અને સ્ત્રીઓ

તેમાં શેકાઈ ગયાં. સત્તાટની પચરામણી
યવાની દલી તેની તેપારીમાં ફેંકાણેના
જુખવા મરાગ્રજળની ગવા. ફેંક ફેંકને ઢેકાણે
રહી ગયાં, તે ફેંકના ઉપરાવનારાંઓ પાછાં
પોતાનાં જખપાસમાં યુથાઈ ગયાં.

અને તે ઢેકરાના પંડીના હાવન ગાળત
આહીતી નથી એટલે લાજા ભગવાને ભવિષ્ય-
માં પશુ તેને ગદ્ગદ કરી કે નહીં તે હું કહી
શકતો નથી.

રાતના બારેક વાગ્યા આજ્યા દત્તા
એટલે નવવ્રતમાં ગીરો વધુ વાર્તાવવાદ નહીં
કરતાં અને રેવેલવડન, ખાનુસંકર, કનેપાસાવ
અને હું સૌ સોને ઘેર ઉપડી ગયા.

ફોટો

ગ્રીન્ડો. અને બીજા દરેક ભતના
બ્લોકો ડીફાયન્ટ ભાવે વખતસર
અમારા સ્ટુડીઓમાં બનાવી આપ-
વામાં આવે છે નેમજ આર્ટિસ્ટ
ઉપર સુંદર સફાઈદાર બ્લોક પ્રિન્ટિંગ
કરી આપવામાં આવે છે.

હવે એક વખત અજમાયશ લેવા ખાસ
સમામણ છે.

“ભારત” પ્રોસેસ
સ્ટુડીઓ,

તા. ૭૪, હોમલુ સ્ટ્રીટ, કોલ્, મુંબઈ.

તા. ૨૫ રીશનાથા: — “શોધક”
૧ બધ

અનુસંધાન:
સાંતાકુલ.

ખાઓ

અને

ખવાડો

શીયાળાની શત્રુમાં શરીરમાં

નવજન આજુબાર

મનને ફેંકે અવગળા સ્ફુટિ આપનાર

ફોન્ટી દેશી વજાણામાંથી અપમયનો

અમારો સોળીતયોધક એકાશીસનો

પૌષ્ટીક પાક

સુતરાતણુ ગૌરવ વધારતુ દેશ તે પહેલાં

તને સજળ બનાવો

વિશાસથી વસે તમારો તે હવે વિશાસથી દેશીને ત્યાગી

તમારાં દેશને અનુકૂળ આ દેશની આબોધવાને માફની દેશી વજાણાનું મેળ કરો.

શોધિત શોધક એકાશીસ.

૨૯-૨-૯૪, કાનજાદેવી રોડ, મુંબઈ.

સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોની

નરોત્તમદાસ ભાઉ

કોલ્લ-
સોખ મેખન સ્ટોર,
મુબઈ.

ઝવેરાત

૨ ૫૫

બીજી ફાલન-
મુના-ચાંદી
મુબઈ.

અમારે ત્યાં પ્રેઝન્ટ આપવા લાયક
સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ
મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે

અને

મહાગામના બોર્ડરે ૫૨ પુસ્તી દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે

બાદશાહી સે-૨

ઓરો દીલ બહાર

(૨૪૨૨૬)

ચંમેલી, મોગરા, બુધ વગેરે ઉત્તમ પ્રકારનાં પુલોની સુગંધીલું બનાવવામાં આવ્યું છે. કપડાં અથવા સ્માલ ઉપર લગાડતાંની સાથે દીલને પ્રફુલ્લિત કરનારી સુગંધ આસપાસ ફેલાઈ રહે છે. આ કારણે ને લીધે સારે અવસરે, માંગસિક પ્રસંગે, મંદિર જતી વખતે સુગંધનો આસપાસની હવા શુદ્ધ સુગંધિત બનાવવા માટે ઓરો દીલ બહાર વાપરે છે. તમે પણ આ બાદશાહી અતર વાપરો:

કીમત અડધા આઉંચની
બાદશાહી રૂ. ૨- ૦-૦

“ એક કુમળી
બાદશાહી રૂ. ૦-૧૨-૦

“ અડધા કુમળી
બાદશાહી રૂ. ૦- ૮-૦

મહારાજામણી મંગાવનારાને ત્રી. ૫.
અર્થ ૦-૫-૦ લુહા પારો.

તમારા નજરીયા દુકાનદારો પાસેથી ખરીદી વખતે ઓરો દીલ બહાર નામ પાંખોની સીમખંધ બાદશાહી ખરીદવું, નહીં તો ભગતુંજ આપી દેશે.

એલ એલ-૨:

ધી એંગ્લો ઈન્ડોયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ હાં.

૧૫૫, લુહા માર્ગદર્શક મુંબઈ.

મુઠ્ઠાઓ, બાનુઓ આપને માટે શું ધારે છે ?

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ અંધાર થી]

“તેમ સાક્ષાત્ સમારી આપવાની કરજ તો તેમનીજ, નાહીને ધોનીઆ પનીઆ નીચોવવાનું કામ તો લાગેજ કાંઈ કંઈ જમા સ્વીચને કરેલો હશે.”

“મુજબમાં તો એથી ઉપજુજ એવામાં આવે છે.” સારથ નામની એક મુજબના અનુભવી ષડયત્રી સ્ત્રીએ સાકોર જેવતા વચનને રોકી આપની હોય તેમ કહ્યું “અહીં તો પુરોગોલ વેષજ એવે બધી જાણી ગયો છે અને તેઓ એટલા બધા કાંમચારા થઈ ગયા છે કે લીધું થયું તોડના નથી. બરેને ઊંડક રડીને બરી નિષ્ઠ પશુ તેને અડવાના નહીં એ તો પત્ની સમારી રાંધતી રાંધતી ઉઠી જાકરાની ઝોળી દશાવે ત્વરિજ. સાકાત્ સમારકાનું પશુ સ્ત્રીઓનેજ મથે. જુના જમાનામાં અને ગામડામાં હજુ પશુ જે મુઠ્ઠામાં પુરોગો કરે છે તે સુધેરા મુજબ કહેવામાં બનેલાગેલા ગુરકા પોતાની પત્નીઓ પડે રાંધે છે.”

“અપૂરામાં પુરુ હોય તેમ જનિના જુદ પોલીસ કરવાનું અને સાક કરવાનું કામ પશુ પાડેનું” જિલ્લામતીએ પોતાના અનુભવ નું કથન પુનઃ શરૂ કર્યું. “પત્નીએ જાંવને ‘કપડાં તૈયાર કરી આપવાનાં અને સાંજે ત શરદવામાં મદદ કરવાનું’ અને ખીતીએ ભેરવવાનું કામ પશુ પત્નીઓનુંજ. રોજાકામાં, દરે તો આપની ખાતી થઈ હશે કે અમારે આપો વિચાર તદેનાન એટલી જાણી ઉઠાવણ પડે છે કે અમને તદેરમાં બાંધ સેવાનો

અવકાશજ ન મળે. પુરોગોની આ અહેબાઈ કહી કે સક્રિયતપણું કહો. અમારી દષ્ટિએ તો કેળવણીમાં અને સુધેરલા તરિકે મજાતા પુરોગો કરતા મામડાના કહેવાતા ગમ્માર પુરોગો સારા લાગે છે કે તેઓ અમને મુઠ્ઠાકર્ષમાં મદદ કરે છે એટલુંજ નહીં ‘પશુ ધર્યા અને બહાર અમારે કાદબોજ પડે તેથી રીને અમારી સાથે વળે છે. એ ગમ્મારો અમને ‘તુલા’ થી નહીં ‘પશુ’ ‘તમે’ થી મેલવારે છે અમારે તમારા સુધેરલા જુવાનો અમને જતાવરતી ઉપમા આપે છે.”

“પુરોગો સમારમાં ઉડનાની સાથે મીડીનું તનુકે મોઢામાં માકી જાવાનું ચીંકક વાંચી ચામની અને ધરવામની નિંદા લામવામાં આનંદ લે તેના કરતાં બે પોતાની પત્ની-એને મુઠ્ઠાકર્ષમાં મદદ કરે તો કામ કેવું સારું અને ઝડપથી થાય અને ધરદપર લાગામને લીધે પરિણામ પશુ કેવું સંતોષકારક આવે.” સારથ પુરવાર કરતી હોય તેમ બોલી

“અમારા સસરા કતા ને જાણુ વાંચવા ને ભરવે સમારતાન નવરા પડતા કોકર-ના કમચાર કે પોતાના પત્નીમાં પોતીમાં આપવાનું કામ કાલતા હતા. આ ને સ્ત્રીએ મારતી તેમની કાક અને લામળી. આ મુખમાં જાણવાવામાં એએ તો પાણુજ કાલે છે; પડેલાં તો પુરોગો નરા નરા પડતા સાથે ભેટી આવે દશેઘડિ કરતાં હતા પશુ હવે તો નરા નરા પડવા કે જાણુ, જન જાણુ; સવારે જાણુ, જાણેરે જાણુ અને રાત્રીએ જાણુ.” પોતાના સનરા અને પળી વચ્ચે પડતો તકા-વર જગાવતી હોય એમ કાકોરે કહ્યું

“અરે પશુ રવિવારે તો નરાક મળે ખરી રતી.” આ બધા ઉપવારોથી બિન્ન થવા હોય તેમ કહેવામાં પોતી ઉડવા.

“રવિનાર કે રમને દિવસે કોઈ લડ્યા આવીને ચેટ છે એટલે અમારા પોતાના વરમાં પણ અમારી સ્થિતિ પરાયા જેવી યર્થ પડે છે. વળી આ પરાણાઓ માટે થીએ થીએ આપણી અને નારતા મુકવાના એટલે રમ અને રવિનારને દિવસે તો ઉલટું પણ કામ કરવાનું.” શારદાએ ઉત્તર આપ્યો.

“આ તો જાણે સાધારણ વર્ગની સ્ત્રીઓની વાત યર્થ.” દોહાકાકની ધીરજ રહી શકી નહીં, અને બોલ્યા. “પણ હવે વર્ગની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તમારાથી લુહી છે. તેમને ત્યાં તો ભટ્ટવાકર દોવાથી તેઓ પખત ફાજલ પાડી શકે અને જાહેર બાજતોમાં બામ પણ લઈ શકે.”

“અમારી વાત અને જાણીએ છીએ.” લીલા નામની સ્ત્રી જેનો સમાવેશ આ વર્ગની સન્નારીમાં થતો હતો તે બોલી. “અમારે એટલો સંતાપ છે કે તે જાણે સાંખી રહીએ છીએ. અને માડીયોડે અને મોટરમાં ફરીએ ખર્ચા, પણ એ સુખ બહારનું છે. અમારા પંતિ એટલા બધા ઉંડાગી કે રાત્રે ઉઘમાં પણ તેમને ઓછીસનાંજ રજા આવે. જમવા બેઠા હોય ત્યારે રાહબીને બદલે શાક માંજે અને શાક જોઈતું હોય ત્યારે બાત માંજે. જંગલી વખતે પણ તેમના વિચાર આગળ. કોઈવાર રાહલી પીરસતાં લેવાની ના કહે પણ ખીછ પને વિચારમાંથી જાગૃત થતાં રાહલી માંજે. રાત્રે ભોડો વાગુપાણી ફરી પરવાદી ઉપવાની લેવારી દરે ત્યારે એ ઘેર આવે. ‘સખ સેવે જમ અદલા જાવે.’ મોઝ આવી એ ચાર કોણીઆ આખનેમ આધા કે પાછા કામ પર બેસે. મોડી રાત સુધી જાગે અને પછી અપવાના ફરીઆદ કરે અને મથેરાન ને મકાનનેખરની યીનજ રેકરી પર દોડે. રાત્રે પણ એમને અમારી સાથે વાત કરવાની

પુરસદ નહીં. આ અમારાં જીવનની બાગેજ આ મારી બેનોને અદેખાઇ આવે.”

“ત્યારે આ બંધાનો અર્થ શું?” દોહા. કાકની અધીરાઈનો કે પાર રહો નહીં અને બોલી ઉઠ્યા.

“અર્થ એવું કે” શારદાએ જવાબ આપ્યો. “અમને આગળ વધવાની મથે તેટલી સમજડા મથે તેણે જાણે જ્યાં સુધી કળવાપદા અને સુધરેલામાં અપતા મુકેડા પણ અમને જમાવણા રાખવા છુટે છે ત્યાં સુધી અમારા ઉત્કર્ષ થવાનો નથી. જાહેર અમને કોર્પોરેશનમાં બેસવાનો દાક મથે પણ પહેલાં ઘરની કોર્પોરેશન ફરીએ, અમારા દેવની આરાધના ફરીએ, અને પતિની સાધના સાંધીએ કે બહારનાં જોતરાં મથે લીંડીએ ? વળી બહાર નીકળવામાં ખીછ પંચાતી છે.”

“તે શી ?” લીલાએ પુછ્યું.

“પુરો પોતાના મિત્રોની પત્નીઓ સાથે દસી દસીને વાનો કરે પણ તેમની પત્ની સાથે કોઈ બોધે કે દસે તે તેમનાથી સાંખી ચકાવું નથી.” શારદા પોતાની પરાધીનતાનો વધુ ખાસ આપતી હોય તેમ બોલી. “પત્નીને જો માતાં આપણું હોય અને પાડોશી તે સાંજળવા સહજ ઉખા રહે તો પતિનો ચીજજ જાવ અને અદેખાઇ ઉત્પન્ન થાય. પુરો સન્નામાં જાઈ સ્ત્રીકિર્નતિ સંજાઈ લાવજો દરે પાન ખુબી એ હોય કે તેમની પોતાની જ પત્ની સન્નામાં દીજર ન હોય અને તેઓ પોતેજ તેમની અવનતિ કરતા હોય છે. પુરો દેટલા સંજિક હોય છે તે આ પરથી જાણારો.”

“અરે બાળા એ વાત !” લાડેરે ઉમેર્યું. “પુરોની અદેખાઈનો તો પારજ

નથી. સદગ્ર રૂપાળી સ્ત્રી પરસાર થતી હોય તેમની સામે નેચો લુચો તો તેઓ કુદરતનુ નિર્મિતલ્ય કરે છે એમ કહે અને સ્ત્રીઓ કોઈ પુરુષ તરફ ઈર્ષ્યાપુરણે પણ દષ્ટિ કરે તો તે કુદાષ્ટિ કરે અમારા પાડોશમાં એક બાઈ રહે છે તેનું વય હવે કે છુટકાન છે છતાં ને પાંચ ઊંઠરા ની ખા છે. તેણે પોતાના પીઅમ્મના એક ઈલાખીતા સાથે ઊંઠરાની આછીનો ન દેખે મોકનના વાન કરી નાં નેના પતિના પીતેઠ ઉછલી આવ્યો. વારુ, પુરુષો આમ કેટલી પરત્વી સાથે બાન કરતા હશે ? જ્યાં પુરુષોઆ આવી અદેખાઈ, હાડાં અને અવિચાસની લાગણી હોય ત્યાં અમે અમારા હાના ભોગ વડો કરવા હાંચીએ તોપણ કેમ કરી દર્શાવે ?”

“ શકા ” શારદા મેલી “ હવે તો તમારી ખાઈ થઇ મુઝી હશે કે કળવણી અને મુધારાના આ મુગમા અમારી ગિયતિ મુધરવાને બદલે બગડી છે. શારદાગી અને સામાજિક દષ્ટિએજ નહીં પણ સાંર્ગિક દષ્ટિએ પણ અમારી અવનતિ થઇ છે. પુરુષો જાયે હવે મોગી વચે પરખુતા હોય પણ તેઓ વિવચના વારા જની ગયા છે. પટેનાં સુવચક માટે સ્ત્રીઓ પીઅર જની ત્યારી છત્રે મદિને પાઝી આજની હતી. હવે પતિઓને પત્નીઓની ચેરહાજરી એટલી બધી સાને છે કે બીજો કે ત્રીજો મદિને તે ખીચારીને પતિને ત્યાં આવવુ પડે છે અને એ રીતે તેમની તખીએનુ સત્યાનુસ વળી જાય છે. વળી રેલખ સામુ-

સમરાનો મહતાએ એટલે જાત્રી એકાત પણ ખચે નહીં મુ બાઈના તેથી ઉલટું વિવેક અને મહત્વા ને નેવે મુકાયા છે અને પુરુષો વિચયના વાદરા જન્યા છે એટલે ઊંઠરાઓની પણ લ માર લાગે છે. આ વંગારને મુઝી અને તે કયા જામલે ? ”

“ બેનો ” દોવાકાકા નેમની કદ ગી રિયતિ પર વિચાર કરતા મેલ્યા “ તમારી ફરીઆદમાં પણ કેક સલ સમાવણ છે અને દીંદુ સમાજે તમા જર્મીનુ જો અનેક પ્રમેા ચર્ચી ઉડવવા ના છે તેમા તમારા પ્રત્નો પણ સમાવેશ કરવાનો છે આજે તમને લલુ મોકુ થયું છે પણ તમે વણી અમલતની બાબને, પર અજાણુ પાડવુ છે પુરુષાર્થના બહા પર કુ જરેર તમારી આ ફરીઆદ જારીચ. આજે જતા પદયા જરા નારનો કરી લો. કુ તમને મર્વ બેનોને દોવાગી અને નવુ ર્વે લાજકારક નીચે એવુ જામુ છુ.”

દોવાકાકાની સહાનુમૂતિનો આભાર માની નિહમતી મેલી “ સર્વ બેનો તરફની આપની શુભેચ્છા માટે કુ આજનો ઉપહાર માનુ છુ અને આપ જેવા મુરખનીની સલાહ અમને મળ્યા કરે એવુ અમે હાંચીએ છીએ. આપનુ ઘર અમારા પેટના ઉમરા કાઢવાનું એક સ્થાન છે, તે ટપી રહે.”

તે પછી આપણી અને નારનો લલ નથા એક બીજને દોવાગી અને નવુ વર્ સદાજી નીચે” એમ હાંચી લુલા પાયાં.

તારાં બાળી સંબંધી વાતચીત કરવી છે. એટલે તરત તને તેની પાસે લઇ જશે. અને તું કાલ નથી એમ ઉદ્ધે તરત જોળખશે. તો મહારાજનાં માણસ પકડે તો, કહેજે કે શુંનાં મહેલાને સેવનામના શાખની વાત કરવી છે. સમજ્યો. જરૂર આવે બને પ્રયોગો કરજે. પણ ન છુટકે. એટલે બેઠાંથી એક તને જોળખશે ને તારા વાળ વાંકો થવાનો નથી. હું છવનો હોઈશ તો પાંચ સાત દહામમાં આવી પહોંચીશ "

"હા, "

"બેમા ! હું બધી વાત તો જાણું છે એટલે સારાથી જામ એટલા દહામ આવે તેમ કરજે. "

"તેમાં હરકત નહીં આવે. "

"ને બેમા ! " કાન્તા સાંત અવાજમાં જરાક કંપ દેખાશે " મને કેં થાય તો— " કહે જરા અવાજ ખંખારો " હું ને શોનિશ્વર બંને તમારાં બાળી ને ઊંચરને ભેજો. "

" કારે જાણુ " આંખમાંથી પાણી છુટતાં બેમાએ કહ્યું " મગદુર છે કાખની કે તમારો વાળ વાંકો કરે. મણી પંચાત કરશે તો એ પદ્મીએને ઉમેડી ફેંકી દઇશું. "

કાકે હરશે " એટલી સહેલી વાત નથી. "

" જાણુ ! મેં તમને કાલા માણસેનો લાગે. અને તો તરત દાન ને મદાપુણ્યમાં સમજાવે. "

" વરુ. " કહી કાકે બેમાને ભેટવો. "

વદાણ કીનારાની પાંચ આંખું એટલે મકે, કામો નાવક, સામંત ને ખલાસીઓ તરપો નાંખી સમુદ્રમાં પડ્યા ને કીનારા નદર થયા. "

બેમાભંત ને કાલાએ માંએ પીએ વદાણ પાણું જરૂરીએ દંકાણું. "

મધુરાં સેન્ટની શોધમાં

ત્યારે હું ઉઠા ઉતરો ત્યારે માંતી લેખારેટરીના વેવાનો પણ મત સળેા અને હું સક્સેસ (ફેલ) પામ્યો.

માટે સેન્ટ

સ
ક
સ
સ
ઓફ
ઇ
ની
આ

એ નામ ધર્મ કે જેને પોતાની માંતી મધુરી સુવાસથી મંડીયા ને છેક કુરેષ અને અમરીયા સુધી પણ પ્રસિદ્ધિમાં મુકેલ છે. કેપડાની સુગંધ કાપી હોય તોજ સક્સેસની સુગંધમાં રસિધારસ હોય. બ્ર. ૧ મ. ૨૩. ૨૩૩. ૧૩૩.

મોહીની એજન્સી,

જુમા મસજીદ-મુબઇ.

શ્રી

રાષ્ટ્રીય

હિંદુ લોક

અધિવાનો
સંધિ
જન્મવાની
હિતમ
સંગરહ.

ઝવેરી
મંદર ૧૧
૨૦ -
મંદર ૨૨
રોડ,
મુબાઈ, ૪.

કડીની રુપા વાપરો
પૈાદીક પાકો
રોડ ૧ ની કીમત

સાલ મપાક	૨ ૮ ૦
મહામપાક	૨ ૦ ૦
કેસરપાક	૩ ૦ ૦
પૈાદીક છવન	૨ ૮ ૦

પાકો-સરીરમાં સક્તિ આ
પી સરીર કાન્તીવાન
બનાવે છે.

દરેક કુટુંબમાં વપરાતી
મકરવંજ યાકુતી
(કાન્તીની મેળીઓ)

સોનુ, ખાતી, અગર, કમ્બુરી
વાગિર માલો નાખી બનાવતી
આ યાકુતી સરીરમાં અપરવારી
સક્તિ આપી સરીર કાન્તીવાન
બનાવે છે

કિ. મે. ૪૦ ના ૩ ૧૦ ૦ ૦
(મુશીખર મકુનો)
દરેક જાતની દેશી હાથોમાં બના
નાર કારખાનુ.

લીલાવાળા વાપરો
પૈાદીક ભસ્મા.

નો ૧ ની કીમત

અપરવારમ ન	૨ ૪૦ ૦ ૦
લોહમઅમ	૫ ૦ ૦
જામઅમ	૪ ૦ ૦
પૂર્ણા દોહમઅમ	૬ ૦ ૦
સુવર્ણામઅમ	૫ ૦ ૦
તામઅમ	૫ ૦ ૦
પ્રસાદઅમ	૧ ૦ ૦

ઉંઝા કેમીકલ વર્કસ—પિન્સેસ રોડ મુબાઈ નં. ૨.

ઇલેક્ટ્રીક ઇલેક્ટ્રીક ઇલેક્ટ્રીક

નો દરેક જાતનો સામાન આર નીચેના કેશમાં સમા, અવસા જવો મળેજા
જાણવને મવસ

અબાસભાઈ તાજભાઈ

હુડાર ચાલ, મુબાઈ ૨.

કન્દી ચાલાલની તીજેરીઓ અને રૂઢાંચ રૂઢચુ

તીજેરીના અંદરના ભાગોમાં કેવી મીકેનીકલ કારીગરી કરવામાં આવવી જોઈએ તે તીજેરીના અંદરના ભાગો ખોલીને જોવાથીજ માત્રમપડા શકે અને ત્યારેજ તીજેરીની કોમતી કુશળતાની કીમત થઈ શકે છે.

કોમતી જોવામાંજોનો વલીવટ જોક દાથ રાખવા કન્દીપાલાલ પેટન્ટ લુક લોકસ વાપરો.

કન્દીપાલાલ મેક્સીનો નવીન પ્રોટેક્શન સ્પ્રિંગ્સ લા બેકર્સ, ગવર્નમેન્ટ-ડેવલપમેન્ટ ડીપાર્ટમેન્ટ, કોલેજો, યુનિવર્સિટી ટીચો, રેલ્વે, સ્ટેટ, બેંકો, અને ઝવેરીઓમાં બરોસાપાત્ર રીતે વપરાય છે.

કારખાનું :—દિવાલ રોડ, એપોલો મીલની બાજુમાં, મીંગપોલી, મુંબઈ.
કુશન :—તાંબામાં પાચની, મુંબઈ, રેલેશન નં. ૫૨૬૭.

આ ભૂમિને સીંચી એની પવિત્રતાને પણ ઉર્જિતવલતા આપી હતી. અને સૃષ્ટિને સર કરવા તાત્પર્યતા જાણસિદ્ધરે પશુ પ્રજાદેવના વેલપમાંજ પોતાનો વેલપ સમાયો હતો એનું માન્યું હતું.

શિવાલયની શાંતિ પાંડનાદથી જાગે તે મહેલાં ઘોડાનાં પગલાંથી જાગી. ત્રણ ઘોડેસ્વાર દોડતે ઘોડે મંદિર આગળ આવ્યા, ને મહાથી આગળ આવતા ઘોડેસ્વારે ઘોડા પરથી ભાંપ પર છુટકો માર્યો. તેણે પાછળ નોંધું નહીં ને અંધારે પગે તે મંદિરમાં પેઢા.

આ આવનાર પદ્મણી ઘેઢા હતો. તેનાં વસ્ત્ર ને આભૂરણ પરથી તે ધણો પનવાન લાગતો હતો, ને ઘોડાનાં તેજ પરથી પ્રુદ્ધિશાળી જણાતો હતો.

તે ઉતાવળે પગે મંદિરમાં ગયો, આન બમર ઘંટ વગાડ્યો, ને મહાદેવ તરફ જોવા વિના નમસ્કાર કર્યો.

મંદિરની એક બારી આગળ એક શાખુચ ઉભો હતો. નવા આવનારે તેને જોયો, ને દેવને કુરસદ પ્રસન્ન માન આપી તેના તરફ ગયો બારી આગળ ઉભેલો માનુષ ખલાસી જેવો ડાબતો હતો.

“નામક !” પેલા નવા આવેલા યુવકે કહ્યું.

“આયુ.” પેલાએ ધણુજ આનંદથી વમરકાર કરી કહ્યું.

“કેમ ?”

“આયુ ! ખલાસીએ દમણુજ એમર જાળ આપી. માત્ર એક વદાણુ આવતું હોય એમ માગે છે.”

“અહીંઆથી દેખાય છે ?” પેલા યુવકે પુછ્યું.

“આ પેલું કેંક લાગે છે.” ખલાસીએ કહ્યું.

ઘોડી વાર કેપ બોલ્યું નહીં. ક્ષિતિજ પર એક બિંદુ મેટું થતું આવતું હતું.

“માત્ર બહાર જાઉં” યુવકે કહ્યું, ને તે બગર નીકળ્યો. ખલાસી પાછળ પાછળ આવ્યો અને બંને જગમ મંદિરના દોર પર ચડીને ઉભા.

યુવક મોડીસ પચ્ચીસ વર્ષનો હતો છતાં તેના યુગ પર માંબીચેની છાયા હતી, તે સ્વાભાવિક ગૌરવથી ડગલાં ભરતો હતો ને અચારનવાર સ્પર્ધારાધથી ક્ષિતિજ તરફ જોતો હતો. ઘોડીવારે ; સર્વોદય થયો ને સર્વેત્ર એનેરી જિજ્ઞાસા ઉપર આવ્યું, પ્રતિદિન દેખાવા છતાં અર્પૂર્વ ને સુંદર લાગતું આ જિજ્ઞાસુક પલવાર નીકળ્યો રહ્યો. પછી તેણે ધીમેથી મંદિરના શિખર પર નજા કરી ને વદાણુની હાથેમાં ઉઠતી ધળ તરફ આનંદથી - જોઈ રહ્યો. તેણે નજર પાછી ફરીઆ તરફ ફેરવાને ઉછળતા તર મોને સંદેશો સંકળાવતો હોય તેમ કે બળ્યો.

“તરંગ સ્ત્રમંગા”

“આયુ !” પેલા ખલાસીએ એ કવિતા વિલાસી યુગની વિચારમાળા ફેરતાથી તોડી નાંખી.

“કેમ ?”

“પેલું ચણું” — ખલાસીએ હાથ લંબાવી યુગ પાડી.

“શું ?”

“પેલું વદાણુ ખરાબા પર ચડ્યું. જુઓ દોલે છે.”

“હા. શું થયું ?”

“ભાંચું — બર — એ નીચે જવાનું.” ખલાસીએ આંખા રાખે કહ્યું.

અમે ત્યાં તથા સર્વિકિયાની સીફરસો કરી માલકોને લલચાવા માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો માલ આપી ખુશી કરવા , એજ અમારો મુદ્દાલેખ છે.

ટેલીફોન ૫૨૪૧.

સ્થાપી ૧૮૪૧.

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ હોટલનંદ.

ભારતવાસીભાઈઓને ખુશ સંદેશો

આપ બ્રાહ્મણોને સારો માત્ર કીકાવતે જોડતા હોય તો

અમેજ નામ વાદ રાખો

અમારે ત્યાં તરેહવાર જાતના મેલમો તથા જાન્યામ કેલે નાની મોટી સ્વચ્છતા મળશે

રોનીય

જવાબ

ફરખ

અમેરીકન

માત્રીપત્ર

પ્રકાશીત

દેખવત

અખરોડ

કરોતી

કાગરી

બદામ

DEVCHAND WAGJI

PROMPT
Attention for
XMAS
Please Send
Your order
FOR A
Traveling
CASE
Containing
12 BOXES of
Assorted
Dried Fruits
for

નાનાના
તુલસી
સિંદૂર
વાળા
પાણી
દેવચંદ
ને વાળે
દેવચંદ વાગજી
નેલપાણી
૧૯૮-૪૩
પુષાખાદે

Rs 20
DRIED FRUIT MIXES 95 JUMAMASJID.
TELEPHONE 5298 TELEGRAMS HAZELHUT

તે ગીવાય

કરોતી

પીરના

બીનાઈ

કંપાણી,

ગીસના

અન્કર,

રોનીય

અમામાના

અન્કરના

ગીસ,

ગીસ,

ગીસ,

ગીસ,

ગીસ,

ગીસ,

ગીવાણની કી મોગલવા પાસે જાડે વસાવડા મલરો

બદારગામના મોરારો ઉપર ખુરતું ધ્યાન આપવામા આવે છે.

આખી દુનીયામા જનતા તરેહવાર જાતના સુખ મેલાના

વેપારી અને કામીશ અમેજ

કંકર દેવચંદ વાગજી મેવાવાળા,

નાં. ૧૯/૮૩ ચ સહાસ કાપડ ચારખીટ સામે. પોસ્ટ નં. ૨, મુબઇ.

૧૯૦૦ વરસના જુનું જાણીતું અને વિધાન મથક

જીતેન્દ્રીયતીલા

કમળેર નરો માટે દવા

આ દવા ડાહ્યા 'લાલની નરોને લગાડવાથી નવું પુરુષત્વ આવે છે. બાઈની કીમત રૂ. ૩ વી. ૫૦. યો મંગાવા માટે સુબઈના દે. લખણુ' કબજે મુલાકાત માટે શોમથી શુક્ર સુધી મુંબઈ સની રવી મેજ દીવસ પુનામાં મેટ થઈ

રાજવૈદ્ય-હીરજી જીવરામ

દે. નાગરેવી રફોડ, ઘમણ મંદીરની બાજુમાં ચાંદવી, પોસ્ટ નજીક, મુંબઈ

(મંચ) બુધવાર પેંઠ, પુના સીટી.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કંપની.

આંખની હિતમ પ્રકારે તપાસ કરી ચરમા બનાવનારા.

સર્વેક્ષિત ચેખલના
અને
કુંકાના

ચુસ્ત!!!

મૈનીસકેસ, ટ્રાંસીક
અને
લંડી. કબુલર

ચુસ્ત!!!

નકલા આંખો

કાકડેના નંબરો પુરતી સંભાળથી બનાવવામાં આવે છે. તેમજ દરેક જાતનું રીપેર કામ સંતોષકારક દરાય છે, ચરમાને લાગતી દરેક જાતની નવી નવાઈમોને માટે અમારા કો. રમમાં ગપારવા વિનંતિ છે,

ચોટ્ટ બોક્સ નં ૦ ૨૦૬૫. Telegrams: Bilocals. ૧૬૮, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ

મંબીડા

સાંજન શાળા

મનને પચાંદ પડતી
જામવાની
ઉમદા સગવડ.

દે-કાલબાદેવી રોડ,
વીજાવાડી સામે,
મુંબઈ, નં. ૨.

“આ ભરખથી આવતુ હતુ તે વડાણુ ?”

યુવકે પૂછ્યું.

“હા. બાપુ.”

“હાથ હાથ” પેલા યુવકે કપાળ સંકોચી કહ્યું. “નાયક ! આમાના બધા માણસ . . . મરવા લેખાએ.”

“એ તો બેળાનાય કરે તે ખરું.”

“અરે બેળાનાય તો કરમેરો.”

અધીરાઈથી યમ ડોહી યુવકે કહ્યું. “તુ બીજા ખવાસી સહ જઈ પહોચ ને જે એના શેઠા છે તેને મને તે પ્રકારે મારી પાસે સહ આવ. શું છું છે ?” યુવકે યુવામાં પૂછ્યું. “જા એકકમ, ને જ દર પર કુકમ ફેરવી દે-કેમણે તરીને આવે તો તેને પકડીને મારી પાસે સહ આવે.”

“ને નહીં આવે તો.”

“તમારી પાસે આવવાના દોરડા છે કે નહીં ?” કહાણીથી યુવકે કહ્યું. “જલદી જા.”

બીજા પડે પેલા ખવાસી દોડીને ખંદર તરફ મથે, ને ખલાસીઓ બેગા કરી દોડી-ઓ છોડવા મઠી મથે.

પેલા યુવકે શેડીક બાર નાવની પ્રવૃત્તિ તરફ આંત આપ્યું, જડી પેલા કુખના વહાણ તરફ નેહ્યું. આખરે ખારે પડે તે મદિર તરફ વળે. તેના મુખ પર નિરાશા સ્પષ્ટ દેખાતી હતી.

તે થોડે જઈ પાટા આગળે ને ફરીથી મદિરા પેલા તેણે ફરીથી ઘટ વચાગ્યો, ને ચુર્ચકાર આગળ જઈ સાદામદ્યજન-પ્રમુખ થયો. “મોળાનાય ! અવગણના કરી દેખ તો સખા કરને” તેણે મદ્યમદ્ય કહે પ્રાર્થના કરી.

મિતાવર યુગે તે ઉઘરે ને મદિરાની ખંદાર જઈ પોતાને થોડે એકાદ, ઉનાસ તરફ વળે.

મકરણુ કે જુ

વાગ્મય

યુવક ધીમે ધીમે ઉતારે “મથો ને પાવડી ઉતારી આમથી તેમ કરવા લાગ્યો. તેના મુખ પર અર્થન હતી, અને થોડી થોડી વારે તે કાન દહ આવવા માણસના પગનાં સામળોએ હતો.

એક વખત જનો મથો તેમ તેની નજીરાઈ વધી આખરે નેહ્યે એક માણસને મોઢાથી તેને નદર તરફ મોકલ્યો.

મડીઓ પર મડીઓ વહી ને યુવકનું મેઢું નિસ્તેજ ને નિરસાદ બની રહ્યું. હોહા દાખી તે અધીરાઈ કપારી રથો ને આખરે નિઃશ્વાસ મુક્યો. તેના હૃદયની આશા નહ વળી જતી હોય એવું લાગ્યું.

એવામાં જહાર થોડાનો યમર સખળાગે પુરક એકકમ આગળ આગ્યો. થોડાઓ પરથી નાયક ને એક આશિષ વચના ઉચ્ચ થોડાને ઉતરતા લેખ તેનું મોઢું દરખુ.

નાયકની સાથે આવેલા થોડાનું મોઢું તેને તેજસ્વી વાગ્યું આખેમાં અમક પશુ હતી-સ્પષ્ટ નડોતી દેખાતી કારણકે થોડો થાકેલો લગ્યો હતો. તેની માનવાની છાતમાં પશુ મારવ લાગ્યું નાક પશુ તીક્ષ્ણ કરી શકાય, સ્તબ્ધો પશુ મનજીવ દેખાતા હતા. યુવકને સતોષ વળ્યો. તે જામડ્યો “સમરપ ! હુ જીવો તુ હાગી હરે ડ મારી—”

જહુ યુવકનો આવો અસંમદ જગડાદ લામો આવે નહીં. પેલા થોડો નીચરને પુત્રકે આવ્યો.

“કોણુ જાદુ ?” પેલા યુવકે આગળ આવી પૂછ્યું.

પેલા ચોદાએ કપાળપર કરચલી પાડી માથું ઉચું કર્યું. “મને અહીંયાં આ લોકો કેમ લઈ આવ્યા?” ત્યાં મીલવચ્ચમાં નેણે પુછ્યું.

“હમા કરો ભટરાજા!” સુરે કહ્યું. “અસિદ્ધેશ મદરાજાએ આપને નેડવા અને મોકલ્યો છે ને આપના ચલાબુને અકસ્માત યશો ભોંધ મેં આ નાવકને મોકલ્યો.”

“તમે કોણ છો?” અમમમાં પેલા ચોદાએ પુછ્યું.

“આપે મને નહીં ઓળખ્યો?”

“મેં ત્નેવા યાદ નથી” પેલા ચોદાએ કહ્યું.

“કું ઉરા મહેતાનો વાહક,” પેલા સુરે કહ્યું.

“ઉરા મહેતાનો પુત્ર વાગમટ ભટરાજા ને પદ્મિન” ધીમેથી પેલા ચોદાએ કહ્યું. વાગમટને આ આકાંક્ષામયી ઓળખાતી રીતથી

“આપને લઈ જવા પારો, અહીંયાંથી વંચણી જવાનો રસ્તો સારો નથી. ને મને ખાસ યાદી કરવામાં આવી છે.”

“હીક ત્યારે.” કાકણદને એકદમ કમુચ કરતા ભોંધ વાગમટ ત્યાં જવારે અગમણ થયો.

“દમણા નીકળીશું?” વાગમટે પુછ્યું.

“તમે કહો ત્યારે.”

“આપ સ્વસ્થ થાઓ કે નીકળીએ.” વિનવી વાગમટે કહ્યું. તેનું મન વંચણી જવા કઠી રહ્યું.

[આ ચર્ચાનો વિરોધ બન્ને આપવા અંકમાં]

સ્વદેશી
પાટ્ટીસ લાદીઓ (સોફેડ તથા કાળી)

MADE IN INDIA

MADE IN INDIA

જેટલું મહેસો તથા જામનાં તોળી મેળા વંચરનાર, પાળીન લાદીઓ, મીઠાના દવા, ખાગમટો, પાળીખાં વીજેડે રીકે અલખનાં લેવા મોટા જગામાં મને રીકવનથી કાચવાં રીક ને અંત અવરે લખેલ: આર. ઉપરાજા કું.

કોલ્કાતા-૧૩૦૦૧૦, રૂબન નં. ૧૪, મુખ્યદ નં. ૪.

તંત્રીસ્થાનેથી

[અનુસંધાન ૫૪ ૪૧૮ થી]

હાઇ કોર્ટમાં પોતાનો પીકેને ધણે ચલાવી રહ્યા છે.

અંતમાં અર્ગ્યુમેન્ટ આપવાને પરમ શાંતિ અને એકતા સમગ્ર કુટુંબને પોતા પર આવી પડેલુ આ મહાન કુખ સહન કરવાનું હૃદયમળ મને એવી પ્રજા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી અદ્યતન ચીરજીવિતાઓને અમ પિનિતિ કરીશું કે તેઓ પોતાના મિદાન પિનાના લેખો પ્રજાકારમાં પ્રમિલ કરી પિનુજાનુ સુકવવાનું અમુક્ય પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની તક જાતી કરી નહીં.

અરેબીમાં કેળવણીનો પ્રચાર

અરબીમાં કેળવણીનો પ્રચાર રીટલે એણે છે. અરબીમાં જે પાસે તે એ બાબતમાં થોડા વખતમાં પોતે રીટલે કરી શકે એમ છે તેનો ખ્યાલ અરેબીની હકીકત પરથી આવશે. અરેબી નાનો સરખો પ્રદેશ છે. મહી નદીથી મહેમદાશહ બાગે ૩૨ મૈલ દોલ, અને અબાનથી કાસરા ૪૦-૪૪ મૈલ દૂર. આ નાના પ્રદેશની અંદર ૧૩ હાઇકોર્ટ છે, અને ૨૧ પ્રાથમિક શાળાઓ છે, અને આશરે ૬૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓ તેમાં અભ્યાસ કરે છે. રા મેટ્રીકીયલ અમીનના નામથી અરબી સિલિન વર્ગ સાગી રીતે પરિચિત છે, એમને પેટલાદમાં વસતિસ્થ સ્થાપ્ત તેની ખ્યાતિ આખા અરબીમાં ફેલાઈ છે અને ત્યાં સિલિન પાસેના વિદ્યાર્થીઓ આને સિલિન પ્રમાણમાં કામમાં આગળ પડેલા કાળ લઈ રહ્યા છે. અરેબી કેળવણીમાં પેટલાદના મોર્ડી ના નિવાર્થીઓએ સ્થાપ્ત છે. અરેબીમાં અનેક મિત્ર-મંડળ સ્થાપ્યા છે તે પણ પેટલાદ મોર્ડી ગયા

મહેલા સરકારને આભારી છે. અરેબીમાં નાનાં મામોમાં હાઇકોર્ટી સ્થાપા છે અને અખાડાઓમાં શારીરિક કેળવણી આપા છે. આ પ્રકારનો ઉત્સાહ અને જાણતિ બદલ અમે અરેબીને અભિનંદન આપીએ છીએ અને કેળવણીમાં રસ લેનાર દરેક બંધિને આશ્રય કરીએ છીએ કે તેણે અરેબીમાં ફરીને એકદર સ્થિતિનો અભ્યાસ કરેલા કે જેવી નોં પોતાના કાર્યનો માર્ગ સીધો અને સરળ થાય

કાળીપરજમાં જાણતિ

સુરત જીલ્લામાં તેમજ પાસે આવેલા નવસારી માત્રા વસતી પડતાં કેમ સામાન્ય રીતે કાળીપર જ કહેવાય છે તેમની સ્થિતિ ખરેખર દયાચનક છે. પહાડી જ મેળોમાં રહેવાને વીધે એ પ્રજા કેળવણી વગરની રહી ગઇ છે તેઓ અજ્ઞાન હોવાને લીધે ઉચ્ચશિક્ષા વર્તેની નોકરી કે શુભાગી કરવામાં એમની છ દગી નામ છે. કાસુ બસન તેઓમાં ખુબ પ્રસિદ્ધ છે અને તેને વીધે તેઓની શારીરિક શક્તિ જે તાવ રીતે ઉપદ્રોને લીધે સાધારણ રીતે કમ દોલ છે તે દિવસરહિત લીધે થતી નામ છે. મેત્રીને પાસે અરેબી કરતા આપણો નથી અને તેથી તેઓ માત્ર ખાવાપુરવણી ઉમાડી શકે છે તેઓ નાના ઝૂંપડાઓમાં રહે છે અને તે પત્નિ છુટકછુટક એટલે કાંઈપણ જાતની સરકારની જવા તેમના પર પડતી નથી. તેઓની આવી સ્થિતિના જોખમદાર ઉચ્ચશિક્ષા વર્તે છે, એ વર્તે જે આ લોકો તરફ તાવ બેદરશી ન બતાવી દેત તે ઉચ્ચશિક્ષા જીવન આને ઉચ્ચતર દેત, સુખાગી આ બેદરશીનો બદલો વાળવાનો હાલ પ્રસંગ આવેલો છે. વડોદરા રાજ્યે કાળીપરજ લોકોને સાક સ્થાપિત કરવાપણે

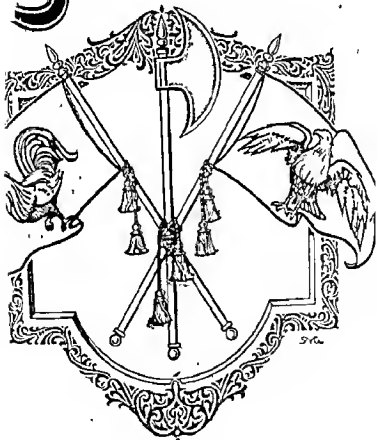
ની તથા અમેરીકન મીરાનની પ્રવૃત્તિઓની અસરને લઇને આ પછાત વર્ગમાં જનશ્રુતિ આવી છે અને આ જનશ્રુતિને એક અલુભાષા બનાવથી ઉત્તેજન મળ્યું છે. આ બનાવ તે માતાનું પુલ્લુવું. ગામેગામ માતાએ પુલ્લુવા માંડ્યું છે અને તેને અંજે જે બોધ અપાય છે તેને પરિણામે આ લોકોએ દારૂ પીવાનું છોડી દીધું છે, શારીરિક સ્વચ્છતા તરફ લક્ષ આપવા માંડ્યું છે, ગાંસાદારને ત્યાં કષ્ટો છે, કેટલેક અંશે ખાસી પહેરવાનું શરૂ કર્યું છે, અને કાંતવાના ચરખાનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો છે, પથરાનાં તથા કાંસાનાં ઘરેણાં ખુબ પહેરાતાં હતાં તે છોડી દીધાં છે, અને પોતાની નિયતિ મુધારવા તરફ વિચાર કરવાની શરૂઆત કરી છે. તેથી અમે આજા રાખીએ છીએ કે બાસવાસ રહેતી ઉત્તરગાંધીઆત કામો આ પછાત પદી મળ્યા પોતાના બંધુઓનું જીવન ઉચ્ચ પ્રકારનું બનાવવાનો પ્રસંગ પોતાને હાથ આવશે છે તે જોતા નહીં કરે.

મુ'બઇની ચોર્યાશી બ્રાહ્મણ શ્રુતિ
મુ'બઇની ચોર્યાશી બ્રાહ્મણ શ્રુતિના તકરીઓ અને ઉત્સાહી મુદ્દરોની રાશી તથા ચંદ્રાની બાહ્યક શિક્ષણપ્રાધાન્યનો પંચ-વર્ગિક જ્ઞાત અમને મળ્યો. અસલ સંસ્થા આસરે સો વર્ષ પૂર્વે પણ સ્વપાઠ હતી, પણ સન ૧૮૧૭ ના મે મહીના સુધી આ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ અસરભોજનની બાબતમાંજ ચાલતી હતી; સાર બાદ આ સંસ્થા તરફથી પૂર્વોક્ત પ્રાધ્યાપ્ય ચક્રાપવામાં આવે છે. આ પ્રમણે સો વર્ષે પણ બહેણે નવા એ જાણી અમને સંતોષ થયો. તેમ જતાં આ રીતે ગતિ કરનાં શ્રુતિનો મહોદય સાધવાના

સંસ્થાના પ્રશસ્ત ઉદ્દેશે પહોંચતી વખતે શ્રુતિનું અસ્તિત્વ હશે કે કેમ એ વિચાર કરવા જેવું છે. આદીઆ, બુદ્ધાણા આદિ ઈતર શ્રુતિઓ ધીકતાં જાત્રાલયો ચક્રાવી પોતાનાં પ્રાણકાને ઉચ્ચ પ્રકારના શિક્ષણ સાથે સમગ્ર કરી આપે છે તેવા સમર્થનાં કૃષિ, પત્તર્જી, પાણ્ડુન આદિ જનવિખ્યાત મહાપુરોહિતો વંશને મુ'બઇમાં રા. દવાશંકર દેવસંકરના મુકાનમાં ચોથે ઘરે આજીવન-બાળકાને નિત્યકર્મ શીખવવાની યોજના કરી સંતોષ માને એથી વધારે અધિગતિ જાત્રાલયોની તે શી હોઇ રાકે ? આથી વેદવિત સુક્ષ્મ દેવસંકરની શ્રેષ્ઠ કે રા. દવાશંકર, રા. મણિકાલ તેમજ અન્ય કાર્યવાહકોના અમને અમે ઉતારી પાડવા નથી માગતા. એ લોકોને તો અમે ધન્યવાદજ આપીએ છીએ. અમારું ને કે છેવું છે તે સામાન્ય બ્રાહ્મણરૂપને સંબોધીને એ ને જ્ઞતિએ આર્યસંસ્કૃતિ ઉત્પન્ન કરી, ને જ્ઞતિએ એ સંસ્કૃતિને પાળી પોતી ઇતર સંસ્કૃતિઓની સામાં અન્યેય બનાવી, ને જ્ઞતિએ મોકલિખ્યાત કૃષિએ, તરશાનીઓ, મહિતશાસ્ત્રીઓ આદિ ઉત્પન્ન કર્યાં તે જ્ઞતિના સંખ્યો આજીવનનું મુ'બાલી રહ્યું છે તેના પર લેશમાન પણ લક્ષ આપ્યા વગર જોણી લક્ષ બીજા મામલામાં, પારકાં અન્ય ખાવામાં કે ઇતર વર્ણના લોકોની સાકરી કરવામાં મચ્યા રહે એથી વધારે શોધજનક મુ' હોઇ શકે ? આ કારણસર બ્રાહ્મણોને અમારી ખાસ વિનંતિ છે કે તેઓએ એ પોતાની પૂર્વ દિશાત પ્રાપ્ત કરી હોય તો સાંપ્રત્ત અળો વિચાર કરી તેને અનુસરી એવી યોજનાઓ કરવી જોઇએ કે જેથી કરીને આ અમલ દેશવ્ય જર્ણ જર્ણ બનકે.

આ "સુવર્ણ" પત્ર ધી સદિલ પ્રકાશક કંપની માટે પ્રસજ્જવદન હીનાનાથ મહાજીએ સંસ્કરે હોત ઉચ્છેદીક પ્રેક્ષમાં નં ૭૪, લેખક રૂપીક, મા, મુ'બાઈ મધ્ય ઉપર અને નં ૫૩, ૬૮ રૂપીકમાં આવેલી ધી સદિલ પ્રકાશક કંપની વરુધી વિજયપામ કલ્યાણકારે પ્રકર કર્યું.

ਭਗਤ

દુનીયા તેલ

સીંગા તેજન પુરો અને કુમળા મ
મરે મમજને ઠંક અને રાહત આપ
શુદ્ધ પંચરસિની મેળવણીવાળું દુનીયા
છે. ખરી પડતા વાળને બટકાવી બરાબર
દાર બનાવે છે જેથી સીંગા તે મારી
પડ્યું છે. બીજાં દેર કોઈએ વાપરી તો
અને મમજની ખરામી કરતાં પહેલાં દુની
તેલની એકજ બાટલી વાપરી એ
બલાખલ કરવામાં આવે છે.

અદામગમ કોન્ટેનર- } ડ.એસ. પાલનપા
મુદ્રાસ- } બાહ્યપાલ
સ્થાપન એન્ડ કંપની } પોસ્ટ માર્ક
સુરત-અમલકુલકોદર } મુબ
મુબાબાઈ.

બનાયદ છાપ વહલ સાવધ રહા. ખસ નકા.

અનાવ છાપવીસાવગેનરેરે. કોલારી સી.

સુરત-અમલકુલકોદર મુબાબાઈ.

નહીં ધારેલું; નહીં ભેચેલું; નહીં સમજેલું

આર્યન ફીલ્મસ પ્રોડક્શનને

નામાંની નવા ચક્રિયનું રસ લાભેને ખરેખર રોકેલા. હિન્દી દવાનો કરવા આભેદન
મીનાર કપા, દીનાજ મુનિષ, આર્ટિસ્ટ, પેઇન્ટર્સ અને ચિત્રકારો.

આશર્યા આરી વનુ અને પાનાં માટે નામજિ લેખકોએ મેડિ સમય અને નવાજ એક્ષપર્ટ
મીનરીઓ લખનારા. ને કપસન દીપને છત્રી લેનારા દુષિયાર ફોટોગ્રાફર અને ઉચામા છત્રી
મીનિમાની આભિનવ કળા બનાવનારા પ્રમિદ પ્રપરેક્ટો તમારા માટે કામ કરી ગયા છે.

આર્યન ફીલ્મસો—

મીનિમાના દુનરનો નાદાર નમુને થશે.

છુટીંગ માટે લખો:—

ફીલ્મસ છુટીંગ એફીસીસ એફ ઇંડીઆ,

ન્યુ હવિસ રોડ, એપિસ હાઉસની સામે.

ટવીઝર્ડીક બુક—“Film book” મુનિષ.

દેશી કરીગરીની કમાલ

અમારે ત્યાં દરેક હાગીના

દેશી બદ્ધિના હાથથી બનાવવામાં આવે છે.
જતા વીલાસીને દરેક માટે તેના સમગ્રસાર અને છે તે એકવાર
જેમ જાણી જાણે તમેને મનોપ થશે

માટે જરૂર એક વાર પચાસે.

એમ. જોધાબાઈની કું.

અવેરીઓને ત્યાં

૧.—નામજાણી રોક, પેસ્ટ એફીસીસ બાજુમાં, મુનિષ નં. ૨.

તમારી મોટરકાર માટે
તમારી ઘોડાગાડી માટે
તમારી ઓફીસના ફરનીચર માટે
તમારા ઘરના ફરનીચર માટે

વન્ડરમીસ્ટ
વાપરો

કારણ કે
તે

તમારા ફરનીચર તથા ગાડીઓ પોલીશ તથા ચક્રચકિત રાખશે,
મળવાનું છેકાણું:—

સીટી મોટરકાર કંપની,
લેમી'અન રોડ, ગીરગામ, મુંબઈ.

મુંબઈની પ્રખ્યાત ખુશ વખાણ.

 દીલખુશ હીંદુ હોટેલ

આલો હોલો બહારી કરો પછી વખત આવી જશે.
તમારા હોસ્ટ ગૌરવરો સાથે સખીસાંજ આનંદમાં મુગ્ધરવા

આ લે જ પધારો.
હે, હે, હે! મુંબઈ.

મુંબઈમાં માનવતા અને ઉદરભાન આદરભાવે સારી ધોમત આંચી છે? સહ અને પ્રીતિના બધે
આખી દુનીયા સહકારી સાથે તેથી સહવા સારી દીલખુશ કરવા

દીલખુશ હીંદુ હોટેલ

મુંબઈની પચરખી પ્રખ્યાત એક અલોચીત આનંદ મુગ્ધરવાનું હું વખતમાં
ભણીતું મધક થઈ પડ્યું છે.

દરેક ભતની મીઠાઈમાં ચિખ્ખું થી તથા ફરસાણમાં ગામડી લેલનોજ વપરાંશ છે.
દીલખુશ હોટેલ મુંબઈમાં જન્મ લનાવી આરોગ્ય ખસે છે.

નોંધ:—રોસવમ પાર્ટી માટે રોસવમ ગ્રીનિટ મેનેજરને અગાઉથી વરંધી આપવાથી
થઈ શકશે.

ટો:—મોંડવી આરોગ્ય મહોલમાં.

મહાકો:—દેશાળ શીવરાત્રી અને એકવચ્છ.

Payonir Trading Company, L. Mendalay.

આદર્શ ૧) મોડી ૫૦ ના રા. ૪-૮.

પૃથ્વીને સંદેશો

આમારી પાને ખીતાર (સજ કાજ કરવાના) મુઝરી છે, હરેક ખાંધા પર નેવના માફક લગાવવાનું છે. પાંચે ખીનીટમા કાજા ચમકતા ખન છે કમાડી માંથીએ એ એક અકસીર તાકાત આપે છે અમર વૃદ્ધ ખાપ તેા જવાનીની તાકાત આપે છે, ને મૈનુવાંના વાપર તેા સોંકની તાકાત આપે છે

દમ, ખાંસી અને હાંફાનું જડથી નાતુદ કરે છે, દરેક માંધા અને એવાજ ખીત' બચકર દરેક મલકે છે

આદર્શ ૧) મોડી ૧૦૦—કીમત રા. ૪-૪-૦.

અકસીર મોડીએ અમલ તાકાત આપનાર મોડીએ છે. જે ખરી પડતા વાળોને અટકાવી તવા વાળો ઉઘારે છે અને મજબુત બનાવે છે. જેઓને વાળ વધવાવાંના શિશ દોષ તેઓએ આમકારા કુકુમિમાં પછોજા વપરાય છે એક દોષ આઠ મહીના ચાલે છે ડી. ૨. ૩.

અત્તરે કયામત.

દરેક માનુસ આ ખુશીએ ખમદ કરે છે એ અમર લગાડવાથી ખનને શાયન સાથે તાજગી આપે છે, અમર ફાઈ ખીત' તેવર્માં ૫-૭ રીપાં અમર નાંખી વાળને લગાડવાથી વાળ લાંબા કરી નરમ ફશમ જેવા બનાવે છે, હરેક માનુસને વાપરવા બચામજુ છે એક વખત વાપરી આગરી કરે.

મહત્તીથી કયાસો નર્મી. સોશી તેલ ૫) ની કી. ૨ ૪.

હમરત મોલાના. આશકે ચઝદાની.

હાજી પીરસૈયદ નુરશાહ હમદાની.

મેમનવાડા રોડ, પોસ્ટ નંબર ૬.

નુરશા હમદાની બીલડીંગ, મુંબઈ.

ચેતવણી.

દાતુ મનજી પદમશીના

જગ પ્રસિધ્ધ સત્યા મોતીના.

સુરમાઓની-મુંબઈ તેજા દેશવરોમાં દાહમાં નહોતો થવા લાગી છે, જેમાંના એક નહીંઆને ઉપલા નામના મોટા લેખનો વીગેરે છપાવી લેંછોને કમવના વાંક માટે મુંબઈની પોલીસ કોર્ટમાં દોડ માસના સખત દેખાનાની સજા કરાવવામાં આવી હતી, છતાં સાંભળવા મુજબ હજી પણ કેટલાકે, અનુપયાઓને ધેલ્લીજ સહાયથી જુદી જુદી રીતે ઉપલા જગ જાહેર ચએલા સુરમાના નામે હો છે, તેથી પ્રજાને એમ જાણુ આપવામાં આવે છે કે—

દાતુ મનજી પદમશીના

ખનાવેલા સુરમાઓ વીગેરે ફક્ત નામે લખેલા એકજ દેખાણે વેચાય છે.

કે- ચીચળાંદર, ખાલાગલી, ધર નં. ૨૮૦ મુંબઈ.

ચક્ર ચાંદાં ગરમી મુમડા માટે
અકસીર ગોળીઓ તથા મલમ

૧૫ દિવસ વાપરવાથી ફેમ જડમાંથી
' મારાટે છે.

દવા મનાવવારને દવા વાપરવાની રીત
દવાની સામે મેકલીએ લખે. દબી ૧
દિવસ ૧૫ ની દવાના રૂ. ૨-૮-૦
મલમ દબી, રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી મુમેર ભુશણ કારમસી

૨ ખીલ ટાન રોડ, કેસ લેન,
ખીડીવાલાના ઉપર
પહેલે માળે.

વેદ. બાણુ છાલાલા.

મુંબઈ નં ૯.

નવસારીવાલાતું લહેજતદાર પૌણીક
પવિત્ર ખીણું.

૨૪૨૨૬ અધવા નં ૨૫૩

જે એક માહવાડમાં દાક અગવા ખીલ
નાશકારક વ્યસનોને છોડાવી પવન સકિત તથા
સ્વચ્છ લોભી પેલા કરી દરેક બાતની નળવાઈ
તથા સુસ્તિને દૂર કરી ચહેરાને મજબુત બનાવે
છે. વ્યસન દોષ કે ન દોષ ખ્યાને એક
સમાન ફાવદાકાર છે.

કંમિત.

૧૨ નાજરા રીમાલના રૂ. ૫-૦-૦

૬ ચાઉંસ રીમાલના રૂ. ૩-૦-૦

૩ " " રૂ. ૨-૦-૦

નવસારી દવાખાનું.

જે. જે. દોરપીસ પારે

મુંબઈ ૯.

શ્રી સમ્પત્તિનાથ હાઈવોજ

જમવાની ખાસ સગવડ છે

૧-પાવવાની અનેક જગ્યાએ મળે છે

આપને જો જુમવાની અવજતા અને રીત જાણવા દેવી જોઈએ તો આપના મુખડા
ભારત વોશિંગ અને હાઈવોજ કંપની.

ને ત્યાંજ મોકલો

ગ્રાંટ રોડ ટ્રામ ટર્મિનસ નં. ૪૬૪, મોકલને રોડ.

સાઈલ બીચીંગ-ગોરીઈ રમજીની ખાતુઆ

ચેપી અને જુનું ખરજવું

આમડીના ચેપી, અખત વળતા તથા મી વહેતા જુનામાં જુની (મોકલીમાં) અખત લાવ તથા કાળી દગજ, આમડીની સાખતમાં મખત કીડ, આમડીના કાળા કાપા અને અનેક તરેહના મરજીના સમજ ન પડે તેવા જુના કાપી બેરેખ દહીલા દરેકને આપારી કરી મુલમ યોગ્ય રોજમાં અગળ મીને આસમ કરે છે.

દે-આમડીના ચેપી દરેકને ભેરેસપાત્ર દવાખાનું.

પાવજી નવી મમજીની નીચે-મુખડા

ગ્રાંટ હાઈવોજ વોશિંગ હાઈવોજ કું

આ મરજ રોજની અને દરેક મુજરજી કપડા જાણીજ નજાદાર અને મન પડે રીતે ધિયાવ છે.

એક વખત ખાતરી ખાતરી કરવો.

ખાંચ

દે-આમડી

નં ૧ ગીરમામ

મુજબાર કાસ લેન.

જે કેવલ સામે

મુજબાર મુખા-નં ૪.

ગુજરાત

(દર માસની આખરે પ્રકાશ પાવ છે)

પૃ. ૨.

ફાલ્ગુન ૧૯૭૬ની અનુક્રમણિકા.

અંક ૬.

મુખ્ય વિષયો

- ભરભરે મારી પીચકારી: રા. દંતાએય
- કૃષ્ણીયાનો પ્રસિદ્ધ પ્રગ્મ આવેશનું રમણીય મુખપટ
- શિખર સિંહાસનનો રસીઓ: એક એવું સાધુનાં પુણ્યદર્શન
- શુદ્ધિ શુભમાં પ્રકાશનો: રા. ગોવિંદભાઈ પટેલ
- લાખ ને ગોવતલી નવરાવના: રા. કીર્તિકર
- ખાલીપ્રદર્શનનો મધ્ય ખંડ: એક ઉચ્ચ ખાવો પ્રગટાવવું દરેક
- માંધીછ અને શુભમંડિત: રા. ગોવિંદકર
- મદાતમાછનું આવનવીન ચિત્ર લેખો
- માઉડ એવરેસ્ટનું આરોહણ: રા. રંગીતદાસ મગનલાલ કાપડીયા ૪૬૧
- એક અસાધારણ સાદરાનું સ્મરણ વર્ણન
- બાર સર્વોત્તમ વિષય સાથે
- મોસ મેરી હેલેલી: રા. ઉસમાન મની "શાખમ" ૫૦૬
- વિખ્યાત લેખિકાની કેટલીક ભાવનાઓનું દિગ્દર્શન
- બે વિવિધ ફેલો-વિષય સહિત
- આચાર્ય લોહનરામ: રા. મંજુલાલ રણુચોડલાલ મજમુદાર ૫૧૨
- સાહસિક રસોયાની રમુછ આત્મકથા
- ચિત્રકાર રા. દયન શેતા.
- આચાર્યશ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ: રા. નાનાલાલ દલાપતરામ કવિ ૫૨૨
- જૈન સાધુવરો રમ્ય ભાષામાં પરિચય
- નવદાયના: રા. કારમજન ૫૩૧
- ઉત્તમ શ્રેણીએ પ્રેરતું ચતુર કાવ્ય
- નિતકાર રા. ગોવિંદભાઈ પટેલ
- સમવિરામ: રા. કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી ૫૩૩
- સંગીતરંગિણી રણુકના પ્રતાપની જાંખી
- સત્યેન્દ્રનાથ દાસરા: રા. નરસિંહરાવ ભોજાનાથ ૫૪૪
- પટેલ દીડી સીવીલીઝનનાં સ્તંભ અમરણી
- અખિત ભારતવર્ષીય ખાલીપ્રદર્શન: રા. લાભરાકર પ્રભુરામ ભટ્ટ ૫૫૧
- મૃત વિગ્રહી સુશોભિત પ્રાચીન ગ્રંથ
- મને નર્મી: રા. જુલાલ તલકરી શાહ ૫૫૫
- ગેમાં કરજાજનકે એક સાથે નાટક પૂર્ણાવૃત્તિ પામે છે

નવું સાહિત્ય:

સાવરાએ કુમ મચાવી:

૨૧. વિજયરાય કલ્યાણરાય ૫૭૩
૨૧ મનાકરશમ હનિકરશમ મહેતા ૫૭૨
સ્મરેણાં કુણ્ણોપીનુ લાવિતખર્ચુ ઝીન
વિચાર સા દત્તાત્રેય

તબીસ્થાનેથી:

ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમિટેડ આ/ પ્રજાપુષ્પ નવપૂજ્ય બહે સાહિત્ય પ્રેસના નં. ૨૨, મેકહાર્ડિમ હેન, ઈંગ્લિશ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ મંચે જાવુ અને નં ૫૩ મેડીઝ સ્ટ્રીટમાં આવેલી ધી સાહિત્ય પ્રકાશક કંપની લીમિટેડ તરફથી વિજયરાય કલ્યાણરાયે પ્રેસ કર્યું.

પાનાંઓ તથા નાટકોના મર્ચ પાના કાપાનિક છે અને તેમાના માલખુ પાત્ર કે પ્રમુખ છવના સ્ત્રીપુરુષો નથી

સાધાનમ: ર. ૮, દેશાવર ર. ૧૦. છુટક નકલનો રપીચો એક,

અમારો ચૈત્ર માસનો ચંદ્ર

રોમન કેવલકવ્ય: રા અહિરાકેર રત્નજી ભટ્ટ ચૈત્રમ મહારાખ્મના ફેરશાક લખવત અને આહુનનમિક ક્યવોને આધારે સરળ અને સુખનોદર લાવામા સખ્યાવડુ અતિ આકર્ષક નાટક રા ગોરહકરના આખે વડી વળગે તેવા ચિત્રો માથે.

અનકા મુખ્યાતી સુઝવણુ: રા અસવંતરાય કલ્યાણગુપ્ત મહેરે ક્રોમળ કરણ રમણી બરપુર એક મનોહારી કાવ્ય.

આકારાવાણી: રાજયરત્ન શેઠ પુરેવાળમ વિચારમ આવજી રાખની વૃત્તસિ દિવા તથા વિવિધ પ્રકાર વાંચે પુરાણક ઉલ્લેખ સાધનો મુવાખ્ય ભેખ, રા દગાસેના મનોદર ચિત્ર માથે

રેખાચિત્રો: શ્રી અહેન લીલાવતી ભોમિય લેખમાળાનો એક વંડુ મણુકો રેખા કીકુન વખતખાસ પરેય પ્રે આવાદમકર ક્રેવ હાજરાનના બે ક્રમમ ક્રેખુએક મહેનો તથા રા અખરદારે સુખધી ભંખિકા પોનાતી સખાટ શીલીમા ચિત્રેમન કરે છે

ગુપ્તાખખેતની આદરમખાડુ: રા. રંધેરા રંગનાથ ઘાટેખાન. મધુ દાનર વર્ષ પહેવાના મીસગી રાહનરાદના નસ રોખાવળ્ય ખનનાઓ વાંચે રંખ્યાવળ્ય ખનના ચિત્રમય ભેખ.

આરંગેખેઓ ગુજરાત સાથે સંબંધ રા કાઝી એ. એસ. અખખ્યાસી નીરામી આ મદનુ જોખમ ભાગ્યાદની છઠીલીા ફેરલાક ખામ જાણવાલેખ સચિત્ર પ્રમગો

દંસા: રા ચંદ્રવદન ચીખનકાજ મહેતા એક નાનકડી રીવકસ વાળા ચિત્રકાર રા ચિવરત્ન સજીવ.

મહારાકેર: રા. સીતાંશમ જે રાખા એક અનન્ય પાનરાખની કાનિવત 'કાનિવતો' અરેખાળ ચિત્રકાર રા સુશીવ.

આ શીખ્ય રાખાંધિરાજ, રમણુમુકર તેમજ તબીસ્થાનેથી અને નવું સાહિત્ય એ રસમય આપુ તિરો.

આ અંગેનું શુદ્ધ પત્રક.

૧. "સત્યેન્દ્રનાથ શર્મા" એ લેખમાં ૫૫૬ ૫૫૭ પર સ્ત્રીઓની જે મદતની પ્રશ્ન નથી પ્રમાણે શુદ્ધિની વાતવતઃ—

કાલમ	૧	પાંક્તિ	હેલેથી ત્રીજી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
	૨	"	૧૧	પ્રમાદિતો	પતો દતો
				આશ્ચર્યભર્યા	આશ્ચર્યભર્યા

૨. "વંત્રાશ્વતેથી" વાળી પહેલી નોંધમાં જોઈ પેરેગ્રાફમાં "હુપરની જેમ ધર્મરવાતંબને ખબર..." અને "માઠીનાના જેમ શાકોની જરૂર નથી..." એ પ્રમાણે જે નકલોમાં નહીં હોય ત્યાં તે યોગી સેવું.

આહકોને ખાસ સમગત્યની સૂચના.

આ હાથાનના—અમારા પ્રથમ વર્ષના બારમા—અંક સાથે જે આહકોનું લવાજમ પુરું થાય છે તેમને ખાસ આહતપૂર્વક જાણતિ કરવાની કે, જે ૧૯૭૬ થી શરૂ થતા બીજા વેપંતું લવાજમ તેઓએ દેવે તાકીદે મનીઓર્ડરથી અમેને મોકલી આપવું. બી. પી. નો રીવાજ આહકોને તેમજ વ્યવસ્થાપકોને કેટલા નકામા ખર્ચ દીધ તથા અમલકનું કારણ બને છે તે જાણવું છે. મારે, જેમનાં લવાજમ આ અંક સાથે પુરું થાય છે તેઓને બી. પી. કરવાનાં કાર્યાલયો ફરજ પડે ત્યાર પહેલાં જોડશે આ અંક મળ્યા પછી તુરંતજ તેઓએ રૂ. ૮-૦-૦ (દેશવર રૂ. ૧૦) અમેને મનીઓર્ડરથી મોકલવા.

પાછલા અંકો કોઈએ છે.

"ગુજરાત"ના ગયા ક્ષેત્ર વિલાખ તથા આગિન અને કલ્તિકના અંગોની તકાળ જરૂર છે. વેચવા ઇચ્છાને કાર્યાલયમાં ખબર આપવી.

'ગુજરાત' કાર્યાલય

૨૨ મેદકાઉસ લેન, મુંબઈ નં. ૧.

વ્યવસ્થાપક 'ગુજરાત'

આંખની સંભાળ.

રાખવી એ દરેક માણસની પહેલી ફરજ છે પરંતુ આંખની ખાળીને લીધે ત્યારે જરૂર પડે ત્યારે ગરમ લેવા એ દરેક માણસની

મોટી ફરજ

છે અને તેથી દરેક માણસને ખાસ હુશિયાર રાખવું પામે પોતાની આંખ તપાસાની અભ્યાસ નંબર કદાવવો તે મરુતું જરૂર છે. અમારા આહકોની-સમયક ખર્ચિર અમ તેમને અમારા આંખ, રૂપેશિયાલીકટ દક્ષતરની સમાહનો લાભ તદન મપત આપીએ છીએ અને તેમણે કાઢી આપેલા નંબર પ્રમાણે કાઢી પેગવતા અથવા ફિસ્ટમના ચલ્લા

ઇન્ડિયન ઓપ્ટિકલ કં. ૦

એમ. પી. મારીઆ પ્રીવડિંગ

પાયુની-મુંબઈ.

॥ ॐ नमो भगवते ॥

પુસ્તક ૨

કોવિંદુન ૧૮૭૯

અંક ૬

જય થળે જય થળે—

અર્પાં પરપા

આપે સંસ્કારની પીપળ પ્રજાપતિ,
પરણ નિજ રાંધપર નિરંતર પારણ,
પ્રજાવ કાળાકિસમ અરિદ્ય વિહારણ,
કદમ્બનાર અગ્નીર વિદ્યે તે

રામ આર્મણ વડા,—

શત્રુને મારતા, મિત્રને તારતા,
પ્રેમ ને શોષનાં મુલ રવીકારણ,
કર્મદાન જયજને પરમ કર્તવ્ય નિકામનો
પાક શીખવાડતા,

વિષ્ણુના અંત થોડી પ્રકાશવળ
કૃષ્ણપાદવધિ—

રુપિરમય જયજને ધોડા-થો પ્રેમમય
માર્ગે દર્શાવતા,

સોહિતનિરત ને સત્યવચની સદા,
અર્પમાં અમલ આપદ વળી પારતા,

શત્રુ કે મિત્રમાં, મૃદુ કે વિઘ્નમાં
સર્વમર્હો અદ્ભુત સમાનતા માનતા,
સુવળ, અભવ શત્રુ, સદા સૌમ્ય ને
મદાત્મા માધી ઉપનામધી સાકમા

પરમ વિષ્ણુવિને પામતા

અભિજનનાર અભિજન

મોહન મદાન નર,—

એવી આ

સુભદ્રા સતત સદિત

કુલદેવજ સહિત

સૈન્ય એના અગિત

જ્યારેક કામ્ય કદાચે મોદ પ્રતાપી મદા
પદ્મજાપીય જયસિદ્ધ તે શિવરાત્રેની

પ્રણિત.

ગુજરાતનો.

ગાહિંદ એવરેસ્ટનું

५ आरंभ

संख्या ११५५

सं. २००१२४५
भगनदास १५५१५५

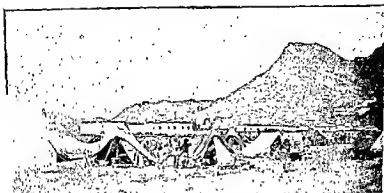

ਮਾਮਲਾ ਨੰਬਰ ੩੪ ਅਤੇ ੩੫ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ

ମା ୬ ବୀ ପୁରୁଷା ଶିବାୟ ଶ୍ଵ ପୁରୁଷେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ
ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ ଶିବେ

વિજ્ઞાનની શીખણ અતીત કુળના સભ્યના
અનેક નદમો જાણે છે અને પાયા
છે. વિજ્ઞાન દિનપ્રતિદિન એકાદ આશય રાખે
છે અને એની દ્વારા એનું વિજ્ઞાન નાણે
મનુષ્યની જિજ્ઞાસા પાળે એટલી વળગી રહે
છે કે માત્ર કાવળી અનિદા અને અધર્મના નુ
શાને મટાડવાનું અને નિર્લક્ષ્ય
એકાદ નવી પાળ આપી શકે એવું સ
ફાળર થશે એ કુપર મનુષ્યશ્રદ્ધ પાત્ર
એક કદે જોવા નહીં થયેલી કુપરના રસ
મરે પડેલા આશય અને ઉચ્ચતા ઉચ્ચ
પરંતુ આશયની રીતે અને ઉચ્ચતા પ્રદેશથી
સીધા અગ્નિ કરેલા એવું જાણે નહીં કરે
ઉચ્ચ આશયરૂપે અને આશયો દિવસના
છે એટલી એક જાત મરે કોઈ અગ્નિરૂપે
આશયો ફાળવે-માનવો કદી જાણ કરે
કુપરશ્રદ્ધ અને કીર્તિશ્રદ્ધ એ માત્ર આશય

= પાત્રાંશોના બે દ્વારો દરેક કોણ આપણા
 મનમાં તરત જ યાદમાં પડે પરંતુ મોતી ચરના
 નજીકના આપણી કલાકૃતિમાં સાંચી જાણથી
 આપણા મન કીંમતો દિમાન્ય કૃષ્ણ કોઈ કઈક
 ને જો દિમાન્ય કૃષ્ણ કોઈક મદાનમાંથી વળે
 છ = મદાનમાંથી જો કૃષ્ણ તે જોવાનું કૃષ્ણ
 કૃષ્ણ આપણે જો જોવાના બાજુ આપણા
 કૃષ્ણથી ત્યા જાય એ દિમાન્ય વીરના આપણા
 જાનની પશ્ચિમમાં કૃષ્ણના પીગમી, એને
 આપણા મદાનમાંથી જાયના એવો જોના
 પુરુષો આજ પૃથ્વી સ્થાનમાં ઉભાજો છે,
 કૃષ્ણ અને કૃષ્ણ કૃષ્ણ તરફ જાય, પરંતુ
 આજથી જો આજ કૃષ્ણ કે મદાન કૃષ્ણ દિમાન્ય
 ના કૃષ્ણના મિત્ર મદાન કૃષ્ણ કે જો
 આજ કૃષ્ણના પ્રદેશ સમી આપણે જાન
 મદાન કૃષ્ણ કૃષ્ણ એ જોના જાય પૃથ્વી
 નજીક કે એ જોવાના આપણે જાય કે

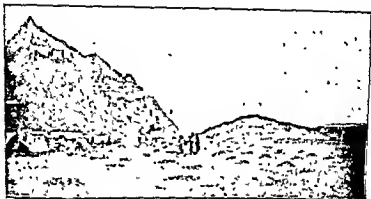

સોદાસનના ઉપર દિગ્ગજિવિના પ્રવાસીઓએ નામકી—

ત્રિભેદના, અગર તો દિગ્ગજિવિના અન્ય શિખરો સાથે એના વાસ્તવિક શો સંબંધ હતો. લાંબા સમય સુધી સોડો ભુક્ષી ગૌરીશંકરને જ માફક એવરેસ્ટ સમજાતા. વસ્તુતઃ ગૌરીશંકર એનાથી ૩૬ માઈલ દૂર છે.

ઈ. સ. ૧૮૫૦ ના અરસામાં એવરેસ્ટ પર્વત-શ્રૃંગ માત્રમ પહોંચે. એનું ગાંધ એ વેળા ૧૫૦ માઈલના અંતરેથી ચેલામાં આવેલું. આ વર્ષ બાદ એ શિખરનું નામ હોંદના અંગ્રેજ સર્વેયર-જનરલના નામ પરથી એવરેસ્ટ રાખવામાં આવ્યું, આ નામઅધિવાન સાથે સખત વાદ-વિવાદ લેખો થયો છે. પણ બ્રજેશ્વરનાસીંગીએ એ ખત છે કે આની મહાન ધાર્મિક આકૃતિ-એને યજ્ઞ યોગ્ય સ્થાનિક નામે હોવા છતાં એમને બક્ષિતગત નામે આપવાં એ અસુદ્ધ સિદ્ધાંત છે. કદાચ એ સંભવે છે કે એ વેળા એ શિખરનું કોઈ નેપાળી યા દીમેટી નામ હતું કે નહીં એ જાન ન હોય. આખી પર્વત શ્રેણીને માટે એક પૌરાણિક નામ હોવાનું

મનાતું એને તે 'દેવધંગા' છતાં આજે હવે આપણે એ માફીની મેળવી શક્ય છીએ કે ત્રિભેદના સોડો એવરેસ્ટને 'મેગે લંગમે' (દેશની માતા દેવી) એ નામે ઓળખતા. ઇ. સ. ૧૯૧૧ માં ડેક્કર કેસને પછી આ વાત કબી છે. આ જાન પછી જો એ શ્રંગને એ કાન્ય-મય નામથી સ્પીકરવામાં આવે તો ખોટું નહીં. પરંતુ 'એવરેસ્ટ' નામ એવું તો પ્રચલિત અને પુરાણું થઈ ગયું છે. કે એનાથી પુટું જરા મુશ્કેલ છે. અંગ્રેજ સરનાની સાથેજ એવરેસ્ટ, એર્લીસ્ટન હસાદિના નામો ફરી એ સરનાનાં અવશેષો યોગ્યભૂત આ દેશમાં કાયમ રહેશે એમ લાગે છે. એ શિખર-ની હંચલ ચિરકાળ સુધી તો અવશેષકનો દારા ૨૯૦૦૨ ફુટની માનવામાં અવતરી. આ સંખ્યા અનેક અવશેષકોની મધ્યવર્તી સંખ્યા હતી. હાલમાં કર્નલ સંર સીકની બરેઈનાં અવશેષકોના પરિશુભે એમાં સુધારો કરી એને ૨૯,૧૪૧ ફુટની દરાવવામાં આવી છે.

—જાવતી અને પાસની અવસ્થાઓ. દાવાબા રસ્તો બહોળા છે

આ દેવબોધાલા મામલા બાના કામ મુદી તે રાજકર્મિનિ અગ્રણી આટે આવી એક ફેર નેપાલ અને હીમેન્ના સીમાન વચ્ચેના કિચન છે. એ જગ્યા દેશના વિસ્તારમાં જગ્યાની આગ નથી. નેપાલથી જગ્યાની આગ નેપાલ તે હજુ મુદી દર ચર્ચકી મળુચામ નથી. સન ૧૯૦૩ ના આક્રમણથી હીમે વિદેશીઓ માટે મોતને થયે છે, પણ તેમ જનુ વિદેશી, અને આમ કરીને પુરોગામન એવરેસ્ટથી ૪૦-૫૦ માઈલને છેડે તે પોરોગામ નેપોલો એકમે એની આમવામના પ્રદેશ તે અગામન રહ્યાં. જનરલ રાવિંગ અને કનલ રાઈસર ઇ. એ. ૧૯૦૮ માં કાઢી પુરોગામ નેપાલ મુખની થાના કરના કરના આકરે ૮૦-૯૦ માઈલ દુરથી ઉતર બાજુએ કરાયાથી એ પર્વતનું દર્શન કરવા પામ્યા. એ જગ્યા એજ પોતાના પોરોગામ પર્વતોથી અગામન એક ઉચા શિખરના રૂપમાં ઉભો રહેવ દેખા દીધો. એની આમવામ પૂર્વ અને પશ્ચિમના પહોરો એનાથી ૭૦૦ ફુટ નીચા દાવા. આ મુખાદીમા

કામન એમ તુા માટેનુ આશીષ દેવા એમને નિર્મુખ રૂપો કે મુખથી બીજા પહોરો માથે જગ્યા દેવાના આગનો એવરેસ્ટ સર્વથ નીચેથી દેવો અને બીજું કોઈ પણ શિખર એથી થા ઉચુ નેપોગામ.

દેશના જાણે તે એવરેસ્ટ મુદી પહેલિયાન એક પોરોગામની કરના થાવામામ લીલાં નન ૧૯૧૩ માં એકર ને. બી. તેમ પુરોગામનેથી એ શિખર મુદી પહેલિયાના પ્રવળન કીમેલી ગીમા પર થાના કરી પરંતુ ફરિ કે બીજાએ પર્વતનુ નિર્મુખી દર્શન ન કર થાયે. કરનુ દીમેગી અધિભાગીએએ એ જાણે થાજો એ પ્રવામ કેવળ પીમેગીકર નેપોલો. પર્વતવામનો આનદ, નેપા આટે આમનો કે. કેવળ નેપા થોડા અનુભવી થા કે ને કરી પર્વત થવા દેવ. આજે માજુએ નાના નાના પર્વતો થાનાં મળવા છે. તે જનુ ઇ. સ. ૧૯૮૬ માં ન્યારડી પુરોગામ ૧૫,૭૮૫ ફુટની ઉચાવામામ આજે આજ પ્રથમ આરોહણ થયુ થાડી થાજો થોડો

થી વધારે ઉચાં શિખરો પોતાનું આદસ
પરથી રહેલ નોંધાય છે. મનુષ્યની ખાં
નો નિતનામાં અતિ નિસ્તીમ થઈ છે. કોકે-
સ પર્વતમાળાનું ઉચ્ચતમ શિખર એલ્બરુઝ
૮,૪૧૫ ફૂટની ઉચ્ચાઈનું. ઉત્તર અમેરીકાનું
અત્યંત ભયંતંક્રમ માઉન્ટ મેક કિલિ ૨૦,૩૦૦
૫૮ ઉચું, અને દક્ષિણ અમેરીકાનો ચ્ચોટ્ચ

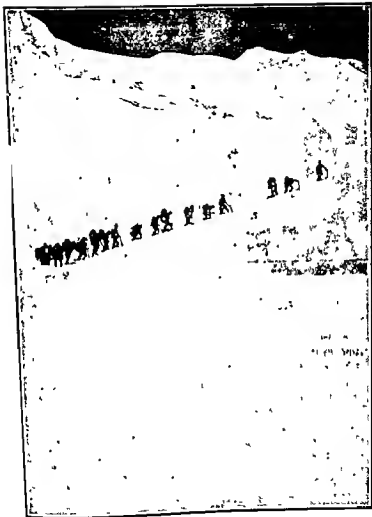
તેનો પથદર્શક દિશાવળની ઉત્તરમાં કુરુશોરમ
પર્વતમાળામાં ૨૪,૬૦૦ ફૂટની ઉચ્ચાઈએ પહોંચી
ચુક્યા હતા. ઉચ્ચામાં ઉચ્ચો તંબુ ને ચાલ
મુખી કોઈએ નાંખ્યો હોય તો ને મી. સી.
એફ. મીડલે દેવો જોઈ ઇ. સ. ૧૯૧૪ માં
લગભગ ૨૩,૬૦૦ ફૂટની ઉચ્ચાઈ પર (Mount
Kamet) કમરમાં પોતનાં ડોંગ લગાવેા દેવો.

પાદર્શન વિદ્યાલય વિજ્ઞાન નિગમિત્તે ચીનીય ખેતુ ખાંધે શિખર

પદાઃ ૨૩,૦૮૧ ફૂટ ઉચ્ચો અને દિશાવળમાં
અનેક શિખરો ૨૩,૦૦૦ થી વધુ ઉચ્ચાઈના
એ ચર્ચ મનુષ્યના પાદસ્પર્શ કરી ચુક્યા છે.
ઇ. સ. ૧૯૦૫ માં રોકર કોમલચક્ર મર્ચ
માંથાનામાં ૨૪,૦૦૦ ફૂટની ઉચ્ચાઈ પર અને
સન ૧૯૦૯ માં ડ્યુક કોફ અગ્રજીટ અને

બુગોમજસીએ અને પર્વતમાળાના રોકિડો
મારે એ એટલુંજ આશ્ચર્ય-હોઈ એ સ્થાનાપિત
હતુ કે જગતનું જ્ઞાન સંચોષત મંડળ શેવત
એસીઆઈડ મેલપરી અને આલ્પાદન કપ્પળ
આ શેલવોળમાં સમેત હેય. વિશ્વના ઉચ્ચ-
તમ પર્વતના આદેશજી જેવા આદરમાં તો આ

નામ કોય કૃષ્ણ મહાજી
 દ્વિમંચનપાઠશાળી રહેતો કાચઘા બેલરકાના ઝાઝાલીયા નાન તેમના મહુના

સાહસમાં આગ લેનાર વીર નરો

ઉમેશ્વર: ચૈત્રરત્ન, દાર્પજરી દેવન રાયખર્ન
બેકેસા: મેસેરી બ્લીવર હુસેન મેસર્સદેડ

રે મંડોનાં એકમિત પ્રયાસો અને ઉદ્યોગ
પ્રાચીન સંસ્કૃતિની આજ્ઞા રાખી સકાય. બને
મંડોનાં મુખ્ય મુખ્ય સંસ્કૃતિએ મળી મંજુલા
તરી અને ન્યોમોડીકલ સોસાયટીના પ્રધાન લેફ.
નર્નલ સર ક્રિસ્ટિયન મંગદરખંડના નેતૃત્વ
હોળા એક એકમિત સમિતિ ઉભી કરવામાં
આવી. સન ૧૯૨૦ ની શ્રીમંત જાનુઆરી ૩૦
દાર્પજરી દોદી સરકારનો સહયોગ પ્રાપ્ત કરવા
દોદમાં આગ્યો. અને એ સરકારે તે પોતાની
હમેશની ઉદારતાને અનુસરીને એ સહયોગ
આપવા કમ્પ્યુ. દોદના કિલ્લા ખાસ પ્રસે
શીવાય દોદની તીજેરીએ આજ્ઞા કર્યામાં તે
કદી તળાઈ દેખાઈ નથી. લાસમાં પણ અગ્રિયે-
નો સંબંધ એવો હતો કે જાતે લાખાએ
આં અન્વેષણ માટે શીખ અનુમતિ આપી દીધી.

એ વર્ષના આ પ્રયાસ માટે ૧૦,૦૦૦ પૌડની
અર્પિત કરવામાં આવી. ધારણા એવી હતી કે
પ્રથમ વર્ષમાં જ એ પર્વતનું પરિવર્તન કરવામાં
આવે, અને પાનવિષ આશોદાનું કાર્ય તો.
બીજાજ વર્ષમાં થાય. આ રીતે મંડોનાં પ્રધાન
લેફ. નર્નલ દાર્પજરી વરાધા. એમાં આર પર્વત
માથાના અનુભવી મુદરથો, મીં. દેવદેવ રાયખર્ન
(નિવા), ડાક્ટર એ. એમ. કેલાસ, મીં. ન્યોમર્
લી મેસેરી, અને મીં. જી. એમ. હુસેન દત્તા.
એ સફળ આશપાઠન ફાળવના સમૂહો દત્તા.
એમની સાથે મિલિત્સ અને પ્રાચિનસંસ્કૃતિ
તરિકે ડાક્ટર એ. એમ. સાર ચૈત્રરત્ન દત્તા.
સર્વે જોઈ દોદના મેસર્સ મેસર્સદેડ રાયખ
મંડોનીઅર. અને કેપ્ટન એડીવર બ્લીવર, જા
આરંભી સદાચ જાપાકે સહિત એ દો

સાથે જોડાયા હતા. બારમી જુનના રાત્રીએ જુમાપક ડેપાર્ટર એ. એમ. હેરનને હોંડી સરકારે જે પ્રદેશના જુનલુનું અધ્યક્ષન કરવા સાથે મોકલી આપ્યા. પર્વતારોહણનું વાસ્તવિક કાર્ય જુલાઈના કક્ષમના તે ચાર સપ્તેકોને સોંપવામાં આવ્યું. જ્યોત્સીસન સોમાવટીના પ્રતિનિધિઓએ વૈજ્ઞાનિક કાર્ય પોતાના સિર પર ઉઠાવ્યું સારી મંડળાએક એકદરે પ્રશસનીય કાર્ય કર્યું અને ભિન્નભિન્ન વિભાગના સહયોગથી એ અગ્રણ્ય કાર્યમાં મહત્વના પ્રાપ્ત થઈ. એ મહત્વ વૈજ્ઞાનિક પત્રોથી બેઠક સાચી રીતે સમજાવ્યું હતું. ફરિશ્તી યાત્રીની એમની સાથે પ્રખળ સામગ્રી હતી.

ફરિશ્તી જાણે આગે ૨૨ મે માસમાં ખુલ્લો થયો છે, એટલા આરે એ યુક્તિ રચવા આવી કે જે માનવી મોકળા સર્વ મુશ્કેલી ઘટ્ટાછાંચિયા એકા થઈ વ્યવસ્થા. એ પ્રયાગે એ મહત્વ જે દેશાંશોમાં પહેલાં મેની ૧૮-૧૯ માંએ ઘટ્ટાછાંચિયા યાત્રી નીકળ્યું પ્રત્યેક સાથે ૫૦

ખચ્ચર અને ૨૦ કુર્બી હતા. બરમાની પ્રદેશમાંથી પહોંચી પર મહત્ત્વાં એ મહત્ત્વાં 'ઉપવન' મળી ઉપવનમાંથી પસાર થયા અને આગેને રસ્તે રહી કપાળનેગમાં જઈ પહોંચ્યા. એ તેજ રથાન છે કે જ્યાં ૧૯૧૩ નું મોજન પહોંચ્યું હતું. એ પ્રદેશમાં જાડવાનની જાડવા પેસલ હતી. નાના પ્રકારના ફળદ્રુપોત્તિ વિપુલતા દેખાતી. ફળદ્રુપે હોંડી સરકારના પેરિશા ખચ્ચર પહોંચી કામ-ખા દેવાયલા નહોતા. એ દીપન હતી ગયા. એટલે એને પાંખે મોકલી એની

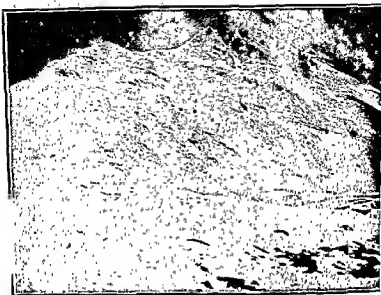
જગ્યાએ રથાનિક પ્રાણીઓ-ગધેમાં, વાઘ, ટુંડ્રો, ખચ્ચરો વીરેરે લેવાં પડ્યાં.

કપાળનેમની ઉચ્ચાઈ ૧૫,૨૦૦ ફુટ છે. એ રથાન પર પહોંચવાના એ મંડળીના અગ્રેક મુશ્કેલી પહોંચી વીંમળાથી માલ થઈ ગયા, એ રથાન જાળ-વાયુનું અને શીઘ્ર પરિવર્તન અને જોજન સારી રીતથી પામન ન થઈ શકવાને કારણે થવા પામે છે. ડાકટર કેલાસ અને નિર્જળ થઈ જાવાથી એમને ડેશાંશો ઉઠાવી લઈ જવા પડ્યા, અને કપાળનેમ પહોંચવાં પ્રથમ વખતેજ ૫ મી જુનના રોજ એમના હૃદયની ગતિ એકદમ નબે થઈ એમના દેહાંન થઈ ગયો. ફોરિસર કાપી જેવાં મહત્ત્વાં પર્વત-શીઘ્ર ડાકટર કેલાસ આરે લખે છે કે એ એક મહાવિર પર્વતારોહી હતા. એમણે વિશાળવન જાડુ કયા જગ્યા ચિખરો પર મહત્ત્વાં ઉઠાવ કર્યું હતો. એજ વર્ષના એપ્રિલ માસમાં એમણે ૪૫૮/૫૨ ચાલ્યા પોતાની.

કાળિ ઉપરાંત કામ શીઘ્ર, હતું અને આ નવીન સાધન પોતાનાં શક કરતાં પહેલાં એમને આરામ લેવાનો અવકાશ નહોતો મળ્યો. ઇ. સ. ૧૯૨૦ માં એ મહત્ત્વાં કામન (Jangal) પર્વત મુખી ચડ્યા હતા અને ૨૩૧૦૦ ફુટની ઉંચાઈએ પહોંચી ગયા હતા. જે કે એમનું વય ૫૦ કરતાં વધુ પડતું હોવા છતાંએ એ અશય પર્વતારોહી હતા. ૧૯૨૦-૨૧ નો આખેર શીત-માસે એજ કામખા માંગેલો. લગભગ ૨૦,૦૦૦

જોડમીનના વાયુ લેવાલું સાધન એજ વખતે પર્વત ઉપર ચડાવે અશય લઈ

ગરબી સભેજ, તેણે માનવસાધનાથી ચેમણું. કાંઠાવાળા—
જાણીને પદાર. આ કેસોની એવરેસ ઉપર ચડ્યા હતાને .

કુટ નૃસિંહ શિખર પર ચડીને એવરેસ-
નાં પ્રદેશનિધિ લેવા માટે ક્ષમક પર
૨૦૦,૦૦૦ 'ટુરની ઉંચાઈથી અધિક
ઉંચે પહોંચી ગયા. ઇ. સ. ૧૯૧૧ માં 'એમ
રીક્ટ રોસાલ્વી' સમક્ષ એમણે દિગામનાં
ઉંચાં શ્રુતો પર ચડવાની સલાહના ઉપર એક
નિયમે લાંચ દતો. એમનું મનુ એ દશિએ
આ છેલ્લા પ્રયાસને એકી દાનિ-પોટ-રૂપ
હતું. આસિદ્ધજનના પદા છે. રાજ્યને પણ
પદારથી અનિસ્વારના માટે પતિયુગને દર ન
ફરી રાખા.

કંપાએંગના આગળી રત્નો પતિય તરફ
એક એવા પ્રદેશનાંથી ચલેને વલો દતો

કે વળાં પહેલાં કેસ કુરોનીઅન
પહેંની સકે નહોતો. એ જુડુ ઉંચા
પરંતુ પુલોએ વળે મુગમ દેશ દતો. લાંના
એરીસરેને મુગમ મળી મુકે દતો કે આ
પર્વતારોની મંડળીને દરેક પ્રકારની સલામત
આપવામાં આવે એવે બને એરી સમપતતા
તો મળી. આશરે ૧૫,૦૦૦ ટુરના ઉંચા મેકો
માંથી ચરચુના (ચુનદી) મહેલની સુધે સામે
દિગામના દિમારત એળીના કાંઠારે રત્નીને
ચવાતું હતું. વંગેલોનાં વંતુ, પ્રાણીઓ,
વળાઓમાં કમદસ જુડુ મોટી સંખ્યામાં દતો.
ચરનકોટ માટે સારાસુ રીને પતિયાનિયુષ
છે. એ એથી મોટી નદી બોગલુમાં વલ મો

માર્ગોનો ભેદ જાણવા માટે આ રચના પ્રથમ પસંદ કરેલું હતું.

દીઘેટમાં કોઈપણ વિષયનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું કે માહિતી મેળવવી એ મુશ્કેલ હતું. એટલે દક્ષિણ બાજુના પ્રદેશ સંબંધમાં કે પથ માહિતી ન મળી શકી. પરિણામે સૌના ઉદ્દેશથી બિન બિન દિશાએ ખાલુસો મોકલવાં પડ્યાં, પરંતુરોહી દળ પોતાના બે અનુભવી સાથી-ઓનાં આધારથી ચારમાંથી જેનું જ-એસેરી અને ખુસો-રહી મધુ હતું. એ વાક્ય તળ-પ્રદેશની શોધ કરવા ૨૩મી તારીખે ૧૮ કુલીઓ લઈને નીકળી પડ્યા. એમણે રોંગગ્લેક શિખર બાજુ દિમાનીની સાથેસાથે ચડવાનો આરંભ કરી દીધો. એ દિમાની એ પર્વતથી ઉત્તરશિખર નીચે ઉતરે છે. બીજો દિવસે કેપ્ટન બીલર અને ડાક્ટર હેરન પશ્ચિમ બાજુએ જઈ અંતરે જોયું દિમાનીને માપવાને આવી નીકળ્યા. કર્નલ હાર્વર્ડની ૨૬મી ને દિવસે એમની પહોંચે મળ્યા. કોઈક વખત આ ટોળાની સાથે કે કોઈક વેળા બીજીની સાથે અગર ઉટલીક વખત તો સ્વતંત્રપણે ચિંચે ભેવમાં એ અચૂલ રહેતા. મેન્ડ મોસંદેડ અને ડાક્ટર લોન્ડને તીમનીની પશ્ચિમ અને વાક્ય પ્રદેશનું માપ કર્યું અને એમણે અલ્પુત્રા ઉપર કર્નલ રાફ-ડરના માપ સાથે જોડાયું કરી દીધું. આ કાર્-વિભાગ દરમ્યાન કોઈ કોઈ વેળા મેળાપ અને આદતખાલી થતી હતી. જોયું (અગર કેપ્ટન) એ એક મુંદર દિમાની-ટોચ છે; અને જોયું દિમાની (Glacier) દક્ષિણશિખર એ ટેકરી સુધી પહોંચતી નાનરે ચડે છે. એ સમુદ્ર તટથી ૧૯,૦૦૦ ફુટ ઉંચાઈ પર મેળાખની સીમા પર આવેલી છે. એનાથી આગળ પશ્ચિમ બાજુએ કર્નલ હાર્વર્ડની અને મોસંદેડે “પુસીયા”

યાને માર્ગોત ટોચના (૧૭,૭૦૦ ફુટ ઉંચાઈ) માર્ગથી “રોંગ ગ્લેસિયર” નીચું અવસોકન કર્યું.

“રોંગગ્લે” દિમાની (glacier) ના માથા પૈર અતિ વિશાળ એવરેસ્ટ ખડો છે. એમાં ૧૬,૦૦૦ ફુટની ઉંચાઈ પર એક મઠ આવેલો છે. કહેવાય છે કે ત્યાં ૩૦૦-૪૦૦ તમરવીઓ એકાંત ગુફામાં પાસ કરી રહેલ છે. આ સૌંદર્યકાંડે ૧૮,૦૦૦ ફુટની ઉંચાઈ પર પોતાના તંતુઓ ઉભા કરી દીધા. અહીંથી એવરેસ્ટ સાત માઈલના અંતર પર હતો. અહીંથી એ લોકો એક ૨૩,૦૦૦ ફુટની ઉંચાઈની ટેકરી પર ચડ્યા કે જેથી કુલીઓને ચડવાનો અભ્યાસ પડે. કોઈક માસ એમણે કુલીઓ પાસે દિમાની વચ્ચે કામ કરાવ્યું. ૭મી જુલાઈ સુધી મોસમ બહુજ અનુકૂળ રહી, પણ વરસાદની દવા શરૂ થઈ અને વરસાદે એ પ્રદેશના પરિવર્તનના કાર્યમાં ખત્રેસ નાંખી. હવે મનું તો અસંખ્યિતજ થઈ ગયું. તમિરીમાં પણ હરેરોજ રાતના સમયે વરસાદનાં તોફાન થયાં બાજાં; બીજાનીના મગકારા અને વાહોની ગર્જના શરૂ થઈ. નદીઓ ઝાળંગવા ઘાસ ન રહી. પણ દક્ષિણ તરફ વધતાં મોસમ ઠીક આવી. દક્ષિણી દવા શરૂ થતાં સાથે વરસાદ બંધ થઈ ગયો. એ પ્રદેશમાં ચોનાસાનાં વાહણાં સિંચે વરસાદ બાજેજ વધારે છે.

૧૮,૦૦૦ ફુટની ઉંચાઈ પર નાખેલા તંતુઓ ની ઉપર મોટાં મોટાં પહાડી શ્રેણી આવેલી હતી. એ ૨૫,૦૦૦ થી ૨૬,૦૦૦ ફુટ ઉંચા હતા. એ શિખરો પર ચડવું કઠણ હતું. એ ઉપર ચડવાને મનુષ્યશરીરને શક્તિબદ્ધર અથ કરવો અપરિયત છે. રોંગ ગ્લે દિમાની એવરેસ્ટથી સીધો ઉતરે છે. એની એક શાખા પશ્ચિમથી ૨૦,૦૦૦ ફુટ

ઉચ્ચ પર્વતોના એક મોટા મમદમાથી અને ખીણ પૂર્વ દિશાથી નીચે ઉતરે છે એ બાબતથી એવરેસ્ટ પર ચડવાનું કાંઈ એવ નહોતું પણ ઉતર બાબતથી પણ ઉપર પહોંચતું એવરેસ્ટ અત્યંત વિવિધ હતું એવામાંથી પૂર્વીય શાખા પર ચડવું એ ત્રાસ દેખાતું પણ એ સામે માગ દત્તા

એ પર્વતની ઉત્તર બાબતોનું મહત્ત્વ જાણ કરવા માટે એવો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો કે 'ખર્તા'થી નૈઋત્ય બાજુ પરના પ્રદેશનું નિરીક્ષણ કરવામાં શીમના છ માસ માળવામાં આવે ખર્તા નામની એક નદી પર અરણ્ય નામની શાખા માથે ચડતા મેળાપથી લગભગ માર્ગ એ માર્ગ પર કેટલાક શાખોનો એક મુશ્કેલી આપે છે. જુલાઈના આરબમાં કર્મ્ય હાવડગી ખર્તા મધ્ય અને મુળ સિમિર ભડગવાનો પ્રવેશ કરી આવ્યા આ જમણું દરમ્યાન એક એવી જમિનો મળી આવ્યો કે જે બહુ જ મનમગની હતી એમાં મોઘ મોટા મોઘ-આવમો અને મામો કેળવ થાય અને નાના નાના ઝાડોમાં નાના નાના પર્વતોની શુશ્રુષામાં તપસવી અને નજરિની એ હત્યાં, અહીં એવું વન પરુપથી દત્તા કે ખનુપના હાથમાંથી આદાત કરતા જીતા નેતાની.

તીંગરીથી જુલાઈના અત્યા પછાત આ સ્થળ પર ઉડાવી લઈ જવામાં આવેલો, અને આટો સમિયા લગભગ ત્રણેય જાણવામાં આવ્યા હતા. મહાનો ઉપયોગ ફોટોગ્રાફીના ઉપયોગ માટે • અપારશ્વડ નીકે કરવામાં આવ્યો ન તે કોઈ અધિગતી કે ન તે કોઈ ખર્તા-શિવની એ ખર્તાની શકનો દત્તા કે ખર્તા નીનું મુળ મધ્ય હતું, કે એ ખર્તા એવરેસ્ટ પહોંચતું સંભવિત હતું કે કેમ પરંતુ એ

એટલું કરેલા કે હિંદી બાબતો ખીણ ખીણમાંથી ત્યાં પહોંચતું કદાચ રાજ્ય દેવ. આ કામનું ખીણ હતી. કામનું અગત્ય નહોતું એ- કોઈ છે કર્મ્ય હાવડગીની મળ પ્રમાણે આ ખીણનું સહિત્તોદય દિશાવચન કોઈપણ પ્રદેશ કરતા વધુ મોટું છે. એમાં મોટા-મોટા પર્વતોમાંથી આવ્યા માથે મોટી કરી રવા દેખાય છે, અને જરૂરના મોટા કુકાઓ દુનિતે નીચે બીજી માર્ગના કરતા મળે છે. આ મરજીની વચ્ચેના પણ સુદર લીલીંગમ ગોચરબિ આવી રહેલ છે. આસપાસ દેવ-દારના સંગે પણ નજરે મળે છે. ઉપરના છોડ પર એવરેસ્ટ શિખર શિર ઉપર ફરી ઉભું છે કેમકાગ દિશાની એક મોટા અગરની માર્ક એવરેસ્ટની પૂર્વ બાબતની સાથે સાથે નીચે ઉતરતા ખાતુમ પડે છે. એ બાબતો આરોહણ કરવા કોઈ સાધ્ય માર્ગ નહોતો, એ વાત જાણવા પર્વતારોહીઓને એ "પર્વત-પટ્ટા"નું લાલ માર કરવાની આવશ્યકતા નહોતી ખર્તા અને કામા ખીણ વચ્ચે આવેલ ૧૮,૦૦૦ ફુટ ઉચાના "સંગમાત્રા"ના પાટમાંથી કર્મ્ય હાવડગીની નજરે પણ દિશાની ખીણ ચડી એક માર્ગમાંથી, ખીણ એવરેસ્ટ માથી અને ત્રીજી નૈઋત્યમાં આવેલાં શિખરો માથી નીકળતી.

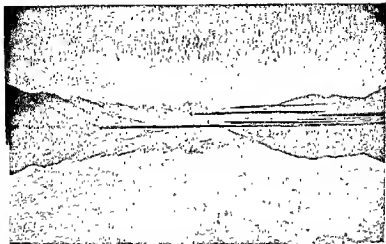
ખીણ એવરેસ્ટના દિને ચેપેરી અને મુયેક અને થોડાક સમય પછી એમને આવી મળેલ મોસંદે ખર્તા ખીણનું અન્વેષણ શરૂ કર્યું. એના બે દિવસ પછી કર્મ્ય હાવડગી પોતાના મનોરહસ્ય પ્રપણ પર નીકળી પડ્યા. આ જમણા પ્રતાપે આ સુદર પર્વતોમાંના મોટા દરેકના ચિત્રો આજે આપણે જોઈ જાણવામાં થયા છીએ. એ સોફા આ દિશામાંથી દિશાની ઉપર બહુ મુશ્કેલીથી

ચલ્યા. છેવટે એ (Col) મેર ૧૫૨ ૨૨,૫૦૦ ફુટની ઉચાઈએ પહોંચ્યા એ ત્રિખર ઉપરે આપરે એક માધ્યમ પગ નીચા એક દિમાની ની આપરાર એવરેન્ટની પીં પગ મુકા જેર રહ્યો હતો (એ બીએ દિમાની ૫૫ નમનક દોરણુ પાઠગથી માપમપડયુ) એ દિમાની નું શિર ૭૦૦ ફુટ કે તેથી રિંગે અમનાથી નીચે હતુ અને એની આપરાર ઉપર મેંચ (North Col)ની બીજી બાજુએ પંડાચરોનો રનો પડ્યા હતો-આ ફોલ અલ્પ નમનુ વલ્લ હતું. એ 'મેચ' એવરેન્ટના ઉત્તરની પીંખા (Trail) એક ઉકુ રથાન ઉં જે અખ અને પૂર્વીય રોગળક દિમાનીએને રિખાત કે ડ અદીથી ચલવાનુ સાધ્ય હોમાયુ. પરંતુ મમય એગમુની મધ્યનો દોહ વડાકતુ પુર એતમા હતી. અને એમામાના બગે રતાઓ ચલ્યા મારે મુરકેન પનાવી દીપા હતા એમાનુ પુર થાય અને બરફ આગળી મળ એની રાફ એક એરોહા આ મુસાફરોએ ખનાથી ૧૮ મહત્ત ૧૫૨ ૧૭,૫૦૦ ફુટની ઉચાઈએ અને બીજી એ ઉપરના ૨૦,૦૦૦ ફુટની ઉચાઈએ રિખરો પર અવગળી નાખી. પડી એ ખર્ચો ચોડ દિવસ આરમ્ભ થેવા મલ્દ. ચોતના માર્ગની પહેલી મમલ એમણે કાપી કહીએ તો ચાલે, કારણ કે એવરેન્ટ પર ચલકોનો રરનો એમણે ચોલી કારવો હતો. પછીથી એ પડીના પડોએ કારા પર્વતનું આરોહણુગ ચોડયુ સરુ કું પ્રથમ ૨૩,૦૦૦ અને પડીનો ૨૫,૦૦૦ ફુટની ઉચાઈ પર તણુ નાંખવાનો નિયમ કર્યો.

મતુ મુધરતી સરુ થવાના મિન્દો રેખાવા માઝાં કે તરતજ એવેરી અને જુલેક ૧૭,૫૦૦ ફુટવાળા પડાવ તરફ આગળ ચલ્યા. એમણે એમ આરા મએવી કે સપ્ટેમ્બરની શરુઆતમા એમાનુ તો પુરુ મંગેજ એટલે આગળ

નવાક અલ્પાડીઆ ખુનુ રહેશે પણ વગરારે એમનો પીછોજ ન હોડયો ઉપર ચલવાનો આરમ્ભ કરના પર્વેગ બીજા ત્રણ મદિના એમને પ્રતીક્ષા કરતી પડી મપેબર ૧૬મી મુધી દરેજ નરફ રવિતુ રહ્યુ. મંગેજમરેજ મુધાગનો લાખ બધ એવેરી અને જુલેક ૨૦,૦૦૦ ફુટ મુધી તો પહેલ્લી મથા. પરંતુ બીજે દિવસે એથીએ વધુ જોરમાં પડેલ જાકના વરમાદથી પાઠા હવા, આખરે ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર આખી મકળી ૨૦,૦૦૦ ફુટ ઉપરના પડાવ પર પહોંચી મતુ ખગળ ચાનુ મહેવાનો સભર તો હતુવે હતોજ, ખમુ એવેરીને એમ લાગી મથુ હતુ કે વધુ ચોમવા મા લાખ નરેનો ૨૦મી સપ્ટેમ્બરે મથગમાજ એ અને મોર્મહેડ ૧૪ અચ્ચર બાર રવિતિ દિમાનીની રોચ પર 'કોલ'માં બધ પહોંચ્યા જુલેક અને બીજર પણ એમની પડવાડે ચાલી નીકળ્યા હતા. ૧૮મી એવરે એ લેડી જુલેક અને એવેરી એક મલીના પર જે રોચ પર પહેનિશા હતા, લાં મુધી પહેાચી મથા

૨૨ મી સપ્ટેમ્બરે આ મકળના ૭ મપે-એવેરી, જુલેક અને બીજર, હાવર્થમરી, ચાન્ડન અને મોર્મહેડ (ચાવર્નને ૨૦,૦૦૦ ઉચાઈવાળા પડાવમા હોડી આઆ હતા) ૨૬ કુળિએ માથે એ 'કોલ'મા પહોંચ્યા અને ૨૨,૩૨૦ ફુટ ઉચાઈએ પડાવ નાખ્યે. આ માર્ગમાં ચાવળ બાજુના જવના મપલ કોસએ આવતા એટલે એનું નામ (ચાતમ્પ દરી) "હદમપરા" પોડેયુ હતુ. પરંતુ મુકાઓ તણુએતુ ફેક રહ્યુ કરવાની નમ્યા તરીકે મળા. ઉચાઈની અબર કે નરિતિ કે સર્વના ઉપર જાક હતી મુસાફરોને કંદાશે તો આવવા લાએજ હતો, અને ઉમાદ અને

સુશરમણી નદી પાતી સ્થાનની પર્વતમાળા

શક્તિનો પણ અભાવ દેખાયો; કુલીઓમાંથી કેટલાક શિશોવેદના અને ચાકની ફરીયાદ કરવા લાગ્યા; તથા જલ તો ખાણ પડ્યા અને તેમણે ધરતો માર્ગ લીધો. રાત્રે ધરમા-મીઠરનો પાશ નીચે ઉતરી એક ડીલી (ફેરન-દાણદ) ગરમી પર જઈ રહ્યા જરૂર પુષ્કળ અને કંઈક ફરી ગળેલું હતું. જર્જર દાખડેવરી પોતાના વર્ણનમાં કહે છે કે મળરકે ૪ વાગે નીકળી એ લોશ મારા પ્રભાતે ત્યાં પહોંચ્યા. જરૂર પુષ્કળ ફેરન દોષ ઉત્તમ રિયતિમાં હતું. એ માધ્યમ દૂર આવેલ દિમાગગદિત ડોચોવાળા એવરેસ્ટ ચંદ્રપ્રકાશમાં અતીવ સુંદર લાગતો હતો. સૂર્યનાં પ્રથમ કિરણોથી જરૂરનો રંગ સુસાળી ઉપરથી નારંગી થયો. એની પાછળ સુંદર વેગણી રંગનું આસમાન ખીલી રંગુ હતું. આટલી ઉંચાઈએ પણ એક કંઈકે કંઈક પગલાં હતાં, એક ચિન્હ તો મનુષ્યનાં પગલાં

જેવું લાગતું અને એણે એ સંકળાને ગુમ-વાડમાં નાંખી. કુલીઓ કહેતા કે એ પગમાં કદી કદી અતીવ નિર્જન અને અચામ્ય પર્વતો પર મચી આવતાં કોઈ નંગલી લોમશ મનુષ્ય નું હશે. પણ મનુષ્ય એ પગમાં કોઈ મોટાં ભુરાં વસ્ત્રો ઢોપાને મંલય ખરો.

બીજો દિવસે યુમેક, મેલોરી અને બીલર દસ કુલીઓ લઈ દિમાનીની નીચે ઉતર્યા, એના પર દસ મુઠી ધીમે ધીમે આસીને પછી “ઝલ” ની નીચે ૨૨,૦૦૦ ફુટ પર. ખુડાં જરૂરમાં તંબુઓ નાંખ્યા. એ અતિ નિરાનંદ, ભાગનક રાત્રિ હતી; તો કે તથા બાહુએ ઉભા પર્વતના લાગથી રક્તિન છતાં પણ અવંક સ્તીતળ વાયુ તંબુઓમાં પુષ્કળ વેગથી આવી અચપ્રતો અને એવું લાગતું કે દમણાં એને ચીરી દિયારી લઈ જશે; એટલે નિદ્રામાં પણ લાગે અચેત્ર પહોંચતી. ૨૪ મીએ સવારે

જનતા એમનામ ઉતર કાળ પહોચવાનો ઉદ્દેશ કરવાનો ઉત્સાહ ન રહ્યો. આગળનો જુદાવ બહુજ કાલુ અને માર મીથો દનો માઠા અગીઆવ રાત્રે એ કાળ ૨૭ જાહ નો પહોચ્યા પહો બધા સાફીને જાણવાય થતા મુલાકાતો કાળ પર ચલત મામલ દતુ છતાં ઉપર એમને બગીની અમલ શીતલ દવા નહી અને એમની વધીમધી સક્રિય પણ એણે કાલ શીધી એટલે ચલવાનું કાળ અમલે વિભાજ થયુ થયું.

દમણ એ પણ માનુસ પડયુ છે ૬ બીજું એક મદગ ૨૭ ૨૦૦ ફુટની ઉચ્ચાઈ પહોચી જમી છુતે વસાવતુ આગળ વસાધી પાણું આલ્યુ. એમા મેલર મામલેક કાદન શીમ, મુકાદ નોગરદાર અને કાળ નદ દતા એ પોતાની સાથે મોટીમોટીની ખાટલી પણ કાલ મશા દતા. પણ એમની માથે આમલ વીગેરે વધ જનતા પદાટી સોમન નો

એમનીજનની વચ્ચે નહોતી વાચતી.

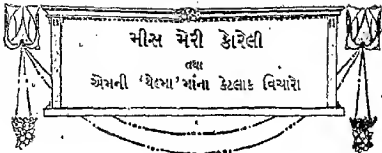
આ લેખ પુરો કરતાં પહેલા એક આકસ્મિક ઉપજા કરાની ખામ જાગ છે.

એરિસ્ટનું નામ પડ્યું તે પહેલા એ પેલકે X (કાળ પદમી) તરીકે એવ- ખાતો અવધોકનનું પચિયામ મોપકે નેજાવા પડી તબુ ૨૫ મુખ્ય બમારી (Computer) જાણુરીકરે મોધી કાદુ છે એ પદમું સિખર ૨૬,૦૦૨ ફુટ ઉંચુ દતુ એ મુ એન્ડુ વાચના આગમલ દમ એવનો એમતો ધમી મોટ્યો, મારેજ, મે ફુનીઆમા શીધી મોટામાં મોટ ચાલતી મીથ કરી.

તે એ અજાણ શીધક આરતવાસી ન-હોન ના કાચ ફુનીઆને મોપકે કોનું નામ મારનું એ લીંગીય સરકારને કાલે સુવર્ણીકરે જાનગાય દન અને આરતવાસીઓ તો ખીઆર લુકે એરિસ્ટનના માથા શીધકને ઓળખ્યા વિના મધાની જુથોક રીગેરેના મીના માલ રાચે.

સુર્યાસ્ત વખતે એરિસ્ટનું દ્રશ્ય
ખાતાં ખીલુમા ૨૦,૦૦૦ ફુટની ઉચ્ચાઈ પર નાજેકા પગલમણી

લેખક:
ડૉ. હસમનમની "શબ્દનમ"

શ્રી મરી, મેરી કેરેલી ગ્રંથકર્તા: મેરી કેરેલીનાં પુસ્તકો ઘણાં મને, તેના અંગ્રેજ-મદિરા છે. વિલમોલ્લમ અભિપ્રાય ધરાવના હોય, તેની આપણે દરકાર

નવવચ્ચાકાર તરીકે તેઓ આપ્યા જમનમાં પ્રખ્યાત છે. અને પુરાણ તથા અમેરીકાના મોક્ષ મોરા વિદ્યાનો તથા સામાજિક નેત્રને આધુનિક સમયના નવવચ્ચાકારમાં પ્રથમ અને અર્થગ્રંથ રચના આપે છે. તેઓના જનનમાસ નો તેમની કૃતિઓ પર અર્થ છે, અને પ્રસારકની દુકાન પર કેરેલીનાં પુસ્તકો મારે જમને મારે હોય છે! આ કે અનિર્ણયિત નથી.

મેરી કેરેલી: ૧૮૨૨ માં

કરવાની નથી; જેની મોરલીએ આપું જમલ કેસે, તેની આધુનિકરી આધાર દેવી સમિતો આપણે વિચાર કરવો છે;—અને તે સર્વ મેરી કેરેલીમાં વિદ્યમાન છે.

"દમ્મીર દર" નો લેખક લેલે એક મો. અ. પરમાં પાસે રચેલો હોય. "મુજ રાની" ભણે તેના મારે અભિમાન લેવું હોય; પરંતુ "અદ્યતીવંદ" અને "વેરની વર્ણના" ના લેખક મોરાર્થ નરસિં અને કે. પાસાર મુનમી.

પરંતુ એક મન પીના જે. દિનાકર જેવાએ એ મુજરાની મદાયમાનગારી ને અભિનય ની નીતિનંત મને અંગ્રેજીય વાર્તાઓના અર્થને પાસે મુજરાન, એક અન્ય નથી, પરંતુ

છવંત બ્યકિત છે મુગરાનની સામીવતા રસ
જાણ અને ચેતનતા જે સજ્જન હોય તો તે
તેમનાજ બ્યકિતવથી, મુગરાનનું ગૌરવ આજુબ
અને મીઠેરે જે છવંત હોય તો તે તેમનાજ
અસ્તિત્વથી! કાશનું મુગરાન એવજન
રખતી જાણનાનું અજન સીચી રજુ હતુ
આજનું 'નવીન મુગરાન' કૌશલ્યાન મુનશીની
રસધારા કીચી રજુ છે

અને ઇશ્વરના પલ્લુ ને પ્રમાણે
શ્રીમતી કોરેલી, જે એપિકો નરીક આનુ
મતીની 'Genius' આ દેવી રાક્ષિત છે
તેમણે અનેક નવરસ્યાન્ય લખા છે, જેની
શોધપ્રિયા કોરેલી બધી છે કે-તેમના એક
સાધારણ-જોડા પ્રખ્યાત પુસ્તકના પલ્લુ પદર-
પદર અને વીસડીમ મુકરણ થકી મુકા છે!
તેમનાં સર્વોત્તમ પુસ્તકો Sorrows of Satan,
Thelma અને Araith છે, જેના અનુ
ક્રમે લખજા સાદ, પચામ અને ચાવીચ
ક્રમરજુ આજ મુકી થઇ ચુક્યા છે! આ
ઉપરથી મુગરાનને આપણા ઉત્તમ લેખકોની
સી કદર મુકાઇ છે તેની તુલના કરવાનું સહેજ
બાન થયે!

કેટલાક વિદ્વાન સમાવેશકો Sorrows of
Satan ને મેરી કોરેલીનું 'master-piece'
(અધ્યયોગ્ય) ગણે છે, કેટલાક Thelma-
ને, બ્યારે કેટલાક Araith ને ગણે છે. આ
લેખક ત્રીણે બેધીમા છે, જેમે તેમ હો, તેમના
રેક પુસ્તકમાં કે ને કે અવનદી વિચિત્રતા,
રમણતા, કલ્પલક્ષતા અને મુંદરતા એકે નિર્મલ
અચૂપ જડે છે. શ્રીમતી કોરેલીની અનૈકિક
જનુમક્ષનામાં, તેમની ઉચ્ચ ભાવનાના અને
પવિત્ર મિલનિયાં આજકાલના materialist
-અનુભવાની પુરોષ મારે spiritualism

—આધ્યાત્મિકતાનો ધક્કાને પાર રીખવાના બાજી
રહી મથ છે!

શ્રીમતી કોરેલીની તવ રીધાઓ તવગેજ
કર્મિ psychological (પાલોની વિવિધ ખો-
લ્યાની નિષ્પક્ષ) હોય છે. માત્ર "થેલમા"
એ-તેમની એક પ્રેમવાર્તા છે, જ્યાં મુકીથી
મુક વિવિધ પલ્લુ એવી જનુમક્ષનાથી મુચિંદા
હોય છે કે વાચક એક સુદર ઉલાનની વાંચિકા
જોયા બાજે કેમ વિચારેા હોય! એના રમ-
સાધરણાજ છેવટ મુકી કાઢ્યા કરે છે!

અહીં આ મહાન લેખિકાનાં પુસ્તકોની
'સમાવેશના' કરવા ચિચાર નથી. કાલજુ કું
બાકુ છુ કે મધાનોચના કથાનું કાલ તો
રા નર્મિલકરાવ જેવી પ્રતિભાગ્યાની બ્યકિતનું
છે રા મુનશીનું સુદર ગન "મુગરાનનો નાથ,"
જેની સમાવેશના હાગ તેના મુજા ૧૫, કરવા
પલ્લુ વિવિધ અજામી ઉચ્ચ હોય, તે મહાન
રીધારની લેખનશક્તિનું છે. ખાશે નો અહીં
મેરી કોરેલીના 'ઉચ્ચ પૂર્ણિવ' વિચારોની
મહેજ જાણી કરાવવાનો એક નાજ પ્રયાસ છે,
એવનુજ!

આજથી ગણુ વર્ષ પહેલા માત્ર પૂતલ
પ્રોફેસર-પ્રુર-નિખ રા. હારિયક મેદરાની
જનમજથી "થેલમા" અવનોકવનો: 'શુભ
અવસર આપ થશે હનો. તેમાથી અમુક વિચારો-
નો અહીં ઉલ્લેખ કરીશ, જે પરથી જુલક
બેધ રાક્ષ કે શ્રીમતી મેરી કોરેલીના ચિચાર
કેટલા જવા ઉચ્ચ અને પૂર્ણ છે!

એક મોરેંછમન રમણી 'થેલમા' આ
નવજાણની નાંખિપ છે. તેના મુખથી શ્રીમતી
કોરેલીએ જે રામ્હો કહેવજાયા છે, તે અન્યથા-
થી એનું જાણાય છે કે જાણે તે રામ્હો
કેલ પૂર દેશની રમણીના મુખમાથી નીકળ્યા

મીલ મેરેલી: ૧૯૧૨ માં

હોવાં પૂર્વદેશી વિચારો-
માં અને શ્રીમતીના
વિચારોમાં કેટલી બધી
એકતા અને સાદસ્ય!

નવમકથાના નવિક
એરોગટનો મિત્ર લૌરી-
મર કહે છે:-

“કોઈ શ્રીમે તેની
હાડી સોપી રાખવા કરતાં
વજ્રને વડા કરી લેવું વધારે
સહેલ છે.”

“તમે કેવા ભોળા છો!
તે અશ્વભરિત છે! શ્રી
મેકલી બધી સ્વેચ્છાવાદિણી
નથી થઈ શકતી!” શેઠભાઈએ
જવાબી આપ્યું.

“હું તમે ખરેખર બિડું
ભાને છો?” લૌરીમરે
આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

“હું જ શા મદદી-
બધાએ બિડું જ માને છે!
x x x. તે કેટલી મોટી
મૂખંતા કહેવાયો, ન્યારે
શ્રીમતી પુરુષોની આજ્ઞામાં
નહી રહે.” શેઠભાઈએ કહ્યું.

સ્ત્રી-શિક્ષણના વિષય-
માં શેઠભાઈને પિતા કહે
છે:-

આધુનિક ‘ગૃહ્ય વિદ્યા’
શ્રીમતીને ન એકલા શેઠભાઈને
મનિષ્ઠ કે બીજાઓને નહીં
આવડતું-તેને સંબોધવિદ્યા
આવડે છે; તે નરર પુરુષ
લખા વાંચી નહીં છે. તે
શીવાય તે સુગત ધોળનાં
અને બરનાં ગુણનાં જાણ
નહીં છે. x x x મારી

હિંમત દલી કે તેની પ્રાપ્તિ સુદર, કલમક વન તેને આત્મમાનની શિક્ષા આપે, અને અજ્ઞાન રૂપાં મૃત્યુ કેષ છે, એમ શીખવે.

• ચેરમાને શીખવવામાં આવ્યું હતું કે —

"The three principal virtues of a woman are charity, humility and obedience—પરિત્ર, નમ્રતા અને આદાપાલન; એ ત્રણ સીના મુખ્ય ગુણ છે."

ચેરમાની પતિભક્તિના વિગતો જણ્યું છે કે—*To her mind he was all that was great, strong and noble and beautiful—he was her master and king—and she loved to pay him homage by her exquisite humility* * * * *complete contented submission* * * * She could 'not understand the possibility' of any wife not rendering instant and implicit obedience to her husband, even in trifles.

અર્થાત્

તેને પોતાના પતિવિરભાવ સ્વ મહત્તા, મહાનુભાવતા, અદ્વ તથા ક્ષીરવૃદ્ધ રક્ષાવ પિતૃ હુ માધુર્વજરી વિવરણનતા, અને સજ્જન સ્વતોવપુત્રા અપીનતાપુર્વક પતિની કૃપાકળા કળા રૂં તેને ધન્ય મનદ્વ હુ તે સમજી રાખી ન હતી કે એવી કેલ સી જન્ય થઈ સમજાત છે, એ કળી નાની નાની બાબતોમાં જન્ય પતિવેરનુ પ્રેરુક આદાપાલન ન કરતી હોય.

પદાભા પામડે! પાશવ્ય સંબંધતાની અપૂર્વિ દશાની આ વિચારોની મુલના કરો! મુરોવમાં ફેરવી સ્ત્રીઓ આજ વિચારની દગે ને હોય તે ભાં Disorder લગભગ—પાશ-નાશાઓનું આરુપું કળા પ્રમાણ ન હોય!

પડના અમુક પ્રપત્ની મનુષ્યોએ ચેરમાને કળીયે વખત બંધેરાના પ્રવલ ભાં કે તેનો સ્વામી કળા અન્ય સ્ત્રી સાથે પ્રેમ રાખે છે! પરંતુ ને કહી આવી વાતો પરવિષામ લાગતી નથી! અન્યા બનારે તેને પ્રમાણુનરૂપ એક જ દેખાડવામાં આવે છે—એક કળીયે બાબતોનો મુળ બાધાપ કે જુદોજ હતો—તે! કળી દુષિન થાય છે, કળાં તેને તેનો દેલ પેલાવનાર સાથે રાખે, તે પિતાને ઘેર માલી પ્રાં ભત્રી વખતે એક પર રાખી માં, એમાં વખ્યુ હતું —

પ્રિયજન!

• * * * હુ તેનો આશવનીયુદ્ધ સમજી રાખી નથી પરંતુ અભાવ છે કે તમે તમારી રાસી ચેરમાની થાઈ મયા છે પ્રિયજન! હું તમને હોય નથી દેવી, કામ્ય અને વિધાય છે કે કેલ પ્રારે મારાની અજ્ઞાપ મર્યાદા છે! * * * આ હવ નમ્રાકળ છે, અને મૃત્યુ મુખી લગાઈથી મારો સ્નેહ અલગ રહે છે હું તમને વિધિમાન રોપન મનુષી નથી, તે લગભાં રાખ્યો, જુન થાય છે તે એલાભ મદે કે તમે મારા પ્રિયથી થાઈ મયા! તમે મારા પર કાણે દવાજી રક્ષા થઈ તમે મારા હસા ખીજ અને સ્ત્રીઓને અધિક પ્રેમ અપરો તે! જન્ય તમારા પર મારો સ્નેહ તેલે ને તેલે, સ્નેહ, તે! જન્ય હું તમારી સજાઈ મયા મદે લાગર રહીશ! આ થાઈ સજાઈ રક્ષાવૃદ્ધ રાખ્યો કે આજનું કોઝ ખીનથી મદે તમે તેલથા દુર દેલમે, લખરેલ સંચાર આજની વચ્ચે ભવે આવી પડે, તે! જન્ય હું કું, અને સજા રહીશ—

તમારી સ્નેહમયી દાસી,

ચેરમા.

તે પહેલાં જન્ય તેને પોતાનેલ રોપિન લેખી હતી તે કહે છે—

આ, તદિ તેમ જન્ય તે! તેલ મારો હોય છે, તેમને વહી! અપરે મોઝ જુન તમારા કાચમાં જઈ વાર મુખી રહે એ, તે! તેની મુખ્ય વદે

જાય છે, અને તમે તેને હાથમાંથી નીચે ફેંકી દો છે.—તેમાં તમારો શો રોષ? તમે તાજ અને સુગંધિત પુષ્પની ઈચ્છા કરો, એ સ્વાભાવિક જ છે. એ તો પુષ્પનો રોષ છે કે તે પોતાની સુગંધ બધું વખત ટાપી રાખી સમજું નહીં! જો હવે મારા સ્વાભાવિક મારા પર રમેલું ન રાખતા હોય તો હું તે પુષ્પની. સમાન છું.—તેમાં તેમનો શો રોષ? તેઓ સર્વથા નિર્દોષ છે. એ તો મારા પોતાનો જ રોષ છે કે હું તેમને પ્રસન્ન ન રાખી શકી.

પ્રેમ મૂળથી લેખિકા લખે છે—

પ્રેમ તેનું આધુર્ય કેટલું વરતુમાં નથી; પ્રેમથી અધિક શક્તિવાળી કેટલું વરતુ નથી. પ્રેમથી ઉત્તમ વરતુ કેઈ પણ નથી. પૃથ્વી પર, કે સ્વર્ગમાં તેની હતાં અધિક ચિત્તરજક વરતુ નથી! પ્રેમથી જીવ જીવૃક્ષ થતો નથી કે ક્ષાયગતો નથી!

આજઠાંની પ્રવૃત્તિ મૂળથી ચેત્ત્રાનો પતા કહે છે —

“Progress! Not a bit of it! It is all going backward; it may not seem apparent, but it is so * * * and these things always happen to all nations when money becomes more precious to the souls of the people than honesty and honour.”—

પ્રવૃત્તિ! પ્રવૃત્તિનું નામ ન લો! તે સર્વ માત્ર પાછળ જાયું છે! તે બહુ રમણ દેખાતું ન હોય, પરંતુ વરતુવિધિત ચોક્કસ છે * * * જ્યારે લોકો માત્ર અને પ્રમાણિકતાની અવેક્ષા કરતાં દ્રવ્યનું

મૂલ્ય વધારે કરવા લાગે છે, ત્યારે આમજ બને છે!

આ સંબંધી અમેરીકા અને ઇંગ્લાંડની પણ ઠીક જાણણી કરી છે.

“ચેત્રા” પુસ્તકના મુખ્ય ત્રણ વિભાગ છે. દ્વિતીય વિભાગ Land of Mockery વાંચતાં યક્ષીજ ધૃષ્ટા ઉપજે છે. તેમાં લંડન-જીવનનું યથાર્થ ચિત્ર આલેખ્યું છે. શ્રેષ્ઠાની સખી તેના પતિને કહે છે:—

લંડનના લોકોની રહેણીકણી મને સમજતી નથી, તેમ જીવે સમજતો પણ નહીં! પ્રયેઃ અધિક દુરુણ દેખાડવા માટે જાણે ઉત્સુક રહ્યા કરે છે! શ્રીમત્ કહે છે કે શ્રીમતી બીસલે તમને પ્રેમ કરતી હતી; તે પણ તે ક્રિસ્ટીય લેનો કરને પ્રેમ કરવા લાગી! અને આ બધું શ્યારે! પોતાના પતિદેવના જીવતાં! વિચિત્રતા તો બુદ્ધો!

“ચેત્રા” પુસ્તક ખરેખર એક અસામાન્ય લેખનશક્તિનું સુંદર દર્શાવ છે. મેરી કોરેલીની પુસ્તકોની આ મહાન્ લોકપ્રિયતા અને કદ-સવાસી જોતાં પ્રશ્ન થાય છે કે આપણા મહાન્ લેખકોની રસધારા ગુજરાતીઓ પોતાના જીવનમાં મૂર્તિમંત કરતાં ક્યારે યીજશે!

અને એ લેખકોના પ્રશ્નસેનીય કાર્ય ઉપ-રાંત આપણા સાહિત્ય-ઉદ્ધાનમાં સુંદર, સુવસિત પુષ્પ-રુદ્ધિ માટે મેરી કોરેલીની સુંદર કૃતિઓ વડે ગુજરાતી સાહિત્યની સમૃદ્ધિ, કલામયતા અને સુંદરતામાં રુદ્ધિ કરવા કેટલું સાહિત્યસેવક શું આગળ નહીં આવે?

લેખક.

૨૮ મંજુસાગર રણછોડસાલ

મજનુદાર,

બી એ એચએલ બી

ચિત્રકાર

૨૮ દમન મહેતા

(૧)

મારી કથા કહુઃ મધ્યમાં નદી તમે પુછશો 'કુ કાણુ' કુ રેસાની દોલ ને કંટવારે નિચારમા ઉઠા ઉઠા ડનરી મથો દોલ, અને જ્યાં જ્યાં ખેતે કંઠાને રહેલ પરતુ પરમેશ્વરીની માયાની મોહિનિમા, મને એવા તર્ક સુઝતા નથી. તેથી કુ કહેવા માડુ કે 'કુ કાણુ'.

કુ કહેવા તૈયાર થાઉં છુ ત્યારે વખતે તમે કહેશો કે અમને સામળવા અવકાશ નથી, દરકાર નથી. અને ખરેખર દોલ પણ કાચી? 'કુ કાણુ' એ તમે રોના જણો! અત્યાર સુધી માટે તમા તમે 'પ્રાણ'માં આવેલું નહીં હોય તેથી વખતે તમને ખરી કથા મારે અજુગથો હશે. પણ જ્યાં પ્રાણમાં આવે તો અધારમાં દશએડુ કાણુ રહે—અને પ્રાણમાં આવેલાં રહે એવા પાણીદાર દોલ છે, એમ તો કાણુ

કહેશે? હતા મે (ગિજગુ) રિવિની સાથે કુ કહી નહ કે જગતની ઉડી, અને અધારી ઘોર ખેતમાં કે કે રોનાના અધાર વધુ મુલ્યા અને વજીરામ રવી જાણ છે. કહેશો એમાં 'કે'નો પાત'?

મારી કથાને કપાથી ઉઠેલું જલકાળના પા કોની તમને કહાતો આપવાને નહોતો મારી કથાનો આપનો અધારના મારીને કહું.

અધારેની મુલ્યામાં, એક લોહના (મુલ્યામાં) સંત અદતો કાળે 'રામ,' 'કુલ્યુ,' 'માયુ,' 'અનિશ,' 'આવંપમિત' વીચેરે લોહનેની કથા ખેલ છે? કુ મુખ્ય પાતકાલ—આત્માન હતો. સ્વમાન જાણવાના ધુમમાં કુ માગી સામેસામી હકીકત કહેવા માડુ. તેને તમે આત્મ'માયા નહીં જાણો એમ માની આત્મા મજાતુ છુ—સારે તમે આત્મેશીજ સુમારને નાત ઉંચુ ચલાવો છે, તે કેમ નજરો? મારે તો હજુ જુનુ બહુ વાનો કહેવાની છે.

જેનો મુળ રંગ ઝોળખી કાઢવામાં ચતુર
મીતારો પણ ચુંચવાય એવું અંગેડીઉં પહેરી,
રસોડામાંથી બહાર અને બારણેથી રસોડામાં-
પોતાનો ઘેર, નાતમાંના નોતરી હોય, ને જે

વીતલ નેતર મારતર મુદરે,

કલ સુદર લેહનસમરે,

ઉમંમથી મનગાન પુમે તે ઉમંમથી-કેળની
યાગી તો ફાળેનો લેણો અચ્ચ કાળું આખું
સરીરે ઝોળખી જનારી સુરિંબરી પ્રવંક
મનિને, અત્યાર સુધીમાં કેટલીયે 'ગોવંધી'

જાડવાનો સતોપ થયો હોય તો તમે તેની
અદેખાઈ નહીં કરો એમ ધારું છું. મારું
સ્તોત્ર મારે મોઝે કહેવાનો પ્રસંગ આવતાં કહી
દેવું પડે છે કે જીન લોખેમાં શીકું
અને ગમે તેવું અધિને દંડાળી ગએલા ફેરલાયે
લેકા કનેથી મારી કુશમતા માટે વણમાઓ
ધનવાદનો વરસાદ વરસ્યો હતો.

• દિવસમાંનાં વહેણની જેમ, મારા જીવન
નું વહેણનું છુટું વહેતું, અમારા
લોખમાં આવનાર લેકાને
જાણવું મારું જીવનસરણું
તે મારું જાહેર જીવન
અને કાપખણ ઉપરની
ખેલીમાં રહેતાં એકલો
ગાળતો તે મારું અગમ્ય
જીવન.

લોખનું કામ પરવારી-
ને ઘેર આખા પછી મારો
પ્રિય બવસાપ કવિતા કરવા-
નો હતો, તે જાણી તમે
બખતે બહારો. સહવારસાંજ
મુલો કુંતાર તથા ચેટલા
પરનારને કવિતા-કરવાનો
શાખ-જો માંભને પણ
કાંધેથી? પણ, સસુર-
હતિહાસમર્તિ બૂતકામમાં
સહેજ ડાકાઉ કરવાં લાગે
એટલે બધુંયે સમજાયે.

મારા પિતા એક
ગામડામાં જડાઈના નામ

ઉપર કારકુન હતા. મારું ગુજરાતી
શિક્ષણ એમની દેખરેખ તલે થયું, પણ,
ઉત્તરને આગળ અંગ્રેજ શીખથી મોટી
માન્યતાવારી અપાવવી, એવી અનિષ્ટ મહત્ત્વા

કાંઈ એમના મનમાં થવાયો, મને અંગ્રેજી લખાવવા અમદાવાદમાં મારા પીયારા કાકાને યેર મુક્યો.

થોડું અંગ્રેજી જાણ્યા બાદ સાબળને લીધે મને નાટકોના નાદ લાગ્યો. 'નાટકમાંના માલ્યો સાવળી, મને પણ કવિતા કરવાની સુરભા થયા માડી અને કે કે ખાતિ હું રચ્યો અને માલ્યે કવિતાદેવીની કૃપા એટલી જાણી કે એક દિવસ, નીશાબમાં લેસન ન કરી જવાને લીધે મારા માનવરે મને બહુ સપાસ્યો એ પ્રસંગના ૧૯૨૫ ખ્રીસ્તેશ્વ દીવસે મેં હાકરાએને ક્યામના નીચેનો મોક માફ ખતાવ્યો —

(કુન વિદ્યમિત)

“વીજળ મેલર મારવર મુક ર
હાર મોળમોલ, ગી હુલ ર
કારે કુલર લોહનરાય ર
રીજલ બદરવર તમામ ર”

આ મોક માલ્યરને કાને જતા ને એટલા જાણા ખુશ થઈ મળ્યા કે એમણે જે માલ્યરને મળી, મને આખી નીશાબમાં ફર-મે, પદતુ સન્માન કર્યું, અને નીશાબમાં આખાખાની પીકામાંથી કાપાને માટે કુટો ક્યા મારે તો એજ લોકો હતુ. મેં જામનો ઉપકાર મા-પેલ.

(૨)

નીશાબ ઉજાયા પછી મેં અમલ મોડીઆ મારફત નાટક કંપનીમાં મારાં મોડરણ કરી લીધી. કંપનીમાં જ્યાં કામ મારે પુરતાં મળ્યોએ હતા પણ બીજાએ રમોળાને કોઈ મદદ કરે એવું નહોતું. મેને જર બામળ એવી ફરીયાદ આપુજ દલી એમનામાં હું નવો ખાવેના એજે મારી નીચ લ્યે એ કામ કરવર થઈ.

સુઆનમાં મેં ઘણાએ માગાયામાં કર્યા. મારી કંપન કવિતાદેવીને આટલો કુલેશ અનુ મદ છે તો મુખ્ય નાવિખને, અને એ નહીં તો નિહાન નાવકનો પાદ મને કેમ ન મળવો જોઈએ, એવી બાવરી હ' મેં લીધી. પણ એવી કે વધુ નહીં. અને માં, મારે જાને આવેલુ કામ કપલ કુટકે રમે.

કાવરેલીના અનુબદની મેં યોદી વખત-મા પાકેલીનીરે મફત કૃપા મેંને થઈ. જુન વખત મેં એકાદ સુદ પાદ આપવાની લખના હું કરેલ' હતાં કેપણુ કોણુ જાણુ સાચી મેનેજર સાહેબની નજરમાં એ થાનુ ઉતરીજ નહીં

હજીબના મોટા નાટકમાં, નાનાનામાં પ્રથમ ફેરા બહુમક નાટકે જામળના જામળના તથેક વ' વી મળ્યાં. એટલામાં આખી કંપનાના નાટકરે કંપનીના સુવધાર-માવીતુ સત્તરિવન-એકેની એક પુત્રિ રસની રાજિકા મનાવવા નોંધવા હેડી રાખિમને મેલી કરી હેડ પતથન નવાજુ આખરે અમલ આજીજીયોએ સેક હામે એકાએક કંપનીના આવીકે મેં પાસા મુતામાં ને કંપની તુડી આ વખતે કંપની સુખમાં હતી.

પણ વિશય મુખ મગરીમાં નોકરી વચર મેં આધકાત માડણ એ તણ હેમણે કાનૂની મેગરવાની અટક મેં મતાવી. પણ હું પડેલા નાટક કંપનીમાં હતા એવી ખવર પડતા અને હેમણે બારેણુ પણ હેમો ન રાખે હેરે તામીપાલ રવા મેં સવરણ નરસીના દીદુ લોજમાં ખાતુપીતુ ને હમ રાખીઆની નોકરી રાખીકરી, અને જાવ-ખવામાં પણ રાખીઆની આરડી બદો લા' ત્યા રહેલ માડણુ

સંપતરામની મિત્ર સમરત સાથે સમારતી હતી તેની સાથે જીવન મેં ગિલ્ડ જમાવી.

પણ હજી મારો કપિના કરવાનો શોખ
પડ્યો નહોતો. નપરાસના વખતમાં
'ધવાવધુ છવર' એ ઉપર એક કાચ લાખ
ની ચરખાત કરી. તે કાચ વેળાને જે કે
મજાશે તે ઉપર એકાદ સ્વતંત્ર ધધા શરૂ કર-
વાનો મારો ઉડા ઉડા અભિલાષ હતો. કારણ
કે "લોજ" ની મંદચાલ તથા ધમાત્મકીનો
મને પણ કંટાળો આવ્યો હતો.

હવે તમારાથી જાનું મારે શું હોય ?
અંતરનો યંત્ર ખોલી ધણી રિપ્સની ગંધી રાખેલી
ગ્રુચ હું ઉઠેલું છું-આમને કહેશે નહીં હોં. મારી
નસોમાં પ્રકૃતિનું ધાતુલુ ઉત્તરું છે, નો પુરુષદેહની
લાગણીઓના પુરમાં હું તણાઉં છું એમ માની
તમે દયા ખાશો ? મારીયે રનેલકયા છે.
આશ્રમની સામેજ એક દરજીની કુઝીન ખાલી
થવાની હતી, તે બાડે લાઈ સ્વતંત્ર ધધામાં
અંપકાવવું, પેસાની નેમચાલ તો કાળના
વેચાણમાંથી કરી લેવી, અને એ બધી વાતની
ગોઠવણ થયા પછી સંપતરામની બાણેજી કમવા

(બધાં એને 'કમળી' કહેતાં) સાથે, સદવાસ-
ને લીધે મીઠી લાગણી લગતાં કામળા ઉપર
રનેલકોમ જમાવશે, કોમાંથી ધીમે ધીમે લગ-
ણા સુધી વાત આવે એટલે પછી પરજ
સુખથી "ધમી" બુદ્ધિધામનઃ" એનું પેટ
પર લાખ ચાખીને કવી શકું એનું-થર માંડીને
રહેવાના, મારી છવન પાંદાના હોશાવન. જોવા-
મહાસકાંચો મેં કરી મુક્યા હતા. મને કહેતાં
એક નામી થયો કે એ મંદચોને હજી હું
વગળી રહો છું.

(૩)

અમાસ લોગના વિરાટતણુ સંપતરામના
ચરમાંથી ગુજરી ગયાને આજ આઠ વર્ષ થયા
આવ્યાં હશે, તોખણ બીજા લગનની પંચાતમાં
એ પડવા નહોતા. પહેલી વડનો દાંજ એવો
આકરો એટલો હતો કે એ પરજવાની સેજ
ખાઈ ગયા હતા. સંતતિમાં એક છોકરી મુકેલી
હતી; એને સાકું થર મળ્યું હોવાથી સંપતરામને
કાંઈ વાતનો ઉચો છવ હતો નહીં.

સંપતરામે મુબદ્દા ખરેશી વેકાને જમવાની સગવડ મળે તેવા ઉદ્દેશ હેતુથી જ્યારે એમણે લોન કાઢ્યો ત્યારે પાંચાને ગામથી વિધવા બેન તથા તેની છોકરીને પાંચાની માથે લાવ્યા હતા.

બાણેજીની હામર હજી ચીઢ જાની યાદ હતી. પણ સંપતરામને એને મરિ મનુ ખુપે એતુ કેકાણુ જરી આલુ નહોતું સંપતરામનો વિચાર હતર દોઢ હતર રાખ્યા લાઈ એને માટે 'કેસો ને કાપસો' જેવાનો હતો પણ એમની એ કુબેચા ખર આપે એમ હમણુ તે માગતું નહોતું એમના આ વિચારમા કમળાની મા સમરત આડે આવતી. તેપણુ સંપતરામે કે છેક મુશા મુશ નહોતી.

કમળા—સંપતરામની બાણેજી કે વિચેય મુંદર હતી એમ નહોતું પણ ફક્ત બહુ વિચમના સદવાએ લીધે, અતે કાલે લખુ છે તેમ "ન જીવ પ્રીતિ રૂપ, મુણ, ધનને, લમન સામ લઈ અવર પચડમે —તેથી જો પચડુ તો એનેય પચડુ એમ અને યજેતુ પણ એ જો કેમ."

સંપતરામ આગળ વાત કાઢવાની જોયજાઈ ન નેનતી તેથી એક દિવસ જ્યારે પછી સંપતરામ જોડેના પાનવાગાની ફુકાને બેઠા છે એટલે સપિ જોઈને, સંપતરામની જોન અમરત સાક સમારતી હતી, તેની સામે જાને મે બેઠક જમારી, કમા મુશી સામજાજીની આડિઅવળી વાત નીકળ્યા પછી મે વાત છેડી. 'સમરત બેન, હજી મુશી કમળાના પીચાદનું કે કરતાં નથી, એ તે કેવુ કહેવાય?'

અમને એક મોરો નીઆયે મુશી કહ્યું -
"મપનસાઈ કે તજતીય કરે લારને."

"સંપતરામ એમણે તો પેમાનજા મગા, પેસાના—" મે આમનેમ જોઈને ધીમેથી કહ્યું, "પેમાના લેજામા ને લોભમા બીચારી છોકરીને તો ધરડી કેળી કરી મુકમે, સમાજમાં."

"પણુ હુ એમ મવા દમ જારેને" જોડે છું—મોઠા દિવસ રાહ જોડે છું નહીં તો ગામ જતી રહીમ."

"એટલુ માટે કે ગામ મુંદી જતા રહેવાની જરૂર નથી અહીં જો મનમાનતુ કેકાણુ મળી મચુ રો" મે બીને બીને સવતા કરી.

"તામ અવધાર્યા કે છે કે મુશ" સમરને ઉત્સુજાથી મુક્યું. આવા અવધાર્યા સવાય માટે હુ તૈયાર નહોતા તેથી રોવામાની મુમ કો કો મે ઉડેની 'મા મ દી... દી. કામા તો મુ, પ-પ...હુ હુ...જ જાને પરજુષા તૈયાર છું"

સમને હાથમાતુ સાક દોગ મુશી મારી મામે હાકલ જોઈ રહી—"મેર મુવા રમેલખા, કહે છે 'પરજુસા તૈયાર છું' જોવતા બોલતા મરેજ લાજ-શરમ તો રાખરી હતી—નૌદ વરમ જેવડી છોકરી મોરી કરી ને તારા જેવા રસા-કમા-કમને દહ અવતારે ખાળસા સાક? ગાળ, હેઠ અલીચી—"

આમ કહેતા એ અડીચરૂપ શેઠજીએ વિત્ત મુખમુલ અને લાપંચાળ નેત્રે મારી તરફ જોયું પછી હુ અજેજ જાણુ છું મરિતા કરી છડુ છુ, ને તેની માપડી વેચી મામેવાળા ફુકામર જેવી પરમુગળ સામાનની ફુકાન કાઢી તેના જેવુ ખુન કમાદશ એની આયા બજાર વાણીમા આવી એટલે એનો રાજ સરેજ ઉતરે, એ હાડી પડી અને બોલી—
"મીક, હુ પહેલે ફુમાન તો માક પાડી બીજુ બેઠા લેયો."

મારે આનંદ તો આ સાંજળીને માથે નહોતો. મારા પગમાં એકાએક જળનો ઝરો કૂટ્યો. હોય એમ થયું. હું સડપ લઈને લાંબી ઉઠ્યો, અને બીજા કામમાં લાગ્યો.

(૪)

લોહના કામકાજથી પરવારી જઈ “ધવાયેલું છગર” પણ મારે રાતના ઉઝળગર પછી પુરું થયે એ શુભ વર્તમાન લોહમાં જઈ સમરતને કલા ને ઉમેર્યું. “હવે તમે જરાકે છવ ઉઘો રાખશો નહો” પછી ધનિસે વીસામો લીધા બગર, વારતલેવારે પહેરવાનાં સરસ લુગાંઈથી શણુકારાઈ એક પ્રસિદ્ધ અંધપ્રકાશક કંપેનીની જોડીયા તરફ જવા નીકળ્યો. હાંડતા જવાથી રખેને મારી કીમત ફલકી થઈ જવા, એમ ધારીને એક વીક્ટોરીયા લાડે કરી, પેલી કંપેની આગળ રુઆબભરે ઉતર્યો.

અંદર જઈ કવિતાને યોકડો એકદમ મેનેજરના ટેબલ ઉપર મુક્યો, અને શા કામસરે ત્યાં આવી ચડ્યો હતો તે વાત કરી.

મેનેજરે એ યોકડો એમને એમ ઉંચકી મારા હાથમાં મુક્યો, અને બહુ વિનય જતાવવા લેવું કરી કહ્યું—“અમારે ત્યાં હમણું બહુ કામ સીધક પડેલું છે તેથી નવાં કામ હાથમાં લેવાનું અમારાથી બનતું નથી—માટે દીલથી છોડીએ—”

“પણ તમે જરા વાંધી લેકેનિ—” મેં બહુજ સંભાળથી, ચીંપી ચીંપીને જોશવાની શરૂઆત કરી.

“એંદ, હમણું અમને જરાયે સવડ નથી—આવળે બાંધ, નમસ્તે!”

બીજે દિવસે પેલું કાજ બગલમાં મારી, હું એક પ્રસિદ્ધ ખાસગા તંગીને લાં ગયો.

પહેલી દસ માર લીંટી ઉપર આંખ ફેરવીને તંત્રી મહાશય ઘોઘ્યા, “અમે બ્યારે આવી કવિતા છપવા માંડીયું બ્યારે—” પણ આગળના ઉદ્ગાર સંભળવાને હું ઉભો રહ્યો ત્યારે ને?

સાંજે લાગ લેકેનિ સમરતે ઝડપેલું પુછી લીધું, “કેમ આપ્યા લોટનરામ, આપ્યા કે તારાં રૂપીઆ?”

મેં બન્યું એટલું કાલકું મેં શણી કહ્યું, “એંદ, રૂપીઆ મળતાં કેટલી વાર? દજી મને ક્યાં કે જવાને નવરાય મળે છે?”

(૫)

બીજા પાંચ સાત દિવસ નીકળી ગયા. એટલા વખતમાં હું કેં કેં પ્રકારકો, તંત્રીઓ અને ચોપડીઓ વેચનારાઓને ત્યાં આપકયો. પણ મારા મુંદર કાચને છપાવનાર કોઈ રસિક સહકારી મળી આવ્યો નહોતો.

આટલું થયું એટલે મારા પગ પાછળ પગા. મારા “ધવાયેલું છગર” માટે હું પણ બહુજ મળવાની જરાયે આસા રહી નહોતો. આટલું છતાં, કોઈ કહેશે કેલું નાંજે કેમ, મને કમળાની રદ લાગતી મળ. લાંમ મંજલ ક્યારે વરતાવ તેની પ્રેમનામાં હું નદથી ઉત્તો. સમરતની પુછપરછ તો રાજ આંકુજ હતી. તેથી મને તેવું કારણ જોશવી કાઢી, બીજા પણ એવાજ નિર્મર્શક પ્રવાસથી મારે એટલી ધડી ચાચવી લેવી પડતી.

દસવાર દિવસને બંતે સમરતની ધોરને પુછી અને કંટાળી જતાં તે તકુટી, “મને તો બા તારામાં કે લગીવાર જગ્યાતો નથી. કેં નહીને તું આવો લહેરી અને લાસરીઓ ક્યાંથી? હવે તો ને સેમવાર પહેલાં રૂપીઆ

આશ્ચર્ય તો ઠીક છે. નહીં તો સમજાવે કે માગ જેવું કેલ પુક નથી—'

સોમવારને રૂઝ વજુ દિવસ બાહી કાઢ તેજમાં એક મુદર સવારે લોખંડા અવનવો રંગ ભર્યો. લીની બરેલી એક નરસી કમળાની ઠાકર વાગનાં ફુટી સપાટાએ એ ભોળતાં તેનો વામે ખુન દબોડા કર્યાં લીથી સળગેલો એમનો કેરામિ સમાવવા સમયને છાપાખુમ કરી ધન કર્યો પણ મે તા જુલેલ અમલકાર દેખાડ્યો.

એ ઘડીએ હાથમા વતાકનુ ઉનુ ઉનુ ઘાક કાઢને હું પીરક્રવા આરી અદ્યો બનેલી વાન મને સહેજસાજ સમજાવેલા - ૬ અમા આરી પહેલી દીનમાળને હોડવવા કાલ કાઢી જાયો વીર આગે ન રહે-અથવા નો પવનઅકાદિ ફરથી ગણમ ધારી ગ્રામા આરી જા, કોન કીકીશીકની જેમ કલામ્બી તરતાર ઉગામી કાલ વીક્રવા માટે-અથવા કાલ તપોધન કામિ કોલમા આરી જા હર્જની સેરનુ અલ્લ મરીમદિને રાત્રનો ખરાબવ કરવા કે કે નામ-તેમ, સમરન નાથા કમળાની વહાર ધાલ, તેમને ખુલ કદવલી આ અજુધારી તક આરી છે એમ મને લાગ્યું. આવા વિચારોની કુનમા તે કુનમા, સપરશનના ઉપાડા પેટ ઉપર એક પડી એક વંતાકની આરી મે કેકા ઘાડી

પરિભ્રમે અવગન મે નોકરી મેલ જાધી બાહા કપડી ગા. મનના મહેલ મેલ મેલ થવા લાગ્યા. પણ સનમને ખાતર એ જાડુ કાસ નાજુકીમાં એમ વિચારી મન વાળુ

(૬)

બીજે દિને નોકરીની રાખવા રખડીને શાળીના બાગ પામે હું લોથરોથ અઘ પડ્યો

અધાન થયુ તોએ હું ત્યાંજ બેસી રહ્યો. મારા તખમના મજબબા કે કે તખમનાવાઓ ઉપરી રવી હારી એટવામા મે ફરથી એક મેલકાર આપતી રીડી, મે ખને કે થયુ-થુ થયુ તે ક્યારેય કહી શકુ? રૂઝ એટલુજ મને યાદ છે કે હું એકદમ હવમ માળી એ મેલરના રખા વાને આરી ઉભો પેલી ડાહશની વાન-લાળા જાડીની પેડે કે દાડુ લેવા ગાડાની વંચ હું આવી ઉભો. અથવા નો જગતને હેસુરેકુ છાંડી જાવને વખતે એ હવમ મે મારી હેલ-એમાથી કચુ મારાથી મોકસ-મળે સમજાયુ નહીં હજા એનુ પરિણામ તો કે બેરજ આનુ એનુ હું કહી શકુ ખરે. કુલરને લાલુ કે આગળનો રસ્તો બધે છે તેથી તેને મેલર રાકો. અને કુલુ, "શુ છે?"

માન મોમાથી મુજતો અવાજ નીકળ્યો-
"મને ફેર મારી નાખો."

આત્રિ વિચિત્ર માગણી સામળતા, મેલરની પાછલી બેક ઉપર બેઠેલા એક મુદરથે ઉભા થઈ કહ્યું—"હું મુરવારે માણુમ મામો નથી. અથવા દીવખુરામવેજ એ કામ ફરમાવો!" એની નેડે-પેરેલા દીલખુરાશને મને પગથી માયા કુંધી એકસરેવો મેલ રવી કહ્યું "હું તમને કુલેષુ સાહેબ, આપ કહી માગની હરજીનાવમાથી અહીં આત્રી ચલ્યા છે?"

મને તો દરે ઉજુ રહેકુથે જારે પડ્યું અને થય લાગી હું મેમી પડ્યો. દીલખુરા-શનુ હાલ મીજુ જેવુ દમો, તેથી તે સદમ એકાનુ. એમને મારી દયા આત્રી. મને ઉઠાડી કુલેવરની સાથે બેમાડ્યો.

એમને અઘથે પડોઆ એટલે આ પાહયોડક લાન કર્યા પડી તેમના આમદથી તેમને મારી અથેનિ કહી સમજાવી જેમ વાચવા આપ્યો.

‘ ઘોડીક વારમાં જો કાગળીઓ હેઠળ યુદ્ધી દીલપુછરાય જોડ્યા “ક્રમ્ય છે તો સરસ લખાઈ છે સારું, પણ—”

મારા હૃદયમાં ધબ્બ મથું, ફરીથી પાછું “પણ?”

“—પણ, કહેશે આખી દુનીયામાંથી કોનું હૃદય ધબ્બ નથી? કેટલું ધવાય નહીં તો કહીએના મલમપટ્ટા લોકો શું લખાડતાં હશે? આપણા મારીના માખમાને લોખંડનું કાં ન બનાવું? સરસનદાર? ધાવણ હૃદયને કમ લાવનાર, માડીર મલમ સાંભળ્યો છે તમે કહી? “અજબ મરદમ” કહે છે તે જોઈ, નહીં વાકું?”

“અરેજ, શેઠજી, જોઈ” વચર જમળેને મેં પીમેથી ઉતર દીધા.

“આ કસિયુગમાં તો “સંસારમાં સ્વર્ગ” ઉનારનાર, “પહેલું સુખ તે જાને નથી” જનાવનાર, “ધાવણીગળ ધાવણ જાને” એમ કહું છે તે પ્રમાણે ધવાયમાં હૃદયને દવા દેનાર તો વિષ્ય બોલપીજોઈ છે ને? લોખંડનું સોનું જનાવનાર કામીઓ બિડો દશે, પણ આ માડીના રાડીને તાંબા જેવું શુદ્ધ જનાવનાર સાચો કામીઓ તો વંદ્યલક્ષ્મીઓની રામ-જાણે દવાઓજ, કેમ ખડું ને, કહિજા!”

“શેઠજી, ખરી વાત, શેઠજી.”

“તો પડી સંજોળા. ‘ધી ટોખેટ ફાર્મસી’ ની ‘કુખમાં દોસ્ત’ વામની દવાનો દુ સોજ જોઈતું છે. જાહેર ખજાણા માટે જેટલું અર્થવું પડે તેટલું અર્થવાની મને સવા મહેલો છે. આ તમારું કામ અમને જાહેર કામ લાગશે, રૂઝા જોવી કેવડમાં વીસખમીસ લીરી એવા અર્થની ઉમેરો કે—“ધવાયમાં

જીવર” નો વહાલો વીસામે, અમારો ‘સુખમાં સાથી’ માને ‘કુખમાં દોસ્ત’ છે, વીસમી સદીમાં જીવનમાં અમી રેડનાર, કુખીઓને દીલસો દેનાર કેટલું સચોટ સાધન હોય તો તે દીનજંધુ ‘કુખમાં દોસ્ત’—તમને એ જાણ આરસો રૂપીઆ મળશે, છે કમુલ?”

“ધણી ખુશીની સાથે.”

“તો લો, પહેલું લખી આપો, અને લો એમાંથી અડધી રકમ—” એમ કહી દીલપુછરાયે ખુલામાં જોડેલી તીજેરી ઉઘાડી બસે રૂપીઆની નેરો મને ગણી આપી, લખી બોલ્યા, “અને આમ જુઓ, ‘ધી ટોખેટ ફાર્મસી’ હજી ખીછ પુષ્કળ, ‘શેઠ દલર જોઈ જાર’ જેવી, એક દવા વડે અનેક શેઠ વડખુજામાંથી ચઢાડનાર અમેણા દવાઓ જનાવનાર છે, એની પણ જાહેરખજાણે માટે અમારે જુદાં જુદાં કાળોની જરૂર પડશે જેથી લેકિયામાં પણ આપણી દવાઓની વાદવણ ચલાવી જાય, તો જો તમારી કમી હોય તો હર મહિને પચાસ રૂપીઆના પચારથી અમારે લાં ગોફરી રહી જાઓ. માત્ર વળુ વર્ષનું એમી-મેંટ અખી લલકા.”

ઉપસારઆરથી દટાઈ જવાને લીધે મારો કંક અજાણે ઘડ ગયો, માડમાં દુ જોલી ચક્રો—“શેઠજી, માત્ર ઉપરની આખની કૃપાએ તો આરો આંક વાળો.”

“જમવાની પગવાડે એક ચોરડી આપીશું ત્યાં તમારે રહેવું પડશે.” પાછો ગમે એવો એક વડુ દુકમ દીલપુછરાયે છોડ્યો.

“કીક, સાહેબ” એટલામાં સામાનવાળ દકોરા થયા, અને જમવાની લેવાની ઘડ છે એવી દીલપુછરાયને વરસી મળી. એરેને દુ

નમસ્કાર કરી, મારી જુની ઝોરડી તરફ જવા નીકળ્યો.

આંધી મારો મામાન લઈ ગાડી બાંદ કરી રોડના તરફ દકારી.

મામા પિતા હજી ઉમરદારો હતા ત્યાં જેમને મળી, મામા કપાળ વચ્ચેથી પાંદુ કેરી રીતે ફરી ગયું તેની મર્મી દુકાનના દરવાજા દીવાલપુશ્પગત કમેથી લગાવેલી ગાડી પકડવાના દરવાજાની ઝોરડી તરફ જવા નીકળ્યો.

હું એકાદમ નવાન મારી ના
મેલમના રસ્તા વચ્ચે આવી
ઉભો.

(૭)

આજ મને મુખાઈ કે જુદાજુદા પ્રકારનું
જામનું મારા હૃદયમાં આનંદ ઉડાળી રહ્યો હતો.
મારી ન્યાયમાયી ઉજામના કુવારા પુત્રી રજા
હવા મનના ઘોડા પવનને વેગે રજગો બરના
બાજે ઉડતા હતા—

‘હવે મોઢાં એ દરજ્જીની દુકાન-મારે
‘એને મુ કરવી છે’ અને પેલા સામા બીખારી
જેના સપતરામની લાંબીછનોપે આવે થાય
પુછે ‘એહ,’ હું મનમાં
મણમણ્યો, ‘હવે તો પ્રયુ
કરશે તો એકાદ સુર.
જામના વાચતા આવડત
હોય એવી રમિક, સરકારી
જાકરી પમદ કરીને આવડે
વર્ષ ઉમરદારો જ હામ—’

એટલામાં મારુ આન,
ચીરગામના લેજ તરફ
જેવાયું, તે એકાએક સાંભરી
આનું કે હજી જામો જ
નહોતો. આનની મોજમાં
જામનાનું કપાંધી સાંભરે
‘દેનને એક કાલની વાર
હતી એટલામાં ‘હાવ,
સાજ જાતી થઈ’ એમ
મને થયું

મેં ગાડી ઉભી રખાવી.
મોજમાં હું
પમ મુકે પુ.
એ એકાએક
મંજરામેડેલા
વીકામના. મેં
કે પેટ, કે

‘તેણું’ નથી એમજ બતાવી રસોડામાં ચોઈર આપેલો, ‘જરા એક થાળી પીરસીને મળાવેા જોઈએ, જલદી-’ એમ કહેતાં મેં છુગડાં કાઢવા મંડ્યાં.

સંપતરામ મારા આ વર્તનથી કુલિવાઈ રહ્યા હતા. તે એમ દતા ત્યાંથી ઉઠીને તકુમ્બા, “આતું મમે તેણું બહાલું કાઢી, ફરીથી અહીં કુતી જ્યાંનો લાગ જોઈ છે, ખરું કે? ચાલ, આમ્મે જા, તારો તો દારીઓજ કાપી નાંખીશ, તું મારા બારણામાં ઉભો રહો તો-દશમખોર.”

મેં ચડેગાર જવાબ દીધો, “વધારે શોશવાની જરૂર નથી.-જા થાળી પીરસી લાવવા તું કહેા, એટલે બસ-”

સંપતરામે હવે મને હાથ ચરકાડ્યા વગર કાઢી કુલિવાનો એત રચ્યો. છુગરાજ મચાવ્યું. પથુ હું ફેં એમ ડચું એમ નહોતો. સંપતરામના મેના બખાળાથી સડક ઉપર પાંચ પળીસ માથુસતી મેદતી જમી.

એટલામાં રસ્તા ઉપરથી એક ક્રેન્ડેજીય સાઈકલ ઉપર જતો હતો તે, કી હકીકત છે તે બધુવાને અંદર કુસેા. એને જોતાંની સાથે મારામાં જોર આવ્યું. મેં બાબાનુરથા અંગ્રેજીની મદદ લઈ જોણું કરી ક્યું, “Sir, (સાહેબ) dinner want (મારે જમવું છે); this hotelman say no! (આ શોખનો માનીક ના પાડે છે!) what? (એ તે કે રીત છે!)”

સંપતરામે પથુ બચાવમાં તુડીતુડી દાંડિયાં ફેંકવા માંડ્યું—“સાખ, વે આલ્પી દમારે લાં બઠ—જુરલેખ આ; હમને કરાક દાંડી દીધા. ખીરસેમે પેસા બી નહીં છે, એર ખાનેક મંગતા હે—દેજો બાબા કેસા બાલુ લેક

હય—” એમ કહી મને મસરીમાં ઉઠાવવા કાતું દસવાનો ડોળ કર્યો.

સાહેબને થોડી વાણી વાત સમજાઈ હેલ એમ લાગ્યું. તેથી મારા તરફ ફરી, હમ બરા-વતાં જોડ્યા, “ક્યા?”

મેં કશેએ જવાબ દીધા વગર, ચળવામાં થી દસવાર મોટા કાઢીને સાહેબ સામે ફેંકી. સંપતરામ તો આખાજ ખની ગયા. એમની આંખે તો કશું ના કહ્યું: ‘હવે સાહેબ મને નક્કી ટાકશે,’ એવી .દેશેરાતના માર્ખા રસોડા તરફ વહેલાવહેલા સુડીએ વાળીને નાક.

સાહેબે ટાળે મળેલા શોકોને વીએરવા માંડ્યા. વધુતેડ્યા જમા થએલા તમાશગીર શોકોને ખોડી કપી બહલ મેં મારી, મળી, પછી સાહેબ પથુ સાઈકલ લઈ જતા રહ્યા.

સમરત આ બધું નાટક જોતી વેગળે ઉભી હતી. રખાંથી પાછા ફરેલા વીર યોદાની બેન જેમ આવારણાં લેવા સામી આવે તેમ, બાબને શેના શેના કરી, એતું નીચું ન પડે તેની સાવચેતી રાખી, ‘પમાત્ શુદ્ધ બજાર’ની અમળ શુદ્ધિવાળી કાઢી બેન રસોડાની અંદર જઈ પહોંચી. એક મોટા તાટમાં બધી વાનીઓ પીરસી લાવી. મને જમવા બેસવા કહ્યું.

બીજા જમનારા શોકો ગયા પછી, નોડોનાં કમળીઆં જોઈને ઉઠી નીચી થએલી, અધીરી . સમરતથી મને પુછ્યા વગર ન રહેવાયું—“મને લાગે છે, તું-તમે કહેતા-તા તેમ તમને ચેતી કાવતાની ચોપડીના ફેસા મળ્યા લાગે છે. ચામેા, હું બહુ ખુશી થઈ, હવે આ વેશાખમાં—”

બહુ મંબીર બની, જાણે કે સાલગુજા મોત્તમાને મથી—“આ...લાવી દો, અંતુણા
નથી એમ વિચારમાં હું જોઈ, મે કહ્યું— સાકને તમારા જેવું સંપૂર્ણ બનાવવા અ
જેન આ કારેલાના શાકમા મીઠું ગુણી અથા ‘સમરમ’ મુક્યુ છે તે દોને—”
હા કે શું ? જરા, મીઠું લ્યવેને—”

અંધી વાત રસભર સામળી સેતી, જ્યાં આ શબ્દાથી વિદુતે મારા મગજમા ‘તન-
ન પરાની કમળીના ધર્મવર્ણી માલ ઉપર મનાટ મગજથી મુક્યો, હું મારું જ્ઞાન બુદ્ધિ,
રોડા પડેલા મે જોયા એક વાગળીમા મીઠું સામે જોઈ રહ્યો, અને ‘તારામંતક’ રચનાં
લાવીને મુકતાં, શરમથી દળાવેલા અવાજે એ “મળી દરોડા”

અંસી

લેખક

સ. વાગુદેવ મુનશાંકર દિવેદી

(મથા)

મુરીકી મંડુસ સુર તારા,
મોહન-અમરે મોહિની-મગથી પરવસ એ કરનારા—મુરીની
ફૂલ્યુ-ફેમમા હોર વીધાવા, વાસકુલ સડું તારાં,
ચેની કાંધી મનુ મળનારી, અજ્ઞાન કામજુગાસ—મુરીની
જરમર જરમર ઘન વરમે ને, દોષ ઘેર અંધારા,
મરિતા-નીરે સુર મનીસ, શીલ દોષાને અમાગ—મુરીલી
હૃદયવિદ મુગ પ્રાણ લગે, જલુ પ્ખાન ચુકે નહીં તારાં,
મરુત બનાની તથા ગુવનને, રમઅમુત પાનારું—મુરીલી
કોચલી નિપરને જલુ હું, રામ બનારે તારા,
વાગુદેવના ચરણ મહી મન ચમત્ત જોડ અમારા—મુરીની

આચાર્યશ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ

લેખક :

રા. નાનાલાલ દલપતરામ કવિ, એમ. એ.

બાળપણમાં તાક કે વર્ષાને લીધે નદાવાની આદસ અઠતી લારે એક વાર્ષિક સાંભળવું પડતું : “જન-જન, રાવા! હુંદીઆ” ત્યારે રવખુરે ક્યાંથી હોય કે સંવત્ર ૧૯૩૩ થી સંવત્ર ૧૯૭૮ સુધીમાં દોઢેલી સાધુપરંપરામાં યુવધનિર્ગલ પરમ સાધુરાજ, શાનીઓમાં શુશ્રુષાગર પરમ જ્ઞાન-વીર, સંન્યાસીઓમાં સંન્યસ્તભાષમ પરમ સંન્યાસીનાં હુંદીઆ સંપ્રદાયમાંથી દર્શન ધરો? પણ એમજ થયું. હુઠે તેને તે મળે છે. ન હુઠે તેને તે મળતો નથી. જોખામે ખામે છે : એ સદુ હુંદીઆજ હોય છે. કલાપીની પ્રખ્યાત ગરબનો આધ્યાત્મિક અર્થ સમજતાં માનવીમાં જોજ ઉઘાડે-એક એજ બાવના પોકારે છે કે

પેલા યથા ધ્વં હૃદયા તને, જનમ!

લૈખ્યુવ ભક્તરાગ્યે એ જ ગાય છે કે

વનમાં બુદી પડી રે, પેલા ક્યાં નજો ઝાઝો!

વેદાંતીઓની સમાપત્તિનું પ્રથમજ સ્તબ એ છે કે

“અથાતો બ્રહ્મચર્યાસા”

બાળપણ લાખે છે કે ‘સેધો, ને તે

લાખશે.’ માનવખાલ પ્રત્યેક અગર તો હુંદીઆ-

સૌંદર્ય-આધક-મુમુક્ષુ યવાનુંજ છે યા તોતુતેને-સનમને-પ્રભુને પોષાનોજ છે. હરિની શોધના મહાવનમાં વચ્ચે માર્ગ નથી.

ભરતખંડની અર્ધવાડીમાં મલ, ભુમીન, દવામાનની ફલદુપતા એકજ છે, પણ મહાવન સરીખડી એ મહાવાડીમાં ઉદ્યાનો ને ફાંતે અનેક ને તીરનીરણાં છે, કપારાઓ, લતાગડો, જલદુવારાઓ નોખનોખા માળાઓએ મડિલાં છે. તેથી સૃષ્ટિમંદીના ચોરસાના એક પટમાંના અનેક રંગ ને અનેક લાતોની પેઠે, અનેક લતાઓ-ઝાહિત લતામંડપના અનેકવર્ણા યુધ્ધ-પરિમલે સખુમરાઓથી ધુમ્મટધડાની જેમ, ભરતખંડની એ અર્ધવાડીમાં નાનારંગી સંસાર-કણરાઓને વિવિધવર્ણા સંસ્કૃતિમંડપો છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુએ રોપેલા, મહેસીપ્રકૃષ્ઠી મણ મહાઝાળીઓવતો જૈનધર્મનો આખો, તેની સંસ્કૃતિની કુંપણ, તેની કવિતાના મોર. તેનાં ધર્મ, જ્ઞાન, શીલ, તપનનાં ફલથી પૃથ્વીવસતી, ધાર્મિકતાના સરોવરને કાંઈ આ આર્ષવાડીમાં એ અજળ ને અનોખોજ છે. ઝંસારશક્તી ઓઝે, માનવસંસ્કૃતિઓના મીમાંસકોએ એ ધમઅહકારને વીસારવા જેવો નથી.

* દુકે સરાવમાં પ્રસિદ્ધ ધનાર “પુન્યશ્રી શ્રીલાલજી” નામના રા. દુર્લભજી વિખુલ ત્રેવી દુવ

પુસ્તકના ઉપોદ્ધાતરપે, આ લેખ લખાયેલો છે.

૧૯૭૫ મૈત્રામાં મહારિ દવાદિ હોંદુ નવ
હોંદુ રાખો અને હોંદુ મેંચા પગરૂં રાંધુ ન
૧૯૫૧માં સૈદામા જૈન ધર્મ, જૈન રાખ્યા અને
જૈન સમાર પીગે લોકા કમરે કીરુ હતુ
ઈ. સ. ૧૪૯૮માં ચુરુ નાંગરો જાન મલા,
કે. ઇ. મ. ૧૫૧૭માં ધર્મ શ્રી મહાન
સ્વચરે કેથોલીક સપ્રામણ પાન ની ભાગિ
આવિકરને ઉઠેલી તે અંચરકરને ધર્મજીન
લોકને દેખની કીરી, ચુરો લીધ રજિસ્ટ્રારના તે
મહાપ્રમંચનીચે સગમણ અર્ધા સરી પડેના
ઈ. સ. ૧૪૫૨માં જૈન ધર્મના હુક
થરો સુર્ય ગુર્જરાલનારી અમરાવતમાં
હોળી ચુકેવોજ હતો ઇ. મ. ૧૪૭૭ મા
સોમગમ્હની રથપના થત એ મ. ૧૪
પકોએ, કોદરિં દવાનદ અને વ્યુથની પકે,
પર્તિપૂતને ધર્મચિરોધી જાખી નિચેનાચારી
સાંધુજોનાં જનસપથ દહાનનની કીયા મન
જન, જાદુકામજી અખ્યામપથના અમ નવી
એમ કમ્. ધર્મસુતેની પ્રોડા સખી ધર્માભિનાષી
એને નીવાજી, મનુચિધિ મથના અનિકમજી ને
ધર્મચિરોધી ધર્મભાવનાએને ધર્મચરીવમા
આણી, કોદ એદવોજ કે મહાનુભાવ સ્વચર
પાવરી હતા, દવાનદ રવાળી મન્યાસી દતા
લોડા દાદ, અર્ધ મહાઅદરની પડમ,
ચુદરચાથમી સાંધુજાળ દતા, જાનક દિદોલી
પેડે સમારભાગુરુપર સન્યાસી દતા
મદીલિત પજી વચરીલિત એ જૈન સદ્ભિન
પ્રજુના એ મહાસતાને ૪૫ સન્યાસનુપરોને
દીક્ષા આપાની અખિય આપાવતમા ગભરા
હોઆ પ્રીત્તરસાસનનુપારક જાનન કુચરની
પૂરે પચામેક તોં અમદાવાદમા આ જાકે
જન્યુ. સ્વચરને સકન પ્રીત્તી જાન્યુ સભારે
કે. લોડા સાદને અમદાવાદ પજી અમદા કેદરુ
સભારે છે

૫૪૫૫૬ આચાર્યશ્રી શ્રીવાલજી મહારાજ
એ જૈન આદેનદ નમ્રે લોડા નુપુર હતા,
શ્રીવ નજી મહાનજી એદનાએક દશનચિવ
બચ મર્તિ એવનન સાચાને એવનુજ નવી,
પજી આપ શ્રીમા અ નુવના અનર, એમનુ
અ નભા જાવા એમનો દબસે મનદ, અનવાન
ને અનરની દોસ પોના ન મુકિ રાજનમાં
અદા લીકે અને નવા નિજ એમનુ સુચુદ્યન
લી નવી દલી એમની કેદનુનજ મહાનુભાવે
ઉચારી નવી હતી એ દેહમુદા કોઈ
મામામામામા દાપરીપ કે સામગીમદીતાની
નડનુ ન હતી, સ્વચાવનુજ હતી, ધાગા માજ
એ ધનીઆ લેમના સ્વદાનુજા નજાવકાર
દતા બાંને રાને ન કદેશ મર્તર મનુષે માં તે
માનવતારી રા માખના રાહેના કમચાળની
લોડાગ જેવા એમના જુજદક દતા, રાજા
દુમની પ્રીતિની પડેમ દેરદુમની પીડિત સરી-
ખડા ઉચ તે રિમીજી હાડીપક દતો,
કમચા પાન સમોરડ વેગ વાનુ બચ જુખ
મડવ તે અવાના પડેળા પાન સમુ સાવપત
હતુ સાંધુના પુરમદ મમા કુઅરથક શા
મડચક, તેમની નીચે પાલદેવ લેવ જેરી
ભરીલીનમેની અમખનનાએ, તે એ જુવલી-
એલીએ નીચે નમરપાર કે રાજદેવરીએ
માડવા સુઅચક મમા નવનમંડવ દતા, એ
મડુ કપર એન ખનના દરેકના દુખના સેમી
દરેક રેદેરી મેધસી વાળેઆએ વેરાઅની
કતમી સખી ઉગ્રી માનપાદ કપર મહિડુ
વિરણ પમાનન અને કરમચુવિએની રાન-
સુમ જેમજમાજનાના મદાઅચ સચવતકે,
શ્રીવાલજી મહારાજના દશન થતા દવારવારે
અને શ્રી જુદ બચાવ સામરના, આદ્યાદ
લિખમા અવવાસ પકી એ દાનર માનુચાખા
સિદ્ધર્જનાએ ગર્ભના એ તપચરીજાનેજ

સાંભળ્યા છે. વ્યાખ્યાનમાં વચ્ચે વચ્ચે એમનો સાધુપરિવાર સ્તોત્રો ઉચ્ચારતો, -

મનુષ્ય! મિત્રિ રે!

હસના! લેખતે રે! કે જેમનું છે દિવસે ઝલકાર

x x x

અપને હી રંચમે રંચ છે,

પ્રબુજ! મોકે! 'અપને હી રંચમે રંચ છે.'

એ ને એવાં સ્તોત્ર બ્યારે બ્યારે એમનો સંતસંધ અંતરવરો પ્રજ્ઞાવીને હસકારતો ત્યારે ત્યારે રાજગુહી નગરીના નગરચોક વચ્ચે ઘુલ્લીખુજોનાં નગરસંપત્તિનેના સ્તોત્રધારની કલ્પના ભગતી. કે મહારાષ્ટ્રીને ઘુલ્લ ભગવાનની મર્તિ ધડવાને Motilal મનુઆઈર્લે જોધતો હોય તો શ્રીલાલજી મહારાજ સ્તોત્રવડ ખીજે તો હજી દીકો નથી કે દાખતું. રતલામમાં આચાર્ય શ્રીકેવસાગરજી મહારાજે ઉચ્ચારેલ 'સાગર વર ગંભીર' કો આશીર્વાદ ભાવનાની શ્રીલાલજી મહારાજ દેહમર્તિ આત્મપ્રતિમા હતા.

એવા સાધુદેવનાં દર્શન કરવાને કાળ વિ. સં. ૧૯૧૭ના આતુર્ભાગમાં પદીઆરજીને શિરવાડી રાજકોટ તોતપી હતા.

શ્રીલાલજી મહારાજની વ્યાખ્યાનભાષા તો દીંદી-આરવાડી શુન્દરાદીના અગ્રણ્ય સમિશ્લુષ્ટ હતી, ને કે સુગમવા લખવાચાલીને તો એ સાંભળી બાપાપાંડિત્યનું વનનજ ચાપ. પણ બાપાનાં આજુધક બાસતાં એ ઉત્પ્રેક્ષામાં શાં રાત્ર ને શાં વેચાળ, શાં લેપ ને શાં સંન્યાસ, શો ઇતિહાસ ને શી ઉદારતા વિચારતાં! ઉદારમતવાડીઓની અતુદારતા ને સંપ્રદાયની નાનકડી પેલણીમાં તકડીયાં મારતા લુહિવાદ સુરવા ને તીરખ્યા છે. આધુનિક રાધિમાચારીઓથી ઉચ્ચ સાંપ્રદાયિક આચાર્યના

વતનિવમશુવમ પાળવે સાંપ્રદાયિક દદવતો મહાતપસ્વી આ સંતદેવના ઉત્તમાવતી ને. વ્યાખ્યાનવચ્ચેની ઉદારતા, સીમાબાંધ્યા વાઙ્મયેની નહીં પણ નિઃક્રીમ, વનરાજને વિચરવાના મહાવનના વિસ્તાર સમી આકાશવિસાદ હતી. નિર્ઝંસ્તી વર્ષાને પૃથ્વીરીમાઓ બાંધે છે? વરસતાં સ્પર્શકિરણો દેશવિભાગદોષો વરસે છે? કે મહાસરોના મેથ એમ વરસે? ગણિતવિષયમાં પાયાત્વ ગણિતમાં ખીલીઅન-ફીલીઅનથી સંખ્યાગણનીની હદ આવે છે; આર્થ ગણિતમાં પરાર્થને આપણે પરમ કોટિ લખ્યા છીએ: શ્રીલાલજી મહારાજને પરાર્થ તો અંકમાલાને મેક ન હતો, મંચમણુકો, હતો. જગત્ આશરોથી ભરેલા રાજદયાનના ઇતિહાસોમાંથી કે વીરદહ્યાંત વર્ણવતાં ત્યારે સંસારનંમમાં અદભુતતા છાંય રહેતી, મતિમુનિઓના રાસામેમાંથી કે કાવ્યદહ્યાંત ભાખતા અને મોરચાધારી મામમ રાતમાં કે અભિધારિકાને હવેલીને મળેથી લાયણીની શુંક ઉપર પાપ પાંખડી મેલી સંકેતવાદે જતી આપતી શબ્દચિત્રે ચીતરતા ત્યારે બેઠેલો કવિતાનો કાવ્યનંદ પ્રસારતો એટલોજ બનાચાર પ્રભે વિચાર ભારે પ્રચલતો. સાધુજીવનની તપશર્પા દાખવે તો, સત્યતન ધર્મથી ભિન્ન, જૈનસંસાર ને જૈનસંસૃતિ ખર્ચ ચતાં. ન્યાય ને શીલશુરીની મહનતાજરી જ્ઞાનગુહ્યો ઉધાડે તો જાણે સોનાની આણેમાં જોધું, સંસારીઓમાં તપ ગંધીજીમાં જોધું; સંન્યાસીઓમાં તપ શ્રીલાલજી મહારાજમાં જોધું; ને સંસાર કરતાં સંન્યાસમાં તપ અરિશિવ હોય એ તો કુદરતીજ છે ને? જેવો દેહરંજ, તેવોજ વખસંમને એમો આત્મરંજ મેરો હતો: દેહની કે દેહીની ખામ ઉખાડવા વિના એકેયે અજગ્ય નજ ચાપ. વેરાગ્ય તો મળે

નાડીએ મહેનું લોહી ને હૃદય કેસે ધનમને
ને માધુના તો મળે જીવનને શ્વામેશ્વરના
ધણને શ્રીવાલજી મહારાજ ખીજીજી દુનીઆના
વર્તની લાગના આ દુનીઆના નો

ન ત્વરસમીસત્યધિકિત કુનેશ્વર ?
તારા મળીખરાંને બીજો દેખીશ ત્યાર દાખીશ
ને દાખવીશ દુનીઆને. દુનીઆ ના મદદની
સંતજીવીજ છે

ચિ. મ. ૧૬૬૭નુ ચોમાસુ
સુવસાન કાઠીઆવાડાના નિષ્કળ
નીવડું હતુ શ્રીવાલજી
મહારાજે આવકોના પ્રાનાઓના
દેવામાં દયાનાં જરણા ત્યારે
દોડમાં તે આજે પણ વહેતા
વિંચમાનુ છે

નૈન સંકેરિએ વીગતવીન
કાપા એવુ આજ બાખદાર
દોન તેજે ઉત્તરના કુમર
આમાં, એવપુરુષીકાનેરના
રણપગથારિયા, આરાવલીની
બુલબુલાખીઆ બિલ સમા
વિગરના આ ધર્મવીરના એક
વારે જો દર્શન લીધા હોન તો
મુવ બાજન

પેઠ કાઠરી કે કે પટેરી સંખમ વાને

* * *

હવેનો માત્ર છે શુરનો, નહીં મળતુ કામ એ ને
શ્વામીનારાયણ સુપ્રદાવના બકિતવૈરાગ્યના
એ કર્મનોમાં બરેપુ વૈરાગ્યનું વીરવ જૈન
સંપ્રદાયેભરિ એજી-કેનરતુ વર્ષી. ભુલકેવળ
કે મદાવીર બગવાનના મદદબિનિશ્ચયમુખના
કે તેમના સાધુસાધ્વીઓના સન્મખાજમમાના

આત્મસાંર્ષ નીકળજી એવા આત્મસાંર્ષના
માત્રની જાણી કરેવા કે એ મુક્તિ-માર્ગની
પ્રખ્યાતના આત્માઓ જોઈએ. વૈરાગ્યની
વીરતા પાઠખવાને આપવડી ૧૮૬૬ જેનારી કે
આઠેકા આત્મસાંર્ષી નહીં, પણ ઉકુનીરખક
ને મદદવારખ જોઈએ સમારીઆમાં સ-
ન્નતગોષિક ને વૈરાગ્યપાઠખ આખ મધનિ કે
હેવા છે

ધર્મવીર માર્દીવ જીવર

શ્રીજીવજી મહારાજ પ્રધુ નહતા, અણુના
બળનાર નહતા ધર્મસંસ્થાપક નહતા, પેગંબર
નહતા. શ્રીજીવજી મહારાજ સાધુ હતા, સંત
હતા આત્મર્થ હતા. જ્ઞાન, બકિત, શીલ, તપ,
વૈરાગ્યની સમરિવતા આત્મમયુક ધર્મવીર
હતા. જગત્સુનિકામમાના કોઈ ને નહતા,
જગત્સુધાર્મીના યોગદામના એક તે હતા. તે
દેવ નહતા, માધુ હતા સંખમ પાળતા, ને

સંચય પળાયતા. પણ શેણુ પણ લાખની અમદાવાદની પસ્ટીમાં, બાર લાખના મુંબઈના માનવસમુદાયમાં, કે સીતેર લાખના લંડનના માનવસમુદાયમાં કેટકેટલાં સત્યાં સંવૃત્તિ ને સાધીએ છે? આનુભવીઓ! કંઈ કહેશો?

શ્રીકાશભાઈ મદારાજ એટલે એ સંતદેવના તત્ત્વ ટોકને ઘેરી પડેલા હુંગરાઓનું એક શેખર. નાનપણમાં એ ટેકરીઓમાં રમતા-મમતા, કુદરતને ખેલે ખેલતા-ખેલતા, અને 'કે અણુદીકું' દેખતા ને રણસુણું સાંભળતા, હાથેના ટેકરીના શિખર-સિંહાસનનો એ હસીએ અદ્ભુત રસ પીને ઉઠ્યો, ને જગત-ખેલે અદ્ભુત નીચડે. ત્યાં એમને પર્વતોનાં તોતરાં મળ્યાં કે નગર બહાર-બંસાર બહાર આવે અમારી મંજે. આજુ પર્વતમાંથી જન્મેથી, આરાવણીથી પોપાએથી જનરા નદીના જલવહેણમાં નદાતાં નદાતાં નાનપણમાંજ જલવહેણ સાંભળ્યાં હતાં કે દયાનાં જરણ જગતમાં આવાં વહેવડાવળે. સિદ્ધર્થ કુમારનાં મદારાણી પરીધારાથી સાધીદીક્ષા લઈ બુદ્ધધર્મનાં બ્રહ્માનું દત્તિકાસ ને કામોમાં વાંચુ છે: પોતે સંપત્તદીક્ષા લીધા ખજી બચાવ એક દાવડા વીચે, વિ. સં. ૧૯૫૪માં પોતાનાં પૂર્વાશ્રમનાં પત્નીને સાધીદીક્ષા લેવા પ્રેરતા પ્રોત્સાહતા-હર્ષોષતા-જય સાધતા શ્રીકાશભાઈ મદારાજને બેનાગરમે દણ હપે છે. શ્રીકાશભાઈ મદારાજનાં હવનજનનાં એ મદપ્રસંગનું વર્ણન આ ગરિષ્ઠોષકના રાખેમાંજ નેવેલું. 'પતિને પત્ને પત્ની' એ મુખચત્રાંતું નામકું ૯ મું પ્રકરણ અદ્ભુતતાઓથી ભરેલા આર્વાર્વનાં ધર્મ દત્તિકાસમાં આજેયે વિરજ નથી:

આજુએ મેવાદમાલવાની જમિ પાવન કરતા શ્રીકાશભાઈ મદારાજ રવશમ પદાર્થ x x રવશમ સુધે ધનુષ ઉત્સાહ, ભવિત અને દર્શનને તેમને

સત્કર કર્મો: આસરે મે હવર મનુષ્યો તેમની સામે ગયા હતા. આ નેજા આચાર્યથી ઉદયસાવરજ મદારાજનાં સરીરમાં વ્યાધિનું હોર વધવાથી તેઓએ અભસન (સાધારણ) કરી લીધું. સમાચાર દેશવશમાં ફેલાતાં સેક્ટો-હવરો ભોલો પૂતળાઓનાં દર્શનથી અવજા લાગ્યાં. ટોંકથી કીધું નાણુસાવજ બંધુ તેમના યુવ માંગેલાજ, ને શ્રીમતી માનકુંવરબાઈ (શ્રીજીનાં સંચારજનનાં ધર્મપત્ની) પણ આવ્યો. x x હવરો મનુષ્યો પગે સિંહજર્નનાથી ધર્મ-શોષણ કરતા શ્રીકાશભાઈ મદારાજનાં અર્ધ વાણી થવજ કરતાં માનકુંવરબાઈને વેરાવડ હૃબળો; પતિને પગે જાણી આદરમાત્રિ સાધવા ઉત્કંઠા થઈ, અર્ધમાના નો કાનો રાખવાર પત્નીને કોઈજ સરજાઈ ઉપજે. x x અર્ધમાર્ગજ મદારાજ પાસે કોનો પ્રતિજ્ઞા લીધી કે મારે એક મત્સ્યથી વધારે મુદત સંસારમાં રહેવું નહીં. x x માનકુંવરબાઈ બધાની ગાફા લેવા ટોક ગયાં.

સં. ૧૯૫૪ના મહા સુદ ૧૦ના રોજ સ્વાધ્યાયથી ઉદયસાવરજ મદારાજનો મર્મવિપ્લવગયો. x x

સ. ૧૯૫૪ના કામજ સુદ પર્વ રોજ શ્રીમતી માનકુંવરબાઈએ સત્કાર મુકામે x x x રીક્ષા અંગીકાર કરી. આ વખતે શ્રીકાશભાઈ પણ સત્કારમયોજ પિરાજતા હતા. એકજ મિત્રિએ પણ રીક્ષાએ ધઈ હતી.

ધર્મસંસારની ઉભતવાદિની આનંદખીઓ મનુષ્યોસારને સાધવતી હવનજતની આ કથા આ સર્વસ્વજ ને સર્વોપાધિની છે.

ઈ. સ. ૧૮૯૭ના ચિરમ્મરણીય દત્તિકાસ-વચસી વર્ષમાં ભારતના વિદ્-મુકુટ વીરપુત્ર દીબક મદારાજને દેવકીચુદેવહનો કારાગૃહવાસ દેવાયો તે પછી ચોક્કસ માસમાં આ બન્યું. આગળીસ-ગી સદીના અન્ત ને ત્રીસમી સદીના પરાંતું, ઈ. સ. ૧૮૯૮ના પ્રભાતનું આર્વાર્વનું એ તે સંચારજનચિત્ર ને આ તે ધર્મહવનચિત્ર. પાક! 'ભરતખંડમાં અદ્ભુતો તો દત્તિકાસમાં છે, આજે ઉગ્યાં નથી,' આર્વાર્વની અદમ-મત્સ્યથી એસરી ગઈ છે: 'ભારતીય પ્રજા તો

સરકૂળને નીચે પમથીએ ઉતરી બેઠી છે.' એવું એતું બાખનાર વિદેશીઓને ને 'અચરે અચરે રૂપ' ઉચ્ચારનારા દેશી પોપટઓને શાન પગીય કેમ્બો સાંકડો એમની બેઠેલા આરણ ફુટેમો છે એ દરેકે કહેવાનું એ છે. શ્રીવાયલ મદારાજની ને માનકુવળાની મેસાજવનકયા ને ધર્મજવનકાના નિદામ પ્રસિદ્ધ કોઈ પણ સંસારને કે અસ્તિત્વે માત્રાને એવાં છે, દાખવજવન ને માનકુવન તો કોઈ પણ અક્ષિતા ને સંસારના કે સરકૂનનાં એ ફેરફાર છે. અન્ય સંસારોના ને સરકૂતિઓનાં દાખવજવનને ને માનકુવનને કોટાણુ સાચાં છે એટલા દરેક આપસમાગમા ને આપમકેરૂનિમાં સાચા નથી અન્ય દેશોના આત્માઓની આર્થવર્તિને આત્મા એટલા દરેક વધારે સજ્જત છે. આત્મો લીમળી મરીને કારતખડીએ મદારાજ ચાંપીડ ને કમુગ્યાનાં, શ્રીવાયલ મદારાજ ને માનકુવર બાઈની તપજવનનું તપોવન.

શાન્તમદ કુતારી એમ શીવા પડી ઉડ્ડિનીમાં ને ગાડખાનગરીમાં પીંગલા મળીડ ને મેનાવની માત્રાડ મળીપે મિસા કાને જતા બર્દકાને ને ગોળીચને નાગ-જળા ઉપર નો પળીઓએ દોડા દરેક મુદ્દમાજવરો વનનમાં સ્થિર કરવા નર્કો ને ચરચર વન ને વેરાળીઓમાં બાંધી જતા ને બીલાવને સાધુવેશમાં રેકનવરીયા આનુર્થમ માંડી સફળેવના, એચરી ફરવા, નિદામનાગ્યા દરેક દયાન છે. આનુર્થવના ને દીક્ષાવના હોય પળુ મુળખકારમાં એમ શીવાવને આચાર્યપરે સ્થાપીને ગુપ્તક ફૂલસ્થાન = ન થ વધમ: = નેવું સર્વ સામનના ફરે મદામત જનશામન દરેક નિદા હી રવું છે એ વેનાને દાખવું. એવા નો

મારે કચ્ચાલ નથી.' કવિમદિમા ને જન કુષ્ઠચાના મદામનુપામીઓને નિદાનવાયા દલી શ્રીવાયલ મદારાજ પ્રવર્તમાન દેશ-કાવળી અત્ર, માત્ર સાંભળવા સાધુ ન હતા, અનુભવવાચાર દતા કેવળ પદિત ન હતા, મેન દતા

પુરોપમા અદિનીય મુખનાથ નેપેલીઓને દેલીયા વિલેનાનો ભોદમુગલ સ્વદને પોનાને મિત્રે જયોં દતો શ્રીવાયલ મદારાજને નેમના બાવમિત્ર ગુર્જરમવજ પેરવાડેન્નાં, ૧૯૪૪ના માર્ચીઈ માસમાસ્વયંભેર આપુદીક્ષા પામળી જીપી દલી મવળ ૧૯૩૧ના કાર્નિક મામજા શ્રીવાયલના મમાલદોર-કુડુ તપરિવાર શ્રીવાયલી ભમમડી સોપાડીકાલી દુની આપવો લખોઅવ ઉગવવા પધાર્થો: શ્રીવાયલના ધમગુક તપરવીડ શ્રી પમાનાસજ ને મમીર-મનજ મદારાજ, ભાજે મસારામ પાવાની થની ભુપથી મેનવવા, આગળીજ દુની જાં વિગમ્યા દતા સંભોઅવ પડી વળુ જાં શ્રીવાયલના ભમમળી શ્રીમતી માનકુવરમાઈ મદીખમમાજ રવા, ને મવળ ૧૯૩૩ માં રીક આજું આજા દરખીઆલ શ્રીવાયલને તો અખડ કમ્પર્થ એજ માટે જવનઆમિવા. રાં એ બીરળ પ્રતિયા સરીકાગી લીરી દલી શ્રીવાયલને ને માનકુવરમાજ નાગે તપિએ વેરામ લખેપે દતો ને કોળુ જુમી કહે! માના, પિના, પની, અવળન સદોદત્તના એવા પ્રકનો નિવ્વળ નીવડવા. પનિએ દીક્ષા લીપી પનિનાજ ગુજ મમીપે પડી પનીએ દીક્ષામપા લીપી. પર્મ-દીક્ષિયા થા છે વાં મવમ આત્મી પનિની પદેપાજ સર્વે શ્રીવાયલનું સવુ આર્ચકમિત્રીએ રાઉ છે ને મદામતમામ માનકુવરમાજને પ્રમ મવું ય મવમમા કે યં

સંસારમાં શ્રીલાલજી મહારાજ નૈશિક સ્વદર્શવારીજ રહ્યા, ને માનકુંવરબાઈ અખડ વૈશ્યાવ્યવસ્થાજ રહ્યાં. સંસારની ને વૈરાગ્યની સૌખ્યાવ્યવસ્થા કોદી-નેજ માનકુંવરબાઈમત્સુનિદ્રામાં પોઠમાં પત્નીભાવ-ના કે પતિભાવનામાં હતાજ થએલાં, કે જીવન-વિધ્વંસાણેલાં બગાડા પોતાને માનતાં, નાજની-મેરે ભાગે-દૃષ્ટિઆરબુના કદની આસે સંસાર મગવતાં, આપણા નવસંસારનાં કેટ-કેટલાં 'પ્રેમલોગીએ' ને આ ભેગીભેગણના

મહાવિ રવાનદ

દાંપત્યભેગમાંથી શા શા સરજોઈ વેગાના નથી? આર્થસંસારનું આજ સમય દાંપત્ય આર્થસંન્યાસ-તુષે આજ મૂકત દાંપત્ય: એ ભેગીભેગણ-તું-ઉભયનું આજ પરમ દાંપત્ય. ને ઉભયનું આજ પરમ નૈશિક પ્રલચર્ચ. ધર્મરત આશી-વદિ ઉતરે એ આર્થદાંપત્ય ઉપર: અલ્પદે-આ યુગમાં પ્રથિનીપાયલાં સ્પૃહાપૂર્ણ ને સુખપૂર્ણના

આજના નવચરગતમાં, એ ગેખી ધર્મવરી આશીર્વાલી દાંપત્યજીવનને જરૂર ઝાઝી છે.

નવયુગજાતના નવયુગનાં અનેક સ્ત્રીપુરોહિતે મને પુછ્યું છે કે 'કલ્પનાદેશનિવસ્તી તમેમાં જ્યા-જ્યાંત માનવચરગતમાં હોય તે દાંપત્યે' ને જઈ તરતજ સદ્ગોષ્ઠિયે છે કે 'આ સંસારમાં તે એ દાંપત્યભાવના ફળદી અ-સકળજ છે.' એ ખત્રું છે કે કલ્પનાદેશનાં એ પુસ્તકનિવાસીઓનું દાંપત્યસ્વદર્શન જગજીવનમાં ઉતારતું કષ્ટક છે. મહાત્માજીનું દાંપત્યસ્વદર્શન ઉતારકાનું છે: પણ આત્મર્થજી શ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ ને સાંધીજ માનકુંવરબાઈનાં નૈશિક સ્વદર્શનમાં પુસ્તકજીવનની સાધુકાંથી એ સંકોચીત પુસ્તકોનું-આશા રાખું છું કે-સમપાન થશે. આર્થસંસાર હજી સહુસુતો નથી: આંધરો હજી રાતનાં આંધરો થયાં નથી. 'Truth is stranger than fiction': પ્રભુસત્ત્વી સંસારનાં સત્ત્વે માનવસત્ત્વી કલ્પનાનાં મત્તોથી મદા અજગજ હોય. માનવી સજીને શું-ને શું-સજીને હતા? મનુષ્યપના શું એવું સજી કે પ્રભુરૂપનાથી પર હોય. ને આકાશ-ની શુદ્ધિઓના વિરમ્ભકારોમાં નજ હોય!

અધારીઆના અધારકમકતા આકાશમાં ઉગતી વગતતની ને આમમતી ઉર્જાવળ તારક મલુની પરંપરા તે વાંચનાર! તમે નીરખી દલો. પૂર્વકારમાં મંગળ કે હુપ કિતિજ પાળળથી ઉમે, મન્યકારોને માથે ચરે ને ચળકે: મનકસાપના સેથી માર્ગે શ્રી મંદકિત્તી ની સમીપ ચલિ કે ગુરુ ઝગમગતા હોય તે ધીરે ધીરે પશ્ચિમાકાશમાં ઉતરે ને આંધરો: તેજસ્વંસની પ્રકાશપરંપરા શ્રવિભર એમ ઉગતી ને આપમતી. તમે નીલાવળતા હો વેગમાં,

અધરત્રિ વીની ગયા પછી, અમુતનાંક સમે પૂર્વદિનિજે ઉગતો ને ધીરે ધીરે તારકગ્રમ પંકારનો, અંદમારે દીરો દમે. મારેયે જીવન આશમા એતું ચયું. સંયુસંગતો મને ગાળ દેતો-ને થોડો દણે છે. મનના અનેક તારાઓ નાના મોટા મદકપમેદો જીવનજી જોવા: નિર્ભનિજ જાનના અપાગ આજ પાળના એ અજવાળના, ને અજવાળે છે પણ એ મદુમા આ આપે તો મદમા એજ નીકાળે. ઇસ્વામી એવીઆ ને પારમી અધર્વુઓ એટલા નથી નીરખ્યા. આર્થમમાજ પજુ મનાનની, અજમમાજ, થીએમોરીટ મુક્તિદેશ, યુનિટરીઅન, પ્રેસીડેરીઅન, ઈન્ડીઅર્થ, દેથોગીમીક્રમતા સંયુ મનાની ધર્મપ્રચારકે પાટીઓના પરિચય લીધા છે વોદશમાં સનાતનત્વના ઠાનમજાપ પડિતુજી છોડુ મહારાજનો પરિચય છે, સુખજા શીવમુશી ની મહનતાનેયે અવદારનરમ કરી સમજાવતા નરદરિ મહારાજના પ્રવચન સુધા છે મોક્ષીમાં મદામદોપાધ્યાય સરકૂત દિશકરિ સંસ્થાવજનો અમમ દતો, જુનાગદમા મુગજકરે વ્યામજ-વ્યામ વ્યાપાની અપોતજીવ-પાગજુનારે દર્શન લીધા છે. અમદાવાદને પ્રેમદવાને વિગાળતા સયુદાસજ ને ચરોતરની આકનામાં વિચરતા જન-જીવજીના દશન-વિમુખ નથી રવા. જાનપુનમજા રમતા મોદનદાસજનાં જાનનો દીક્ષતર મામજા, નાની-આનકડી પુણ્યવાતાંઓથી સત્તમજગીને રીજવતા, રીજગીને એક પમથીજ જીને મદા વધા, જદવજી મહારાજનેયે વારવાર જોવા નર્મજાતીરે ગમનાયના કેશવાનદણની સાથે ગતિ આળી છે, કરનાળીના જોનિદામજી ને ચરોતરના 'વેધરવાળી' નથિ દર્શન કરીધ છે. ગમનાયના અદ્યાનદજ, વાયોલીઆની દાદુ

રામજી, ને માવમરના માવજામજીનું દર્શન-સોજાજ નથી મન્યુ એમ નથી, વીસનગરના વિવાનદજ-પરમાનદજની, અધિનીક્રમારે મમી, વેરમેનરીને એમજુ જુ પ્રજગવાળા જવા-નદજના જાન ને કચનીઓ સામગી છે. કપવર્ જદ મિદ શી લગજી કરચનીઆળી આવીનીના બકાતરિ જાગિગજીનેયે સુધા છે, અર્દતી પામરવ નવામી ને વિગિજીતી અનંત પ્રમાદજના પ્રવચન ને કીર્તનમા બેડો પુ. તાકાળા ઉપર જાનવાળા મકાગાજ 'નરસિંદ મદુતા ને નીખ્યા છે, જીવનગીમાં શ્રીધિ અમમનામના વાકુદી સાધુજન સકતગાજ કા મેનેને મુવજના આર્થમામજીઓને નેક જાગની પુનમા નયાવજા નીખ્યા છે, આર્થસમાજના Intellectual Gymnasium ન્યાવાદના મદામિદ્ય આર્થ શીવમુજ અજમાનદજનો સદવામે કરીધા છે. આજ-સમાજના સાધુજન પ્રવાપચા મજમુદાર ને જાજી બીવીનમજ પાળતા ધર્મવ્યાખ્યાનેયે સામજા છે મુક્તિદેશના મેનરિધિનિ જનમજ જુવનુ, ધીનીઆચાર્ય થી કુખજના બીજાવનું, રે. ફરમેનજુ, રે. ફારકવારનું, રે. મંદરેવેનુ જાવજુ કે ધમમવચન એક એક વાર મુવજ છે દામારિજોને આમન માડી મેરેવા સ્વામીજી શી મદાનદજને ને નીકાળ્ય છે. વહેતેક મેનેરી પાવવ-ની ને ચારેક આગળ મેનેરી કેરની સાડી પોલેનિજા વર્વની વરે મોટવા ને હાથે લેકેટ લટકાતી સોનાભાકળી પહેરેના શુદ્ધ વિધવા બીલીમ મેસદના કે આર્થ સાધુવેશમાં વિચરતા બીં જુકસના ધર્મ-વ્યાખ્યાનોમયે મોડો પુ. શકતવાર્થ શી અપવતીર્થજ, ત્રિવિકમતીર્થજ, શી સંવચનદજ કે 'ખીવારત શકરાચાર્ય' શી જાગતીજુતીર્થજથી અપરિશિત નથી

રજો, ધોળાં, પીળાં, લગવાં, સોનેરીને ચઘાવકિત-
મુતિ જોળખ્યા-પારખ્યા છે. નવજુના અનેક
ધર્મોના સાધુસંત નીકાલ્યા છે, નાના મોટા
અનેક સંપ્રદાયોના આચાર્ય-આપણ-મહારાજ-
પ્રભુ-લગવાન જોયા છે. જગતની અંધારી
મહારાત્રિ. અજ્ઞાનજા મથતા જો
સહુ નાનામોટા. તારલીઆઓ ઝગ
ઝગે છે. જો સંકલ તારકવંદની વખે અમૃત-
નિધાન મંદ્રદેવ શા વિહરતા શીલાલછ મહારાજ

ને નીકાલ્યા હતા. પાકક! તારી વધુ નિર્મળી
આંખે સાધુતાના મંદ્રદેવ નીરાળા નીરખ્યા-
જોળખ્યા હોય તો મારે વધિ નૃતી : મળ્યું
સાધુતાના મંદ્રદેવ તે તારે કાળે-નીરખ્યા-
પારખ્યા હોય તો જોઈશું મારે બસ છે.
આટલું પાકક! વિનવીને ચાસું છું, કારણ
ઈ જુલીબરમાં સંસારની રાત અંધારી છે,
લગના માર્ગ હતા તેથી નિકટ ને અંધાર છે.

પુલપાંદડી

લેખક :

દા. પૃથુરાજ શુક્લ

ઓ પાગલ, તારી તુટેલી ખીન કોને સંભળાવે છે?

શું! આ નિઃશબ્દ ઝસકુને તારી ખીન સંભળાવે છે? પણ તેતો પોતાના તાનમાળ
મસ્ત છે.

શું! વિહંગને તારી ખીન સંભળાવે છે? પણ જો તો પોતાની ઝિંપાને રીઝવવામાં
મસ્ત છે.

શું! પ્રહુને સંભળાવે છે, પણ તે તો મદિરમાં શકતની આરતી સાંભળવામાં નિમગ્ન છે.
હા, સમજ્યો.

પણે ઘોષ તેમ વગરના, લાંબા, કાળા, ગુણગાંબળ, પવનમાં આમ તેમ ઉડતો પાંખવાળી
ઝાલે ઝાલે ધસકના અગ્નિની છેલિા ઉજળતી, મલકારે મલકારે ખંજર વરસાવતી શ્રમ અને
શ્વાસથી ધડકતાં સ્તનવાદી આલસારિકા આવે છે.

સમજ્યો

તેને વાસ્તે તારી ખીન છે.

- અપ્પેક્ષાકાના] આચાર્યશ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ [અપ્પેક્ષા
 'જોકની રસીઆ રસીના સિખર સિ હાસનનો રસોઆ'

(ચિત્રકારે)

નવલોવના

[૨૮ ગોરિધનભાઈ પટેલ

શ્રદ્ધાળી, શ્રદ્ધા પ્રકાશને,
 હુજ સાભાગ્યરણિ દીપાવળે,
 અપની પુરુષિથી કરી,
 સપ્તી, ચાળે પ્રિયદેવી કંચની.

નવયૌવના

લેખક

રત્ન કાન્તજીવ

(વૈભવી)

મરિયા મદુ સ્નેહની સખે,
પ્રતિમા મદુ સ્નેહની સખે
પ્રભુલાખૂન ઉર પારિત્તી,
અખી સર્વ મમ પ્રમારિત્તી-

સમ નિભવ મુખ સમગ્રે,
ગુણ કાવિથી સહી દીપાવગ્રે,
ગુણ પુલ પડે પદાસવિ
તહીં પાઓ પ્રવ-વાટી નિપળી.

મનુષ્ય નવનો પ્રેરે સુખા,
નવ ભાષા કહ દિવ દાતા
પ્રદેર ઉર ચામક નર
અવ અનુભવ કહ દર્શી પુન

તવ દર્શ નવીન એ મને,
પ્રભુ વાંધે શુભિ મર્ત છાને
કહે કેમ કહેકે ભેરુ,
નર મા સિન્ધ મને તો ખુન.

રેખા ચનિમેલ મનુષ્ય,
અવસાને મનુષ્ય નિર્મનુ.
શુભિ નામ તણી પ્રભાવમે
કાલી ના વિધિ તે શુભે મુખ.

નવલી ઉર જાગી નિર્મળા,
લહરી પ્રેમ તણી સુધા ભરી;
મળી પ્રિય, પ્રિયે મળી જાને,
જાને કે પ્રીતિ-પાદ આર્પણે.

શ્રદ્ધિભી મૃદુમાં પ્રકાશાને,
તુલ સૌભાગ્ય મરિ દીપાવળે;
અવની સુર ભૂમિ શી કરી,
સખી, માને પ્રિય દેવી કંથની.

કુલમ કુલ દેરી દીપિકા,
સઉ ખીચી તણી જન્મજનિકા;
તુલ અમૃત તેજ આતમનું,
કરને આશય સેમ કુલનું.

નમ્બુ ને સિર પ્રેમને ભરે,
નમ્બુ રમો પ્રભુ પ્રેમને ભરે;
પ્રભુ પ્રીતી, સુપ્રપવંતી યો!
તુલ સૌભાગ્ય આપડ આ તણે!

સંપાદ.

ડૉ. કનૈયાલાલ આલેકલાલ ખુનશી,
બી. એ. એચ. એલ. બી., એડવોકેટ,
પ્રમુખ, સાહિત્ય સંસદ.

નોંધ.

એણે મારી "પાટણની પ્રમુખ" કે "ગુજરાતનો નાથ" શબ્દો દ્વારા તેને આ શાસ્ત્રનાં કેટલાંક પાત્રોની નોંધણી કરાવી. એણે એ શાસ્ત્રમાં ન શાસ્ત્ર દોષ તેને મારે નાથે આપેલી નોંધણી બચાવે છે.

જયસિંહદેવ સોલંકી	...	અલુકીલસાઃ પાટણનો રાજા અને ગુજરાતનો નાથ.
મીનજદેવી	...	રાજ્યમાતા.
ખુનસ	...	મહા અમાત્ય.
ઉદા	...	મંત્રી અને અમાત્યનો સલાહીય.
દાદાક	...	મંત્રી; * કલ્પિતીનો સલાહીય.
શાબ	...	મંત્રી.
ત્રિભુવનપાલ	...	રાજ્યનો મંત્રીને ને † શાહનો હકમાલક.
કારમીવદેવી	...	ત્રિભુવનપાલની પત્ની ને મીનજદેવીની મંત્રી.
દાદ	...	ત્રિભુવનપાલનો મિત્ર ને બહુશાખ.
મંજરી	...	તેની પત્ની
સમર્જન	...	મોરડોનો હકમાલક.
પરશુરામ	...	તેનો પુત્ર.
સાંખેગાર	...	જુનમડોનો રાજા.
સાલુકેવી	...	તેની રાણી.

માન લીધા.

રાજ દત્તી જનાં તેઓ પ્રધાનથી જુનામદ જુઓનો મોટા રસ્તો લઇ રાખા નહીં આ મોટા રસ્તાનું દશાણ પાટણનું વચ્ચે કનુ કનુ એટલે ત્યાંથી જવું વેદબચ્ચનુ દનુ આ કારણથી, નેમને લાગે ને પાટણનું કા રસ્તો લેવાની કુટલ પદી

સોરઠના નિર્ભણા બોમબ અમળા તાલુ બોને આખામે તેઓ સ્ત્રો કાપતા જણ મેદની પાણીપથી પોડીઓને અધારનો કે રસ્તાની મુરફેલીનો લીમાય મદોનો. જંગલો પર નેજનો કપાતા જતા દવા જવા બનીઓ ને કાક અધીરાથી ઓડીને ઉપરે મ ક્યાં જતા દત્તી.

કાગીઆપાડી પોડીને પાણી મડે પારે તે પખાળી બને છે. નેતા પચ થાકતા નથી તેનો શામ જાડનો નથી, તેને એક જંગલી નથી. તે જાનવર મગી વેમની ખર્નિ બને છે. તેના સ્થૂપ દેદ સમીરની સમપદ શામ કરે છે

આ વેમની પોડીઓને નેની કાઠાજીવિ જોડે તનપવા સાધની જોડે કાઠે પજુ પાનો ચાલે. અપારે પરાનીક થતા તેને પોડીઓ કંબારી લારે મીમાર નિર્ભણ પર શોબી રથો.

પરનોથી પરિગિત મુમારને મીમાર રમડુ લાગે છે, અને તેને પર્વત કેમ કહેવાય એવી સંદેહ થાય છે પણ સપાટ પ્રદેશના રહેવાર મુજવાતિને મીમાર એટલે ગિરિજા.

નિર્ભણ જાનુઓ વચ્ચે કેલ મનુખીર જોડે હેલ તેમ સોરઠની અપાટ જામિયા તે શોબે છે. ને મદીઓ થવા જાનમગદની બકિત ને આકર્ષી રથો છે. આદર્શ મકર્ષી મદજાનો પુર એની જાવામાં શાનિ પાઓ, ને જાલર પનિ ફેસમર્ન કુઓ જાનવરનક બચથી

જામના એનું સારણ શોખુ. અવની પર મુદ-ધર્મનો વિનાર સાધવા ઉ સુકે મનેલો દેવગિય અગોડ, અર્ધાવર્તમા કાંદુ મુંડકૃતિ રથાપવા તપર થએલા કુવનુ જાણુ સમુદગુમ, અને પરેશી જલ્મ આર્ધધર્મના મર્ષથી મળ મનેલો રદદમન-આ નરેશનિપુટિએ કીને પોતાની મળાનો સીમાર્ધક રિદધમન બાબો બદનો. મુદમળાની સપાતા રથાપકે પજુ એની અભેવતાની મદાય લઇ સોરઠનું સમજાવત અધાપનો પ્રવત કર્યો, અને એની પ્રેરણાથી પ્રવચ જનેલો પેમાર પાટણની સર્વવિજયી મળાને વર્ગો સુધી મારી રથો દત્તો.

નિરાંણ શોધતા, નજ ને વિમુદ એવા સુકિમજુની શાનિ ને વિધરતા રથાંજી પરેઆ સમગ્રના વિજયની નિરતર સાધના કરતા ને આર્ધધર્મની કુરિને વહેતા આદજોની નીક નિમખમકતાના દેખા દેતા પાશિદ, દિતાના મોદમા થેરી બનેલી મનુખ્યતિને અમાગી મર્મ રાખવવા તખમતા લેત બહુના સદનમીયતાની જાવાઓથી મીમાર્ગ પચવા—પરિવરતા આ બધા પાટણથી ત્યાં પચ્ચરે પચ્ચરે દેખાય છે. ને વગી પાળીને નેતા બે પચ્ચરિઓ નજરે બસો.

એક નાની ને પાડીલી-નરેમરીઓની સરી જની વીરનાને મુકમાર કાપે દમવી રાજા, સમીઓમા ક્રેડ એરી રાણુની, અને બીજી યોગી ને કણ-જેના બા નરેપામાં થએલાં મતજાનની શુદ્ધિ, બકિતોમની મદતા ને સદિલથેમની સમિતતાના વિવેચી મચમને પ્રનાયે મુજવાતની રસાજ પનિ દરિથી રમાય થઈ તે કુખુથેના નાગમની.

પજુ કાઠે આ બધાનો વિચાર મ્દરોને વખત કે સકિત નરેશતા તેને મન ગિરનાર

એટલે તેના મિત્ર ખેંગાર-દેસરીની ગુફા અને તેની સુસાધરીનું લક્ષણ.

સૂર્યોદય થયા લાગ્યો, ને ગીરનારનાં શિખરે ભુખરાં મરી જરાક મુલ્યુને તેને ચંચળાં અને પડખે, પર્વતનાં કુંચ જનાવતાં વિવર્તનમાં ગદ કરી નાખ્યો હોય એવું લુનાગદ પણ દેખાયું.

“મેલીઆ!” કાકે પુછ્યું.

“બાપુ!”

“આપણે ક્યારે લુનાગદ પહોંચીશું?”

“બાપુ! કાલ પહેલો જતે પણ આહીઆં પટ્ટણીએનો જાપતો વધારે છે એટલે કપાટાખે નહીં જવાય. સાંજના પહોંચીશું.”

અને થોડીવાર ચાલ્યા, અને પછી થોડીએ છોડી, એક ગ્રામ નીચે બે થડી વીસોનો ખાખા બેઠા પણ તેમના નસીબમાં વધારે વખત થાક ખાવાનું નહોતું.

“બાપુ! ઉઠો થોડી પસાવો.”

“કેમ?”

“આ પેલી ધુળ ઉડતી દેખાય છે. કાલ આપ્યું.”

કાકે ત્રેમું, છેક દૂર ધુળ ઉડતી દેખાતી હતી, તેણે તરત થોડી પસાવણી ને બંને જાણુ કપાટાએ આડે અપણે રતે ચાલવા માંડ્યા.

આખો દહાડો આ પ્રભાતે માગેથી ને ગોરા રસ્તાથી દૂર તેઓ ચાલ્યા કર્યાં. સાંજ પડતાં પહેલાં તેઓ ગીરનારમાં આવી લાગ્યા.

“બાપુ! દબે નિરાંત થઈ, આ રસ્તા પર દબે કાલ નહીં મળે.”

“કેમ?”

“આ રસ્તા તો ગમનેજ અજર છે.”

કાકે ચારે તરફ જોયું. “મેલીઆ! દબે મારી આંખે પાટા ખાંધ.”

“કેમ?” આહીરે ચિંતિત થઈ પુછ્યું.

“મને આ રસ્તાની માહિતી ન હોય તે સારું.”

મેલીઆએ માનવી કાકે તરફ જોયું ને કંકડો લઈ તેની આંખે પાટા ખાંધા.

કાકે માત્ર નામની લગામ પકડી રાખી અને તેની ચતુર થોડી જાણીતે રસ્તે ચાલ. કપાટાખે આહીરની થોડી પાછળ પાછળ મૂકી. રસ્તામાં કમલે કમલે ચાલ્યું ને ઉતરાણ આવ્યું, ઘણી વખત થોડી એકદમ ઉભી રહી જતી; એક વખત તો તે ચમકી.

કાકેને પાટામાંથી લાગ્યું કે ચારે તરફ અંધારું થઈ ગયું છે. થોડી વારે મેલીઆ બોલ્યો.

“બાપુ! ઉતરો મદ આપ્યો.”

“ઉપર મળા પહેલાં પાટા છોડતો નહીં.”

“જેવી બાપુની મરજી.”

મેલીઆ થોડેક સુધી કાકેને દાથ ઝાલી લઈ ગયો. લાં દાથક ઉંચું હતું તેની જોડે મેલીઆએ વાત કરી; અને પછી પાછો તે કાકેનો દાથ ઝાલી એક પથ્થરની સાંકડી પગથી ચડવા લાગ્યો. કમલે કમલે મેલીઆ કાકેને સાચમેત રહેવા સૂચવતો.

ધણે વખત અરવા પછી તે મદ પર સ્વારી લાગ્યો હોય એમ લાગ્યું. તરત મેલીઆએ પાટા છોડ્યા.

ચારે તરફ અંધારું હતું. માત્ર અમારનવાર મરજીનું આપું તેજ કાલ કાલ દેકળે દેખાઈ આવતું હતું. આ અંધારામાં પણ મેલીઆ કાકેને કપાટાખે લઈ ગયો.

થોડુંક ચાલી મહેલમાં પાછલે પારણેથી તેઓ પેલા ને મેલીઆએ એક માજૂરના કાનમાં કે કળું, તે તરત ઉપર લઈ આંખો ને કાકેને તેડી મળે. મહેલની અમારણીને એક છેડે કાકે ઉભો રાખી તે ચાલ્યો ગયો.

दीर्घ आर्य ने श्री गुरुदेवी की ओर प्रणाम करने का प्रयास किया

રાત અંધારી હતી છતાં તાત્કાલ આજ તેજમાં કાંઈ ચાહે દિશાનો ઝાંખો વાંચી ચક્રો. થોડે દૂર જુનાગઢમાંથી ડેનિકેનો હોકાર કે વેદનાની ચીસ રજા મંબળાનાં હતી; ને કોઈની ખાશ્ચી દર ધોડાનો લણલણાર અથવા ક્ષવિત મંબળાની કસાદની પુમ કચે સ્થલે પટ્ટણી ને સોરડી સૈન્ય આયો છે તે દેખાડી આપતાં, આસપાસના અંધારમાં દીવાના પ્રકાશથી નીચાળું પડતું, વિગળી યેનાનું મધ્યક વંચણી તો તરત દેખાતું, ને ચામેર ફેરેકાલે નીકળતા ભડકા કે હુમલો પરદેશીઓએ ચેતવિશા ફેરની સાફી પુરતાં, જાણથી તરસ્ય, અંધારમાં પશુ અંધારો લાગેનો ગીરનાર બધા પર પોતાનો બંધકર પ્રતાપ પાડી રહો હતો. અને આ બધી સામગ્રીમાં કોઈક દર પ્રકારમાં પડેનો ફેરનીની મળેનાનો અંબીર પડ્યો તે પલની તાસજનકતામાં ઉમેરો કરતો હતો. કાંક વિચારમાં મગ્ન બની જોવા હતું; અને મુગાં મુગાં તેણે જુનાગઢના દુર્ભય ખેંગારની અગ્ર વીરતાને અર્થ આપ્યો.

પાછળથી કોઈ દોડતું આવ્યું "કાલુ કાક!" આવનારનો અપાંગ આવ્યો.

કાકેને અચાજ પરિચિત લાગ્યો, પણ તે આત્મારને જોઈ શકે તે પહેલાં આવનારે તેને બાજમાં લપેટી દીધો.

કાકે મગ્ન, ને ઝાલખાણ પડતો જોયો "કાલુ રા",

પ્રકરણ પ મું

જેમાં સરાકતને પણ નિર્બળતા હોય છે તેના દાખલો જડે છે.

રાજકુટુંબીને ખાલે રા' કેમ આવ્યા, અલારે પોતાને શા સારુ જોડાવ્યો, રા' મું કામ સોંપશે એવાં વચાવેનાં અનેક વંચો

કાકના અંતરમાં હોવા. રા' ની બેઠ પુરી થઈ ને તેણે તેના તરફ પ્યાનથી જોયું, તે જોઈ તેના મગજમાં પંદર વર્ષ પહેલાં જોએરો ખેંગાર ખડો થયો. તેનું છતાંબુ ને સજ્જન ચાગી તેનું ને તેનું જ દુઃખાવ સોમસુંદરીના પ્રજુષીનાં રૂપાળાં અંગ પર અલારે જખ્તાર ને ખાટા હતાં તેના સિંદ શા બચ મુખ પર ફાંફડી દોડી ચોલતી હતી; અને બે ધાની રેખાઓ એ જીવતાંને અનુપમ શોભા આપી રહી હતી. એની તેજવી અંખમાં નિશ્ચય ને અદવાભાગિક તેજસ્વિતા દેખાતી. તેનું હાસ્ય તો પહેલાંનાં જેવું જ મોદક હતું.

"કાક! તું આવ્યો ખરો?" ખેંગારે જોખરે અચાજે કહ્યું.

"મદારાજ!" કાકે સગદુમાન કહ્યું.

"આરે અને જોડાવ્યો!"

"ધીમેથી" ખેંગારે કહ્યું "હા. મેં જોડાવ્યો."

"અને તો બાનો સંદેશ આવ્યો હતો."

"ના. મેં મોકલ્યો હતો."

"પણ મજિલદ તો બાનો મળ્યો હતો એમ કહેતો હતો."

"એ તો જરા ગોડા છે, મેં બીજી રાંધણી મારફતે કહાવ્યું હતું, પણ એ બગેરીને જરા જન થયો એટલે રાજકુટુંબ મળ્યો એમ માન્યું."

"એવું શા માટે ક્યું?" કાકે પુછ્યું.

"લાર વગર તું આવે નહીં."

"તમે પણ કહાવ્યું હોત તો હું આવત."

"કેમ ખાટજની ચાકરી છોડી?" ખેંગારે જરા તિરસ્કારથી પુછ્યું.

"ના. હજી સધી તો હું. કાકની પાતળ સંજ્ઞા બહો."

"કેમ! પાછાંતારા માલીક કદા થયા છે

કે શું ?" કુલ્લદેવે દમીને પુછ્યું. તેના હમવામાં પડેલા હનો તેવોજ માનકનો પ્વનિ હતો.

"બાપુ ! મારી પીઠા દુનર ફરીજા. પણ આંખનું શું? મને કેમ બોલાવે ?"

બેંગારે સાચવેતીથી ચારે તરફ જોયું ને પૂજેલા પીઠે આવડે કહ્યું "સાઠ" મને તારી મદદની જરૂર છે."

"હું હાજર છું"

"મારે પાંચળુ જોડે મંપિ કરતી છે"

"એ—પાં !" અનુપનીમાં કાઠથી બોલાઈ બહુ

"પીઠે બોલ. કેમ સામળામે, કાઠ ?" તુ અનુપજ થાય એમાં શી નવાઈ ?" ચાત ને મળામળમાં આવડે બેંગારે પુછ્યું. "બેંગારે જ્યારેને પંદર વાં તેવ્યા પેકરતી ને હજુ જુનામળમાં કામદા ઈખડ છે. ત્યારે મેરડેના શું સંપિ શા આટે થાયે ?"

"હું પણ તેજ પુછુ છું" કહે કહ્યું

"કાઠ ! કેમ શાંએ કરી નહતુ આપ્યું નથી, અને જુનામળે વિરોધાને આવડાર આપ્યો નથી. એટલે મંપની વાત કરતા મારો પ્રાણુ કપે છે. મયે વાં અને મુજલે મંપિની વિટિ કાઠની હતી, ત્યારે વિટિ લાવનારને મે મરેડે બેમાલી ફેગ્યો હતો."

"ત્યારે હવે કેમ ?"

બેંગારના અતરમથી એક નિશ્વળ નીકળ્યો. "લાઈ ત્યારે અને અનુર નહિતી કે જ્યારેવ જાને રફે ચડ્યો."

કાઠ આંખ ઝુડી જોઈ રહી ! તુ બેંગાર જેવા ટેકેલા વીંગના હાલવા કામદા પ્રમરે હતી ?

"તેમાં શું ?"

"તેમાં શું ! કાઠ ! તુ ટેકાલો રખપુન હું; ને ટેકાવા રખપુનથી હું ઝડોં નથી પણ

તમારો જ્યારેવ ટેકાલોએ નથી ને રખપુને નથી" બેંગારે કાવાચથી કહ્યું.

"બાપુ ! મને એ ન સમજાયુ."

"કાઠ ! જ્યારેવ રફે ચડ્યો છે, જલ્લુ જુનામળ બેવા નહીં" કટાક્ષમાં આવડે બેંગારે કહ્યું

"ત્યારે"

"એને રાણુક ફરી પાછી લેતી છે," કાઠ જાણી દાવેલ "શુ ગામ થયા છે ?"

"ના એની નજર તો ત્યાં છે. એને રખપુનેના ટેકની થી પરવા છે ? એ માણુમળ ક્યા છે ? રાણુક ને પિશાચની હીંમને ને રખપુન કુઝે તેને માણુમ કેમ કહેવાય ?"

"બાળરાખપુની વાત કરો છો ?"

"તમારા મદારાખની ફરેક ખુબીઓ ન્યારી છે. બાળરાખત એની સેવામાં છે એ તો સમજ્યા પણ જ્યાંથી એ પચમી આળ્યો છે ત્યારથી એ પોતે બાળરાખત થયો છે મામડાઓમાં આગો ધમટ છે, મેરેર લોહિ સાદ સાદ પેકારે છે, બાપદાદાઓ મરેલીની હતકમાં કહેવા દતા તેવુ સાખી રહ્યું છે. માસથી મારી મરીજ બીમારી પ્રજા પર વરસેલો કેર જોવાનો નથી, એટલે એના કરતા સંપિ ફરી નાક કપાવ્યુ કપારે માઠ લાગે છે."

"મદારાખ ! તમે આખા કુળના કંપકેરેપ થઈ પડ્યો."

"હા ! પણ મારી રાક પ્રજા ને મારી રાણુક ભેને જવારીય"

"મદારાખ ! સંપિ કરી એ મને તો માઠજ લાગે છે. લાટનો વિચલ પણ મેં એકજ પુરો કર્યો, પણ જ્યારેવ મદારાખ આનમે કે કેમ એ સવાય છે." કહે કહ્યું

"નેનાથી મોગી મુરેલી તો એક ખીડ છે."

"શી ?"

“રાણકની.”

“રાણકબાની !” કાકે પુછ્યું.

“હા. કાકા ! તને ખાસ બોલાવવાનો હેતુ તો એને સમજાવવાનો છે. બાઈ ! રાણક સ્ત્રી નથી-જગદંબાનો અવતાર છે. લેખિકા મને જરૂર આપે છે પણ જુનાગઢ આવે તકથી છે તો માત્ર એને પ્રતાપે. એને ઉત્સાહે અમે છપીએ છીએ. એને સંધિની વાત કરી કાણુ શકે ?”

“તમે એમને વાત નથી કરી ?”

“ના. એને વાત કરવાની હિંમત માલતી નથી. કાકે ! એ નર્દા હોત તો હું ક્યારેય પણ આ રાજાઈ ગણે હોત-ને જુનાગઢ પડીને પાંચર મઠ મથું હોત. પણ મારી રાણકદે”-જેગારે સ્નેહભરે આવાજે કહ્યું. “ના હિંમતે અમને ઉભા રાખ્યા છે. હવે એના હૃદયકંપની વિરુદ્ધ કાણુ જાય ? માત્ર તું એને સમજાવો શકે તો.”

“પણ મારું કેમ માનશે ?”

“વખત છેને માને. એને તરે માટે ધણું માન છે, અને મને તારામાં ધણી શ્રદ્ધા છે.”

કાકે હસ્યો. “જે સતી તમારું નહીં માને તે મારું માનશે ?”

“કાકા મહેનત તો કરી એ. મને પોતાને મોતનો ડર નથી-ને નથી મોતનો ડર સમજાવે. પણ હું પડું ને તમારા મદારાજને દાવે એ ‘ચરિ’-” જેગારને શરીર કમકમ આવાં તે કાકે જોઈ સહ્યો.

“બાપુ ! તમે કામ તો મને ધણું બધરું સોંપા છો ?”

“કેમ ?”

“રાણકબા પાસે કુલ લજવાવડું ને જવદેવ મદારાજનો કેવો રાકવો-એ જે કામ વિષુદ્ધિથી

બને એવાં નથી, તો મારાથી કેમ બનશે ?”

“મને ખાતરી છે કે બનશે તો તારાથીજ બનશે.”

“પણ મદારાજ ! બાને અહીં આવવાનું કારણ શું આપું ?”

“કહેવોની કે મેં સલાહ લેવા બોલાવ્યો છે.”

“હીકા ! ક્યાં છે ?”

“હમણું આવશે. તું નાહીને ખા તો ખરો. ચાત, માત્ર તારી છુકાની પાંધી દે.”

“જેવી આજા” કહી કાકે છુકાની પાંધી રા’ની પાછળ ગયો.

પ્રકરણ ૬ હું.

રાણકદેવડી

કાકે જમણે ને જેગાર-એને રજૂવાસમાં લઈ ગયો. જાંક નાના ને અધારા હતો, અને એક મોટા દીવાનો. તેમાં ઉજાસ પડેલો હતો. ત્યાં પાંચસાત સ્ત્રીઓ બેસી હથિઆરો સાફ કરી રહી હતી. એક ઉડે ગોખણમાં અંબાજવાનીની મૂર્તિ આગળ વળી વીંચી દીવો બળતો હતો.

સ્ત્રીઓ જાંબી કાળા વસ્ત્રમાં હતી. એક નાની બાલતી સ્ત્રી દીવાની પાસે બેઠી બેઠી એક ઘાસ પર પડેલા લોહીના ઢાંડા સાફ કરતી હતી. તે કેં ધીમેધી ચાલી હતી, ને બધી સ્ત્રીઓ ધીમેધી ઝીલતી. ચીત મધુ જરા અસામાન્ય હતું. માનવીઓ એ જામને કહેતી હતી કે કાંઈ આવજો કારણ કે આજ તો એનો કંઈ વેરીને હણવા ગયો છે.

મળે જોગમાપાઓ અપ્પર ઝીલતાં પહેમાં તેવારી કરતી હોય એવું દેખાતું હતું. અંડમાં આંખો અપાર્થિવ હતું. રા’ ને કાકે બીંધે ધીમે આજ્યા, અને કાકાના અંતરમાં અણ-

માણનાં પુત્ર્યના પ્રમતી રહી. તેને લાગ્યું કે એક પ્રકારનું દેવી ને શુભાશાસ્ત્ર વાતવરણ આરે તરફ પ્રમતી રહ્યું હતું.

"હા! એવારે ખામેશી ને માનવી હતું."

૦ મનો અવાજ સાંભળી આમવાન્ય બેઠેલી સ્ત્રીએ અમદી ને રાને એળખાવી ઉત્તરજામાં લાગી કાઢતી, પુત્રના સંકેતની આવીઅઇ દીવા આગળ બેઠેલી નાનકડી સ્ત્રીએ કામ કલેનું હાથ ચોખાવી ઉચ્ચ સ્વરે દિવાના પ્રકાશમાં આ મુખ જોઇ કાઢને તેજ પર ખાતરી થઇ કે આ સ્ત્રીને કમવતી અને એક નવેનું.

મુખ નાનકડું ને મુકું હતું-મુદર આકાશ વખતે હશે એક લાગતું અને અવાજે મળ્યા હુમ્મનાની કીમતમાં અલ્પુન રીતે મદાઇ રહ્યું હતું. તેના હોઠમાં નિશ્ચયના હતી, ને આખામાં તેજસ્વિતા હતી; પણ એ ઉપગમ આ મુખ પર ન સમજાવે એવી, નમરોવાય એવી ગદન તા હતી. તેની આમવાસ પ્રમતી નેત્રે દુઃસહ હતી. અમરજાને ધમતી સાવિત્રી કે વેળીમંદાર કરવા ઉચ્ચ અનેવી દીપદીના મુખનાં તેજો સઘને મારે અર્ધીઆ આવી વચ્ચાં દોષ એક લાગતું જેવું ખડા વાત વરણ અપાર્થિવ હતું તેવાજ આ નેત્રે ન પાર્થિવ હતી કાઠનું હાથ રસાભાવિત સ્વાસ્થ્ય જાગરી શક્યું નહીં. તેજે આ સ્ત્રીને સાદામ પ્રભામ કરી.

રાખપિરાણે કાઢને એવખો નહીં. પણ રાને જોઇ તે ઉડી, મેનું નાનું સુકું શરીર પતુખના દંડની આકૃતિ નમ્યું. તેના મુખ પર અવલુંનીય બહિનું હાથ રહી રહ્યું.

"પધારો મદારાજ!" તેજે આદર આપ્યો. તેના અવાજમાં દબાવેલા અવાજે કેવલ દેવો એવારે રપજ દેખાતી બહિનથી બેઠો.

"આ કાણ છે?"

"આ! મને નહીં એવખો?" કહી કાઢે હુમ્મની છોડી નાખી.

"કાણ ભાઈ કાઢ?" જરૂર આપો પદોષી કહી રાખકે કહ્યું.

"હા"

રાખપિરાણની ગદન આખાના ઉઘાણમાંથી પાતુ કિરણો ફુગ્યા તુ અર્ધીઆ? તેના અવાજમાં કેક રામ હતી.

"આ!" કહી કહ્યું "તુ અવરેવ મદ ને મેલજો નથી આખો, મને ને. બોલા-તો."

"કેમ?" તેજે પોતાના પાન તરફ પુછ્યું.

"મારે એવી મવાલ લેવી હતી."

"હા આખન" તેજે પુછ્યું.

"ભાણને મે એવી સલાહ આપી કે પાતુ જોડે મણિ કરી નાખો નહીં તે હુમ્મના મદ તારાજ થઇ જશે" કાઢે રાખપિરાણે વરે જોઇ કહ્યું.

મજબૂતા મુખ પર અજાણ જોયો ફેરફાર થયો. જ્યારે કાઢને અપમાન કર્યું હોય, ઉઘાણે તપાસો મારો દોષ તેજ તેનું શીઘ્ર. સ્વેન મુખ લાજ થયું, અને તેજ મે પર ભાર મારતી રપજ નિષિ વચાઇ, મેટથી ને જરા પાતી હકિ ને ફરીને રા' સાથુ જોઇ સ્ત્રી-ને ખીજા ને કાજા અવાજે પુછ્યું.

"મારો રા' અવરેવ જોડે મણિ શા મારે કરે?" અને અપારેલી આખે તે કાઢની સાથુ જોઇ રહી.

તેના અવાજમાં નિરુદ્ધાર નહોતો, કપડા નહોતો, છતા કાઢને નિરુદ્ધાર ને કપડા અને મળ્યા એક પ્રમતી આ અપાર્થિવ સ્ત્રીની અપ્રતિષ્ઠ પડુતા, તેની પતિબક્ષિ, તેના પતિની આસપાસ રમેલા રવમા તેને દેખાયા.

આ સ્ત્રીને મન ખેંગાર માણસ નહોતો, હુર્નય દેવ હતો; અને તે દેવને તે પૂજતી હતી. ખેંગાર ને કાકાબનેએ એક પીત્તની ચામું લેયું, તે નગરથી કાકે પોતાના પ્રયત્નની નિષ્ફલતા કહ્યું કરી. છતાં કકિ એક વાર પ્રયત્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

“બા! પ્રજા પીડાય છે—ને આખો સોરઠ વેરાન થતો જાય છે. કોઈ રીતે ‘જુનાગઢ’ બચે—”

“કાકા!” એક ઊંડો શ્વાસ લઈ દેવડી બોલી, “મારો રા’ ઉભો છે તો કાકે સવારે પીડાતી પ્રજા સુખી થશે ને હૃદય સોજામાં બીજામહેર થશે.”

“પણ ન કરે નારાયણ ને જુનાગઢ પર તો—”

“તો મહારાજનું શું થાય એમ?” દેવડીએ ધીમેથી પ્રુછ્યું “કાકા! મારો રા’ કહી નયો નથી ને નમવાનો નથી. લેવો આ મીરનાર તેણે રા’ ખેંગાર નથી બેખાંથી એકે કમવાના કે નમવાના.”

“બા! બેખાનાય તમારા મનોરમ સંપૂર્ણ કરે” આંખમાં ઝળઝળાં આંસુ હતાં તે કુછી કાકે કહ્યું. “પણ આણ સંધિએ વિચાર કરે તો” તેણે રા’ તરફ જોઈ કહ્યું.

દેવડી ચમકીને ફરીથી પાછી દણી. તેણે પાછળ બીંતે હાથ ટેક્યા ને એક નગર રા’ તરફ નાંખી. તે દષ્ટિપાતમાં અનિવાર્ય વેદના હતી. કોઈમદી વધુ પતિનું પ્રથમ દર્શન કરવા જતાં ચામુંમાં રાજ સુવે ને લેવું આર્દ્ર કરે તેવું આર્દ્ર આ દષ્ટિપાતમાં દેખાતું. તેની સ્વપ્નાદિનો પ્રમથકામ આખો દોષ તેણે હાથ પછ તે નગરમાં દનો.

“મહારાજા!—” શીકે દોડે તે ખેંગાર તરફ ફરી, પણ તેનાથી બેલાઈ નહીં.

ખેંગારે પંદર વર્ષ આ દેવીને સરજે માણ્યાં હતાં ને તેની બક્તિ, શ્રદ્ધા, ને સ્વર્માંની તેને પુરેપુરી માલીતી હતી. દેવડીની પોતામાં શ્રદ્ધા હોય, તેનાં સ્વપ્નાં પતિ તેણે અર્પેલી માનવતાથી સરી પડે નેના કરતાં તો આણું જગત બળીને બરમ ચાપ તે બેવા તે રાજ હતી.

તે કાકે તરફ જોઈ દરેક, ને તેની સિંદ-સમી લાલ્ય મુખમુગ પર આત્મશ્રદ્ધા ફરીથી પ્રવરી.

“કાકા! દેવડી ખરું કહે છે. હવેનો કે મુએયો ખેંગાર રા’ તો અહીંયાંજ ઉભો રહેશે. મીરનાર સમે નિશ્ચય ને હુર્નય.” રાજાના મુખ પર પ્રસંસાની છાયા પ્રસરી; તેની પ્રેમબીની આંખ પતિ પર ફરી રહી.

“કાકા! તારી મહેનત નહામી છે” તેણે કહ્યું “મારા રા’ નો સથાય વિકલ્પ છે.”

આ નાનાં હોઠાં લેવી અંકેગ શ્રદ્ધા જોઈ ગાના બેદનો પાર રહ્યો નહીં. “પણ-પણ-પણી તમારું—”

“મારું!” જંભે નહીં વાત કરતી દોષ તેમ રાજાદેવીએ કહ્યું “મારું શું મવાનું હતું. આ લખમાં કે—” તેના મળામાં જ્યાં અખરી આવી—“વેલા જ્યાં એ લાંબું. મારા વિના એમને વિજયમાલ કોણ આરોપશે?” તેણે દરિને પ્રુછ્યું.

કાકી આંખમાંથી હાલ આંસુ પડ્યાં.

“બા! તમે સાક્ષાત જોગમાયા છે.”

“જાણ! દુતો મારા સુન્દા પગની રજ પડ્યું.” સરસતાથી દેવડીએ કહ્યું.

“કાકા!” ખેંગારે દરિને વાત ફેરવી “જો આજાર તારો માનવાનો છે.”

“કેમ?”

“તું ન દોત તો મારી દેવડી મને મળત

નહીં."

"ને મહારાજ! કવિયુગમાં પણ હવે ને દેશી સાથે વગી આપવાનો સહારો અને મળશે એ મેં કદાં અપેક્ષા ધાર્યું, નહીં. હું તો નિર્જીવ મૈત્રિક પુનત્રારા જેવા દૃઢ રોક મેં કરી રાખી નથી. પણ આ વેળામાંના નમ્રતા હું પણ પ્રતિજ્ઞા કરી છું કે જે જાકું મેં સાંપ્યું તેને મારા અવધ તા બધા, જાણને પણ તોડવા દઈશ નહીં યહુ! મહારાજ! નિશ્ચિત એવે રહે. ને નિજ વ કરો." ને ને ખેગાર ફરીથી બેઠા.

"કાકી તું મારે આગે? જાઓ?"

હેવડીએ પૂછ્યું.

"હા, બા!"

"ને તારી બી, કેમ છે?" તેણે બાવથી પૂછ્યું.

"બા! મેં ને તમારા સંમેળ મનમે એકજ વખત સકરપાર્વતી પૂજ્યા છે."

"માયો, મજરી પણ અખરો જુનામદ-નીજ કહેવાય."

"હસો! બા હવે આપ બેસો, મહારાજ! હવે આપ મેં રજા આપ્યા તો હું જાઉં"

"રજા અદીઆ રહીને જા તું યાદી મજા કરો. સવારે જુનામદ જોઈને જાવે"

"બાપુ! મારે જોવામાં વચગી જતું છે. ને જુનામદ મારે જોવું નથી. જુનામદ પર હસ્યો કરવાનું મને સોંપવામાં આવે તો?"

"કાકી તારી જોડી મેં જોઈ નથી" ખેગારે કહ્યું. "તે વરો પર મારું મનુ હોજ ને જુનામદમાં આવી વસેા હોત તો આપણે મેં શું ન કરે?"

"મહારાજ! તમારો રોક ને જોઈ જોઈ મને પણ એમજ થાય છે પણ જેવો સોહતો"

રોક તમને વડાપેા છે તેવો માલમો રોક મને વડાપેા છે. માયો બા રજા."

"બાઈ! મારા આશીર્વાદ" રાણકહેવડીએ કહ્યું

અને જાણ જાણ કાળા પુગડામાં મોખતી આ અપ્રતિમ સ્ત્રીના કીકા મુખ તરફ તેણે એક નજર નાખી ને આતંત્રી અણુમ કરી ખેગાર સાથે તે બહાર નીકળે

બહાર નીકળતા તેણે મુકાલી બાપી "મહારાજ!" કહિતા ક્યો નહીં, જુનામદનો હજુ કાકરો ખરો નથી, ને જવરેવ મહારાજ મનગી માણસ છે એટલે કોઈ યવાનું નથી"

"ને જુનામદ બેવાનું મોપે તો?" ખેગારે તેના સાંત ને મુલક કરે અવાજે પૂછ્યું

"મન જુનામદ બેવાનું કોઈ સોંપવાનું નથી. ને તમે કહેતા હો તો કોઈ મોપે તો કોઈ નથી"

"ના લેજો તારે કાપે જાનું મળતો તો મને નીસત છે. મને મળવાને જરા કર નથી"

"તારે જાનું! મરણ પડીને જરા કર સમજા નહીં, મને કર એકજ લાગે કે કાપે સવારે જાનું છું યરો તે સમજાનું નથી"

"સક" તેણે કોઈ કંઈ કરવાનું નથી. હું પણ પાસથુના મોડા તમામ સામગ્રી છું. તારો વાળ વોઝ કરવાની કોઈની હંમત નથી."

"જોઈએ!"

"લે આ મોલીઓ રહો! મોલીઓ! આમરે વચગીને રહો મુજા આપ."

"બાપુની જેવી આતા" કહી મોલીઓ કાકો લઈ ગયા

[આ વાક્યનો વિશેષ બાવ આવતા આવતા]

સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર

(“સ્મરણમુકુર” લેખાંક ૧૦ એ.)

લેખક :

સ. નરસિંહરાવ બોળાનાથ

બી. એ. સી. એસ.

સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર. (યુવાવસ્થામાં)

રો મના એક ઇતિહાસમેખકે કથેન્દ્રથી સૈન્ય સ્થળે ધીલી દેશમાં આવી વિજય-પાત્રા કરી પાછો ચાલી ગયેલા પીર હેનિયાંને ધ્રુમકેતુની ઉપમા આપીછે. કાંઈક તે રીતે જ પછુ સ્વરૂપબેદથી કવ. સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરના અમદાવાદ પ્રાર્થનાસ્થાનના ઓમપ્રદેશમાંના સંક્રમણને વિશે ઉપમા આપી સકાય એમ હાવ્યાથી ગયા સ્મરણમુકુરના પ્રતિગિચ્છમાં સત્યેન્દ્રનાથને કુંઝીમાં કેતુરૂપને ચક્રવા દત્તા અને પૃથ્વી પદટિપ્પનીમાં એ ઉપમાને સદજ ઇશારો કર્યો હતો. આજ, એ ટિપ્પણમાં આપેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રમણી, કાંઈક વિસ્તારી રજાનતથી એ ઉપમાનું સ્થાપન કરવાનું પાતુંડું.

અગ્રગણરાજ આપણને ગ્રીષ્મવેળે કે પોતાના ગમણુચક્રના અનુક આકારને પરિણામે,

કેટલાક ધ્રુમકેતુઓ આપણા દર્શનપથમાં આપણી સર્જનાગાના મંડલપ્રદેશમાં, એક વા આપ્યા પછી ફરીથી એ આવતા જ નથી અમસવાદ પ્રાર્થનાસ્થાનના જીવનક્રમ સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરની પછુ એ પ્રકારની જ ગતિ હતી. ઈ. સ. ૧૮૮૨-૮૩ ના અરસામાં એ બળ દીપ્તિવાળો, વિશાળ તેજસ્વિનપ્રદેશ શરીર તથા પુષ્કલવેળા, ધ્રુમકેતુ આપણી સર્જનાગાને અભિધિ ખાસ એ આસ નેટરો સમય થઈને હુત થયો હતો. એ દર્શન ખદાર સ્મરણમાંથી કદી હુત થયું નથી. અમદાવાદ પ્રાર્થના સ્થાનના આધ્યાત્મિક જીવનપ્રકારમાં સત્યેન્દ્રનાથની તરફથી જે અભિધિચ્છન મળ્યું છે તેની દીક્ષિતો વિચાર કરતાં, તેમ જ તે સિચ્ચન, ક્રમગત ગણે, કામગાનની દૃષ્ટિ

મર્ણાંશિત હતુ તે પ્યાનમાં લેના. આજ પચના આકાશમાં પ્રગટ થઈ, નવેનિર્મિતો કેરાફ રેડી, ચાપી મેચેના ધૂમકેતુ એએને કોંઈપણ વચાઈતા નેહકેતુ. *

કે બાળક હતો હૈયામાં મનેન્દ્રનાથ અમદાવાદમાં આમિનદ વાજ લગીકે આવેલા તે વખતે ન્હારા પિતા જોડે રિંગેર પત્નિવચમાં એ અન્યા નડોનાર. માત્ર એક રંગુ રમગુ તો વખતનું નોંધવા જેતુ છે. મનેન્દ્રનાથ પોતાનાં પત્નીને કોપાડી માઠીયા આથે વડન કરવા હતા; બગાળી સીએનો તે વખતો નાની પોગાક યુવરાતમાં અવનિચિત દનો (બગાળામાં અવર્ણ પડામાં નેનર દેઈ સીએનો કદ પોગાક ને માઠી સદી અને ઉપર જુએ આર અંત તંપી સગીની ખપા દહાવામાં કીનતા અથો હેતુ હતુ નીલન સી વર્મનો તે મળનો પોગાક નો વખતો દાય ખદાર રહે એમ પણ મગ્ધ રીતે પહેરેલી સાડી, સરીર ઉપર કપડન, અને ને અંત સ્મિતનાથી મોડેલા, એમ રચના સાધનાએ હતો.) આ નેઈને દમન કુટુમ્બનાં મિત્ર જુનો આશ્રિત આડીને હમને જવાને રહેલા લાગોઃ "પેલા નવા વગ માહવ તો કોઈ નામસાગીને જોડે એમાડીને માઠીયા કરવા નીકળેડ!"

કેટલાક વર્ષોનો મોગો મલા સત્યેન્દ્રનાથ જાનની પદીએ અમદાવાદમાં આવા આ વખતે ન્હારા પિતાને દેમની સાથે માદ મેરી પગિયુને ચર્કોરે પરિચય થયે. પ્રાચનામગ્ધમાં મનેન્દ્રનાથે આપેલા બાળકનો આકારક થના હતા, અને ને પ્રથમે ક્રોનાથેનો અમદાવિશી થયો હતો. કાટ પાટપ પંડેલા, કિચકે માથે કીએના, આ બગાળી વિદેસીને નેહકેતુ લોડીને કાઈક કુટુમ્બ, કાઈક આશ્વર્જનાવ, કાઈક

પ્રગમાડિ, ઉત્પત થના હતા દેમના પ્રથમ બાળ્યાન રિંગે અમદાવાદના "હિનેકેતુ" નામના આપેલાકે પતમા મ્હારા મ્હોરા બન્યુ સીમગે અથેકમાં ન્હારો લેખ લખો હતો હેમા ક્રોનાઝની આ હુલ્લગીનું દર્શન કીક કરેતુ હતુ આ વિદેસી જેવા જગ્યાના ઉપદેશકના મુખમાંથી મગાનકીને તીરે વિદ્યાખપન ફોલા પાઠલુના જેવા જ મુમૂત વાણીના સમીનો, વેદાદિક મરેનાના ઉચારણ થના સામગી ક્રોનાઝ મગ્ધ વિસદ્ધા આશર્વનાથી સામગી નેઈ રહેતુ હતુ, આ મુમૂતનું પણ સર્વાથ ર્થનું કપનાક વાક્ય એ સુ ક્રેમમાં હતુ ને અનારે અમરણમાં પ્રગટ થાવડ

આ નમવના બોધનાથ અને સત્યેન્દ્રનાથે માથે બેસીને મગાલી બનનારીનો યુવરાતીમાં ગનારકનો આરબ્થ કરો. સત્યેન્દ્રનાથ બગાળી નીતોના અથ કરે તે બોળાનાથ કીનારી લે અંત પડી વચ મીતો મરેન્દ્રનાથે ગાઈ બતાવ્યા હોય તે આપારે ને આશ્રમ યુવરાતીમાં રચના બોળાનાથ કમના હતા "માઠિ તમાર નામ રમ્યુછે જેજો વિવધામ" ઇ જાગુ બનન "જપ પરમ શુભ સદન વાદ સનાતન" રણાલિવાગુ મીત, ઇસદિ પવા પ્રથંનામગ્ધમાં કામવ થયેલા છે તે આ સહકારી પ્રવામના પતિયુમરપ છે. પડી હેમા બગાળી બાપાર્કીની ઇલા કોઈ ફેલ રચે પકકર્મ અંતે તે પાત જુદી છે. એ સિધિતિ કાન્યુ, એક નો સત્યેન્દ્રનાથનું યુવરાતી બાપ ઉપર પ્રબુત બોધુ તે, અને બીજુ બોધાનાથની એ બાપની કીબુપદ તરફ કાઈક બેઠકારી ને કમે અને એ કીતિનો તે વખતે ખુલ્લી દાડ, પણ ફેરાર કરવો કાવના અનાથ હતો.

સત્યેન્દ્રનાથ મહારા પિતાને ત્યાં ગયા પીવા આવતાં, હવે હેમને ઘેર મહા પીવા જતા, એ બનાવ આજનાં જમાનામાં હમારે અગત્યકાર જેવો મળ્યો નહિં. પરંતુ એ જૂના સમયમાં તો એ વાત અદ્ભુત ગણાય, ખાસ જોખનાય-બાઈ વિશે તો કોઈ એ માને જ નહિં. આ કપરાંત મહાકું સાહસ જોખનાયે તે વખતમાં હું; તે એ કે સત્યેન્દ્રનાથને ઘેર મહેને તથા મહારો ન્હાના બધું કૃષ્ણરાવને એક દિવસ ઠાઠીબાગને હેમને બંગલે જમવાને મોકલ્યા; ક્ષેત્રથી છાના પશુ નહિં, અને દોલતીમાં છાયાવીને પશુ નહિં. એ જમણમાં હમને એક લાભ થયો કે જેની રસ દૂધ મેળવીને ખાતાં શીખ્યા; નવાઈની સંજોગના લાગી, વધુ સ્વાદ સારો લાગ્યો. સુસમયનો કેરીનો રસ અને દૂધ મેળવીને ખાઈએ તે વાત હમે જાણતા હતા, પણ એ વિદ્યક્ષણ મિત્રજીને કમે હસતા હતા. તે હાસ્યમાન્ય એ વાતોની તે દહાડેથી જતી રહી.

એક પ્રસંગ સમજાવું પ્રગટ થાયછે: મહારા પિતાની સાથે સત્યેન્દ્રનાથ વડનાજ-સ્વામી-નારાયણના પંથનું મુખ્ય સ્થાન છે ત્યાં-ગયા હતા; જોડે હું મહારા બધું કૃષ્ણરાવ અને કટલાક મિત્રો હતા. હમને જિતારો એક ધર્મ-શાળામાં મળ્યો હતો; સત્યેન્દ્રનાથને મારે એક તંજુ તાપ્તો હતો. હમે વડનાજ સાંજે પહોંચ્યા; જે શુદ્ધ સરસ્વતીની ગોઠવણ કરેલી તે બાઈનો બહોળસ્ત હોયો ઉત્તમ હતો કે રાતના નવ દસ વાગી ગયા પણ કાંઈ ખાવાની વ્યવસ્થા ના મળે. તરતમાર હમે મોપડાં સાક કચારી, દૂધ મોપડાં સાક એક મિત્ર કને મેવડાવી સત્યેન્દ્રનાથને તંજુએ લઈ ગયા. એ બૂબં ને એ જોખન કદી જાણનાં નથી. પરંતુ મોંઘવા જેવી વાત એ છે કે આ પ્રસંગે હમે

જ્યાં કોઈથી આકળા થઈ ગયા, પણ સત્યેન્દ્રનાથની શાન્તિમાં કાંઈ પણ બંધ ના થયો. હેમને મહે કદી ગુસ્સે થયેલા જોયા નથી; હેમના કોઈની પરિસ્થિતિ તે- આપણા સામાન્ય જનની શાન્તિ. એક વાર શેષ-પુરમાં મહેને, મહારી પત્નીને, મહારા બાઈને તે હેમની પત્નીને પોતાને ઘેર જમવા જોવાવેલા તે વખતે જોખનસામગ્રી સારી ના થયેલી તે જોઈને પોતાના બદલર ઉપર સત્યેન્દ્રનાથ ગુસ્સે થયેલા, તે માત્ર "તુમને ક્યા એ જોખન કદી દિધા?" એટલા શબ્દો નરમ બવાળે, બહીને બહીતે જોખન હોય તેમ, કહેતા તે જોઈને હમે તો મનમાં ખૂબ દસ્વા હતા. વાત આડી મઈ, અમલવાદના પરિવેષ પ્રસંગે મોંઘતે વાત નહિં આવે.

હવે વર્તો ફરી તાલું. શેષાપુર મહારી બહાણી મઈ; સત્યેન્દ્રનાથ ત્યાં જાવડા હતા. એ પરદેશમાં મહારે તથા મહારી પત્નીને સત્યેન્દ્રનાથ અને હેમના કુટુંબનો સહવાસ વાંધો. એક દિવસ મહારો હોયો જતો કે હમને એ મળવા આવ્યા વગર સવા હોય. આરમ્ભમાં હું શેષાપુરના કલમમાં, કોઈક આત્મ સ્વભાવને લીધે, દાખલ થયો નહોતો. ને વખતે કલમમાં જતો કે ત્યાંથી ઘેર જતો સત્યેન્દ્રનાથ, હેમની પુત્રી વગેરે સાથે, હમારે ઘેર આવ્યા વગર જતા નહોતા.

બંગાળી સંગીતકલાનો પ્રથમ પરિચય આ સમયમાં હમને થયો. સત્યેન્દ્રનાથની પુત્રીની વાગોલીન ઉપરની કળા અનુપમ હતી. પરંતુ બંગાળી પદ્ધતિનું કંઠગાન સત્યેન્દ્રનાથને ઘેર હેમના બાઈ સત્યેન્દ્રનાથ આવ્યા ત્યારે પ્રથમ જ સાંભળ્યું, અને સાંભળીને આનન્દ સાન્નોલય: કેવો હોય તે અનુભવ થયો. એ મામલે આપણા સત્યેન્દ્રનાથ ઠગોર, હતા.

(હવે એ જૂનું જ્ઞાનમૌલ્ય હેમના કડમાથી કાઢી આપું ચપાનુ મદને ત્રણ વરે ઉપર ગાળું હવે.)

• ગોપાલપુરમાં દુ. સત્યેન્દ્રનાથ યાગેજી, પુત્રી, પુત્ર, દેખની એક ભાણેજ (મિસિમ ચટ્ટરજી નામની), તથા એક ભત્રા પ્રો. ગોવિન્દ વિંદ્યા કરકરે મેળીયામના જાણીયામાં લૂગાબાંધીએ ગયા. Swimming Bathમાં કરકરે, સત્યેન્દ્રનાથ, દેખનો પુત્ર સુરેન્દ્ર, જ્ઞાવાએ પડ્યા. કરકરેને ધિનિયુ પુરના આવડે નહિ—ને પાણીમાં પડ્યા પડી પડીએ પડીએ સરણ જાનું એટલે “This wretched doctor” કરીને જોડી પહોંચી પહોંચી જોડાણે જોડાણે ભાગે તે જોઈ દુ. સત્યેન્દ્રનાથની પુત્રી (દિનિસ), વગેરે રમણથી હાથિયે, વગેરે કરકરેને ઉપદાસવામાં બનાવનાર પ્રસંગો ઘણા આવ્યા હતા મમ્મલ પડેછે. પડી એકે કનાબને એકે હમારા હુમર પડે રસોડાથી રાંધેલાં દાળો ત્યાં મળ્યા એ રસોડાથી મુઠાળા અને ગવ્વળાં લોઈને સત્યેન્દ્રનાથની ભાણેજ તે હક ને મળી મળી બધા જમવા ખેડા, મેદાનમાં કરકરેએ ખુબ કાપલકું, પેટ તપાના સૂકી, ને થાણીમાં ખાવાનું હાકાળ સંધી. કરકરેનું ભોજનપત્ર એક એ હતું—તે વખતે ના કહેલું—કે “જો રમેઈ સારી રખાઈ હોય ના મને નેપડુ ખાઓ, પણ ના નરે.” સત્યેન્દ્રનાથ અને કરકરે હાજીઅલકી ગાઠ મેલીથી લેકાળવા દતા, અને ખેડારે એલકીલકલ કોલેજમાં ગણિતના પ્રોફેસર તરીકે એ ચિનિસ પદવિય થયેનો તે કરનાં આમ પાછળથી સત્યેન્દ્રનાથના મિત્ર તરીકે, પદવિય થઈને આવડે કરે ને પ્રસંગોથી, વિશેષ પદવિય થયેલાં કરકરે તદ્દન • આનંદી, જાણવાથી વિનાનું છપ્પા માળનાથ, લોકાની, રમણિયાજી; અને સત્યેન્દ્રનાથ ધીર

[illegible]

એક વાર હમારા નિકાલ નામના
હાથથી ગામમાં સુપેન્ડનાય અને કરકરેને
કિમલ્લી આપી તે વખતે કરકરે સોડી પટ્ટી
પાટવા ઉપર બેઠાને જમને જમને પેટ ઉપર
હાથ ફેરવેને “શુદ્ધ” બાલકલુની નકલો કરીને
બધાને હમારોનો હતો—(કરકરે ખૂબ છાપ્પી
બાલકલુ જ, પણ પછીથી કપડા, રીનખાત,
પમેરેમા અગિયાર જેવો યર્ષગરો હતો, પણ
હેનો સહવાસ આપણુ ખડખડો જ બહુમત
હતો) —એ મિત્ર બાપુને આખ્ય આગળ ખડ
ચાપડે —ખાજના અશિવતાપત્રને અગે રમખુમિ
કુપર આવેલા નાચકની મિત્ર વિદ્યાર્થીની હવે પદાય
લઈનું

ગોલાપુરમાં ૬ ૧ વરસ રહ્યો તે બધી
વખત ન વેન્દનાથ પાસે એ જ સ્થળમાં હતો.
(સિદ્ધક મહિના જાદ મળ્યો) એ અગામાં
હેમના કુટુંબમજામથી છુટા થુદા માથામે
ક-કરેથી આવી ગયેલાં પરીસ્થિતિ મળે થયે,
જેમાં મુખ્યત્વે હેમના બાપુ ભોલેશિન્દનાથ-
આશુભી નાદક તથા પુરવિદ્ય નાદના કર્તા
(જેના આપાતરે મુરશીમાં નાગપાસુ હેમ
મન્દે કર્તા છે તે), મતેન્દનાથનો પુત્ર સુરેન્દ,
પુત્રી શિન્દિશ, અને હેમના આજીજ ભોલેશના-
નાથ ચોલાવ, આઈ રવીન્દનાથ, -પંચે, સતેન્દ-

નાથનાં પત્ની બાપુ ચોટો વખત જ શેઠાપુર આવેલાં; પણ એ અતીત સુશીલ વાદિની પરિચય થવાની સાથે માનરૂઝિ જ પ્રગટ થઈ હતી. એ આંખાં તે પૂર્વે સત્યેન્દ્રનાથમાં એક હસતું આવે હેવી ચેષ્ટા હતી; પોતે માત્ર ઘોઘા ચાપ તકારે કમરથી દીંચણ સંધીતું શરીર વિચિત્ર રીતે યોગતા હતા; હમે “એ નાંચ, મૂંચે” કહીને પાંદિઆદિં હસતા. મિલિસ ઠાંગેર આવ્યા પછી-કેણે બાળે કેમ? હેમણે ટાંકાને સુધાર્યા હશે વખતે-પણ એ નાચ ધૂમવાતું નાખડ જ થયું હતું.

સત્યેન્દ્રનાથ ધીર, શાન્ત હતા, મહેં કહ્યું; પરંતુ નિર્હંવ, મદ-—દેવી શ્રુતિથી દૂર હતા. એકવાર રાત્રે ભોજન હેમને ઘેર હમે કરી રયાં પછી, એક નર્મકીતું નૃત્ય ચેલ્યું હતું; તદ્દન નિર્હંવ અને એકતાનતાવાળું લાગ્યા માંડ્યું એટલે ઠાંગેર સાહેબ કહે—“બેરસે નાચો! બેરસે નાચો!” કહીને પોતે જ ચોતાના ઉપર દમારા બધાની જોડે હસી પડ્યા. અંકેત નૃત્યક્રમનો પરિચય હેમને દોષાથી આપ હેમને નિર્હંવ નેવા વિશ્વાસ ઉપર કંચળા ચાળ્યા હશે.

સત્યેન્દ્રનાથ, મદારા પિતાના અત્યન્ત નિકટ રતેલી હોવાથી અને શેઠાપુરમાં હેમના સહવાસથી બાંસાંધારણ આશ્વાસન મળતું કંઈક જ નહિ પણ હેમની ક્ષેત્રી હું ધાણું ધાણું દુઃખનપાવને ઉપયોગી જાન ચેલવી મળ્યા હતા. તેમ જ હેમનું હલ્ય કેટલું કામળ હતું તેનો અનુભવ એક પ્રસંગે શેઠાપુરમાં થયેલો અને પાદ આવેલો: શેઠાપુરમાં એક કસેકટર ચોતાના વુચર ટેપ્સરી કસેકટરની આંખે જ જોતો હતો અને લખાતો હતો, તેથી મદારા ધિરદ બમાયલો અને એક સરકારી કમના પ્રસંગમાં વિના કારણ સજાવા લાગ્યો;

મદને બેઠાવીને કહે: “બોલો છો? આ હમારા વર્તન માટે સરકાર હમને દુશ્મ બમાન કરવા માટે સસરેંડ પણ કરી સકે, અને હું લખાણ કરું તો.” (તેમાં વાત તદ્દન નિર્હંવ હતી: અસુક બંધીત રેલવે કંપનીને આપવાના કમમાં કેટલીક દીન થઈ હતી, ને તે દીન માટે જવાબદાર કસેકટરની એક્સિસ જ હતી; મહેં કહ્યું: “તેમ કરતા પહેલાં મદારા ખુશાનો તો માંગશે કની?” એમ કહીને મહેં એક્સિસમાં જઈને સવિસ્તર હકીકત સખી મેકલી, તેમાં મદારી તરફની દીન થઈ નહેતા તો સાબીત કરી આપ્યું; તે પછી સાહેબ ચૂપ જ થયા હતા. પરંતુ, આ વાત ઠાંગેર સાહેબને મદને કુટુંબના મિત્ર તરીકે મહેં ખાનગીમાં જણાવી તે સાંભળીને, મદને દિશ્મત આપવાની તો દૂર રહી-પણ, ચોતે રાઈ કાયા!—શૈલાપુરમાં મદને હેમણે આપેલા “શેરોમણ ઉપરથી પ્રતિ-નિશ્ચિત કરેલું મિત્ર આ કંબખાં મથાળે છે—ને, આ પૂર્ણ સુજનના સ્વભાવની કાંઈ ડાયા જતાયશે.

મહેં શેઠાપુર છોડ્યું; સત્યેન્દ્રનાથ પણ શસકમે મેકરીમાંથી નિવૃત્ત થયા. પદમલ્યદાર આણે જ સખવાની ટેવ હેમને હતી. કેટલાક ગણતર પછે દમારી વચમાં આંખા મયા. અનેક વર્ષો પછી ઈ. સ. ૧૯૦૭ ના ડીસેમ્બર માં સરતમાં હમે પાઝ બેગા થયા: થીઈરિટક કોનફરન્સમાં સત્યેન્દ્રનાથ પ્રમુખ થવાના હતા ને કારણથી ખાસ હું ને પ્રમુખે મયા. કાળાભાઈ લક્ષુભાઈને ઘેર સત્યેન્દ્રનાથ, હેમનો પુત્ર સુરેન્દ્ર, અને હું, એટલા ઊતર્યા હતા. સત્યેન્દ્ર નાથની જોડે હું કિરોજશાદ મહેતાને લતારે મયો; મદને એ જેની મયા; મદારે એ મદાન પુરુષ જોડે પરિચય નાહોતો તેથી હું ગમડાનો, હતા; ઠાંગેર કહે: “આણે તો ખરા; એ કેપિ સુજન છે ને જોશો.” (સત્યેન્દ્રનાથ અને

દિગ્ગજાદ ચલા જુના મિત્રો હતા.) હું મર્યો, અને, ખરે, દિગ્ગજાદના લક્ષણોદેવનું લુપ્ત જ મુદ્દાભાવનું. અર્થ એવું કે હું મોક્ષ પામ્યો. એ મિત્રો જુના જ મારે મરેવે. અંદર વ્યવસ્થાનરચનામાં તેની માર્ગના માલગોળી એ માર્ગનામાં કદી મારે જે મુદ્દા 'વનિ ના માંમજેસો તે આજ આજથી વાળાપમા પ્રગટ થયો, એ પેલા પ્રખ્યાત કાશ્મીરના જંગમો પ્રમમ દત્તો, બાળગાથા રીતે કાશ્મીરના તાતાગચોમાં રૂચકે મચકે વડે પોતાની ચેતના મારે પ્રુષ્ઠિ મેળવવાના પ્રયામ કરતા હતા, બેઠવાનારુદ્ધ પીળજીના પ્રાપ્તોથી લઈ ૫૨ હજુ; કુટ્ટ કાશ્મીરનો જમ મર્યો નરિતોના પંચ મારે બાળુએ નાંકે અરેયા નોફાનું કમાણુ માણુમના આમને ફેરવું હજુ; મરેન્દ બંગાળી જાવખીમાં ઉપ્પ જલ વજન દરીદ્રગિતે લોભની સામગ્રીને કયામ સાવની દત્તો, ચાને કુદામ સત્યેન્દનાથ દત્તો (પરમાત્મવરમાનુ વિચ) હુન્ન હમે જનાદા પદ્ય તરફ જતાં વંચે દત્તો એ પ્રમમ એકલ નરિતોમાં દિગ્ગજાદ રોકાવાની તર વાલીથી મત્યેન્દનાથને કહેતે "મત્યેન્દ! આ રી વાનો બધા કહેતે 'Bhagavan' કાશ્મીરના આંમદા પેરવાંસાથે વિરેશીએને એકાએક દારી કાલકાં એ શકવ હું કે કાલ કે દિનકર હું" આજના મત્તીપુરમાં આ જાલ દોકલે જુના ઉપજારે નો ભરે, હું નો પનિદામની પદપતિ વાંચવાનું જ મકાલ -

વજાવ્ય એ છે કે-દિગ્ગજાદના આ વચનમાં અપૂર્વ અકુરતા, મુદ્દા, લેખને હું આશ્ચર્ય. ખદ મંચા. આ જે જુના મિત્રોને એકાવાલ માલગોળી તે હું ધન્યપ્રમમ મણુવા સામો. હું આ વાળાવાપમા ઉપેક્ષિત કે નાજારૂપ પાત મુકે એમ મને અચાર પણ ન સામું. દિગ્ગજાદ વેન્દ એળખાણુ મગોમદેમે કરતુ ને જગી મને પાત જાણે બંધી વાત મા લામ લંકે એમ પોતાને છૂટ દોષ દેવી ગિતે દિગ્ગજાદ વગલા પોતાના હતા, લખાવવા

જેનુ આકાશમાં ફેરું મખના મહાપુરુષ જેવા એ નરોના વર્તના પૂગ જુનની મુજનાથી વગલા હતા.

ધીરવિદક કાલકરમ

મા અન્દનાથનું પ્રમુખ પાતુ બાપુનું શરૂ થતા રહેવા મેળવુ બંગાળી પ્રુષ્ઠિએ કેદયાક બંગાળી ભરનો માવા, મુ અર્થાથ, આમોપ્પામક, એ માન! અન્દનાથનું ભાવણુ પાવ

(પરમાત્મવરમાનુ વિચ) હુન્ન હમે જનાદા ભાવણી ભરેનું કહું. અતિ વિચારને મરે મચા વળી આ પ્રમમ જગી દમે છૂમ પડવા રી મળીશું કે કેમ તે બગર નહેલી પણ અભુષારી રોય ને જગી પાંચ હ વર્ષે આખે કોમ ૧૯૧૩ ના દવાળામાં હું અદકકુરમ કાલકિમ મર્યા, તે વખતે કાલકા- મા થોડા કયાક જ માળવાતા હતા લેખો અન્દનાથને ચેર દમે મર્વા મત્યા, હું પણ મોકીમાથી નિગલ થયો દત્તો આદવા મમપ

અનેન્દનાથ ગોસ્વામી

માં એ વિશેષ ટહુ-ચણ હતો. જોલાપુરમાં ન્હાની સરખી સંસ્થા હોવી કરીછે તે એવાને
આપેલા ફોટોઆફ ઉપરથી કાઢેલું ચિત્ર અને આ
પદ્મોત્તર અવસ્થાનું ચિત્ર આલેખમાં અમ્મ રચેલે
મુઠ્ઠું છે તે સરખાખેથી બેઠ જાણ્યો. હલ્ક-
માં કાંઈ બેઠ નહોતો! બહુ આદરતાથી મળ્યા.
કેશકેક વાતો થઈ. હાદિરા (હવે મિસિસ
જોધરી બહુ વર્ષથી બની હતી તે) અને
સુરેન્દ્રની વહુ, મળ્યાં. બીજાં પરમાં નહોતાં,
અગર 'મહેને કહે: "રવિને જોલાપુરમાં એક
ન્હાની સરખી સંસ્થા હોવી કરીછે તે એવાને
બળે; પાછા આવતે બને તો બળે." (હલ્ક
એ હવે બહુ વિકાસ પામેથી સંસ્થાનાં
દર્શન કરવાને હું બાબરશાળી 'મયો નથી').
આ છેવટની હમારી મુલાકાત. બહુ
એ અનેક સદગુણુક્ત, શાંત, મૂર્તિ પરમ
શાન્તિરચનામાં, આનન્દધામમાં વિરાજેછે!
હું પ્રવચન બોલેલું; છતાં ચાલ્યે, કહારે
હું વધારે સામીખથી બોલેલો?

એમાં વસે હડી મઝા

લેખક :

સ. મુંદરલાલ નાથાલાલ જોષી.

ભાવિતાથી જાણ્યા અંધર પર ઝળખી પ્રેમથી,
એ આજમાં આનંદનું, એમાં વસે હડી મઝા!

વિગ્ધર તાણી મનહર ફણ પર વૃક્ષ કરતાં મેદપી,
જાંસી બાળવવી નીકર બની એમાં વસે હડી મઝા!

x x x x

આશાવધા હંચા શિખર પર જઈ હડા આનંદથી,
કરતાં નિરાશી માન એમાંયે વસે હડી મઝા!

ખીલી હવનવાડી નવરથી જોડ કરમાતી કણે—
હસતું મીસના હમરથી એમાં વસે હડી મઝા!

x x x x

આદર્શ નહ યતા નીલાળો ન જાળી દેશું સ્વેજ દા,
સહેવા મુને મોડે જખમ, એમાં વસે હડી મઝા!

મુખદુઃખનાં મોઝાં પરે ઝુલતાં કળાવી ના ફૂળી
પુખીથી જવન કરતું ખતમ એમાં વસે હડી મઝા!

x x x x

સરીર ભરમ યાતું વિભેજે કિન્નરવિહિન પારખી
રમતું ન રજ, કરતું સહન, એમાં વસે હડી મઝા!

ઝાંખી થતી દણિ પદે ચીતરી છખી પ્રિય મૂર્તિની—
અશુ વિના મરતું મળો! એમાં વસે હડી મઝા!!

અખિલ ભારતવર્ષીય આદીમદર્શન

ચેખા

સા. લાભશંકર પ્રભુભાઈ ભટ્ટ

મંત્રી, સાહિત્ય સંચલ

ટો પ્રકાશક સંઘ

એક જુએ મહાત્માજીને ભારતવર્ષના ઉદ્ધારને અર્થે આગળના ઉપદેશ આપના એકને અને થયું હતું કે એમનું મનન ખતી થયું છે. થયું પાતળી એક દિવસે અને અનુભવ થયો કે મારી રશા શાકરમીયના પીઠા ફેરવે જમાવના ભરી થાઈ ઉપાડે દ્વારી કર્યા તો મરો થયું મેરોજ બની મરો મહાત્માજીના આદી વીરોના વિચારો કોમ કોમ દુ પીનો મરો તેમ તેમ થુ એ વિચારોનો વધારો ને વધારે ભજ્ય થતો થાન્યો છું મારો નિમિત્ત મન થમેરો છે કે આગીમાન આપની બની આર્થિક મુજિ છે

દુ એવા નિર્ભય ઉપર આપનો છુ કે રેમીએજ આપની મુજિનુ સાધન છે, ખાત્ર કરીને કે રેશમા ઉપરાઉપરી થાના દુધાથોલી સોદો મરી ખું છે એમ રેમની મુજિ રેમીએજ છે એરો દબળો વિષયનો આ બૃમિમાં નિગાધાર થઈવી છે, એમો રેમીઆ વડે સહેજાઈથી થોતાની આગળિય મેલવી રાતે

મે થેટર કે જાખન પર આવાન કરવાનો આ પ્રક્ર નથી પ્રક્ર આપની આર્થિક દેવવત્તા, આપની મુજિ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. હોઈમાવના દબળો સવાનો બુએ મરી થવા છે અને કળા આપને અમાની સોદો રહે વરો ૬૦ હોઈ કોલીના પારેમ થોડથી દ એ જાને રેમીએજ સેવન કરીને તો આપને આ થાપ આપી રાખો. મહાત્માજીને દુ કેવળ આધુનિક ભારતવર્ષના પરિવર્તન નથી માનતો દુ તો તેમને મહાત્મ સમકારો. જાનારજોલી સમભુ થુ એ આત્મજોજ મહાત્મ સતપુરુષને નામે દુ તમને થોવનથી કલે છ

ટો પ્રકાશક સંઘ

(મુલકમા ખારીપર્યેન પ્રકાશક મુખ્ય કરેશા આપજીમોરી)

મહાત્મા ગાંધીજીએ આપજી રેશમે ને આમાર્થિક, નૈતિક, તેમજ રાજકીય એ રીતે મિદનિ આપ્યા છે તેમજ આર્થિક, મર્વદીય ઉમનિ કરે એરો અને ભેશવના

[કેટા]

[એમ. એન. શર્મા]

પ્રવર્તન ખરેખર અપ્રત્યક્ષ રીતે ૨૨૫

પણુ અવરોધ શીવાય પ્રીતિમાય એવું કોઈ પણ નિર્દોષ છે તે તે ગ્રંથોની-આગેશો છે નહિ નિદાન કે નરો નથી થયું પણ થયા રહેશીના પોતા આપણે સામગતા આપ્યા ગીએ, પણ ને વખતે ગ્રંથોની નિદાનને અંગે પરદેશમાં ખર્ચેની પ્રવેશ કરતો નામ કંદલાની માગણી કરવામાં આવેલી દાવાથી એ માગણીનો ઉત્તર પ્રગત થવામાં આવ્યો છાપી નહોતી, ને કોંગ્રસ દાખલા સંબંધમાં આ દેશની ખીનખી વાણવણ કાપડ પડી જન તેનું મુનર પરદેશી દેશ જોઈતું ગ્રંથોની તરીકે મણુવામાં આવતું હોવાથી તેનું પશ્ચિમય થયેલું આવતું નહીં ચુર મહત્ત્વાએ આ અનુભવના સામ બધું ગ્રંથોનીની આપ્યા મુનિત કરી, ગ્રંથોની મહત્ત્વ દેશમાં ખર્ચેનું નામ-આપી તેના એવિઆમ, ખીરેક નામજુની અને ખીનચણુ વા દાખલામાં ખાલી ને સાંધારણ ખાલી અને દાખલામાં ખાલી દાખલામાં ખાલી ન તુક આદી, ઉપરાંત ખાલીના નમુ, પ્રકાર-દેશની જનની અને મુનનાકે આ પ્રકાર કરવા સુકુચિત્તરે ગ્રંથોનીની મહત્ત્વ કે આદીની ચાલવળ, તેમાં મેનુ મળીત રહેત નમળવળ સોઝેને ને એ દાખલાની નીરી છે કે દોહસ્તાનમાં દેશ એનું સ્થળ નથી કે નમ મહત્ત્વાના દેરીઆને સહેમો ન પડેઆને હેલ અમ દેવાથી આ અવાળના વિચારીઆ તેને દલખી પાડ્યા અને દોહિતો ન માદ ભમ કરા પોતાના બનના પ્રવાન કરી તથા છે આની પશ્ચિમિનિષાં દેરીઆ વહે કેવું અને કેટલું કમ થઈ શકે છે ને બનથી ચાલની અમમમ અને કરનીરની સામ સ્થાવર નથી પણ પ્રવક્ષ બની શકે છે ને બનથીને અંત આ દિશામાં દેશ કેટલી પ્રગતિ કરી છુ તે બનથીને વિરોધીઓના એ અર્થ કમ્પ માત્ર

એક પ્રવચન બરવાનું હજુ હતુ મુખ્યત્વે એ આપણ સુમળના મુખ્યનિદ આદિપ્રદર્શનના બચ્ચાપક રા. વિનાયક જેનું મળીને આપ્યા. પ્રવચન બરવા બન કમ્પ આપે તેા રા. મેસ્તામજામાં તથા ગા. વેનચ સમ્પમરીએ તેની અગાધ કરવાનું માથે લીધું, અને પશ્ચિમિએ આ પ્રવચન બરવામાં આવ્યું.

પ્રદર્શનમાં બ વિનાયક કરવામાં આવ્યા હતા એક દશન વિનાયક અને ખીરેકે નિષ્કવ વિચાર બન વિનાયકમાં જે પ્રદર્શન નમુના મુકામાં આવ્યા હતા તે પ્રદર્શનની ચળુએ વિવિધ વિચારમાંથી વેચાની મળી શકી, દર્શન વિચારમાં દોહસ્તાનના દરેક ક્ષણમાંથી નમુનાઓ આવ્યા હતા આ નમુનાઓ એવા જગમ પ્રતિના છે કે મહત્ત્વાના દેરીઆના મહેસાનો અમલ તે પુરેપુરું કરવામાં આવે ને આવજો દેશ આ વિચાર કેમ્પ ભનં દેશ પ્રકારનું શમ કરી શકે તેના વચ્ચે આપણ મહ પળુ અનુભવે આવ્યા વમર રહે નહીં આમામ અને મુખ્યત્વે દેશની કાપડ તથા રૂબ ગ્રંથોમાંથી દેશની મેનુ, કામીરના બરવામાં ને સામે તથા ઉનનું કાપડ, તીરપુરની કાઠીમની સાડીઓ, આમ, બોદાર અને નાદેરનું સ્પર્શક કાપડ, કાપડિઆ અર્થનું કાપેનું મીલ, જમ્બાનીઆ કાઠમ એક પ્રીટિમ વામનું કમ્પ શમ ઉપરાંત વિવિધ પ્રકારના માળીઆ, મેનુ, મમળા, કામી વમેરે એવા દલમ કેમ્પિના છે કે જુવા પ્રકારના પરદેશી કાપડની માથે મરજ સ્થપી કરવાને ને મળિમાળ હ એવું દેશ પણ સુદાય પ્રેક્ષકને સ્પષ્ટ જણાતુ હતુ

વળી આ પ્રવચનમાં એકવા નમુનાન બંધાના હતા એમ નહોતુ, એનું વિશેષ લક્ષણ ને નમુનાઓ બનાવવાની અથથી ને

હતિ મુધીની કિયા ખતાવવામાં આવતી, તે હતું. કમાસને પીસી, મીઠા, તેની પ્રણી બનાવી, તેને કાંતી અને વણી કાપડ કેવી રીતે બનાવવામાં આવે છે તેનું પ્રયક્ષ દર્શન કરાવવામાં આવે છે કે નૃત્યી કર્મિ બારીકમાં બારીક સુતરનું કાપડ પણ દોષકતામય અને હાથપણાતું અને છે એ વીજે દર્શકને એકાદ રહે નહીં. તેજ પ્રમાણે રથમના સંબંધમાં પણ કીમતોથી માંડીને કાપડ કેવી રીતે બનાવવામાં આવે છે તે ખતાવતું હતું. ઉપરાંત ગાંધીયા, શેત્રંજી વીઝેર અનેક વસ્તુઓને બજાવી ખતાવવામાં આવે છે. પણ સર્વોપરી તો રંગવિભાગ હતો. ડાકટર પ્રદુરભવંદ્ર રાખના પ્રયાસથી દરમાં, હીરાસી,

કાચો, આમલી, દાદમાઝાલ વગેરે સામાન્ય વસ્તુઓ વડે કેના, અદ્ભુત અને પાકા રંગનું કામ કરી ચકાપ છે તે આ વિભાગમાં જણાતું. હતું અને ખરેખર તે છક કરી નાખે એવું હતું.

હવે આમારે આવ એકજ રથમના સંબંધમાં કહેવાતું છે. એ પવિત્ર રથજ-એમાં પ્રવેશ કરતાંજ કાપના ઉર્ધ્વગામી બની સ્વદેશ બહિર્ન, દીર્ઘ દણિ, બુદ્ધિબળ અને આત્મબળનું જ્ઞાન કૌશલ્ય હતું કારણ આ રથજેન મહાત્માઓના મહાત્મા ગાંધીજીની અનુપમ તસ્વીર. રાખવામાં આવેલી હતી તથા તુરંગમાં એ જાણે સ્વદેશને કહેતું સુતર ખતાવવામાં આવતું હતું. આ મહાપદક દર્શન સંબંધી વિશેષ તો શું બખીએ ?

[૬૫૪]

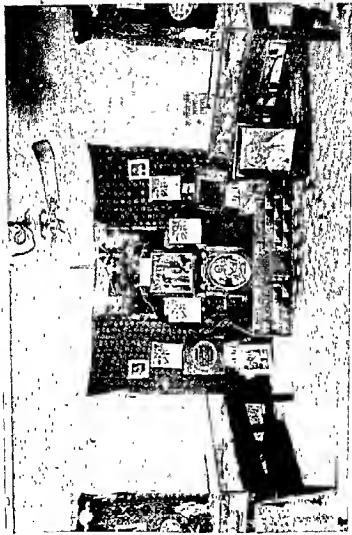
પ્રદર્શનના અભિનીસમાજનો વિભાગ

[અમિત મિત્ર, પ્રદર્શન]

એકંદરે નમુનાઓની યોગ્યતા બહુ ઉત્તમ પ્રતિબિંબ હતી અને સ્વયંસેવકો અત્યંત જાણનારો એવી સરખા હતી કે પ્રદર્શનની અભિની મરજી પડે તો સર્વ કાર્ય નિવહાનુભાર માન્ય થતું.

અતઃ આ સહી સળાવીએ છીએ કે

આ પ્રદર્શન સંપૂર્ણ રિજીસ્ટ્રી તરીકે છે અને તે માટે આમાન્ય રીતે પ્રાણિક અભિનીના સર્વ સમ્પ્રદાયો અને વિદ્યા કળા રા. મેચમાણી, રા. મેચમાણી અને રા. રેસલ સમજાઈને અભિનય આપીએ છીએ.

[સિ. એન. યાજ્ઞિક]

સા. રાજા મુદ્રા

[૧૯૧૧]

સેખક.

૨૧. ખુશાલ નાટકગી શાસ્ત્ર,

બી ક્લેસ્ટ્રી આનન્દ-સે.

સખ્ય, સાહિત્ય સસા

નાટકનાં મુખ્ય પાત્રો

આશુ કિશોરમલ જે. પી. મુળકર્તા કેરોડપતિ માસ્તરી.
કુમાર હીમતસિદ્ધ રજપુતાનાના એક મહત્ત્વે ભાવાન.
દેવીસિંહ દીવરાણે રાજકુમાર, હીમતસિદ્ધનો મિત્ર.
આશુ જ્ઞાનમંદિરસાહ ત્રિશરમ નવ્ય જુના દોસ્ત અને ખાતીઓ.
તારકેચી કિશોરમલની દીકરી, હીમતસિદ્ધની પત્ની.

આગળના આગળો હું કે સાર

ખીનાળ મેળવનારાં કુદરતમાં નિષ્ફળ વચરો કિશોરમલ પોતાનો રોગ તારકેચી પાસે કાઢેલા હોય છે, ત્યાં જન્મદરવાજા આપે છે. પછળથી હીમતસિદ્ધન મળતા આવેલા દેવીસિદ્ધન કિશોરમલ મળે છે, ત્યારે બનેલા કેટલાક પ્રસંગે બતાવી આપે છે, કે તારકેચીને તેના પતિ નરકથી સુખ નથી, હીમતસિદ્ધ સસરા તરફ ખૂબ તોલકાઈ વધારે છે, ને તેની દોષન બનતી તજવે ઉચ્ચ દેવાની દાખ બતાવે છે સસરો. પોતાની "બાઈ" પાર ઉનારકાની આગામી બહુ ચઢવ કરીને જન્મદરની પત્નિની મળામળે છે ખાતરીમાં દેવીસિદ્ધ એકે પણ કમળ પરીભર નામે મુદરી પ્રેમ પોતાના પેશ, ને તેને છોડે થયેલાં અચરો હીમતસિદ્ધ વર્ણવે છે, કિશોરમલ બાળને તેને કે ઉચ્ચ જરા નિષ્ફળ આગ્રહ કરે છે. જન્માન હીમતસિદ્ધના કોળારો મળતા આવ્યાના સમાચાર આવતા બાળબાળાઓની પછાતિ ઉપર ચર્ચા થાય છે, અને હીમતસિદ્ધની "નવાનિમાન"ની દલીલ છતાં તેમનું હેતુ કમલેસર બાળે પાત્રકાની ધમકી આપે કિશોરમલ બળ છે, ત્યાર પછી કોળારો તરફથી એક કાઠડી આવે છે તેને તારકેચી પોતાની ફરજ માનીને પુરેપુરે રેણુ સુધી આપે છે, એથી હીમતસિદ્ધ તેના તરફ દેખ બાળે છે. કિશોરમલ આ પણ જાણીને તારકેચી ઉપર ક્રોધે થાય છે પતિજની બદાર ફરજ બળે છે. કદાચી કમલેસર કિશોરમલ હાલમાં હીમતસિદ્ધના ફરજી સંગે રોડેબાળે બસારફ કરે છે, તેની રાતેબાળે કાળથી બહેલી પોતાનું જીવાન રજાનો પોતાના થાય

રીને હુકમ કરીને તેને લગતા નેહરોને મહીવાળી નોકરી આપે છે. બાદ તેને બાતમી મળે છે કે હામિત-કુમારની સરકારથી વિરોધી ચળવળને લઈ કિશોરમલને ખોતાબ મળતો નથી. દરમિયાન ફરીને પાઈ આવેલાં તારાદેવી તથા હામિતકુમાર પરસ્પર પ્રેમ બતાવે છે. તારાદેવી તેને પાત્રીધમ સુંગમી પોતાના ખ્યાલ સંભળાવીને બચે છે, અને કિશોરમલ આવીને તેને કાઢી કહે છે કે તમે સરકારની નોકરી કરો, તોથી મને ખોતાબ મળે, હામિતકુમાર તેને કેડી કરે છે; એટલામાં સરકારનો ફરદા ફેરફારની બાધ થતાં તે થોડે છે, પણ તેનો મક્કમતાં નીલાવ કરે તેણે કોઈ ન હોવાથી ન કુટરે શુપ રહે છે, અને હામિત તારાને વફાદાર રહેવાનો ગિયાર લાડી બહાર આવ્યો બચે છે. તેથી કિશોરમલ પાત્રી બાદ ગમરાએથી તારાદેવીને ખરેખર દોષ છે તેવામાં પરીભદ બાધુ વરફાવી હામિતકુમાર મટિ કોઈ ચોરી આપે છે. તે વાંચવા તારાદેવી સ્થળાવ છે એટલામાં કિશોરમલ આવે છે.

[હવે આગળ નાંચો]

કિશોરમલ

(તારાને કિડી સહ કોઈ) કેમ જેન? કીડી તારા! જાની બોમની! (જમને) એ આમ શું એકટરી ભેપ છે? મરજી (કામળ ઉઠારે છે)

તારાદેવી

(ઉતાવળે) નહીં નહીં બાપુ એને આકસો નહીં! એતો કુમાર સાહેબનો, પપ છે.!

કિશોરમલ

(સરનામું ભેપ છે.) અમર તો મનહર લાગે છે ને! (નાક પાસે લઈ) આમાં તો સોંટની મુરખા! જરૂર દોષ બાધ સાહેબનો હોવો ભેદ્ય છે!

તારાદેવી

(એન ઉતાવળે) હા, બાપુ પરિભદ બેગમ નો છે!

કિશોરમલ

(તેના પર દ્રષ્ટિ) કેમ, પણ, હું આવી બેગમણી થા માટે ચક્ર મજ છે. તાર છે શું જેન? (નાક ભુલે છે) હા તને લાવ છે, જાની!

તારાદેવી

ના બાપુ.

કિશોરમલ

હા, હા-જેન જેને તારી નાક કેવી ધન-કાસ કરે છે? જરૂર કે નવાઈની છે!

તારાદેવી

ના, ના, બાપુ કે નથી! (કિશોરમલ)

જમમંદર

(આસેથી કિશોરને) રહેવાડે! હમણાં એને બોલાવ આ!

કિશોરમલ

(ઉઠતાં હાથે છે.) છે છું! કુમાર કે, રમવાડી કરવા બેઠા છે કે શું? તો કે, પણ તારા સામે કું? તો છું.....

તારાદેવી

બાપુ જે તમે ખેને માહતાં હો તો.....

કિશોરમલ

તો છું!

તારાદેવી

(લાય ભેડી) તો મારી એટલી બારજ માને કે મારા રવામીને સતાવશે! નહીં.

કિશોરમલ

હું જેને સતમું છું? હું તો માન ધરનાં બહોળસ્તમાં જરા સહેજ સાળ સુધારા કરી કરકસર કરું છું!

જમમંદર

હું માયાગ્રીક કરે છે, અને તારી દીકરીને ખમણું પડે છે.

ખાસ આબરુદાર ગૃહસ્થો માટે જમવાની

ઉમદા સગવડ.

ભારતીય માર્ગ ૨૨-૮-૦
અડધા મુખના ૧૧-૪-૦
કુ ૮૦-૬૦-૨. ૩૦
કુ ૮૦-૩૦-૨. ૧૫
અડવાડીક પામ કુપનની
સગવડ રાખવામાં આવી છે.
વધુ ખુલાશા માટે
મિત્રજનને મળે.
મમાદેવી પોસ્ટ બોક્સ
પાસે-પ્રાચીન.

મનસુખલાલ જેઠાલાલની કંપની.

આંખની ઉત્તમ પ્રકારે તપાસ કરી ચરમા બનાવવામાં

સર્વોત્તમ પેશનના

અને
કુસના

ચરમા !!

ચિનીસકસ, ટાર્ગી
અને

લંડો કમુલર

ચરમા !!

નકલી આંખો

અકસ્માતો નબરો પુરતી સજાજીવી બનાવવામાં આવે છે તેમજ દરેક જાનનું
રીષેર કામ સતોષપાત્રક કામ છે, ચરમાને લગતી દરેક જાનની નવી
તજાબીને માટે અમારા શો રૂમમાં પહોંચા વિનિતિ છે.

પોસ્ટ બોક્સ નં ૨૦૬૫.

Telegrams: Bilfals.

૧૬૮, કાલિઆદેવી શેઠ, મુંબઈ.

મનને પસંદ પાતી

જમવાની

ઉમદા સગવડ.

૧૯૭૭

ટૅન્-કાપખાદેવી શેઠ.

વિજયવાદી સામે,

મુંબઈ, નં. ૨

અમે આંદો તથા સર્વિંદિયાની સીક્ષરઓ કરી આહવાને લલચાવા
માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો ખાત આપી ખુશી કરવા
એજ અમારો હુદાલેખ છે.

ટેલીફોન ૫૨૪૧.

સ્થાપી ૧૮૪૧.

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ હાંડલન-૨.

ભારતવાસીભાઈઓને ખુશ સંદેશો.

આપ ભાઈઓને આજે માત્ર કીધયતે એકંતો હોય તો
અમારું નામ યાદ રાખો.

અમારે હાં તરેકવાર જાતના ખોડયો તથા નાવેલીંગ દેશો નાની મોટી સાહજમાં મળશે.

સ્પેનીશ

અલાકા

કરાખ

અમેરીકન

ખાઝીબનર

ખટાલીઅન

હેન્ડલનર

અખરોટ

કરાની

કાગદી

બદામ

તે શીયામ

કરાની

પીસતા

ચીનાઈ

DEVCHAND WAGJI

PERMIT
Attention For
XMAS
Please Send
Your order
For A
Traveling
CASE
Containing
12 BOXES
Assorted
DRY FRUITS
FOR

નૂતનાસના
તરેકવાર
લેવે અલખરે
વાખાનુમ
મેવાઓના
દેનીઓ
ને નાસરે
દેવચંદ વાગજી
નેત્રીપયતો
૨૬૬-૭૩
મુમ્બાઈ.

Rs 20

DRIED FRUIT M189-93 JUMAMASJID

TELEPHONE MY 5296

TELEGRAMS-MUZELMOT

હલાયચી,

મીસના

ગા-હર,

સ્પેનીશ

અલાકાન,

એનુજરના

ડીનો,

બીગર,

બીગર.

સોલરેક

પીસતા,

બદામ

હમેશાં

તેવાર

મલરી.

શીયાળાની ઠંડી મેસમમાં પાક માટે વસાવ્યા મળશે.

ખાહારગામના એરડસે ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

આપી ફુનીઆમાં જાતના તરેકવાર જાતના સુકા મેવાના
વેચારી અને કચીરાન એજ/દ.

ઠકર દેવચંદ વાગજી મેવાવાળા,

નાં. ૮૬-૯૩ મંગલદાસ કાપડ મારશીટ સામે, પોસ્ટ નં. ૨, મુંબઈ,

ફોન ૧૦૦ વરસણું જીનું બલીતું અને વિશ્વાસુ મથક.

કિશોરમલ

(મીઠાઈને) તને પુછું ત્યારે સલાહ આપવા આવ્યો. (તારાદેવીને) કહે, જોઈ, જાણી એણે તારાપર શું શ્રુત્ય કરવા માંડ્યો છે ? એક-ઈમ કહી દે.

તારાદેવી

કશું નહીં, બાપુ. ખીલકુલ નહીં મર્યામતને. ખાતર આપ મારા વર જોડે લઈશો નહીં !

કિશોરમલ

ત્યારે આ કાગળને આપ મેખાનમેખ સારી જોવા કરે છે ? હું પારે છે કે એ સાર કમ-જન પરિચય.....

તારાદેવી

ના ના. બાપુ ના. (નિશ્વાસ)

કિશોરમલ

અને હું પણ એમ પારે છે, જગમહાર ?

જગમહાર

તારાને એવો ખ્યાલ આવી.....

કિશોરમલ

ખ્યાલ કેવા ! હમણા પુચાસો ! (કાગળ ફોડે છે.)

તારાદેવી

આ શું કહું ? પચડો પચ ખેલવાય ?

કિશોરમલ

તારા સુખ માટે હું કાગળ તો છું પણ ..

જગમહાર

સુખ, કિશોરમલ જરા વિચાર કર તારા જમાઈને કેવું માનું લાગ્યો ? એ તારે માટે શું માનશે ?

કિશોરમલ

અને તેની શી દરાર ? (કાગળ ફોડે છે)

તારાદેવી

વાચશો નહીં બાપુ ! માઠું ગળું કાચવાનું પાપ પડશે, વાચશો ને !

કિશોરમલ

દરે તો હું જરૂર વાચીશ વાચવાનો દંડ ન હોય તો ફરજ છે ! (વાચે છે.) " મારા પ્રાણ " અહા ! દશમકાદો ! વધુ સંકર ! (કાગળને ધા કરે છે મુસામાં)

તારાદેવી

ઓ મરવાન (મૂર્છા ખાય છે.) (કાચપર પડે છે.)

કિશોરમલ

(જગમહારપર મુશ્કેલી કાઢે છે.) આ ઘીર પાપ આ સિદ્ધપારીનું લખ તેજ અને કરવા દીકર છે ! હજી પાછી છે !

જગમહાર

(એને પણ શેષ ચડી છે.) આ તો વડ ચલ. કિશોરમલ.

કિશોરમલ

(રતિજર દોડી ધાપ છે. જગમહારના અનુવાદ અને આગેથી) મેં તારી સલાહ માની ત્યારે ના કેમ ના પાડી ? તે અને એતાળો કેમ નહીં કે આવું મરિખ થશે ?

જગમહાર

એતાળું શી રીતે ? લીલીવાર તો ના પાડો ? પણ બાપુ સારૂં થોડે મદવા દેતા ! રાજ-વશી જમાઈ જોઇતો દેતો કારણ કે બીચારા સામાન્ય જોઈ સાથે તમ જેવા અમીરો કેમ સખે જોડે ? અને વળી જમાઈની સલાહથી માનવાન મેળવું હતું ! એતાળ હું પણ દબે

કિશોરમલ

(મુશ્કેલી કેલાપર કાઢે તો ન સુઝવાથી

કપાળ કહે છે) મારી પજુ દીક ફળેલી ચવા બેઠી છે.

જગમંદર

જવાદે એ વાતને । એ એ તારા બેજાન ચક્ર મીઠ છે.

કિશોરમલ

ઓ પ્રસિ ।

જગમંદર

(તારા પાસે જઈ તેવું માથું જોણામાં લે છે.) બેન તારા, જખી, દીકરી, ઉઠને જરા ને ને ખરી ।

કિશોરમલ

(વખી શ્રુતિમાં) હા બાદીથી તને ચી મખર કે માણું કેમ વળાય ? તે કયાં છેકરાં કેલેપોં દલાં કે તને જાન હોય ? માલ હા । તારાના પગ પાસે બેસી જઈ તેના પર દાય ફેરવે છે.) તારા દીકરી, તારા ઉઠને મા ।

તારાદેવી

(આંખ ઉઘાડી) હૈં નથી. બાપુ મખ- રાસો નહીં એવો કું સેજ યાદી ગઈ હતી.

કિશોરમલ

ધીરી ચા દીકરી ! હું એ દરમજવાનો સંજમે આજેજ તોડી નાખીશ.

તારાદેવી

(સહેજ જુમાએસો સંતાપ યાદ આવે છે.) બરે રે પ્રભુ મેં શા પાપ કર્યાં હશે કે મારા પર આ સીતમ ચુગરે છે. હજુ તો પરજો પૂરા પાંચ માસ પજુ ચવા નથી । બરે એવો પરપમાને બીજેજ દીવસે મારો ત્યાગ કર્યો હશે ! મારા જુગપારામાંથી નીકળ્યા એ સીપા પેલીની સોડમાં ભરાયા હશે ! એણે મારું હૃદય નહીં પારખ્યું હોય । મારો રુનેદ

એમને એણે પડ્યો ? બરેરે ! મારું શું થશે ? આ વેદના નહીં ખમાવ । આથી પૂણ મોત આપે તો સારું

કિશોરમલ

મોત ? હું તને સારું કહું છું કે તારે મૃત્યું નથી. પછી મારું શું થશે ? હરામ જીવો = (તારા ઉભી થાય છે) કેમ કયાં જાય છે ?

તારાદેવી

હું જરા સુધ જમરા બાપુ મને જવાદો.

કિશોરમલ

હું આવું ? તારું માથું ઘાણું ? જરા સુકાવીશ ?

તારાદેવી

ના બાપુ મને જરા જખેવાદો.

જગમંદર

(આસ્તેથી) જવાદે એને એકલી ? રાવાદે એકાંતમાં દેવું ખાલી થશે ત્યારે ધીરી થશે, (તારા જાય છે.)

કિશોરમલ

ઓ પ્રભુ ! આ કેવું અજુબારું ? (કપાળ કહે છે.)

જગમંદર

ધીરો ચા બાહ આગ ફેં વળવાનું નથી હજી ફેં વજુરનું નથી. દરે આપણી ફરજ છે કે એ લીજુરા પડેલાં આત્માઓને સંકોત કરાવરા.

કિશોરમલ

મારો ઘર્ષ ? હું તે સારી ગેટે બળવીશ અને વખર વિલખે બળવીશ (ખુલ્લામાં ફેંકેલો પત્ર ઉપાડે છે.)

જગમંદર

જરા ચાંત ચા, બાહ, આગ અવિમાર્ધ

કન્હીયાલાલની તીજેરીઓ

અને

સ્ટ્રોંગ રમ્સ

તીજેરીની અંદરના ભાગોમાં કેવી મોકેનીકલ કારીગરી કરવામાં આવવી જોઈએ તે તીજેરીના અંદરના ભાગો ખોલીને જોવાથી જ માલમ પડી શકે અને ત્યાંજ તીજેરીની કીમતી કુશળતાની કીમત થઈ શકે છે.

કીમતી ચોરખામોનો વધી વડે એક હાથ રાખવા કન્હીયાલાલ પેટન્ટ લુક લોકસ વાપરો.

કન્હીયાલાલ મેકર્મનો નવીન ડ્રોક્લસન કમ્પાઉન્ડ મેકર્મ, મગર્મમેન્ટ-ટેવેલપમેન્ટ કીયા દમેન્ટ, ડાલિને, મ્યુનિસીપાલ શીટીઓ, રેલ્વે, રોડ, બેંકો અને ઝવેરીઓમાં ભરોસા પાડ રીને વપરાય છે.

કારખાનું :—હીવાબદ શેઠ, એવેરેશો મીલની બાજુમાં, સીયોગાલી, મુમ્બઈ.
ડુકાન :—તાંબાકાડા પાલકુડી, મુમ્બઈ, રેવિંદ્ર નં ૫૧૬૭.

સર્વ શોખીન મનુષ્ય ગણમાં
આદરમાન પામેલું

સેન્ટ

ઓ
ટો
મો
હી
ની

ઘેર ઘેર પ્રખ્યાત છે. જેણે ચોનાના
ચાર ચાર ચારે કોણેસરેલીના કડ-
પણવધી પ્રાપ્ત કર્યા છે. જેની સુગંધી
ચળેલી અને બટમોગરાંનાં તાળાં
પ્રયોગે અગિમાન ધરાવે છે.

કી. રૂ. ૨. ૦૦, ૦૦.

મોહીની એજન્સી,

જુભામસહ-મુંબઈ.

મધુરાં સેન્ટની શોધમાં

આરે હું હંમેશાં હતથો ત્યારે મારી
લેબોરેટરીના વેત્તાનો પણ મત મળ્યો
અને હું સક્સેસ (ફતેહ) પ્રાપ્તો.

મોટે સેન્ટ

સ
ક
સે
સ
ઓફ
ઇ
ડી
આ

એ નામ મધુર કે જેણે પોતાની મોહી
મધુરી સુવાસથી ઇન્ડિયા ને છેક સુરોષ
ગાને અમેરીકા સુધી પણ પ્રસિદ્ધિમાં
સુકેલ છે. કેવડાની સુગંધ કડવી હોય
તોજ સક્સેસની સુગંધમાં સીકારસ હોય.

આ. ૧ રૂ. ૨૦૦, ૧૦૦.

મોહીની એજન્સી,

જુભા મસહ-મુંબઈ.

પગપું બરીય તો હાનિ થશે ! જુદીથી મહ
દોઝથી નહીં આવે ! (હાંમનકુમાર આવે છે)
(આમ તેમ શેષે છે)

કિશોરમલ

કેમ કુમાર સાહેબ, આપે કે શેષો છો,
વારું !

હાંમનકુમાર

હાજી, એક મારો કામળ

કિશોરમલ

કેમો પરીખા મેગમનો ? શેષનાની જરૂર
નથી. કામળ મારા ખોરસામ છે.

હાંમનકુમાર

(વાળુખ) તમે ખેલ્યો તો નથી ને ?

કિશોરમલ

હાજી, નામુદિને ખેલ્યો અને વાંચ્યો જણ્યો.

હાંમનકુમાર

વાંચ્યો ? મારો ખાનગી પત્ર વાંચ્યો ?
અખર છે બાલુ સાહેબ કે પારકો પત્ર વાંચ્યો એ
તો હવેકા નીચ માણસોનું કામ છે. હનામત હા-
ની રીત છે.

જગમંદર

કુમાર ! કિશોર ? સભાગો

કિશોરમલ

આ વજ્રમાં એજ હરામજારો છે ! અને
તે આ કુમાર સાહેબ !

હાંમનકુમાર

‘રહેવા દો’ મારી નુખાઈની અખર તમે એવી
તરેહ મેળવી છે કે તમે તેમા સામીલ થઈ
મને વચનપ્રકાર કરવાનો હક કુખાવી દીધો
છે ખાન સાખલો, તુમાખી તવગરો, કે
તમારી તીજોરીનાં તાજાં કરતાં જણ્યુ આ

કામળનું સીલ ખોલ્યું મુરકેક છે કારણ કે તે
તમને ખોલના તમારા પેતાના ટેક, શીવાય
કોઈ અટકાવી શકે નહીં.

જગમંદર

(કિશોરને આરતે) જોયું !

કિશોરમલ

હવે તો અર્થકિ ? કિશોરનું કામ નજર
આવું જોયો બાપ કામગીરી ખીએ ? પછુ મારે
અવાજ આપવાની જરૂર નથી કોઈ પાસે
કોઈ રજી થશે.

જગમંદર

કોઈ ?

કિશોરમલ

હા. કોઈ, અસાલન ! અસાલન ! કુમાર
સાહેબ તમે એમ મારો છો કે આપની રાજ-
વશી રંડીપાછ અમારા રક કુળમા હાખલ
કરી તમે તેને શીમાવના કરો ? શોક મારી
મારી રીઝીને ઘણુમારના કરો ? કે તો મારો
કે તમારી ફરેલી પુરી કરે !

હાંમનકુમાર

(વાળુખ) મારી ફરેલી ? અસાલતમા ?
અને ત્યાં આ પત્ર તમે મહોર વચાવ્યો ?

કિશોરમલ

ખેલાસ

જગમંદર

તું હાથમેલ ખન્યો છે કે શુ. કિશોર ?
મારી ફરેલી.

હાંમનકુમાર

તમને ખ્યાલ આવે છે બાલુ સાહેબ કે
મારી ફરેલીમાં એક નિયમાર ઓરત ખા-
નાય થશે.

કિશોરમલ

બદનામ ? એ બદનામ રહીને બદનામની પરવા ?

હીંમતકુમાર

પણ બાપુ સાહેબ.....

કિશોરમલ

‘ રાંડે મારી દીકરી પર શોક થઈ એમવાનો સોદો કર્યો તેમાં શરમ ન આવી કે હું દલે એના પર દયા કરું અને તમને પોતાને આટલું પણ ભોક્ષતાં સાબ થતી નથી ? મારી દીકરીમાં પાંક શે છે ? કોઈ તો ગતાવે ? કેમી નમણી, ગમણી, બજેલી મણેલી ડાહી, ડમરી, રૂઢી રુપાણી ! કેમ જાય.

જગમંદર

જરા પીરજ પર રાંત યાચો બને જણ અને.....

કિશોરમલ

તું છું સમજે કે હું કેટલો કણ રાણ છું તારી કે એ દીકરી છે કે તારું કાળજી બળે ? મારું આલતું હોવ ને...પણ સુભાગ્યે દણ હું દમણાજ નાનાબાઈ સોલીસીરને ત્યાં જઈશું.

હીંમતકુમાર

(દલે ખરેખર ગભરાટમાં) એક દિવસ તો સપુરી પડેલો કિશોરમલ ! વિચાર કરવાની વાટ શુઓ તો ખરા !

કિશોરમલ

વિચાર દલે શે કરવાનો છે ? મેં જણ વિચાર્યું છે.

હીંમતકુમાર

(જીંબે આછછ કરતો.) તમારુ બાઈ બંધેને અટકાવે, દો.

જગમંદર

આવ એને યોગ્યખતા નથી. કુમાર સાહેબ !

હીંમતકુમાર

(કિશોરને) યાદ રાખજો કિશોરમલ ! કે એ ચોરતને બચાવવા ખાતર મારે આલે તે કરતું પડશે. યાદ રાખજો કે આ બધાનું જોખમ મારે રાર છે.

કિશોરમલ

હું તે સારી રીતે સમજું છું.

હીંમતકુમાર

પણ તમે નથી જાણતા કે નિરાશાનો મારો હું કેટલું કરવા તૈયાર થઈ જાઉં.

કિશોરમલ

તમે શું મને મદદી આપવા લાગ્યા છો ?

હીંમતકુમાર

હા. મમજી ધમજી આપીશો અને એ કાગલ અદાથી હું આપને બદાર પગ ચોસવા દેવાનો નથી ત્યાં લગણ.

કિશોરમલ

મારા પર જમરજમરી ? બોલાવું મારે બેવાનો !

હીંમતકુમાર

(દાઢમાં દાઢ પછડે છે.) આસેરા, હું મેલો જણ છું (કિશોરને યુગ : આછછ) પણ જરા મારી વિનંતિ રાંબજો તો ખરા ! તમે કેં જલે ખરાજ રચવાવના નથી. માવ ચુસ્કમાં, દીલગીરીમાં તમને આખ કરવાનું મન યાવ છે !

કિશોરમલ

દીલગીરી સારા માણસને ઇજાતી છે. રાવ પણ.

સોના ચાંદી તથા ઝવેરાતના દાગીનાના
પ્રખ્યાત વેપારી

સોના

નરોત્તમદાસ ભાઉ

ટેલેફોન—
શામ મેમન શ્રીક,
મુંબઈ.

ઝવેરી

૨૫૫

પ્રીય દુકાન—
મુતારે ચાંદી
મુંબઈ.

અમારે ત્યાં પ્રેઝન્ટ આપવા લાયક
સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ
મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે

અને

બહારગામના ઓર્ડર પર પુરતી દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે.

બાદશાહી સેન્ટ

ઓટો દીલ બહાર

(રજીસ્ટર્ડ)

ચલેલી, મોગરો, જુદાં વગેરે ઉત્તમ પ્રકારનાં ફુલોની સુગંધીનું બુનાવવામાં આવ્યું છે. કપડાં અથવા રમણ હિપર લગાડતાંની આથે દીલને પ્રકુલિત કરનારી સુમધે આસપાસ ફેલાઈ રહે છે. આ કારણુને લીધે સારે અવસરે, આંગણિક પ્રસંગે, મંદિર જાતી વખતે સુગંધનો આસપાસની કયા કુદ સુગંધિત બુનાવવા મુદે ઓટો દીલ બહાર વાપરે છે. તમે પણ આ બાદશાહી અમર વાપરો.

ફીમલ અડધા આઉસની
બાટલી રૂ. ૨-૦-૦
" એક કુમની
બાટલી રૂ. ૦-૧૨-૦
" અડધા કુમની
બાટલી રૂ. ૦-૮-૦
બદરગામથી મંગાવનારને
વી. પી. ખર્ચ ૦-૪-૦
જુદા પડશે.

વમારા નગરીના ફાળદારે ખાસેથી ખરીદીને જમતે ઓટો દીલ બહાર નામ વાંચીને સીલબધ બાટલી ખરીદશે. નહીં તો અવધુર આપી રહેશે.

સેલ્સ એજન્ટ:

ધી એંગલો ઇન્ડીયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

૧૪૫, જુમા મસજદ મુઅમ.

હીંમતકુમાર

આવ, મામ, આવ. મારી મૂર્ખાઈનાં પરિ-
ણામ ! પરીબદે હું જે કલાક સુધી ત્યાં ન
ગયો એટલે અહીં પત્ર લખ્યો અને તે મારા
સસરાને હાથ ચડ્યો ; આ બળમાં મારું
આત્મ બલિધિ નિર્ભાગ્ય થઈ રહ્યું છે. એ
જવાબ લાવશે ?

દેવીસિંહ

પણ તું આ શું બકે છે ? હું તો કે સમ-
જતો નથી.

હીંમતકુમાર

આજ સવારે મારો સસરા જે આગળી
ફરેતો હતો તે તને માફ છે ?

દેવીસિંહ

હાસ્તો !

હીંમતકુમાર

કાંઈ તને કહે કે મેં તે કબુલ કરી તો ?

દેવીસિંહ

તો હું કહું કે કહેનાર મૂર્ખ છે, એ અ-
સમ્યક છે.

હીંમતકુમાર

હતાં પણ સત્ય છે.

દેવીસિંહ

શું કહે છે ? તે કબુલ કર્યું.

હીંમતકુમાર

બીજો હજાર નહોતો સસરાજી પરીબદેનો
પત્ર વાંચી ધમકી આપી મયા કે મારી
ન્યાયાસન પાસે જાહેર ફરિયાદ કરવામાં આવશે;
અને તે અટકાવવા માટે મારે જોની દરેક
સરત મંજૂર કરવી પડી.

દેવીસિંહ

(ગમગીન) અરેરે ! બાઈ તું કેવા . ખત
કામાં પડ્યો છે !

હીંમતકુમાર

ભગવાન એને રસ્તો બતાવે અને કમલ-
સિંહ જો અને આજ દર દરે તો મારું
રજું એવું !

દેવીસિંહ

એ લગશે છોડી દે, બાઈ આપઘાતનું
પાતક રહેશે પણ તમાર ઘણું ગયો ! તને
હજી ૨૫ વર્ષ પણ થયાં નથી ! જીવનની
માત્ર શરૂઆત છે !

હીંમતકુમાર

મારું જીવન જીવ મળી . મર્યું ! મારો
સસરા મારા અપરાધિય ભગામ હાથ ધરી
અને મને તેવા તાળના પ્રહાર કરે વોપજી
હું ના છંદાજી ! મારી જાન આ વાત જાણ
થતાં તેને મેં હાથે કરી કાળજીનો કારી થા
આપો એટલે અમારા કૃપાળુઓએ અવ-
સાન. હું તો હવે આ જીવનથી મોત એવ
માતું છું ! મારી મૂર્ખાઈ અને બહાસની
જીતી યોગે પહોંચ્યા છું કે જ્યાં સહુજીય અને
કે પ્રાપ્ત નથી. નદી સ્વતંત્રતા, નદી સ્નેહ,
નદી સન્માન, લોકત્વ કે મારો આમાનિત્તલ
અરેરે !

દેવીસિંહ

જરા હીંમત રાખ ! બાઈ ! આટલામાં
કેમ નાસીપાસ થાય છે ?

હીંમતકુમાર

(દુસ્સામી) તારું કહેતું વ્યાજબી છે, આ
તો હું કાચતું કામ કરું છું, રાજપુતને તો
જીવન કરતાં પણ કીર્તિ વધારી માટે....
(ગાલવા માટે છે.)

વાણી સીરનામું — "શૈક્ષિક"

મુંબઈ.

અગસ્ટ ૧૯૧૮

સાત્તાકુંઝ.

ખાઓ

અને

ખવાડે

દેક કાતુમાં શરીરમાં

નવજીવન આણુનાર

મનને દેક આત્મ શુનિ આપનાર

કામી દેશી વચાણુથી મનમનો

અમારો શૈક્ષીતરોષ આદીસનો

શૈક્ષિક પાક

શુજરાતનું ઔદ્ય વધણું દેશ તે પહેલાં

તબને સમગ્ર બનાવે

વિજ્ઞાપની વચો તબમાં તે હવે વિજ્ઞાપની દોનીકને ત્યાગી

તમાગ દેશને અનુકૂળ આ દેશની આમોહવાને માકકની દેશી દવાનોનું શેવન કરે

શૈક્ષિત શૈક્ષિક ઔદીસ,

૩૯-૨-૮૪, કાવવાડેરી રોડ, મુંબઈ.

રહેવાની

સાધે

જમવાની

ઉત્તમ

સંગવડ.

રાષ્ટ્રીય

હાઈ લાઈ

જીવેરી

બેનરાન

દે-

સેંડાઈરેક

દેડ,

મુંબઈ, ૪.

રેલ્વે પાકો.

ગ્રે ૧ ની કામન

આવમ પાક ૨ ૮ ૦

બદામ પાક ૨ ૦ ૦

કેમર પાક ૩ ૦ ૦

પાણી જીવન ૨ ૮ ૦

મકરંદજ સાકુતી.

(સકિતની ગોળીઆ)

સેન, માળી, ગ્રામ, કસુરી

પાણીની નાખી બનાવેલી આ

સાકુતી રાષ્ટ્રીય ગ્રામલોકી સકિત

આપી સકિત કાળી કાન બનાવે છે

૧૩ મે ૪૦ ના ર ૧૦ ૦ ૦

પાણીક બરમો.

તે ૨ ની કામન

આમકામન ન. ૧ ૪૦૦ ૦

લેંદ લામ ૪ ૦ ૦

બમ બમ ૪ ૦ ૦

પુણ્યુરોહવરસ ૧૦૦ ૦

મુંબઈ ગ્રામ ૪ ૦ ૦

બિંબા કેમીકલ વર્કસ—બિંબા સીક પ્રવાહ નં ૨

ગુજરાતના

સ્થાનિક દેશાવર તેમજ બહારગામના એજન્ટો

મુંબઈ: આદ્યત્ત મામુજી ૧૫૩, જ્વેલર રીટ. •
 હાઈવન જુક, કીચો, મેડીક રીટ.
 એન. એમ. ત્રીપાઠી, પ્રીન્સેસ રીટ.
 સી. દીપ્તિલાલની કુંવની, પ્રીન્સેસ રીટ.
 એમ. બંકારે, ગીરગામ એક રીટ.
 મુજરાત રોડર્સ, ગીરગામ એક રીટ.
 રા. ગોરધનભટ્ટ પટેલ, કલુતરખાંડા બુલેયર.

દક્ષીણ આફ્રિકા: મી. ઇ. એમ. ટેકસન, પો. બો. ૪૮૦, નં. ૧૦૫, રીટ રીટ, કર્મણ.

કર્ણાટી: કર્ણાટી જુક રોડ, ગેવીયર રીટ.

ચુરત: નરસિંહ કુંવની, કલુપીટ.

ભાવનગર: રા. જેડાલાલ કલ્યાણજી, નાનાલાની રીટ.

છેલ્લા ગજુ રથેલાના સર્વ માલકોને દર માસે એજન્ટો મારફત નફા મળશે.

“વ્યવસ્થાપક ‘ગુજરાત.’”

TANOUR POLISHED

સ્વદેશી

પાલીસ લાટીઓ (સરોદ તથા કાળી)

મોટા મહેલો તથા બંગલાઓની શોભા વધારનાર, પાલીસ લાટીઓ, સીડીના ટપા, બાલ્કનિયો, ખાણીઓનાં વીંચેરે દરેક સાજાંનાં તૈયાર મેલ્સ બજારમાં અને ડીઝાઇનથી મેળવવાં હોય તો મળે અગર કાળો:

આદર. જીવરાજ કુંવર,

ટેકાલું-દક્ષ રોડ, દુધાન નં. ૧૫, મુંબઈ નં. ૪.

ઇલેક્ટ્રીક

ઇલેક્ટ્રીક

ઇલેક્ટ્રીક

તો દરેક જાતના સામાન નીચેનાં ટેકાએ લખે, અથવા મને યજ્ઞોજી
 હાંદાવતે ‘ગલશે’.

અખાસભાઈ તાજભાઈ,

હુદાર ચાલ, મુંબઈ ૨.

દેવીસિંહ

અરે પણ ક્યા ચાલ્યો ? શું કરવા પાડે ?

હીંમતકુમાર

મારી જગ્યાએ હોવા તો તું જ કરે તે

દેવીસિંહ

નહીં બાઈ જરા

હીંમતકુમાર

જમ મુપકર, તું મારો આતરિક વિચાર
સમજ મર્યો એજ બનાવે છે કે તું એમા
સમજ છે જો પેલા લોકો આવે છે

(કિશોરમય અને જગમહરનામની વચ્ચે
ખદામટે આગળ તારાદેવી આવે છે.)

તારાદેવી

નહીં પિતાજી હવે નહીં મારે કુમાર જોડે
હવે કશો સંબંધ રહેના નથી.

જગમહર

આનો એન બાલુકાનું કહેવાય તારે બાલુકું
નથી.

કિશોરમય

અને હું તને કહું છું ને કે એ કે પણ
હવે, હરજોને મેજવા તમાર છે પેલી સંકોને
જગમહર કદી ન જોવાની પ્રતિજ્ઞા કરેડ ?
તારે મારે જીવન અર્પણ કરવા કહ્યું છે.
પણી છું ?

તારાદેવી

આ જગમહર-મારે મારે સખ એવી વસ્તુ
નં નથી. જો કુમાર મને પોતાની મેજ રહે-
આજે આજવા ન શીખ્યા તો હું તને જોગ
મર્યો છે, પિતાજી, કે તને પાડેલી વધથી
શરણી અને આજીવી ?

કિશોરમય

(કુમારને) કે તો આનો જગમ આપો,
કુમાર !

તારાદેવી

જગમ આપવા જેવું કે રહ્યું નથી. કુમાર
સાહેબે કે રાખ્યું નથી એમની પ્રતિજ્ઞાએમા.
અને હવે સકરણ અવિશ્વાસ છે તે એમને
સારી પેટે ખબર છે. આમારો મળધ એમણે
તોડીએ એટલે હવે આપે પલ્લવર તાહિતજન
જનના એ પશુ સમજે છે કાપડેસર પ્રેરેકને
જે હક હોય તેજ માત્ર અપાવવા કરવાનું
હવે આજી રહ્યું છે (અનિત દુકલા એના
અવાજમા જણાય છે) મારે હવે કાપડેસર
જુદા થતુ છે મને એ પત્ર આપો પિતાજી
એ પત્ર હવે મારોજ એકલા દુઃખ એના પર
હક પસવુ છું આપો મને !

કિશોરમય

પણ, ઠીકરી, વિચાર કર ! ફોલોનો ખ્યાલ
કર !

તારાદેવી

ફોલો યુનેદમારની ! મારે શી નરવા
(નદમ કુખી)

જગમહર

પેડીનો જગમારો જગમહર એ પણ વિચારો
તારાદેવી

એણે મારો જગમારો જગમારો તેવું છું ?
મારા પશુને મારા હાથમાથી છીનવી લેના
જા ન આવી ? (અરજામા) આપો એકામ
એ જ મને, પિતાજી ! હવે હું ઠીકરી તરીકે
એવી આજ નથી કરતી પણ રાજી તરીકે
શરમનું છું કે મારો કામગીર મને હવાને કરો !

કિશોરમય

આ રોડ (કામગીરને છે.) પણ અજા

હવે ધીરજ ધર ! હું તને કહું છું કે એણે
કષ્ટમ કયું છે અને હું કાલેજ એને પ્રધાન
અનામના યુક્તિ કરીશ.....

તારાદેવી

જાણજી બંધ કરો. (કુમારને) મારું વેર
મારા હાથમાં છે. (કામળ બતાવે છે.) તે હવે
છેડ્યા નહીં સકે ! તમારી રજાતને અમાવવા
તમે તમારું માનમાં કરવા વેપાર થઈ તમે
કહેતા બેઠામાંની અંગેજ સરકારની એવા
મંદે મંદે થાઓ છો ! હું તમને એ સારંથી
હમણી નીચતાથી છોડાવું છું ! આ રહો
તમારો પત્ર ! (કામળ ફાડી, કુકડે કુકડા કરી
કુમારને આપી દે છે.)

કિશોરમહલ

આરે, આરે હું આ શું પુરાવો રહ કરે છે !

તારાદેવી

નાથ મારું પત્નીવન કહે છું.

વચનમંદર

(તેને પીડવર હાથ મારી) સાગ્રાસ. જેની ટ

દેવીસિંહુ

રજાવાણી જાઓ દોષ તે આપી. વધારે
શું કરે ?

મદીમંતકુમાર

રાણીજી. હું તમને કેમ સમજાવું ? અભિ-
માની અમાનમાં એમ સમજતો હતો કે તમને
પરજીતાં હું પ્રદક્ષિણ જાઓ ! પણ મારું કુળ-
મારવ મારું જાતિઅભિમાન મારા કરતાં
તમને રખાવે સારી રીતે જાળવતાં આવડે છે !
આજ એક દિવસમાં બે વાર તમે મો... ..
આપા જામાસા જાવ છું તમને અખંડ
રોદથી.....

તારાદેવી

જાત કરો, હાંમતકુમાર ! હું મને વિધવા
થઈ મારું છું ! (જગમંદરનો હાથ વળી લાવે)

(ટુકડા) ..

સમાપ્ત

વાંચો

અને

વંચાઓ.

હીંદુસ્થાન અને પદ્મસના વેપારીઓને સમગ્ર આજે અમેએ એજમ્સી
ખાતું ચાલુ કર્યું છે.

દરેક અજરોનો બહોળો અનુભવ ધરાવીએ છીએ. સતોસકારક ને કીશવતે
માત્ર દરેક અંદરે ચડાવી આપીએ છીએ. એક વખત જોરડર મોકલી
ખાતરી કરો. લખો અમર્યા મતો.

અહમદ મમુજી

૧૫૩, જાંજીરે સ્ટ્રીટ

મુંબઈ, ૩.

ટેલીગ્રાફ એજન્સી.

KATHORWALA

BOMBAY.

(૧)

ભેખ

રા વિજયરાય કલ્યાણરાય

બી એ ઉપમતી સાહિત્ય મંચ

સાહિત્ય પ્રવેશિકા: એટલે યુવતી બાળસાહિત્યના ઇતિહાસમાં પ્રવેશ કરાવનાર લઘુ મંથ. ભેખક રા. લીમલપાત્ર મણિરાઈ અંબરીયા, પ્રગણક, 'મેમ્બર' વિષાળીની કંપની મુલ્ય રૂ. ૨-૪-૦.

મેમ્બર ૧૯૪૧ થી ૧૯૭૦ તે એક પેઢી દરમિયાન રચાયેલા આપણા સાહિત્યના બહુ સ્વાભાવિક રીતે સુપરિત સીમાબિન્દ અઘાળા છે. રા. નરસિંહરાવનો 'એડવોકેટ' પીએમો 'નવધે' 'કુસુમમાળા' તથા 'અરવિન્દ' ને પ્રાચીન કાળ વિમાસિત એ લાક્ષણિક કૃતિઓથી આરંભાયેલો મુગ 'સ્મરણમંદિતા', 'માનો' 'સ્વર્ગ' તથા 'જવા અને જવંત' એ મધ્યકાલે પેલાનું એકલમ ને આદરમ અર્પણ માંતરે કરીને ૧૯૭૦ને સુધારે જીવનગીતા મેંડલ તથા માનો જણાવ છે. તે પેઢી દરમિયાન મધ્યકાલે 'પ્રાચીન' કૃતિઓનાં નોંધવાત્તેમ પ્રવેશન કરીને નર્મદદાસપત્ર જેવે નોંધવતેતકાએ આરંભેલું રાજ આપુ રાખ્યું બધે ને પ્રવેશમાં વિશિષ્ટ

પ્રવેશ કરી, ન્યુપાલિ અને એડવોકેટીની રમતર મર્ચાઓમાં વિશેષ ઉત્ક્રાંતિ બને આગ્રહ પ્રાપ્ત્યો અને અમૂલ્યમાંથી કાળાનરે દારા તથા બાળ સાપ્તેથી બાળને કેળવવાના પ્રયાસ કર્યા. આ પ્રવેશિએને પરિણામે ઘણી ઉપયોગી સામગ્રી એકમ થઈ અને સાહિત્યના કાલકાળ જીવનનું મધુ પાણી મમસાદિત્ય પ્રવેનું મુગવાસીઓનું દરિયમંદ, બધું અંમે અમલગુનાજ, કેર પરિમિત અને એકવિધ થઈ મધુ સુદિસક્રિત અને કલ્પના અમુક સુનિવર્જિત સેવમોલ ઉઠરવા સાચી એટલે સાચામાં 'સારી' નવપક્ષા પછુ પુરાણ મહાને પાત્ર બની, સારામાં સાસ નાદરો. 'પણ નેમિક અઘરવ' કે વિષવાવિચારોને ઉપદેશ આપીને અઘાળા, સાતમા સારી કવિતાઓ પછુ સ્વાનુભવરસિકતાના ઉદ્યમોથી વધુ પ્રવેશિ કરી રાષ્ટ્રી નદી, સાહિત્યકૃતિઓના આરંભના મનરવત્તવ નરક પ્રમાણમાં એટલું લાગુ દોરાયુ. તેને અમલગ પછુ, રમદરિ કરતાં, પાંચિત્તરિએ વધુ સ્વેદ રમસરિતા નદી સખી, પછુ તેને

વહેવાના આરા ઉંચા મજાનુત ને અડમ હતા. તેનાં વહેણુ અરખસિત રહેતાં પણ વર્ષા કરતાં શિશિરની મરિતાના ગુણો તેમાં વધુ હતા. આવું પરિણામ અનિવાર્ય હતું કેમકે તે પાખતમાં જીવન પણ શતુંખતે રૂચિમ ને સ્વચલવાન હતું.

‘સાહિત્ય પ્રવેશિકા’ એક દૃષ્ટિએ તે અસ્ત પામતા યુગનું અંતિમ ફિરણ છે; બીજી દૃષ્ટિએ, તે યુગનાં અનુપમ ગાંભીર્ય ને પ્રાદ સાક્ષરતાનો નિર્બંધ પ્રતિસબ્દ છે.

પુસ્તકની આપકલના આદ્ય અજવારી-ગોના મુખથી નિરાશાના ઉગાર કઢાવે છે, તેની અનોકિય અપૂર્વતા સાહિત્યમાં પ્રવેશ વાંચનાર વિદ્યાર્થીને મુઠાવે છે, તેના અનાકરંક સેખનપદ્ધતિ મુશિક્ષિત સાધારણ વાચકને તેનાથી વિમુખ રાખે છે. પ્રવેશિકામાં તે કદી પણ ન જોઈએ તેવી આ મંબીર ખાખીઓ છતાં, પ્રતિષ્ઠિત ને ઉત્સાહી સાહિત્યસેવકને હાથે તે મુનિપ્રાપ્ત્યક લખાણ હોવાથી તેમજ ‘પ્રથમ પ્રયાસ’ તરીકે તે કેવળ વિરોધવર્તી રીત કરતાં સૂચનાત્મક અર્થાની વધુ આંતે અધિકારી હોવાથી, તેનું કૈં રવિચત્તર અપમેહન આહી કરીશું.

હતિહાસકાર જે યુગના સાહિત્યનું નિરૂપણ કરવા ઇચ્છે તેનો અજ્ઞાસ તે જેમ વધુ વધુ કરતો જાય, તેમ તેમ તે યુગનું વિચિત્ર વાતાવરણ તેના ચિત્રમાં અને કલ્પનામાં જલમ્લું જાય છે અને તેની કૃતિમાં ઘડતે રૂપે અપુતરે છે. આની રીતની કન્યાની તન્મયતા પ્રવેશિકામાં નથી. વીસમી સદી વીસમી દે અને બામણ કે નર્મદ જે સામાજિક આર્થિક અને રાજકીય પરિસ્થિતિમાં જન્મ્યા ને પોષાયા તેનો પ્રાચકની કલ્પનાને કૈંક પણ અનુભવ કઠાવે તેનું જીવન-

જ્ઞાન કે અંશપિરેચન એક પણ નથી. હંતકથાઓ કે અપાર્થિય પ્રસંગોના રૂપેરી પુરુષમયી છવાયતાં છતાં, આખા ભક્ત ને નરસિંહ મહેતાનાં જીવન એકેક અદ્ભુતરસિક કાવ્ય છે. રા. અંબરીઆ જેવા રસિક આદિત્ય ગેશી એ કાવ્યો વાંચી શક્યા નથી એમ તો શી રીતે મનાય ? તેથી, કાવ્યમયના મંબીર અને વીરવશીલ સાહિત્ય પ્રવેશિકામાં અરથાને છે એવી દૈંક તેમની માન્યતા હશે એમ કહી લેવું પડે છે. બાદ્ય રાધૂના સાહિત્યનો પ્રવાહ કોઈ સર્વથા સ્વનંત્ર ને સંક્રમિત પ્રભુત્તિમાં વહી શકતો હોય તેવી રીતે તેનો હતિહાસ લખવાની રીતના ઉપસંગે સાહિત્યના અભ્યાસ ને શુદ્ધ અને આકર્ષણરહિત બનાવવા નાટે મોટે યોરે જવાબદાર છે એ સત્ય તો કંતાને પોતાને પણ અવગેહ, અને સ્વીકાર્ય હશે એમ આશા છે.

સાહિત્યના હતિહાસોમાં અમુક ક્રમાનુસાર મમયના વિભાગો કરીને પ્રત્યેક યુગને એકેક નામ આપવાની પ્રથા પડી છે. પ્રજના જીવનનો આધાર—અને તેથી તેના સાહિત્યવિકાસનો પણ—સાસનપદ્ધતિ ને સામાજિક પરિસ્થિતિ પર રહે છે તેથી ઘણી વાર રાજકર્તાના નામ પરથી યુગને નામ આપવું રાજકર્તાનું ને વાસ્તવિક થઈ પડે છે—‘એતીઝાએષન એજ’, ‘કેરોલીન પોએટ્સ’, ‘એજ ઓફ કરીન. એન’, ‘મીડ-વીક્ટરીઅન નોવેલીસ્ટ્સ’ એ રીતે. આપણા હતિહાસનું કાંધત બહુ ચોક્કસ થઈ છે એટલે હમણાં ઉપલી રીત સ્વીકારવાનું જરાજર ઠીક પડે નહીં એમ લાગે છે, એ કે સ્વ. ગોવર્ધનરામ, રા. કેશવરામ કૃષ્ણ તથા રા. ઝરેરીએ તો રાજકીય હતિહાસ ને પ્રકાશીત પોતપોતાની રૂપેરખા દોરી છે. રા. અંબરીઆ જુદી પદ્ધતિ અંગીકાર કરે

છે. તેમણે એક મરખા ધોરણે યુગોને
વહેંચ્યા નથી પણ અકિનઓના નામ તેમ
‘યુગનાં પ્રખ્યાત લક્ષણ પરથી’ ‘નરસિંહ યુગ’
‘ત્રેમાનંદ યુગ’ ‘મદ યુગ’ ‘અગ્નિ યુગ’
એ પ્રકારના નામ આપ્યા છે. દરે નામ
વર્તેઆટે અંગે નીકાવાત છે પણ અહીં
એકજ દૃષ્ટાંતથી આ યીનિ તપાનીયું.

યુગપ્રવર્તક—૩, સુ અન્વરીઆ કહી છે
તેમ, ‘યુગાધિપતિ’—એ પ્રકારનો નબરે
પેતાના સત્ત્વ મહાજીઓને નિમ્નેજ કરે તેવા
પ્રત્યક્ષ આદ્યકાર—રીકાપીઅર ક, પેતાનુજ
મડલ જમારી તે હારા પેતાની બાપનાઓને
દેનીઆ પ્રચાર કરનાર—ત્રેમાનંદ કે ડા જોન્સન
મણ નરસિંહ મહેતા કે નાકરના યુગો મન્નવામાં
તો કાચિયમુખી થાય છે. મીગ ને જુવાણ
નરસિંહ મહેતાના મમમલીન દવા એ હાલકાસ-
કમની લડીકા છે; પણ એ વર્ણનો અભ્યાસ
વધુ થાય તેમ તેમ જાણીએ—પ્રવૃત્તિમા પ્રવેશક
ને તો દમણી પણ અમર હોવી એવેએ-
નરસિંહે મીરાંઆપણને નિમ્નેજ કર્યા નથી
તેમ તેમને પ્રવચ્ચ કે પરાણ રીતે સિલ્પ પણ
ખનાવ્ય નહોતા પ્રવેકની વિશિષ્ટતા ને અકિનત
જુગ પડી આવે છે, એટલે અકરવાઈથી એક
જાળનામાં જરમેપાને એકજ જગ નીચે
લાડી મુકવાનો રીવાજ ફરિમ ને
સહેરે પ્રચારપદ બને છે. યુગના ખાત
નોપવાનેગ લક્ષણ ન હોય ત્યારે હાલકાસને
ગીજ રીતે અર્થક સાધને પણ હરિઓની
નીરનીગુની અર્થજ સ્વાભાવિક છે. વળી,
ઉપસાગત ‘યુગ’ની એક વધુ દક્ષિત રચના
એ રીતે થઈ શકે કે નરસિંહ ને મીરાં વીરો
સ્વતંત્ર પ્રકરણોમાં નિર્ણય કરીને ‘આપણું

યુગ’ એ નામ આપણુ પદનાજ ને નાકરના
સમયને આપણુ આપણને મોલી પ્રતેની
આજીવી દરિએ તેમજ જાવાણની મળજ અમર
નાકર પર હળી એ કાલે આ યુગોજના
વધુ સાર્ય થશે ઉપરાંત, આ મુદ્દા પર અહીં
ખાત જાર એવા માટે મુકો છે કે હરિઓનું
યુગવાર વર્ગીકરણ પો ૫ રીતે કરવામાં મુકેવી
પડે નહીં આપણા મનોપનશાસ્ત્રની અવગ્યા
કે તેવે વખતે યુગો પાડના પહેલા વધુ પરીણ
તથા ચિંતન આવશ્યક છે.

સાહકસના દનિકામમાં સમકાળીન
માલિકાનેનું કાલ વિચારતું કે નહીં એ
પ્રશ્ન અર્થસ્પષ્ટ છે એ પ્રશ્નને નિર્ણય
કરવાનો આજાર બહુ અરી હાલકામકતા
અકિનત પર રહે છે. મમમલીનો પ્રવેશ
સુગ દેવથી તે જેટલે અરી મુખ રહી શકે,
જાણ તેજગતનાથી અન્વવાની કે નવપ્રતિભા
એટલે જગતથી વર્તવાની મામાન્ય જનને સદજ
જનિને તે જેટલે અરી વશ થાય નહીં, તેમજ
અમે તેની સાદિઅપરીક્ષા અર્થગામી અને
અવધોરિત નીપડે તોપણ ને તપામાં તપા
લેખોમાં સુધીએ ‘હાલકામ’ આપવાને બહો,
જેમની ધાત્રીપરી અમર દેશના માલિક-
જીવન પર મરં કાલ મારે પડી મુકો દોષ
તેવા લેખોની અર્થ કરે તેમાં કે
બાકુ નથી આ દરિથી જેવાં
સુ અન્વરીઆએ ૧૯૭૦ સુધીની સમય
ફરેજા અવેપાને ત્યાર પછીની પ્રગતિનું
માત્ર વિશાલસન ‘કુ’ હોત તો તે રીત વધુ
સ્વાભાવિક ને ઓઝી રીકાવાત બનત એમ
પ્રવેશિકા રીંગના કેટલાક અભિપ્રાય જાણનારને
લાખા વિચાર રહેતું મથી.

* જાણનું પદમાં તથા દરામરકમમાં નરસિંહ અન્વવાળે છે પણ જાણનું દુનિએના પ્રકારની વિવિધતા
તથા પ્રમાણની નિયુક્તા બનાવત દેવા, દેવતા એ અવગણેએ આજ મહત્વ આપવાની અકર અણતી નથી.

પ્રવેશપાથીના લેખકમાં જોઈએ તેવી શિષ્યાત્મક ને સચોટ શૈલી કરતાં વાપરી શકતા હોય તે એક મહત્વના ગુણનો ઉમેરો મંચિકામાં સ્વયંમેવ થઈ જાય. તેમજ ગુજરાતી એ વિદેશી તરફનાં વિચિત્ર મિશ્રણ જેવું લાગે છે. હમણાંના સુસિક્ષિત લેખકો લખે છે તેવી સરસતામય અને ગૌરવાન્વિત લાગતી પણ તત્ત્વના પ્રાંતના છાંયત ખાખાપ્રચાહને અવગણી શીલીની જોડે જોડે પછડીવાર અતિશય ધરમય અને સામાન્ય વાનગીનના અત્યંતરૂપ સંપ્રદાયોએ રચે રચે દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પરંતુ એ સૈકાનિકાળનું ગુજરાતી છે એ નોંધવાની પણ ભૂલ છે. એજ એ વિદેશી તરફના ગુજરાત અંશી આવતા ધુમની લાપા ધરો-ને વખતે એ જમાનાને અને ખરેખરી ગુજરાતી સાહિત્યની લાપા ફરી એક વાર લખાણી. સ. અંગરીઆ પણ વધુ રસાવિવેક ને નિમિષાભક્તિ દેવાની શાખા હોય તો એ લાવે ગુજરાતીના વિધાયક માંના એકની માનવંતી પદવી પરી શકે. અત્યારે તો તેમજો એકજ વાતનો તત્ત્વ ક્યો જણાય છે—અનર્થન કરનાં 'કાકજ' રીને બંધાઈ નહીં જવાનો. લખના વાનાવરણમાં વિચરવાની એ રેવ મુત્તલદીઓ માટે ધર્મ છે. સાહિત્યવિવેચકો માટે આત્મપાત છે.

એ પણ નાનાં પણ મહત્વનાં રખતનની

નોંધ લઈ સમાપ્તિ કરીએ.

મંચકારોની તથા અગત્યના મંચોની કક્ષાવાર અનુક્રમણી વિના આપા સુસ્તકની ઉપયોગિતા ફેટલી પડી જાય છે એ વાત સ. અંગરીઆ જેવા શિક્ષણજ્ઞાના અનુભવી ની ખ્યાન બદલ રહેવી જોઈતી નહોતી. તેજ અનુભવ તેમજો એ પણ સચરી રહે કે પ્રકરણને છેડે કે રીપના રૂપમાં વધુ અભ્યાસ માટે માર્ગદર્શક થાય તેવા મુખ્ય પુસ્તકોની સંપૂર્ણ યાદી આપવી એ આવી કૃતિમાં સર્વથા આવશ્યક છે. મંચવિવેચનો વધુ અસરકારક નીવડ્યા માટે પ્રત્યેક મંચકારના પ્રતિનિધિરૂપ ઉતારાઓ નમુના તરીકે આપવા એ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ છે પણ તેમ કરતાં પ્રવેશાનનું કાલ્પનિક મોડું 'થવાનું' જેખમ જેવું ખરે: તેજ ઉતારાને અક્ષાએ ઉપર સચરેતી યાદી-એ કે તેમાંનાં કેટલાંક પુસ્તકો વિદ્યાર્થીને દુર્મિલન રહે તેવાં છે—પણ ઉપયોગી થાય.

સાહિત્ય પ્રવેશિકાની આવી આવી અનેક કૃતિઓ (જેનું અહીં ખ્યાન રેખાદર્શન કયું છે) છતાં, એ પ્રકર થઈ ત્યાંમુખી આપણી પાસે એ વિષયનું એક પુસ્તક હવેજ નહીં એ ખ્યાનમાં લાગે ત્યારે પડેલ કરનાર તરીકે કલાનો પ્રવાસ પડતા ઉપજનને ખાત છે. એમ હજીજુ' ગ્રામ થાય છે.

(૨)

લેખક:

શુ કુર્ગશિકર કેવળસમ સાગ્રી.

સમુ, સાહિત્ય સંસદ.

શ્રી

ધન્ય કુમાર ચરિત્ર (બાલેતર) -

પ્રસિકાનાં : શ્રી જીવ ધર્મપ્રસારક

સભા, આવનગર, ૫૬ ૭૦૭. મુદ્ર ૨. ૨-૮-૦૦

જેવા ઉત્સાહ અને કલ્પાવશી ગમ્મિયાળના એ સહિત્યનાં વિવિધ અંગો એકવા માંડ્યાં હતાં તેવાજ કમાદશી વર્તમાન સમુદ્ધ નેત્રો

અંધશક્તિથી પોતાના પૂર્વજોની મહેનતને એણે ન જાણે હોવા માટે જોન માહિત્યનું પ્રકાશન કર્યું કરવા લાગ્યા છે. ૭૦૦ પાનાવા (૮૮ પ્રમુખ) પાંચ મુલવણ મુલતકી કિંમત રૂ. ૨-૬-૦ રાખી છે એ પોતાના સાહિત્યને સમૃદ્ધ બનાવી તેનો પોતાની કેળવણી મહેનતો પ્રચાર કરવાની જોનોની ઉદ્દાગ શક્તિનું જ પશ્ચિમ છે.

મૂલ અન્ય મહેનતોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગર મહિના પ્રસિદ્ધ જ્ઞાનમાસ્યગણિએ* જનકજીનિ સુરિના 'જ્ઞાનપ્રકાશ' નામના પદ્યમય અથ ઉપદેશી વિસ્તાર કરી માહી મેલવણ સંપીઆ લખેલો છે 'શ્રી ધન્ય કુમાર નરિવ' જોન દરિએ સુપાત્ર ઘાનનો મદિમા વણવવા લખ્યોએ છે

જ્ઞાત્યો અને જોડો રચે તથા જ્ઞાત્યો અને જોડો વચ્ચે મેસુતમા વિવિધ રિયવના મોઢા પ્રથો લખના માટે એક વખતે જોડો રચના આવી હતી. આ રચનાઓ આરબ જોડો અને જ્ઞાત્યો વચ્ચે થયેલો અને જ્ઞાત્યોના મેથોની અનેક મેથોના જરોળની કરે તથા કેટલાક મેથોના સરસાક પણ કરે એવું પ્રતિજ્ઞાથોની તથા સ્વતંત્ર સહિત જોડોએ કરી સનના આરબમા ૫-૬ જોડો માં ઉત્પન્ન કર્યું છે, જોડો આ રચનામાં કેક પાલળથી આવ્યા પણ એમની જ્ઞાત્યો સાથેની હરીફાઈ ખણા કાવ સુધી દઈ અને આ

રિતે જોડોને જે વિશાળ મરફૂત* સાહિત્ય ઉત્પન્ન થયું તેમા સ્વતંત્ર કરતા અનુકરણમય થયું છે જ્ઞાત્યોના જારન જેવું જારત જ્ઞાત્યોની કાલજી જેવી 'ઉપમાલખ' પ્રપચ્યા' શીગેરે દરજો મુપ્રસિદ્ધ છે પણ આ જ્ઞાત્યો સાહિત્યમા પ્રતિજ્ઞા નથી દેખાતી અને ક્યા પણ ઘણી ઉતરતી છે. પરંતુ જોડ ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતો તથા આચારોનો ઉપદેશ આ મર્વ મદિલમા જારોમાર વળેલો છે

આ સાથે ઉપદેશ વણના વાતાનુ જોડો તદ્દન શુદ્ધ અને નિષ્પક્ષ થતું જાય છે. 'શ્રીધન્યકુમાર નરિવ'મા પણ એમજ જાય છે. જળી આચારજી રિતે જોડોએ જોડો મદિમા જાનનો વર્ણવેલો છે તેજોજ મદિમા જ્ઞાત્યોનો વર્ણવેલો છે. પદ્યમા ધગર અને પદ્યોને પણ આત્મરણ નીત જ્ઞાત્યોની પુરુષોએ પાલળના અનેક જુદા અને વખતે કરણ દરજો જોડ સાહિત્યમા મળે છે. પણ પ્રમુખ 'ધન્યકુમાર નરિવ'મા આજીવન ધન્યકુમાર વરવાર નરી નરી કન્યાઓને પરણે છે અને આત્મપિતા સાથે જુની અને નરી વધી પત્નીઓને તથા દઈ અન્યત્ર ચારી નીકળે છે. બીજે સ્થલે પણ પ્રારમ્ભ બળે તથા શુદ્ધ બળે લગ્નની સાથે પત્ની પણ મેળવે છે. આ રિતે બીજાના એક અંગનો ઉત્કર્ષ દેખાતો બીજા અંગનો અવકર્ષ થઈ ગયો છે.

સ્ત્રીકાર

જેકાવરી અનુવાદ: રા. જુજરામ રવે. પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન-મદિર-અમદાવાદ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૧-૦૦

રજકાવરી (ત્રીજી આગતિ) સમાજકે અને પ્રકાશક: રા. હંપાવ કન્યાપાલ બાલિક. મુદ્રવર્ષ કાપોશવ અમદાવાદ મુદ્ર. રૂ. ૧-૨-૦૦

૧. દેરાલેકત બાણ મોતીલાલ શેખ: લેખક
અને પ્રગટકર્તા: નં. ૧. ગદ્યાભાષે લેવાબાધ
અપદવાતા. સંગ્રામપુરા દલદીઆ શેરી મુરત:
મુદ્ર. રૂ. ૦-૮-૦.

૨. નીતિધર્મ અને સર્વોદય: લેખનાર:
મદાનના ગાંધી. પ્રગટકર્તા: ગાંધીજી સાહિત્ય
મંદિર. દિગંધી મુરત. મુદ્ર. રૂ. ૦-૮-૦.

૩. રાષ્ટ્રપ્રાચેસિદ્ધાંત: લેખક: રા. ગજાનનભટ્ટ,
પ્રકાશક: પ્રતાપ પુસ્તકાલય, મુદ્ર. રૂ. ૧-૪-૦.

૪. અક્ષતી-દર્શન પ્રકાશક: રા. શિવનારાયણ
મિશ્ર. પ્રતાપ પુસ્તકાલય કાનપુર. મુદ્ર. રૂ. ૦-૨-૦.

૫. ગાંધીજીનું નવજીવન: પુસ્તક ૭ મું.
નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.

૬. વણાટશાસ્ત્ર ભાગ ૧ લો. લેખક અને
પ્રકાશક રા. મગનલાલ જુલાલચંદ ગાંધી.

૭. મદશ્મ સામરમતી. મુદ્ર. રૂ. ૧-૧૦-૦.
કચ્છનો અવતાર: પ્રકાશક, ગૌરાજી

કાર્યાલય, રાણપુર, મુદ્ર. રૂ. ૦-૧-૦.

૮. હોંદ કેમ પાવમાય થયું? મંદાક: રા.
નરદત્તિ દ્વારકાદાસ પરીખ. પ્રકાશક: નવજીવન

પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૮-૦.

૯. લોકમાન્યને અદાનિધિ: પ્રકાશક: નવજીવન
પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૪-૦.

૧૦. સાહિત્યમાં ત્વરકમરણીય રહે એવી આ અદા-
નિધિઓ છે, એમાં જાન હલ્ય ગ્રેમ અને

પૂન્યભાવની મીડી મુગધ છે.
ચુનનંદા અને ભગવતેશ મજ્જીયુસ.
લેખક, રા. દિનેશલાલ શેખ. અનુવાદક, રા.
કનૈયાલાલ દ્વારકાદાસ મહેતા, ભુવ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૨-૦.

મુદ્રક: સંમદકર્તા. સૌ પ્રગિયા મહેતા
તથા શ્રી. દૌદામિની નીમકં. પ્રકાશક: રા.
ઉદિલાલ કનૈયાલાલ યાગિક. મુગધર્મ કાર્યાલય:
અમદાવાદ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૮-૦.

૧૧. રાષ્ટ્રપિત્ત: અધિપતિ અને માતૃક: રા.
કમામલાલ લાલશાહ આનંદ. કપડવંડ.

૧૨. કેળવણીનું સાહ્ય: લેખક: રા. મુગેશ્વર
દ્વારકાદાસ રાણી. પ્રકાશક: શ્રી. કૌતિલાલ

ગોપાળજી ભટ્ટ. પીટીઆ.

૧૩. હિંદુ યુવક તંત્રી રા. મુરજીરામ મંજી
રામ ભટ્ટ. પ્રકાશક: રા. ગણપતિરાજે નારજી

દેરાલ. કલ્યાણ મોતીલાલ નં. ૨. ૧ લે મા. જ.
કાંતવાડી, મુંબઈ.

૧૪. આદ્યુ દૈ નાજુતે: (ખીજી આદ્યુતિ)
ભાગ ૧ લો. લેખક: રા. નરદત્તિ દ્વારકાદાસ

પરીખ. પ્રકાશક: રા. ઉદિલાલ કનૈયાલાલ યાગિક.
મુગધર્મ કાર્યાલય. અમદાવાદ. મુદ્ર. રૂ. ૦-૧-૦.

૧૫. સેવાદાન-મુરત. (ખીજી અને ત્રીજી
વર્ણના અહેવાલ) મંત્રીઓ: રા. મોહનલાલ

પાર્તીશંકર દવે. તથા રા. દયારાજ ભાઈશંકર
શુક્લ.

૧૬. મુદ્ર. અને પ્રકાશક: રા. રામલાલ મોહનલાલ
ગાંધી. નવજીવન મુદ્રણાલય. અમદાવાદ.

૧૭. મુદ્ર. અને પ્રકાશક: રા. રામલાલ મોહનલાલ
ગાંધી. નવજીવન મુદ્રણાલય. અમદાવાદ.

૧૮. મુદ્ર. અને પ્રકાશક: રા. રામલાલ મોહનલાલ
ગાંધી. નવજીવન મુદ્રણાલય. અમદાવાદ.

સ્વામી

રા. મનાડરંગમ હરિહરરામ મહિતા,
બી એ મ.સી. આદિત્ય સસા

નિવસ

શ. દલાલ, યે દિલ

સાં. વરાઝિ કુમ મચારી, જમનને નામ નચારી.

ભારતવનની એકપ—મળીમા, મનહર વેલુ વમાડી,
સપનવલ પડે સુદર બાગા જેને જગત જાણી,
મોહન મવ સુણાવી.

બગમીમી આવી રાખા, સોરખી મુખ સ્વામા,
સનવતથી બ્યારી રાણિવની, કલિકુ દેસથી મખા,
પ્રીત પ્રગુ પર સારી.

મદમદી બ્યારી મરિદાણી, મરમદી મચનેણી
માપત દેશથી બ્યારી રાખા, જેની સુદર વેરડી,
હવે પ્રિમે ઉડાવાવી.

માવ વસાત વાગે કડે માતર, કડે પડી સકુ નામી,
નુતન કડે મહાં મુખોએ કનેવો, જરમર માગે પીમારી,
અનિવ સુવત ઉડારી.

રમ નણી એ કુન ઉડી ને, મહ ઉની આપાગે,
નેવ જગત સકુ વિરમવ થાવુ, આ શુ કોણ બામે,
હોતી કેતી જમારી

તંત્રીસ્થાનેથી

એક પુલ્કરમરણ

નિહાસમાં આજ રહી જ્યારે ૧૮મી
માર્ચે શેઠાજી દિવસ પર ગાથ, ૫૨૦ દિવસ
પર તે તારીખે અમદાવાદની અદાલતમાં એ રખાઈ
થયું કે જ્ઞાતજ્ઞના એક અપૂર્વ મનદર્શિય
પુરાણી સાસઠો હવે વધુ વખત સહી રહે
તેમ નથી. અંતમાં મુન્નીભાને હ વર્ષની રીપ
અસાધ્ય-એટી આગળી કે તેમની એકાગ્ર
કામ્યાન પ્રાપ્તો જોતાંક મઠ પડે.

અને એ મળી છે એટલી નથી જાણે એમ
અથા આર મરીનાનો કલિકાલ મત્સરી રહેાડે.

૧૨૬ આદિપ્રવાર, પારસમાધવેલ,
અવિનયમને વીરે મહીર અને આદ્ય
પ્રતોનુ પ્રથમ એણુ આગળ દિવા પશુ એટલું
તો નિશાક કહી સમય કે મોંધીભના અનન્ય
રસ્ય આ તાત્કાલિક અર્થોએના ઉપયુ વાતા-
વરણથી અનુદ રહીએ તારીજ કેક સવચ્ચ
તેનું છે. એ પુરુષની ખરેખરી ભેડ સરજિ-
એના અભ્યાસને મળી પુરોલ છે. તેણે
કામ્યની જેમ કમ્પેસ પ્રયોગ્ય છે, પુરુષની
જેમ અદિસાને મંદ આપો છે, માત્રીનીની
જેમ હર્ષમંત્રીન્યો હવત રસાન્યોએ હામની
જેમ અસપ્તમર્ણુ માત્રા છે, મુખરની જેમ
સુરોભી જરમ નીચે દગાઈ મવલી કમ્પે
અન્ય રહેલી અતિમત્સરી મીનમારીને સહેલી
રામદોનો સવંદ નહીં થતો કંબલર છે
આમ, અનેક મહામાએલી વિજીતિત સવંતે

નિષાતાએ આ એક મહાત્મા ધારો જણાવ
છે અને વળી નસારે એમ વિચારીએ છીએ
કે દેશની આર્થિક અને સામાજિક ક્ષતિને નેવા
એટલે પ્રતોને પશુ તેણે વીસારે પ્રકાશ નથી,
તારે આ મહામાએલા મહામાની અદિતીયતા
દષ્ટિ સમીપ પ્રલણ તરી આવે છે

તે મુન્નામાને નવેનમેશની અલ્પપાલ
નથી અનન્યની તપશ્ચર્યાએ તેને તો રિધન
પ્રથમ મળી નિધન શાંતિ ને અખત અસમાનક
અપાયા છે છતાં પશુ આપણા પોતાના
આશાસન માટે અને આપણી સિખલની
પોષના આગીત કરના માટે એ મહાત્મા ને
નવેનમાથી પ્રકાશ કરાવવા એવ આપણ
તાત્કાલિક પરમ ધ્યેય દોડુ એટલે અને તે
આપણે એટલી તરાએ એ મહાપુરુષની આશના-
એ વધારા દાવચન આપણા કરંદુ નેટલી
વરાએ સિદ્ધ થશે એ નિશાક છે

અભામ પુનો રોગ્ય મહોત્સવ

અમદાવાદના સામાજિક કલ્યાણકરે ગમ
નારીમ રૂપી માર્ચે ૧૯મીએ વર્ષ પૂરો થતાં
એ પહે પોતાનો રોગ્ય મહોત્સવ ઉજવશે
વર્ણીઆગાહો જનિતુ આપીત ન રહેના એ
જન પોતાનો જન નીમનાથી અને નિમિત-
પણે ભરેર કરતું આપણું દોષથી માનાવે
કર્ષે થયું છે. કે કે મોટેના કામના નિ-
કારણે એણે સ્વતંત્ર પ્રવાસ તરી વિવધ મેલવા
છે અને કે કે પ્રમથે એણે સ્વતંત્રતાથી

સારા માર્ગે લોકમતને દોરવો છે. તેથી આ
મુખ્ય પ્રસંગે આ પત્રને અમે અભિનંદન
આપીએ છીએ. વિશેષ અમારી એવી માન્યતા
છે કે હાલની સ્થિતિમાં ગુજરાતી સાપ્તાહિક
ને વર્તમાનપત્ર અને માસિકના મિશ્રણરૂપે
પ્રકટ થાય તો તે વિશેષ આકર્ષક બની તેને
પ્રચાર વિસાળ થાય. એટલા સારા લાભપ્રદ,
પ્રવર્ણક અને અમે વિનંતિ કરીશું કે જો તે
સિવાય કંઈ ને હાથ અમને જરૂર નાવું લાગે
છે તે મોટું કરી સાંસ્કારિક દૃષ્ટિબિંદુથી
લેખાલક્ષ્ય લેખોને પણ અવારનવાર સ્થાન
આપશે તો એની સૌક્યપ્રવૃત્તિમાં વધિક શરે
એટલુંજ નહીં પણ એને પ્રચાર બધું રિજાજ
બધું ગુજરાતમાં એ એક સારા સમાન બધ
પાશે. અંતમાં એ પત્રને અમે પ્રતઃ અભિ-
નંદન આપી એની ઉત્તરેતર વધિક ઇચ્છીએ
છીએ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠના સંગીતમંદિરનો

અભ્યાસક્રમ

અમે અમારા માર્ગશીર્ષના અંકમાં સંગીતના
સંબંધી સંમેલી નોંધેલ સહને આશ્રય પર
આમાર્ગે, મીડિયાથીનો પત્ર આપ્યો છે. એમાં
સંગીતમંદિરનો અભ્યાસક્રમ પ્રસિદ્ધ કરવા
અમને સુચના કરવામાં આવી છે. તે સમજા
તો સ્વીકાર કરી અમે એ કમ ને વધુ સરળ ને
સુઅવસ્થિત થવાની જરૂર છે તે નીચે પ્રસિદ્ધ
કરીએ છીએ.

સંગીતમંદિરનો અભ્યાસક્રમ.

૧ હું વર્ષ—

શાસ્ત્ર—(સીઝરી) સપ્તસ્વર, અવરોહ,
તથા સાઠ સ્વરાગકાર.

પ્રવક્ષ પ્રદર્શન. (મેકીક) નીચેના રંગોની

સીને સાથ તાન અપાવવા સાથે

૧૫૩૮ કથાણ, અપ્રકાશ, માથ,

દોરીઆ-કેસ, સારંગ, ખમાર
હંમેરી, કોરી, માલ, મીઠાચાંચી,
પીપુ તથા બિરખી.

૨ હું વર્ષ—

શાસ્ત્ર—અથા સ્વરાગકાર આમ; કશ્ચિત,

મુસ્તના પી. હું

પ્રવક્ષ પ્રદર્શન—નીચેના તાલ પગલતી

આવાયું જોઈએ.

દાદરા, હુમાડી, કેરપા, એટ

સીતાન, રૂપક, તેવરા, જાપતાલ, તથા

સરકાકતા, કુપરો, તરાણ, અથ તાનાલાજ

ની. સાથે નીચેના રાગની સીને.

દખીર, મીડસરિમ, બાગેરી, શંકરા, સિંધુરા

સોહની, રમેદ, હેરા લુખાપલાસ, મીનાવલ

૩ હું વર્ષ—

શાસ્ત્ર—સીનેનું સ્વરસંખન, (મેકેશન)

અને ઉચ્ચતાનાપાતું શબ્દ

પ્રસક્ષ પ્રદર્શન—નીચેના તાલ પગલતી

આવાયું જોઈએ.

દીપચંદી, મમાર, શુભસ, આકાશતાલ,

પંચળી.

નીચેના રંગોની સીને—

નર, કાનક, બિખાસ, પરજ, તોડી, સજાત

મુલતાની, દહિળ, મીડ મહાર, મનાઓ

પુરની, આઝાણ, તથા કાલિંગકા.

૪ હું વર્ષ—

શાસ્ત્ર—અને તે સીનેનું સ્વરસંખન તથા

સારીમન કરતાં આવાયું જોઈએ.

જુદા જુદા રંગો વચ્ચેના ફરક

પારખવે. સંપૂર્ણ તાનાલાપ સાથે

સીને આપી.

પ્રવક્ષ પ્રદર્શન—નીચેના રંગોના તાલ

જમાડવા, મીડાવા, મીડાવા, મીડાવા

કેરપ, આવાયું, કુપાણ, મુરીયા, મુદાર

મદદાર, વચન, નેચેવતી.

P.W.G.

કામીનીઆ ઑઈલ

હિંદુસ્તાન સરખા શરમ મુલકમાં બાળને સાફ સુંદર અને તંદુરસ્ત રિયતિમાં જાળવી રાખવા તથા મગજને સાંત બને. ખુશમુખ રાખવા માટે કામીનીઆ ઑઈલ અત્યંત ફાયદાકારક છે. કામીનીઆ ઑઈલની, ભાટલી એક રૂપીઆની કિમતે દરેક શહેરમાં રવા તથા ગોરાકી સામાન વેચનારા પાસેથી મળી શકશે.

શ્રેષ્ઠ એજન્ટ—

શ્રી એન્ડ્રીયસ ફ્રાન્સ
એન્ડ કેમીકલ કું.

નં. ૧૫૫ જુમામસીદ, મુંબઈ.

સુરતના એજન્ટ—મુસા અમસી, બાગાતજીવ, સુરત.